89518

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

17.YÜZYIL ŞAİRLERİNDEN

ŞEHRİ
(MALATYALI ALİ ÇELEBİ)

HAYATI, SANATI, DİVANI'NIN TENKİTLİ METNİ VE TAHLİLİ

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
PROF. DR. SABAHATTİN KÜÇÜK

HAZIRLAYAN
ŞENER DEMİREL

ELAZIĞ
1999

YÜKSEKÖĞRETİM
DOKÜMANTASYON

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

17.YÜZYIL ŞAİRLERİNDEN

ŞEHRİ
(MALATYALI ALİ ÇELEBİ)

HAYATI, SANATI, DİVANI'NIN TENKİTLİ METNİ VE TAHLİLİ

(DOKTORA TEZİ)

DANIŞMAN
PROF. DR. SABAHATTİN KÜÇÜK

HAZIRLAYAN
ŞENER DEMİREL

Bu tez, 31./08./1999. tarihinde aşağıda belirtilen jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile başarılı/başarısız olarak değerlendirilmiştir.

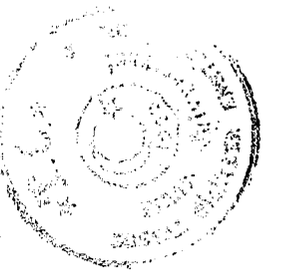
Danışman
Prof. Dr. Sabahattin Küçük

Üye
Doç. Dr. Esma Şimşek

Üye
Doç. Dr. Hasan KAYAK

Prof. Dr. Sabahattin KÜÇÜK
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ELAZIĞ
1999

ÖZET

DOKTORA TEZİ

ŞEHRî, Hayatı, Sanatı, Divanı'nın Tenkitli Metni ve Tahlili

ŞENER DEMİREL

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

1999, Sayfa 691(XXVI+ 665)

Bu çalışma 17. yüzyıl şairlerinden Şehrî (Malatyalı Ali Çelebi)'nin hayatı, sanatı, divanının tenkitli metni ve tahlilinden meydana gelmiştir. Şehrî, çağdaşı çoğu şair gibi Sebk-i Hindî'nin etkisinde kalmıştır. Şiirlerinde, bu üslûbun bütün özelliklerini görmek mümkündür.

Yaptığımız araştırmalar sonucunda Şehrî Divanı'nın 26 yazma nüshasını tespit ve temin ettik. Çeşitli kıstasları gözönünde bulundurarak 7 nüsha üzerinde tenkitli metin çalışmasını yaptık.

Meydana gelen tenkitli metni esas alarak din-tasavvuf, toplum, insan ve tabiattan oluşan tahlil çalışması yaptık. Böylece şairin yaşadığı dönemin çeşitli özelliklerini şiirine nasıl ve ne ölçüde yansıttığı ortaya koyuldu.

Sonuç olarak yaptığımız bu çalışmayla Eski Türk Edebiyatının önemli şahsiyetlerinden biri olduğuna inandığımız Şehrî'nin edebî kişiliğini ve eserini edebiyat dünyasına kazandırmış olduk.

Anahtar Kelimeler: 17. yüzyıl, Şehrî, Divan, Sebk-i Hindî, Tenkitli Metin, Tahlil

SUMMARY

PH.D. THESİS

ŞEHRÎ,HİS LİFE AND ART, CRİTİCAL TEXT OF HİS DİVAN AND İTS ANALYSIS

ŞENER DEMİREL

T.C.
FIRAT UNIVERSİY

THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

THE DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE

1999, PAGE 691(XXVI+ 665)

This study bases on 17th. century poet "şehrî (Ali Çelebi from Malatya) and consist of his life, art, criticism of his divan and its analysis. Şehrî was influenced by Sebk-i Hindî as similar to a number of other counterpart poets. İt is possible to trace characteristics of this style in his poems

As a result our study; 26 written coppies of Şehrî's Divan have been traced and found. Critical text study has been done on 7 coppies under the light of different criterions

By taking this evaluated critical text as a base Religion-İslamic Mysticism,Society, Human being, and Nature have been scnitunced. Thus how poet indicate, the characteristics of his era and how much he reflect them in this poems have been shown.

In conclusion, Şehrî, one of the important character of the Old Turkish Litareture and his academic personality and works have been introduced to the world literature through this study.

Key words: Seventeeth Century, Şehrî, Divan, Sebk-i Hindî, Critical Text, Analiysis

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER :I-XV
KISALTMALAR :XVI-XVII
TABLOLAR LİSTESİ :XVIII
ÖNSÖZ :XIX-XXI
GİRİŞ (XVII. Yüzyılın Genel Durumu) :XXII-XXV

I.BÖLÜM-İNCELEME :1-166

A.Şehrî'nin Hayatı, Sanatı, Eseri ve Muhtevası :1-85
1.Hayatı :1-8
2.Sanatı :8-10
a.Kendi Şiiri Hakkındaki Görüşleri :10-15
b.Kendisini Diğer Şairlerle Kıyaslaması ve Onlar Hakkındaki Görüşleri :15-19
c. Dünya Görüşü :19-23
d. Atasözü ve Deyimlerin Kullanımı :23-24
e..Edebî Sanatların Kullanımı :24-36
f. Beyt-i Merhûnların Kullanımı :37
g. Sosyal Hayatın Şiire Yansıması :37-39
h. Sanatına Bir Eleştiri :39-40
ı.Etkilenmeler ve Benzerlikler :40-62
aa.Etkilenmeler :40-49
bb.Benzerlikler :49-62
3.Eseri ve Muhtevası :62-85
a.Kasideler :63-73
aa. Na'tlar :63-70
bb. Medhiyeler :70-73
b.Musammatlar :73-76
aa.Terci'-bend :74-75
bb.Terkîb-bend :75-76

c.Mesnevi :76-78
d.Gazeller :78-83
aa.Beyit Sayıları :78-79
bb. Anlam bütünlüğü (Yek-Āhenk) :79-80
cc.Redd-i Matla' :80-81
dd. Müzeyyel Gazel :81-82
ee. Musammat Gazel :82-83
e.Tarihler :83-85
B. Dil ve Üslūp :86-116
1.Sebk-i Hindî :86-111
a.Sebk-i Hindî'nin Tarihçesi (Ortaya Çıkışı) ve Adlandırılması :86-90
b. Sebk-i Hindî'nin Genel Özellikleri :90-94
aa. Anlam İle İlgili Özellikler :90-91
bb.Söz İle İlgili Özellikler :91-94
c. Sebk-i Hindî'nin Şehrî'nin Şiirlerine Yansıması :94-108
aa. Anlam Açısından :94-100
bb. Dil (Söz) Açısından :100-108
d. Sebk-i Hindî ile Batılı Edebî Akımlar ve
Servet-i Fünūn EdebiyatArasındaki Benzerlikler :108-111
2. Şehrî'nin Üslūbuna Bir Ek :111-116
C. Āhenk Unsurları :117-133
1. Vezin :117-119
2. Redif :119-121
3. Kafiye :121-122
a. İç Kafiye :122-123
4. Diğer Unsurlar:Tekrarlar ve Parelellikler :123-132
a.Tekrarlar :123-131
aa.Harf Tekrarı :124-126
bb.Aynı Kelimenin Kelime Aralarındaki kullanımından
Oluşan Tekrarlar :126-126
cc. Bir Gazeli Oluşturan Beyitlerin Başında Aynı Kelime
veya Kelime Gurubunun Kullanılmasından Oluşan Tekrarlar :126-127
dd. Kafiye Durumundaki Kelime veya Kelime Gurubunun
Tekrarından Oluşan Tekrarlar :128-129
ee. Aynı Mısraın (Redd-i Matla) Kullanımından

Oluşan Tekrarlar :129-131
b.Parelellikler :131-132
5.Aliterasyon :132-133
D. Divanın Nüsha Tavsifleri ve Divan Metninin Tenkidi ile İlgili Hususlar :134-166
1. Nüsha Tavsifleri :134-154
2. Nüshaların Değerlendirilmesi :155-160
3. Metnin Tenkidi ile İlgili Hususlar :160-163
4. Metnin İmlâsı ile İlgili Hususlar :163-165
5. Transkripsiyon İşaretleri :166

II. BÖLÜM-METİN :167-405

1. Kasideler :167-220
2. Musammatlar :221-232
3. Mesnevi :233-237
4. Gazeller :238-372
5. Rubâîler ve Rubâî Müstezâd :373-378
6. Kıt'alar :379-382
7. Tarihler :383-395
8. Mersiye :396
9. Matla'lar :397-399
10. Farsça Gazeller ve Rubâî :400-404
11. Takriz-i Dede Yûsuf :405

III. BÖLÜM -TAHLİL :406-629

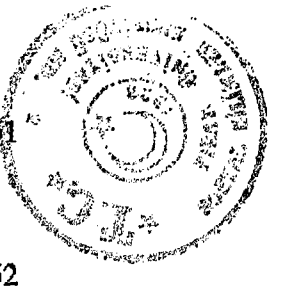
A. DİN-TASAVVUF :406-462
1. DİN :406-442
a. Allah :406-407
b. Melekler :407-408
aa. Cebrail :407-408
c. Kitaplar :408
aa. Kur'ân-ı Kerîm :408
d. Ayetler ve Hadisler :408-410
e. Peygamberler :410-417

aa. Ādem :410-411
bb. Nuh :411
cc. İbrāhim :411
dd. Yakūb :411
ee. Yūsuf :412-413
ff. Mūsā :413-414
gg. Hızır :414
hh. Süleymān :414
ıı. Eyyūb :415
ii. Īsā :415
jj. Muhammed :416-417
f. Çār-yār :417
g. Āl-i Resūl, Ehl-i Kerbelā :417-418
h. Kaza ve Kader :418-419
ı. Ahiret ve İlgili Kavram ve Terimler :419-426
aa. Ahiret :419
bb. Kıyamet :419-422
cc. Cennet ve İlgili Kavram ve Terimler :422-424
aaa. Cennet :422-423
bbb. Kevser :423
ccc. Hūri, Gılman :423-424
ddd. Tūbā :424
eee. Tesnīm :424
dd. Cehennem (Cahīm, Dūzah) :424-425
ee. Rūz-ı Ezel :425-426
i. Diğer İtikadî Kavram ve Terimler :426-428
aa. Mi'rāc :426
bb. Ölüm :427
cc. Rūh :427-428
dd. Kefen :428
j. Din ve İlgili Kavram ve Terimler :428-432
aa. Din, İmān, Mübīn :428-429
bb. Küfr, Kāfir, Münkir, Nā-Müslümān, Şirk :429-431
cc. Papaz (Berhemen) :431
dd. Put, Sanem :431-432

ee. Ümmet, Müslüman, İslam :432
k. İbadet ve İlgili Kavram ve Terimler :433-441
aa. Farz, Vacib, Müstehab :433
bb. Secde, Secdegah, Kıble :433-434
cc. Du'a ve Niyaz :434-436
dd. Oruç, İftar :436
ee. Hac ve İlgili Kavram ve Terimler :436-437
ff. Ka'be :437
gg. Haram ve Helal :437-438
hh. Tevbe, Sevab, Günah, Cürm :438-439
ıı. Nur :439-441
ii. Şehid, Şehadet :441

2. TASAVVUF :442-462
a. 'Aşık, İnsan-ı Kamil :442-443
b. Dünya :443-444
c. Tarik, Mezhep, Meşrep :444-445
d. Mürşid, Şeyh, Pir-i Mugan :445-446
e. Dergah :446
f. Mürid :446
g. Seyr ü Sülük :446-447
h. Hırka :447
ı. Tecellî, Hayret, Cezbe, Temaşa :447-450
i. Fena, Beka :450
l. Vahdet, Kesret :450-451
k. Bela :452
l. Zahir, Batın :452-453
m. Hicab, Nikab :453
n. Gayb, Sır, Esrar, Raz :453-454
o. Sabr, Kanaat, İstigna, Fakr :454-455
ö. Himmet, Lutf, Rıza :456-458
p. Keramet, Velayet, Melamet, Selamet :458-459
r. Arif, İrfan :459
s. Rind :459-460
ş. Mutasavvıflar :460-461

aa. Hallac Mansūr :460-461
bb. Hacı Bektāş-ı Velî :461
cc. Şeyh San'an :461
t. Arş, Māsivā, Dü-Ālem :461-462
u. Dīdār :462

B. TOPLUM :463-514
1. Şahıslar :463-473
a. Tarihî Şahsiyetler :463
aa. Sultanlar :463
bb. Diğer Devlet Erkānı :463
cc. Şair ve İlim Adamları :463-468
aaa. Nef'î :463-464
bbb. Fehīm :464
ccc. Şeyhü'l-İslâm Yahyā :464-465
ddd. Veysî :465
eee. Urfî-i Şirāzî :465
fff. Tālib-i Amūlî :465-466
ggg. Sā'ib-i Tebrīzî :466
hhh. Feyzî-i Hindî, Hüsrev, Zāhir :466
ıı. Enverî, Hākānî :467
iii. Senāyî :467
jjj. Selīm :467
kkk. Hassān :468
lll. Aristo (muallim-i Evvel) :468
mmm. İbn-i Sīnā (Bū-Ālî) :468
dd. Ressam ve Nakkaşlar :468-469
aaa. Mānî :468-469
bbb. Bihzād :469
b. Mitolojik ve Efsanevî Şahsiyetler :469-471
aa. Rüstem :469-470
bb. Ferīdūn :470
cc. Cem :470
dd. Hātem :470-471
ee. İskender :471

c. Masal ve Hikâye Kahramanları :471-473
aa. Leylâ ve Mecnūn :471-472
bb. Ferhād (Kūh-ken) ile Şîrîn :472
cc. Mahmūd ile Ayāz :472
dd. Zelîhā :472-473
ee. Āb-ı Hayāt :473
2. Kavimler :473-474
a. Türk (Osmanlı-Osmānî) :473-474
b. Acem, Arab :474
3. Ülke ve Şehirler :474-477
a. Rūm (Anadolu), İstanbul, Manastır :474-475
b. Acem, Irak, Şam, Halep, Bağdat, Kerbelā :475-476
c. Arab, Hicāz, Eymen, Ken'ān :476-477
d. Çin :477
4. Dağlar :477
a. Tūr :477
5. Sosyal Hayat :477
a. Sosyal Tabakalaşma :477-514
aa. Sultan ve Çevresi :477-478
bb. Resmî, Gayr-ı Resmî Görevler, Meslekler ve Meşguliyetler :478-485
aaa. Vezir, Kethüdā :478
bbb. Paşa, Beg, Aga, Sipahi, Zāim :478-479
ccc. Fāris, Sipāhî, Leşker :479
ddd. Kul, Bende, Çāker, Gulam, Esîr :479-480
eee. Ases, Pāsbān, Cellād, Muhāsib, Reh-nümūn, Peyk :480-481
fff. Müneccim, Fukahā :481
ggg. Nakkaş, Mühendis, Mimār :481-482
hhh. Tabîb, Hekîm :482
iii. Muallim, Üstād :482
iii. Mutrib :482-483
jjj. Bāğbān, Meşşāta :483
kkk. Harîdār, Müşteri :483-484
lll. Küttāp :484
cc. Diğer Tipler :484-488
aaa. Çocuk (Tıfl), Mahdūm, Dādı (Dāye) :484

bbb. İhtiyār (Pīr) Genç (Cüvān) :484-485
ccc. Gelin (Arūs) :485
ddd. Yetīm, Garīb, Dilenci (Sāil) :485-486
eee. Sāki, Sarhoş(Mest, Ser-mest) :486-487
fff. Kātil, Hūnî :487
ggg. Gammaz :487-488
b. Eğlence Hayatı :488-491
aa. Bezm (Ayş, Meclis), Meyhāne :488-489
bb. Bayrām (Iyd) :489-490
cc. Seyir ve Temāşā :490-491
dd. Mūsīkî (Makamlar ve Sāzlar) :491
c. Çeşitli Toplumsal Durumlar :491-492
aa. Haberleşme (Nāme, Mektūp, Arz-ı Hāl) :491
bb. Mektep, Ders, Ta'līm :49-492
cc. Devlet :492
d. İnşāî Unsurlar :492-496
aa. Ev (Hāne, Ocak, Kāide) Kāşāne, Değirmen (Āsiyā), Külhan, Dergāh, Mezār, Vīrāne :492-494
bb. Evin Kısımları ve Müştemilātı : Kapı (Der, Dervāze, Kilit (Kufl), Revzen, Mutfak (Matbaha), Şeh-nişīn, Havuz ve İlgili Unsurları :494-496
e. Yiyecek ve İçecek Maddeleri :496-499
aa. Tatlılar :496
aaa. Şeker :496
bb. Yiyecekler :496
aaa. Yemek (Simāt, Nān) :496
bbb. Meze :496-497
cc. İçecekler :497-498
aaa. Süt (Şīr) :497
bbb. Şarap (Bāde, Mey, Arak) :497-498
dd. Diğer Maddeler 498-499
aaa. İlaç (devā), Dermān, Merhem :498
bbb. Zehir, (Zehr, Dārū) :498-499
f. Süs Eşyaları :499-503
aa. Takılar, Kıymetli Taşlar ve Madenler :499-500

aaa. Altın (Zer), Gümüş(Sîm), Güher, La'l, Elmās, İnci (Dür):499-500
bb. Güzel Kokular :500-501
aaa. Anber, Müşk, Itır :500-501
cc. Diğer Süs Unsurları :501-503
aaa. Sürme (Kuhl), Kına (hınnā), Ayna (Mirāt), Tarak (Şāne) :501-503
g. Günlük Hayatta Kullanılan Eşyalara :503-506
aa. Mum, (Şem'), Fānūs :503-504
bb. Yatak (Bister), Kilim (Bisāt) Perde (Hicāb) :505
cc. Kāse, Sofra (Hān), Şişe (Mînā), Kadeh (Ayak, Cām, Sagar, Piyāle) :505-506
h. Ölçü Aletleri :506
aa. Terāzi :506
ı. Oyun Aletleri :506
aa. Oyuncak (Bāziçe) :506
i. Giyim Kuşamla İlgili Unsurlar :506-507
aa. Ak sāde, Libās, Pîrehen, Cāme-Hırka, Dāmen, Destār-Girîbān, Düğme :507-508
j. Yazı ile İlgili Araç-Gereçler :509
aa. Üzerine Yazı Yazılanlar: Sahife, Nüsha, Defter, Tūmār :509
bb. Yazı Yazmada Kullanılan Araç-Gereçler: Devat, Kalem (Kilk, Hāme) Mürekkep (Midād) :509-510
k. Savaş (Rezm), Silah ve Bunlarla İlgili Unsurlar :510
aa. Savaş (Cenk, Rezm) :510
bb. Kılıç (Tîg, Şimşîr, Hüsām), Hançer, Ok (Hādeng, Tîr, Nāvek) Yay (Kemān), Balta (Tîşe), Mızrak (Nîze, Sinān) :511-513
l. Gelenek-Görenek ve İnanışlar :513-514

C. İNSAN :515-584
1. İnsan :515
a. Genel Olarak İnsana Bakış :515
2. Güzellik :515-516
a. Genel Değerlendirme :516-517
b. Güzellik ile İlgili Tasavvurlar :517-518
3. Sevgili :517-545

a.Genel Değerlendirme :517-518
b.Sevgili ile İlgili Tasavvurlar :518-522
aa.Hz. Yūsuf :519
bb. Şāh, Sultān :519
cc. Servi, Gül, Gonca, Gül-bün :519-520
dd. Güneş (Āfitāb, Mihr, Hūrşīd), Ay (Kamer, Māh, Meh-tāb, Meh-pāre) :520-
ee. Çocuk (Tıfl) :520-521
ff. Hūn-ı dil-āşām :521
gg. Āhū (Gazal) :521
hh. Sākî :521
ıı. Mecmuʿa :521-522
ii. Āteş, Şuʿle- Nihāl :522
jj. Put (Büt, Bütān)Sanem, Kāfir :522
c.Sevgilide Güzellik Unsurları :522
aa. Saç (Zülf) ve İlgili Tasavvurlar :522-524
bb. Kākül, Perçem, Turra :524-525
cc. Alın (Cebīn) :525-526
dd. Kaş (Ebrū) ve İlgili Tasavvurlar :526-527
aaa. Mihrāb :526
bbb. Yay (Kemān) :526
ccc. Kılıç (Tīg, Şemşīr) :526
ddd. Mızrak (Rumh) :527
eee.Kalem :527
ee. Göz (Çeşm, Dīde) ve İlgili Tasavvurlar :527-530
aaa. Mest, Siyeh-mest, Mestāne, Bīmār, :527-528
bbb. Kātil, Kan Dökücü :528
ccc.. Āhū, Gazal :528-529
ddd. Fitne, Fettān, Efsūn :529
eee.Nergis :529
fff. Ok (Hādeng) :529-530
ff.Gamze ve İlgili Tasavvurlar :530-533
aaa. Ok (Hādeng) :530
bbb. Hançer, Kılıç (Şemşīr) Yay (Kemān) :530-531
ccc.Bed-mest :531

ddd. Kātil, Hūnî, Hūn-hār, Cellāt :531-532
eee Fitne, Fettān, Bî-rahm, Düzdkāre :532-533
gg. Kirpik (Müje, Müjgān) ve İlgili Tasavvurlar :533-534
aaa. Ok (Hādeng,Tîr) Kılıç (Tîg)Peykān :533-534
hh. Yüz (Rūy, Cemāl, Çehre, Dîdār, Vech),
Yanak (Ārız, Ruh, Ruhsār) ve İlgili Tasavvurlar :534
aaa. Güneş (Mihr, Āfitāb) Ay (Māh, Meh-tāb) :534
bbb. Gülfām, Gül-deste :534-535
ccc. Āteş, Alev, Şu'le :535-536
ıı. Ben (Hāl) :536
ii. Ayva Tüyleri (Hat) :536-537
jj. Ağız (Dehān) :537
kk. Dudak (Leb) ve İlgili Tasavvurlar :537-538
aaa. La'l :538
bbb. Şarap (Mey) :538
ccc. Kevser, Āb-ı Hayāt :539
ddd. Kan (Hūn) :539
kk. Boyun (Gerdān) :539
ll. Boy (Kāmet, Kad, Endām) :539-540
mm. Diş (Dendān) :540
nn. Burun (Meşām) :540
oo. Göğüs (Sîne) :540-541
öö. Bel (Miyān) :541
pp. El (Kef, Dest) :541
rr. Ayak (Pāy) :541
ss. Beden (Ten) :541-542
şş. Būse :542
tt. Kūy (Mahalle) :542-543
uu. Gölge (Sāye) :543
üü. Ter (Arak) :543
vv. Nāz, Bakış (Nigāh, Nezzāre), Gülüş (Hande), Cilve, İşve :543-545
4. Āşık :545-552
a. Āşık ve İlgili Tasavvurlar :545-547
aa. Bülbül, Tūtî, Pervāne :547-548
bb. Gonca :548

cc.Tarak :548
dd. Kurban (Bismil), Şehîd :548-549
ee. Esîr, Garîb, Gulâm, Fakîr, Harâp, Âvâre, Dîvâne :549-550
ff. Mecnûn :550-551
gg. Âteş, Kıvılcım (Şerer) :551
hh. Hvâb-ı Nâz, Çîn-i Nâz :551
ıı. Güneş (Âftâb), Ay (Meh-tâb, Yıldız (Kevkeb) :551
ii. İnci (Dürr) :551-552
jj. Kadeh (Peymâne) :552
kk Rind :552
5. Gönül (Dil, Hâtır) ve İlgili Tasavvurlar :552-562
a. Gönül :552-554
b. Gönül ile İlgili Tasavvurlar :554-562
aa. Mülk, Hâne, Bâğ :554-555
bb. Vîrâne, Harâp :555
cc. Âvâre, Âşüfte, Bîçâre,şeydâ, Zebûn, Zâr, Pür-hûn :555-558
dd. Pervâne, Bülbül :558-559
ee. Tûr Dâğı :559-560
ff. Çocuk (Tıfl) :560
gg. Gonca :560
hh. Kurban (Bismil), İplik (Rişte) Keten, Sipend, Serâb, Metâ‘ :561-562
ıı. Ayna (Âyîne, Mir’ât) :562
6. Âşığın Vücut Aksamıyla İlgili Unsurlar ve Bunlarla İlgili Tasavvurlar :562-568
a. Beden :562
b.Cân :562-564
aa. Metâ‘ :564
bb. Pervâne :564
cc. Kef-i Kâtil :564
dd. Âh :564
c. Göz (Çeşm), Gözyaşı (Girye, Eşk, Sirişk) :564-566
d. Sîne :566-567
e. Ciğer :567-568
7. Maddî Manevî Haller :568-582
a. Hastalık ve Delilik :568
b. Âh, Feryâd, Figân, Nâle, Zâr :568-572

c. Yara (Dāğ, Zahm) :572-574
d. Gam, Keder, Dert, Belā :574-576
e. Cevr ü Cefā, Mihnet :576-577
f. Hasret, Firkat (Firāk, Hicr, Hicrān) :577-579
g. Vuslat (Vasl, Visāl) :579-580
h. Aşk :580-582
8. Rakīb (Agyār, Gayr, Hasm) :582-584

D. TABĪAT :585-629
1. Kozmik Ālem :585-597
a. Felek ve İlgili Tasavvurlar :585-587
aa. Kāse :587-588
bb. Küreng (Al Renkli At) :588
cc. Mutrib :588
dd. Kitāp :588
ee. Düğüm (Ukde) :588
ff. Denî, Nā-ma'kūl, Nā-dān, Bī-hamiyyet, Uğursuz (Nahs), Siyeh-dil, Adāvet-hüner, Nā-sevāb, Sitem-cenāb, Nā-hemvār-ı bed-hū :588-589
gg. Çatı (Sakf) :589
b. Yıldızlar (Kevkeb, Necm, Nücūm, Encūm, Ahter, Sitāre) :589-590
c. Bazı Yıldızlar ve Yıldız Kümeleri :590-591
aa. Süheyl :590-591
bb. Şihāb :591
d. Burçlar :591
aa. İkizler (Cevzā) :591
e. Gezegenler :591-597
aa. Zühre (Nāhid) :591-592
bb. Güneş (Āfitāb, mihr, Hürşīd) ve İlgili Tasavvurlar :592
aaa. Yanak (Ruh, Ruhsār, Ārız) Alın (Cebīn) :592
bbb. Kadeh (Cām) :592-593
ccc. Altın (Zer) :593
ddd. Gül, Gül-berg :593
eee. Āteş :593
fff. Mimār :593

ggg. Kına (Hınnā) :594
cc. Ay (Kamer, Māh, Meh-tāb, Bedr-i Münīr, Hilāl) :594-595
dd. Gölge (Sāye) :595-596
ee. Diğer kozmik Unsurlar :596-597
aa. Şimşek (Berk) :596-597
2. Zaman ve İlgili Kavramlar :597-602
a. Zaman (Rūzgār, Devrān, Devr, Dehr, Dem) :597
b. Yıl (Sāl), Ay (Māh) :597-598
c. Mevsimler :598
aa. İlk bahar (Nev-bahār), Bahar :598-599
bb. Sonbahār (Hazān) :599-600
cc. Kış (Şitā, Dey) :600-
d. Gün (Rūz, Nehār) ve İlgili Unsurlar :600-601
aa. Sabah (Subh, Seher) :600-601
e. Akşam, (Şām), Gece (Şeb, Leyl) :601-602
f. Şafak :602
3. Dört Unsur (Anāsır-ı Erbā') :602-613
a. Su ve İlgili Unsurlar :603-605
aa. (Āb, Mā) 603-604
bb. Deniz (bahr, Deryā, Ummān, Lücce) Dalga (Mevc) :604
cc. Akarsu (Cūybār) :604-605
dd. Bulut (Ebr) :605
ee. Jāle (Şeb-nem) :605
b Toprak ve İlgili Unsurlar :606-608
aa. Toprak (Hāk, Turāb, Şūre) :606
bb. Toz (Gerd, Gubār, Zerre, Keder) :606-607
cc. Dağ (Kūh, Kūhsār) Taş (Seng) :607-608
dd. Kara (ber, Kenār) Çöl (Deşt, Sahra) Vādi :608
c. Hava ve İlgili Unsurlar :609-610
aa. Rūzgār (Bād, Nesīm, Sabā) :609-610
d. Āteş (Nār, Ahker, Şerer, Şu'le) ve İlgili Tasavvurlar :610-613
aa. Gönül, Sīne, Āh, Hasret, Nāle :612-613
bb. Fidān (Nihāl), Lāle :613
4. Hayvanlar :613-619
a. Kuşlar ve Çeşitleri :613-614

aa. Baykuş (Būm, Cugd) :614
bb. Bülbül (Andelīb, Hezār) :614-615
cc. Karga (Zag) :615
dd. Tūtî (Papağan) :615
ee. Güvercin (Hāmāme), Sülün (Tezerv), Tāvūs :616
ff. Hümā :616-617
b. Dört Ayaklı Hayvanlar :617-618
aa. At (Esb, Kümeyt, Küreng, Semend) :617
bb. Āhū (Gazal) :617-618
cc. Eşek (Har) :618
c. Böcekler ve Sürüngenler :618-619
aa. Pervāne :618-619
bb. Sinek (Meges), Arı (Zenbūr) :619
5. Bāg, Çemen, Çemenzār, Sebz, Sebzezār, Gülzār, Gülşen, Gülistān :619-623
a. Bāg :619-620
b. Çemen, Çemenzār :620-621
c. Sebz, Sebzezār :621
d. Gülistān, Gülşen, Gülzār :621-623
6. Bitkiler :623-629
a. Ağaçlar :623
aa. Servi :623
bb. Tūbā :623
b. Çiçek ve Çiçek Çeşitleri :623-629
aa. Gül :624-625
bb. Gonca :625-626
cc. Diken (Hār) :626-627
dd. Lāle :627
ee. Nergis :627-628
ff. Nilüfer :628
gg. Yasemen, Semen :628
hh. Sünbül :628-629
SONUÇ :530-635
BİBLİYOGRAFYA :636-645
GENEL İNDEKS(Metindeki Kişi, Ülke ve Kavim Adları) :646-649
METNİN ORİJİNALİ (SHM.No: 3707)

KISALTMALAR

Bkz	: Bakınız
B.T.K.	:Büyük Türk Klasikleri
Çev	:Çeviren
Düz	: Düzenleyen
G	: Gazel
H	: Hicrî
Haz	:Hazırlayan
K	: Kaside
Kt	: Kıt'a
M	: Milâdî
Mes	: Mesnevi
Mat	:Matla
Mrs	: Mersiye
R	: Rubāî
Ktb	: Kütüphane
RM	: Rubāî Müstezād
S	: Sayı
s	: Sayfa
M.E.B.	:Millî Eğitim Bakanlığı
T.D.K.	:Türk Dil Kurumu
T.D.V İ.A.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu
T	: Tarih
Tc	:Terci'-bend
Tk	: Terkīb-bend
Yay	: Yayınlayan
yk	: Varak Numarası
AE1	: Fatih Millet Ktb. Ali Emiri No 236/1
AE2	: Fatih Millet Ktb. Ali Emiri Ef. No.237
BN	: Bibliotheque Nationale No.1261
İÜ1	: İstanbul Üniversitesi Ktb. Ty. No. 462/1

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İÜ2 : İstanbul Üniversitesi Ktb. Ty. No.1710/7
İÜ3 : İstanbul Üniversitesi. Ktb. Ty. No.155/1
İÜ4 : İstanbul Üniversitesi Ktb. Ty. No.9818
Ka : Kayseri Raşid Ef. Ktb. No.1265
Kü : Kütahya Vahit Paşa İl Halk Ktb. No.631
MK1 : Millî Ktb. No. 321/6
MK2 : Millî Ktb. Fahri Bilge No.197
MK3 : Milli Ktb. No. 5169
MK4 : Millî Ktb. No. 3926
ÖB :Ömer BAKIRDÖĞEN nüshası (Kayseri)
No : Nuruosmaniye Ktb. No. 4959
SAE : Süleymaniye Ktb. Atıf Ef. 2255/1
SEE : Süleymaniye Ktb. Esad Ef.No.3798/4
SHE : Süleymaniye Ktb. Hafid Efendi 348/3
SHM : Süleymaniye Ktb .Hacı Mahmud Ef. No.3707
SLİ2 : Süleymaniye Ktb. Lala İsmail Ty. No.718/8
SLİ1 : Süleymaniye Ktb. Lala İsmail Ef. No.475/3
TR1 : Topkapı Sarayı Müzesi Ktb. Revan . No.781/2
TR2 : Topkapı Sarayı Müzesi Ktb. Revan . No. 769/3
TR3 : Topkapı Sarayı Müzesi Ktb. Revan . No.968
YK1 : Yapı ve Kredi Bankası Ktb. No.15817
YK2 : Yapı ve Kredi Bankası Ktb. No. 15575

TABLO LİSTESİ

1. Gazellerin beyit sayılarına göre dağılımı :79

2. Divan nüshalarının nazım şekillerine göre muhtevası :85a

3. Divan nüshalarının kaside, musammat ve mesneviye göre muhtevası :85b

4. Divan nüshalarının gazellere göre muhtevası :85c

5. Divan nüshalarının rubâîlere göre muhtevası :85d

6. Divan nüshalarının tarihlere göre muhtevası :85e

7. Divan nüshalarının kıt'alara göre muhtevası :85f

8. Divan nüshalarının matla' ve müfredlere göre muhtevası :85g

9. Vezin bahirlerinin nazım şekillerine göre dağılımı :117

10. Redif tekrarı :120

11. Harf tekrarı :125-126

12. Divan nüshalarının şecere tablosu :158

ÖNSÖZ

17.yüzyıl, Osmanlı devlet ve toplum hayatının hemen her kademesinde başlayan bozulma ve çözülme sürecinin yanında, edebiyat ve diğer güzel sanatlar alanında tam tersi bir gelişmenin görüldüğü dikkat çekici bir dönemdir. Bu dönemdeki şairler, hem sanatçı kişilikleriyle, hem de meydana getirdikleri eserleriyle kendilerini İranlı meslektaşlarıyla kıyaslamış, onlardan daha ileri düzeyde olduklarını iddia etmiş ve bu durumu eserlerinde dile getirmekten kaçınmamışlardır. İşte bu şairlerden birisi de Şehrî'dir.

Toplum hayatındaki bozukluk, oğlunun ölümü, evinin soyulması ve Sebk-i Hindî'nin önemli temalarından biri olan ızdırap ve karamsarlığın bir araya gelmesi Şehrî'nin edebî kişiliğinin şekillenmesinde oldukça etkili olmuştur. Bu olumsuz gelişmeler aynı zamanda şairin ruh dünyasında derin izler meydana getirmiştir. Şehrî, Nef'î'nin öğrencisi, Fehîm'in de çok yakın arkadaşı olmasına ve Sebk-i Hindî'nin de bütün özelliklerini başarılı bir şekilde uygulamasına rağmen, yine de bu dönemin önde gelen şairlerinin (Nef'î, Nâilî, Fehîm vs.) gölgesinde kalmaktan ve edebiyat tarihlerinde sadace birkaç cümlecik bilgilerle anılmaktan kurtulamamıştır.

20.yüzyılın Eski Türk Edebiyatı alanındaki iki seçkin uzmanının (Köprülü ve Tarlan) Şehrî'yle ilgili müstakil makalelerinde belirttikleri "üzerinde çalışılması gereken bir şair" mealindeki yerinde ve haklı sözlerinden ilham; daha önceden bu konuda küçük çapta da olsa bir araştırma yapan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Sabahattin KÜÇÜK'ün yönlendirmelerinden de cesaret alarak çalışmaya başladık.

Çalışmaya başlamadan önce bu konuda herhangi bir çalışmanın yapılıp yapılmadığını araştırdık ve sadece Kayseri Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Prof. Dr. Tuncer Gülensoy yönetiminde Mustafa Arslan tarafından Kayseri Raşid Efendi kütüphanesindeki nüsha esas alınarak yüksek lisans düzeyinde bir metin ve sözlük çalışması yapıldığını tespit ettik. Bu tespitten sonra yazma nüshaları araştırma işine başladık. Biri Fransa Bibliotheqeu Nationale'de ve 24'ü Türkiye'deki çeşitli kütüphanelerde olmak üzere 25 nüsha tespit ettik. Ankara, İstanbul ve Kütahya'ya giderek söz konusu bütün nüshaları temin ettik. Çalışmamızın son günlerinde elimize ulaşan ve oldukça hacimli ve dikkatli bir müstensih elinden çıktığına inandığımız (Kayseri - Ömer Bakırdöğen nüshası) nüshayı da tenkitli metnin kuruluşuna dahil ettik ve böylece toplam 26 nüsha

üzerinde çalışma yaptık. Bu arada Süleymaniye Kütüphanesinde bulunan bir na't mecmuasından da muhteva tespitinde faydalandığımızı belirtmek gerekir. Bütün bu nüshalar içinde ne yazık ki mütellif hattı nüshaya rastlayamadık. Bütün nüshaları tek tek tarayarak nazım şekillerine göre muhteva tespitinde bulunduk ve her bir nüshayı bulundukları kütüphane ve bölüme göre sembolleştirerek tablo haline getirdik. Sonra da en hacimli nüshayı okuyarak bilgisayara girdik. Daha sonra müstensih tarihleri, muhtevaları, vezinleri, anlamları ve en sağlıklı şekilde istinsah edilmiş olmalarını dikkate alarak 7 nüsha üzerinde tenkitli metni kurduk. Söz konusu 7 nüsha dışındaki nüshaların bazılarını muhteva tespitinde, bazılarını da kontrolde başvurulan nüshalar şeklinde bir tasnife tuttuk.

Tenkitli metnin oluşturulması aşamasında her bir nazım şeklini baş harfiyle (Örneğin kasideler K1, K2) gösterdik ve metni klasik divan tertibinde (Kaside, Musammat, Mesnevi, Gazel, Rubāî, Rubāî Müstezād, Kıt'a, Tarih-Mersiye, Matla ve Farsça Gazeller) düzenledik. Bu arada nazım şekli olarak kıt'a-ı kebîre, fakat muhteva olarak da medhiye özelliği gösteren (K/9, 10 ve11) şiirleri muhtevalarını göz önünde bulundurarak kasideler içinde değerlendirdik. Tenkitli metnin kuruluşunda tespit ettiğimiz farklılıkları da şöyle gösterdik: Önce nazım şeklini gösteren sembol K, sonra kaç numaralı metin olduğu K1 ve daha sonra da bu şiirlerin 7 yazma nüshadaki varak numaraları (K1 TR2 (60b)) verildi. Künye tespitinden sonra hangi beyitte farklılık varsa o beytin mısraının numarasını "Xa" şeklinde verdik. Sonra metne aldığımız varyantı yazdık ve ":" işaretini koyduk. Daha sonra da farklı varyantı yazdık ve hangi nüshada yer alıyorsa o nüshanın sembollerini yazdık. Aynı varyantla ilgili olarak birden fazla farklılık olduğunda bunlar arasına "/" işaretini koyduk. Aynı mısrada birden fazla varyant ve buna bağlı farklılıklar olduğunda ise varyantlar arasına "//" işaretini koyduk.

Tenkitli metnin yazımında Eski Anadolu Türkçesi ses ve şekil özelliklerini esas aldık. Arapça ve Farsça ön ve son eklerin yazımında ise Prof. Dr. İsmail Ünver'in "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" adlı makalesinde ortaya konulan görüşleri esas aldık.

Şehrî Divanı'nın Tahlili adlı bölüm Din-tasavvuf, Toplum, İnsan ve Tabiat ve bunların alt başlıklarından oluşmuştur. Tahlil çalışmasına geçmeden önce , bütün beyitler tek tek tarandı ve tahlil çalışmasında yararlanabileceğimiz bütün unsurlar, hem gerçek anlamları, hem de beyitte kazandıkları anlamlar çerçevesinde değerlendirilerek tasnif edildi. Tahlil çalışması yapılırken, bu konuda daha önceden yapılmış Ali Nihad Tarlan'ın Şeyhî Divanı'nı Tetkik, Mehmet Çavuşoğlu'nun Necatî Bey Divanı Tahlili, Harun Tolasa'nın Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası, Cemal Kurnaz'ın Hayālî Bey Divanı'nın Tahlili, Nejat Sefercioğlu'nun Nev'î Divanı'nın Tahlili ve

Mustafa Tatçı'nın Hayreti'nin Dinî-Tasavvufî Dünyası adlı çalışmalarında ortaya konulan yöntemler esas alındı ve tahlilde yer alan unsurlarla ilgili olarak elden geldiğince kitabî bilgiler verilmemeye çalışıldı. Ayrıca aynı anlam bütünlüğü içerisinde değerlendirilmesinin daha uygun olacağına inandığımız bazı unsurlar belli bir başlık altında verilmeye çalışılmıştır.

Böyle bir çalışmada bir takım eksiklerin ve hataların olmaması mümkün değildir. Bir kaç kez okunmasına ve kontrol edilmesine rağmen gözden kaçan imlâ ve ifade bozuklukları olabilir. Bu gibi eksikliklerin, bu tür çalışmalarda olabileceği hoş görüsü içinde, tez konusunun tespitinden çalışmanın son aşamasına gelinceye kadar her türlü konuda engin bilgisine başvurduğum, yardımları ve yönlendirmeleriyle bana en büyük desteği veren saygıdeğer hocam Prof.Dr. Sabahattin KÜÇÜK'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca çalışmanın her aşamasında büyük yardımlarını gördüğüm sayın Yrd. Doç. Dr. Ali YILDIRIM'a, her fırsatta bilgi ve tecrübelerine başvurduğum bölümümüzün saygıdeğer hocalarına ve emeği geçen herkese teşekkür ederim.

Şener DEMİREL
ELAZIĞ-1999

GİRİŞ

XVII. Yüzyılın Genel Durumu

Yaklaşık yirmi milyon km.kareyi bulan toprakları ile Osmanlı Devleti içten içe birtakım huzursuzluklar yaşamasına ve işlerin hiç de iyi gitmediğine dair çok önemli belirtileri yaşamasına rağmen, yine de XVII. yüzyıla girerken dünyanın en büyük ve en kudretli devleti olma özelliğini muhafaza ediyordu. Cihan sultanı Kânûnî Sultan Süleyman'ın son zamanlarında başlayan bu kötü gidiş, XVII.yüzyılın başlarında kendini iyiden iyiye hissettirmeye başlamıştır. Yüzyılın başlarında yapılan Zitvetoruk Antlaşmasında Osmanlı Hakanı Avusturya-Almanya İmparatoruna yazılacak nâmelerde ona kral değil, imparator diye hitap etmeyi kabul eder ve ona oğlu gibi muamele edeceğine dair söz verir. Asrın sonlarında ise durum değişmiştir; Avrupa artık Osmanlı'nın da yenilebileceğini iyice anlamıştır.(B.T.K. C.5, 1987:13)

1601'de ünlü Kanije Savunması , 1602-8 yılları arasında süren ve devletin otoritesinde derin yaraların açılmasına sebep olan Celalî isyanları, 1606'da Zitvetoruk Anlaşması, 1618'de II.Osman'ın dört yıl sürecek ve sonu şehadetle bitecek padişahlığı ve bu olayın Osmanlı coğrafyasında meydana getirdiği büyük infial, 1623'te başlayan ve devlete kısa süreli rahat nefes alma imkanı sağlayan IV. Murad dönemi, XVII.yüzyılın ikinci yarısında devletin askerî gücündeki yıpranma ve gerilemenin boyutlarını 1683'teki Viyana yenilgisi ve onu izleyen bozgun yılları gösterir. Viyana bozgunu artık sadece bir yenilgi değil; önemli bir psikolojik dönüm noktasıdır da. Çünkü Osmanlı Devleti'ni önce duraklatıp, sonra gerileten siyasî, iktisadî ve askerî bütün olumsuz gelişmelerin çoğu, daha 16.yüzyıl sonunda belirmeye başladığı halde, XVII.yüzyılın ilk yarısında psikolojik bakımdan hâlâ ne Osmanlılar büyük yenilgilere, bozgunlara uğrayabileceklerine inanmakta, ne de düşmanları böyle bir şeyi gerçekleştirebileceklerinden emin olabilmekteydiler. (Kortantamer, 1993:154) Viyana yenilgisinden sonra devleti 16 yıl boyunca tüketen ve büyük kayıplara yol açan savaşlar, 1699'da Karlofça Antlaşması ile sona erer. Bu antlaşma, aynı zamanda devletin askerî üstünlüğünün son buluşunu ilân eden bir antlaşmadır.(Kortantamer, 1993:157)

XVII. yüzyıl ile birlikte Osmanlı Devleti, artık duraklama yıllarından gerileme dönemine girmiştir. Zayıf sultanlar, güçsüz merkezî otorite, yönetimdeki başıboşluk, siyasî ve iktisadî alanlardaki büyük zaaflar, işsizlik, asayişi bozulan taşra, mal, can ve ırz güvenliği kalmadığı için kırsal kesimlerden göçen halkın şehirlerde meydana getirdiği büyük yığılmalar, sonu başarısızlıkla

biten veya akamete uğrayan reform hareketleri, artık çökmeye başlayan devlet panoramasında göze çarpan ciddi olaylardır. Bu olumsuz gelişmeler, bir alev gibi devletin hemen hemen her kademesini ve her yanını sarmıştır.

Askerî alandaki bu bozgunun, devletin hemen bütün kurumlarında ve kişilerinde bir bozulma, çürüme şeklinde kendini göstermesi, üzerinde durulması ve düşünülmesi gereken önemli bir konudur. Hamsesinde XVII.yüzyılın genel bir panaromasını gözler önüne seren Nev'î-zâde Atâyî, günlük hayatın içinde, toplumu derinden derine kemiren ortak hastalıkları (Sohbetü'l- Ebkâr ve Nuhfetü'l-Ezhâr adlı mesnevilerinde) ortaya koymaya çalışmıştır. Vakıfların istismarı, rüşvet, rüşveti oluşturan şartlar, rüşvetin ortaya çıkardığı tipler, içki ve zararları, ahlâkî ve cinsel bozukluklar, adalet sisteminin yıpranması ve zayıflaması, mahkemelerde rüşvet ve yalanın hakim olması, hakimlerin para peşinde koşmaları, din kurumunun bozulması, dini geçim vasıtası haline getirenlerin elinde dinin tanınmaz hale gelmesi, ulema sınıfının da bu kötü gidişattan nasibini alarak paye peşinde koşmaları ve bu uğurda en yakınlarını bile feda etmekten kaçınmamaları, fanatik ve çıkarcı zümrelerin, mutasavvıflarla aydın ve hoşgörülü din adamlarına yönelik saldırıları özellikle yüzyılın ikinci yarısından itibaren biraz daha güçlenen, derebeyi benzeri, halkın işleri ile ilgili temsilci olarak varlığını devlete ister istemez kabul ettirmiş bulunan aynı zamanda bozulan düzenin bir parçası haline gelen ayân ve burada saymakla bitiremeyeceğimiz daha birçok kişi ve kurumun içine düştüğü bozulma, yüzyılın gerçek durumunu gözler önüne sermesi bakımından çok önemlidir. (Kortantamer, 1993:172) Çok iyi temellere oturtulmuş olan dirlik, tımar ve zeametin verilme kıstasları göz ardı edilir ve subjektif değerlendirmeler sonucunda bu düzenin işleyişi alt üst edilir. Vakıflar kuruluş amaçlarının dışında bir işleve sokulurlar. Toprağın reayaya verilmesi düzeni mahvolur. Devlet-i Aliyye merkez maliyesinin gelirleri devletin gelişme hızı oranında artması sonucunda, masrafların karşılanması için akçe sürekli küçültülerek değerini yitirir. Vergi miktarında sürekli bir azalma olur ve devlet, işlerini yürütebilecek miktarda vergi toplayamaz olur. İktisadî ve malî alanlardaki olumsuz gelişmelerin neticesinde para darlığı ve faizleri büyük ölçüde yükselir.

Askerî, siyasî alanlardaki duraklama ve yavaş yavaş gerilemeye yüz tutan durum, kendisini kültürel alanda bir soğuma ve durgunluk şeklinde hissetterir. Kültürel soğuma, cemiyetin iç dinamizmini yitirmesidir ve bu da iman-amel ilişkilerindeki bozulmanın sonucudur. Bütün kaynaklar insan unsurundaki bozulmanın merkezden başladığına inanırlar.(B.T.K. C.5, 1987:34) İlk zaaf devlete yönetici yetiştiren kaynakların eğitiminde başlamış, merkezde ve buna bağlı olarak eyaletlerde yönetici kadrolar yeterliliğini yitirmiştir. (B.T.K. C.5, 1987:40) Bir başka ifadeyle bozulma ilmiyye sınıfında başlamış, daha sonra askerî, siyasî, iktisadî alanlarda devam etmiştir. Bütün bunların sonucunda Osmanlı mülkünde zulm ve buna bağlı olarak şikâyetler artmış; bu

şikâyetleri ve yer yer küçük çapta meydana gelen isyanları bastırmak için çok sert cezalar uygulanmıştır.

Tarih ve edebiyat tarihi araştırmacılarının hemen hepsi, 17.yüzyıl Osmanlı Devleti'ni genel çizgileriyle tanıtırken, devletteki çalkantılar, bozukluklar, gerileme ve çözülme belirtilerine; fen, tabiat bilimlerinde ve İslamî bilimlerdeki durgunluğa, medreselerdeki kültür düzeyinin düşmesine, medrese taassubunun ağırlığını iyiden iyiye hissettirmesine karşılık, sanat alanında hiçbir kesilme, duraklama olmaksızın gelişme ve yükselmenin devam ettiğini özellikle vurgularlar.(Kortantamer, 1997:8-9) Bu cümleden olmak üzere17.yüzyıl, Eski Türk Edebiyatı için bir yükseliş ve gelişme dönemi olmuştur. Toplumsal hayatla daima yakın bir ilişki içinde olan edebiyatın, tersine bir manzarayla gelişimini sürdürmesi, ilk bakışta, şaşırtıcı görünse de Eski Türk Edebiyatının kendine has mantığı içinde bunu tabiî karşılamak gerekir.(Mengi, 1996:161)Bir toplumda idarî, medenî ve toplumsal hayat ileri ise, sanat ve edebiyat hayatı da ileridir, diyen edebiyat tarihinin bu asırda yanıldığı görülür. (Banarlı, 1987:649)

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu asırda idari ve toplumsal hayattaki gerilemenin edebiyat hayatına tesiri çok az olmuştur. Bunun belli başlı sebeplerinden biri, sanat ve edebiyat alanlarında geçen asırlarda atılan temellerin ve varılan seviyenin sağlamlığını söyleyebiliriz.(Banarlı, 1987:649) Klasik Türk şiiri, teknik, âhenk ve zariflik bakımından XVII. asırda biraz daha oturmuş ve güzelleşmiştir. Asrın divan şiiri, asırlardan beri örnek edindiği İran şiirinden asla geri sayılamayacak bir olgunluk çağına varmış ve çağdaş İran edebiyatını ciddî bir surette geride bırakmıştır.(Banarlı, 1987:651)

Gerçekte bu asrın Türk-Osmanlı şairleri artık İran edebiyatına eskisi kadar değer vermiyorlardı. Türk şiir sanatı asırlardan beri, bilhassa Türkçe söyleyiş bakımından hayli yerli ve millî bir istikamet almış bulunuyordu. Kullanılan Türkçe kelimelerin, deyimlerin ve halk söyleyişlerinin, bu arada, Türk şiirine mahsus bir seslendirişin bu şiire verdiği çehre şüphesiz çok millî idi.(Banarlı, 1987:651)Bu dönem şairleri şiir tekniği ve ustalığı açısından kaside ve gazelde İran şiirinin aşılmış olduğu kanısındadırlar. Mesnevide ise saygıda kusur etmemekle birlikte İran şiirinin Nizâmî gibi büyük ustalarını bile eleştirmekten geri kalmayıp, onlarla boy ölçüşerek, onlardan daha iyisini yaptıklarına ve yapacaklarına inanırlar.(Kortantamer, 1997:9)

Bu yüzyılda yukarıda özetlemeye çalıştığımız ortamın doğal sonucu olarak, kimi şairler biraz daha içlerine kapanmışlar, gerçek hayattan uzaklaşarak tasavvufa sığınmışlar ve şiirlerinde derin bir karamsarlık ve ızdırap duygusunun yerleşmesine sebep olmuşlar; kimileri de sosyal bir

faydayı prensip edinerek, daha çok düşünce planında kalmışlar ve düşünce yönü ağır basan hikmetli sözler söylemeye çalışmışlardır.

Bu yüzyılın özellikle ilk yarısındaki şairlerinin üslûbu genellikle ince ve naziktir. Yabancı kelime ve uzun tamlamalar çok kullanılmıştır. Sözün güzelliği yanında, anlamda derinlik ve hayallerde genişlik aranmıştır. Mübalağa, tezad ve telmih en çok kullanılan edebî sanatlar olmuştur. Şairler şiirlerini kısaltmayı ve söylemek istediklerini kısa ve öz biçimdeki sözlerle anlatmayı amaç edinmişlerdir. Bütün bu özellikler, aynı zamanda Dil ve Üslûb kısmında da üzerinde detaylı bir şekilde duracağımız ve bu yüzyıl şairlerinin çoğunu derinden etkilemiş olan Sebk-i Hindî'nin de genel özellikleridir.

I.BÖLÜM-İNCELEME

A. Şehrî'nin Hayatı, Sanatı, Eseri ve Muhtevası

1.Hayatı

17.yüzyılın gittikçe bozulmaya yüz tutan ortamı içinde yetişen Şehrî'nin ne ailesi, ne de ne zaman doğduğuna dair kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Şairden bahseden, başta tezkireler olmak üzere, bütün kaynaklar adının Ali, memleketinin de Malatya olduğu konusunda hem fikirdirler: Safâyî, "nāmı Āli, Malatyadan zuhur idüp" (Safâyî, :36a), Rıza, " Şarkiyatdan Āli nām Malatya mekāndur" (Rıza, :23a), İsmail Belig, " Malatıyyavî Ali Çelebi" (İsmail Belig, :43a, Safvet: 43a), Mucîb, " nāmı Āli, Malatyadandur" (Mucîb :38) , Şeyhî Mehmed, "Malatyalı Āli Çelebi" (Şeyhî Mehmed :673) ve Arif Hikmet de "Hācegāndan Malatyalı Āli Efendidür"(Mehmed Asım, :8a, Arif Hikmet, :40a) diyerek Şehrî'nin nāmının, yani asıl adının Āli olduğunu, doğum yerinin de Malatya olduğunu açık bir şekilde dile getirirler. Bu arada Güftî'nin Şehrî'nin doğum yeri ile ilgili olarak sadece "şarkdandur" ifadesini kullandığını görmekteyiz:

Şarkdandur zemîn-i mevlūdi
Ālemiiñ rind ü tāze- peymūdi (Güfti, :153a)

Bu arada şairin sadece mahlası konusunda Sicillî Osmanî'de Āli Şehdî Efendi şeklindeki bir bilgiye rastlamaktayız ki, Mehmed Süreyyā'nın bu konuda bir yanlışlık yaptığı kanaatindeyiz (Mehmed Süreyya, 1996:515).Şehrî'nin kaç yaşına kadar Malatya'da kaldığı ve ne zaman İstanbul'a geldiği konusunda da bir bilgi yoktur. Fakat doğumundan belli bir zaman sonra İstanbul'a gelmiş, tahsilini burada yapmış ve hatta Nef'î'nin talebesi olmuştur. Bu bilgiyi Safâyî, " Malatyadan zuhūr idüp İstanbul'a gelüp Nef'î merhūmun terbiyyesiyle taḥṣîl-i ma'ārif-i bisyār ve 'avārif-i bî-şumār..." (Safâyî, :136) diyerek, Güftî ise,

Lîk ammā o rind-i pāk-edā
Şehr–i Sitanbul içre buldı nümā

şeklinde verir. (Güftî, :153a) İsmail Beliğ ve Şeyhî Mehmed Efendi, Şehrî'nin sadece eğitim durumuna temas ederek " Nef'î merhūmun perverdesidür" (İsmail Belig, :43a, Safvet :43a, Şeyhî Mehmed Efendi :673) derler. Seyrek-zāde Mehmed Asım ve Arif Hikmet ise "Nef'î'nün tilmîzidür" (Mehmed Asım:8a, Arif Hikmet :40a) ve Mehmed Süreyya da "Nef'î-i

şāʿirin şākirdlerinden" (Mehmed Süreyya, 1996 :515) diyerek, farklı ifadelerle aynı bilgileri verirler. Bu bilgiler ışığında, Şehrîʾnin özellikle kasidede bu yüzyıla damgasını vuran Nefʿînin öğrencisi olmasından yola çıkarak iyi bir eğitim aldığını ve iyi bir şiir kabiliyetine sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Eğitimini tamamladıktan sonra her alanda yetenekli ve daima önde giden bir kişi olduğundan Divan-ı Sultānî kātipleri zümresine katıldığı, bir süre bu görevi yürüttüğü; yazısının güzel olması, hem şiir ve inşāsı, hem de imlāsının düzgün olmasından dolayı, o dönemde vezīr-i aʿẓam olan Gürcü Mehmed Paşaʾya tezkireci olmuştur(Safāyî, :136a, İsmail Belig, :43a, Safvet, :43a, Mehmed Asım:8a, Şeyhi Mehmed Efendi :673). Mehmed Süreyya da Şehrîʾnin memuriyeti hakkında küçük bir ayrıntıya temas ederek "Gürci Mehmed Paşa saderetinde tezkire-i evvel olup baʿdehū azl edildi." der ve şairin tezkire-i evvel (bugünkü başbakanlık özel kalem müdürlüğü) görevini yürüttüğünü belirtir (Mehmed Süreyya, 1996:515). Bu arada divanında yer alan bir kıtʿada da yaptığı görev hakkında bilgiye rastlamaktayız. Bu kıtʿa, tezkirelerdeki Dīvān-ı Hümāyūn kātiplerinden olduğu bilgisini desteklemesi açısından önemlidir:

Küttāb arasında meskenüm ṣaff-ı niʿāl
Olursa kıyās eylemenüz ednāyam

Ser-nāme-i taʿzīmde ol kavm-i güzīn
ʿÜnvān ise ben nümüne-i imzāyam (Kt/10)

Ayrıca yine divanındaki Farsça bir kıtʿada da yukarıdaki bilgilerin benzerini görmekteyiz:

شهرئ گشتم چو کاتب سلطانی
دیدم ز فلك خد برون احسانی
اما ز نوشتن امیرالامرا
خم گشته قدم چون الف دیوانی

"Ben sultanın kātibi gibi gezip dolaşırım. Felekten sınırsız derecede ihsan gördüm. Fakat emirlerin emirlerini yazmaktan dolayı, boynum dīvānî yazısındaki elif gibi iki büklüm oldu."

Şehrî'nin eğitimi ve bir müddet ifâ ettiği Gürcü Mehmed Paşa'nın tezkireciliği görevinden başka ne gibi görevlerde bulunduğu konusunda elimizde bir bilgi yoktur. Bu arada divanda hakkında iki tane kaside yazdığı Kethüda Seyyid Mustafa Beg ile kıt'a ve tarihlerinde adlarını zikrettiği ve yardımlarını istediği Şerif Paşa, Veli Ağa, Muhammed Ağa gibi şahıslarla olan ilişkisi konusunda da bir bilgi bulunmamaktadır. Buna rağmen, yazdığı şiirlerden söz konusu şahıslarla çeşitli vesilelerle bir arada olduğu ihtimalini ileri sürebiliriz.

Şehrî, na'tlarının birinde otuz yılını boş yere geçirdiğini, hayattan yeterince murad alamadığını, bundan dolayı Hz. Peygamber'den şefâ'at beklediğini belirtmektedir:

Benem o 'āsi ki sī-sāl 'ömrümi itdüm
Tarīk-i ma'siyet-i dūzah-intihāde gubār

Benem o dūzahî-i nā-murād kim eyler
Ta'alluk-ı bedenümden 'azāb-ı dūzah 'ār (K3/51-52)
...
Çemensitān-ı nedāmet-zemīn-i mahşerde
Budur recā-yı dil-i dūzahî-i āteş-hᵛār

Gül-i ma'āsî-i dūzah-fürūzumı kılasın
Kef-i şefā'at ile gonca-i İrem-gülzār

Hemīşe tā dil-i ẓulmet- sirāçe-i Şehrî
Bahār-ı na'tuŋ ile ola gülşen-i envār (K3/56-58)

Divandaki medhiyelerin birinde (K11/4-10) Şehrî'nin dirlik sahibi olduğu, açıklamadığı bir nedenden dolayı bunun elinden alındığı ve bu yüzden oldukça sıkıntılı günler geçirdiği anlaşılmaktadır.

Şehrî'nin hayattan yeterince zevk alamama, bahtsızlık, feleğin türlü cefaları gibi temaları çok sık bir şekilde dile getirmesinin arka planında, başından geçen önemli olayların etkisinin olduğu kesin bir gerçektir. Hemen hiçbir tezkirede ve kaynakta görmediğimiz bir bilgiyi yukarıdaki tespitlerimizin delili olarak burada zikretmekte fayda vardır sanırım. Şehrî'nin çağdaşı ve arkadaşı olan, aynı zamanda genç yaşta vefat eden Fehim, bir kıt'asında, Şehrî'nin hayatıyla ilgili önemli bilgiler verir. Kıt'ada, Şehrî'nin oğlunu kaybetmesinden dolayı

çok büyük bir üzüntü duyduğu, henüz bu olayın acısı geçmeden evinin soyulduğu, üstündeki elbisesinden başka bir şeyinin kalmadığı anlatılmaktadır. (Üzgör, 1991:286-287)

Hiyel-i çarh-ı dūn-ı şu'bede-bāz
Ki odur Yūsuf'ı iden çāhî

Şehrî-i nā-murāda gör n'itdi
Yeridür yaksa 'ālemi āhı

Nā-gehān fevt oldı mahdūmı
Bu yeterken każā-yı nā-gehānî

Cümle esbābın itdiler sirkat
Bir iki hāne-düzd güm-rāhî

Bārekallāh zihî riyāzet ü zühd
Oldı tecrîd mülkinüñ şāhı

Kaldı bir hırḳa içre 'uryān-ten
Tās-bāzāne cān-ı āgāhı

Eyleyüp cübbe cāme-i feleki
Hem idüp tās-ı mihr ile māhı (Üzgör, 1991:286-87)

Gerçekten hiç bir kaynakta görmediğimiz önemli bilgileri içeren bu kıt'anın dışında, Şehrî'nin de ölen oğlu için oldukça duygulu bir mersiye yazdığını biliyoruz. Bazı divan nüshalarında kıt'a, bazı nüshalarda ise tārih olarak yer alan bu mersiyenin H.1064-M. 1653 tarihinde vefat eden oğlu Abdurrahman Çelebi için yazıldığı anlaşılmaktadır:[1]

[1] Ali Nihad Tarlan; "Şehrî" adlı makalasinde Abdurrahman Çelebi'yi Mehmed Çelebi olarak zikretmektedir. "Şehrî", Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt I-II, 1948, s. 224. Şakayık Zeyli'nde rastladığımız bir bilgi Şehrî'nin ölen oğlunun adını Abdurrahman Çelebi olarak veren tezkirelerin yanılmış olabileceğini, gerçekte Şehrî'nin ölen oğlunun Mehmed Çelebi olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Süleymaniye Kütüphanesi Atıf Efendi 2255/1 ve Lala İsmail 718/8 numaralı nüshaların müstensihleri Mehmed Çelebi'yi hem Şakayık Zeyli'nde, hem de diğer tezkirelerde H.1079-M. tarihinde öldüğü rivayet edilen ve Şehrî'nin öğrencisi olduğu belirtilen Kütahyalı Abdurrahim Çelebi adındaki kişiyle karıştırmış olabilirler. Bunlardan başka ÖB nüshasındaki başlık da konuya farklı bir boyut getirmiştir. " Mersiye Berây-ı Sarı 'Ali Efendi-zâde Abdurrahman". Bu başlıktan Şehrî'nin Sarı Ali olarak tanındığını da anlamaktayız.

Dād ey gerdūn-ı ʿārif düşmen-i nā-dān-nüvāz
Gül-bün-i āmālum itdün bād-ı yeʾs ile hebā

Rūz u şeb āgūş-ı ümmīdimde tutmışken mekān
Aldun ol mahdūm-ı Hātem- tabʿı çok gördün bana

Bīster-i gül-berg-i terden cismi olurken figār
Zīr-i hāki eyledün ol nāzenīn- mahdūma cā

Mürg-ı dil şāh-ı ferhunde-nagme-senc-i sūz iken
Şimdi itdün nagmesin vā-hasretā vā-firkatā

Bin ʿömür harc eyledüm bir maksad-ı dil-hvāh içün
Anı da tebdīl-i hebā eyledün ey pür-cefā

Eyledükçe ilticā itdün beni mahrūmter
Veyletā ey düşmen-i erbāb-ı dāniş veyletā

Nice feryād itmeyemŞehrî gibi subh u mesā
Āh kim vālā-himem mahdūmdan oldum cüdā (T/10)[2]

Şehrîʾnin, Abdurrahman Çelebiʾden başka, bir kıtʿada zikredilen İsmail adında bir oğlu daha vardır:

Bir āfet-i cān ki eyledi şimdi zuhūr
Hayretde kodı şīvesi erbāb-ı dili

Bin cān ile olmakda cihān kurbānı
Kimdür dir iseñ Şehrîʾnün İsmaʿīli (Kt/3)

Manastır üzerine söylenmiş bir medhiyeden Manastırʾda, i "Halebʾün" redifli gazelden Halepʾte ve Şamʾla ilgili çeşitli şiirlerinden (özellikle kıtʿalar) de Şamʾda bulunduğunu ve bu yerlerden oldukça etkilendiğini anlamaktayız :

---

[2] Bu beyit Süleymaniye Kütüphanesi Atıf Efendi 2255/1 ve Lala İsmail 718/8 numaralara kayıtlı nüshalarda tarih mısraı olarak yer almaktadır:
Didi feryâd eyleyüp târîhini Şehrî-i zâr

Mey kadar neşve virür āb u hevāsı Haleb'ün
Āh cennet gibi olsayıdı bekāsı Haleb'ün
...
Mālik olsam hele üste virür idüm Şām'ı
Nakd-i cennetle mezād olsa behāsı Haleb'ün

Şehrî tahsīn iderüm bu gazel-i bī-bedele
Virse gönlümce nazīre şu'arāsı Haleb'ün (G/86)

Gazelde dile getirilen duygu ve düşüncelerden de anlaşılacağı üzere, Şehrî Haleb'i çok sevmiştir. Haleb'in havası, yolları, güzelleri, binaları, bağ ve bahçeleri karşısında kendinden geçen Şehrî, aşağıda örneklerini vereceğimiz, yine beğeni ve övgüyle bahsettiği Şam'ın kendisinin olsa bile Halep için üste verebileceğini söylemektedir:

Şām-ı cennet-meşām hoşça velî
Halkınuñ sohbetinde 'ālem yok

Ehl-i dil eylesün mi anda karār
Tutalum cennet olmış ādem yok (Kt/6)

Bu kıt'ada Şehrî, Şam'ın daha çok fizikî durumunu beğenmekte, fakat insanlarını beğenmemekte, bu nedenle de Şam'ın cennet olsa bile kendisi için herhangi bir şey ifade etmeyeceğini dile getirmektedir. Aşağıdaki beyitlerde ise Şām'ı gerçekten beğendiğini, hatta biraz da mübalağaya kaçarak, cennet-i a'lānın Şām'a benzemediği takdirde, cennete girmeyeceğini ifade etmektedir:

Görmek istersen eger dünyāda rūz-ı mahşeri
Şāma gel seyr it zuhūr-ı mahmil-i peygam-beri (Mat/5)

Eylerüm Şehrî tenezzül dūzah-ı ednāya ben
Benzemezse Şām'a girmem cennet-i a'lāya ben (Mat/6)

Şehrî'nin adını andığı şehirlerden birisi de Manastır'dır. (ÖB nüshasında açık bir şekilde "Der-Sitāyiş-i Manastır" başlığı altında Manastıra medhiye söylenmiştir.)Bu

medhiyede Manastır çeşitli yönleriyle övülür ve Manastır'ın o andaki kadısı olan şahıs için de övgüde bulunulduğunu görürüz.

Manastır şehrini seyr eyleyüp medh eyleyen ʿārif
Bilür rūy-ı zemīn üzre nedür ol sunʿ-ı Yezdānı

Nice medh itmesün sahib- nazar ol cāy-ı zībāyı
Ki feyz-i meyden artuk ehl-i tabʿa keyf-i seyrānı(K10/1-2)

Şehrî, bulunduğu görev gereği, bir beyitte de Osmânlı mülkünü gönlünce gezdiğini belirtmektedir. Bu beyit ve buraya kadar aldığımız diğer şiirler şairin Manastır'dan Şam'a kadar bütün Osmanlı topraklarını gezdiğini göstermektedir. Aynı zamanda şair bu yerleri gezmekle kalmamış, gezdiği yerlerin çeşitli özelliklerini ve güzelliklerini, divan şiiri estetik değerleri ölçüsünde, müstakil şiirlerde dile getirmiştir.

Muhassal görmedüm bir böyle dil-ber-i şehr-i nāzük-bedeni
Murādum üzre gezdüm cümle mülk-i Āl-i ʿOsmānı (K10/15)

Şehrî, belki de hayatının büyük bir kısmını çeşitli yerleri gezerek geçirmiş, yaşadığı acıları bir nebze olsun bu şekilde hafifletlemeye veya unutmaya çalışmıştır. Zaten Farsça rubâîsinde de bunu dile getirmişti. Buraya kadar hayatıyla ilgili olarak yaptığımız açıklamalar neticesinde iki farklı Şehrî tipiyle karşılaşınız. Bir yanda zamanın, feleğin, sosyal şartların kötü gitmesi sonucunda ruh dünyası oldukça bozulan bir Şehrî, bir yanda da böylesine acılarla dolu olmasına rağmen, yine de bir takım güzellikleri bünyesinde barındırdığına inandığı dünyadan bir parça dahi olsa zevk almaya çalışan Şehrî. Divanın çoğu yerinde bu iki farklı tipi bazen tek, bazen de bir arada görmemiz mümkündür.

Şehrî, H.1071-M. 1660 yılında vefat etmiştir. Şairin ölümüyle ilgili olarak Safayî, "biñ yetmiş bir ḥudūdunda vedāʿ-ı ʿālem-i fānī itmekle".. (Safāyî, :136b), İsmail Beliğ, "1071'de Şehrî vücūdın top-ı şerer-efgen-i mevt-i ḫarāb itmüşdür" (İsmail Belig, :43a, Safvet: 43a), Şeyhî Mehmed Efendi, " bin yetmiş bir tarihinde fevt oldı" (Şeyhî Mehmed:673), Mehmed Asım ve Arif Hikmet, "bin yetmiş birde vefat itmişdür"(Mehmed Asım:8a, Arif Hikmet :40a) ve Mehmed Süreyyā da, menāsıb-ı dīvānîyyi devr ile 1071'de fevt oldı" (Mehmed Süreyya :515) şeklinde bilgiler vermişlerdir. Bunlardan başka, Şehrî'nin ölümü

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU

üzerine bir çok tezkire ve kaynakta (Safâyî, İsmail Belig, Kemiksiz-zâde Safvet, Mehmed Süreyya ve Arif Hikmet) şair Şeyh Nazmî Efendi'nin düşürdüğü tarihi görmekteyiz:

Âh Şehrî göçdi bezm-i cennete

2. Sanatı

Şehrî'nin sanatıyla (edebî kişiliği) ilgili olarak hem tezkirelerde, hem de tamamen kendi hayatına ve sanatına hasredilmiş iki makalede övücü sözlerle karşılaşırız. Bu övgüler içinde konumuzu ilgilendiren değerlendirmelerden birisi, hiç kuşkusuz yaşadığı dönemin önde gelen bir çok şairi gibi, onun da yeni bir üslûba sahip olmasıyla ilgilidir.

17. yüzyılın önde gelen tezkirecilerinden Rıza, tezkiresinde : "Hakka ki vâdî-i tâze-güyide muhteri'ü't-tarz" diyerek onun yeni bir tarzda şiirler söylediğini belirtir(Rıza :23a). Yazdığı manzum tezkire ile şöhret bulan Güftî de, Anadolu'da çok sayıda şair bulunduğunu, fakat bunlar içinde yeni şeyler söyleyebilenlerin sayısının az, ve bu az sayıdaki şairlerden birinin de Şehrî olduğunu, kendisine has üslûbuyla şöyle dile getirir:

Hıtta-ı Rûmda şi'r- şi'ār
Şā'irān gerçi kim katar katar

Lîk bir vefk-ı hakk- şināsiyān
Cümle ma'dūddur hoş-elhānı

İki üçdür bu fırka içre temām
Rûm'da tāze-güy-ı hoş-erkām

Bunda ser-maşk-ı levha- ta'dād
Evvelā biri Tarzî-i üstād

Mülk-i Rûm'un herif-i hubın mihri
Sāniyen merd-i nüktedür Şehrî (Güftî, :153a)

Güftî, yukarıdaki beyitlerde geçen "tāze-güy-ı hoş-erkām" ve "merd-i nüktedür" gibi sözler ile Şehrî'nin yeni, taze sözler söylediğini ve nükte sahibi biri olduğunu belirtir.

Şehrî'nin edebî kişiliğiyle ilgili görüşlerde bulunan tezkirecilerden birisi de Mucîb'dir. Bir anlamda Rıza tezkiresinin özeti de sayılabilecek eserinde, Mucîb, Rıza'nın görüşlerine yakın bilgiler verir. (Mucîb, :38) Şehrî'nin hem hayatı, hem de edebî kişiliği hakkında oldukça etraflı bilgiyi ihtiva eden Safayî tezkiresinde, Şehrî'nin edebî kişiliğiyle ilgili olarak şu görüşler yer almaktadır: "Tertîb-i dîvân itmekle ol 'asrda makbûl-ı cumhûr bir şâ'ir-i ma'mûr olup karîn-i mecâlis-i kibâr ve hayli şöhret-şi'âr şâ'ir-i mümtâz ve her fende ser-efrâz olmağla" diyerek Şehrî'nin bir divan meydana getirdiği için herkes tarafından benimsenen ve beğenilen bir şair, şiir meclislerinin aranılan ismi ve seçkin bir şair olarak bir hayli şöhret sahibi olduğunu belirten Safayî sözlerini şöyle devam ettirir: mezbûrun eş'âri âteşîn ve güftârı gâyet rengîndür. Bu ebyât ol zât-ı sütûde-sıfatun zâde-i nihâd-ı pâk-nijâdı olan eş'arundandur." (Safāyî :136b) Bu sözlerde de, Şehrî'nin şiirlerinin ateşli ve renkli olduğunun altı çizilmektedir.

18. yüzyılın biyografi yazarlarından biri olan Şeyhî Mehmed Efendi, Vakâyîü'l-Fuzalâ adlı eserinde, "merhûm-ı merkûm hoş-tab' ve ma'ârif-âşinâ idi" diyerek oldukça kısa ve öz şekilde Şehrî'nin şiir kabiliyetinin iyi ve her çeşit bilgiye aşina olduğunu belirtir. (Şeyhî, :673)

Meşhur Mevlevi şairi Yusuf Dede, Şehrî'nin divanına yazdığı takrizde:

Āferîn ey Şehrî-i üstād-ı kāmil- ma'rifet
Görmedüm tab'um gibi pür-şîve-i mu'ciz-nümā

Dest-i insāfı koyup sînemde tevkîr eyledüm
Habbezā ey matla'-ı ma'nî-i cānum merhabā

Rūka gelsün görsün ezvāc-ı kibārān-ı 'Acem
Tālib ü 'Urfî Şifāyî bendegîn bilsün salā

Sūret-i ma'nāyı tasvîr eylemiş Şehrî-i zār
İşte meydān-ı suhan eylesün ehl-i zekā

diyerek Şehrî'nin sanatını ve şiir kabiliyetini över ve Acem şairlerinden Talib, Urfî ve Şifayî'nin onunla boy ölçüşemeyeceğini belirtir. Ayrıca yerinde bir tespit yaparak Şehrî-i zâr(İnleyen Şehrî) der ve Şehrî'nin en belirgin özelliğine atıfta bulunur.

Şehrî'nin hayatı ve edebî kişiliğiyle ilgili 20.yüzyıl içerisinde yapılmış ilk ciddî çalışma Fuad Köprülü'ye aittir. (Köprülü, 1923:115).Yazar bu makalesinde genel bir değerlendirmeden sonra "Yahyâ, Fehîm ve Nef'î gibi üstâdlar arasında mevkî tutmasa bile, edebîyat tarihimizde bi'lhassa Sâ'ib-i İsfahanî'nin başlıca mu'akkibleri arasında Şehrî'yi de unutmamaya mecburuz" diyerek Şehrî'nin dikkate değer bir şair olduğuna işaret eder(Köprülü, 1923:115). Daha sonra şiirleri ile ilgili olarak yaptığı değerlendirmelerde şöyle demektedir: "Kasidelerinde biraz 'Urfî ve Nevâyî, gazellerinde daha fazla Sâib'i taklid etmiştir(Köprülü, 1923:115). Yazar, Şehrî hakkında son bir tespit yapar ve sözlerini "Bu gazeller arasında o devr modasına tebe'an Sâib ve 'Urfî'ye nazire olarak yazılmış Farisî parçalar da vardır." diyerek Şehrî divanındaki dört Farsça gazele bu açıdan dikkat çeker(Köprülü, 1923,:115).

Şehrî'nin edebî kişiliğiyle ilgili görüş bildirenlerden biri de Ali Nihad Tarlan'dır. Tarlan, daha çok şairin hayāl gücündeki zenginliğe ve zincirleme sıfat tamlamalarını kullanmakta gösterdiği başarıya dikkat çeker. Yazara göre Şehrî, bu özellikleriyle devrinin önde gelen Nāilî, Fehîm, İsmetî, Neşātî, Riyāzî ve Sāmî gibi şairlerinden çok ileridedir. (Tarlan, 1948:226)

a. Şehrî'nin Kendi Şiiri Hakkındaki Görüşleri

Divan şairi, kendi şiiri hakkında yapacağı eleştiriyi, Divan şiirinin biçim anlayışına uygun olarak çoğunlukla birbirinden ayrı yerlerde ve birbirinden bağımsız beyitler içerisinde ortaya koyar. Şair şiirine ve şairliğine ait düşünce, anlayış ve değerlendirmelerini, güzellik unsurlarıyla karıştırır; birincisini anlatabilmek için ikincisi etrafında oluşmuş her türlü tasavvur, hayāl ve ifade imkānlarından yararlanır. Bu çerçeve de Divan şairi eleştirisini en çok mesnevi, kaside ve özellikle gazelde yapmıştır(Tolasa, 1982:16).· Şehrî'nin şiirlerini de bu çerçeve de değerlendirdiğimiz zaman benzer durumla karşılaşırız. Yani o da kaside ve özellikle gazellerinin bazı beyitlerinde, en çok da mahlas beyitlerinde kendi şiiri ile ilgili görüşlerini ortaya koymuştur.

Şehrî'ye göre, bir şiirin şiir olabilmesi için ya sihirli ya da mucizevî bir özellik taşıması gerekmektedir. Ayrıca insanları etkileyebilmesi için ciğer yakıcı, renkli anlamlar içermesi, yepyeni ve insanların aklını başından alabilecek bir özellikte olmalıdır.

Şehrî'ye göre bir şiir renkli anlamlar (maʿanî-i rengîn) içermesidir. Bu özellik aslında her iyi şiir için aranılan bir özelliktir. Bununla ilgili olarak aşağıdaki beyitte "benim divitim Hristiyanların mucizevî küpüdür ki onun ucundan renkli manalar akar" der.

Devâtum ol hum-ı iʿcâz-ı İsevîdür kim
Revân nevk-i kalemden maʿânî-i rengîn (K1/3)

Şehrî'ye göre bir şiirin etkili olabilmesi için içten yürekten söylenmesi gerekmektedir. Eğer böyle söylenirse, bu şiir bazen boğaz yakıcı (eşʿâr-ı gilû-sûz), bazen de ciğer yakıcı (eşʿâr-ı ciger-sûz) olarak etkili bir özelliğe kavuşur. Bu durumu bir beytinde şöyle dile getirmiştir: "Şehrî, sen bu yepyeni boğaz yakıcı şiirlerinle, Acem şairlerinin kıskançlığını artıran ve Anadolu şairlerine nazlanma veren kişisin."

Bu nev-be-nev -eşʿâr-ı gilû-sûz ile Şehrî
Naziş-dih-i Rûm u hased-efrûz-ı ʿAcemsin (G108/5)

Şehrî, bir şiirin hem ölçülü hem de latif(ince, zarif) olması gerektiğine inanmaktadır.

Ne bahtdan bu şeʾâmet bana ne Şehrîʾden
Zurer-i keşîde-i tabʿ-ı latîf ü mevzûnam (G101/5)

Şehrî bir şiirin yepyeni olması gerektiğine inanır. Bu özelliği, "tâzeterî-i şiʿr, tâzegî-i nutk-ı şuh" diyerek tanımlamıştır. Aşağıdaki beyitte kendisinin yeni şeyler söyleyen şair, şiʿirlerinin ise mucizevi bir niteliğe sahip olduğunu iddia eder ve bu özellikleriyle Nefʿî ile boy ölçüşür.

Medh-i zâtunda ben ol şâʿir-i nev-nutkam ki
Görse muʿcizterî-i şiʿrümi Nefʿî-i zâʾim

Bikr-i endîşesin âgûş-ı beyânından alup
Şerm ile dâye-i ilhâma iderdi teslîm (K7/22-23)

Şehrî, bir şiirin etkili olması için sıradan özelliklerin dışında bir takım özelliklere de sahip olması gerektiğine inanmaktadır. Aşağıdaki beyitte bu konuyla ilişkili olarak şöyle der: "Sıradan şiirler gönül sahiplerine hiç tesir etmez. Tesir edebilmesi için Şehrî'nin sözleri gibi ya sihirli ya da mucize kabilinden bir nitelik taşımalıdır."

Degme söz şimdi eser eylemez erbāb-ı dile
Güfte-i Şehrî gibi sihr gerek yā i'cāz (G60/5)

Bir beytinde de lehçesi ile Kevser suyu arasında ilişki kurarak, lehçesinin Kevser suyu gibi kurumuş topraklara canlılık, huzur verdiğini söyler:

Huzūr-ı Kevser-i lehcemde mevce-hīz-i seher
Hurūş-ı kāzibedür çün serāb-ı şūre-zemīn (K1/5)

Bir diğer beytinde ise sözlerinin saf, duru ve temiz olduğuna dikkat çekerek benim bu saf, temiz sözlerim tıpkı aynanın tersine yazılı yüzüğü düzgün göstermesi gibi eğri hayalleri dosdoğru gösterir:

Kelām-ı sāfum ider kec-hayāli rāst-nümā
Misāl-i āyine vü mün'akis nüvişte-nigin (K1/7)

Aşağıdaki beyitte de sözleri ve sanatçı kişiliği ile ilgili olarak şu benzetmeleri yapar:

Helāk-ı şīve-i nutkum hayāl-i gaybü'l-gayb
Esīr-i rikkāt-ı tab'um nikāt-ı 'ilm-i yakīn (K1/8)

Bir başka beyitte de müdām kelimesinin ihām sanatı çerçevesinde kullanımıyla kalemiyle katre arasında ilişki kurar ve şöyle der:

Müdām olur kalemüm katre- feyz-i tab'umdan
Siyāh-mest-i ma'ānî çü lafz-ı teşneterīn (K1/2)

Şairin üzerinde durduğu bir başka konu da şiir tarzıdır. Bunu şair, genellikle gazellerinde birer kısa tavsif halinde görülen, beyit muhtevasının nasıl bir duygu ve düşünce

içerisinde işlendiği beyitlere duygu ve düşünce olarak ne gibi bir havanın hakim olduğu üzerinde tanıtmalar şeklinde ortaya kor. Aynı zamanda takdir de ifade eden ve böylece şairin kendi şiirine yapmış olduğu bir övgü durumunda olan bu tavsiflerin, çağının gazel şiirinde aranan (veya bulunan) ortak zevk ve değerleri yansıttığına, hatta bunların tema olarak çağın gazel şiirinde birer ortak tarz ve tavır teşkil ettiklerine inanmaktayız. (Tolasa, 1982:22) Bu değerlendirmelerden sonra Şehrî'nin kendisini nasıl tavsif ettiğine ve nasıl bir tarza sahip olduğuna bakalım. Bu çerçevede şair kendisini, "Şehrî-i mu'ciz-beyān, Şehrî-i rengīn-edā, āteşīn-cevāb, āftāb-ı sühan-mīr, mālik-i genc-i dil-fakīr, hezār-ı tāze-nevā-yı çemensitān-ı dil" olarak tanıtmıştır.

Şehrî, öncelikle kendisini "şā'ir-i nev-nutk" (yeni şeyler söyleyen) olarak nitelemektedir. Şair, sahip olduğu bu özelliğinden güç alarak aynı zamanda hocası olan Nef'î ile mukayese eder ve kendini ondan üstün görür:

Medh-i zātında ben ol şā'ir-i nev-nutkam ki
Görse tāzeterî-i şi'rümi Nef'î-i zā'im

Bikr-i endīşesin āgūş-ı beyānından alup
Şerm ile dāye-i ilhāma iderdi teslīm (K7/22-23)

Şehrî, şiirlerinin bir başka özelliğini mucize kabilinden olmasıdır. Mucize, sadece peygamberlere has özellik olmasına rağmen, şair bu yönünü her vesile ile dile getirmekten kaçınmaz. Aşağıdaki beyitte mucizeler dile getiren Şehrî, gözlerden kaybolduğu zaman güzellerin gözlerinden yan bakışın sırları açılmamış gibi kalır." der.

Kalur esrār-ı gamze nā-şigüfte çeşm-i hūbāndan
Olursa dīdelerden Şehrî-i mu'ciz-beyān gā'ib (G9/5)

Bir başka beytinde;

İtmezdi böyle nutkumuz izhār-ı mu'cize
Fenn-i suhanda olmasa Şehrî edibimüz (G57/5)

"Eğer Şehrî söz sanatında ustamız olmasaydı, bizim dilimiz mucize kabilinden sözleri ortaya çıkaramazdı." diyerek kendisinin de mucize kabilinden sözler söylediğini dolaylı bir şekilde dile getirir.

Şehrî'nin şiirlerinin bir özelliği de renkli, güzel bir üslûpla (rengîn-edâ) söylenmiş olmasıdır. Bu özelliği içeren bir beyitte, "kana bulaşmış nefesli bülbül, renkli, gösterişli üslûba sahip Şehrî gibi ne zamana kadar bu gül bahçesi böyle ilk bahar ola ki" diyerek Şehrî-i rengîn-edâ kan bulaşmış nefesli bülbül arasında ilgi kurar.

Nice nev-rûz u bahâr ola bu gülşen bûy ile
Şehrî-i rengîn-edâveş bülbül-i hûnîn-demi (G126/5)

Bir başka beyitte ise "Biz gönül çimenliğinin yeni sesli bülbülüyüz. Bizim dilimizin ne anlatmak istediğini bilirse ancak Şehrî bilir" der ve kendisi gibi yeni şeyler söyleyenlerle bülbül arasında ilgi kurar:

Hezâr-ı tâze-nevâ-yı çemensitân-ı dilüz
Bilürse Şehrî bilür şîve-i zebânumuzı (G123/5)

Aşağıdaki beyitte ise kendi sanatının ne kadar kutsal bir özelliğe sahip olduğunu vurgulamak için "İstanbul'un yeni tarzda şiir söyleyenleri irşâd olmak için benim sanatımın feyizli toprağına Şehrî gibi yüz sürerler." der.

Yüz sürerler feyzgâh-ı tab'uma Şehrî gibi
Tâze-gûyân-ı Sitanbul cümle irşâd olmaga (G121/5)

Kendisini Enverî ile kıyasladığı bir beyitte ise şair "Eğer Enverî söz alanında ay ışığı ise, ben de söz ülkesinin güneşiyim" demektedir.

Mâh-tâb ise Enverî sözde
Âftâb-ı suhan-ı mîr benem (G100/10)

Benzer konuyu ihtiva eden bir başka beyitte ise, yine kendisini Hâkânî ile kıyaslar ve "Hâkânî'nin sanatı şiir padişahı ise, ben de gönlü fakir hazinenin malikiyim" der.

Şāh-ı nazm ise tab'-ı Hākānî
Mālik-i genc-i dil-fakîr benem (G100/11)

Şehrî'nin şiirlerinin dikkate değer bir özelliği de yakıcı olmasıdır. Bu özelliğini sık sık dile getirmiştir. Bir beyitte, "Sakın sakın! Şehrî'nin alevli nefesinden uzak dur. Ki o hane harap , şiiri gibi ateştir." diyerek şiirlerinin āteşli olduğuna dikkat çeker.

Hazer hazer nefes-i şu'lenāk-i Şehrîden
Ki şi'ri gibi o hāne-harāb āteşdür (G24/5)

Aşağıdaki beyitte şair kendisini daha açık bir şekilde ateşli cevap veren biri olarak tanımlıyor ve şöyle diyor: "Ey çer çöp yaradılışlı düşman, bilgi, bilgelik bahsini bırak. Hiç Şehrî gibi ateşli cevap veren birisiyle bahse girilir mi?"

Ko bahs-i dānişi ey hasm-ı har u has-tînet
Olur mı Şehrî gibi āteşîn-cevābla bahs (G15/5)

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi Şehrî her vesile ile yeni bir tarz sahibi olduğunu, bu şiirlerinin ciger yakıcı bir özellik taşıdığını ve renkli anlamlarla dolu olduğunu belirtmektedir. Bu ifadelerin çoğuna aşağı yukarı Sebk-i Hindî etkisinde şiirler yazmış olan şairlerin (Nā'ilî, Fehîm, Neşātî, Cevrî, Vecdî vs.) şiirlerinde de rastlamaktayız.

b. Kendisini Diğer Şairlerle Kıyaslaması ve Onlar Hakkındaki Görüşleri

Şairlerimizin kendilerini tanıtır ve değerlendirirken en çok başvurdukları bir yol da, çağın edebiyat kültürü ve değer sistemi içerisinde sivrilmiş, üstadlığı tartışılmaz hale gelmiş isimler üzerinde olur. Çağın ortak edebî kültür ve değer sisteminin bir bakıma doğal ve zorunlu bir sonucu olarak bu isimlerin başında bazı İran ve Arap şairleri gelir. Aynı anlayış ve çerçevede buna daha önce yaşamış Türk şairleri de katılır. Amaç şairin, sözü edilen o üstad tarzında veya değerinde eserler verdiği, hatta onu geçtiği düşünce ve iddiasındadır. Bu bir bakıma şairin izlediği yol ve vermek istediği değer açısından bir tercih de sayılabilir.(Tolasa, 1982:45) Aşağıda Şehrî'nin de bu yolu takip ettiği ve az çok kendi sanat anlayışı doğrultusunda bir takım mesajlar verdiği görülecektir.

Şehrî'nin İran şairleriye ilgili olarak yaptığı kıyaslamalardan iki farklı görüşe sahip olduğu görülür. Bunlardan birincisi, aynı zamanda kendisinin de takipçisi ve temsilcisi durumunda olduğu Sebk-i Hindî'nin kurucusu veya temsilcisi durumunda olan şairlere karşı takındığı beğeni ve takdir dolu söylem, ikincisi de klasik tarzda şiirler yazan ve bir bakıma gelenekçi diye tanımlayabileceğimiz şairlere karşı, kendisini onlardan üstün gördüğünü dile getirdiği söylem. Ali Nihad Tarlan, Şehrî'nin bu kıyaslamaları yaparken herhangi bir sanat (özellikle tevriye) yapma endişesi taşımadığını belirtmektedir.(Tarlan, 1948:225)

Şehrî, Sebk-i Hindî'nin önde gelen temsilcileri olan 'Urfî, Tâlib ve Sâ'ib 'in şiirlerini yakından tanıdığını ve edebî kişiliklerine de saygı ve sempati duyduğunu birkaç beyitte dile getirmiştir.

Suhan-ı derdnāk-i 'Urfîden
Şehrî her-vechle habîr benem (G100/8)

Yukarıdaki beyitte " Ben Urfî'nin dertli sözlerinden her şekilde haberdarım" derken yine Urfî'yle ilgili bir başka beytinde de "Urfî benim cilveli sözlerimin ne kadar taze, ne kadar yeni olduğunu görseydi ruh-ı necābete beğeni parlaklığı yapardı" der.

Göreydi tāzegî-i nutk-ı şūhumu 'Urfî
Rūh-ı necābete eylerdi gurre-i tahsîn (K1/12)

Bir başka beyitte Sâib'in "sana" redifli Türkçe gazeline yazdığı naziresinin makta beytinde , önce yazdığı bu Türkçe gazelden dolayı Sâ'ib'i yüz kez tebrik eder, daha sonra da kendisinin bu Türkçe gazele ikiyüz şevkle cevap verdiğini belirtir:

Sad āferîn gazel-i Rūmiyānuna Sâib
Ki virdi Şehrî dü-sad şevk ile cevāb sana (G3/5)

Şehrî'nin beğendiği ve takdir ettiği bir başka şair de Talib'dir. Aşağıdaki beyitte;

Tālib-i tāze-gūyun el-hāsıl
Şîve-i tab'ına esîr benem (G100/12)

diyerek yeni sözler söyleyen Tālib'in sanatının üslubuna, tarzına hayran olduğunu belirtir.

Bu şairlerin yanında şiirlerini beğenmediği ve bir anlamda klasik devir şairleri olarak da tanımlanan Enverî, Selīm, Senāyî, Hakānî, Hüsrev ve Zāhir gibi sanatçılar bulunmaktadır. Şehrî bu şairlerle kendini kıyaslar ve kendini onlardan üstün görür.

Şi'r-i nāhun beden-zen olmayıcak
Tutalum Hüsrev ü Zāhir benem (G100/9)

"Tırnağının şiiri bedeni, vücudu parçalayıcı olmayınca farzedelim ki Hüsrev ve Zāhir benim" diyerek, Hüsrev ve Zāhir'in şiirlerinin bir bakıma kulak tırmalayıcı, kulağa hoş gelmeyen bir özellik taşıdığını iddia eder.

Bir şiirinde de Enverî ile ilgili olarak " Eğer Enverî söz alanında ay ise, ben de söz ülkesinin güneşiyim." diyerek kendini ondan üstün tutar.

Meh-tāb ise Enverî sözde
Āftāb-ı sühan-mīr benem (G100/10)

Bir başka beyitte de Hakānî ile bir kıyaslama yapar ve şöyle der:

Şāh-ı nazm ise tab'-ı Hakānî
Mālik-i genc-i dil-fakīr benem (G100/11)

"Eğer Hakānî'nin sanatı şiir ülkesinin şahı ise, ben de gönlü fakir olan hazinenin sahibiyim."

Aşağıdaki beyitte de kendini Senāyî ile kıyaslar ve

Çemensitān-ı hayālüm şigüfte oldukça
Olur revān-ı Senāyî gül-i tahassür-hīn (K1/15)

diyerek hayalimin çimenliği açtıkça, Senāyî özlem arttıran gül olur akar. Şehrî'nin mukayese yaptığı İran şairlerinden birisi de Selīm'dir: "Eğer Selīm şiirlerimin hali hazırda olan açıklamalarını görseydi gönül hazinesini beğeninin çok gerekli vakfına bağışlardı."

Beyān-ı vākî-i şi'rümi göreydi Selîm
İderdi genc-i dilin vakf-ı elzem-i tahsîn (K1/16)

Şehrî'nin kıyaslama yaptığı ve kendini üstün gördüğü bir başka şair de Feyzî-i Hindî'dir. "Eğer Feyzî-i Hindî o parlaklığa baksaydı, kalbin ortasında olduğu düşünülen siyah nokta şekline kadar bembeyaz olurdu."

Olaydı Feyzî-i Hindî o gurreye nazır
Olurdı şekl-i süveydāya dek sefîdterîn (K1/13)

Şehrî, İranlı ve Hint şairlerin yanısıra, sanatını ve şiirlerini aynı zamanda hocası da olan Nef'î'ninkilerle de kıyaslar ve beyt-i merhûn olan iki beytinde bu konudaki düşüncelerini şöyle dile getirir: "Kendini övme konusunda ben yeni şeyler söyleyen şairim. Benim şiirlerimin en yenisini, tazesini zeamet sahibi Nef'î görse, şimdiye kadar hiç söylenmemiş, dile getirilmemiş düşünceyi söz kucağından alarak mahcup bir şekilde ilham dadısına teslim ederdi."

Medh-i zātında ben ol şā'ir-i nev-nutkam ki
Görse mu'cizterî-i şi'rümi Nef'î-i zā'im

Bikr-i endîşesin āgūş-ı beyānından alup
Şerm ile dāye-i ilhāma iderdi teslîm (K7/22-23)

Şehrî sadece şiirde değil, aynı zamanda nesir alanında da söz sahibi olduğunu iddia etmiştir.

Vasf-ı cengünde ben ol münşî-i mümtāzam ki
Eylesem kilk-i fesāhatla ger inşā-yı Selîm (K7/24)

Dārü'l-inşāyı cihāndan iderüm Veysî'nün
Zāt-ı mādumı gibi şöhret-i nesrinde adîm (K7/25)

diyerek sadece şiir alanında değil, aynı zamanda nesir alanında söz sahibi olduğunu, hatta nesirde şöhret sahibi olan Veysî'yi bile cihandan silip yok edebileceğini belirtmektedir.

Buraya kadar Şehrî'nin başta İran'ın önde gelen şairleri olmak üzere bir iki tane de olsa kendisini Osmanlı şairleriye kıyasladığını, bunlardan kimilerinin şiirini beğendiğini, kimilerininkini ise beğenmediğini ve kendini bunlardan üstün gördüğünü belirtmeye çalıştık.

Şehrî, Osmanlı şairleri içinde kendisi gibi yeni tarzda şiirler yazan yegâne şair olarak Fehîm'i görür ve bu vesileyle onun adını bir iki kez anar. Bu beyitlerin birinde " Benim yeni tarzda söylediğim şiirlerime İstanbul'da sadece Fehîm cevap verebilmiştir. Fakat ne yazık ki artık o da yoktur," der.

Şehrî el-hâsıl Fehîm idio da oldı 'adîm
Tâze-gûyân-ı Sitanbul'da benümle hem-cevâb (G12/5)

Şehrî'nin aşağıdaki matla'ı, bir bakıma kendisinden bir yüzyıl sonra yetişecek olan ve çoğu edebîyat tarihçisi ve eleştirmeni tarafından Divan şiirinin son temsilcisi ve zübdesi sayılan Şeyh Galib'in ünlü "âteş" redifli gazelinin habercisi gibidir. Buraya Şehrî'nin matla'ını ve Şeyh Galib'in söz konusu gazelinin matla' beytini alarak iki beyit arasındaki benzerliğe dikkat çekmek istiyorum:

Dil âteş dil-ber âteş hüsn-i nezzâre-güdâz âteş
Ne mümkün vuslat olmak 'âşıka nâz u niyâz âteş (Şehrî)

Gül âteş gül-bün âteş gülşen âteş cûy-bâr âteş
Semender-tıynetân-ı 'aşka besdir lâlezâr âteş (Şeyh Gâlib)

Yukarıdaki beyitlerde hem dile getirilen düşünceler, hem de bu düşüncelerin dile getirilmesinde seçilen kelimeler arasındaki benzerlik, bizlere Şeyh Gâlib'in yetiştiği iklimi ne kadar özümsediğini göstermeye yetmektedir.

c. Dünya Görüşü

Şehrî, belki de Fuzûlî'den sonra divan şairleri içinde ızdırabı en çok terennüm eden şairlerden (Fehim, Nâilî) biridir. Fakat Fuzûlî'deki ızdırap daha çok mistik duyuşlarla ilgilidir. Şair bu ızdıraba kendisini teslim etmiştir. Fehîm, Nâilî, Şehrî ve Vecdî gibi şairler ise, daha çok yaşadıkları hayattan gelen ızdırapları terennüm etmişlerdir. Onların kişiliklerinde önceleri Urfî'de görülen, daha sonraları muasırları Vecdî ve Nef'î'den başlayarak Namık Kemâl'de en

bariz şekilde tezahür eden ızdırap içinde boynunu dik tutan gururlu bir tutum vardır. (Kocatürk, 1970, s.445) Şehrî'nin başta gazelleri olmak üzere, kaside ve musammatlarında bu tür bir ızdırabın havasını farklı boyutlarda hissetmek mümkündür. Şairi hem böylesine derin bir ızdırap havasına götüren, hem de zamandan, felekten ve ortamdan şikâyet etmesine neden olan bir çok neden bulunmaktadır.

Aşağıda sayacağımız nedenler, aynı zamanda şairin karamsar, pessimist, hatta bir bakıma nihilist bile diyebileceğimiz bir dünya görüşünü bünyesinde barındıran mizacının şekillenmesinde de birinci derecede rol oynamışlardır. Bu nedenlerin bazıları şairin sosyal çevresinden, bazıları, aile çevresinden ve bazıları da temsilcisi olmaya çalıştığı edebî üslûptan kaynaklanmaktadır. Şairin içinde yaşadığı dönemde bizzat şahit olduğu, devletin ve toplumun hemen hemen her kesiminde kendisini hissetirmeye başlayan sosyal hayattaki çözülme ve çürüme, ekonomik ve askerî alanlardaki kötü gidiş sosyal çevreninin şair üzerindeki etkisidir. Oğlunun ölümü ve evinin soyulması gibi acı olaylar kendi aile çevresinden kaynaklanmıştır. Son olarak da dönemin çoğu şairi gibi Şehrî'yi de etkisi altına alan ve temel konularından biri ızdırap olan Sebk-i Hindî üslûbu gelmektedir. Bütün bu olumsuz gelişmeler veya durumlar bir araya geldiğinde ortaya pessimist bir insan ruhunu yansıtan tablo çıkmaktadır. Bu tablo, aynı zamanda şairin neden ye's ve ızdırap dolu, ümitsiz, karamsar temalar içeren şiirler dile getirdiği sorusunu da cevaplamaktadır.

İbrahim Kutluk, Nâ'ilî'nin edebî kişiliğini anlatırken, onun böylesine büyük bir şair olmasını, başından geçen üzücü olaylara ve çektiği sıkıntıların çok büyük bir rol oynadığına bağlar. Ayrıca "şair bu acıları yaşadığı için şükretmeliyiz" der. (Kutluk, 1964:273) Nâilî için dile getirilen görüşler bir bakıma Şehrî için de geçerlidir. Bu nedenle Şehrî'yi Şehrî yapan özellikleri, zannederim, tıpkı Nâ'ilî ve Fehîm gibi benzer acıları tatması, bu acıları yüreğininin derinliklerinde devamlı olarak hissetmesi ve bunlarla belli bir olgunluğa kavuşmuş olmasında aramak gerekir.

Şehrî'nin sadece gazellerinin mahlas beyitlerine bakarsak eğer, kendisini nasıl tanımladığını kaba bir şekilde de olsa görmemiz mümkündür.

Şehrî-i bî-edep, Şehrî-i derdmend, Şehrî-i efgende, Şehrî-i gam-hâr, Şehrî-i günehkâr, Şehrî-i hûnîn-ciger, Şehrî-i magbûn, Şehrî-i nâ-kâm, Şehrî-i nâ-murâd, Şehrî-i rüsvâ, Şehrî-i zâr, Şehrî-i zehr-âb-ı gam-nûş, dil-i âvâre-i Şehrî, dil-i zulmet-serâce-i Şehrî, şivenger-i Şehrî, mezâk-ı Şehrî-i hâne-harâb, Şehrî-i elem, Şehrî-i rüsvâ-mest vs.

Yukarıdaki tamlamalarda da açık bir şekilde görüldüğü gibi, şair kendisini çoğunlukla olumsuz bir şekilde ifade etmeye çalışmıştır. Kendisine karşı dile getirdiği karamsar söylem dış dünya ve insanlar için de geçerlidir. Bir beyitte çektiği sıkıntıların ve felekten yeterince murad alamamanın verdiği üzüntüyle bu dünyaya geldiğine pişman olduğunu belirtir:

Gelüp bu karye-i imkāna Şehrî olduğuma
Be- hakk- şān-ı hüriyyet dahı peşīmānam (G93/8)

Bir başka beyitte geçici maddî zevklerin onu tatmin edemiyeceğini çok güzel benzetmelerle dile getirir ve şöyle der: "Ey Şehrî bana gül bahçesini teklif etme. Bülbülün on günlük, geçici, nağmeleri benim gönlümü açmaz, eğlendirmez."

Teklīf-i gülşen itme bana Şehrî gönlümi
İtmez şigüfte nagme-i deh-rūz-ı andelīb (G10/5)

Bir başka beyitte de hayatı bir nefeslik ömür olarak niteler ve kendisi iki cihana değecek derecede bir varlık iken himmet-i kazada rehin olduğunu ifade eder:

İki cihāna değer Şehrî bir vücūd iken biz
Ki ʿömr-i yek-dem içün himmet-i kazāda rehīnüz (G56/5)

Bir başka beytinde bu ālemin bin türlü gamı olduğunu, bunlardan hangi biriyle muztarib olunacağını bilmediğini, bu nedenle de inleyen Şehrîʿnin dimağına yazık değil mi diye sorarak felekten şikāyet eder. Bu beyitte açıkça felek zikredilmese de, yine de zımnen onun varlığını hissetmekteyiz. Felek esasında semboldür. Eski insanımız, daha doğrusu şairimiz, isteklerine ulaşamamanın, uğradığı hayāl kırıklıklarının, önüne çıkan ferdî ve toplumsal engellerin veya engellemelerin protestosunu buraya yapar.(Tolasa1982:21)

Kangı gamıyla muztarib olsun bu ālemün
Yazuk degül mi Şehrî-i zārun dimāguna (G110/5)

Bir beytinde isteğine bir türlü ulaşamayan Şehrîʿnin dünyalar kadar üzüntü, keder çektiğini ve bu durum içinde yokluk yokluk (insan insan) diyerek bu dünyaya vedā ettiğini belirtir.

Cihān cihān gam-ı yeʾs ile Şehî-i nā-kām
Vedāʿeyledi dehri ʿadem ʿadem diyerek (G79/5)

Bir beytinde zamandan şikāyet ederek, "Zaman beni bu devlet içinde Şehrî gibi geçersiz, beş para etmez bir hale getirdi," der

Eyledi Şehrî gibi kāsīd-metāʿ
Devletiyān içre beni rūzgār (G25/5)

Bir başka beyitte de yine zamandan şikāyet eder ve "Ey Şehrî, zaman bizim kadrimizi, kıymetimizi bilmezse ne çıkar, bunda şaşılacak bir durum yoktur. Çünkü biz bu dünyaya gelince dünyanın anlayış gözü kör oldu," der.

Kadrimiz Şehrî nʾola fehm eylemezse rūzgār
Biz gelince dehre oldı dide-i izʿān kūr (G36/5)

Şehrîʾnin sık sık kullandığı kelimelerden birisi de berhemen (papaz)dir. Ona göre küfr ile imān arasındaki barışı ne şeyh, ne de papaz gerçekleştirebilir. Bunu ancak kendisini sağlayabilecektir.

Şehrîdür iden küfr ile imān arası sulh
Yoksa bunu ne şeyh ne hod-berhemen eyler (G37/4)

Onun insanlara bakışında da bir insān-ı kāmil, mutasavvıf edası vardır. Aşağıdaki beyitte "kabul, onay nuru bin parçaya bölünmüş gönlümden dalgalandıkça, coştukça, mahşerdeki iyi ve kötüler bir olur," der.

Bir olur nīk ü bed-i mahşeriyān itdükçe
Nūr-ı tasdīk temevvüç dil-i sad çākümden (G105/6)

Şehrî şiirlerinin büyük bir çoğunluğunda zamandan, felekten şikāyet etmiş, sürekli olarak bunlar karşısında ızdırabı dile getirmişse de, yine de hayattan yana umudunu yitirmemiştir. Talihin bir gün kendisine de güleceğine inanmaktadır. Gürcü Mehmet Paşa için

Şehrî şiirlerinin büyük bir çoğunluğunda zamandan, felekten şikâyet etmiş, sürekli olarak bunlar karşısında ızdırabı dile getirmişse de, yine de hayattan yana umudunu yitirmemiştir. Talihin bir gün kendisine de güleceğine inanmaktadır. Gürcü Mehmet Paşa için yazdığına inandığım müzeyyel gazelinde bunu yorum gerektirmeyecek şekilde şöyle dile getirir:

Şikâyet eyleme ey Şehrî tîre bahtından
Senün de şem'-i murâdını bir yakar bulunur (G34/4)

d. Atasözü ve Deyimlerin Kullanımı

Atasözü ve deyimler Divan şairlerinin başvurdukları anlatım araçlarındandır. Şehrî "Altın çamura düşmekle kıymetten düşmez, veya altın çöpe düşse değerinden düşmez." anlamlarına gelebilecek atasözü değerindeki bir ifadeyi kullanmıştır.

Midâd-âlûde itsen mihr-i zerrîni yine zerdür
Ne gam çarh-ı siyeh dil necm-i bahtum tîre-gün itse (G115/5)

Bunun yanında daha önceleri özellikle Necâtî'nin şiirlerinde çok sayıda ve başarılı bir şekilde kullanıldığına şahit olduğumuz deyimleri, hemen her şair belli oranlarda kullanarak, anlatımlarına bir çeşni, bir renk katmış, şiirlerini tek düzelikten kurtarmaya çalışmışlardır. Şehrî'nin şiirlerini bu çerçevede değerlendirdiğimizde bir çok deyimin varlığına şahit oluruz. Bu arada yer yer atasözü niteliğinde olmasa bile, bu değerde olabilecek söz grupları da bulunmaktadır.

ağzına (zebâna) alma- G123/1b
âlem eyle- G83/3b
ayağına su dök- G110/3b
bahtı kör(kara) G33/4a
birbirine gir- G80/5a
cân ver- G40/2b,53/
cilve kıl- G38/4b
el ver- G122/5a
elden çıkar- G90/2a
elem çek- G115/3b

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

gam yemek G122/5a
göz göre G72/5b
göz nuru G124/3b
haram et- G127/1a
haram ol- G5/4a, 104/4b
harf at- G49/1a
icâzet ver- G117/1a,5b
iki cihana değ- G102/4a
kadrini kıymetini bilme- G36/5
kanına gir- G3/5a
kapısında köle(kul) ol- G102/6b
kurban et- G54/5a
kurban ol- G69/3,75/2a, 87/2a
ocağına su koy- G110/4b
perişanlık sat- G49/1b
telef eyle- G62/4
teselli eyle- G34/2
üste ver- G86/5a
üstüne titre- G40/1b
yanıp yakıl- G72/3a,123/3a
yerde gökte misli olma- G80/7b
yola düş- G112/2a
yüz döndür- G57/1b
yüz sür G121/5a

Yukarıdaki deyimlerin yanında benzetme amaçlı deyim sayılabilecek nitelikteki söz grupları da bulunmaktadır. Bunlardan bir kaçı şunlardır:

meskeni virâneye dön- (G/90)
mezesiz peymâneye dön- (G/90)
şem'ini yitirmiş pervâneye dön- (G/90)
kendine bigâne divâneye dön- (G/90)

e. Edebî Sanatların Kullanımı

Şehrî'nin edebî sanatları kullanma yönündeki başarısına Sebk-i Hindî üslûbu hakkında bilgi verirken az da olsa temas etmiş; bu çerçevede tezat, mübalağa, telmih ve teşbih sanatlarına birer ikişer örnek vermiştik. Burada ise konuyu biraz daha genelleştirip, tespit edebildiğimiz edebî sanatlar çerçevesinde Şehrî'nin edebî kişiliğinin bir yönünü daha ortaya koymaya çalışacağız.

Hiç kuşkusuz Şehrî de eski şiirin temsilcisi olması hasebiyle, yüzyıllar boyunca kullanılagelen bir takım söz ve anlam sanatlarını kullanmıştır. Bunları kullanırken bazen aynı mazmunları kullanma noktasında tekrara düştüğü görülmüşse de, yine de bazı şiirlerinde orijinal hayâllerle yüklü edebî sanatlar üretmeyi başarmıştır.

Şehrî'deki edebî sanatları incelerken Ali Nihad Tarlan'ın yaptığı tasnifi esas aldık ve edebî sanatları heyecana ve fikre bağlı olmak üzere iki ana başlık altında topladık. (Tarlan, 1981:150-183, Kocakaplan, 1992:11-12)Daha sonra bu iki ana başlığı da kendi arasında alt başlıklara ayırdık:

I. Heyecâna Bağlı Sanatlar

A.Mecâzî Mânâ Sanatları
B. Gerçek Mânâ Sanatları

II. Fikre Bağlı Sanatlar

A. Mânâ Sanatları
B. Mânâ ve Söz Sanatları
C. Söz Sanatları

Yukaradaki tasniften sonra da her başlık altında tespit ettiğimiz edebî sanatları örneklerle ortaya koymaya çalıştık. Aşağıda Şehrî Divanı'nda tespit ettiğimiz bazı edebî sanatlar ve bunlar ilişkin örnekler verilmiştir.

I. Heyecâna Bağlı Edebî Sanatlar

a. İstiâre

Belli noktada teşbih sanatına yakınlık gösteren bir sanattır. Teşbih sanatındaki benzetilen ve benzetmelik sanatıyla yapılan sanattır. Açık ve kapalı olmak üzere iki türlüdür. Divanda daha çok açık istiāreye rastlamaktayız.

Aşağıdaki beyitte yer alan ebrū kelimesi kaş anlamında ise de, burada sevgili için benzetmelik öğesi olarak kullanılmıştır.

Kābil mi o ebrūya Mesīh itmeye secde
Zīrā Yed-i Kudretle tirāşīde sanemsin (G108/2)

Aşağıdaki beyitte de āhū sevgili için benzetmelik öğesi olarak kullanılmıştır.

Ol çeşm-i siyeh-mest ile āhū-yı haremsin
Āzāde-hırām-ı çemensitān-ı kademsin (G108/3)

Sevgili sık bir şekilde kullanılan bir başka benzetmelik unsuru da servdir. Servin kullanımında sevgilinin boyu benzetme yönü olarak öne çıkar.

Bedenin kucmaga kasd eylediim ol serv-kaddün
Ol el hançer olup ol āfet-i cān şöyletdi (G133/2)

b. Teşbih

Aralarında çeşitli yönlerden benzerlik bulunan iki unsurdan zayıfını kuvvetlisine benzetmek sanatıdır. Divanda en çok rastaladığımız edebî sanatların başında gelir. Bunlardan sadece bir kaçını buraya alıyoruz.

Aşağıdaki beyitte āşığın sīnesi gül gül olarak tasavvur edilen yaralardan dolayı gül bahçesine benzetilmiştir. Āşık da ayrılıktan inleyen bülbüle benzetilmiştir.

Muhassal bir gülistān oldı gül gül dāg ile sīnem
O gülzār içre Şehrî ʿandelīb-i zār-ı hasretdür (G41/5)

Aşağıdaki beyitte sevgilinin utanmasından dolayı kızaran yüzü mikāba benzetilmiştir.

Gelürse kesret-i nezzāreden hicāb sana
O demde sürhî-i rūyun olur nikāb sana (G3/1)

Aşağıdaki beyitte de āşık içindeki sıkıntının etkisiyle kenidisini civaya benzetir ve rahatlık düşmanı olduğunu belirtir.

Oldum yine sîm-āb-sıfat düşmen-i rāhat
Ey vāy ne güç gamze-i bî-tāb ile ülfet (G14/4)

c. Teşhis

İnsan dışındaki canlı veya cansız varlıkları kişileştirmek, onlara insanlara ait bir takım özellikleri kazandırmak sanatıdır. Bu çerçevede divanda daha çok soyut kavramlara böylesine bir özellik kazandırıldığı görülmektedir. Aşağıdaki örnek beyitlerde kalem (hāme) namaz kılan ve secdeye kapanmış insana benzetilirken, bir başka beyitte de "Ey gam ey gam beri gel" diyerek soyut bir kavrama seslenerek, onu kişileştirme söz konusudur.

Du'ā hengāmıdur tayy oldı hāme
Serini secdeden kaldırdı hāme (Mes II/17)

Ey gam ey gam beri gel def'-i neşāt eyleyelüm
Dil-i pür-hūn sana sîne-i sad çāk bana (G2/4)

d Tezat

Şehrî tezat sanatını iki şekilde kullanmıştır. Birincisinde bir tamlama içinde anlamca birbirine zıt gelebilecek kelimelerin birlikte kullanarak (tezat sanatıyla ilgili örnekler Dil ve Üslūb kısmında fazlasıyla verilmiştir), ikincisinde ise aynı mısra veya beyit içinde anlamca birbirine zıt olan kelimeleri veya unsurları aynı konu etrafında kullanarak.

Aşağıdaki beytin birinci mısraında "viran-genci ma'mūr eyledün" sözüyle bahsedilen āşığın vücūdudur. Viran bir hazine olarak hayāl edilen āşığın vücūdu memdūhun ihsānıyla mamūr hale getirilmiştir. İkinci mısrada ise "mahzūn-kalbi mesrūr eyledün" sözüyle kalbin hüzünlü durumdan sevinçli duruma getirilmesi söz konusudur.

O vîrān-genci maʿmūr eyledün sen
O mahzūn-kalbi mesrūr eyledün sen (MesII/15)

Aşağıdaki beyitte ise şām- subh, fenā-bekā kelimeleri arasında tezat vardır.

ʿĀrifem ʿārif ki bildüm zātumı bî-cism ü cān
Şām-ı deycūr-ı fenā subh-ı bekā bilmem nedür (G45/2)

Aşağıdaki beyitte şāh ve bende kelimelerinin kullanımıyla tezat sanatı meydana getirilmiştir.

Himmet-i ʿaşk şehi bende ider bendeyi şāh
Buna şāhid dil-i Mahmūd ile efsūn-ı Āyāz (G60/2)

Aşağıdaki beyitte de harāb ile maʿmūr ve pejmürde ile mesrūr kelimeleri arasında tezat sanatı vardır.

Dil harāb oldı gam-ı ʿaşk ise maʿmūr henüz
Oldı pejmürde güli bülbülî mesrūr henüz (G59/1)

B. Gerçek Mānā Sanatları

a. Hüsn-i Taʿlîl

Her hangi bir konuda ortaya konulan düşüncenin güzel bir sebebe bağlanması anlamına gelen bu sanata ilişkin olarak, aşağıdaki beyitler verilmiştir.

Güş-ı güli pür eyledi şerh-i derūn ile
Hūnîn-terennümāt-ı gilū-sūz-ı ʿandelîb (G10/2)

Beyitte gülün yapraklarının kırmızılığı güzel bir sebebe bağlanmıştır. Bu sebep de, bülbülün içini yararak çıkan ve boğaz yakan kanlı terennümleri karşısında bülbülün kulaklarına(yapraklarına) kadar kızarmasıdır.

b. Mübālāğa

Mübalāğa sanatı, Sebk-i Hindî'nin belli başlı sanatlarından birisidir. Şair, orijinal hayâllere ulaşmak için oldukça mübalāğalı anlatımlara başvurmak zorunda kalmıştır. Burada bir kaç örnek vermekle yetineceğiz.

Aşağıdaki beyitte gülün gölgesinin bile burna koku saçtığı dile getirilmiştir.

Çemen-zemîn-i cihān oldı şöyle ʿanber-hîz
Dimāga sāye-i gül dahı būy ider izhār (K3/7)

Aşağıdaki beyitte de āşık öylesine bir gözyaşına sahiptir ki, bu konuda deniz yüklü bulutlar bile ayağına su dökemez.

Yārî-i feyz-i ʿaşk ile bir eşke kādirüm
Kim ebr-i lücce-bār su dökmez ayagına (G110/3)

c. Nidā

Seslenme sanatı olarak da ifade edebileceğimiz bu sanatı, Şehrî'nin çok sık bir şekilde kullandığına şahit oluruz. Seslenilen, bazen soyut bir kavram, bazen de somut olabilmektedir. Seslenme sanatı kendisini daha çok "ey" ünlemiyle gösterir. Ey āh-ı germ, ey şemʿ-i kuds, ey nāle ve ey gam bunlardan birkaçıdır.

Ey sabāh-ı ʿıyd cām-ı mihrün olmasın tehî
Kevkeb-i bahtum hilāl olmışken itdün māh-tāb (G12/3)

d.Rücūʿ

Şairin önce söylediği bir sözü reddeder gibi görünmesi ve sözün geri kısmında önce söylediğini kuvvetledirici sözler söylemesidir. Burada şairin ilk söylediği sözü yeterli görmemesi ve onu da etkili bir hale getirmek için bu yola başvurması sözkonusudur. Bir iki beyitte rastladığımız bu sanata bir örnek aşağıdadır. Şair birinci mısrada senin hasretinden dolayı tam bir nāle döndü diyor. sonraki mısrada ise bunu yeterli görmüyor ve yok nāle degil hayāle döndüm diyerek anlamı daha etkili kılıyor.

Hasretle temām-nāle döndüm sensiz
Yok nāle degül hayāle döndüm sensiz (R/5)

e. Tekrīr

Heyecāna bağlı bir sanat olan tekrir sanatında şair, anlamı kuvvetlendirmek için, belli bir kelime üzerinde durur ve bazen beyit başlarında, bazen mısra içinde tekrarlayarak heyecān merkezini bu kelime üzerine yoğunlaştırıyor. Bu sanatın değişik kullanışlarıyla ilgili olarak "Āhenk Unsurları" başlığı altında çokça örnek verilmiştir. Burada birer örnek vermekle yetineceğiz. Aşağıdaki örnek beyitlerde her beytin başında tekrarlanan "Benem" kelimesi ile şair, kendi durumunu memdūhuna arzetmeye çalışmaktadır.

Benem o ʿāsi ki sī-sāl ʿömrümi itdüm
Tarīk-ı maʿsiyet-i dūzah-intihāda gubār

Benem o dūzahî-i nā-murād kim eyler
Taʿalluk-ı bedenimden ʿazāb-ı dūzah ʿār

Benem o gavṭa-ḫor-ı lücce-i maʿāsi kim
Garīkter olurum eyledükçe saʿy-ı kenār (K3/51-53)

f. Telmih

Şehrî'nin sık başvurduğu sanatların başında telmih gelir. Zaten bu gibi sanatlara sık bir şekilde yer vermek, Sebk-i Hindî'nin de temel özelliklerinden biridir. Şair telmih unsurlarından birisine yer vererek sayfalar dolusu bir olayı zihnimizde canlandırmayı hedefler.

Aşağıdaki beyitte Hz. Yūsuf ile Züleyhā arasında geçen olaya telmih yapılmıştır.

Sadā-yı çāk gelür dahı ceyb-i Yūsuf'dan
Muhal oldugıçün ʿaşk-ı bī-hicāb ile bahs (G15/3)

Aşağıdaki beyitte de Gazneli Mahmūd ile bendesi Āyāz arasındaki olaya telmih yapılmıştır. Beyitte şah olan Mahmūd'un bendesine āşık olması neticesinde tahtından vazgeçmesi ve bulundukları makamların tersine dönmesine atıfta bulunulmuştur.

Himmet-i ʿaşk şehi bende ider bendeyi şāh
Buna şāhid dil-i Mahmūd ile efsūn-ı Āyāz (G60/2)

Aşağıdaki beyitte de Hallac-ı Mansur'un asılması olayına telmihte bulunulmuş ve aynı zamanda irsal-i mesel sanatı da yapılmıştır.

Ber-dārî-i Mansūrda yokdur güneh-i ʿaşk
Kim şemʿa-ı hūr kābil-i fānūs degüldür (G38/3)

Bir beyitte de mecusiliğe (ateşe tapmaya) telmih yapılmıştır.

Gönül bir āteş-i hüsne perestiş eyler kim
İder kemīne-şerārî sad āftāb ile bahs (G15/4)

II. Fikre Bağlı Edebî Sanatlar

A. Mānā Sanatları

a. İhām

Mısra veya beyitteki bir kelimenin iki veya daha fazla anlamı konu ile ilgili olduğu takdirde īhām sanatı meydana gelir

Aşağıdaki beyitte müdām kelimesi hem devamlı, hem de şarap anlamlarıyla birlikte kullanılmıştır.

Müdām olur kalemüm katre feyz-i tabʿından
Siyāh-mest-i maʿanî çü lafz-ı teşneterīn (K1/2)

Aşağıdaki beyitlerde ise ayağ-ayak kelimesi hem insan uzvu olan ayak, hem de kadeh anlamlarında īhāmlı olarak kullanılmıştır.

Dilā sana ciger-i dāg dāg yetmez mi
Tenük-şarāba bir iki ayag yetmez mi (Mat/8)

Var şerbet-i cām-ı laʿlün eyle recā
Ayagına yüz sür (RM)

b. İktibās

Şehrî, yer yer ayet ve hadislerden iktibaslar yaparak söylemini daha etkili kılmaya çalışmıştır. Mevcut iktibasların tamamına yakınını da kısmî iktibās şeklinde kullanmıştır.

Āyetlerden iktibaslar

"Len-terāni neşinev" turfe Kelīm-i ʿaşkam
Kuvvet-i hvāhiş ile maksadı peydā iderüz (G46/2)

Her bir nazarun olsa Kelīm-i **Erini**-güy
Ey dīde-i ter şāhid-i cāvid görinmez (G54/3)

c. İrsāl-i Mesel

Bir beyit içinde dile getirilen duygu veya düşünceyi daha etkili kılmak için atasözü, atasözü değerinde bir ifade veya vecize kullanma sanatına denir. Bazen dile getirilen duygu veya düşünceyi daha etkili kılmak için açıklayıcı bir söz de kullanılabilir. Aşağıdaki beyitlerde genellikle böylesine bir anlatım vardır.

Laʿl-i nābundan olur telhî-i āzār latīf
Görinür sāye-i gül-goncada çün hār latīf (G74/1)

Bahtum olsa muztarib harf-i güşāyişden n'ola
Havf ider mürg-i kafes-perverde āzād olmaga (G121/2)

Gayret-i gam kalb-i mahzūnum komaz şād olmaga
Būm olur mı hīç rāzı mülki ābād olmaga (G121/1)

Olup merdūd-ı ocakdan kaldum āhir şöyle dirliksiz
Hemān āteşden ayru şerāreveş kim kalur bī-cān (K11/10)

d. Leff ü Neşr

Leff ü neşr, hem şiirde, hem de düz yazıda, anlamı güçlendirmek amacıyla başvurulan bir sanattır. Şiirde bir beytin birinci mısraında belli bir konuda birden fazla kavram söylendikten sonra, ikinci mısrada bu kavramlarla ilgili yeni kavramların söylenmesidir. Aşağıdaki beyitte birinci mısrada söylenen kef(el), katre (damla) ve müsmsik (cimri) kelimeleri ile, ikinci mısradaki benān (parmaklar), kerīm (cömert) ve deryābār (deniz gibi coşan) kelimeleri arasında hem leff ü neşr, hem de tezat sanatı bulunmaktadır.

Be kef-i katre-gīrî-i müsmsik
Be benān-ı kerīm-i deryābār (K5/36)

Aşağıdaki beyitte ise, birinci mısrada sevgilinin kirpikleri ve kaşları ile ikinci mısradaki tīg (kılıç) ve tīr (ok) arasında leff ü neşr sanatı söz konusudur.

Disem müjende mi dil yohsa ebrūvānunda
Virür ya tīg ile ya tīr ile cevāb bana (G5/3)

e. Sihr-i Helāl

Bir kelimeyi veya kelime gurubunu önceki mısraın sonunda ve sonraki mısraın başında anlamlı olacak bir şekilde kullanma sanatıdır. Divanda bu sanata bir iki örnek tespit edebildik.

Aşağıdaki beyitte zülf kelimesi birinci mısrada anlamı pekiştirmekte, ikinci mısrada ise yapılan işe rıza veren unsur olarak kullanılmıştır.

Hazer sābā ki perīşān-ı çlin-i zülfem zülf
Virelden āfet-i ziilf-i dil-āşnāya rızā (G7/4)

Aşağıdaki beyitte ise "gönlüm" kelimesi bu çerçevede kullanılmıştır.

Teklîf-i gülşen itme bana Şehrî gönlümi
İtmez şigüfte nagme-i deh-rūz-ı ʿandelîb (G10/5)

f. Tevriye

Aşağıdaki beyitte oruçtan dolayı sevgilinin gül renkli dudağı buruşmuş, kapanmış gibi olmuş ve bu haliyle goncaya benzetilmiştir. Yine orucu düşünmekten dolayı dolunay olarak tasavvur edilen sevgili , zayıflamış ve hilâle benzemiştir.

Gonca oldı laʿl-i gül-gūn cevāb-ı rūzeden
Māh-ı tābānum hilāl oldı hisāb-ı rūzeden (G107/1)

Aşağıdaki beyitte de "gūyā" kelimesi hem söyleyen, hem de sanki aanlamlarında birlikte kullamlmıştır.

Şāhid-i rāz bu hvāhişle görünmez ey dil
"Eriniyle" dilümüz bî-hūde gūyā iderüz (G46/4)

B. Mānā ve Söz Sanatları

a.Akis

Bir mısranın veya kelimenin tersinden okunuşu ile benzer anlamın elde edilmesi sanatıdır. Aşağıdaki beyitte "şūh ve hoş(hūş)" kelimeleri bu çerçevede kullamlmışlardır.

Şūh olsa benüm gibi nʾola şāhid-i nutkum
Perverde-i āgūş-ı dil-i hoşterümdür (G28/4)

b. Cinās

Yazılış ve okunuşları aynı, fakat anlamları ayrı olan kelime veya kelimelerin bir arada kullanılması sanatı olan cinasla ilgili olarak sadece bir iki örnek tespit edebildik. Bunları da kendi arasında tasnife tâbî tutmadan genel olarak cinas başlığı altında vermeyi uygun gördük.

Aşağıdaki beytin ikinci mısraındaki "āftāb-ı ʿālem-ārā yirde kor mı şebnemi" sözlerinde ālemin güneşi şebnemi ara yerde kor mı ifadesiyle, ālemi bezeyen güneş şebnemi yerde kor mı ifadeleri birlikte verilmiştir.

İtme ey gülbün-nihālüm eşk-i çeşmüm pāy-māl
Āftāb-ı ʿālem-ārā yirde kor mı şeb-nemi (G126/3)

Aşağıdaki beyitte de ʿālemi kelimesi basit cinas olarak kullanılmıştır.

Neyleyem ʿayş-ı bahārı ol leb-i mey-gūnsuz
Var mı bezmün ʿālem-i āb olmayınca ʿālemi (G126/4)

C. Söz Sanatları

a. Aliterasyon

Şiirde ard arda gelen mısralarda ünsüz seslerin tekrarlanmasından meydana gelen bu sanata ilişkin olarak, divanda bir kaç örnek mısra bulunmaktadır. Aşağıdaki örneklerde "d" ünsüzünün tekrarı görülmektedir.

Olmasun ol **d**il ki **d**erd-i ʿaşḳ**d**an āsū**d**e**d**ür (G41/3b)

Vedāʿ eyle**d**i **d**ehri ʿa**d**em ʿa**d**em **d**iyerek (G79/5b)

b. İştikak

Aynı kökten türemiş kelimelerin birarada kullanılması sanatı olan iştikak, cinas gibi bir ses ve söz oyunudur. Divanda çok sayıda bulunmaktadır. Aşağıdaki örnek beyitler şairin bu sanatı ne kadar ustalıkla kullandığını göstermektedir.

Ol çeşm-i siyeh-mest ile āhū-yı haremsin (ḥarem-ḥırām)
Āzāde-hırām-ı çemensitān-ı kademsin

Sakf-ı zer-kāresi san çarh-ı sevābetdür kim (s̱evābet-s̱ābite)

Encüm-i sābitesi itmez anunçün seyrān (T9/5)

Ehl-i inkāra kıyām-ı haşrı isbāt eyledi (ḳıyām-ḳıyāmet-ḳāmet)
Kāmet-i dā'im kıyāmet-kāresi bir kimsenün (G80/6)

Dil-i vīrānum idemez ta'mīr (ta'mīr-mi'mār)
İtse hūrşīd-i enveri mi'mār (K5/66)

c. Redd-i Matla' (Reddü'l-Acüz Ale's-Sadr)

İade sanatının benzeri olan bu sanatta, gazelin başındaki matla beytinin birinci mısraı, gazelin sonundaki makta beytinin ikinci mısraında tekrarlanmaktadır. Bu sanata ilişkin örnekler, şairin Edebî Kişiliği ve Āhenk Unsurları kısımlarında verilmiştir. Bu nedenle buraya sadece bir örnek alacağız.

H^vāb-ı nāzam çeşm-i hūbāndur yirüm
Fitne-cūyam sāhiristāndur yirüm

Zahm-ı 'aşkam sīne-i 'āşık- taleb
Hançer-i bī-sabr-ı cānāndur yirüm

Goncayam neşv ü nemādan bī-nasīb
Şāhsār-ı huşk-ı hırmāndur yirüm

Eşk-i şevküm māni' olma ey gönül
Kim benüm āgūş-ı müjgāndur yirüm

Neş'e-i sıdk u yakīnem bī-gümān
Kalb-i sāf-ı ehl-i īmāndur yirüm

Lezzet-i kāl ile itmem imtizāc
Zevk-i hālüm kām-ı 'irfāndur yirüm

Şehrî istersen vücūdumdan eser
H^vāb-ı nāzam çeşm-i hūbāndur yirüm (G/90)

f.Beyt-i Merhūnların Kullanımı

Mānāsı diğer bir beyit ile tamamlanan beyitlere beyt-i merhūn denir. (Tāhirü'l-Mevlevi, 1984:27) Beyt-i merhūn beyitler bir kaç yerde kullanılmıştır. Bu tür kullanımlar, divan şiirine getirilen anlamın tek bir beyitle sınırlı olduğu eleştirisini de bir ölçüde de olsa yıkmaktadır. Aşağıdaki beyitlerde şair kendisini Nef'î ile kıyaslar ve anlamı iki beyte yayarak şöyle der:

Medh-i zātında ben ol şā'ir-i nev-nutkam ki
Görse tāzeterî-i şi'rümi Nef'î-i zā'im

Bikr-i endîşesin āgūş-ı beyānından alup
Şerm ile dāye-i ilhāma iderdi teslîm (K7/22-23)

Aşağıdaki merhun beyitler de Hz. Peygamber'le ilgilidir. Şaire göre, eğer O'nun şefaat nuru Hz. Adem'in alnında görünmeseydi, cennetten kovulduktan sonra bağışlanması için yaptığı dualar Allah katında kabul olunamayacaktır.

Olmasa cebîn-i Bü'l-beşerde
Envār-ı şefā'atün hüveydā

Olmazdı sücūd-ı tevbenāki
Makbūl Cenāb-ı Zāt-ı yek-tā (Tc IV/2-3)

g. Sosyal Hayatın Şiire Yansıması

Şehrî, şiirlerinde yoğun bir şekilde zamandan, felekten ve bahtından şikāyet eden bir şair tipini gözler önüne serer. Şikāyet, aslında genel olarak çoğu şairde görülen bir özelliktir. Yani bu şikāyetler sanki şairlerin sıradan konularından biri gibidir. Bu bir bakıma da doğrudur. Fakat şurası unutulmamalıdır ki, şair eserini meydana getirirken içinde yetiştiği iklim veya sosyal şartlardan kendisini tam anlamıyla soyutlayamaz. Belli noktalarda bir takım etkilenmelerin içine girecektir. Bunlar bazen bilinçli bir şekilde, bazen de sanat endişesiyle şiire girecektir.

Şehrî'nin ölen oğlu Abdurrahman Çelebi için söylediği mersiye, bir bakıma sosyal hayatın şiire yansımasının bir örneğidir. Aynı şekilde bir gazelde de Fehîm'in ölümüne işaret etmesi, bu çerçevede değerlendirilmesi gereken bir sosyal hayat yansımasıdır.

Şehrî'nin hem "rūzeden" redifli gazelde ,hem de bir çok beyitte oruç dolayısıyla sıkıntılı günler geçirdiği, zayıf bir vücūda sahip olduğu için her fırsatta oruçtan yana şikāyet ettiği de görülür.

Sosyal hayatın şiire yansımasının bir başka şekli de gezip dolaştığı yerlerle (Haleb, Şām ve Manastır gibi) ilgili izlenimlerinin yer aldığı şiirlerdir. Her ne kadar bunlar Divan şiiri beğeni kalıpları ve estetiği çerçevesinde dile getirilmiş olsalar da, bu şiirlerde şairin ne gözlerini tamamen dış dünyaya kapattığı, ne de sürekli olarak iç dünyasındaki duyguları terennüm ettiği görülür.

Sosyal hayatın bir başka yansıması da medhiyelerde görülmektedir. Şair bazı medhiyelerinde sosyal durumunun çok bozulduğunu, bu nedenle de büyük acılar çektiğini dile getirir. Örneğin sahip olduğu dirlikin elinden alınması sonucunda içine düştüğü zor durumu memdūhuna anlatırken, ondan tekrar bu imkāna kavuşması konusunda yardımcı olmasını ister. Çünkü devlet kademesi içerisinde oldukça etkili bir görevde bulunan memdūhu (Kethüdā Mustafa Beğ) çok kişiyi beg, paşa, sipahi ve zaim yapmıştır. Bu nedenle Şehrî de yazdığı medhiyesiyle onun bu nüfūzundan faydalanmak ve bir zeamet sahibi olmak ister. Bu, şair için doğal bir istektir. Çünkü uzun süre onun yanında çalışmıştır.

Neyleyem çarh-ı siyeh-kāse-i nā-sāz beni
İtmedi bunca kemālün birisiyle tenʿīm

Niʿmetin başına çalsun felek-i nā-maʿkūl
Ber-murād itmege kādir mi beni öyle leʾīm

Ber-murād eyleyen erbāb-ı dili sensin kim
Kıymet-i hāk ile yanında berāber zer ü sīm

Niçe bin ādemi bu devlet-i ʿOsmānîde
Eylemişsün big ü paşa vü sipāhī vü zaʿīm

Bir ze'āmetle dil-i Şehrî(y)i de şād eyle
Ki odur dergeh-i lutfunda emekdār-ı kadîm

Ben senün lutf senün Şehrî-i efgende senüŋ
Senden olursa olur cümleye eltāf-ı 'amîm (K7/28-33)

Benzer bir istek K/11'deki beyitlerde de dile getirilmiştir. Yine aynı memdûhuna seslenen şair, esas konuya girmeden önce memduhu için duâ eder ve içinde buluduğu kötü şartları anlatır. Zamanın bir türlü gülmemesinden, bir gün güldürse bile bin gün de ağlattığından bahseder. Hacı Bektâş-ı Velî'nin büyük sofrasına benzeyen imkanlarından hak eden veya etmeyen binlerce kişinin yararlandığını, artık kendisine de sıranın geldiğini dile getirir.

Keremkārā huzūr-ı 'izzete bir 'arż-ı hālüm var
Mübārek başun içün sergüzeştüm dinle kıl ihsān

Figān bu rūzgār-ı kec-'atādan dād cevrinden
Ki bir gün güldürürse 'ademi bin gün ider giryān

Simāt-ı Hācı Bektāş-ı Velîden nice bin ādem
Toyınca ni'met alur müstehak nā-müstehak her ān

Bana çok gördi bir nān-pāreyi ol hᵛān-ı 'uzmā'dan
Esāmum üzre çekdi kilk-i zulm ile hat-ı butlān (K11/6-9)

h. Sanatına Bir Eleştiri

Şehrî'nin sanatında gördüğümüz bir takım hatalardan söz ederek bu konuyla ilgili değerlendirmelerimize son vereceğiz. Fazla hacimli olmayan divanına rağmen iyi bir şair olduğuna inandığımız Şehrî, özellikle kimi gazellerinde benzer kelimeleri kullanarak aynı ifadeleri tekrarlamış ve bu konuda bir kusur işlemiştir sanırım. Özellikle birbirine yakın temaların işlendiği gazellerde şair bu tür hatalara düşmüştür. Aşağıdaki örnek beyitlerde dikkatimi çeken benzer ifadeler yer almaktadır.

Sen de ey dil durma tahrîk it nesîm-i nâleni
Sünbül-i zülfün perîşân eylesün nev-rûzdur (G30/2)

Eyle nesîm-i nâleni tahrîk ey gönül
Ol gonca-i hicâbı açar nev-bahârdur (G32/2)

Aşağıdaki beyitlerde de benzer bir tekrara düşülmüştür.

ʿUşşâka firîb-i nigehin Şehrî tuyurmuş
Ol tıfl-ı nev-efsûn bana kîneler eyler (G27/5)

Firîb-i çeşmüni Şehrî tuyurdı ʿuşşâka
Helâk-i gamzen olam eyleme ʿitâb bana (G5/5)

Tekrarlar aşağıdaki beyitlerde de görülmektedir.

ʿAşk itdi bana neş'e-i pervâneni ihsân
Gör bahtı ki sûzân olıcak encümenüm yok (G76/3)

ʿAşk itdi bana mansıb-ı pervâneni ihsân
Şimden gerü Şehrî vü men ü sohbet-i âteş (G63/5)

1. Etkilenme ve Benzerlikler

Bu başlık iki ayrı çalışmayı kapsamaktadır. Birincisi Şehrî'nin Nef'î, Şeyhü'l-İslâm Yahyâ, Nâilî gibi şairlerden etkilenip etkilenmediği, diğeri de Şehrîyle çağdaşı ve yakın arkadaşı olan Fehîm'in şiirleri arasındaki benzerlikler ve şiirlerinin kıyaslanmasıdır.

aa.Etkilenmeler

Şehrî'nin Anadolu sahası dışındaki Urfî-i Şirâzî, Tâlib-i Âmûl ve Sâ'ib-i İsfahanî gibi şairlerin şiirlerini beğendiğini, bu beğenin etkisiyle söz konusu şairlerin etkisinde kaldığını daha önce de belirtmiştik. Şehrî, bu beğeni ve etkiyi hem kaside, hem de gazel tarzındaki şiirlerinde dile getirmiştir. Zaten bu şairler dönemin diğer şairlerini (Fehîm-i Kadîm,

Nā'ilî, Vecdî, Neşātî vs.)de büyük oranda etkilemişler ve adı geçen şairler, başta Urfî olmak üzere diğer İranlı şairlere de hayranlıklarını ifade etmekten kaçınmamışlardır.

Şehrî'nin aynı şekilde Anadolu coğrafyasında da etkilendiği şairler bulunmaktadır. Bunların başında, hocası Nef'î ve üç tane müzeyyel gazel yazdığı, bir iki gazeline de nazire yazıp kendisinden övgü ve saygıyla bahsettiği Şeyhü'l-islām Yahya gelmektedir.

İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Katalogu'nda Şehrî hakkında verilen bilgiler içerisinde Şehrî'nin Nef'î etkisinde kaldığına ve ona nazire söylediğine işaret edilmektedir. Bu çerçevede Nef'î'nin

Benem ol Nef'î-i rūşen dil-i sāfi gevher
Feyz alur cām-ı safā meşreb-i bī-bākümden (Akkuş, 1993:276)

fahriyyesine nazire olmak üzere Şehrî'nin

Cilveger būd u ne-būd āyīne-i pākümden
Kudsiyān dāg-be-dil safvet-i idrākümden (G105/1)

matlalı ve;

Şehrî dil-gīr-i azāb olma temennā iderüm
Cürmüni merhamet-i sāhib-i levlākümden (G105/5)

mahlas beyitli müzeyyel gazeli yazdığını belirtir. (İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Katalogu, 1965:379) Bundan başka tespit edebildiğimiz kadarıyla Nef'î'nin

Şāh-ı 'aşkam 'ālem-i ma'nā müsellemdür bana
Ser-nigūn- peymāne-i Cem tāc-ı Edhem'dür bana (Akkuş, 1993:281)

matlalı gazeline Şehrî'nin

Çīn-i nāzam ebrūy-ı hūbān me'mendür bana
Mevc-i nūram cebhe-i hūrşīd meskendür bana (G1/1)

matlaıyla nazire yazdığını, hatta bu gazele Nā'ilî'nin de nazire yazmış olabileceğini söyleyebiliriz.

Nā'ilî

Dād-h^{v}āh-ı vuslat olsam baht düşmendür bana
Dest-peymā-yı gam olsam āh reh-zendür bana (İpekten, 1990:159)

Şehrî, aşağıdaki gazeli her ne kadar Sā'ib'in gazeline nazire olarak yazdığını belirtiyorsa da, bu gazelin Sā'ib tarafından Fuzūlî'nin

Kemāl-i hüsn verüptür şarāb-ı nāb sana
Sana helāldür ey mug-beçe şarāb sana (Akyüz ve Diğerleri, 1990:139)

matlalı gazeline nazire olarak yazıldığı ileri sürülmektedir. (Sadikî, 1947:4) Aynı gazele o dönem şairlerinin bir çoğu tarafından da nazire yazıldığı görülmüştür. Fuad Köprülü, Şehrî ile ilgili makalesinde Sā'ib'in söz konusu gazeline çok sayıda şairin nazire yazdığını, bunlar içinde en güzelinin Şehrî tarafından yazılmış olduğunu belirtir.(Köprülü, 1948:225)Aşağıda, tespit edebildiğimiz ve bulabildiğimiz nazireler yer almaktadır.

Sā'ib

Ne ihtiyāc ki sāki vire şarāb sana
Kim öz piyālesini virmiş āfitāb sana

Nef'î

Şu denlü bāde-i ter virdi reng ü tāb sana
Meger ki var ise gül-günedür şarāb sana (Akkuş, 1993:284)

Şehrî

Gelürse kesret-i nezzāreden hicāb sana
O demde sürhî-i rūyun olur nikāb sana (G3/1)

Nā'ilî

Şarāb-ı nāb getürdükçe nīb-hᵛāb sana
Tutar elinde kadeh māh u āfitāb sana (İpekten, 1990:159)

Nā'ilî

Cihānı itmege bir lahzada ḫarāb sana
Yeter nergis-i mahmūr-ı mīm-hᵛāb sana (İpekten, 1990 :160)

Neşātî

Nedür bu tāb ki virmiş şarāb-ı nāb sana
Bakınca hīre olur çeşm-i āfitāb sana (Kaplan 1996:93)

Nedîm-i Kadîm

Nigāh-ı mümteni' ey reşk-i āfitāb sana
Fürūğ-ı dīdeden olsa eger nikāb sana (Horata, 1987:100)

Şeyhü'l-İslām Es'ad Efendi

Nigāha hīrelenür çeşm-i āfitāb sana
Meger ki sāye-i zülfün ola nikāb sana (Doğan, 1997:168)

Şeyhü'l-İslām İshak Efendi

Olalı pertev-i nūr-ı bahā niḳāb sana
İder nigeh-i hased çeşm-i āfitāb sana (Doğan, 1997:310)

Aşağıya aldığımız matla' beyitlerden yola çıkarak Şehrî'nin hangi şairleri etkilediği veya hangi şairlerden etkilendiği konusunda kesin bir yargıda bulunmamız mümkün değildir. Çünkü adı geçen şairlerin hemen hepsi aynı dönemin ve üslūbun şairleridir.

Şehrî

Ey meşreb-i hayāli gibi ʿālem-āşna
V'ey dil-rübā-yı mahrem-i nā-mahrem-āşnā (G6/1)

Nā'ilî

Bīgāne-i mahabbetin olmaz gam-āşinā
Ey dāg-ı derdin eylemeyen merhem-āşinā (İpekten, 1990:157)

Neşātî

Ol pür-cefāyı gör ki olup ʿālem-āşinā
Olmaz benümle cān da nisār itsem āşinā (Kaplan, 1996:91)

Şehrî

Açıldı ġonce-i çemen efrūz-ı ʿandelīb
İtdi ṭulūʿ kevkeb-i firūz-ı ʿandelīb (G10/1)

Nā'ilî

Gül hāre düşdi sīne-figār oldı ʿandelīb
Bir hāre bakdı bir güle zār oldı ʿandelīb (İpekten, 1990:163)

Şehrî

Ol hāl-i siyāh tā ki bizüm ahterimüzdür
Mānend-i şerer āteş-i ġam-püsterimüzdür (G26/1)

Nā'ilî

Tā cilvegeh-i berk-i belā hırmenimüzdür
Hākister-i dūzah çemen-i gülşenimüzdür (İpekten, 1990:204)

Şehrî

Dil şāhid-i mahcūb ile me'nūs degüldür
Būy ārzu-yı gonca-i namūs degüldür (G36/1)

Nā'ilî

Gam sanma dil-i ssāfda mahbūs degüldür
Āyīne nikāb-ı ruh-ı ma'kūs degüldür (İpekten, 1990:174)

Şehrî

Ümīdi ehl-i derdün gülbün-i gülzār-ı hasretdür
Reh-āverd-i bahārı deste deste hār-ı hasretdür (G41/1)

Cevrî

Gözümde āb degül cūybār-ı hasretdür
Teniimde şerhā degül reh-güzār-ı hasretdür (Ayan, 1981:193)

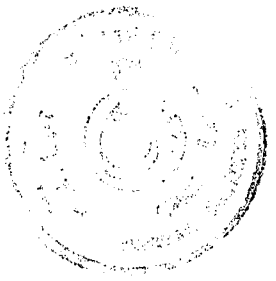
Şehrî'nin Şeyhü'l-İslâm Yahyā'ya yazdığı nazirelerden birisi de "nev-rūzdur" redifli gazeldir. Aralarındaki benzerliği daha iyi bir şekilde ortaya koyabilmek için söz konusu gazelin matla ve makta beyitlerini alıyoruz.

Şeyhü'l-İslâm Yahyā

Goncanın açsın yine kalbin sabā nev-rūzdur
Bülbül-i zār eylesün bir hoş sadā nev-rūzdur
...
Şāddır Yahyā ki eyyāmında Sultān Ahmed'in
Gecesi kadr ü günü bayrām veya nev-rūzdur (Ertem, 1995:79)

Şehrî

Dil-berān seyr-i gülistān eylesün nev-rūzdur
'Āşıkān sūz ile efgān eylesün nev-rūzdur
...

Hazret-i Paşa-yı ʿālî-rütbe de Şehrîʾsine
Tāze tāze lutf u ihsān eylesün nev-rūzdur (G30/1-5)

Şehrî

ʿĀşıḳ o dil-figārî gibi derdmend olur
Ne müstefīd- çāre ne sıhhat-pesend olur (G44/1)

Nāʾilî

Bir dil-berin zamīri ki ʿāşık-pesend olur
Düşnam-ı telhi ehl-i dile nūş-hand olur (İpekten, 1990:172)

Cevrî

Bir dil ki rişte-i ser-i zülfüŋle bend olur
Teşbīh-i āh u zārı melāyik-pesend olur (Ayan,1981:195)

Şehrî

Ne muntazır-ı bu ne sabādan gilemendüz
Hicrān ile cān virmede Yaʿkūb-pesendüz (G50/1)

Nāʾilī

Nāzende gulām-ı harem-i hüsn-i bülendüz
Hāmūş nedīm-i nigeh-i nāz-pesendüz (İpekten, 1990:223)

Şehrîʾnin aşağıdaki gazeli de Şeyhüʾl-İslām Yahyāʾnın gazeline naziredir. Benzer nazireyi Cevrîʾnin de yazdığını görmekteyiz:

Şeyhüʾl-İslām Yahyā

Bir sencileyin nahl-ı gül-i nāz ele girmez
Bir bencileyin bülbül-i dem-sāz ele girmez (G/153)

Şehrî

Bir sencileyin āyine-i rāz ele girmez
Bir bencileyin tūtî-i ʿcāz ele girmez (G51/1)

Cevrî

Bir sencileyin mest-i nāz ele girmez
Bir bencileyin ʿāşık-ı ser-bāz ele girmez (Ayan, 1981:218)

Şehrî

Dil harāb oldı gam-ı ʿaşk ise maʿmūr henüz
Oldı pejmürde gülî bülbülî mesrūr henüz(G59/1)

Nā'ilî

Geldi meyhāneden ol gözleri mahmūr henüz
Oldı saykalzede ol āyīne-i nūr henüz (İpekten, 1990:217)

Şehrî

Dime āh gilū-sūz ile hīç teʾsīr-i yār olmaz
Nihāl-i şuʿlede ey dil bilürsün berg ü bār olmaz (G61/1)

Cevrî

Dem olmaz kim reh-i ʿışḳında eşküm cūybār olmaz
Yine ol serv-i dil-cū rahm idüp bana kenār olmaz (Ayan, 1981:226)

Şehrî

Laʿl-i nābundan olur telhī-i azār latīf
Görinür sāye-i gül-goncada çün hār latīf (G74/1)

Nā'ilî

'Ālem āşüfte bahār-ı hat-ı dildār latîf
Sünbül-i turra mutarra gül-i ruhsār latîf (İpekten, 1990:238)

Şehrî

Gelüp bu 'āleme biz 'ālemün nesin gördük
Temām-ādem olan ādemün nesin gördük (G85/1)

Neşātî

Zihî safa diyecek 'ālemüŋ nesin gördük
Sitemden özge dahı hem-demüŋ nesin gördük (Kaplan, 1996:131)

Şehrî

Çekdüm el lutf-ı felekden zevk-i dünyādan bile
Fārig oldum anlara 'arz-ı temennādan bile (G113/1)

Neşātî

Geçdi dil bezm-i safādan cām-ı safādan bile
Zevk-i gül-geşte-i çemenden verd-i ra'nādan bile (Kaplan, 1996:146)

Cevrî

Geçdi dil rāh-ı talebden kām-ı dünyādan bile
Fārig oldı ārzūlardan temannādan bile (Ayan, 1981: 258)

Şehrî

Nefes-i dil-hurāş ya'nî āh
Bād-ı āteş-ma'āş ya'nî āh (G118/1)

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Nedîm-i Kadîm

Sarsar-ı şu'le-cūş ya'nî āh
Dūd-ı külhan-fürūş ya'nî āh (Horata, 1987:32)

Şehrî

Gayret-i gam kalb-i mahzūnum komaz şād olmaga
Būm olur mı hîç rāzı mülkî ābād olmaga (G121/1)

Cevrî

Himmet-i 'ışk oldı bāis gamdan āzād olmaga
Çekmesem hasret n'ola şimden girü şād olmaga (Ayan, 1981:270

bb. Benzerlikler

Şehrî'nin döneminin önde gelen birçok şairinden etkilendiğini yukarıda belirtmiştik. Yaptığımız incelemeler sonucunda Şehrî'nin şiirleri ile daha çok çağdaşı ve yakın arkadaşı Fehîm'in şiirleri arasında benzerlikler gördük. Bu nedenle de söz konusu benzerlikleri daha açık bir şekilde gözler önüne sermek istedik ve, müstakil bir başlık altında değerlendirdik. Başlıbaşına bir makale konusu olabilecek bu konuda kimin kimden etkilendiği veya kimin kime nazire yazdığı hususunda maalesef net bir görüşümüz yok. Bu nedenle de yapacağımız değerlendirme ve tespitler ihtimalden öteye geçmeyecektir.

Fehîm, çocuk denecek yaşta şiire başlamış ve maalesef yine çok genç yaşta vefat etmiştir.(Üzgör, 1991:65) H1037-1057/M.1627-1648 yılları arasında yaşayan Fehîm ile, ne zaman doğduğunu bilemediğimiz, ancak H.1071/M.1660-61'de öldüğü belirtilen Şehrî'nin aynı siyāsî, edebî ve kültürel havayı teneffüs ettiklerini, içinde yaşadıkları dönemin ağır şartlarına maruz kaldıklarını, bu çerçevede bir takım sıkıntıları çok derinden yaşadıklarını ve son olarak her ikisinin de bir takım acı olaylar yaşadığını az çok bilmekteyiz. Ayrıca şiirlerinden anladığımız kadarıyla birbirlerinin özel hayatlarını yakından bilebilecekleri bir arkadaşlığa da sahip olduklarını söyleyebiliriz. Bu arada Tahir Üzgör, benzerlik veya etkilenme konusunda Nailî'nin Fehîm'den etkilenmiş olabileceğini ileri sürmektedir ki, bu

görüşten yola çıkarsak Nāilî'nin Şehrî'den de etkilenmiş olabileceği ihtimalini biz de ileri sürebiliriz. Tahir Üzgör, Fehim ve muasırları arasındaki tesirler konusunu değerlendirirken çok sayıda şairle Fehîm arasında ilgi kurmasına rağmen, hiçbir vesileyle Şehrî'ye değinmez. Benece yazarın yaptığı mukayese içinde Şehrî de yer almalıydı. Çünkü aşağıdaki beyitler, her iki şair arasındaki benzerliğin üzerinde durulması gereken bir boyutta olduğunu göstermeketdir.

Her iki şair arasında içinde bulundukları sosyal ortamdan kaynaklanan yukarıdaki benzerlikler dışında, bir başka benzerlik yönü de edebî açıdandır. Her iki şairin de aynı üslûp doğrultusunda edebî kişiliklerini şekillendirmiş olmaları dikkat çekicidir. Şairlerin çok sayıdaki gazellerinde vezin, kafiye, redif, tekrar ve işlenen temalar açısından benzerlik görülür. Bunlardan daha ilginci, her iki şairin birbirlerinin adını ikişer kez anmış olmalarıdır. Fehîm bir kıtasında bize Şehrî hakkında hiç bir kaynakta rastlamadığımız bir bilgiyi vererek Şehrî'nin bir oğlunun ölümünü (Şehrî mersiyesinde bunu oldukça duygulu bir şekilde dile getirmiştir) ve daha sonra da evinin soyulduğunu anlatır.(Üzgör, 1991:284) Fehîm'in Şehrî'nin adını ikinci kez şaşırtıcı bir şekilde Şehrî'nin de Fehîm'in adını andığı aynı vezin, redif, kafiye ve hatta aynı muhtevayı ihtiva eden "eyledük" redifli gazeldir. Böylesine bir benzerlik, bu gazelin "müşterek gazel" olduğunu ispatlamaya yeterdir sanırım. Aşağıya her iki şairin söz konusu gazelini alarak aralarındaki benzerliği somutlaştırmak istiyorum. Önce Fehîm'in gazelini görelim:

ʿAks-i ruhıyla çeşmümüzi pür-nem eyledük
Gülzār-ı ʿaşkı āteş ile hurrem eyledük

Zülfinde dūd-ı āha olup pīç ü tāb-bahş
Sünbüllerini bāg-ı gamun derhem eyledük

Cām-ı cihān-nümā ki bize hüsn-i yārdur
Keyf-i nezāresiyle ʿaceb ʿalem eyledük

Evvel bakışda itdi gam-ı ʿakldan halās
Bī-hūşî-i nigāh ile defʿ-i gam eyledük

Şehrî ile Fehīm idüp iʿcāz-ı ʿaşkı fāş
Sihr-i bedīhīde nigehin mülzem eyledük (Üzgör, 1991:536)

Aşağıdaki gazelde de Şehrî benzer duyguları dile getirmiştir:

Nezzāre-i ruh ile dili hurrem eyledük
Mestî-i cām-ı hüsn ile def'-i gam eyledük

Geh gamzesiyle gāh nigāh ile bahs idüp
Harf-i vefāda birbirimüz mülzem eyledük

Evvel nazarda perde-i şermin kılup güşād
Āhir o 'işvekār ile çok 'ālem eyledük

İtdük havāle h^{v}āhiş-i vuslat- terāneyi
Sabr- edeb-i nüvāzun işin derhem eyledük

Hem-rāhî-i Fehîm ile n'itdükse eyledük
Ol bezmgāha Şehrîyi de mahrem eyledük (G/83)

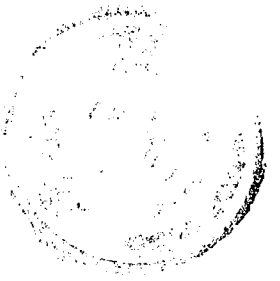
Şehrî'nin Fehîm'in adını andığı ikinci şiir de gazeldir. Bu gazelin makta beytinde Şehrî, yeni üslûpla şiir yazanlar içinde kendisiyle yarışabilecek tek şairin sadece Fehîm olduğunu, fakat ne yazık ki artık onun da yaşamadığını, belirtir.

Şehrî el-hāsıl Fehîm idi o da oldı 'adîm
Tāze-güyān-ı Sitanbulda benümle hem-cevāb (G12/6)

Şehrî ile Fehîm arasındaki benzerlikler bu kadar değildir. Aşağıda sadece matla' beyitlerini verdiğimiz gazellerin, her iki şair arasındaki samimiyetin ve birbirlerinden ne derecede etkilendiklerinin birer kanıtı olması noktasında dikkate değer özellikler taşıdığını belirtmemiz gerekir.

Şehrî

İtdi hücūm 'aşk-ı melāmet-eser bana
Hem-demlik eyle ey dil-i āşüfteter bana (G4/1)

Fehîm

Ey nîş-i gamze zahm-ı nigâhı yeter bana
Her müyum itme sen dahı bir nişter bana (Üzgör, 1991:312)

Şehrî

Ey meşreb-i hayâli gibi ʿâlem- âşna
Vʾey dil-rübâ-yı mahrem-i nâ-mahrem-âşnâ (G6/1)

Fehîm

Mutâd-ı zevk-i hecrün olan mâtem-âşinâ
Gamdan helâk olur olmazsa gam-âşinâ (Üzgör, 1991:316)

Şehrî

Esîr-i cünbiş-i çeşmün virür kazâya rızâ
O hün- girifte-sıfat kim virür belâya rızâ (G7/1)

Fehîm

Virür gönül sitem-i zülf-i dil-rübâya rızâ
Belî esîr-i mukayyed virür belâya rızâ (Üzgör, 1991:320)

Şehrî

Ne muʿciz-gûy olur ġamzen suhan zâhir zebân gâʾib
Dem-â-dem keşf-i râz itmekde diller râzdân gâʾib (G9/1)

Fehîm

Hücûm-ı tîr-i gam der-kâr u cism-i nâtüvân gâʾib
Hümâlar her tarafdan germ-gavġa üstüẖ̲ʷân gâʾib (Üzgör, 1991:328)

Şehrî

Bād-ı şevk ile meşām-ı cāna gelse būy-ı dost
Her has ü hār-ten olur reşk-i hāk-i kūy-ı dost (G13/1)

Fehîm

İtdi her goncayı pür-nāfe feyz-i būy-ı dost
Var ise oldı perîşān sünbül-i gîsū-yı dost (Üzgör, 1991:336)

Şehrî

Muhāl iken hıred-i çarh-i nüh kitāb ile bahs
Zamîr-i şūhum ider kemterîn- h^{v}āb ile bahs (G15/1)

Fehîm

Gönül ki'der leb-i cānān-ı pür-'itāb- ile bahs
O teng-havsaladur k'eyleye şarāb ile bahs (Üzgör, 1991:338)

Şehrî

Açan rāz-ı derūn-ı ehl-i dîdārı tebessümdür
Tebessüm nev-bahār-ı gül der-āgūş-ı tekellümdür (G35/1)

Fehîm

Meger nutkun nesîm-i āsār-ı gülzār-ı tekellümdür
Ki her bir gonca-i lafzun hem-āgūş-ı tebessümdür (Üzgör, 1991:442)

Fehîm

Dem-i güftārda la'li ki leb-rîz-i tebessümdür
Açılmış feyz-i lutfuñdan gül-i bāg-ı tekellümdür

Bilür bī-dādına takāt getürmez kimse ʿālemde
O şāhın katl-i ʿuşşāk itmesi mahz-ı terahhümdür (Üzgör, 1991:444)

Şehrî

Bu nāle ki genc-i dili dārü'l-hazen eyler
Havfum bu hayālünde cilā-yı vatan eyler (G37/1)

Fehîm

Deyr içre ki ol büt heves-i enciimen eyler
Çok zāhid-i tāʿat-menişi berhemen eyler (Üzgör, 1991:376)

Şehrî

Dil şāhid-i mahcūb ile meʾnūs degüldür
Büy ārzu-yı gonca-ı namūs degüldür (G38/1)

Fehîm

Külhanda da gülden yine meʾyūs degüldür
Dil bülbül-i destān-zen-i efsūs degüldür (Üzgör, 1991:440)

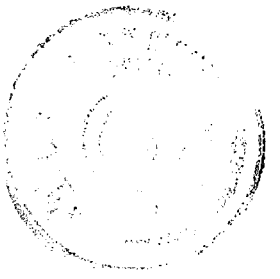
Şehrî

Tahmîr idince mūcid-i ʿālem hamîrimüz
Āyîne kıldı şāhid-i gayba zamîrimüz (G47/1)

Fehîm

Vācib vücūda gelmek içün tā hamîrimüz
İksîr-i māye-i ʿadem itmiş nazîrimüz (Üzgör, 1991:476)

Şehrî

Ne muntazır-ı bū ne sabādan gilemendüz
Hicrān ile cān virmede Yaʿkūb-pesendüz (G50/1)

Fehīm

Biz gerçi ki dīvāne-reviş rind-i levendüz
Bilmekde rumūz-ı dili Cibrīl-pesendüz (Üzgör, 1991:468)

Şehrî

Yār olmayıcak çeşmime hūrşīd görünmez
Hūrşīd degül çeşm-i cihān-dīd görünmez (G54/1)

Fehīm

Tā gülşen-i çeşmümde o hūrşīd görinmez
Nev-rūz ile gelse gözüme ʿīd görinmez (Üzgör, 1991:460)

Şehrî

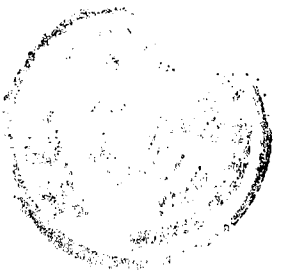
Dil harāb oldı gam-ı ʿaşḳ ise maʿmūr henüz
Oldı pejmürde gülî bülbülî mesrūr henüz (G59/1)

Fehīm

Gerçi hat geldi müje bāʾis-i sad şūr henüz
Oldı maʿzūl o şeh leşkeri magrūr henüz
.....
Ġamzesi hūn-ı dil şīre-i cān itmede nūş
Çeşm-i hūn-hār-ı siyeh-mest ise mahmūr henüz (Üzgör, 1991:464)

Şehrî

Tā hüsne oldı cilve-i bī-ihtiyār farz
ʿUşşāka oldı ārzū-yı bī-şümār farz (G67/1)

Fehîm

Oldı hırām-ı kāmetüŋe ihtirām farz
Şahs-ı kıyāmete nʾola olsa kıyām farz (Üzgör, 1991:502)

Şehrî

Sākî-i dehrüŋ şuʿūr-ı nā-kes- ikrāmı galat
Bezmi ḫoş- tertîb ammā gerdiş-i cāmı galat (G68/1)

Fehîm

Nāme-i dehri temāşā itdüm imlāsı galat
Nükte-i yeʾsi sahîh hat- temannāsı galat (Üzgör, 1991:504)

Şehrî

Mefāʿilün Feʿilātün Mefāʿilün Feʿilün

Dil oldı germî-i ʿaşḳun ile tābdan mahzūz
O şuʿleveş ki olur ıztırābdan mahzūz (G70/1)

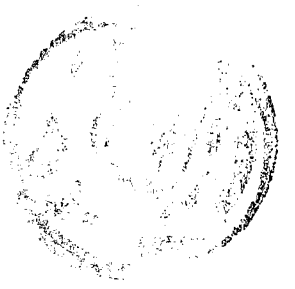
Fehîm

Müdām alur leb-i laʿli şarābdan mahzūz
ʿAceb ʿaceb ki ola şuʿle ābdan mahzūz (Üzgör, 1991:506)

Şehrî

Nezzāre-i ruhuna çîn-i ebruvān mānîʿ
Beyān-ı derd-i dile bahş-ı zebān mānîʿ (G71/1)

Fehîm

Helāk-ı ʿaşkuna olmaz çü bīm-i cān mānīʿ
Ferāgat itmezsem olsa eger cihān mānīʿ (Üzgör, 1991:508)

Şehrî

Hūrşīd-i cihān-tāb-ı kemālem seherüm yok
Ser-tā- be-kadem hayr-ı duʿāyam eserüm yok (G75/1)

Fehīm

Biñ vech ile yār itse tecellī haberüm yoḳ
Güyā ki kelām-ı "Erīni"yem eserüm yoḳ (Üzgör, 1991:528)

Şehrî

Cānı itdüm bismil-i nezzāresi bir kimseniin
Ol dahı ol şevk ile āvāresi bir kimsenün (G80/1)

Fehīm

Oldı tāb-efgen dile ruhsāresi bir kimsenün
Cānı bī-tāb eyledi nezzāresi bir kimsenün (Üzgör, 1991:544)

Şehrî

Gerçi dili gamzeler eyler helāk
Derd bu kim bī-haber eyler helāk (G81/1)

Fehīm

Ehl-i dili ne kazā ne kader eyler helāk
Dilber-i ʿāşık-küş-i ʿişveger eyler helāk (Üzgör, 1991:532)

Şehrî

Nezzāre-i ruh ile dili hurrem eyledük
Mestî-i cām-ı hüsn ile defʿ-i gam eyledük (G83/1)

Fehîm

ʿAks-i ruhıyla çeşmümüzi pür-nem eyledük
Gülzār-ı āşkı āteş ile hurrem eyledük

Şehrî ile Fehîm idüp iʿcāz-ı āşkı fāş
Sihr-i bedîhîde nigehin mülzem eyledük (Üzgör, 1991:536)

Şehrî

Gelüp bu ʿāleme biz ʿālemün nesin gördük
Temām-ādem olan ādemün nesin gördük (G85/1)

Fehîm

Figān idüp dimezüz kim gamun nesin gördük
Gam olmaz dir idük ʿālemün nesin gördük (Üzgör, 1991:536)

Şehrî

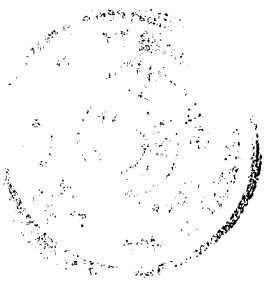
Oldı tābende ser-i şāh-ı nihāl üstine gül
Geldi hürşîd-sıfat burc-ı kemāl üstine gül (G88/1)

Fehîm

Dāglar pes bu ser-i şîfte-hāl üstine gül
Cevrdür bülbüle kim kona şifāl üstine gül (Üzgör, 1991:564)

Şehrî

Kim şerār-ı nār-ı ʿaşkam āftāb-ı mahşerem
Yaʿni dūzah-pāş-ı meydān-gazāb-ı mahşerem (G89/1)

Fehîm

Nūr-ı çeşm-i bā'iş-i sad leff ü tāb-ı mahşerem
Nice tāb-ı āfitāb-ı şu'le-tāb-ı mahşerem (Üzgör, 1991:578)

Şehrî

Yine hem sohbet-i cānāne olsam
Mey-i nezzāreden mestāne olsam (G94/1)

Fehîm

Yine ferş-i reh-i mey-hāne olsam
Semîm-i cür'adan mestāne olsam (Üzgör, 1991:568)

Aşağıda matla beytini verdiğimiz gazelin beyit sayısı hariç (Şehrî'de 12, Fehîm'de 16) vezni, redifi, kafiyesi, ve işlenen teması(kendilerini tanıtıcı ve övücü mahiyetteki sözleri , İran'ın ünlü şairleri olan Senāyî, Enverî, Hākānî, Hüsrev ve Zāhir ile kıyaslamaları ve onlardan üstün görmeleri) yönlerinden birbirlerine benzemektedir.

Şehrî

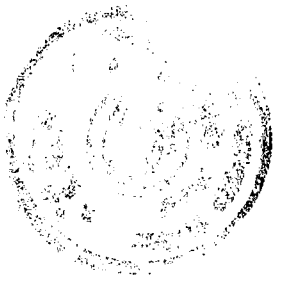
Ye's-i bî-minnete esîr benem
Bî-recā-yı recā fakîr benem (G100/1)

Fehîm

Beste-zünnār-ı nā-güzîr benem
Kāfir-i zülfüne esîr benem (Üzgör, 1991:576)

Şehrî

Cilveger būd u ne-būd āyîne-i pākümden
Kudsiyān dāg-be-dil-i şafvet-idrākümden (G105/1)

Fehîm

ʿAşk baş kurtarmaz tabʿ-ı heves-nākümden
Havf ider gamze-i hūbān dil-i bî-bākümden (Üzgör, 1991:614)

Şehrî

Nefes-i dil-hırāş yaʿnî āh
Bād-ı āteş- maʿāş yaʿnî āh (G118/1)

Fehîm

Dūd-ı āteş be-dūş yaʿnî āh
Nefes-i şuʿle-pūş yaʿnî āh (Üzgör, 1991:660)

Şehrî

Olursa gamze-i hūn-hᵛārı bir dem āsūde
Olur muhāfet-i cāndan dü-ʿālem āsūde (G120/1)

Fehîm

Hücūm-ı nāle komaz cānı bir dem āsūde
Cihānda bir nefes olmazmış ādem āsūde (Üzgör, 1991:646)

Şehrî

Seyl-i ʿāşık- hurūş yaʿnî mey
Katre-i lücce- cūş yaʿnî mey (G128/1)

Fehîm

Seyl-i āteş-hurūş yaʿnî mey
Hāne-perdāz-ı hūş yaʿnî mey (Üzgör, 1991:682)

Şehrî ile Fehîm'in şiirlerinin bir başka benzer yönü de da aynı kafiyede olmasa bile benzer tekrarları çok başarılı bir şekilde kullanmalarıdır. Bu tekrarlardan sadece birisini buraya alarak aralarındaki söylem benzerliğine dikkat çekmek istiyorum. Aşağıdaki gazelin tek sayılı beyitleri " ʿĀşıkam ʿāşık ki " ile, çift sayılı beyitleri ise " ʿĀrifem ʿārif ki " sözleriyle başlamaktadır. Ayrıca bu tür bir söylemin o dönem için oldukça yeni olduğunu belirtmemiz gerekir.

Şehrî

ʿĀşıḳam ʿāşık ki kayd-ı mā-sivā bilmem nedür
Siklet-i bīgāne hazz-ı āşinā bilmem nedür

ʿĀrifem ʿārif ki bildüm ẕātını bī- cism ü cān
Şām-ı deycūr-ı fenā ṣubḥ-ı beḳā bilmem nedür

ʿĀşıḳam ʿāşıḳ ki ser-tā-pā esīr-i kākülem
Himmet-i ʿaşḳ-ile teşvīş-i rehā bilmem nedür

ʿĀrifem ʿārif ki itdüm mā-verā-yı ʿaḳlı seyr
İʿtibār-ı lā-ḫalā vü lā-melā bilmem nedür

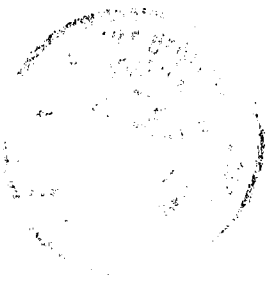
ʿĀşıḳam ʿāşık ki meʾmūr-ı niyāzam tā- ezel
İmtiyāz-ı ḳahr u luṭf-ı dil-rubā bilmem nedür

ʿĀrifem ʿārif ki buldum Ḥaḳkʾı bī-seyr ü sülūk
İmtinān-ı hādi-i eyn ü metā bilmem nedür

Şehriyem Şehrî ki tabʿ-ı nāzükümdür hem-demüm
İhtilāt-ı hardal u ādem-nümā bilmem nedür (G/45)

Fehîm

ʿĀşıkam ʿāşıkam ki fikr-i zülf-i havra eylemem
Pāy-ı ʿaklı beste-i zencīr-i sevdā eylemem

ʿĀrifem ʿārif ki sırr-ı rūhı izʿān itmege
Secde-i teslīm-i iʿcāz-ı Mesīhā eylemem

ʿĀşıkam ʿāşık ki istilā-yı hüsn-i yārdan
Şuʿle-i Tūr olsa hürşīdi temāşā eylemem

ʿĀrifem ʿārif ki vasl-i şāhid-i tevhīd içün
Her zamān ezkār-ı ism-i bī-müsemmā eylemem

ʿĀşıkam ʿāşık ki tīg-i gamze-i hūn-rīz-i yār
Cān-ı ʿaşkı zahm-nāk etse müdārā eylemem

ʿĀrifem ʿārif ki bilmem ʿaşk u irfān nʿiydügin
Hem yine erbābını taʿyīb ü rüsvā eylemem

ʿĀşıkam ʿāşık ki isbāt-ı vücūd içün Fehîm
ʿĀrif-i dānā gibi herkesle gavgā eylemem (Üzgör, 1991:572)

3. Eseri ve Muhtevası

Yaptığımız araştırmalara göre Şehrîʾnin tek eseri, biri yurt dışında (Fransa, Paris, Biblioteque Nationale) diğerleri de yurt içindeki çeşitli kütüphanelerde bulunan ve hepsine de ulaşıp temin ettiğimiz 26 yazma nüshası bulunan Divanʾdır. Müretteb bir divanda olması gereken düzen bu divan için de söz konusudur. Fakat bazı nüshalarda, bu genel tertibin dışına çıkıldığı ve genellikle müstensihlerin şahsî değerlendirmeleri sonucunda özellikle musammatların, tarihlerin ve kıtʿaların sıralanışında istisnaî durumlar olduğu göze çarpmaktadır. Çoğu nüshada divana, kaside nazım şeklindeki

İdince cilve benānumda kilk-i müşg-āgīn
İder sahīfe-i eşʿārumı nümūne-i Çīn (K1/1)

matlaʿlı naʿtle başlanmışken, bir kaç nüshada da tercīʿ- bend nazım şeklindeki

Ey Nāsıh-ı köhne-edyān

Ve'y dîn-i cedîdine viren şân (TcI/1)

matla'lı na'tile başlandığı görülmüştür.

Tenkitli metnin hazırlanmasında, yukarıda zikredilen 26 nüshanın hepsi incelenmiş ; en eski ve en hacimli olanları tespit edilerek (bu konudaki daha geniş bilgi, Nüshaların Değerlendirilmesi bölümünde yer almaktadır.) karşılaştırmalı tam bir divan nüshası ortaya çıkarılmıştır.

Divan, biri terci'-bend nazım şeklinde olmak üzere, 6 adet na't, ikisi Gürci Mehmed Paşa ve ikisi de (biri kıt'a-ı kebîre) Kethüda Mustafa Beg ve biri de manastır Şehri vasfında olmak üzere 5 medhiye, 1 terkîb-bend, dördü Farsça 137 gazel, üçü (söz konusu şiirler muhteva olarak medhiye, nazım şekli olarak da kıt'a-ı kebiredir) kıt'a-ı kebire olan 12 kıt'a, 10 tarih, 16 rubâî, 10 müfred, 1 müstezâd rubâî ve 1 mesnevi'den müteşekkildir. Ayrıca kimi nüshalarda Mevlevi şairi Yusuf Dede'nin yazdığı takrîz de bulunmaktadır.

Bu bölümde divanı meydana getiren şiirler, nazım şekilleri ve muhtevaları açısından sırasıyla ele alınıp incelenmiştir.

a.Kasideler

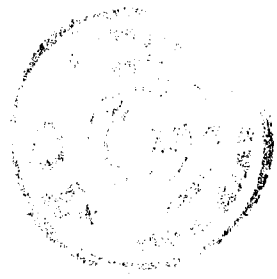
aa.Na'tlar

Divandaki na'tlar, kaside(5) ve terci'-bend(1) nazım şekillerinde yazılmıştır. İlk na't :

İdince cilve benânumda kilk-i müşg-âgîn
İder sahife-i eş'ârumı nümûne-i Çîn (K1/1)

matla'ıyla başlayan ve nesib bölümü fahriyye olan, 46 beyitten meydana gelen kasidedir. Diğer kasidelerden farklı olarak şair, sadece bu kasideye kendi sanatını överek başlamıştır. 1-17. beyitler arasında sanatı ve şiirini çeşitli benzetmelerle öven Şehrî, bu beyitlerde yer yer kendisini ve sanatını, İran'ın ünlü şairleriyle (Urfî, Feyzî-i Hindî, Tâlib, Senâyî ve Selîm) kıyaslar ve onlardan daha üstün olduğunu dile getirir:

Göreydi tâzegî -i nutk -ı şûhumı 'Urfî

Ruh-ı necābete eylerdi ġurre-i tahsīn

Olaydı Feyzî-i Hindî o gurreye nāzır
Olurdı şekl-i süveydāya dek sefīdterīn

Kemīne mevce-i āb-ı zülāl-ı tabʿumdur
Kemāl-i çāşnî-i Tālib-i sühan-şīrīn

Çemensitān-ı hayālüm şigüfte oldukça
Olur revān-ı Senāyi gül-i tahassür-hīn

Beyān-ı vākiʿ-i şiʿrümi göreydi Selīm
İderdi genc-i dilin vakf-ı elzem-i tahsīn (K1/12-16)

Şehrîʾnin, naʿtına, nesib bölümü fahriyye olan bir naʿt ile başlaması, devrinin önde gelen şairlerinin (Nefʿî, Nâʾilî, Cevrî ve Fehîm) bir etkisi olsa gerek. Bu konuda özellikle hocası Nefʿîʾnin bir etkisi olduğu söylenebilir. Nefʿîʾnin,

ʿUḳde-i ser-rişte-i rāz-ı nihānîdir sözüm
Kilk-i tesbîh-i dür-i sebʿal-mesānîdir sözüm

matlaʾıyla başlayan naʿtı ve yine Nâilîʾnin,

Nutk-āfefīn ki tabʿuma feyz-i makāl ider
İlhām-ı naʿt-ı mefhar-ı aṣhāb u āl ider

matlaʿlı naʿtını göz önüne getirdiğimizde, Şehrîʾnin özellikle bu şairlerden etkilendiğini söyleyebiliriz. 17. beyit bir anlamda girizgāh beytidir ve şair burada bir vesile ile Hz.Peygamberʾin medhiyesine başlar:

Garaz ki kābil-i feyż-i kemāl-i ilhāmum
Miṣāl-i vāsıf-ı muʿciz-dem-i Muhammed-Emīn (K1/17)

17-35. beyitler arasında Hz.Peygamberʾi çeşitli yönleriyle öven Şehrî, 36-43. beyitler arasında yine kendisine döner ve kaderinin bahtsızlığından, feleğin bir türlü kendisine

gülmemesinden yakınır. Daha sonra da bu beyhûde feryadları bırakması gerektiğini, çünkü Hz.Peygamber'in sonunda feleği hasm bilip, yeneceğini söyler. 43-46. beyitlerde tâc beyit ve duadan oluşur:

Hamûş Şehrî bu feryâd-ı nâ-sevâbîden
Olursa güş-zed-i ehl-i derd ider nefrîn

Felek nedür ki anı ittihâz-ı hasm eyler
Olan medîha-tırâz-ı Resûl kurb-nişîn (K1/43-44)

Divandaki ikinci na't (46 beyit), sevgilinin çeşitli özelliklerinin anlatıldığı nesib bölümüyle başlar. Âşıkâne bir söylem ihtiva eden 1-9. beyitler arasında şair, Divan şiiri geleneğinin çizdiği ölçüler içerisinde mecazî bir sevgili tipini gözler önüne serer:

Gönül bir âfet-i devrânuñ oldı hayrânı
Ki mihre hande ider maşrık-ı girîbânı

Hezâr gamze-i hâtır-firîbe âmâde
Esîr 'aşkına her bir nigâh-ı pinhânî (K2/1-2)
...
Ecel-i zahm-ı taleb tîğ-i ğamze-i şûhı
Esîr-i zülf-i ham-ender-hamı perîşânı (K2/6)

Daha sonra da ma'nâ aleminden ikinci matla'ın ilhâmının müjdesini işittiğini belirtir ve 10-15. beyitler arasında tegazzül söyler:

İrişdi güş-ı dile 'âlem-i ma'âmîden
Nidâ-yı müjde-i ilhâm-ı matla'-ı sâni

Viriir tebessüm-i la'l-i leb-i gül-efşânı
Derûn-ı bülbül-i tasvîre zevk-i nâlânı (K2/ 9-10)

Nesib bölümündeki duygu ve düşüncelerin benzerini bu bölümde de dile getiren Şehrî, 16. beyti girizgâh olarak kullanarak 17-36 beyitlerde Hz. Peygamber'i çeşitli yönleriyle medheder. 37-40. beyitlerde mutsuz aşkının verdiği keşmekeşlik içindeyken

Hz.Peygamber'den her gönül sahibinin terbiyelisinin Şehrî olduğu müjdesini duyunca, kendisini üzüntüye boğan herşeyi (aşk , gönül ve cânânın hayalini) unutarak sevinir:

Bu keş-me-keşde iken ʿaşḳ-ı bī-mürüvvet ile
İrişdi peyk-i hoş-ahbār-ı ʿakl-ı nūrānı

Açup dehān-ı beşāret- beyānını ol dem
Didi her ehl-i dilüñ Şehrîdür edebdānı (K2/39-40)
...
Bu müjde-i ferah- efzādan itmeden birūn
Ne ʿaşk kaldı ne dil ne hayāl-i cānānı (K2/43)

Nesib bölümü bahariyye olan üçüncü naʾtın (59beyit) 1-27. beyitleri arasında, ilkbaharın gelişi ile tabiatta meydana gelen değişiklikler ve sabah vakti tabiattaki bir takım unsurların kendilerine mahsus özellikleri üzerinde durulur:

Şu denlü virdi nezāket zemīne lutf-ı bahār
Ki pāy-ı bād-ı seherden bile olur efgār (K3/1)
...
Tıbāʿ-ı şuʿle-mizācān-ı āsmān u zemīn
Safādan oldular ol kevne muhtelit-envār (K3/4)
...
Çemen-zemīn-i cihān oldı ʿanber-hīz
Dimāga sāye-i gül dahı būy ider izhār (K3/7)
...
Nesīm-i turra-güşāy-ı sabāh-ı nev-rūzî
Ki cilvegehdür ana zülf-i şāhidān-ı bahār (K3/12)

Bu beyitlerin devamında "Seher ki" kelimesiyle başlayan 19-23. beyitlerde seher vakti tabiatta meydana gelen değişiklikler ve güzellikler tasvir edilir. Daha sonra da gül gelininin başına jāle gibi gazel dağıtan inci tanelerini yüz görümlüğü yaptım der ve 27-34. beyitler arasında tegazzül söyler:

Ser-i ʿarūs-ı güle rū-nümā içün kıldum
Misāl-ı jāle güher-dāne-i gazel īsār(K3/27)

Aşağıdaki gazelde de tıpkı müstakil gazellerinde ve özellikle 5 nolu kasidesinde dile getirdiği gibi zamandan, felekten ve sevgiliden şikâyet eder:

Dem-i visālde mürg-i nigāh-ı ʿāşık-ı zār
Hezār-ı hāne-harāb oldı āşiyān bī-zār

Karār eyleyemez ıztırāb-ı şevkından
Misāl-i ʿāşık-ı āvāre-gird-i vaʿde-i yār

Hezārun āh-ı gilū-sūz-ı dil-ḫırāşından
ʿİzār-ı seyr-i çemen oldı mātem-i ruhsār

Hezār nālegerün ʿaks-i dūd-ı āhıdur
Bisāt-ı āyinesān-ı çemende sünbülzār

Fezā-yı gülşeni itdi hezār-ı şuʿle-hurūş
Derūnı gibi şerāresitān-ı nāle vü zār

Dehān-ı goncada şebnem degül şeker-handın
İder güdāhte efgān-ı āteşīn-i hezār

Nesīm-i nāleni ālūde eyleme Şehrî
Gül-i hazān be-kafā nükhet ile bülbülvār (K3/28-34)

Nesib ve tegazzül bölümlerinin bu derece uzun tutulması, bir bakıma şairin sanatını ve şiir gücünü ortaya koyma düşüncesinden kaynaklanmış olabilir. Bu bölümlerden sonra da girizgâh beyti ile Hz.Peygamber'in övgüsüne geçer:

Habīb-i encümen-ārā-yı "Kābe Kavseyn"î
Resūl-i sādıkuʾl-ahbār-ı ʿālem-i esrār (K3/36)

36-51. beyitler arasında Hz. Peygamber'in medhini yapan şair, 51-55. beyitler arasındaki fahriyye bölümünde kendini över ve 56. beyitten itibaren de Hz. Peygamberden şefāʿat ister:

Gül-i maʿāsî-i dūzah-fürūzum kılasın
Kef-i şefāʿat ile gonca-i İrem-gülzār(K3/57)

Dördüncü naʿt (34beyit) "şuʿle" redifli olup, nesib bölümünde (1-11) şuʿle(āteş) ile insan (sevgili) bedeninde (özellikle yüzünde) bu yönleriyle öne çıkan unsurlar (ʿizār, ʿārız) arasındaki ilgiden bahsedilir. Bu iki unsur (ʿizār ve ʿārız) renkleri ve āşığın gönlünde meydana getirdikleri psikolojik etkilerden dolayı, divan şiirinde her zaman şuʿle, āteş, şerāre ve bunlara benzer unsurlarla birlikte anılmışlardır:

İder ʿizār-ı cihān-tābum beyān şuʿle
Olur o şevḳ ile ser-tā-kadem zebān şuʿle (K4/1)
...
İdince ʿārızun izhār-ı tāb-şerminden
Şerāre sanma ki olur ʿarak-feşān şuʿle (K4/3)
...
ʿİzārun olsa firūzān derūn-ı ahgerde
Olur nezāre-i āşık gibi nihān şuʿle (K4/5)

11. beyitte bir vesile ile gazel söyleyeceğini belirten şair, 12-17. beytilerde nesib bölümünde dile getirdiği konu çerçevesinde, hem tegazzül söyler, hem de 18.beyti girizgāh olarak kullanır ve 18-28 beyitleri arasında Hz. Peygamberʿi çeşitli vasıflarıyla medheder:

Meger tabīʿat-ı Şehrî ki germ-i naʿt olıcaḳ
Olur vücūdı ser-ā-pāy-ı mihrsān şuʿle (K4/17)

Bu kasidenin 29-33. beyitleri arasındaki fahriye bölümünde kendini öven şair, 34 beyitteki dua ile natını bitirir.

Beşinci naʿt (108 beyit) vasıtasıyla çeşitli şikāyetlerin dile getirildiği divanın en uzun kasidesidir. 1-30. beyitler arasında talihten, felekten ve zamandan şikāyet ile, bu unsurların şāir üzerinde meydana getirdiği olumsuz etkiler çeşitli şekillerde dile getirilir:

Āh kim ṭāliʿ-i şeref-āzār
Düşmen-i ahter-i saʿādetkār

Terbiyet-yāb-ı dūd-mān-ı zuhal
Veyletā ol nühūset-istizhār(K5/1-2)
...
Beytü'l-ahzānum āb-ı çeşmimde
Ğavta- hor çün mekān-ı būtīmār

Şöyle teng oldı çeşmüme ʿālem
İder āzürde nazra-i dīdār(K5/17-18)
...
Aḫter-i tāliʿ-i sitem-zādum
Āsmān āsmān belā-īsār (K5/26)
...
Şīve-i rūzgār-ı ḥaḳḳ ne-şinās
Umarum ṭāliʿüm gibi ola hᵛār (K5/28)
...
Ki beni būmveş mesel itdi
Bed-şügūnān içinde āhir-i kār(K5/30)

daha sonra da aşağıdaki 31. beyit ile naʿt-ı şerife başlar:

Be- yegāne nişīnî-i Īzid
Be- nedīmî-i Aḥmed-i Muhtār(K5/31)

32-59. beyitleri arasında oldukça ağır bir dil kullanarak Hz. Peygamber'i çeşitli yönleriyle medheden eden şair, 60-73. beyitler arasındaki fahriyye bölümünde çektiği sıkıntılar karşısında ağlayıp inlemesine karşılık yine de hiç kimseden yardım istemeyeceğini belirtir. Bu söylem tarzı, yani, çekilen sıkıntılar acılar ve ızdırap karşısında gururlu bir kişiliğin sergilenmesi, bir bakıma Sebk-i Hindî şairlerinin genel özelliklerinden biridir. Bu beyitlerde şairin gizliden gizliye kendini övdüğü de görülür. 74-88 beyitler arasında genel olarak zamandan, felekten ve talihinden şikâyet eden şair 89. beyit ve daha sonraki beyitlerde kendi durumunu ortaya koyarak Hz. Peygamberden şefāʿat ister:

Maʿdeletgāh-ı efzaluʾr-rusüle
Eylerüz el-āman-zenān ihzār

Ol ki dārü'l-halās-şefkatīdür
Mahlās-ı ʿāsiyān-ı ehlü'n-nār (K5/89-90)

bb.Medhiyeler

Birinci medhiye (30 beyit) Kethüdā Mustafā Beg vasfındadır. Bu kasidenin 1-12. beyitlerini oluşturan nesib bölümünde bir bayram sabahında şairin hissettiği çeşitli duygular işlenmiştir. Aşağıda bayram sabahı ile ilgili düşüncelerin işlendiği beyitler yer almaktadır.

Hoşā sehergeh-i ʿıyd-ı sıyām-ı ʿayş-encām
Ki kıldı halkı şeker-hand-ı zevk ile iʿām

Ne ʿıyd-ı mücib-i handānî-i ruh-ı sāgar
Ne ʿıyd-ı sürahî-i rüy-şikeste-reng-i sıyām (K6/1-2)

Bir başka beyitte de yine bu bayram sabahında havanın ve rüzgārın durumuyla ilgili tasvirleri vardır:

Hevā-yı dil-keş-i hāsiyyeti muʿānaka-cūş
Nesīm-i ʿādeti gül-büse-hīz-i hās u ʿavām (K6/6)

Aşağıdaki beyitlerde de bayram sabahını bir güzele benzeterek onu şöyle tasvir eder:

Bütān-ı mihr-cebīn subh-ten şafak-cāme
Hilāl- āgūş u Zühre-sürīn ü şüh-endām

Lebinde mevce-zebān büse-i taleb-engīz
Ruhında cilve-künān hande-i vefā-ilhām (K6/10-11)

13.beyitte durumunu ortaya koyan şair,14.beyitteki girizgāhtan sonra15-27.beyitler arasında memdūhunu namuslu, ālim ve cesur bir kişi olarak tanıtarak
över:

Necīb-gevher-i ʿismet-ʿaraz-ı siyādet-kān

Sa'îd- ahter-i himmet ziyā-yı çarh-i kirām

Zamîr-i hiç-i nazîri fehîm-i bî-tefhîm
Nihād-ı pāk-nijādı 'alîm-i bî-'ilām (K6/15-16)
...
Süheyl-i tîg-ı be-cān-ı teşne-i ecel-nesebi
Ki şark u garbîdür anun rikāb-ı hasm u niyām (K6/20)

29-30. beyitlerde de dua edilerek medhiyeye son verilir.

İkinci medhiye(35 beyit), Gürcü Mehmed Paşa vasfındadır ve şairin Ramazan bayramının gelişinden duyduğu mutluluğu dile getirdiği nesib bölümüyle başlamaktadır:

Yine devletle safā geldün eyā 'ıyd-ı kerîm
Ya sabāhü'l-hayr ey sufre-keş-i nāz u na'îm

Kandasın kanda eyā 'ukde-güşāy-ı iftār
Cāna kār itdi gulū-gîrî-i imsāk-ı le'îm (K7/1-2)

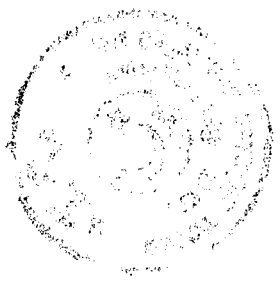
1-11. beyitler arasındaki nesib bölümünden sonra 12. beyittteki girizgāh beyti gelir. Bu beyitte memduhunu vezirlerin en cömerti olarak öven şair, memdūhunun adını anarak medhiyesine başlar:

Eshiyā-yı vüzerā Gürci Mehemmed Paşa
Ki ider lücce vü kān-cūdına sevgend-i 'azîm (K7/12)

13-20. beyitler arasında memdūhunu cömertliği, cesurluğu, akşamdan sabaha kadar yardıma muhtaçlara teselli veren ve sabahtan akşama kadar da Kur'ān-ı Kerîm okuması gibi özellikleriyle över. Daha sonra da memduhundan izin isteyerek 21-27. beyitlerde kendini Nef'î, Selîm ve Veysî ile kıyaslar ve kendini onlardan üstün görür:

Medh-i zātunda ben ol şā'ir-i nev-nutkam ki
Görse mu'cizterî-i şi'rümi Nef'î-i za'îm

Bikr-i endîşesin āgūş-ı beyāmndan alup

Şerm ile dāye-i ilhāma iderdi teslīm

Vasf-ı cengünde ben ol münşî-i mümtāzam ki
Eylesem kilk-i fesāhatla ger inşā-yı Selīm

Dārü'l-inşāyı cihāndan iderüm Veysînün
Zāt-ı madumı gibi şöhret-i nesrinde ʿadīm (K7/22-25)

Yukarıdaki beyitlerde kendini öven şair, daha sonra içinde bulunduğu sosyal şartların kötülüğünden bahseder. Bu beyitlerde içinde bulunduğu durumu gözler önüne seren Şehrî, uzun yıllar yanında çalıştığından dolayı memduhundan kendisine zeʿāmet bağışlayarak gönlünü mutlu etmesini ister. Daha sonra da devletinin ve ömrünün uzun olması için dua eder ve medhiyeyi bitirir.

Bir zeʿāmetme dil-i Şehrî(y)i de şād eyle
Ki odur dergeh-i lutfunda emekdār-ı kadīm (K7/32)

Divandaki üçüncü medhiye (42 beyit) Kethüdā Mustafā Beg vasfındadır. 1-17. beyitler arasındaki nesīb bölümünde genel olarak memdūhun atının özelliklerinden bahseden ve onu çeşitli yönleriyle tasvir eden Şehrî, 18. beyitteki girizgāhtan sonra 19-35. beyitler arasında memdūhunu över. Bu övgülerde öncelikle memdūhunun Hz. Peygamber'in neslinden geldiğine dikkat çeker ve daha sonra da, bundan önceki medhiyelerde olduğu gibi memdūhunun akıl, hikmet ve cesaret sahibi bir kişi olduğunu çeşitli benzetme ve tasvirlerle ortaya koyar.

Cezr ü medd-i kemānı cāzib-i cān
Tīg-ı ejder-niyāmı ruh-ı defīn (K8/28)

Düşse sīm-āba sāye-i hükmî
ʿİllet-i raʿşāsın ider teskīn (K8/31)

35-40 beyitler arasında memdūhu zamanında kavuştuğu rahatlığı dile getirdikten sonra, memduhu için dua eder ve medhiyeyi bitirir.

Şehrî'nin dördüncü medhiyesi (28 beyit) Gürcü Mehmed Paşa vasfındaki Kıt'a-ı Kebîre'dir. 1-13. beyitler arasında yer alan nesîb bölümünde, şâir genel olarak tabiat ortamını ve tabiatta gördüğü çeşitli unsurları çeşitli benzetmeler yaparak dile getirir. Medhiyenin13 ve14. beyitleri, asıl konuya, Gürcü Mehmed Paşa'nın övgüsüne başlanılan girizgâhı ihtiva etmektedir:

Neyleyem medhe müsta'id kıldı
Hüsn-i Şerîf-i Kahrâmân-ı zamân

Sadr-ı devlet-nişîn vezîr-i güzîn
Ki odur mihr-i kevkeb-i akrân (K9/13-14)

15-25 arasındaki beyitlerde memdûhu Gürcü Mehmed Paşa'yı kahramanlığı ve cesaretinden dolayı över.

Tîg-ı âteş-demi kader -kabza
Rumh-ı ejder-hamı kazâ- peykân

Olsa ebr-i hüsâm-ı ser-tîzi
Mezra'-ı kâ'ināta katre-çekân (K9/19-20)

Son beyitlerde de memdûhunun sadr-ı azam olmasını ve cihanın güvenliğini sağlamasını temenni ederek medhiyeyi bitirir.

Divanda yer alan 10 ve 11 numaralı medhiyeler esasında birer kıt'a-ı kebîredir. 10. medhiyede (22 beyit) Manastır şehrinin güzellikleri dile getirildikten sonra, o anda şehrin kadısı olan zatı över, ona dua eder ve medhiyesini bitirir.

11. medhiye (13 beyit) memdûhu Kethüdâ Seyyid Mustafa Beg vasfındadır. Memdûhu için dua ederek medhiyesine başlayan şair, daha sonra talihinin kötülüğünden, feleğin bir türlü yüzüne gülmemesinden şikâyet eder ve ondan kendisine ihsanda bulunmasını ister.

b. Musammatlar

İbrahim Kutluk, Nā'îlî'nin terci' ve terkîb-bendler yazmasının nedenini "her büyük şair, ya da o iddiâ ve sanda bulunan her şair gibi terci'-i ve terkîb-bendler yazıp kudretini göstermek zorundadır." şeklinde açıklamaktadır (Kutluk, 1964:281). Kuşkusuz bu görüş bir açıdan doğrudur. Çünkü bir şairin böylesine bir nazım şeklinde daha çok felsefî yönü ağır basan ve konunun her bendin sonunda tekrarlanan vasıta beytiyle uyum içinde olması gerektiği düşüncesini daima hissetmesi, şiire bu haliyle derinlik getirme çabası içinde olması, bu nazım şekliyle şiir yazan şairlere mutlaka bir ayrıcalık kazandıracaktır. Şehrî'nin bu nazım şekliyle de şiir yazmasının bir nedeni, belki süregelen geleneği takip etme ve bu geleneğin dışında kalmama endişesi olabilir.

Şehrî'nin biri terci'-bend, diğeri de terkîb-bend şeklinde olmak üzere iki musammatı vardır.

aa.Terci'-bend

Terci'-bend konu itibariyle na't'tır. Terci'-bendin

Şânında buyurdı İzîd-i pāk
Levlāke lemā halekte'l-eflāk

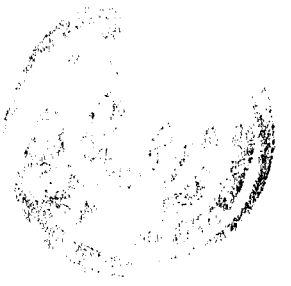
vasıta beytindeki "Levlāke lemā halekte'l-eflāk" Hadis-i Kudsîsinde de dile getirilen görüş eksen alınarak Hz. Peygamber çeşitli yönlerden övülür. Aşağıda bunlardan bir kaçı yer almaktadır.

Öncelikle Hz. Peygamber eski dinlerin hükümlerini ortadan kaldıran ve yeni bir dine şan verendir:

Ey Nāsıh-ı hükm-i edyān
V'ey dîn-i cedîdine viren şān (Tc.I/1)

O, hem nur âlemi, hem de âlemin nuru, hem ayna, hem de ayna muhafazasıdır:

Ey 'âlem-i nūr u nūr-ı 'âlem
Hem āyinesin hem āyinedān (Tc.I/4)

O, aynı zamanda ilk yaratılan nurdur:

Hallāk-ı münevverāt-ı evvel
Nūr-ı nübüvvetün itdi tābān (Tc.I/5)

O'nun peygamberliğini ispatlamak için gösterdiği mucizelerin sayısı belli değildir. Fakat bunların içinde bir tanesi gönül sahipleri için kesin bir delildir. O da Kur'ān-ı Kerīm'dir:

İsbāt-ı nübüvvetünde el-hakk
Yok mu'cizüne had ü nihāyet

Erbāb-ı dile delīl-i kāti'
Kur'ān-ı āzīm ider kifāyet (Tc.II/3-4)

bb. Terkīb-bend

Tercī'-bend gibi beş bend ve dokuzar beyitten oluşan terkīb-bend tamamen āşıkāne bir söylemle dile getirilmiştir. Şairin āşıkāne gazellerinde dile getirdiği duygu ve düşüncelerin bir benzerini bu bentteki beyitlerde de görmemiz mümkündür.

Sevgilinin gözünün ucu, fitneyi bünyesinde barındıran bir yerdir. Gönül mülküne yan bakışların şahı da sanki bir cellāttır. Sevgiliden yana esen nāz rüzgārının sitem eli de, yalvarmanın gül yaprağını perīşan etmiştir. Şair, Sebk-i Hindī'nin karakteristik bir özelliği olan soyut-somut ilişkisini bir yandan "dest-i sitem-i nesīm-i nāz" şeklinde ortaya koyarken, bir yandan da, ellerini açarak yalvaran bir insanı yaprakları açılmış bir güle, daha doğrusu gül yaprağına benzetmiştir.

Ey kūşe-i çeşmi fitne-ābād
Mülk-i dile şāh-ı gamze cellād

Dest-i sitem-i nesīm-i nāzun
Gül-berg-i niyāzı itdi ber-bād (TkI/1-2)

Āşık, sevgiliden ne kadar eziyet, cefā ve zulüm görse de (gönlü tegāfül kılıcıyla yaralar içinde olsa bile), yine de ondan gelecek dermanı istemeyecek kadar gururludur. Çünkü o, devāsız bir derdin āşığıdır ve iyi olmanın vereceği lezzeti inkār edendir.

Şemşīr-i tegāfülünden ey şūh
Olursa da dil cerāhat-ābād

Sıhhat bulayum eger umarsam
Derd-i dilüme devādan imdād

Ben ʿāşık-ı derd-i bī-devāyam
Ben münkir-i lezzet-i şifāyām (TkI/7-8-9)

c. Mesnevi

Bir kaç nüshada bulunan ve mesnevi nazım şekliyle yazılan manzum mektuplar, Velî Aga adındaki memduhu için söylenmiştir. Mektuplar 18 ve 22'şer beyitten oluşmuştur. Birinci mektupta, yazılan nāmenin nasıl bir nāme olduğu, ne gibi özellikler taşıdığı veya taşıması gerektiği üzerinde durulur. Bu çerçevede hem mektubu, hem de kendisini över.

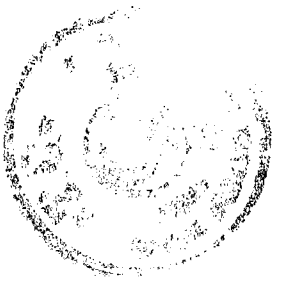
Bu nāme öyle bir nāmedir ki burada söz ve anlam birbirine āşık, (Leylā ve Mecnūn) iki sevgili gibi birbirlerine sarılıp, bir olmuşlardır. Bu nāmenin her noktası nāfe kokusuyla doludur ve her safhası da Çin limanı yapmıştır. Cebrāil bu kutsal sözleri taşıyan bir güvercin olsa, bunda şaşılacak bir şey yoktur.

Ne nāme lafzı maʿnāsına meftūn
Sarılmış güyiyā Leylāʾya Mecnūn (Mes I/5)

Ne nāme her nekat bir nāfe-müşgīn
Ki itmiş safhasın bendergeh-i Çīn (MesI/6)

Bu nüzhet-nāme-i kudsî-peyāma
Revādur Cibrīl olsa hamāme (MesI/10)

Daha sonra bu nāmenin ne olmadığını ortaya koyar:

Ne tabʿun terbiyet-yāb-ı cenābı
Ne deryā-yı kerem-mevcün habābı

Ne zihn-i müstakīmün hāne-zādı
Ne ʿismet-hānenün kudsî-nijādı

Ne kānun gevher-i nā-yābıdur bu
Ne ʿummānun dür-i sīr-ābıdur bu (MesI/15-17)

İkinci mektupta ise bu nâmenin kimin için yazıldığı üzerinde durulur. Bu nâme, cömertlik güneşinin nâmesidir ve kıvılcım ile gece bu nâmenin kalem kutusu ve kalemidir. Bu nâme aynı zamanda hem olgun , hem de ihsân saçan bir kişinin nâmesidir. Ayrıca bu nâme hem şerefli, hem de güzel yaradılışlı birinin nâmesidir.

Bu bir hürşīd-i cūdun nâmesidür
Şihāb u şeb devāt u hâmesidür

Bu bir kāmil-ʿayārun nâmesidür
Bu bir ihsān-nisārun nâmesidür

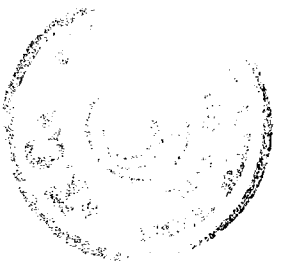
Bu bir zāt-ı şerīfün nâmesidür
Bu bir tabʿ-ı latīfün nâmesidür (MesII/1-3)

Daha sonra şair memduhunun adını anar ve bu kişinin özelliklerini sıralar:

Velî Agadur ism-i zāt-ı pāki
Açar medhi derūn-ı ʿukdenāki (MesII/7)

Kerāmet boynı baglu bendesidür
Velāyet çāker-i efgendesidür (MesII/9)

En sonda da tıpkı medhiyelerde olduğu gibi memdūhu için dua eder ve hem ömrünün, hem de devletinin uzun olmasını temenni eder.

Vücūd-ı pākün itsün lutf-ı Yezdān
ʿÖmürde Nūh u devletde Süleymān (MesII/16)

Mezīd olsun hayātun devletün hem
Mezīd olsun sehā vü himmetün hem (MesII/22)

d.Gazeller

aa.Beyit Sayıları

Şehrî Divanı'nda 133'ü Türkçe ve 4'ü de Farsça olmak üzere 137 gazel vardır. Beyit sayılarını incelediğimizde, bu gazellerin Sebk-i Hindî'nin karakteristik bir özelliği olarak, genellikle beş beyitten oluştuğu görülür. Beyit sayılarının yüzyıllar içerisinde gösterdiği farklılığı 14. yüzyıldan itibaren sınırlı bir inceleme içinde şöyle gösterebiliriz: 14. yüzyıl şairlerinin (Hoca Dehhani, Sultan Veled, Şeyyad Hamza, Nesîmî vs.) gazellerindeki beyit sayıları genellikle 7,8,9'dur. Bazen bu sayıların artığı da söz konusudur. 15.yüzyıl şairlerinin (Ahmedî Dâî, Necatî ve Ahmed Paşa vs.) şiirlerinde ise sayının biraz daha azalmış ve genellikle 6,7,8 beyit civarında kümelenmiştir. Bu durum 16.yüzyıl şairlerinin (Bâkî, Fuzûlî, Zâtî vs.) şiirlerinde daha çok 6-7 beyittir. Bu arada yine bu yüzyılın önde gelen şairlerinden olan Hayâlî Bey'in 668 gazelinden 604'ünün beş beyitten oluşması, daha sonraki yüzyılda genel kabul görecek olan beş sayısının habercisi olarak düşünülebilinir(Kurnaz, 1996:33). Özellikle 17 yüzyılın ilk yarısındaki şairler üzerinde etkili olan Sebk-i Hindî'nin etkisiyle şiirde az beyitle çok şey söyleme, kelimelerde tasarruf ve anlamda derinlik ön plana çıkmış, bu gibi etkilerden dolayı şairler (Nâilî, Fehîm, Cevrî,Neşâtî vs.)beş beyit içinde duygu ve düşüncelerini dile getirmeye çalışmışlardır. Örneğin Şehrî'nin çağdaşı, arkadaşı ve aynı zamanda söz konusu üslūbun başarılı bir uygulayıcısı olan Fehîm'in divanında yer alan 293 gazelden 135'i beş beyitten oluşmuştur(Üzgör, 1991:17). Bu dönemin bir başka ünlü şairi olan Nā'ilî divanındaki 390 gazelden ise 245'i beş beyitten oluşmuştur(İpekten, 1997:47). Bu durum 17. yüzyıl şairlerinin gazellerde daha çok beş beyiti tercih ettiklerini, gazellerini genellikle bu sayı üzerinde yoğunlaştırdıklarını, ancak bazen bu sayının üstünde ve altında (çoğunlukla üstünde) beyitlerden oluşmuş gazeller de yazdıklarını belirtmek gerekir.

Şehrî'nin gazellerinde de benzer durum söz konusudur. Aşağıdaki tabloda daha açık bir şekilde görüleceği gibi, şair Türkçe 133 gazelin 107'sinde beş beyiti, 14 gazelinde 6 beyiti ve 8 gazelinde de 7 beyiti tercih etmiştir. Geri kalan gazellerde bu sayılar gittikçe düşmektedir.

Beyit sayısı	Gazel Sayısı
4	2
5	107
6	14
7	8
8	3
9	1
10	1
12	1

Tablo 1. Gazellerin beyit sayılarının kullanım sıklığı

bb. Anlam Bütünlüğü (Yek-Āhenklik)

Şehrî Divanı'ndaki çoğu gazellerin belli bir konu etrafında örüldüğü görülür. Batıda textlinguistik, Divan şiirinde ise yek-ahenk olarak ifade edilen metin biliminde çeşitli dizeleriyle-birbirinden bağımsız sözceler bile olsa-bir bütünlük taşıması, sanatçının zihnindekileri bir bütün halinde aktarmasıdır (Aksan 1995, s.257-58). Divan şiirinde genel kabul gören beyit hakimiyetinin yanında, Şehrî'nin bazı gazellerinde yukarıdaki düşünceye uygun nitelikte dile getirilmiş yek- âhenk gazeller de bulunmaktadır. Şairin yek-âhenge önem verdiği, bunu sağlamak hususunda özel bir gayret içinde olduğu anlaşılmaktadır. Zaten gazellerin büyük bir çoğunluğunun beş beyitten oluşması da yek-āhengin oluşturulmasında önemli bir etkendir sanırım. İkinci ve daha önemli bir özellik olarak redifi söyleyebiliriz. Redifle söylenmiş gazellerde şairin konuyu fazla dağıtmadan, ama tekrara da düşmeden, belli bir konuyu dile getirmeye çalıştığı görülür. Şehrî'nin gazellerinin bir çoğu müreddef gazel (redifli gazel)dir.Aşağıdaki "farz" ve "raks" redifli gazellerdeki beyitler arasında anlam bütünlüğü bakımından şairin çok hassas davrandığı, seçilen her kelimenin redifle uyumlu olmasına gayret gösterildiği dikkat çeker.

İdince nāz ile ol 'işveger raks
İder āğūş-ı çeşmümde nazar raks

Olınca germ-raks ol şuʿle -sīmā
Şererveş eyledi hoy- dāneler raks

Şuʿāʿ-ı hüsnî kıldı bezmi pür-tāb
Sipendāsā dil-i ʿuşşāk ider raks

Dil-i şeydā miyān u gerdenünde
İder mānend-i kākül derbeder raks

Girer sad şevḳ ile cānlar semāʿa
O meclisde kʾide hūnı ʿÖmer raks

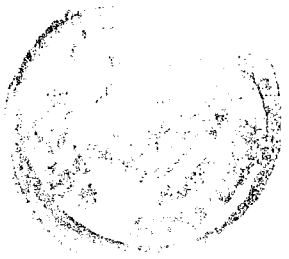
Bu zevk ile ʿaceb mi bismilāne
İderse Şehrî-i hūnīn-ciger raks (G/70)

cc. Redd-i Matlaʿ

Şehrîʾnin gazelerinde gördüğümüz bir başka önemli özellik de yer yer başvurulan redd-i matlaʿ lardır. Bu konuyu Āhenk Unsurları başlığı altında işleyeceğimiz için kısa geçiyoruz. Şehrî, 6 gazelinde redd-i matlaʿ kullanmıştır. Bunlar, sırasıyla 1, 28, 49, 68,71 ve 91. gazellerdir. Gazelin ilk beytinin, yani matla beytinin, birinci veya ikinci mısraʿının, maktaʿının sonunda tekrar edilmesi anlamına gelen redd-i matlaʿ, uygun yerde kullanıldığı zaman şairin sanatçı kişiliğini gözler önüne sermesi açısından önemli bir edebî sanattır.(Tahirü'l-Mevlevî, 1984:121-122) Estetik endişe içerisinde, yer yer başvurulan redd-i matlaʿlar ile, şiirin anlam ve kompozisyon bütünlüğünün ön planda tutulduğu, bunların gelişigüzel kullanılmadığı, aksine duygu ve düşüncelerin beyitler arasında birbirlerini tamamlar durumda olduğu, çok güzel bir şekilde ortaya konulmuştur. Bu durum aynı zamanda Şehrîʾnin şiire ne derece hakim olduğunu göstermesi açısından da dikkate değerdir. Örnek olması açısından birinci gazeli buraya alıyoruz:

Çīn-i nāzam ebrūy-ı hūbān meʾmendür bana
Mevc-i nūram cebhe-i hūrşīd meskendür bana

Biñ bahār olsa açılmam güşe-i gülzārda
Āteşem cāy-ı tebessüm kūnc-i külhandur bana

Handenākem gerçi rūy-ı nev-bahāra goncaveş
Līk hār-ı mihnet-i devrān nişīmendür bana

Hıfz-ı āh-ı āteşīn ü şugl-ı hūnīn-giryeden
Çeşm-i bī-hᵛāb u dil-i pür-tāb düşmendür bana

Gamze-i pür-fitneden havf eylemem Şehrî gibi
Çīn-i nāzam ebrūy-ı hūbān me'mendür bana (G/1)

Birinci beyitin ilk mısraında naz kıvrımı, büklümü olduğunu bu nedenle sevgilinin kaşının kendisi için sığınılacak bir yer olduğunu belirten şair, ikinci mısrada da nur dalgası olduğunu ve güneşin cebhesinin de kendisine mesken olduğunu belirtir. Beşinci beyitte de fitne dolu yan bakışından Şehrî gibi korkmadığını, naz kıvrımı, büklümü olduğunu ve sevgilinin kaşının kendisi için sığınılacak yer olduğunu söyler.

dd. Müzeyyel Gazel

Şehrî'nin gazellerinden 4'ü müzeyyel gazel niteliğindedir. Şairler bazen mahlaslarını söyledikten sonra, gazellerine bir kişiyi övmek için, bir ya da bir kaç beyit eklerler. Bu tür gazellere **müzeyyel gazel**, eklenen beyitlere de **zeyl** denir.(Dilçin, 1986:87) Bu müzeyyel gazellerden üçü Şeyhü'l-islām Yahya (52. 60. ve 104. gazeller) için, biri de Gürcü Mehmed Paşa (34.gazel) içindir.[3] Ayrıca 30. gazelin son beytinde

[3] Örnek olması açısından Şehrî' nin Gürcü Mehmed Paşa ve Şeyhü'l-İslâm Yahya için yazdığı müzeyyel gazelleri buraya alıyoruz.

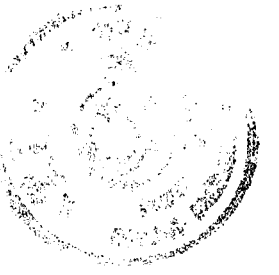
1 Ne kevkebimde şeref var ne bir eser bulunur
İdince fā'ide ümmīdini zarar bulunur

2 Ne denlü müflis isek mīhmān-ı derd ü gamı
Teselli eyleyicek pāre-i-ciger bulunur

3 Bulunmaz ise n'ola bāg-ı dilde gül-bün-i 'ayş
Nihāl-i āh gibi nahl-i şu'le-ber bulunur

4 Murādı ehl-i dilüñ nā-murād olmakdur
Felekde yohsa ne Hātem- cenāblar bulunur

5 Şikāyet eyleme ey Şehrî tire bahtından

Hazret-i paşa-yı ālî-rütbe de Şehrî'sine
Tāze tāze lutf u ihsān eylesün nev-rūzdur (G30/5)

diyerek kendisine ihsanda bulunmasını istediği memdūhunun adı açık bir şekilde verilmiş olmasa da, tezkireciliğini yaptığı Gürcü Mehmed Paşa olması kuvvetle ihtimaldir.

ee.Musammat Gazel

Şehrî divanındaki gazellerden biri de musammat gazeldir. Aruz vezninin Müstef'ilün/Müstef'ilün/Müstef'ilün/Müstef'ilün kalıbıyla yazılan gazel iki eşit parçaya bölünerek Müstef'ilün/Müstef'ilün kalıbıyla dörtlükler haline de dönüşebilir. Ayrıca daha çok bu tip gazellerde rastladığımız iç kafiye, matladan sonra gelen beyitlerin birinci mısralarının

---

Senüñ de şem'-i murādını bir yaḳar bulunur

6 Cenāb-ı ḥażret-i pāşā-yı muḥterem k'anda
Ri'āyet-ı şu'arā raġbet-i hüner bulunur

7 O 'ālim-i keremüñ bāġ-ı luṭf-ı ṭab'ından
Hemīşe ehl-i dile naḫl-ı bārver bulunur

İlāhî devlet ü 'ömrî ola murādınca
8 Zamānede nitekim şām-ile seher bulunur
...

1 Dem-i firḳatde çeşmüm eylemez ol giryeyi maḥrem
Ya ḫūn-ı dille yā laḫt-ı cigerle olmaya hem-dem

2 Ṭutuşduḳ dün teġāfülle ḥużūr-ı dil-rubāyīde
Vefādārî-i zer-dīde-nigehle eyledüm mülzem

3 Açılmaz cām-ı meyden de dil-i ġam perver-i 'āşıḳ
İder mi zaḫm-ı nāsūre-eşer ḫāṣiyyet-i merhem

4 İderdüñ Cem'den arṭuḳ cām-ı ġam- fersā-y-ile 'işret
Ḥarām olmasa şer'-i ehl-i ġamda ḫāṭır-ı ḫurrem

5 Naẓīre eylemişsüñ Şehrî ṭut kim kendi za'mıñca
Ḳabūl eyler mi nuṭḳ-ı bī-naẓīr-i müftî-i 'ālem

6 O ḥallāl-ı mesā'il kim dem-i müşkil-güşāyīde
Ḳalur engüşt-i ḥayret bir dehen rūḥ-ı İmām A'ẓam

7 Müşerref eylemiş fetvāyı fetvā-yı şerīf añı
Miṣal-i dīn-i islām u zemīn-i Ka'be-i Ekrem

sonu ile her iki mısraın ortasında bulunur. İkinci mısraın sonundaki kafiye, bir önceki beytin kafiyesine yani gazelin ana kafiyesine uyar.(Küçük, 1992:12)

İçdüm şarāb-ı laʿlüni mestāneyem mestāneyem
Oldum esīr-i kākülün dīvāneyem dīvāneyem

Ben ʿaşḳ ile cūş eyledüm idrāke hāmūş eyledüm
Dünyāyı bī-hūş eyledüm meyhāneyem meyhāneyem

Turmaz bu bezm içre keder kalmaz vücūdumdan eser
Dest-i fütāde devr ider peymāneyem peymāneyem

Ey dil-ber-i ālī-cenāb āhumdan eyle ictināb
Devrān beni kıldı harāb vīrāneyem vīrāneyem

Ammā bir ehl-i ragbete tāze-nihāl-i himmete
Nev-sūz-ı şemʿ-i devlete pervāneyem pervāneyem

Mīr-i ṣabāḥü'l-hayr-ı kām hūrşīd-i burc-ı ihtişām
Oldum ḳapusında gulām şāhāneyem şāhāneyem

Yok ülfetüm nādān ile ʿārifden itmem hīç gile
Ben Şehrî-i zāde-y-ile bīgāneyem bīgāneyem (G/102)

e.Tarihler

Şehrî Divanı'nda toplam 10 adet tarih bulunmaktadır. Şairin tarihleri söylerken nazım şekli konusunda çoğu divan şairi gibi tercihini kıtʿadan yana kullandığını görmekteyiz. 10 tarihten biri gazel, diğerleri de kıtʿa nazım şekliyledir. Tarihleri kronolojik olarak1032-1064 seneleri arasındadır. Köprülü, şairin tarihlerinden Bağdat'ın Fethi ve Sultan İbrahim'in cülusu için söylenenleri beğenir. (Köprülü, 1923:115) Hatta Sultan İbrahim 'in cülusu için yazılan onbeş-yirmi tarih içinde Şehrî'nin tarihini daha mâhirâne bulduğunu belirtir. (Köprülü, 1923:115)

Tarih manzumelerinin incelenmesinde ve hicrî tarihlerin milâdî tarihe çevrilmesinde Faik Reşat Unat'ın **Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu** ve **İsmail Yakıt** adlı eserlerinden yaralandık. Ayrıca Bağdat'ın Fethi, Sultan İbrahim'in cülusu, Kethüda Seyyid Mustafa Beg'in evliliği ve Emir Gune Oğlu'nun öldürülüşüyle ilgili tarihlerde de daha kesin bilgiler elde etmek amacıyla İsmail Hami Danişmend'in **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın **Osmanlı Tarihi** ve Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal'ın hazırladığı **Peçevi Tarihi** adlı eserlerden yararlandık.

Tarihlerden ikisi, aynı zamanda hakkında 3 tane de medhiye yazdığı Kethüda Seyyid Mustafa Beg'in ve Seyyid Muhammed adlı bir kişinin evlilikleriyle ilgilidir. Diğer tarihler de Bağdat'ın Fethi, Sultan IV. Murad'ın vefatı ve Sultan İbrahim'in tahta çıkışı, Revan kalesi muhafızı Emîr Güne Oğlu Tahmasb Kulu Hân'ın öldürülüşü, Muhammed Emîr adlı bir kişinin Aga olmasıyla ilgilidir. Geri kalan üç tarih de Muhammed Aga, Şerif Paşa ve Gümrük Emini Ahmed Aga'ın yaptırdıkları konaklarla ilgilidir. Tarihlerin sonuncusu hakkında herhangi bir bilgi bulamadığımız Feyzî adlı kişinin vefatı üzerine yazılmıştır. Bunların dışında bazı yazma nüshalarda tarih olduğuna işaret edilerek son beytinde tarih düşürülen oğlu Abdurrahman Çelebi'nin vefatıyla ilgili olan kıt'a da vardır ki, çoğu yazma nüshada bu konuda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu nedenle de biz bu şiiri kıt'a olarak değerlendirdik, fakat dipnotta da tarih olabileceğini ihtimalini göz önünde bulundurarak sadece son beyitteki tarih mısraını verdik.

17. yüzyılda şairlerin tarih düşürme sanatına oldukça fazla ilgi gösterdikleri görülmüştür. Şehrî de bu ilginin etkisinde kalarak çeşitli olaylar için tarihler söylemiştir. Tarih içeren kıt'alarında şairin divan şiirinin söz ve anlam sanatlarından faydalandığını, özellikle yapılan binalarla ilgili düşürülen tarihlerde güzel benzetmeler ve hayâller kullandığını görmekteyiz.

Tarihlerin tamamı son beyitte söylenmiştir. Bu tarihlerden biri beyit, biri kelime grubunda, diğerleri ise son mısrada düşürülmüştür. Beyit şeklinde düşürülen tarih Bağdat'ın Fethi üzerine mu'cem tarih şeklinde söylenmiştir:

İtdi i'câm-ı bed-âyîni birûn
Şâh-ı Rûm aldı 'Irâḳ u 'Arabı H.1048

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Kelime grubu şeklinde söylenmiş tarih ise Muhammed Emīr adlı kişinin Aga olmasıylailgilidir:

Ne fikr idersün eyā Şehrî-i perīşān-hāl
Ki tārīhidür o zātun **Aga-yı vālā-ced** H.1057

	Kütüphaneler ve Numaraları	N.	K.	Tc.	Tk.	G.	R.	RM.	Kt	T.	Mat	F.G	Ms.
1	Topkapı.Sarayı- Revan.781/2	5	3		2	129	12	1	10	9	7		
2	Topkapı Sarayı- Revan 769/3	5	3		2	130	16	1	8	10			
3	Topkapı Sarayı- Revan 968	5	3		2	131	12	1	10	8	7	4	-
4	İstanbul Üniv. 462/1	5	3	1	1	92	-	-	1	-	-	-	-
5	İstanbul Üniv. 1710/7	-	-	-	-	114	7	-	4	-	6	4	-
6	İstanbul Üniv.155'1	-	-	-	-	133	15	1	6	10	10	-	-
7	İstanbul Üniv 9818	-	-	-	-	128	6	-	5	9	4	-	-
8	Süleymaniye- Atıf Ef 2255/1	5	3	-	1	124	9	-	3	6	6	3	-
9	Süleymaniye- Esad Ef. 3798/4	4	3	1	1	115	6	-	5	9	4	-	-
10	Süleymaniye- Hafid Ef.348/3	5	3	1	1	129	11	1	14	8	7	4	-
11	Süleymaniye- Hacı Mahmud Ef.3707	5	3	1	1	133	15	1	4	9	10	-	1
12	Süleymaniye- Lala İsmail 475/3	5	3	-	-	95	-	-	-	-	-	-	-
13	Süleymaniye- Lala İsmail 718/8	5	3	-	1	106	7	-	4	7	6	-	-
14	Fatih Millet- Ali Emiri Ef. 236/1	5	-	-	1	65	3	-	2	-	-	-	-
15	Fatih Millet- Ali Emiri Ef.237	1	1	-	-	132	7	-	3	11	-	4	-
16	Millî Kütüphane 321/6	5	3	1	1	105	6	-	3	7	6	-	-
17	Millî Kütüphane-Fahri.Bilge.197	5	3	1	1	130	15	1	10	10	10	4	1
18	Millî Kütüphane 5196	5	3	-	1	124	10	1	11	7	7	4	-
19	Millî Kütüphane 3926	5	3	1	1	129	14	1	9	10	9	-	1
20	Yapı Kredi Bankası 15817	5	3	-	1	122	9	-	4	6	6	3	-
21	Yapı Kredi Bankası 15575	5	2	1	1	104	8	-	2	-	5	4	-
22	Kayseri- Raşid Ef. 1265	5	3	1	1	126	11	1	5	9	6	-	-
23	Kütahya- Vahit Paşa 631	5	3	1	1	126	12	-	11	8	7	4	-
24	Nuruosmaniye Kütüphanesi 4959	5	3	-	1	107	8	-	3	2	6	-	-
25	Paris-Biblioteque Nationale 1261	5	3	1	1	129	11	1	10	8	7	4	-
26	Ömer Bakırdöğen (kayseri)	5	3	1	1	130	10	1	10	8	8	4	-
27	İstanbul Üniveristesi TY. No: 3070	4	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Tablo2. Divan Nüshaların Nazım Şekillerine Göre Muhtevaları

	Kaside-Musammat-Mesnevi(İlk Mısraları)	TR1	TR2	TR3	İÜ1	İÜ2	İÜ3	İÜ4	SAE	SEE	SHE	SHM	SLİ1	SLİ2	AEİ	AE2	MK1	MK2	MK3	MK4	YK1	YK2	Ka	Kü	No	BN	ÖB
N1	İdince cilve benânumda kilk-i müşg-âgîn	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
N2	Gönül bir âfet-i devrânun.oldu hayrânı	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
N3	Şu denlü nezâket virdi lutf-ı bahâr	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
N4	İder 'izâr-ı cihân-tâbını beyân şu'le	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
N5	Âh kim tâli'-i şeref-âzâr	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
K6	Hoşâ sehergeh-i 'ıyd-ı sıyâm-ı.'ayş-encâm	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
K7	Yine devletle safa geldün..'ıyd-ı kerîm	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+
K8	Levhaşallâh kümeyt-i şûhterîn	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Tk.	Ey kûşe-i çeşmî fitne-âbâd	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	-	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Tc.	Ey Nâsıh-ı hükm-i köhne-edyân	+	+	+	+	+	-	+	-	+	+	+	-	-	-	-	+	+	-	+	-	+	+	+	-	+	+
Ms	Ne nâme-i nâme ferhunde-'ünvân	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-

Tablo3. Divan Nüshaların Kaside, Musammatlar ve Mesnevi nazım şekillerine göre muhtevası

	Gazeller (ilk mısralar)	TR1	TR2	TR3	İÜ1	İÜ2	İÜ3	İÜ4	SAE	SEE	SHE	SHM	SLİ1	SLİ2	AE1	AE2	MK1	MK2	MK3	MK4	YK1	YK2	Ka	Kİ	No	BN	ÖB
G1	Çin-i nâzum ebrû-yı hûbân me'mendür bana	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G2	Tâ ki feyz oldı nutk-ı şerernâk bana	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G3	Gelürse kesret-i nezzâreden hicâb sana	+	+	+	-	-	+	+	-	-	+	+	-	-	-	+	-	+	-	+	-	-	+	+	-	+	+
G4	İtdi hücûm-ı aşk,ı melâmet-eser bana	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G5	Şu resme kâviş-i gam virdi ıztırâb bana	+	+	+	-	-	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	-	+	+	+	+	+
G6	Ey meşreb-i hayâli gibi alem-âşinâ	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G7	Esîr-i cünbiş-i çeşmün virür kazaya rızâ	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G8	Çek zevk-ile zehr-âb-ı gamı ey dil-i şeydâ	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G9	Ne muciz-güy olur gamzen sühan.. zebângâib	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G10	Açıldı gonca-ı çemen- efrûz-ı audelîb	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G11	Sâyeveş ey mâh rûze olasın bî-âb u tâb	+	+	+	-	-	-	+	+	-	+	+	-	-	+	+	-	+	-	+	-	-	+	+	+	+	+
G12	Dâd itdüm o mest-i nâza bu şeb	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G13	Bâd-ı şevk-ile meşâm-ı câna gelse bûy-ı dost	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G14	Bir dil ki ider aşk-ı ciger-nâb-ile ülfet	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G15	Muhal iken hured-i çerh-i nüh-kitâb-ile bahs	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G16	Dil olmuşiken gamze-i pür-nişdere muhtâc	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G17	Füzûn iderse nola derdimi devâ-yı Mesîh	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G18	Eziyyet-i dile ol mertebe cefâ küstâh	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G19	Çeşm-i siyehün hûn-ı hilâl-i dile mu'tâd	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G20	Ey nûş-ı dârû-yı gamı dermân-ı ehl-i derd	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G21	Hatt degül câm-ı lebün eyledi sürme alûd	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+	+	-	+	+	+	+	+
G22	Gelmez semâ-ı şevka nevâ-yı heves lezîz	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G23	Bu tâb-ı şevk-ile sanma derûn-ı âteşdür	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G24	Figân ki çeşmüme sensiz şarâb-ı âteşdür	-	+	-	-	-	+	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-
G25	Hayret-i dîdârun eyâ işvekâr	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+
G26	Ol hâl-i siyâh tâ ki bizüm ahterimüzdür	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+
G27	Şevk-i ruhı def'-i elem-i sîneler eyler	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G28	Dil-sûz iden ol âfeti tâb-ı nazarumdur	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G29	Çeşmün var iken sıhhat-i dünyâyı kim ister	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+
G30	Dilberân-ı seyr-i güllistân eylestün nevrûzdur	+	+	+	-	-	+	+	+	-	+	+	+	-	+	+	-	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+
G3	Dil-sitanum tıfl-ı ismet-dâye bir mahbûbdur	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G31	Esdi yine nesîm-i seher nev-bahârdur	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G32	Ol ki 'ayş-ı bî-vefâ-yı dehr ile me'nûs olur	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G34	Ne kevkebimde şeref var ne bir eser bulunur	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G35	Açan râz-ı derûn-ı ehl-i dîdârı tebessümdür	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G36	Vaz'-ı nâ-sâz-ı felekden ben ki oldum yahsûr	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+

==

G37	Bu nâle ki genc-i dili dârü'l-hazen eyler	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G38	Dil şâhid-i mahcûb ile me'nûs degüldür	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+
G39	Nesîm-i âh ki dâg-ı dilüm kuşâde ider	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G40	Gâhi çeşm-i fitn-engîzün ki mest-i hâb olur	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+
G41	Ümîd-i ehl-i derdün gülbün-i gülzâr-ı hasretdür	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+
G42	Olmasun ol dil ki derd-i 'aşkdan âsûdedür	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G43	Çeşmün ki senün böyle siyeh-mest-i füsûndur	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G44	'Âşık-ı dil-fikârı gibi derdmend olur	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G45	'Âşıkum âşık ki kayd-ı mâsivâ bilmem nedür	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G46	Ne Kelîmüz ne temennâ-yı tecellâ idertüz	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+
G47	Tahmîr idince mûcid-i 'âlem hamîrimüz	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G48	Derûn-ıdâgdârum kadr-i gülberg-i semen bilmez	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G49	Gamze-i bed-mest-i nâza harf atar âlûfteyüz	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+
G50	Ne muntazır bu ne sabâdan gile-mendüz	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G51	Bir sencileyin âyine-i râz ele girmez	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G52	Biz neşve-i ye's-ileharâbuz	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+
G53	Biz neşv ü nüm yâfte-i kalb-i hazîniz	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G54	Yâr olmayıcak çeşmime hurşîd görinmez	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G55	O sûz kim gamzeveş .. zen-i laht-ı ciger olmaz	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G56	Ezel ki zahm-ı ciger-kâv-ı 'aşkunile mestüz	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G57	Subh-ı ezel ki rûz-ı siyehdür nasîbimüz	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+
G58	Âh kim açılmadı gül-gonce-i mahzûnumuz	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G59	Dil harâb oldı gam-ı 'aşk ise ma'mûr henüz	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G60	Bakmadı harf-i temennâma o mecmû'a-i nâz	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G61	Dime âh gulû-sûz-ile hîç te'sîr-i yâr olmaz	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+
G62	Gam-hîz-i nâ-murâdî olaldan zemîn-i ye's	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+
G63	Hem-reng-i 'izârun olalı hilkat-ı âteş	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+
G64	O pür-nagmenefeskim olmaya te'sîr-ilehem dûş	+	+	+	-	-	+	+	-	-	+	+	-	-	-	+	-	+	+	+	+	+	-	+	+	+
G65	Muhîtî-i meh-i tâli' olınca hâleye mahsûs	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G66	İdince nâz-ile ol 'işveger raks	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+
G67	Tâ hüsne oldı cilve-i bî-ihtiyâr farz	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G68	Sâkî-i dehrün şu'ûr-ı nâkis-i ikrâmı galat	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G69	Bilmez zebân-ı aşkı Mesîha-dem ihtilât	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G70	Dil oldı germî-i 'aşkun-ile tâbdan mahzûz	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G71	Nezzâre-i ruhuna çîn-i ebruvân mâni'	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G72	Ayrı düşdüm ol şeh-i hûbâna itdüm elvedâ'	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+

G73	Oldı dil âteşîn yine hem âgûş-ı dâg	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+
G74	La'l-i nâbundan olur telhî-i azâr latîf	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G75	Hûrşîd-i cihân-tâb-ı kemâlüm sehertüm yok	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G76	Bî-hûde figânum gül-berg-i semenümyok	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G77	Tehî drûn olur-ise no'la piyâle-i 'âşık	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+
G78	Cânı itdüm bismil-i nezzâresi bir kimsenün	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+
G79	Gerçi dili gamzeler eyler helâk	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	+	+	+
G80	Müjde ey girye hurûş eyledi 'ummân-ı sirişk	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+
G81	Nezzâre-i ruh-ile dili hurrem eyledük	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G82	Ezel ki 'aşk-ı gam-ı ihsâna intisâb itdük	-	+	-	-	-	+	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	+	-	+	+	+
G83	Kor mı efzûn-ı ân-ı Bihzâdun	+	+	+	-	-	+	+	+	-	-	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	-	-	+	-	+	+	+
G84	'Ademden ârzû itdüm vücûda gam diyerek	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+
G85	Mey-i kadr neşve virür âb u hevâsı Halebün	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	+	+	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G86	Gelüp bu 'âleme biz 'âlemün nesin gördük	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	-	+	-	+	+	-	+	+	+
G87	Dil oldı bismil-i tîg-ı nigâhıcân gâfil	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G88	Oldı tâbende ser-i şâh-nihal üstine gül	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G89	Kim şerâr-ı nâr-ı 'aşkam âftâb-ı mahşerem	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G90	Sevdâ-yı gam-ı hicr-ile divâneye döndüm	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G91	Hâb-ı nâzam çeşm-i hûbândur yerüm	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G92	Şûh-meşrebbir zarif-i nüktedandur dilberüm	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G93	Yine hem sohbet-i cânâne olsam	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G94	İstimâ' itmez nevâ-yı 'işreti gûşum benüm	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+
G95	Demifirkatdeçeşmümeylemezolgiryeyi mahrem	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	-	-	-	-	+	+
G96	Figân ki muztarib-i pîç ütâb u devrânam	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G97	Dün o bî-dâdun ser-i kûyında feryâd eyledüm	+	+	+	-	-	+	+	+	-	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	+	+	+
G98	Bu sûz-ı ye's-ile bir âh-ı dil hırâş itdüm	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G99	Dil-sıfat yâd-ı nigehle ser-be-ser âyineyem	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G00	Benem ki rûy-ı terahhüm-nedîd-i gerdûnam	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G01	Hüsn-i tecellî-pâşuna sa'y-ı nazar harâm	+	+	+	+	+		+	+	+	+	+	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G02	İçdüm şarâb-ı la'lüni mestâneyem mestânayem	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G03	Cism-i hâk-i intisâbı neyleyelüm	+	+	+	-	-	+	+	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+
G04	Ye's-i bî-minnete esîr benem	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G05	Cilveger-i bûd-ı nabûd-ı âyine-i pâkimden	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G06	Ey tîg-i nâz-ile dili sad pâre eyleyen	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+

G07	Gonce oldı la'l-igül-gûnı cevâb-ı rûzeden	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+
G08	Ol çeşm-i siyeh-mest ile ahû-yı hurremsin	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G09	'Aşk ile imtizâc idemez râhat ârzû	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G10	Ehl-i dilün düşer mi dil-i dâg dâgına	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G11	İtdi beni bir mertebe dil-teng-i zamâna	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G12	Çekdüm el lutf-ı felekden zevk-i dünyâdan bile	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+
G13	Dem o demdür kim sabâh-ı'ıyd-ı hoş-eyyâm ola	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	-	+	+	+
G14	Hoşa o dil ki hem âgûş-ı dâg-ı hasret ola	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-
G15	Bana bir âh-ı germ olsadil-i te'sîri hûn itse	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+
G16	Nice dâg olmayalım baht-ı siyehkâremize	+	+	-	-	-	+	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	+	+	-
G17	Dil-i zârumla germ-ülfet hayâl-i yâr bir yerde	+	+	+	-	-	+	+	+	-	-	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	-	-	+	+	-
G18	Dün icâzet virmiş ol meh zülf-i küfr üstâdına	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+
G19	Nefes-i dil-hırâş ya'nî âh	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	+	+	-	-	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+
G20	Olursa gamze-i hûn-hârı bir dem âsûde	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	-	+	-	+	+	+	-
G21	Gayret-i gam kalb-i mahzunum komaz şâd olmaga	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G22	Gamzene hûni dimezdüm düşmen-i cân olmasa	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
G23	Bu ızturâb-ile sîm-âb görse cânımızı	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G24	Belâ-yı aşka düşdün aşk-ı mihnetkârı gördün mi	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G25	Ey hoş ol âlem-i vahdetde bu kesret yog idi	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G26	Çıkdı şâhından bahârun sünbül-i müşgîn-demi	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G27	Harâm itdi bana dûzah şu denlü zevk-i dünyâyı	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G28	Seyl-i 'âşık-hurûş ya'nî mey	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+		+	+	+	+	+	+	+
G29	Ol çeşm-i pür-efsûn ile divâne eylersin beni	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	-	-	-	-	+
G30	Siyâh-ı mest-i gurûrum mizâc-ı nâz gibi	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G31	Yine 'arz-ı tecellâ eyledi nevrûz-ı sultâni	+	+	+	-	-	+	+	+	-	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	+
G32	Hurrem olsun ol dil-i bî-derd ola gamdan tehî	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+
G33	Rast geldü bana ol şûh-ı cihân söyletdi	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-
FG1		+	+	+	-	+	+	-	+	-	+	-	-	-	-	+	-	+	+	+	-	+	+	-	+	+
FG2		+	+	+	-	+	+	-	+	-	+	-	-	-	-	+	-	+	+	+	-	+	+	-	+	+
FG3		+	+	+	-	+	+	-	+	-	+	-	-	-	-	+	-	+	+	+	-	+	+	-	+	+
FG4		+	+	+	-	+	+	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	+	+	+	-	+	+	-	+	+
	Toplam	129	130	129	92	114	133	128	124	115	129	133	96	106	65	129	105	130	124	129	122	104	126	107	129	130

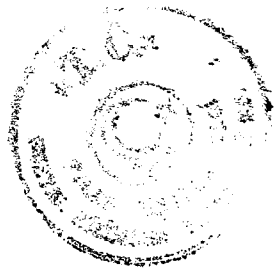
Tablo4Divan Nüshalarındaki Gazellerin Muhtevaları

	Rubâîler	TR1	TR2	TR3	İÜ1	İÜ2	İÜ3	İÜ4	SAE	SEE	SHE	SHM	SLİ1	SLİ2	AE1	AE2	MK1	MK2	MK3	MK4	YK1	YK2	Ka	Kİl	No	BN	ÖB
1	Ben vuslat içün hicrden efgân itmem	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+		+	+	+	+
2	Perverde-i âgûş-ı fenâdur dilimüz	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+		+	+	+	+
3	Ey mushaf-ı hüsni keşf-i fâlum tâhir	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-		-	-	-	-
4	Hasretle temâm-ı nâle döndüm sensiz	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+		+	+	+	+
5	Bakdum felege tâli'i fîrûz olmuş	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-		-	-	-	-
6	Yâ Rab du'â-yı hayrumı eyle kabûl	+	+	+	-	-	+	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-		+	-	+	+
7	Oldı yine Şehrî derd-ile mâl-â-mâl	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+		+	-	-	+
8	Ben Rabbimi her nefesde hâzır bilürüm	+	+	+	-	-	+	-	+	-	+	+	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-		+	+	+	+
9	Ben kendümi bir âh ile ber-bâd iderüm	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	+	-	+	-	+		-	-	-	-
10	Bir gün yüzüne togrı nigâh eylemedüm	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-
11	Sevdümse seni fikr-i visâl eylemedüm	+	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+	-	+	-	+	+	+		+	+	+	+
12	Sensiz nazarum çeşmüme nîşter olsun	+	+	+	-	+	+	+	+	-	+	+	-	+	-	+	+	+	+	-	+	+		+	+	+	+
13	Yâ Rab beni fîr-i ye'se âmâc itme	+	+	+	-	-	+	-	+	-	+	+	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-		+	+	+	+
14	Ey fîr-i nigâhı güzerân-ı mihr ü mehe	+	+	+	-	-	+	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-		+	-	+	+
15	Şehrî-i geştem çü kâtib-i dîvânı	+	+	+	-	+	+	-	+	+	+	+	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+		+	+	+	-
16	Evvel çekebilmezdi kemânum Rüstem	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-		+	-	-	-
	Rubai Müstezâd	+	+	+	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-		+	-	+	+
	Toplam	12	15	13	-	7	15	6	9	6	12	16	-	7	3	7	6	16	10	15	9	8		13	8	11	11

Tablo5.Divan Nüshaların Rubâîlere Göre Muhtevaları

	Tarihler (İlk mısralar)	TR1	TR2	TR3	İÜ1	İÜ2	İÜ3	İÜ4	SAE	SEE	SHE	SHM	SLİ1	SLİ2	AE1	AE2	MK1	MK2	MK3	MK4	YK1	YK2	Ka	Kü	No	BN	ÖB
1	Mustafâ Big o sahihü'n-neseb-i Âl-i Resûl	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+
2	Feth-i Bagdâda şeh-i bârika-rev	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	+	+
3	Gâzi Sultân Murâd el-merhûm	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	+	+
4	Oldı mürted Emîr Güne Oglı	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	-	-	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	+	+
5	Ahzentü'z-zât-ıcümle-sâdât	+	+	+	-	-	+	+	-	+	+	+	-	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+
6	Sa'âdet ile Agâ oldı Hak mübârek ide	+	+	+	-	-	+	+	-	+	+	+	-	-	-	+	-	+	+	+	-	-	+	+	-	+	+
7	Akl-ı evvel Şerîf Pâşâ kim	+	+	+	-	-	+	+	-	+	+	+	-	-	-	+	-	+	-	+	-	-	+	+	-	+	+
8	Akl-ı küll-i mertebe Muhammed Agâ	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	+	+
9	Kân-ı cûd Ahmed Agâ Gümrük Emini ki anun	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	+	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	+
10	Çü da'vet eyledi cânân-ı Feyzî	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-
	Toplam	8	10	8	-	-	9	8	5	8	8	9	-	6	-	10	6	10	7	10	6	-	8	8	2	8	8

Tablo 6. Divan Nüshalarının Tarihlere Göre Muhtevası

	Kıt'alar (İlk Mısralara)	TR1	TR2	TR3	İÜ1	İÜ2	İÜ3	İÜ4	SAE	SEE	SHE	SHM	SLİ1	SLİ2	AE1	AE2	MK1	MK2	MK3	MK4	YK1	YK2	Ka	Kü	No	BN	ÖB
1	*Habbezâ hoş-fezâ-yı uskumri*	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	+		+	-	-	-	+	+	+	+	-	+	+	-	-	+
2	Manastır şehrini seyr eyleyüp medh eyleyen ârif	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
3	Medâr-ı dîn ü devlet Kethüdâ Big ey kerem-kânı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-		-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	+	-	+	+
4	Küttâb arasında meskenüm saff-ı ni'âl	-	+	-	-	+	+	+	-	-	+	-		+	-	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+	+
5	Haşimiyyü'n-neseb ol mîr-i şecâ'at beher	+	+	+	-	-	+	+	-	+	+	-		-	+	-	-	+	+	+	+	-	+	+	-	+	+
6	Bir âfet-i cân ki eyledi şimdi zuhûr	+	+	+	-	-	+	-	+	-	+	+		-	-	-	-	+	+	+	+	-	+	-	+	+	+
7	Efgânuna zahm-ı çeşm-i devrân itmiş	+	+	+	-	+	+	-	-	+	+	+		+	-	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+	+
8	Sahibâ deryâ dilâ Şehrî-i hercâyi veli	+	+	+	-	-	+	-	-	+	+	+		-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	+	-	+	+
9	Şam-ı cennet-meşâm hoşça velî	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-		+	-	-	+	+	+	+	-	-	-	+	-	+	+
10	Sahibâ sanma remeddür gözün azürde eden	+	+	+	-	+	-	+	-	-	+	-		-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	+	-	+	+
11	Levhaşallah zihî bâgçe kim gonceleri	+	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-		-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+
12	Dâd ey gerdûn-ı 'ârif düşmen-i nâdân-nüvâz	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+
13	Ey sâni'-i bî-âlet-i mülk-i melekût	-	-	+	-	-	+	-	-	-	+	-		-	-	-	-	+	+	+	-	-	+	+	-	-	+
14	O hallâl-i mesâ'il ki dem-i müşkil-güşâsında	+	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-		-	-	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+
	Toplam	9	8	11	1	4	7	4	3	5	14	4		4	2	3	3	10	11	9	4	2	7	10	3	10	14

Tablo 7. Divan Nüshalarının Kıt'alara Göre Muhtevaları

	Matla ve Müfredler (İlk Mısralar)	TR1	TR2	TR3	İÜ1	İÜ2	İÜ3	İÜ4	SAE	SEE	SHE	SHM	SLİ1	SLİ2	AE1	AE2	MK1	MK2	MK3	MK4	YK1	YK2	Ka	Kil	No	BN	ÖB
1	Gördüm ak sâde-ile seyr eyler o mîr-kâm-yâb	+		+	-	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
2	Cilve eyler gördüm ak sâdeyle o nâzik bedeni	+		+	-	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
3	Dil âteş dil-ber âteş hüsn-i nezzâre-güdâz âteş	+		+	-	+	+	+	+	-	+	+	-	+	-	-	+	+	+	-	+	+	-	+	+	+	+
4	Kıyas itmen o şûh-ı şîvekârun hattı gelmişdür	+		+	-	-	+	+	+	-	+	+	-	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
5	Görmek istersen eger dünyâda rûz-ı mahşeri	+		+	-	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	-	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+
6	Eylerem Şehrî tenezzül dûzah-ı ednâya ben	+		+	-	+	+	+	-	+	+	+	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-	+	+	-	+	+
7	Mihr-i ruhını âyîne-i hâbda gördüm	-		-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-
8	Dilâ sana ciger-i dâg-ı dâg yetmez mi	-		-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-
9	Diyâr-ı hüsnüni şeb-hûn idüp küffâr hat basdı	-		-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-
10	Ak sâde giyüp kaddin arz eyledi ahbâba	+		+	-	+	+	+	+	-	+	+	-	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	Toplam	7		7	-	6	10	7	6	4	7	10	-	6	-	-	6	10	7	9	6	5	6	7	6	7	7

Tablo 8. Divan Nüshalarının Matla ve Müfredlere Göre Muhtevaları

B. Dil ve Üslûp

Şehrî'nin dil ve üslup özelliklerini incelerken temel hareket noktamız Sebk-i Hindî olmuştur. Hem dilinin, hem de üslûbunun şekillenmesinde sözkonusu üslûbun etkisi her yönüyle kendini hissettirmektedir. Bu nedenle biz de şairin dil ve üslûbunu Sebk-i Hindîden hareketle ortaya koymayı düşündük. Bu çerçevede, öncelikle söz konusu üslûbun tarihçesi ve üslûba neden bu adın verildiği konusunda çeşitli kaynaklardan derlediğimiz özet bilgileri - ki bu bilgilerin hemen çoğunun İran, Pakistan ve Hint kaynaklı olduğunun, bizim buraya aldığımız çoğu bilgilerin de Türk araştırmacılarının bu kaynaklardan yaptıkları çeviri ve alıntılara dayandığının altını çizmemiz gerekir- vereceğiz. Daha sonra bu üslûbun dikkat çekici özelliklerini ve yine bu üslûbun kurucusu sayılan Saib-i Tebrizî ile Şevket-i Buharî'nin konuyla ilgili çeşitli görüşlerini, hem Ali Milani'nin doktora tezinden, hem de başka kaynaklardan yapacağımız alıntılarla gözler önüne sermeye çalışacağız. En sonda da üslûbun belli başlı özelliklerinin Şehrî'nin şiirlerinde nasıl işlendiğini örneklerle vermeye çalışacağız. Bu arada Sebk-i Hindî ile Batı kaynaklı edebi akımlar arasında tespit ettiğimiz bazı noktalardaki benzerliklerden yola çıkarak kısa da olsa bir değerlendirme yapacağız.

1. Sebk-i Hindî

Yüzyıllar boyunca şiirin anlam ve söz gibi aslî iki unsurunda meydana gelen çeşitli değişme ve gelişmeler sonucunda, Sebk-i Hindî 17. ve 18. yüzyıllarda en parlak dönemini yaşamıştır. Bilhassa 17. yüzyıl şairleri bu üslûbun çeşitli özelliklerini şiirlerine yansıtmayı başlıca amaç edinmişlerdir. Şiirin özellikle anlam yönünde oldukça etkili olan bu edebî üslûbun, birdenbire ortaya çıkmadığını, yüzyıllar boyunca şiire hakim olan çeşitli anlayışların imbikten süzülmesi sonucunda, bu dönemde neşv ü nümâ bulduğunu belirtmemizde fayda vardır sanırım.

a. Sebk-i Hindî'nin Tarihçesi (Ortaya Çıkışı) ve Adlandırılması

Hind yolu, Hind tarzı veya daha yaygın bir ifadeyle Hind üslûbu anlamlarına gelen Sebk-i Hindî, İran'da doğmuş, Hindistan'da gelişmiş ve 17.yüzyılda Türk edebiyatını etkisi altına almıştır. Sebk-i Hindî'nin günümüzde, ne zaman-nerede ortaya çıktığı ve adının ne olması gerektiği konusunda (Sebk-i Hindî adı üzerinde genel bir kabul olmasına rağmen) yine de bir takım mahfillerde, özellikle İran'da ve Pakistan'da bu konuyla ilgili yapılan çalışmalarda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Aşağıda bu görüşlerden bir kaçına yer verilmiştir.

Sebk-i Hindî'nin ortaya çıkışı ve bu adı alışıyla ilgili bir görüş şöyledir: Hindistan'daki Babürlü devleti döneminde hükümdarların, devlet adamlarının ve hatta varlıklı kişilerin çoğunun Safevî hanedanının dinî ve siyâsî baskılarından kaçarak İran'dan gelen (derecesi ne olursa olsun)her şair ve edîbe kapılarını ardına kadar açmaları ve bazen bir beyitleri için dahi sayısız ihsanlarda bulunmaları sebebiyle, bu davranışlar dönem şairlerini bölgeye çekmiş ve bu üslûbun daha çok Hindistan'da taraftar bulması yüzünden Sebk-i Hindî adının verildiği kanaati yaygındır.(Toker, 1996:141)

Bir diğer görüşe göre, Cāmî'den sonra, **tarz-ı vukû** ya da **zebān-ı vukû** diye adlandırılan edebî akım, gazele yeni bir renk ve ruh vermiş, onu Irak üslûbuyla yazılan şiirlerden ayırmıştı. **Vākia- gûyî** ismi ile de anılan bu üslûp, aşk ve aşıklık dünyasına mahsus gerçeklerin gazele sokulması, eski mazmunların tekrarından sakınılması ve bir takım aşırılıklara gidilmemesi gibi hususları içeriyordu..Bu akımın izlerini Sâdî-Şirâzî ve Emir Hüsrev-i Dihlevî'nin eserlerinde görmek mümkündü..Babürlüler sarayının edebiyata ve şiire gösterdikleri ilgi, bu dönem şair ve ediplerini Hind'e cezbediyordu. Şairlerin gidiş gelişleri sonucu **vukû- gûyî** akımı, Farsça söyleyen şairler arasında yayıldı. Figânî'den gelen tesirler ve bir takım yeni unsurların Emir Hüsrev-i Dihlevî'nin üslûbuyla birleşmesinden meydana gelen akım Sebk-i Hindî adını aldı.(Okumuş, 1989:108)

Hind üslûbu, söz konusu Mekteb-i Vukû ile başladı. Sonuna kadar da tecrübeye ve gerçeğe dayanan unsurları gazelde muhafazaya çalıştı. Sonunda yenilik arama meyilleri, zarif mazmunlar bulma ve ince hayaller kurmaya aşırı ilgi, yavaş yavaş bu tarzdaki gerçekçiliği azalttı. Böylece Hind üslûbunu şairane ve ince hayaller yığını içerisinde müphem, karmaşık, girift ve bazen de anlaşılmaz bir duruma getirdi.(Okumuş, 1989:108)

Tacik bilgini A.M. Mureov ile Rus bilgini E.E.Bathels ise Hüseyin Baykara'nın Herat'taki sarayındaki şairlerden, bilhassa Nevâyî ve Molla Câmî'den çıktığını ve buradan Hind'e geçtiğini iddiā ederler. (İz, 1995: LI)

Edebiyat eleştirmenlerinden Kamer Aryan da Sebk-i Hindî'nin ortaya çıkışı ve adlandırılmasıyla ilgili olarak bir takım görüşler ileri sürmektedir. Aryan'a göre bu üslûbun doğduğu yer Timurlular devrindeki Herat şehridir ve bu nedenle de adı geçen üslûba Sebk-i Hindî adının verilmesi yanlıştır. Ona göre üslûp önceleri Herat'ta pek makbûl görülmemiş, ancak yine de bu yeni üslûbun gerçek taraftarları bulunan ve yayılmasına vesile olan Hint

Babürlüleri, genellikle Herat'ı bu üslûbun beşiği olarak kabul etmişlerdir.Bu nedenle de üslûbun adının Sebk-i Herat olması gerektiğini ileri sürmüştür. Daha sonra, konuyla ilgili olarak, Baba Figânî'nin de bu üslûbun ortaya çıkmasında önemli rol oynadığını belirten Kayran, "Kendisi ilim çevrelerinden değildi; el sanatlarından biri ile geçimini sağlıyordu. Onun üslûbu, halk tabakasının düşüncelerini, fikirlerini ve tabirlerini gazelin yapısına, dokusuna sokmaktan ibaretti. Şüphesiz, bu akım, hemen kabûl görmedi. Ancak Figânî'nin şiir zevki zamanla tesirini gösterdi. Böylece o, yeni akımın ilk temsilcisi sayıldı." diyerek Sebk-i Hindî'nin Baba Figânî ile başladığını ileri sürmüştür.(Okumuş, 1989:107-108)

Pakistanlı Şibl-i Numan'ın Urdu diliyle yazdığı Şirü'l-Acem adlı eserinde de Kayran'ın görüşlerine parelel görüşler görmekteyiz: "Sebk-i Hindî, Akkoyunlu hükümdarı Sultan Yakûb'un sarayında yaşamış olan Baba Figânî'nin etkisiyle XVI.asır sonlarında başlamıştır. Şibl-i Numanî adı geçen eserinde Hind'deki Türk saraylarında Baba Figânî'nin üslûbuna taklîden yazılan şiire bu adı verir.(Okumuş, 1989:108)

Fahir İz ise yukarıda dile getirilmeye çalışılan görüşlere biraz daha açıklık getirerek, "Eski Türk Edebiyatında Nazım" adlı eserinde, konuyla ilgili düşüncelerini şöyle dile getirir. "Hind-Fars şiiri başlangıçta Orta Asya (Horasanî) üslûbunun etkisinde idi. Bu şiirin zihnîleşmesi birdenbire Câmî ya da Figânî etkisiyle olmadı. Türlü nedenlerle Orta Asya ile İran'dan kaçarak ya da kendi isteğiyle Hind-Türk saraylarına gelen şairler, tabiat ve insanlarıyla Hindistandaki çevreyi yok sayarak, kendi içlerine gömüldüler ve eski kültürlerinin şiir ve estetiğine bağlı kalarak, şiiri büsbütün zihnî, duygusal bir matematik haline getirerek, hayalleri, benzetmeleri, kılı kırk yararcasına rakamlar gibi işlediler." (İz, 1995: XLVIII)

Sebk-i Hindî'nin ortaya çıkışı ve adının ne olması gerektiği konusunda yukarıdaki düşüncelerin yanında, bunlardan farklı düşüncelerin ileri sürüldüğü de görülmektedir. Bu çerçevede Halil Toker "Sebk-i Hindî" adlı makalesinde İranlı şair ve yazar Emirî-yi Firûzkûhî'nin Saib-i Tebrizî'nin külliyatına yazdığı mukaddemesine atıfta bulunarak, Firuzkûhî'nin bu üslûba neden Sebk-i Hindî değil de Sebk-i İsfahanî dediğini şöyle anlatır: "Bu üslûba Sebk-i Hindî denilmesi galat-ı meşhurdur. Safavîler döneminde şiir ve edebiyat merkezinin İsfahan olması nedeniyle, o dönemde ortaya çıkan bu üslûbun önemli temsilcileri bu şehirde yetişmişlerdir. Bu şairler aynı zamanda Hindistan'a gitmeden önce bu üslûbla eserler vermişlerdir.Bu gibi nedenlerle üslûbun adının Sebk-i İsfahanî olması gerekmektedir." (Toker, 1996:143)

Aynı makalede, Abdulbakî-yi Nevvab'ın benzer görüşlerine de yer verilerek, Nevvab'ın da Sebk–i Hindî'nin sadece kimi öncülerinin İsfahan'dan çıkmış olmalarının dahi bu üslûba Sebk-i İsfahanî adının verilmesi için yeterli bir neden sayılabileceği belirtilmektedir.(Toker, 1996:143)

Sebk-i Hindî'ye ad konusunda farklı bir düşünceyle yaklaşan bir diğer araştırmacı da İranlı edebiyat tarihçilerinden Zebihullah-i Safâ'dır. Safâ'ya göre Sebk-i Hindî'nin temsilcileri olarak takdim edilen şairler arasında umumî bir bağ dışında hiçbir bağlantı yoktur. Ona göre, bu şairleri üslûpları ile değil de, yaşadıkları dönem itibariyle Safevî dönemi şairleri olarak tanımak gerekmektedir. Bu çerçevede Sebk–i Hindî'yi sadece muasırlarından farklı dil ve üslûp özellikleri gösteren Hind muhitinde yetişmiş Farsça şiir söyleyen şairlerin üslûpları için kullanmak gerektiğini ileri sürmektedir.(Toker, 1996:142)

Sebk-i Hindî'ye ad konusunda bir başka farklı yaklaşım da Sâib-i Tebrîzî'nin şiirleri üzerinde çalışma yapan Dr. Muhammed-zâde-i Sadîk'ten gelmektedir. Ona göre, bu üslûba Hindî veya başka adların verilmesinin nedeni, İran'da Şahlık döneminde gelişen aşırı İran milliyetçiliğidir. Yazara göre, bu üslûbun önde gelen temsilcileri Azerbaycan'da doğmuştur. Bu nedenle de bu adların hiçbirinin bu tarz için geçerli olamayacağını, ancak bu üslûba Sebk-i Azerbaycânî adının verilmesinin daha doğru olacağını ileri sürer.(Toker, 1996:143)

Yukarıda dile getirmeye çalıştığımız üslûbun adlandırılması konusundaki farklı görüşler neticesinde, Sebk-i Hindî'nin adlandırılmasında, karşımıza üslûbun ortaya çıktığı yerlerle ve yine bu üslûbun temsilcisi durumundaki şairlerin mensup bulundukları milletle ilgili iki temel kıstas çıkmaktadır. Halil Toker söz konusu makalesinde, bu iki kıstastan yola çıkarak, söz konusu üslûba Sebk-i Türkî de denilebileceğini, gayet mütevazi bir şekilde, dile getirmektedir. Öneri niteliğinde olmadığını yazarın ısrarla vurguladığı bu görüşleri burada zikretmekte fayda vardır sanırım. Yazara göre, "bu üslûbun yaygın olduğu dönemde Anadolu başta olmak üzere, İran, Afganistan ve Hindistan'da Türk asıllı sülaleler hüküm sürmektedir. Bu hükümdarlar ve emirleri altındaki çoğu Türk asıllı devlet adamları, bu üslûpla yazılmış eserleri beğeniyle karşılamış ve eser sahiplerini desteklemişlerdir. Buna, bir de bu üslûba yön veren Sâib-i Tebrîzî, Şevket-i Buharî, Bidil-i Azîmâbâdî ve son büyük temsilcisi Mirzâ Esedullah Hân Gâlib gibi şairlerin çeşitli Türk kavimlerine mensup bulunmaları ve bu şahısların yaşadıkları çevrelerde Türk dil ve kültürünün belli oranlarda etkili olduğu eklendiğinde, bu üslûba Sebk-i Türkî denilebilmesi için birçok geçerli nedenin bulunduğu ortaya çıkmaktadır." (Toker, 1996:144)

Sebk-i Hindî'nin adı ile ilgili olarak Sebk–i İsfahanî, Sebk-i Azarbayçânî, Sebk-i Herat şeklinde ortaya atılan görüşlerle parelellik arzeden bu değerlendirme sonucunda, Sebk-i Türkî adının edebiyat dünyasında taraftar bulabilmesi için, öncelikle ve özellikle, bu görüşün içeriği daha etraflı bir şekilde yapılacak çalışmalarla doldurulmalıdır. Çünkü, bu üslûp konusunda Türkiye'de ne yeteri derecede bir çalışma yapılmış, ne de bu üslûbun etkili olduğu özellikle 17. yüzyıl divan şiiri ve şairleri üzerinde durulmamıştır. Yapılan bir iki çalışmanın ise, 15. ve 16. yüzyıl şair ve şiirleri üzerinde yapılanlarla kıyaslandığında, yetersiz kaldığı görülmektedir.[4] Bu nedenlerden dolayı şimdilik biz de bu üslûba genel kabul gördüğü şekilde Sebk-i Hindî denilmesi taraftarıyız.

b. Sebk-i Hindî'nin Genel Özellikleri

Sebk-i Hindî herşeyden önce, anlam ve sözden oluşan iki temel üzerine oturmuştur. Gerçekte bu iki unsur her şiir için geçerlidir. Çeşitli dönemlerdeki edebî anlayışlarda meydana gelen değişmelere göre, kimi zaman biri diğerine göre daha ön plana çıkmış, kimi zaman da eşit derecede önem kazanmışlardır. 16. yüzyıldan itibaren tasavvufun da etkisiyle söz güzelliği ve söz sanatı yerine, anlam ve hayâl derinliğine ağırlık verilmeye başlanmış, bu çerçevede şairler daha çok anlamı ön plana çıkartacak bir üslûba yönelmişlerdir. Bu yoğun ilgi sonunda, anlam derinleşmiş, karmaşık hale gelmiş ve ince zarif bir nitelik kazanmıştır. Sebk-i Hindî'nin özelliklerini iki ana başlık altında değerlendireceğiz. Bunlar anlam (mânâ) ve söz (lafız)dır.

aa. Anlam İle İlgili Özellikler

aaa. Sebk-i Hindî şairlerine göre anlam öncelikle **ince** olmalıdır. Sâib, bir şiirinde anlamı bayram hilaline benzeterek şöyle demektedir: " İnce manalar bulmak bizim için zevktir. Bizce hayallerin bayram hilali yalnız bu ince manalardır."(Milani, 1961:48)

Bir başka şiirinde ise şöyle demektedir: "İnce mana bulmak için kıl gibi inceldim. Böylece nazik tenkitçinin tenkidi ile artık üzülmüyorum." (Milani, 1961:48) Şevket ise manânın incelmesi konusunda şöyle demektedir: "İnce manaların hayali beni o kadar inceltti ki kimse sesimi çiçeğin kokusu gibi işitmez oldu.(Milani, 1961:48)

[4] 17. yüzyıl Sebk-i Hindî şairleriyle ilgili ilk ciddî çalışma Prof.Dr.Halûk İpekten tarafından yapılmıştır. Nâilî-i Kadîm Divanı, M.E.B. Yay. İstanbul 1970. Daha sonra Tahir Üzgör'ün Fehîm-i Kadîm, Hayatı, Sanatı,Divanı ve Metnin Bugünkü Türkçesi, Ankara 1991.adlı çalışması vardır. Bunlardan başka Ali Nihad Tarlan'ın 1948'de bu yüzyılın bir başka önemli şairi olan Şehrîyle ilgili yazdığı makale bulunmaktadır. "Şehrî, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C. II, S.3-4, İstanbul 1948, s.223-229)

bbb. Anlamın ikinci özelliği **bigâne** olmasıdır. Anlamın bigâne olması demek şairin dile getirmek istediği duygu ve düşüncelerin başkalarının gözüne görünmemesi, kapalı olması demektir. Bu yaklaşım, bir anlamda Ahmet Haşim'in "şiirde anlam kapalı olmalıdır" sözüyle parallelik taşımaktadır.(İnci Enginün-Zeynep Kerman, 1987:76)

Sâib, bir şiirinde anlamın bigâneliği konusunda : "Benim kalemimden aşina lutuflar bigâne mana hırkasının içinden çıkıyor." (Milani, 1961:48)derken bir başka şiirinde ise: "Her çiçeğin eteğini tutma, her mumun etrafında dönme. Yalnız uzak güzellik ve bigâne mananın talibi ol."(Milani, 1961:49) diyerek gerçekte Sebk-i Hindî'nin kendine has anlam anlayışıyla ilgili iki noktasının altını çiziyor. Bu iki nokta, anlamın uzak ve kapalı olmasıdır. Yani, anlamın dikkat çekici olabilmesi için hemen anlaşılır olmaması gerekmektedir.

Anlamın gizli ve kapalı olması konusunda Şevket ise şunları söylüyor: "Halkın bilgisi kadar söz söylemek için dilim var. Fakat kalemimde bigâne manalar, aşina sözlerdir." (Milani, 1961:49) Burada dikkatleri çeken şey, bildik kelimelere yeni anlamlar yüklenilerek onların gizli anlamlar kazanmasının sağlanmış olmasıdır.

ccc. Anlamın bir başka özelliği ise **renkli** olmasıdır. Sâib anlamın renkliliğini şöyle dile getiriyor: "Kalemimden o kadar renkli manalar döküldü ki bütün yeryüzü alâim-i semâ (al yeşil kuşak) ile doldu"(Milani, 1961:48). Renkli mana konusuyla ilgili olarak bir başka şiirinde ise şöyle demektedir: "Derin bir düşünce ile yalnız renkli mananın güzelliği ortaya çıkar, kuyu gibi derin bir sözden Yusuf gibi bir güzel çıkar" (Milani, 1961:48)

ddd. Anlamda olması gereken bir başka özellik de **giriftliktir** (karmaşıklık). Özellikle Şevket'in şiirlerinde bu özellik kendini daha çarpıcı bir şekilde kendini hissettirmiştir. Şevket bu konuda şöyle demektedir: "Söz sahiplerinin şiir zemini halı istemez. Girift manalar bu zeminin hasırıdır."(Milani 1961 s48) Şair anlamı hasır halının sazlarının birbirinin içine girmesi gibi karmaşık hale getirmiştir.

bb. Söz ile İlgili Özellikler

"Benim ruhum kırık mısralarla zincirlidir. Ben Yusuf manisiyim ve lafız da benim derin kuyumdur." diyen Şevket lafzı(sözü) mânânın hapishanesi olarak görmektedir.(Milani,

1961:42) Aynı düşünceleri Saib'de de görmekteyiz: "Mânâ ince ruhlu lâfız ile uçar. Budanmış bir lafız, mânâ şehbâzının kanatıdır." (Milani, 1961:42)

Burada dikkatleri çeken şey, bu iki şairin de söze karşı anlamı üstün görmeleridir. Söze karşı böylesine uzak durmalarına rağmen yine de sözün anlamın verilebilmesinde inkar edilemeyecek bir role sahip olduğu konusunda müttefiktirler. Bu düşünceden hareketle söz ile mânâ arasında çeşitli bağlar olduğunu ileri sürebiliriz

aaa. Bu bağlardan birincisi **sözün ince olması** gerektiğidir. Söz anlama göre o kadar çok ince olmalıdır ki, anlam tamamen görünebilsin ve söz de anlamın hiçbir tarafını örtmeden göstersin. Şevket bunu şöyle açıklar: "Benim sevgilimin vücudu laleden yapılmış harir içinde başka bir güzellikte görülmektedir. Onun gibi çiçek yaprağından yapılmış olan söz fanusundan mânâ mumu görülmektedir" diyerek önemli olanın anlam olduğunun altını çizer.(Milani, 1961:43)Bir başka şiirinde ise: "Çiçeğin kokusu saf bakışlardan gizlenmez. Benim önümde söz örtüsü mânâyı örtmez."(Milani, 1961:44) diyerek sözün ince olması gerektiğini ısrarla vurgulayan Şevket bir başka şiirinde de yukarıdaki düşüncülerine benzer şekilde:

"Mânâyı ince sözle bağlarım, çiçeğin kokusunu çiçeğin yaprağına asarım."(Milani, 1961:44) Şevket'e göre mânâ çiçeğin kokusudur. Zaten esas olan da kokudur. Buna göre söz de çiçeğin yaprağıdır. Şevket çiçeğin kokusunu çiçeğin yaprağına asar. Yani söz mânâ için bir çiçek yaprağından yapılmış öyle bir örtüdür ki uzaktan onun önünde asılı durur ve bu surette mânâ bu örtünün arkasında ona sarınmadan kendini olduğu gibi gösterir.

bbb. Söz ile anlam arasındaki ikinci bağ, sözün **dar ve kısa** olmasıdır. Şevket-i Buharî bu durumu şöyle açıklamaktadır: "O kimse gibi mana ile şeref kazandığım zaman, lafız kabası benim bu şerefle yükselen boyuma kısa geldi."(Milani, 1961:45) Anlaşılacağı gibi söz, bir çocuk elbisesi gibidir ve söz büyüyen anlamın boyuna kısa gelmektedir. Burada sözün dar ve kısa olması gerektiği vurgulanmaktadır ki, bu şekilde sözün inceliğine ilave olarak darlığı ve kısalığı da anlamı daha açık ve çıplak göstermektedir.

Sebk-i Hindî şairleri sözün dar olmasını üç yolla temin etmişlerdir:

aaaa. Günlük kelimeleri anlama uygun olması koşuluyla çok serbest bir şekilde kullanmışlardır. Bu şekilde özellikle deyimler ve atasözleri başta olmak üzere deyim ve atasözü değerindeki söz gruplarını da şiire sokarak.

bbbb. Yeni kelime ve terkipler meydana getirerek.

cccc. Dilde var olan kelimelerden Sebk-i Hindî'ye en uygun olanı seçilerek.(Milani, 1961:48) Bu konuda Ali Milani şöyle demektedir: "Meselâ Hudâ (Hudâvendigâr), Rab, Perverdigâr, Allah, Dadâr kelimeleri Tanrı kelimesinin eş anlamlısıdır. Fakat bu kelimelerin kullanımında çok ince bir nüans vardır: İnleme haline mensup İlahî kelimesidir. İtiraz zamanında Hudâvendigâr, hitap olarak Perverdigâr ve hikâyede Dâdâr kelimeleri kullanılır. Şairin bu kelimeler arasındaki bu ince farkı bilmeleri Sebk-i Hindî'nin istenilen özelliklerindendir."(Milani, 1961:48)

ccc. Söz sadece ince, dar ve kısa olmamalı aynı zamanda **anlamın içinde kaybolabilecek** nitelikte olmalıdır. Bu üçüncü özelliği Şevket-i Buharî şöyle açıklamaktadır: "Senin bezminde söz esrarlı ve remizli bir hale gelmiş ve söz mânâ perdesi arkasında gizli kalmıştır."(Milani,1961:46) Bu ince, dar ve gizli söz aynı zamanda anlamın en uzak mefhumunu taşır ve bu suretle tamamen kaybolur. Bu uzaklığı yine Şevket-i Buharî şöyle açıklamaktadır: "Şevket, uzak düşüncelerden hayâlim garib oldı. Lafız ve mânânın arasında bir fersah mesafe var.(Milani,1961:46)

ddd. Bir başka konu ise **sözün azlığı, buna karşılık anlamın fazlalığıdır.** Söz sadece ince ve dar, gizli ve garib değil, aynı zamanda bir cümle içinde kullanılan sözler mânâya nisbeten az olmalıdır. Şevket'in aşağıdaki sözleri bunu çok iyi açıklamaktadır: "Benim rüsvalık mektubum eline geçince, onun içindeki mazmun lafızdan hem daha çok ve hem de daha açıktır."(Milani, 1961 :47)Yani, sadece kelime ve onun inceliği ve darlığı, garib ve gizli olması söz konusu değildir. Aynı zamanda mazmunu yapan cümle de aynı vasıfları terkip halinde taşımalıdır. Kelimeler bu vasıfları taşırken onları toplu halde taşımamaları mümkündür ve Hint üslûbunda cümlenin de aynı özellikleri taşıması gerekmektedir.

Sebk-i Hindî şairleri az sözü meydana getirmek için bir kaç yol denemişlerdir:

aaaa. Kelime çıkarma veya kaldırma: Bu yolda yapılan uygulamalarda ya terkibi meydana getiren kelimelerden belirtilen (muzaf) çıkarılmış, ya da izafet işaretini kaldırarak az söz temin etmişlerdir.

bbbb. Telmih: Bu yol en çok tercih edilendir. Bu şekilde şairler büyük bir olayı, hikâyeyi tek bir kelime ile anlatarak fazla söz kullanmaktan kaçınmışlardır. Örneğin üzerinde çok durulan Tūr, Yakūb veya Mecnūn kelimelerinden birinin kullanımıyla Hz.Musa ile ilgili bütün bir hikâye, Yakūb kelimesiyle Hz. Yakūb ve oğlu Hz.Yūsuf ile ilgili bütün hikâye ve Mecnūn kelimesiyle de bütün bir aşk hikâyesi anlatılmak istenmiştir. Bu konuda Şevket bir adım dana ileri giderek telmihi istiarelerle kullanarak sözün anlamını daha çoğaltmış ve zorlaştırmıştır.

cccc. Başta teşbih olmak üzere, istiare, mecaz-ı mürsel ve kinaye gibi edebî sanatlarla az söz söyleyerek çok şeyi anlatmak yolunu seçmişlerdir.

Sebk-i Hindî'nin iki temel unsuru olan anlam ve sözün ne gibi özellikler taşıdığını, bu üslûbun iki önemli temsilcisinin sözleriyle ortaya koyduktan sonra genel olarak Sebk-i Hindî'nin anlamla ilgili özelliklerini ve bu özelliklerin Şehrî'nin şiirlerinde nasıl ifade edildiğine bakalım.

c. Sebk-i Hindî'nin Şehrî'nin Şiirlerine Yansıması

aa. Anlam Açısından

aaa. Yukarıda da belirtildiği gibi Sebk-i Hindî şairleri herşeyden önce anlamı söze göre üstün tutmuşlardır. Onlara göre anlam ince, derin, karmaşık, renkli ve nazik olmalıdır. Sebk-i Hindî şairlerinin anlamın renkli olması gerektiği düşüncesi Şehrî'nin de şiirlerinde görülmektedir. Bir beyitte bunu şöyle dile getirmiştir: "Benim yazı yazan divitim Hz İsa'nın mucizevî kalemi gibidir. Kalemimin ucundan renkli anlamlar akar."

Devātum ol hum-ı i'cāz-ı 'İsevîdür kim
Revān nevk-ı kalemden ma'ānî-i rengîn (K1/3)

Anlamın ince olması gerektiğini ise dolaylı olarak da olsa şöyle dile getirmiştir:

Şehrî teşhîs idemem ma'nâyı elfâzından
Ol kadar oldı dil-i mu'cize-güftâr latîf (G74/5)

bbb. Sebk-i Hindî'de anlamın sözden üstün tutulması kadar öne çıkan bir diğer özellik de, duygu ve düşüncelerin çok geniş ve derin bir hayâl gücü süzgecinden geçerek ortaya çıkmasıdır. Şiirde anlam derinleştikçe, gerçeğin anlatılması sınırlı ölçüde kalmış, bunun neticesi olarak da hayâl unsurlarına başvurma zarureti doğmuştur. Onlar hayâl alanını üç şekilde değerlendirmişlerdir. Birincisinde şairler çevrelerine, tabiata bakarak bunlarla iç dünyaları arasındaki ilişkileri hayâlî şekilde kurmaya çalışmışlardır. . İkincisinde yalnızca iç alemlerine bakarak ruh dünyalarındaki ilişkileri hayâlî bir bağla birbirine bağlarlar. Üçüncüsünde de hem tabiatta , hem de toplumda meydana gelen olaylarla iç alemlerinde meydana gelen olaylar arasında hayâlî bir bağ kurarlar. Şehrî söz konusu üç alandan birinci ve üçüncüsünü şiirlerinde kullanmaya çalışmıştır. Şairler gerçek hayatta, çevrelerinde gördükleri bütün canlı cansız varlık ve olaylar ile iç dünyaları arasında kurdukları bağ neticesinde hayâllerine derinlik sağlamışlardır. Her ne kadar bu durum onları anlaşılmaz yapmışsa da, yine de şairlerin çoğu tarafından epeyce rağbet görmüştür. Şehrî'nin şiirlerinde Sebk-i Hindî'nin bu konudaki anlayışlarına uygun çok miktarda örnek görebiliriz. Bunlardan bir kaçını veriyoruz:

âteş-i âb-nûş (G128/3a)
bâc-hâh-ı çeşm-i hûn-rîz-i bütân (G92/4b)
berk-i zulmet-terâş (G118/5b)
dil-i pür zahmî-i cism-i semen-pûş-ı dâg (G73/3b)
germ-i nigeh-perver-i hûbân-ı cihân (G3/3a)
hâk-i âteş-fürûş (G128/3b)
hazel-i râh-ı mahabbet-gûy-ı dermân (G122/
hurûş-ı girye-i hûn-âbe-rîz-i firkat (G114/2b)
magbûn-ı sa'y-ı cünbüş-i müjgân (G99/3a)
perverde-i necm-i siyâh-hâl-i hûbân (G55/
rûy-ı terahhum-nedîd-i gerdûn (G101/1a)
sûziş-i âh-ı ciger-kâvî-i firkat (G125/
şehîd-i tîg-ı siyeh-tâb-ı ebruvân (G71/3a)
şu'le-perverde-i dâg-ı dil-i dûzah-ı nesîm (G105/4a)
tîg-ı dûzah-terâş (G118/2b)

ccc. Hayāl dünyasındaki bu derece genişlik, şairleri kaçınılmaz olarak mübalağaya götürmüştür. Hayāl gerçekten çok geniş ve hatta sınırsız olduğu için, bu hayāllerin derinliklerine inebilme çabası insan mantığının zorlanmasını ve her şeyin mübalağalı olarak düşünülmesini gerektirmiştir. Şiirde hayālin ortaya konulmasında sıkça başvurulan mübalağa sanatı, Sebk-i Hindî'nin önemli özelliği olarak Şehrî'nin şiirlerinde de görülür:

Aşağıdaki beyitte "dert sahiplerinin ateşli sinelerinden çıkan kıvılcımın çok az bir miktarı yüzlerce tahammül cehennemine ateş kavuşturan olur", denilerek azıcık kıvılcım tanesinin yüzlerce cehennem āteşinden daha etkili bir sonuç verdiği mübalağalı bir şekilde dile getirilmiştir.

Sad dūzah-ı tahammüle sūziş-resān olur
Kemter şerār-ı sīne-i sūzān-ı ehl-i derd (G78/1)

Benzer bir mübalağa aşağıdaki beyitte de söz konusudur. Āşık yedi cehennemin ocağına su koyacak derecede āşıkane bir gözyaşı dökme iddiasındadır. Eğer bunu yapamazsam haşr olmayam demektedir.

Bir āşıkāne- girye ile heft dūzahın
Mahşūr olmayam su komazsam ocagına (G110/4)

ddd. Sebk-i Hindî'nin bir başka önemli anlam özelliği, istisnasız bütün şairlerin şiirlerinde ortak tema olarak yer alan ızdırap ve karamsarlıktır. İnsan ruhunun çırpınışları, bunun doğurduğu acı ve üzüntüler, şiirlerde sıkça kullanılmıştır. Büyük bir ihtimalle, içinde yaşadıkları dönemin olumsuz şartlarının meydana getirdiği etkiler ve bu arada bazı şairlerin kendi özel hayatlarında yaşadıkları acı olaylar etkisiyle bu dönem şairlerinde ızdırap ve karamsarlık çok çarpıcı bir şekilde görülür.

Alemin kötü olduğunu veya hayata kötülüğün hakim olduğunu ve gittikçe de hakim olacağını benimseyen Pessimizm'in divan şiirinde en güzel örneklerini bu dönemde görmekteyiz. Bu anlayış, alemde fenalığın iyiliğe hakim olmasından ötürü, "var olmamak, olmaktan hayırlıdır" diyen ruh halini, "alemde elem zevke galiptir, reel olan herşey sadece elemdir" diyen ahlakî anlayışı ve "tabiat mahlukların hayır ve şerrine olduğu gibi, saadet ve felaketine de layıktır" diyen metafizik hali ifade eder.(Bolay, 1987:212)

Gerçekte dindar ve kalbi Hz.Peygamber sevgisiyle dolu olan Şehrî'nin şiirlerinde pessimizmin hemen hemen bütün özelliklerini aratmayacak derecede ızdırap ve karamsarlığı bol miktarda işlemesi, 17.yüzyıl Osmanlı coğrafyasında hemen hemen her alanda meydana gelen çözülme ve çürüme ile şairin hayatını anlatırken temas ettiğimiz acı olaylardan kaynaklanmıştır. Kuşkusuz gerçek hayatta yaşanılan birtakım acı olayların, sahip olunan üslûptan kaynaklanan özelliklerle birleşmesinin neticesinde ortaya çıkacak şiirin doğal olarak ızdırap ve karamsarlık havasında olması kaçınılmaz bir sonuçtur. Aynı durum bu dönemin önde gelen şairleri olan Nā'ilî, Fehîm, Neşātî ve diğerleri için de geçerlidir.

Şehrî şiirlerinin çoğunda ızdıraba, ye'se, gama yer vermiştir. Bazı gazelleri tamamen bu konular etrafında oluşmuşken bazılarında da özellikle gazellerin bir iki beytinde veya mısraında bir vesileyle buna temas edilmiştir. Aynı durum kasideleri için de geçerlidir. Şair hem na'tlarında, hem de medhiyelerinde bir vesileyle içinde bulunduğu ruhî durumu ortaya koyan sözlerle karşımaza çıkmıştır. Öylesine ki bir beyitte ye's üzerine yemin ettiği bile görülmüştür. (G7/3) Aşağıda bu konuyla ilgili bir kaç örnek beyit verilmiştir:

Ol āşık-ı derdem ki devā tālibi olmam
Derd ehline vakf olsa şifā-hāne-i Īsā (G8/3)

Nefes hemīşe icābet-der-āgūş itse zuhūr
Kasem-be-ye's ki virmem yine du'āya rızā (G7/3)

Ya'kūba nazar ben ne kadar hāne-harābum
Kim sohbet-i gam itmege beytü'l-hazānum yok (G76/2

Cihān cihān gam-ı ye's ile Şehrî-i nā-kām
Vedā'eyledi dehri 'adem 'adem diyerek (G79/5)

eee. Sebk-i Hindî'nin bir diğer önemli özelliği de, bu üslûbun temsilcisi olan hemen her şairin şiirlerinde çok sık işlenen tasavvuftur. Şairler gerçek yerine hayali, dış ortam yerine insanın iç dünyasını ve ızdıraplarını şiirlerinin belli başlı temaları arasına almaya başlayınca, tasavvuf onlar için sığınılacak bir liman olmuştur. Bazı duygu ve düşüncelerini açık bir şekilde ifade etmekte zorlanan şairler, bu zorluğu tasavvufî terimleri şiirlerine alarak aşmaya çalışmışlardır.

Bu dönemin ve üslûbun çoğu şairi gibi Şehrî de mutasavvıf bir kişi olmamasına rağmen, neredeyse bir mutasavvıf edasıyla, tasavvufu oldukça derin ve girift olmasına karşılık, yine debaşarılı bir şekilde kullanmıştır. Şehrî'nin tasavvufî söylem içeren şiirlerinde (özellikle gazellerinde) ne herhangi bir tarikat ve tarikat şeyhinden, ne de herhangi bir tarikata ait unsurlardan bahsedildiği görülmüştür. Bir iki beyitte geçen Hallac-ı Mansur ve Hacı Bektaş Veli adları daha çok benzetme amacıyla anılmıştır. Şehrî'nin hemen her şiirinde tasavvufî açıdan açıklanabilecek mahiyette beyitler bulunmaktadır. Aşağıda şairin tasavvufu terennüm ettiği gazel ve beyitlerden örnekler yer almaktadır. Özellikle aşağıya aldığımız 125. gazel, elest meclisini ve ezel gününü çok güzel bir şekilde dile getirmesi açısından dikkate değerdir

Ey hoş ol ʿālem-i vahdet ki bu kesret yog idi
Nūr-ı zātıyla münevver idi zulmet yog idi

Hod-be-hod nāz u niyāzında-y-ıdı şāhid-i gayb
Hüsn mestūr idi ifşāy-ı mahabbet yog idi

ʿAşḳ-ı gül-bāng Eneʾ-l-Hakḳ-zen idi bī-pervā
Dār-ı Haḳ nā-be-şināsān-ı cehālet yog idi

Muttaṣıl dīde-be-dīdār idi nezzāre-künān
Āyet-i menʿile mahrūmî-i rūʾyet yog idi

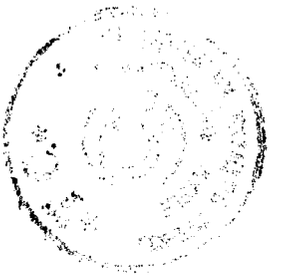
ʿĀşḳ-ı hüsn ile dü-nūr-ı nazarāsā bir idi
Sūziş-i āh-ı ciger-kāvî-i fırkat yog idi

Hüsn ile ʿaşḳ miyānında ezel tā-be-ebed
Vasl-ı hicrān-ı be-kazā nāmına sohbet yog idi

Dil-i āzādeye hoş-künc-i ferāg idi ʿadem
Kayd-ı āmed-şedî-i ġayb u şehādet yoġ idi

Zīr ü bālāŋa ʿadem-i ʿarz-ı ibā eylediler
Gerden-i cehlde ol bār-ı emānet yog idi

"Lahmuke lahmı" idi mānend-i ruh u hāl-i bütān

Küfr ü īmān arasında bu ʿadāvet yog idi

Rūh-ı pāki ile mey-i vahdet içerdün Şehrî
Mevt-i nādān gibi bir bī-meze sıklet yog idi (G/125)

İtdük yine Tūr-ı dili hayretle müzeyyen
Müştāk-ı temāşā-yı tecellî-bülendüz (G50/2)

Tahmīridince mucīd-i ʿālem hamīrimüz
Āyīne kıldı şāhid-i gayba zamīrimüz (G47/1

fff. Şairlerin şiirin konusunu değiştirmeleri ve ele aldıkları konulara farklı boyutlardan bakmaları sonucunda, ortaya birbirine aykırı anlamlar ve mazmunlar çıkmıştır. Bunun sonucu olarak mübalağa yanında tezat kullanılmıştır. Şiirdeki tezatların çokluğu insan zihnini şaşırtan, uğraştıran ve anlaşılmasını zorlaştıran unsurlardan biri olmuştur. Şehrî de duygu ve düşüncelerini dile getirmede tezatlara başvurmuş ve gerçekten geniş hayāller yüklü tezatlar ortaya çıkarmıştır. Şehrî'nin şiirlerinde tezat iki şekilde uygulanmıştır. Birincisi aşağıdaki örnek tamlamalarda ortaya konulan şekil ki, bu tamlamalarda tamlamayı meydana getiren kelimeler arasında anlam açısından tezat dikkat çeker. İkincisi de mısra veya beyitte anlamca birbirine zıt gelebilecek kelimelerin veya unsurların birlikte kullanılmasıdır. Aşağıda birinci tür tezatların kullanılmasına ilişkin bir kaç örnek verilmiştir. İkincisine ait örnekler ise edebî sanatların kullanılması bahsinde verilmiştir

lezzet-şināsî-i gam (G109/1b)
lezzet-şinās-ı küfr (G115/6a)
neş'e-i ye's (G52/1a
zevk-i āferīn-i ye's (G62/2b)
zevk-i perīşānî-i zülf (G46/5a)
zevk-i tahammül-i gam-ı hasret (G109/
zevk-i tīg-ı kahr(G35/4b)

ggg. Sebk-i Hindî'nin belli başlı özelliklerinden biri de şairlerin yeni mazmunlar bulma arayışı ve çabası içinde olmalarıdır. Bu şairler asıl dikkatlerini, daha önceden kimsenin kullanmadığı mazmunları bulmaya ve eski mazmunları da değişik yönleriyle ele alarak öncekilerden farklı bir şekilde kullanmaya yoğunlaştırmışlardır. Daha öncekilerden farklı ve

yeni mânâ ve mazmunlar bulma yönündeki çabalar, zamanla şiiri ibtizale düşürmüş, acaip mânâ ve mazmunların ortaya çıkmasına ve şiirin bazen bir muamma halini almasına sebep olmuştur.

bb. Dil Açısından

aaa. Hiç kuşkusuz Şehrî'nin dili için söyleyeceklerimizle yukarıda Sebk-i Hindî'nin dil özellikleri arasında çok yakın benzerlik ve paralellikler bulunmaktadır. Şairin dili, hem döneminden, hem de temsilcisi ve uygulayıcısı durumunda olduğu üslûptan kaynaklanan nedenlerden dolayı, özellikle kasidelerinde ağır ve süslüdür. Aynı zamanda da karmaşıktır. Şairin yaşadığı acı olayların, çektiği sıkıntıların ve Sebk-i Hindî'nin şairin dilinin böylesine girift, derin ve kapalı olmasında önemli etkisi olduğu düşüncesindeyim. "Düşünce hayatımızın seyrini taşan heyecanlar her zaman kullanılan dilden farklı ve kendilerine uygun bir dille anlatılırlar."(Wellek, 1983:243) Bu görüş, bir bakıma Şehrî'nin ve o dönem şairlerinin dillerinin neden ağır olduğu sorusuna bir cevap niteliği taşımaktadır. Barok üslûbunu tartışan Alman bilginlerin çoğu, sarsıntılar geçirmekte olan, ne yapacağını şaşırmış ve ızdırap çeken bir ruh ile; yoğun, anlaşılması güç ve dolambaçlı bir anlatış arasında mutlaka bir paralellik olduğu iddiasındadırlar. (Wellek, 1989:245.)Her ne kadar Wellek, Alman bilim adamlarının bu görüşlerini tam olarak benimsemiyorsa da, biz 17. yüzyıl şairlerinin, (özellikle Nâilî, Şehrî, Fehîm ve Neşatî Dede) hayatlarını ve yaşadıkları dönemi göz önüne getirdiğimizde, yukarıda dile getirilen görüşlerle, Sebk-i Hindî şairlerinin durumları ve ağır bir dil kullanma tercihleri arasında önemli derecede benzerlik olduğunu düşünüyoruz.

bbb. Şehrî'nin şiirlerinde, özellikle kasidelerinde yabancı kelimeler çoğunluktadır. Aynı şekilde Farsça ve Arapça kelime ve tamlamalardan meydana getirilmiş kimi beyitlerinde ne bir Türkçe kelimeye, ne de bir Türkçe eke rastlamak mümkündür. Bu durum, hem Şehrî'nin, hem de bu üslûbun diğer şairlerinin en çok eleştirildikleri noktadır. Aşağıda örnek olarak vereceğimiz 5 nolu kasidenin 31. ve 58. beyitleri arasındaki beyitlerde Türkçe kelime , hatta ek yoktur:

Be- yegâne -nişînî-i İzid
Be- nedîmî-i Aḥmed-i Muhtâr

Be- nüzûl-ı kelâm-ı Rabbâni
Be- zebân-ı nebiyy-i Hak-güftâr

Be- ser-engüşt-i meh-şikāf-ı resūl
Be- siyehfāmî-i ruh-ı inkār (K5/31-33)
.....
Be- nevā-yı muhālif-i Mansūr
Be- hem- āhengî-i ʿukūbetdār

Be- terāzū-yı hüsn-i Yūsuf-senc
Be- Zelīhā-yı müşterî-āzār

Be- bükā-yı ʿAzīz-i Kenʿān kim
Āhir olınca eşk-i deryābār (K5/56-58)

ccc. Bu üslūbun dikkate değer bir özelliği de, şairlerin kendi hayāllerini somutlaştırmaları ve daha sonra bunu canlılar için düşünülen fiiller ve sıfatları o hayalî şahıs için kullanmış olmalarıdır. Bu somutlaşmış hayāller, ya da hayālî şahsiyetler, temsil getirmede şairlerin yaralandığı önemli unsurlardandır. Bu çerçevede şairler, gördükleri ve hissettikleri bir görüntüyü, kendi hayâllerinde canlandırdıkları bir mefhumun doğruluğunu ispatlamak için kullanma yönüne gitmişlerdir. Yani kendi duygu ve hayāl dünyalarındaki bir unsuru, dış dünyadaki gerçek bir unsur ile birlikte kullanarak, şiirde soyut-somut ilişkisini gözler önüne sermeye çalışmışlardır. Muhayyilenin fizik alemden gelen etkiler karşısındaki durumu kadarve hatta ondan daha fazla onun metafizik alemden gelen etkileri karşısındaki durumu da önemlidir. Bu etkiler mütehayyilede ya doğrudan doğruya, ya da dolaylı olarak ortaya çıkar. Doğrudan etki, faâl aklın nazarî aklı atlayarak mütehayyilenin benzetmeler yapması, semboller üretmesi suretiyle olur. Mütehayyilenin soyut gerçekiliği, somut imajlara dönüştürme fonksiyonu, onun nazarî akılla amelî akıl arasında aracılık etmesine de imkân vermektedir.(T.D.V.İ.A. C.17, 1998:2)

Aslında burada üzerinde durulması gereken nokta şairin amacının ne olduğudur. Bana göre Sebk-i Hindî şairinin ilk hedefi kendi iç dünyasında hissettiklerini dışa vurmaktır. İç dünyasında tamamen soyut nitelik taşıyan duygulanmaların olduğu gibi dışa vurulması bir anlamda onu anlaşılmaz kılacaktır. Bu anlaşılmazlığı ortadan kaldırmak için de doğaya, dış dünyaya yönelecek ve iç dünyası ile dış dünya arasında bir bağlantı kurmaya çalışacaktır. Yani anlaşılır olmak için somutlaşacaktır.

Şairin dış dünyadan iç dünyaya yani somuttan soyuta yönelmesinin bir nedeni de huzur ve güven bulma duygusundandır. Şair huzur ve güveni bir anlamda soyut banatta, iç dünyasının derinliklerinde bulmaktadır. İnsanı dış dünyanın keyfîlik ve korkusundan kurtaracak olan bu nuzur noktası, ancak keyfî ve tesadüfi olan her şeyi sanatta mutlak değerlere götürmek ile elde edilebilir. (Tunalı, 1986 :126)

Sanatta huzur ve güven bulma olanağı dış dünyanın nesnelerine kendini vermek, onlar aracılığıya kendi kendinden haz duymak değildir, tersine her bir nesneyi keyfîliğinden ve görünüşteki tesadüfiliğinden kurtarma, onu soyut biçimlere yaklaştırarak ölümsüz kılmaktır(Tunalı, 1986:126). Bu tip çabalar, 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın başlarında kendisini sanatın birçok alanında kabul ettiren ekspresyonizm, empresyonizm, sürrealizm ve sembolizm gibi sanat akımlarının şiirdeki uygulamalarında da göze çarpar.

Şehrî'nin şiirlerinde soyut-somut ilişkisi oldukça çarpıcı bir şekilde kendini gösterir. Bu tip kullanımlar iki kelimeden oluştuğu gibi üçlü, dörtlü veb hatta altılı terkip şeklinde de kullanılmıştır. Aşağıda bu konuya ilişkin örneklerden bir kaçını veriyoruz:

āh-ı ʿalev-tırāz (G130/5b)
āh-ı cān-güdāz G11/1b)
āh-ı eser-güdāz (G130/3b)
āh-ı eser-şikār(G44/3b)
ārzū-yı gonca-i namūs (G38/1b)
āteş-i gam-püster (G26/1b)
bismil-i tīg-ı nigāh (G87/1a)
cām-ı gam-fersā (G104/4a)
cürʿa-ı cām-ı nazar (G99/3b)
çeşm-i pür-efsūn (G129/1a)
çīn-i nāz (G1/1a)
dāg-ı hasret (G129/2a)
gam-ı vahşî-i gazal-çeşm (G96/2a)
girye-i pür-ıztırāb-ı reşk(G40/2a)
gülbün-i gülzār-ı hasret(G41/1a)
gülbün-i hayā (G6/2a)
hāne-zād-ı nār-ı hasret (G41/
hurūş-ı tare-i cām-ı nazar (G4/2b)

kabūl-i tükme-i nāz (G131/1a)
kaht-ı vefā-hūn (G27/2a)
Kevser-i gam (G23/5b)
mevc-i nūr (G1/1b)
mey-i sākî-i nazar-sāgar (G16/3b)
nāliş-i nāy-ı gam-āhenk (G95/1b)
nezzāre-i hayret (G129/3a)
nigāh-ı girye-çekān (G5/2a)
nigāh-ı vefā-tırāz (G11/4b)
rūy-ı terāhhum-nedîd-i gerdūn (G101/1a)
siyāh-mest-i gurūr (G130/1a)
sünbül-i müşgîn-dem (G126/1a)
şerer-rîze-i mihnet-ciger (G28/2b)
şu'le-i nezzāre (G112/2b)

ddd. Şehrî'nin şiirlerinde gördüğümüz dille ilgili bir başka özellik de az söz kullanma çabasıdır. Şehrî de sözü kısaltırken Sebk-i Hindîciler gibi benzer yollara başvurmuştur. Bu yollardan biri, bazı tamlamalarda izafet kesresinin kullanılmamasıdır. İzafet-i maktu da denilen bu yöntemde izafet tamlamasını meydana getiren muzaftan sonra izafet kesresi düşürülmekte ve nāfe-müşgîn (G6/1) ve hāne-harāb (G24/5) gibi tamlamalar meydana getirilmektedir.

Aşağıdaki beyitlerde "ezelden beri" anlamını taşıyan kelime gurubu vezin gereği başvurulan tasarrufla "ezel ki" şeklinde kısaltılmıştır.

Ezel ki zahm-ı ciger-kāv-ı 'aşkun ile karînüz
Henüz ārzūmend-i tebessüm-i nemekînüz (G56/1)

Ezel ki 'aşk-ı gam-ı ihsāna intisāb itdük
Neşāt-bahş-ı dü-'ālemden ictināb itdük (G84/1)

Bir diğeri ve sık başvurulan yöntem telmihtir. Şair kullandığı bir kelimeyle büyük bir olayı veya hikāyeyi anlatmak istemiştir. Aşağıdaki örnek beyitlerde sırasıyla Kur'ān-ı Kerîm'de de yer alan Hz. Yūsuf ve Zelihā arasında geçen olaya, Ene'l-Hak diyen Hallac-ı

Mansūr'un asılmasına ve Hz. Mūsā'nın Tūr Dağ'ında İlâhî tecellîye mazhar olduğu olaya telmihler yapılmıştır.

Mahrūmî-i ʿuşşāk-ı siyeh-ahteri gör kim
Zindānter olur Yūsufʿa āgūş-ı Zelîhā (G8/2)

Ber-dārî-i Mansūrʿda yokdur güneh-i ʿaşk
Kim şemʿa-ı hūr kābil-i fānūs degüldür (G38/3)

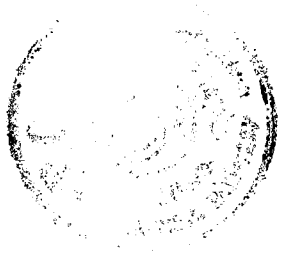
İtdük yine Tūr-ı dili hayretle müzeyyen
Müştāk-ı temāşā-yı tecellî-bülendüz (G50/2)

eee. Şehrî'nin şiirlerindeki cümle yapısı, hemen bütün divan şairlerinin şiirlerinde olduğu gibi devriktir. Vezin, kafiye, redif gibi şartların zorlamasıyla böylesine başvurulan anlatımda, hissiyatın ve duyguların daha vurgulu ve daha etkili bir şekilde dile getirilmesi sağlanır. Bu nedenle divan şairleri-Şehrî de dahil olmak üzere- bilinçli olarak devrik cümle kullanma yoluna gitmişlerdir. Her ne kadar devrik cümlenin sık bir şekilde kullanımı estetik açıdan sıkıcı bir durum meydene getiriyorsa da, usta şairler bu sıkıcılığı ortadan kaldıracak söylemi rahat bir şekilde gerçekleştirebilmişlerdir.

fff. Şehrî'nin dili için söyleyebileceğimiz bir başka özellik , şairin hem az sözle çok şey anlatmayı, hem de anlam inceliğini, hayallerin genişliğini ve sözün kolay anlaşılır olmaktan uzaklaşmasını temin etmek için Arapça ve Farsça kelimelerden oluşan terkiplere fazla yer vermiş olmasıdır. İkili, üçlü, dörtlü ve hatta tamamen bir mısrayı oluşturan tamlamalara rastlamaktayız. Özellikle kasidelerinde bu tipte çok sayıda tamlama vardır. Aşağıda bu tip tamlamalara birkaç örnek verilmiştir:

Üçlü terkipler:

dāg-ı nev-şuʿle-i mahabbet (G114/5a)
dest-i der-āgūş-ı gezend (G50/3b)
gam-ı vahşî-i gazal-çeşm (G96/2a)
gamze-i bed-mest-i nāz (G49/1a)
gülsitān-ı hazan-perver-i emel (G93/5a)
hāl-i dil-i dūzah-āşiyān (G 123/3b)

hamyāze-keşān-ı teslîm-i rūh (G68/5a)
hūrşîd-i cihān-tāb-ı kemāl (G79/1a)
mālik-i genc-i dil-fakîr (G100/11b)
müştāk-ı temāşā-yı tecellî-bülend (G50/2b)
rūy-ı terahhüm-nedîd-i gerdūn (G101/1a)
sāye-nişîn-i hümā-yı devlet (G70/
şevk-i ciger-hırāş-ı müje (G106/4a)
şevk-i ciger-kāvî-i müjgān (G78/3b)
vefādārî-i zer-dîde-i nigeh (G104/2b)

Dörtlü terkipler:

āh-ı āteş-eser-i girye-i hūnîn (G78/3b)
bāc-hāh-ı çeşm-i hūn-rîz-i bütān (G92/4b)
dil-firîbü'l-'ataş-gūyān-ı tāb-ı mahşer (G89/4b)
germ-i nigeh-perver-i hūbān-ı cihān (G63/3a)
hazel-i rāh-ı mahabbet-gūy-ı dermān (G122/)
hezār-ı tāze-nevā-yı çemensitān-ı dil (G123/5a)
hurūş-ı girye-i hūn-ābe-rîz-i firkat (G114/2b)
kurbān-ı şer'-i çeşm-i siyeh-mest (G99/3a)
lücce-i hūn-ı derd-i kalb-i hazîn (G118/4a)
meclis-i pür-derd-i dāg-ı 'aşk (G68/4a)
pervāne-i ümmîd-i misl-āsiyāb-ı bād (G61/2a)
perverde-inecm-i siyeh-hāl-i hūbān (G55/)
sūziş-i āh-ı ciger-kāvî-i firkat(G125/)
şehîd-i tîg-ı siyeh-tāb-ı ebruvān (G71/3a)
şikeste-hātır-ı lutf-ı nesîm-i vuslat (G114/1b)
şu'le-perverde-i dāg-ı dil-i dūzah-ı nesîm (G105/4a)
yekke-süvār-ı himmet-i 'āli-semend (G44/2b)
zehr-ābe-nūş-ı iftirāk-ı bezm-i kurb (G64/4b)

ggg. Şehrî'nin dil özelliklerinden biri de, Ali Nihad Tarlan'ın da önemle ve özellikle üzerinde durduğu üçüzlü mürekkep sıfatlardır. Yazara göre Şehrî, bu tip sıfatları "çok dikkate lâyık bir tahassüs inceliği ve pervasızlığı ile kullanmıştır" ki üçüzlü sıfatların başarılı

kullanımına Nā'ilî bile ancak bir iki yerde ulaşabilmiştir." (Tarlan, 1948:227). Bu tip kullanımlara birkaç örnek beyit veriyoruz:

Tasvīr-i mahşer eyledi her berg-i gülşene
Kilk-i mihr-terāviş-i nevrūz u ʿandelīb (G10/3)

Ben **mevc-i nemek-perver-i gird-āb-ı belāyam**
Ey bād-ı selāmet olamam sāhile muṭād (G19/3)

Ey āh-ı germ olma felek-ārzū kʾolur
Feryād-ı sīne-kāvî-i mürg-i kafes leźīz (G22/2)

Açan rāz-ı derūn u ehl-i dīdārı tebessümdür
Tebessüm nev-bahār-ı gül **der-āgūş-ı tekellümdür** (G35/1)

Nice meftūn-ı nāzı olmasun ol āfetin ʿāşık
Ki zevk-i tīg-ı kahrı **hasret-efzā-yı terahhümdür** (G35/4)

Rū-mālî-i nakş-ı kademün var iken ey dost
Gül-çīnî-i būs-ı Yed-i beyzāyı kim ister (G29/3)

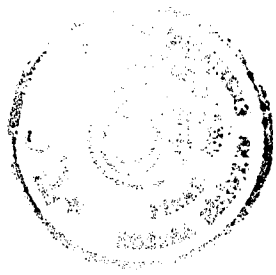
ʿĀşık cihānda kadri gibi pest ise nʾola
Āh-ı eser-şikārı icābet-kemend olur (G44/3)

Şöyle fehm itdük rumūz u çeşm-i pinhān-gūyı kim
Gamzeye **mazmūn-bahş-ı nükte-i nā-güfteyüz** (G49/2)

Yakmazsa nʾola cismimüzi āh-ı şerernāk
ʿİcāz-ı muhabbetle **has-ı barika-bendüz** (G50/4)

Biz **neşv ü nemā-yāfte-i kalb-i hazīnüz**
Zülf-i eleme ʿukde cebīn-i gama çīnüz (G53/1)

Asāyiş-i dil lerziş olur meşrebizden
Biz **āb u hevā-perver-i sīm-āb -zemīnüz** (G53/2)

Mehcūr olıcak ʿaşkdan ol dem virürüz cān
Bir tāife güyā **şerer-i şuʿle-nişīnüz** (G53/4)

Ben **germ-nigeh-perver-i hūbān-ı cihānam**
Sūzān iderüm cismümi bī-minnet-i āteş (G63/3)

hhh. Daha çok kasidelerde karşılaştığımız dildeki bu derece Farsça-Arapça ağırlıklı anlatımın yanında, özellikle gazellerde, sade ve daha kolay anlaşılır bir dil kullanıldığı göze çarpar. Günlük halk konuşmasına ait kelime, deyim ve bu nitelikte sayılabilecek kelime ve kelime grupları daha çok gazellerde mevcuttur. Gazellerde dikkatleri çekecek derecede Türkçe kelime ve deyimlere yer verilmiş olması, şairin bilinçli bir şekilde bu yola başvurduğu izlenimini vermektedir. Aşağıya aldığımız örnek gazel ve beyitlerde şairin Türkçeyi çok rahat bir şekilde kullandığına şahit olmaktayız. Bu arada talihten, felekten ve zamandan şikâyetin işlendiği beyitlerde kullanılan deyimlerle, sade söyleyiş daha açık bir şekilde ortaya konulmuştur.

Belā-yı ʿaşḳa düşdün ʿaşk-ı mihnetkārı gördün mi
Beni āzār iderdün sevdigüm āzārı gördün mi

Görüp handān olurdun meh-cebīnüm zerdî-i rūyum
Helāk itmiş vücūdun hasret-i dīdārı gördün mi

İşitdüm ʿaşk-ı İbrāhīm ile yanmış yaḳılmışsun
Gözüm nūrı beni sūzān iden ol nārı gördün mi

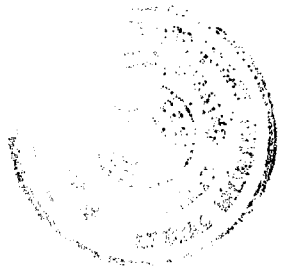
Gurūr-ı hüsn ile dünyā vü mā-fīhāyı görmezdün
Hele subh u mesā ol dīde-i bīdārı gördün mi

Görürsen her zamān dildārumı defʿ-i gam eylersün
Seni hīç görmeyen ol Şehrî-i ġam-hvārı gördün mi (G/124)

.....

Harām itdi bana devrān şu denlü zevk-i dünyāyı
Şikest eyler elümde görse bir boş cām-ı mīnāyı (G127/1)

....

Virür nakd-i hayātı müjde-i ikbālüne Şehrî
Göreydüm bir dahi ölmezden evvel rüy-ı Paşayı (G127/5)

111. Şehrî'nin dili konusunda söyleyeceğimiz son sözler, kelimelere sözlük anlamlarının dışında yeni anlamların yüklenmesi ve böylece dile daha geniş ve zengin bir anlatım kazandırılması çabasıyla ilgilidir. Özellikle gazellerde rastaladığımız bu tür kullanımlarda hareket noktası çoğunlukla redifler olmuştur.

Bu konunun başından sonuna kadar hem Sebk-i Hindî, hem de Şehrî'nin dili ve üslûbuyla ilgili olarak yaptığımız değerlendirmeler sonucunda ortaya çıkan görüşlerle, bazı batılı edebî akımların belli başlı özellikleri arasında önemli derecede benzerlik olduğunu tespit ettik. Bu tespitten yola çıkarak, teorik plânda olsa bile, bu benzerliklere ana hatlarıyla temas ederek 17. yüzyılda oldukça geniş bir fizikî coğrafyadaki şairler üzerinde etkili olan ve bir bakıma doğuya ait diyebileceğimiz Sebk-i Hindî (edebî akımı) ile 19. ve 20. yüzyıllarda Batı edebiyat ve sanatlarında etkili olan empressyonizm, ekspresyonizm, sürrealizm ve sembolizmi birkaç maddede karşılaştırmak istedik.

d. Sebk-i Hindî ile Bazı Batılı Edebî Akımlar ve Servet-i Fünûn Arasındaki Benzerlikler

aa. Sebk-i Hindî'nin anlamla ilgili özelliklerinden biri olan anlamın bigâne (kapalı, uzak) olması sembolizm ve sürrealizmin bu konudaki görüşleriyle benzeşir. Sembolist şiirin muhtevası veya manası bir hayli kapalı ve muğlaktır. Klasizmin ve parnasizmin muhayyileyi öne çıkaran mana açıklığı ve berraklığı sembolizmde yoktur. Ahmet Haşim, Piyale Önsözü'nde şiir hakkındaki görüşlerini ifade ederken şiirin bu yönüne de temas ederek şiirde anlamın kapalı olması ve her okuyanın farklı anlamlar verebilmesi gerektiğini belirtir. (Çetişli, 1998:102). Dilin kapalı olması sürrealistler tarafından da tercih edilmiştir. Onlar dilin açık olmasına değer vermemişlerdir.

bb. Sebk-i Hindî'nin bir başka önemli özelliği olan çevrenin, tabiatın kısacası dış dünyadaki unsurların iç dünyadaki soyut kavramlarla açıklanması ilkesi ekspresyonizmde de vardır. Çünkü ekspresyonizmin söz konusu gerçek anlayışı, bizi nesneleri olduğu gibi değil, olması gerektiği gibi, (bir bakıma bizim istediğimiz gibi) kendilerini değil manalarını vermeye çalışan bir gerçekçilikle yüzyüze getirir. Bu da doğal olarak soyutlama ve simgelemenin kapısını aralar. Zira "dışarıdan görünen gerçek özgüsü olamaz. Gerçek bizim tarafımızdan

Buna benzer anlayış empresyonizmde de vardır. Empresyonizm de dış dünya ile sanatkârın iç dünyası arasındaki ilişkiyi esas alır. Bu ilişkide esas olan dış dünyanın sanatkârın ruhunda bıraktığı intibalardır Bir başka söyleyişle empresyonist şiir dış dünyanın sanatkârın iç dünyası perspektifinden görüntüsünün ifadesidir.

cc. Sebk-i Hindîcilerin kendilerine has bir üslûp geliştirmiş olmaları ekspresyonistlerinkiyle paralellik arzeder. Bu noktada nasıl ki Sebk-i Hindîciler kendilerinden öncekilerden çok daha zengin bir kelime hazinesi meydana getirmişler, çok daha değişik dil imkânlarını denemiş ve bir ölçüde bunu başarmışlarsa, ekspresyonistler de benzer yolla dile zenginlikler ve yeni imkânlar getirmişledir.

dd. Sebk-i Hindî'deki yakıcı feryatlar, âhlar; şairin içinde bulunduğu ortamdan, zamandan, felekten ve talihten şikâyete benzer söylem ekspresyonitlerde de görülmektedir. Onlarda da çığlık, feryat ortak özelliktir. Arkasında karanlık bedbin bir dünya görüşüne sahip sanatkâr ruhunun isyanı bulunan çığlık, toplumun içinde bulunduğu olumsuz duruma karşı yöneltişlerdir.

ee. Sebk-i Hindî'de dilin girift ve karmaşık olması, uzak ve kapalı anlamlar taşıması özelliği, kübistler tarafından da uygulanmaya çalışılmıştır. Kübistler dilin doğal söz dizimi yapısı ve mana mantığını bozar ve bunun dışına çıkarlar. Sözdizimi, yapı ve mana mantığı bozulan cümleler, ibareler, dil birlikleri ve kelimeler bir duyguyu, düşünceyi, hayâli veyaolayı ifade etme gibi temel fonksiyonlarından uzaklaştırılarak şekli bir iletişim vasıtasına dönüştürülmek istenir. (Bu durum Sebk-i Hindî'de eleştirilen yönlerden biridir. Çünkü bu şekilde sözün önemi ikinci plâna itilmiştir.)

Kelimeler sadece lügat manaları veya bilinen yan anlamlarının da dışında kalan en derin veya uzak anlamlarıyla da kullanılmaya çalışılır. Böylece resimdeki üç boyutluluk (üç çizgi estetiği) şiirde de gerçekleştirilmeye çalışılır. (Çetişli, 1998:118) Nihad Sami Banarlı Resimli Türk Edebiyatı adlı eserinde Sebk-i Hindî hakkında bilgi veririrken bu konuyla ilgili olarak " Servi denilince bu ağacın iriliği değil, bütün şark minyatürlerinde görüldüğü gibi bir servi fidanının ince ve uzun tenasubu ve bu tenasuptaki elif gibi narin şekil düşünülüyor. Yanaklarda gülün şekli değil, rengi ışıldıyordu." diyerek Kübistlerin üç boyutluluk veya üçüncü çizgi estetiği ile Sebk-i Hindînun kelimelere farklı anlamlar yükleme yaklaşımıyla benzerlik kurmaktadır. (Banarlı, 1987:718)

ff. Sebk-i Hindî'de önemli bir yer tutan hayāl unsuru, kübistler tarafından da rağbet görmüştür. Onlara göre söylenmemiş, görülmemiş olanı söylemek hususunda dış dünya ile iç dünyayı birleştirici rol oynayan akıl değil, hayâl etme gücüdür. Bu güç yardımıyla kübist şair bir dizi fikir ve imaj çağrışımlarını, çoğu zaman en cesur, en çarpıcı ve alışılagelmişe ters düşen çağrışımları yan yana getirmek suretiye hareketleri, olayları yazı ile yeniden canlandıracaktır. (Çetişli, 1998:117)

gg. Sebk-i Hindî'deki yeni kelime ve kelime grupları türetme, bu yönü ile sürrealizme benzer. Fakat sürrealizmde kelime türetme oldukça farklı bir yolla gerçekleştirilir. Sebk-i Hindî'de anlam göz ardı edillmeden gerçekleştirelen bu yöntem, sürrealizmde dikkate alınmaz. Temellerini Andre Breton'un attığı bu kelime türetme tekniğinin Türkçesi Tatlı -Ceset anlamına gelen Cadaure-exquies dir. Bu teknik şöyle gerçekleştirilmektedir:

"Bir kaç kişi toplanır, üzerine herbirinin bir kelime ya da bir çizgi eklediği bir kâğıt elden ele dolaştırılır. Sonunda garip bir cümle ya da her çeşit gerçikliğe aykırı bir desen elde edilir.(Hilav, 1963:31) Salt ve güçlü gerçeküstücü görüntüler elde etmekle özel bir uygunluk gösteren bu yöntemle örneğin şöyle cümleler ortaya çıkmıştır:

Kanatlı buğu kilitlenmiş kuşu baştan çıkarıyordu.
Senegal istiridyesi üç renkli ekmeği yiyecek.
Şampanya yakutları. (Roger Vitrac)
Tutuşmuş ormanda arslanlar buz gibiydi. (Roger Vitrac)
Köprünün üstünde kedi başlı bir çiğ sallamp duruyordu. (Andre Breton)
Zaman kırmızısı dudaklar. (Paul Celan)
Işık delisi rüyalar. (Paul Edward)
Crose Selavy'nin uykusunda vardı bir cüce
Çıkar kuyudan ekmeğini yerdi her gece. (Robert Desnos)
Sen ey hüzün kāsesi. (Antonio Machado)
Rüzgār getirdi bana adın saban alacasında.(Antonio Machado) (Hilav,1962:30-33)

Sebk-i Hindî'nin Batılı edebî akımlara olan benzerliği Servet-i Fünün edebiyatı için de geçerlidir. Bu benzerlikleri de bir kaç madde halinde şöyle özetleyebiliriz:

Her iki akım veya üslūbun ortaya çıktığı dönemin şartları sanatçılar açısından oldukça kötüdür. Sebk-i Hindî'nin kendisini her yönüyle kabul ettirdiği 17. yüzyılda Osmanlı

Her iki akım veya üslûbun ortaya çıktığı dönemin şartları sanatçılar açısından oldukça kötüdür. Sebk-i Hindî'nin kendisini her yönüyle kabul ettirdiği 17. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin hemen hemen her kademesinde başlayan çözülme ve bunun sonucunda ortaya çıkan olumsuz manzara şairleri ne kadar derinden etkilemişse; aynı şekilde yine devletin iyiden iyiye kan kaybetmeye devam ettiği ve bunu önlemek için de bir takım sert tedbirlerin alınması sonucunda, şairlerin yüz yüze kaldıkları zor şartlar neticesinde her iki dönemin şairleri içlerine kapanmışlar ve eserlerinde karamsar bir tablo çizmişlerdir.

Hem bu olumsuz şartların, hem de kendi sosyal çevrelerinde meydana gelen acı olayların etkisiyle ümitsizlik, ye's ve ızdırap başlıca işlenen temalar olmuştur.

İçinde bulundukları psikolojik dalgalanmaların neticesinde dile getirmek istedikleri duygu ve düşüncelerini oldukça ağır bir dille vermeye çalışmışlar, bunu yaparken de ,ya sözlüklerden yeni yeni kelimeler ve tamlamalar bulmuşlar, ya da mevcut kelimelere yeni yeni anlamlar vermeye çalışmışlardır.

Şehrî'nin şiirlerinde yer yer gördüğümüz, anlamın bir tek beyitte sınırlı kalmaması özelliği, Servet-i Fünûncular tarafından (özellikle Tevfik Fikret) daha sistemli bir hale getirilmiştir.

Yukarıda Sebk-i Hindî ile bazı batılı edebî akımlar ve Servet-i Fünûn döneminin belli başlı özellikleri arasında yaptığımız karşılaştırmalar sonucunda ortaya çıkan benzerlikler ışığında bir varsayım olsa bile şu görüşleri ileri sürebiliriz:

Sanatçı veya şair hangi ortamda ve zamanda yaşarsa yaşasın, hangi kültür ortamının havasını teneffüs ederse etsin, bulunduğu ortamın şartlarından belli oranlarda etkilenecektir. Bu etkilenme insanoğlunun doğasının gereğidir. Bu etkilenmeler sonucunda da şair, benzer duygulanmaları ve heyecanlanmaları yaşayacak; duygu ve düşüncelerini farklı kelimelerle, fakat benzer bir üslûp ve dil şartları içinde dile getirmeye çalışacaktır.

2. Şehrî'nin Üslûbuna Ek

Şehrî'nin üslûbuna ilave edeceğimiz son konu tamamen gazellerine mahsus olan bir anlatım tarzıdır. Bu tarza hem onda, hem de devrin diğer Sebk-i Hindî şairlerinde

rastlamaktayız. Daha çok tasavvufî bir söylem içeren bu anlatımda, şairler kendilerini bir grup olarak tanımlamış ve 1.çoğul şahıslı bir anlatımı ön plana çıkarmışlardır.

Bu tip şiirlerde şairler, benlikten sıyrılarak çokluğa geçişi ve kendilerini bu çokluk içinde ifade edişi, bir bakıma kendilerini yine bu çokluk içinde yok edişlerini ortaya koymuşlardır. Bu tarzın dikkatli bir araştırma sonucunda Sebk-i Hindî'nin diğer temsilcilerinde de olduğunu gördük. Bu durumu tespit ettikten sonra, daha önceki dönemlerdeki şairlerin şiirlerini kıyaslayarak, bu tür bir söylemin bu şairlerde de olup olmadığını araştırdık ve az çok belli bir tasavvufî dünya görüşüne sahip olan Hayâlî Bey'in şiirleri hariç, diğer şairlerde (Necâtî Bey, Ahmed Paşa, Bâkî) bu tarza rastlamadık. Biz, söylemdeki bu farklılığın daha çok tasavvuftan kaynaklanmış olabileceğini düşünmekteyiz. Zaten bu dönem şairlerinin bir çoğu ya bir tarikata mensuptur ya da tasavvufî rumuzları ve konuları işleme noktasında Sebk-i Hindî'nin anlam bakımından önemli bir yönünü şiirlerine yansıtmayı amaç edinmişlerdir. Çünkü daha önce de açıkladığımız gibi bu dönem şairleri içinde bulundukları sıkıntılardan, acılardan ve çektikleri eziyetlerden kurtulmanın tek çaresini tasavvufta bulmuşlardı. Bu şairlerden kimileri ya kendilerini tamamen tarikata vermiş, bu yolda bir çizgi tutturmaya çalışmış, ya da herhangi bir tarikata girmemiş olsalar bile ruhlarının derinliklerine kadar sirayet etmiş olan ızdırabı, her türlü sıkıntıyı ve şikâyeti dışarıya vurmada tasavvufu bir araç olarak kabul etmişler ve buna dört elle sarılmışlardır. Sebep ne olursa olsun, tasavvuf bu dönem şairlerinin şiirlerinde çok sık işlenen bir konu ve dolaylı anlatımın da sembolü olmuştur.

Bu şairler redif durumundaki kelime ve eklerde 1. çoğul şahıs (uz-üz) ekinin yanı sıra kendilerini belli bir kimlik içinde gösterebilmek, bu özelliklerini daha ön plâna çıkarabilmek için, ayrıca biz şahıs zamirini de sık bir şekilde kullanmışlardır. Örneğin Nâ'ilî bir beytinde ;

Ne biş ü ne kem 'ālemi yeksān bilürüz biz
Her gördüğümüz mānı Süleymān bilüriiz biz (İpekten, 1990:213)

derken "gamuz" redifli beytinde de;

Biz ki şāhenşeh-i diyār-ı gamuz
Hırz-ı bāzū-yı rūzgār-ı gamuz (İpekten, 1990 :215)

diyerek kendilerini gam diyarının padişahı ve gam rüzgârının bilek kuvveti olarak niteler.

Neşâtî de bir beytinde Nâilî'ninkine benzer duyguları dile getirerek şöyle der;

Biz kim gam-ı fırkatile bî-hûş-ı hasretüz
Leb-beste-i mahabbet ü hamûş-ı hasretüz (Kaplan, 1996:115)

Gam temasını terennüm ettiği bir başka beytinde de;

Biz gamla ki reh-neverd-i ışkuz
Dil-puhte-i germ ü serdî-i ışkuz (Kaplan , 1996:118)

diyerek kendilerini aşkın soğuğuna sıcağına gönlü doymuş olarak ifade etmeye çalışır.

Bu üslûbun ve söylemin bir başka önde gelen ve çok genç yaşta ölen şairi Fehîm'in şiirlerinde de benzer bir söylem söz konusudur. Örneğin;

Biz râh-ber-i vâdî-i erbâb-ı cünûnuz
Biz 'akl-ı perîşân-reviş-i râh-nümûnuz (Üzgör, 1991:478)

diyerek kendilerini "deliler vadisinin kılavuzu ve perîşan yürüyüşlü aklın yol göstericisi" olarak tanımlar. Bir başka beytinde de kendilerini sevgilinin yanağının ayva tüylerinini seyredenler olarak tanımlayarak, "Biz gönlü, hasretin yanık yarasıyla süveydanın saflığı haline getiririz", der.

Biz ki hâl u hat-ı dildâr temâşa iderüz
Dâg-ı hasretle dili mahz-ı süveydâ iderüz (Üzgör, 1991:478)

Yukarıda şiirlerinden örnekler verdiğimiz şairlerin şiirlerinin benzerlerini Şehrî'de de görmek mümkündür. Örneğin bir beytinde;

O nâ-murâdlaruz kim du'â-yı bî-eserâsâ
Gürûhumuzla müberrâ-yı âsmân u zemînüz (G56/3)

diyerek kendilerini önce, hiçbir etkisi olamayan duaya benzeyen muradsız kişiler olarak niteler, daha sonra da bir bölük, bir cemaat olarak niteleyip, biz bu cemaatimizle, grubumuzla yerin ve göğün aklanmışlarıyız" der. Bir başka beytinde de kendilerini halktan ayrı tutarak, safadan gam

çektiklerini, gamdan da safalar eylediklerini, bu durumlarının halkın anlayışına ters düşebileceğini belirterek şöyle der:

Biz safādan gam çeker gamdan safalar eylerüz
Iʿtibār-ı halka uymaz şīve-i kānūnumuz (G58/2)

Bir başka beytinde de;

Bī-saʿy-ı pā-merāhile seyr-i dü-ʿālemüz
Yokdur bizüm serāg-ı gubār-ı mesīrümüz (G47/4)

" Biz ayaklarımızı bile hareket ettirmeden her iki ālemide seyrederiz. Öyleki gezdiğimiz yerlerin toprağının izi bile yoktur." diyerek tam bir mutasavvıf kimliğini ortaya koyar.

Sebk-i Hindîʾnin önemli bir özelliği olan tezat sanatının çok güzel bir örneğinin yer aldığı aşağıdaki beyitte şair, "biz üzüntü neşesiyle harabız ve serab kucağının yetiştirmesiyiz", diyerek kendilerinin üzüntü neşesiyle harap olduklarını ileri sürer:

Biz neşʾe-i yeʾs ile ḫarābuz
Perverde-i āġūş-ı serābuz (G52/1)

Dile getirmeye çalıştığımız bu görüşleri desteklemek amacıyla yukarıdaki örnekleri ve diğer Sebk-i Hindî şairlerini ve şiirlerini buraya almak, çoğaltmak mümkünr. Fakat sanırım bu kadar örnekten sonra, bu üslūbun dışında kalan daha önceki dönemlerin şairlerinin şiirleriyle yapacağımız kıyaslamalar, daha somut neticeler ortaya çıkaracaktır.

Bu tür söylem15. yüzyılın önde gelen iki şairinden biri olan Ahmed Paşaʾnın gazellerinde bulunmazken Necātî Beyʾde az da olsa rastlamak mümkündür. Şairin "ʿāşıklaruz ve degül miyüz" redifli gazellerinden örnek olarak aldığımız aşağıdaki beyitlerde de daha çok āşıkāne ve rindāne bir söylem vardır.

Biz senün hüsn-i cihān-efrūzuna ʿāşıklaruz
Anun içün kanda güzel görevüz ʿāşıklaruz (Tarlan, 1992:247)
Cām-ı şarāb-ı ʿaşkun-ile Cem degül miyüz

Bezm-i gamun safāsına hurrem degül miyüz (Tarlan, 1992:249)

Necâtî Bey'in gazellerindeki söylemin benzerini Şeyhü'l-islām Yahyā ve Bākî'nin gazellerinde de görmemiz mümkündür. Şeyhü'l-islām Yahyā bir şiirinde

Nice demlerdür ki dil-tengüz mükedder hālimüz
Bir tebessüm kıl açılsın gonca-i ikbālümüz (Ertem,1995:99)

derken Bākî ise şöyle demektedir:

Güş senün haberlerin almaga olsa çāremüz
Kāş kulagumuz kadar eyleyelerdi pāremüz (Küçük, 1994:212)

Bākî bir başka şiirinde ise;

Biz ki tab'-ı pāk ü kalb-i pür-safāya māliküz
Güyiyā Āyine-i 'ālem-nümāya māliküz (Küçük, 1994:217)

Yukarıda, bu tür bir söyleme daha çok Sebk-i Hindî ve az çok tasavvuf yoluna girmiş, herhangi bir tarikatın mensubu olan şairlerin şiirlerinde rastladığımızı söylemiştik. Örnek olarak da Sebk-i Hindî şairlerinin şiirlerinden örnekler vermiştik. Şimdi de bu düşüncemezi destekleyecek mahiyetteki Sebk-i Hindî şairlerinden önce yaşayan ve bir tarikatla da bağlantılı şair olan Hayâlî Bey'in bir iki şiirine bakalım:

Biz şevk-i gamda āha mensūbuz
Ya'ni dūd-ı siyāha mensūbuz (Tarlan ,1992:160)

Özellikle Sebk-i Hindî'yi çağrıştıran şevk-i gam tamlamasının yer aldığı bu beyitte şair, kendilerini gam neşesinde āha ait olarak niteler ve daha sonra da bu tanımına açıklık getirerek, yani,siyāh duman mensūbuz, der. Şair, bir başka beytinde ise kendilerini şöyle tanımlamaktadır:

Gerçi ki bu gün cür'a gibi pestlerüz biz
Şol bezm-i safā cāmın içen mestlerüz biz (Tarlan, 1991:162)

16. yüzyılın bir başka önde gelen şairi olan Fuzûlî'nin divanında sadece beklerüz redifli gazelde üzerinde durduğumuz söyleme benzer bir anlatım söz konusudur. Divanında yer alan gazellerin çoğunda tasavvuf çeşitli yönleriyle kendisini göstermesine rağmen, şairin herhangi bir tarikata mensup olmayışı ve bu yolu bizzatihi yaşamaması, onu bu tür söyleme yöneltmemiş olabilir sanırım.

Nice ıllardır ser-i kūy-ı melāmet bekleriz
Leşker-i sultān-ı 'irfāniz velāyet bekleriz (Akyüz ve Diğerleri, 1990:190)

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı gibi sadece Hayâlî Bey'in şiirlerinde üzerinde durduğumuz söylemin izleri görülmektedir. Belki bu kıyaslama biraz daha etraflı bir şekilde yapılsa daha fazla malzeme çıkacaktır. Bu konuyla ilgili olarak yaptığımız değerlendirmeler ışığında şu sonucu ileri sürebiliriz: Sebk-i Hindî her ne kadar etkilerini 17. yüzyılda tam anlamıyla göstermişse de, bu üslûbun kendisine mahsus anlam, söz ve söylemle ilgili çeşitli özelliklerini daha önceki yüzyıllarda da az da olsa görmemiz mümkündür. Bir başka ifadeyle Sebk-i Hindî, birden bire değil de, belli bir zaman süreci içinde, dilde, düşüncede ve duyguda meydana gelen incelmenin doğal bir sonucu olarak ve bu arada şairleri oldukça etkileyen içten ve dıştan kaynaklanan olumsuz gelişmelerin etkisiyle kendisini 17. yüzyılda tebarüz ettirmiştir.

C. Âhenk Unsurları

Âhenk (Ritm), şiirde seslerin ve hecelerin uzunluk, kısalık bakımından benzeşmesine ve düzenli bir şekilde dizilerek seslerin müzikaliteli dalgalar halinde kulağa gelmesine denir. (Horata, 1998:44) Şiirde âhengi sağlayan unsurların başında hiç kuşkusuz vezin, redif ve kafiye gelmektedir. Bunların yanısıra çeşitli tekrarlar ve parelellikler de âhengin meydana gelmesinde önemli rol oynarlar.

1.Vezin

Şiirde ahengi sağlayan unsurların başında vezin gelir. Şehrî Divanı'nda, aruzun 8 bahrinin 15 kalıbı kullanılmıştır. Bu bahirlerden Hezec 44, Rezec 2, Remel 52, Muzarî 17, Müctes 33, Serî 2, Münserih 1 ve Hafif 15 kez kullanılmıştır. Aşağıdaki tabloda nazım şekillerine göre aruzun hangi kalıplarının kaç kez tercih edildiği açıkça görülmektedir.

Bahir	Vezin	Kas.	Gaz.	Tc.b.	Tkb.	K.T	Mes.	Top.
Hezec	Mefa'ilün Mefa'ilün Mefa'ilün Mefa'ilün		13			3		16
	Mefa'ilün Mefa'ilün Fe'ûlün		2				1	3
	Mef'ûlü Mefa'îlü Mefa'îlü Fe'ûlün		20					20
	Mef'ûlü Mefa'ilün Fe'ûlün		2	1	1			4
Recez	Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün		2					2
Remel	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün		30			2		32
	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün		1					1
	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	1	12			5		18
	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün					1		1
Muzârî	Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'îlü Fâ'ilün		17					17
Müctes	Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilâtün		1					1
	Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün	5	25			1		31
Seri'	Müfte'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün		2					2
Münserih	Müfte'ilün Fâ'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün		1					1
Hafîf	Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün	2	7			7		16
	Toplam	9	133	1	1	19	1	164

Tablo.9. Vezin bahirlerinin nazım şekillerine göre dağılımı.

Tabloda da görüldüğü gibi Şehrî, aruz kalıplarından daha çok Hezec, Remel ve Müctes bahirlerini kullanmıştır. Şehrî'nin vezin kalıpları konusunda gösterdiği bu tercih, hemen hemen çoğu divan şairinin tercihleriyle aynıdır. (Bkz. İpekten, 1989:251) Başta Şehrî olmak üzere diğer divan şairlerinin bu çeşit bahir ve kalıpları tercihlerinin bir takım nedenleri vardır. Öncelikle bu çeşit bahir ve kalıplar hem âhenkli, hem de çok rahat bir kullanım özelliğine sahiptirler. Örneğin, **Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün** kalıbındaki tef'ileler arasındaki değişiklik kalıba canlılık ve kolaylık sağlarken, Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün kalıbındaki tef'ileler uzun ve kısa hecelerin ardarda sıralanmasının neticesi olarak şiire bir ahenk kazandırmaktadır. (İpekten, 1989:257)

Şehrî Divanı'nı incelediğimizde şairin genel olarak vezne hakim olduğunu bununla beraber çok az sayıda aruz kusuru bulduğumuzu belirtmemiz gerekir. Hatta bir iki nazım şeklinde rastladığımız (Tercî-Bend ve Terkîb-Bend) **Mef'ûlü/ Mefâ'ilün /Fa'ûlün** vezninde hem kalıba kolaylık sağlamak , hem de söyleyişi fazla zorlamamak için, sekt-i melihe baş vurulduğu ve bunun başarılı bir şekilde uygulandığı görülmektedir.

Aşağıdaki beytin ikinci mısraındaki **Mef'ûlü / Mefâ'ilün / Fe'ûlün** kalıbı sekt-i melih yapılarak **Mefûlün / Fâ'ilün / Fe'ûlun** kalıbına dönüştürülmüştür.

Ey mûcib-i hulk u mazhar-ı Hak
Memnûnundur vücûb u imkân (TcI/2)

Aşağıdaki iki beyitte de benzer değişim söz konusudur:

Ey mu'cize-gûy u mu'cize-sâz
Allâh ekber nedür bu i'câz (TcIII/1)

Ey sırr-ı hakîkatü'l-l hakâyık
Sübhâne'llah nedür bu i'zâz (TcIII/3)

Şehrî divanında görebildiğimiz vezin değişikliklerinden biri de Rubâ'î-i Müstezâd olarak adlandırdığımız müstezâdda bulunmaktadır. **Mefû'lü/Mefâ'îlü/Mefâ'ilü/Fa'ûl** kalıbıyla söylenmiş olan bu şiir **sekt-i melih** yapılarak **mef'ûlü/mefâ'îlü/mefâ'îlün/fa'** kalıbına dönüştürülmüştür:

Ey dil taleb-i vuslat-ı cānān eyle
Hırmānlıgı koy
Ruhsāre-i maksūdını handān eyle
Giryānlıgı koy
Var şerbet-i cām-ı laʿlin eyle recā
Ayagına yüz sür
Derd ü elem-i firkate dermān eyle
Nādānlıgı koy (RM)

Şehrî Divanı'nda gördüğümüz vezin kusurlarından biri de zihaftır. Özellikle **ārzū** kelimesinin geçtiği birkaç yerde kapalı okunması gereken heceler zihaf yapılarak açık hece olarak okunmuştur. Aşağıda bu kusura örnek olması bakımından iki beyitteki uygulamaları veriyoruz:

Ezel ki zahm-ı ciger-kāv-ı ʿaşkun ile karīnüz
Henüz ārzūmend-i tebessüm-i nemekīnüz (G56/1)

Bu sūz-ı yeʾs ile bir āh-ı dil-hırāş itdüm
Gürūh-ı ārzūyı dūzaha maʿaş itdüm (G97/1)

2.Redif

Şiirde āhengi sağlayan unsurlardan bir diğeri de rediftir. Redife bağlı olarak redif tekrarları da āhengi sağlamada önemli işlevler yüklenmiştir. Şehrî, özellikle gazellerinde kullandığı rediflerle şiirine belli bir ritm, akıcılık ve canlılık kazandırmayı başarmıştır. "Redifli olan bir şiirin kendine mahsus bir özelliği olduğu inkār edilemez. Meselā, redifli güzel bir gazelin matlaı okunduğu zaman, onu takip eden beyitlerde redifin, nasıl bir ustalıkla tekrar edildiğini görmeyi insan arzu eder. Redif tekrar ettikçe, bu teşvik artar. Redifsiz şiirde ise, bu hal bulunmaz. Onda yalnız kafiye zevki vardır. Halbuki insana, redifli şiir söylemek, redifsiz şiir söylemekten kolay gelir. Çünkü mazmunları redif çekici hale getirir. İnsan da bunun cazibesine kapılır gider." (Muallim Naci :95) Şehri, divanında yer alan 11 kasidenin (naʿt ve medhiye) sadece birisinde (şuʿle), 133 Türkçe gazelin de 94'ünde redif kullanmıştır. Gazellerdeki 94 redifin 37 tanesi Türkçe kelimedir. Bu 37 Türkçe kelimenin de 22 tanesi fiil soylu kelimelerden meydana gelmiştir. Aşağıdaki tabloda bu durum açıkça görülmektedir.

bana	4	bilmez	1	üstine gül	1
sana	1	ele girmez	1	mahşerüm	1
āşnā	1	görinmez	1	döndüm	1
rızā	1	olmaz	2	yirüm	1
şeydā	1	henüz	1	benüm	2
gāib	1	ye's	1	eylediim	1
andelîb	1	āteş	1	dil-berüm	1
bu şeb	1	mahsûs	1	itdüm	1
dost	1	raks	1	harām	1
ülfet	1	farz	1	neyleyelüm	1
bahs	1	galat	1	eyleyen	1
muhtāc	1	ihtilāt	1	rûzeden	1
Mesîh	1	mahzûz	1	ārzû	1
güstāh	1	māni'	1	bile	1
mu'tād	1	elvedā'	1	ola	2
ehl-i derd	1	dāg	1	itse	1
lezîz	1	latîf	1	bir yirde	1
āteşdür	1	yok	2	āh	1
eyler	2	āşık	1	āsûde	1
olur	2	bir kimsenün	1	olmaga	1
kim ister	1	eyler helāk	1	olmasa	1
nev-rûzdur	1	sirişk	1	gördün mi	1
nev-bahārdur	1	eylediik	1	yog idi	1
bulunur	1	itdiik	1	mey	1
degüldür	1	Bîhzādun	1	eylersün beni	1
ider	1	diyerek	1	gibi	1
hasretdür	1	Halebün	1	tehî	1
bilmem nedür	1	nesin gördük	1		
iderüz	1	gāfil	1		

Tablo.10. Redif Tekrarı

Şehrî, tercih ettiği bu redifler etrafında duygu ve düşüncelerini oldukça başarılı bir şekilde oluşturmaya çalışmıştır. Wellek "iyi yazılmış bir şiirde kelimelerin sesleriyle manaları arasında çok sıkı bir bağ vardır" demektedir. (Wellek, 1983:230) Örneğin "raks, farz, ye's,

āteş, nev-bahār ve galat" kelimelerinin redif olarak kullanıldığı gazellerde, redif durumundaki kelimeyle beyitleri oluşturan diğer kelimeler arasında dikkat çekici bir anlam ve ses uyumu vardır.

3.Kafiye

Divan şiirinde āhengi sağlayan unsurlardan bir diğeri de kafiyedir. Şehrî'nin şiirlerindeki kafiye sistemi çoğu divan şairinde olduğu gibi Arapça ve Farsça kelimeler üzerinedir. Hem kasidelerin, hem de gazellerin çok azında Türkçe kelimelerin, özellikle fiil soylu kelimelerin, Arapça-Farsça kelimelerle bereber kafiye sistemi içinde birlikte kullanıldığı görülmüştür. Bunlardan bir iki örnek şöyledir.

"Nev-bahārdur" redifli 32. gazelin seher, ter, açar, ider, nazar ve haber kafiyeli kelimeleri içinde ikinci ve üçüncü beyitlerin kafiyeleri Türkçe fiil olan açar ve ider kelimeleridir.

"Bulunur" redifli 34. gazelde ; eser, zarar, ciger, şu'le-ber, cenāblar, yakar, hüner, bār-ver, seher kafiyeli kelimeler içinde beşinci beytin kafiyesi Türkçe "yakar" kelimesidir.

Yukarıdaki örneklerin dışında aşağıdaki gazelde Türkçe kelimelerin ağırlıkta olduğu ve başka örneğini de görmediğimiz bir kafiyeleniş söz konusudur:

Ehl-i dilün düşer mi dil-i dāg-ı dāgına
Dehrün tenezzül ide temāşā-yı bāgına

İtdi firār-ı leşker-i nāz u tegāfüli
Bilmem ne söyledi yetişüp hazz **kulagına**

Yārî-i feyż-i 'aşk ile bir eşke kādirüm
Kim ebr-i lüccebār su dökmez **ayagına**

Bir 'āşıkāne girye ile heft dūzahun
Mahşūr olmayam su komazsam **ocagına**

Kangı gam ile muztarib olsun bu 'ālemün
Yazuk degül mi Şehrî-i zārun dimāgına (G/110)

Görüldüğü gibi şair, kulağına, ayağına ve ocağına kafiyeli kelimelerini -iki yerde deyim içinde- başarılı bir şekilde kullanmıştır.

Kafiye konusunda dile getireceğimiz bir başka husus da, çoğul eki durumundaki "lar, ler" ile isim kökü durumundaki kelimelerin aynı kafiyede olmasıdır. Divan şiirinde itâ-yı celî olarak tanımlanan ve bir anlamda kusur olarak da nitelene bu kusura Şehrî divanında az da olsa rastlamaktayız. Aşağıdaki beyitte gazelin kafiyeli kelimelerini teşkil eden "eser, zarar, ciger, şu'le-ber, cenâblar, yakar, hüner, bâr-ver, seher" arasında **cenâblar** kelimesindeki **lar** eki bu şekildeki kullanımıyla kusur oluşturmuştur.

Murâdı ehl-i dilün nâ-murâd olmakdur
Felekde yohsa ne Hâtem-cenâblar bulunur (G34/4)

a. İç Kafiye

Şehrî, örneği bir tane olmasına rağmen, şiirde âhengi meydana getiren unsurlardan biri olan iç kafiyeyi ihtiva eden bir gazel söyleyerek, bu alandaki kabiliyetini de ortaya koymuştur. Bu gazel aynı zamanda musammat gazeldir:

İçdüm şarâb-ı la'**lün** mestâneyem mestâneyem
Oldum esîr-i kâkü**lün** dîvâneyem dîvâneyem

Ben 'aşḳ-ile cü **ş eyledüm** idrâke hâmü **ş eyledüm**
Dünyâ-yı bî-hü **ş eyledüm** meyhâneyem meyhâneyem

Tutmaz bu bezm içre ke**der** kalmaz vücûdumdan e**ser**
Dest-i fütâde devr i**der** peymâneyem peymâneyem

Ey dil-ber-i âlî-cenâ **b** âhumdan eyle ictinâ **b**
Devrân beni kıldı harâ **b** vîrâneyem vîrâneyem

Ammâ bir ehl-i rağ**bete** tâze-nihâl-i hi**mmete**
Nev-sûz-ı şem'-i dev**lete** pervâneyem pervâneyem

Mîr-i ṣabāhu'l-hayr-ı kām hürşîd-i burc-ı ihtişām
Oldum kapusında gulām şāhāneyem şāhāneyem

Yoḳ ülfetüm nādān ile 'ārifden itmem hîç gile
Ben Şehrî-i zāde ile bîgāneyem bîgāneyem (G/102)

4.Diğer Unsurlar:Tekrarlar ve Parelellikler

Bir Sebk-i Hindî şairi olan Şehrî'nin bu üslubun temel özelliklerinden biri olan anlamın sözden üstün tutulması ilkesine sıkı sıkıya bağlı kaldığını, bunun yanında sözle ilgili bir takım ritmik unsurları da başarıyla kullandığını daha önceden söylemiştik. Bu görüş ışığında Şehrî'nin şiirlerinde özellikle gazellerinde yer yer kullandığı bu ritmik unsurları ayrı bir başlık altında inceleyerek, edebî kişiliğini ve üslûbunu daha etraflı bir şekilde ortaya koymayı düşündük. Sonuçta da Şehrî'nin aynı zamanda gelenekten gelen bir takım uygulamaları ihtiva eden bu ritmik unsurları başarılı bir şekilde kullandığını ve anlamın yanında az da olsa söze de değer verdiğini, sözün bütün imkânlarından faydalanmaya çalıştığını tespit ettik.

Şehrî Divanı'nda göz ardı edilemeyecek derecede ahengin ortaya çıkmasında etkili olan çeşitli tekrarlar ve parellik arzeden söyleyişler vardır. Dikkatli bir şekilde incelendiğinde hemen çoğu divan şairlerinin şiirlerinde bu tipteki unsurlara belli oranlarda yer verilmiş olduğu görülebilir.

a.Tekrarlar

Tekrarlar bütün sanat dallarında estetik etkiyi sağlamada kullanılan bir tekniktir. (Horata, 1998:46) Tekrarlar(söz ve anlam birimleri) arasında yakınma, acı, istek, özlem, sevgi, öfke, hoşgörü, şaşkınlık vb. insanı her zaman etkileyen duyguları taşıyan kelime ve kelime grupları konuşma dilinin söyleyiş biçimleri, deyimler ve atasözleri bulunur. Tekrarlar yerinde kullanıldığı zaman gerçekten şiiri hem anlam, hem de âhenk açısından daha üst seviyeye çıkarır, onun edebî yönünü daha belirgin kılar.

Tunca Kortantamer, bu konuyu da ihtiva eden makalesinde tekrarların Türk şiirinin doğuşundan itibaren değişik şekillerde şairler tarafından kullanıldığını kronolojik bir biçimde örneklerle ortaya koymuştur. (Kortantamer, 1993:300-301) Bu makaleden anladığımız

kadarıyla tekrarlar da, tıpkı vezin ve kafiye gibi, şiirimizin bir başka gelenek halkasını oluşturmuştur.[5]

Şehrî Divanı'ndaki tekrarları kaba bir şekilde tasnif ettiğimiz zaman karşımıza bir kaç şekil çıkmaktadır:

aa. Harf Tekrarları

Şehrî Divanı'ndaki 133 gazel harf tekrarı açısından incelendiğinde, şairin divan şairlerinin tercihlerinden farklı bir yol takip etmediği, hemen hemen aynı oranlarda belli harfler üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Şehrî, hemen hemen bütün harflerde gazel yazmıştır. Aşağıdaki tabloda da görüleceği gibi 133 gazelin 23'ünde r harfi, 16'sında ze harfi 16'sında mim harfi, 13'ünde güzel he ve 11'inde de ye harfinin diğer harflere oranla daha çok tercih edildiği görülmektedir. Kuşkusuz, diğer divan şairleri gibi Şehrî'nin de özellikle bu harfleri tercih etmesinin arkasında, aşağıda sıralamaya çalıştığımız özelliklerin sağladığı çeşitli imkânların olduğu görülecektir.

1. **Rı harfi,** (dır, dir, dur, dür) bildirme ekinin işlekliği (hasretdür, bahardur, ateşdür vs.); çekim haflerinin çeşitli zamanlarının(ider, eyler, olur vs.) gibi şekillerinde kolayca çekime girmesiyle ençok tercih sebebi olan harftir.

2. **Ze harfi,** özellikle 1. çoğul şahıs ekinin işlekliği açısından tercih sebebi olur.(harābuz, iderüz vs.)

3. **Mim harfi,** özellikle 1.tekil şahıs ekinin(ım,im,um,üm) Türkçe, Farsça ve Arapça bütün kelimelere eklenerek oldukça işlek bir özellik kazandırdığı görülür.

4. **Güzel he harfi,** özellikle yönelme (datif) ekinin işlekliği (olmağa vs.), istek kipinin kullanımı (olmasa, olmaga)

5. **Ye harfi,** -imek filinin kullanımının işlekliği (yoğ idi vs.), belirtme (akuzatif)halinin kullanımı (beni, canımı vs.) mi soru ekinin kullanımı (gördün mi) gibi çeşitli yönlerden tekrarlara işleklik kazandırdığı görülür.

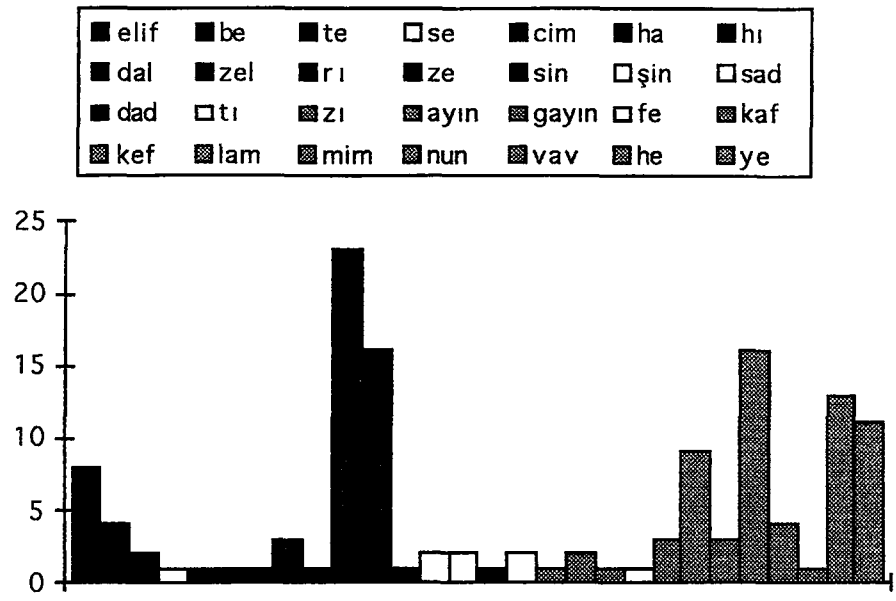
---

[5] Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Doğan Aksan, Şiir Dili ve Türk Şiir Dili 1995 s.218-230, Muhsin Macit, Divan Şiirinde Âhenk Unsurları, Ankara 1996, s.20-55, Cem Dilçin, "Fuzûlî'nin Şiirlerinde Söz Tekrarlarına Dayanan Bir Anlatım Özelliği", Türkoloji Dergisi C.X S.1, Ankara 1992, s.17-114.

Ayrıca bu harflerin normal Türkçe, Farsça ve Arapça kelimelerin sonlarında yer almalarının dışında, redif yapmaya imkân sağlayan bir takım özellikleri bünyelerinde taşımaları nedeniyle tercih edildikleri dikkat çekmektedir. (Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Akkaya, 1996:19-24, ve Pala, 1996:119-129)

Harfler	Kullanım Sıklıkları		
elif	8	tı	2
be	4	zı	1
te	2	ayın	2
se	1	gayın	1
cim	1	fe	1
ha	1	kaf	3
hı	1	kef	9
dal	3	lam	3
zel	1	mim	16
rı	23	nun	4
ze	16	vav	1
sin	1	he	13
şin	2	ye	11
sad	2		
dad	1		

Tablo.11a. Harf Tekrarı

Tablo 11b. Harf Tekrarı

bb. Aynı Kelimenin Kelime Aralarındaki Kullanımınından Oluşan Tekrarlar:

Bu tip tekrarlarda şair anlatmak istediği duyguyu veya düşünceyi daha etkili kılmak için aynı kelimeyi mısra içinde kelimeler arasında birkaç kez tekrarlar.

Mutrib **leziz** ü nagme **leziz** ü nefes **leziz**

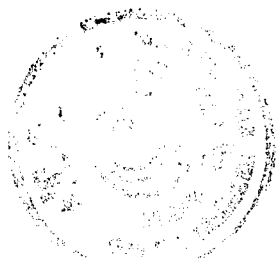
Hem tegāfül **hem** enîs-i gayr **hem** teklîf-i sabr G58/5a

Mey **ola** dil-ber **ola** Şehrî **ola** bayram **ola** G116/5b

Tāze-dāniş **tāze**-gû **tāze**-zebān G92/2b

cc. Bir Gazeli Oluşturan Beyitlerin Başında Aynı Kelime veya Kelimelerin Kullanımından Oluşan Tekrarlar:

Bu konuyla ilgili olarak sadece bir iki örnek vereceğiz. Diğerlerinin de sadece gazel numaraları verilecektir:

ʿĀşık dil-figārî gibi derdmend olur
Ne müstefîd- çāre ne sıhhat-pesend olur

ʿĀşık o telh-kām-ı tarabdur ki nūş- hand
Gelse leb-i hilāvetine zehr- hand olur

ʿĀşık cihānda kadri gibi pest ise n'ola
Āh-ı eser- şikāri icābet-kemend olur

ʿĀşık ne denlü dîde-fütād ise de yine
Yekke-süvār-ı himmet-i ʿālî-semend olur

ʿĀşık iderse cemʿ-i rakîbānla imtizāc
Şehrî-i hoş-tabʿ gibi hūbān-pesend olur (G/44)

Aşağıdaki örnekte ise kelime grubundan oluşan tekrar vardır:

Dem o demdür kim sabāh-ı ʿıyd-ı hoş-eyyām ola
ʿAyşa ruhsat cāma ʿizzet sākîye ikrām ola

Dem o demdür kim bu nüzhetgāhda şām u seher
Bir elünde zülf-i sākî bir elünde cām ola

Dem o demdür kim bütān ser-mestî-i insāf olup
ʿĀşıkān gül- būse-çîn-i ʿārız-ı gül-fām ola

Dem o demdür kim kamer-rūyān-ı ʿāşık- ārzū
Hāle-i āgūş-ı mahkūmîde bî-ārām ola

Dem o demdür kim bu ʿayş-ābād-ı dünyāda hemān
Mey ola dil-ber ola Şehrî ola bayram ola (G/116)

Bunlardan başka G/93'te **Figān ki**, G/114'te **Hoşā o** ve G/20'de **Hatt degül** kelimeleri tekrarlanmıştır. Bu tür tekrarlarda şair çoğu zaman tekrarladığı kelime veye kelime grubunu tanımlamaya çalışmıştır. Yukarıya aldığımız iki örnekte de bu durumu görmekteyiz.

dd. Kafiyeli Kelime veya Kelimelerin İkilenmesinden Oluşan Tekrarlar:

Aşağıdaki gazelde kafiye durumundaki kelimelerin

ʿAdemden ārzū itdüm vücūda ġam diyerek
Cihān-ı derd ü gam oldum **elem elem** diyerek

Dil oldı rişte-ṣıfat pīç ü tāb-ile sūzān
Taʿalluk āteşine zülf-i **ham-be-ham** diyerek

Tavāf-ı Kaʿbe-i tahkīk ider dil-i bī-kayd
Cenāb-ı Şeyh-i Haremde **sanem sanem** diyerek

Ziyāret-i sanem eyler şuʿūr-ı pür-gayret
Huzūr-ı berhemenīde **haram haram** diyerek

Cihān cihān gam-ı yeʾs-ile Şehrî-i nā-kām
Vedāʿ eyledi dehri **ʿadem ʿadem** diyerek (G/85)

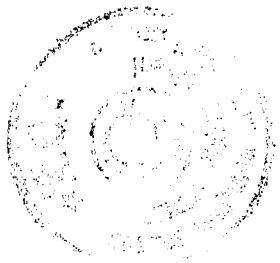
Aşağıdaki gazel ise, divan şiirinde örneğine çok sık rastlamadığımız musammat gazellere güzel bir örnektir. (Bkz. Şehrîʿnin Eseri- Gazeller)Bu gazelde redifi ve kafiyeyi oluşturan kelimeler tekrarlanarak şiirde hem bir iç kafiye, hem de güzel bir āhenk sağlanmıştır:

İçdüm şarāb-ı laʿlüŋi **mestāneyem mestāneyem**
Oldum esīr-i kākülüŋ **dīvāneyem dīvāneyem**

Ben ʿaşk ile cūş eyledüm idrāke hāmūş eyledüm
Dünyāyı bī-hoş eyledüm **meyhāneyem meyhāneyem**

Tutmaz bu bezm içre keder ḳalmaz vücūdumdan eser
Dest-i fütāde devr ider **peymāneyem peymāneyem**

Ey dil-ber-i ālī-cenāb āhumdan eyle ictināb
Devrān beni kıldı harāb **vīrāneyem vīrāneyem**

Ammā bir ehl-i ragbete tāze-nihāl-i himmete
Nev-sūz-ı şem'-i devlete **pervāneyem pervāneyem**

Mîr-i sabāhu'l-hayr-ı kām hūrşîd-i burc-ı ihtişām
Oldum kapusında gulām **şāhāneyem şāhāneyem**

Yok ülfetüm nādān ile 'ārifden itmem hîç gile
Ben Şehrî-i zāde ile **bîgāneyem bîgāneyem** (G/102)

ee. Aynı matla'nın (mısra'ın) kullanımından (Reddü'l-Acüz Ales'ı-sadr)oluşan tekrarlar:

Redd-i matla' ve redd-i kafiye olarak tanımlanan bu tür tekrarlardan özellikle redd-i matla', yerinde kullanıldığında hem anlam açısından hem de şekil açısından şiirin kompozisyonunu tamamlayan farklı ve güzel bir söylemin ortaya çıkmasını sağlar. Şehrî'nin gazellerinde daha çok redd-i matla' bulunmaktadır. Redd-i matla' bir gazelin ilk beytini, yani matla beytini oluşturan birinci veya ikinci mısra'ının makta beytinin son mısraında tekrar kullanılmasına denir. (Tahirü'l-Mevlevî, 1973:122) Aşağıya redd-i matla'lardan sadece birini aldık, diğerlerinin de gazel numaralarını vermekle yetineceğiz:

Çîn-i nāzam ebrū-yı hūbān me'mendür baŋa
Mevc-i nūram cebhe-i hūrşîd meskendür baŋa

Biŋ bahār olsa açılmam güşe-i gülzārda
Āteşem cāy-ı tebessüm künc-i külhandur bana

Handenākem gerçi rūy-ı nev-bahāra goncaveş
Lîk hār-ı mihnet-i devrān nişîmendür bana

Hıfz-ı āh-ı āteşîn ü şugl-ı hūnîn-giryeden
Çeşm-i bî-h^{v}āb u dil-i pür-tāb düşmendür bana

Gamze-i pür-fitneden havf eylemem Şehrî gibi
Çîn-i nāzam ebrū-yı hūbān me'mendür baŋa (G/1)

Yukarıdaki gazelin dışında, G/28, G/49, G/68, G/71 ve G/91 numaralı gazellerde de redd-i matla' bulunmaktadır.

Tekrarlarla ilgili olarak üzerinde duracağımız son konu ikilemelerdir. İkilemeler, metinde anlamı güçlendirmek için aynı kelimenin veya kelime grubunun tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt veya seslerin birbirini andıran kelimelerin yanyana kullanımına denir. (Ünver, 1988:291) İkilemeler kasidelerde de olmasına rağmen, daha çok gazellerde kullanılmıştır. İkilemeler şiirde ahengi sağlamalarının yanı sıra, anlamın da daha vurgulu, pekiştirilmiş bir şekilde ortaya konulmasına yardımcı olurlar. Esasında yukarıda verdiğimiz örnekler de bir nevi ikilemedir. Aşağıda aynı kelime veya kelime gurubunun yanyana tekrarından oluşan ikilemelere örnekler verilmiştir.

'aceb 'aceb

Dirīg-ı gerd-i haḳāret vücūdum eyledi pest
'Aceb 'aceb ki ecel-i nā-resīde medfūnam (G101/2)

cihān cihān ve **'adem 'adem**

Cihān cihān gam-ı ye's ile Şehrî-i nā-kām
Vedā' eyledi dehri **'adem 'adem** diyerek (G79/5)

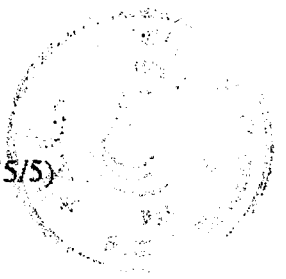
çeşme çeşme

Yüri zenbūrdan ey nāle meşk it fenn-i te'sīri
K'içer her nīş nīş-i nālesinden **çeşme çeşme** nūş (G64/2)

eyleme de eyleme

Şehrî Şehrî sebeb-i magfiretümdür zinhār
Zevk-i cürm **eyleme de eyleme** imsāk bana (G2/4)

haberüm yok haberüm yok

Şehrîdür iden gamze-i bî-rahmını tekfîr
Zinhâr bu sözden **haberüm yok haberüm yok** (G75/5)

turur turur (G101/3)

Turur turur iderüm baht-ı bî-günehle cedel
ʿİtâb-ı silsile eyler garîb-i mecnûnam (G101/3)

b. Parelellikler:

Tekrarlar kadar sık bir şekilde kullanılmış olmasa bile, Şehrî'nin gazellerinde parelellik arzeden unsurlara rastlamaktayız. Bu tip söyleyişin şiire canlılık, orijinallik kazandırdığını ve şiiri tek düze söyleyişten, monotonluktan kurtardığını söyleyebiliriz.

Şehrî Divanı'nda paralel söyleyişe uygun olarak vereceğimiz iki gazelde iki farklı kullanım söz konusudur:

Birinci örnekte tek sayılı beyitlerde **ʿĀşıkam ʿāşık ki**, çift sayılı beyitlerde ise **ʿĀrifem ʿārif ki** kelimelerinin paralel bir şekilde kullanılması sonucunda gazele oldukça ilgi çekici ve güzel bir söylem tarzı kazandırılmıştır:

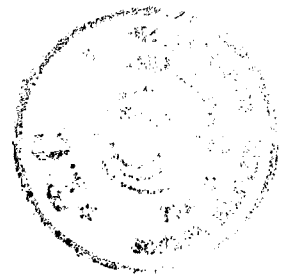
ʿĀşıkam ʿāşık ki ḳayd-ı mâ-sivâ bilmem nedür
Siklet-i bîgâne hazz-ı âşinâ bilmem nedür

ʿĀrifem ʿârif ki bildüm zâtını bî- cism ü cân
Şâm-ı deycûr-ı fenâ subh-ı bekâ bilmem nedür

ʿĀşıkam ʿâşık ki ser-tâ-pâ esîr-i kâkülem
Himmet-i ʿaşk ile teşvîş-i rehâ bilmem nedür

ʿĀrifem ʿârif ki itdüm mâ-verâ-yı ʿaklı seyr
İʿtibâr-ı lâ-halâ vü lâ-melâ bilmem nedür

ʿĀşıkam ʿâşık ki meʾmûr-ı niyâzam tâ- ezel
İmtiyâz-ı kahr u luṭf-ı dil-rübâ bilmem nedür

ʿĀrifem ʿārif ki buldum Hakkk'ı bī-seyr ü sülūk
İmtinān-ı hādi-i eyn ü metā bilmem nedür

Şehriyem Şehrî ki tabʿ-ı nāzükimdür hem-demüm
İhtilāt-ı hardal u ādem-nümā bilmem nedür (G/45)

İkinci örnekte ise; **Bir sencileyin** ve **Bir bencileyin** kelimeleri aynı beytin içinde, fakat mısra başlarında kullanılarak farklı bir paralel bir anlatım ortaya konulmuştur:

Bir sencileyin āyine-i rāz ele girmez
Bir bencileyin tūtî-i iʿcāz ele girmez

Bir sencileyin gonca-i mestūr açılmaz
Bir bencileyin bülbül-i gammāz ele girmez

Bir sencileyin fenn-i tegāfülde müsellem
Bir bencileyin sabr ile mümtāz ele girmez

Bir sencileyin derd-i dil anlar güzel olmaz
Bir bencileyin ʿāşık-ı hem-rāz ele girmez

Bir sencileyin āyine-i hüsne münāsib
Bir Şehrî gibi rind-i nazar-bāz ele girmez (G/51)

5. Aliterasyon

Bir mısrada aynı ünlü ya da ünsüzlerin dikkati çekecek derecede tekrarlanması şiire ayrı bir ahenk vermektedir. Assonans ve alliterasyon olarak tanımlanan bu tekrarlara Şehrî'nin şiirlerinde de az da olsa rastlamaktayız.

Aşağıdaki örnek mısralarda "d, r ve z" ünsüzlerinin tekrarından meydana gelmiş alliterasyonlar yer almaktadır:

Olmasun ol **dil** ki **derd**-i ʿaşḳ**dan** āsū**dedür** (G41/3b)

Vedāʿ eyle**di** dehri ʿadem ʿadem **diyerek** (G79/5b)

Ziyāret-i ṣanem eyler şuʿū**r**-ı pür-ġayret
Ḥużūr-ı berhemenîde ḥaram ḥaram diyerek (G79/4)

Biz ki bezm-i ezel siyeh-rūzuz (G103/3a)

D. Şehrî Divanı'nın Yazma Nüshaları ve Nüsha Tavsifleri

Şehrî Dîvânı'nın yazma nüshalarının tavsifleri İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu'ndaki sıraya göre yapılmıştır. Bu katalogda yer alan 13 nüshanın dışındaki nüshalar ise, herhangi bir ön şarta bağlı kalmaksızın rastgele sıralanmıştır. Bu arada yazma nüshaların künyelerinin yanına metnin kuruluşunda ve tabloların oluşturulmasında kullanılan semboller de yazılmıştır.

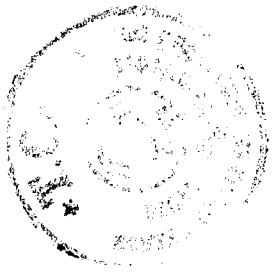
Dîvân nüshalarının muhtevalarının tespiti amacıyla yapılan tablolarda, aynı kütüphaneye kayıtlı nüshalar birlikte verilerek nüshaların daha derli toplu görülmesi amaçlanmıştır. Aşağıda, önce Şehrî Dîvânı'nın yurt içi ve dışındaki bütün yazma nüshalarının tavsifleri verilmiş, daha sonra muhtevaları ve tertipleri açısından toplam 26 nüshanın ve bir na't mecmuasının gruplandırılması yapılmıştır. Daha sonra yapılan bu gruplandırma içerisinde en sağlam ve hacimli olduğuna karar verdiğimiz nüshalar metin kuruluşuna esas alınan nüshalar olarak belirtilmiştir. Bunların dışında kalan ve metnin kuruluşuna esas alınan nüshalarla yakın akrabalık özelliği gösteren nüshalar- ki bunlar içinde kaside ve musammatların yer almadığı, fakat içerdikleri gazel sayıları açısından dikkate alınması gereken nüshalar da bulunmaktadır- kontrolde başvurulan nüshalar şeklinde tasnife tâbi tutulmuştur. En sonda da yukarıdaki nüshaların dışında kalan ve hem kasideler, hem de gazeller ve diğer nazım şekilleri açısından eksik olan nüshalar muhteva tespitinde başvurulan nüshalar başlığı altında tasnife tâbiî tutulmuştur.

1.Şehrî Dîvânı'nın Nüsha Tavsifleri

1.Mecmua.Topkapı Sarayı Müzesi Ktb. Revan. No: 781/2 Yk:106-149 (TR1)

Mecmuada 5 na't, 3kaside, 1 terkîb-bend, 129 gazel, 12 rübâî, 10 kıt'a, 7 beyit, 9 tarih, 4 Farsça gazel vardır.

İstinsah. tarihi	:H.1107-M.1695
İstinsah kaydı	:-
Müstensih	:Derviş Mehmed
Yaprak sayısı	:44
Kitap ölçüsü	:210x133-151X90,

Satır	:19
Yazı	:Nesih
Kağıt	:Aharlı Avrupa
Cilt	:Kahverengi yumuşak meşin, zencerekli.
Baş:	Şehrî sebeb-i hilkatiini derrāk ol Endîşe-i dünyā-yı demîden pāk ol
Son	فال بدی بودم که ز مجموعهٔ تقدیر: بر نیت شهری ۀ الم نام شکفتم

Dîvān tertibi, kasideler, kıt'a-ı kebire, musammatlar (tercî'-bend ve terkîb-bend), gazeller, rubāîler, kıt'alar, rubaî müstezād, matla'lar, tarihler ve Farsça gazeller şeklindedir.

2.Mecmua. Lala İsmail Efendi. (Süleymaniye Ktb.) No:718/8 Yk:155-175 (SLİ2)

Mecmua'da 5 na't, 3 kasîde, 1 terkîb- bend, 106 gazel, 7 tarih, 4 kıt'a, 7 rubāî, 6 matla' vardır.

İstinsah tarihi	:H.1167-M.1753/54
İstinsah kaydı	:Temmetü'l-Kitābbi-'avnillah
Müstensih	:-
Kitap ölçüsü	:205x133
Yaprak sayısı	:21
Satır	:31
Yazı	:Nesih gibi
szb	:Kırmızı
Kağıt	:Aharlı Avrupa
Cilt	:Etrafı meşin, üstü ebrî kaplı, mıklepli.
Baş:	Şehrî sebeb-i hilkatiini derrāk ol Endîşe-i dünyā-yı demîden pāk ol

Son Kıyas itmen o şûh-ı şîvekārun hattı gelmişdür
Rah-ı āyînesinde ʿaks-i zülfin siyāhîdür

Dîvānın tertibi kasideler, musammat(terkîb- bend), gazeller, kıtalar, tarihler, rubāîler ve matlalar düzenindedir. Ayrıca eserin sonunda Yusuf Dedeʾnin takrizi bulunmaktadır.

Bu nüsha başta gazel olmak üzere diğer nazım şekillerinin sayısı açısından da oldukça eksiktir

3.Mecmua. Ali Emiri Efendi. Manzum Eserler (Millet Ktb.) No:236/1Yk.1-16 (AE1)

Mecmuada 5 naʿt, 1 terkîb- bend, 65 gazel,3 rubāî ve 2 kıtʿa vardır.

İstinsah tarihi :-
İstinsah kaydı :-
Müstensih :-
Kitap ölçüsü :272x142-212x89
Yaprak sayısı :16
Satır :27
Yazı :Taʿlik
Kāğıt :Abadi taklidi
bk ve cl :Yaldız, bazı mahlaslar: kırmızı
Cilt :Kabartma mor kağıt kaplı, arkası bez.

Baş :Şehrî sebeb-i hilkatiini derrāk ol
Endîşe-i dünyā-yı denîden pāk ol

Son :Ser defter-i taʾzîmde ol kavm-i güzîn
ʿÜnvān ise ben nümûne-i imzāyam

Birinci yaprağında Ali Emirî Efendiʾnin vakıf mührü basılı olan bu nüsha kasideler(sadece naʿtlar), musammat(terkîb- bend), gazeller, rubāîler ve kıtʿalar şeklinde düzenlenmiştir. Oldukça eksik bir nüshadır.

4.Dîvān-ı Şehrî. Ali Emiri Efendi. Manzum Eserler (Millet Ktb.) No:237 (AE2)

Divan'da 1 na't, baş tarafı noksan 1 kaside ile kısa bir kaside, 132 gazel, 11 tarih, 3 kıt'a , 7 rubāî ve 4 farsça gazel bulunmaktadır.

İstinsah tarihi	:-
İstinsah kaydı	:-
Müsteensih	:-
Kitap ölçüsü	:227x135-160x82
Yaprak sayısı	:25
Satır	:21
Yazı	:Ta'lik 1 ve 2'inci yaprak
Kāğıt	:Aharlı sarıca
Cl:	:Yaldız
Szb	:Kırmızı
Cilt	:Ebri kaplı ve miklepli
Baş	:Şehrî sebeb-i hilkatüni derrāk ol Endîşe-i dünyā-yı demîden pāk ol
Son	:Du'ā idüp didi tārihini ahbāb Mü'ebbed bād bād-ı îmān-ı Feyzî

Birinci yaprakta biri Arapça, ikisi Farsça üç kıt'a ile Derviş Ali imzası ve Ali Emiri Ef.'nin vakıf mührü vardır.Bu nüshanın tertibi; kaside, gazeller,tarihler, kıt'alar, rubāîler ve Farsça gazeller düzenindedir. Bu nüsha da özellikle kasideler ve musammatlar açısından neredeyse tamamen eksiktir.

5.Dîvān-ı Şehrî. Hacı Mahmud Efendi. (Süleymaniye Ktb.) No:3707 (SHM)

Divan'da 5 na't, Gürcü Mehmed Paşa için 3 kaside, birer terkîb- bend ve tercî'- bend, 133 gazel, 15 rubāî, 1 müstezad, 4 kıt'a, 9 tarih ,10 matla' ve 2 tane de manzum mektup vardır.

İstinsah tarihi :-
İstinsah kaydı :-
Müstensih :-
Kitap ölçüsü :202x111-151x65
Yaprak sayısı :42
Satır : 21
Yazı :Talʿik, 1 ve 17.yaprak
Bk ve cl :Yaldız
Kâğıt :Abadi taklidi
Cilt :Arkası meşin, üstü mor kağıt kaplı.

Baş :Şehrî sebeb-i hilkatüni derrāk ol
Endîşe-i dünyā-yı demîden pāk ol

Son :Nice Feryād itmeyem Şehrî gibi subh u mesā
Ah bir vālā-himem- mahdûmdan oldum cüdā

18. yaprak der kenarında Şirazlı Hafızʾın Elā yā eyyühesʾs-sāki gazeline 1 nazire ile 16. yaprak der kenarında bir müstezād gazel bulunmaktadır.Fakat bu müstezād gazel Safāyî tezkiresindeki bilgilere göre asıl adı Mustafa olan Antakyalı Şehrîʾye aittir. (Safāyî yk.145b). Başta vakıf mührü vardır.

Bu nüsha, elimizdeki mevcut nüshaların en hacimli ve en sağlam olanıdır. Nüsha, kasideler, kıtʿa-ı kebire, musammatlar(terkîb- bend ve tercîʿ- bend), mesnevi nazım şeklindeki manzum mektuplar, gazeller, rubāîler, rubāî müstezād, kıtʿalar, matlaʿlar ve tarihler şeklinde düzenlenmiştir.

6.Mecmua. Lala İsmail Efend. (Süleymaniye Ktb.)No: 475/3
Yk:66-85 (SLİ1)

Mecmuada 5 naʿt, 1ʿi Gürcü Mehmed Paşa vasfında 3 kaside ve 95 gazel vardır.

İstinsah tarihi :-
İstinsah kaydı :-
Müstensih :-

Kitap ölçüsü	:243x88
Yaprak sayısı	:20
Satır	:Muhtelif
Yazı	:İnce ta'lik
Kâğıt	:Abadi taklidi
Cilt	:Koyu kırmızı meşin, yaldızlı şemseli.

Baş	:Şehrî sebeb-i hilkatüni derrâk ol Endîşe-i dünyâ-yı demîden pâk ol
Son :	Görürsen her zaman dildârum def'-i gam eylersün Seni hîç görmeyen ol Şehrî-i gam-hârı gördün mi

Bu nüsha kasideler ve oldukça eksik sayıdaki gazeller şeklinde düzenlenmiştir.

7.Mecmua. İstanbul Üniversitesi Ktb: Ty.No: 462/1
Yk: 1-29 (İÜ1)

Sonundan eksik bulunan bu nüshada 5 na't, 3 kaside, birer terkib-i bend ve terci'-bend, 92 gazel ve1 kıt'a vardır.

İstinsah tarihi	:-
İstinsah kaydı	:-
Müstensih	:Nazım
Kitap ölçüsü	:206x115-155x68
Yaprak sayısı	:29
Satır	:21
Yazı:	Ta'lik
Bk	:Bakır yaldız
Cl	:İlk iki sayfa bakır yaldız, diğerleri kırmızı
Kâğıt	:Esmer,âharlı
Cilt	:Arkası meşin, üstü bez kaplı.

Baş	:Şehrî sebeb-i hilkatüni derrâk ol Endîşe-i dünyâ-yı demîden pâk ol

Son :Bu beyʿgāhda bir benüm nazra itmediler
İki cihana deger ben ki dürr-i meknûnam

Bu nüsha kasideler (naʿtlar), tercîʿ- bend, kasideler, kıtʿa-ı kebire, terkîb- bend ve oldukça eksik sayıdaki gazeller şeklinde düzenlenmiştir.

8. Mecmua. İstanbul Üniversitesi Ktb. Ty. 1710/7, Yk:150-169(İÜ2)

Baş tarafına yanlış olarak Dîvân-ı Şehrî-i Bursavî yazılmış olan bu nüshada 114 gazel, 7 rubāî, 4 kıtʿa, 6 beyit, 4 Farsça gazel,1 Farsça kıtʿa vardır.

İstinsah tarihi	:-
İstinsah kaydı	:-
Müstensih	:-
Kitap ölçüsü	:215x135-165x74
Yaprak sayısı	:20
Satır	:21
Yazı	:Taʿlik
Cl	:Kırmızı
Kāğıt	:Abadi taklidi
Cilt:	:Kahverengi meşin, mıklepli ve istampa yaldızlı, şemseli.

Baş :Şehrî sebeb-i hilkatüni derrāk ol
Endîşe-i dünyā-yı denîden pāk ol

Son :اما ز نوشتن امیرالامرا
خم گشته قدم چون الف دیوانی

Bu nüshada kasideler ve musammatlar yoktur. Nüshanın başında eksik sayıdaki gazeller, rubāîler, kıtʿalar, matlaʿlar, Farsça gazeller ve Farsça kıtʿa yer almaktadır.

9. Mecmua. İstanbul Üniversitesi Ktb. No:155/1, Yk: 1-24 (İÜ3)

Kasidelerin bulunmadığı bu nüshada 133 gazel, 15 rubāî, 1 müstezad rubāî, 6 kıt'a, 10 beyit, 10 tarih ve 4 Farsça gazel vardır.

İstinsah tarihi	:-
İstinsah kaydı	:-
Müstensih	:-
Kitap ölçüsü	:270x145-197x86
Yaprak sayısı	:24
Satır	:23
Yazı	:Ta'lik
Bk ve cl	:Bakır yaldız
Szb	:Kırmızı
Kāğıt	:Aharlı Avrupa
Cilt	:Etrafı meşin, üstü deri kaplı.

Baş :Çîn-i nāzam ebrû-yı hûbān me'mendür bana
Mevc-i nûram cebhe-i hûrşîd meskendür bana

Son: Agzın bile açmaz söze ol gonca-femünle
Billāh gülünmez

Bu nüshanın sonunda yer alan ve Müstezād-ı Şehrî başlığı altında

Ey şûh-ı cefā-pîşe bu nāz u sitemünle Billāh gülünmez
Üftādelere tā bu kadar nār-ı gamunla Billāh çekilmez

matlaıyla başlayan müstezad gazel yazılı ise de bu manzumenin Malatyalı Şehrî'nin değil, Antakyalı Şehrî'nin olduğu Safayî tezkiresinde kayıtlıdır.(Safāyî yk.145b). Söz konusu müstezad gazel sadece bu nüsha ile Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi 3707 numarada kayıtlı nüshada bulunmaktadır. SHM şeklinde sembolleştirilen nüshanın hemen hemen en sağlam nüshalardan biri olduğu göz önünde bulundurulursa İÜ3 nüshasının SHM'den kopya edilmiş olabileceği ileri sürülebilir.

10.Mecmua. Revan (Topkapı Sarayı Müzesi Ktb.) No:769/3.
Yk:59-94 (TR2)

Bu mecmuada 5 naʿt, 3 kaside, birer tercīʿ ve terkib-bend, 1 mesnevi, 10 tarih, 130 gazel, 16 rubaî, 8 kıtʿa, 9 beyit,1 rubāî müstezād, 4 Farsça gazel vardır.

İstinsah tarihi	:-
İstinsah kaydı	:-
Müstensih	:-
Kitap ölçüsü	:232x125-174x70
Yaprak sayısı	:36
Satır	:23
Yazı	:Taʿlik
Cl ve szb	:İlk iki sayfa cetvelsiz diğerleri ve kırmızı
Kâğıt	:Zerefşān, ābadi
Cilt	:Etrafı meşin, üstü ebri kaplı.
Baş	:Şehrî sebeb-i hilkatüni derrāk ol Endîşe-i dünyā-yı demîden pāk ol
Son	:Sen hemān ʿafvun hisāb it yohsa cürm-i bendegān ʿAdd olınmaz yok yire inkāra maʾdûd eyleme

Muhteva açısından zengin olan bu nüshanın başında tercīʿ-bend var. Daha sonra naʿtlar, kasideler, kıtʿa-ı kebire, terkîb-bend, mesnevi, tarihler, gazeller, rubāî müstezād, rubāîler, müfredler, kıtʿalar ve Farsça gazeller gelmektedir.

11.Mecmua. Atıf Efendi.(Süleymaniye Ktb.)No:2255/1
Yk:1-46 (SAE)

Bu mecmuada 5 naʾt, 4 kaside, 1 terkîb-bend, 124 gazel, 1'i Farsça 13 kıtʿa ve rubāî 6 beyit, 6 tarih ve Yusuf Dedeʾnin takrizi vardır.

İstinsah tarihi	:-
İstinsah kaydı	:-

Müstensih	:-
Kitap ölçüsü	:195x108-150x63
Yaprak sayısı	:46
Satır	:16
Yazı	:Ta'lik
Bk	:1 ve 18'inci yaprak başlıkları hafif tezhipli
Cl	:Yaldız
Kâğıt	:Abadi taklidi
Cilt	:Kahverengi meşin
Baş	:Şehrî sebeb-i hilkatüni derrâk ol Endîşe-i dünyâ-yı demîden pâk ol
Son	:Sûret-i ma'nâyı tasvîr eylemiş Şehrî-i zâr İşte meydân-ı sühan fehm eylesün ehl-i zekâ

Baş tarafında vakıf ve temellük mührü basılı, üç tane temellük kaydıyla Şehrî için şu satırlar yazılıdır: Şair Nef'î şakirdânından Malatyevî Ali Çelebîdir. Gürcü Mehmed Paşa'ya Dîvân Kâtibi olmuşdur. Vefatı 1074.

Ah Şehrî göçdü bezm-i cennete

beyti ölümüne düşülen tarihtir. Bu nüsha na'tlar ve kasideler, terkîb-bend, gazeller, Farsça gazeller, rubâîler, matlalar, kıt'alar ve Mevlevî Yusuf Dede'nin takrizi şeklinde düzenlenmiştir.

12.Mecmua Hafid Efendi. (SüleymaniyeKtb.)No:348/3. Yk:81-124 (SHE)

Bu nüshada 5. na't, 3 kaside, birer terci' ve terkîb-bend, 14 kıt'a, 129 gazel, 4 Farsça gazel, 8 tarih, 11 rubâî, 1 müstezâd rubâî ve 7 matla vardır.

İstinsah tarihi	:-
İstinsah kaydı	:-
Müstensih	:-
Kitap ölçüsü	:190x108

Yaprak sayısı	:44
Satır	:19
Yazı	:Nesih
Kâğıt	:Aharlı âbadi taklidi
Cilt	:Koyu kahverengi meşin, üstü kâğıt kaplı.
Baş	:Şehrî sebeb-i hilkatüni derrâk ol Endîşe-i dünyâ-yı demîden pâk ol
Son	:Kıyâs itmen o şûh-ı şîvekârun hattı gelmişdür Ruh-ı âyînesinde ʿaksi zülfin siyâhıdur

Eldeki sağlam ve hacimli yazmalardan biri olan bu nüshada diğer nüshalarda olmayan iki kıtʿa-i kebire bulunmaktadır.[6] Dîvân tertibi kasideler(naʿtlar), tercîʿ-bend, kasideler, terkîb-bend, kıtʿa-ı kebireler, gazeller, Farsça gazeller, tarihler, rubâiler, müstezâd rubâî, matlalar ve kıtʿalar düzenindedir.

13.Mecmua. Esʿad Efendi. (Süleymaniye Ktb.) No:3798/4. Yk: 58-68 (SEE)

Bu mecmuada 4 naʿt, 3 kaside, kıtʿa-ı kebire, 115 gazel, 9 tarih, 2 kıtʿa, 10 rubâî, 7 matlaʿ ve 1 Farsça gazel bulunmaktadır.

İstinsah tarihi	:-
İstinsah kaydı	:-
Müstensih	:-
Kitap ölçüsü	:200x145
Yaprak sayısı	:12
Satır	:Muhtelif
Yazı	:Taʿlik
Szb	:Kırmızı
Kâğıt	:Aharlı kalınca âbadi taklidi

[6]Süleyymaniye Ktp. Hafid Efendi No: 348/3.

Medar-ı dîn ü devlet Mustafa big ey kerem kânı

Cilt :Yeşil renkte meşin, kenarları yaldız çizgili

Baş :Gönül bir âfet-i devrânun oldı hayrânı
Ki mihre hande ider maşrık-ı girîbânı

Son :Kıyâs itmen o şûh-ı şîvekârun hattı gelmişdür
Ruh-ı âyinesinde ʿaksi zülfin siyâhıdur

Nüsha naʿtlar, tercî-i bend, kasideler, kıtʿa-ı kebire, terkib-i bend, gazeller, tarihler, rubâîler, kıtʿalar, Farsça gazeller ve matlalar şeklinde düzenlenmiştir.

14 Mecmua. Millî Ktb.Yz.A. No: 321/6. Yk:90-115 MK1

Bu mecmuada 5 naʿt, 3 kaside, birer tercîʿ ve terkîb-bend, 105 gazel, 6 rubâî, 7 tarih, 3 kıtʿa, 1 kıtʿa-ı kebire ve 6 müfred vardır.

İstinsah tarihi :-
İstinsah kaydı :-
Müstensih :-
Kitap ölçüsü :280x173-205x90
Yaprak sayısı :25
Satır :29
Kâğıt :Aharlı âbadi
Yazı :Taʿlik, birleşik harf ve arma filigramlı
Kâğıt :Siyah meşin cild

Baş :Şehrî sebeb-i hilkatüni derrâk ol
Endîşe-i dünyâ-yı demîden pâk ol

Son :Seyr idince hemân didüm târihini
Görmedüm böyle hâne-i pâki

Bu nüsha başta naʿtlar (5 kaside ve 1 tercî-bend), medhiyeler, terkîb-bend, gazeller, kıtʿa ve rubâîler, müfredler, tarihler şeklinde düzenlenmiştir. Gazeller açısından ekisk bir nüshadır.

15. Dîvān-ı Şehrî. Millî Ktb.(Fahri Bilge) Yz. No:197 MK2

Divanda 5 naʿt, 3 kaside, birer tane terciʿ ve terkîb-bend, 130 gazel, 15 rubāî, 10 kıta, 10 tarih, 1 mesnevi, 10 matla, 1 rubāî müstezād ve 4 Farsça gazel bulunmaktadır.

Dîvān. 1071 H/ 1660 M

İstinsah tarihi	:-
İstinsah kaydı	:-
Müstensih	:-
Kitap ölçüsü	:200x117-165x63
Yaprak sayısı	:41
Yazı	:Taʿlik
Kağıt	:Rutubet lekeli harf filigramlı
Cilt	:Kahverengi şemseli, miklepli meşin

Baş	:Şehrî sebeb-i hilkatüni derrāk ol Endîşe-i dünyā-yı demîden pāk ol
Son	:Eylemem Şehrî tenezzül dûzāh-ı ednāya ben Benzemezse Şāma girmem cennet-i aʿlāya ben

En hacimli ve sağlam nüshalardan biri olanbu nüshaya başta terciʿ-bend şeklindeki naʿt ile başlanmıştır. Bunu kaside nazım şeklindeki naʿtlar, medhiyeler, terkîb-bend ve mesnevi izlemektedir. Daha sonra da tarihler, gazeller, Farsça kıtʿa ve gazeller, rubāîler, kıtʿalar, müfredler gelmektedir.

16. Mecmua. Millî Ktb. Yz.A. No: 5169/1 1b-48b yk MK3

Şehrî Ali Çelebi, Malatyalı, 1071. M.1660. Dîvān

Bu nüshada bir terkîb-bend, beşi naʿt ve dördü medhiye olmak üzere 9 kaside, 124 gazel, 10 rubaî, 7 tarih, 6 kıtʿa, 7 müfred ve 4 Farsça gazel bulunmaktadır.

İstinsah tarihi : H.1231
İstinsah kaydı :-
Müstensih :-
Kitap ölçüsü :210x148-145x120 mm
Yaprak sayısı :47
Satır :17
Yazı :Nesih,harf ve arma filigramlı
Szb :kırmızı sırtı ve kenarları meşin, satıhlar desenli, kağıt kaplı miklebli, mukavva cilt

Baş: :Şehrî sebeb-i hilkatüni derrāk ol
Endîşe-i dünyā-yı demîden pāk ol

Son :Gice gündüz hemān sıdk-ı derûn-ile duʿā eyle
Ola cümle umurında muʿînün hazret-i Sübhān

Bu nüshanın tertibi ise şöyledir: Başta beş adet naʿt, ikisi Gürcü Mehmed Paşa ve Kethüdā Mustafa Beg vasfında 4 adet medhiye, iki tane kıtʿa, bir terkîb-bend, 124 gazel, 10 rubāi, dört adet kıtʿa, dört adet Farsça gazel ve 7 tane de müfred.

17. Dîvān-ı Şehrî. Millî Ktb. Yz.A. No:3926 (MK4)

Şehrî Ali Çelebi, Malatyalı. 1071 H. 1660 M.
Dîvān.
İstinsah tarihi :-
İstinsah kaydı :-
Müstensih :-
Kitap ölçüsü :215x130-145x60
Yaprak sayısı :34
Satır :25
Yazı :Taʿlik ince abādi
Kāğıt :Ser levha laciverdî, tezhipli, yaldız cetvelli
Cilt :Şemseli, zencirekli, kahverengi meşin cilt

Baş :Şehrî sebeb-i hilkatüni derrāk ol
Endîşe-i dünyā-yı demîden pāk ol

Son :Sen hemān ʿafvîn hisāb it yohsa cürm-i bendegān
ʿAdd olınmaz yok yire inkār-ı madûd eyleme

Yer yer müstensihten kaynaklanan hataların bulunduğu bu nüshaya tercî-bend nazım şeklindeki naʿt ile başlanmıştır. Sonra naʿtlar, medhiyeler, terkîb-bend ve mesnevi gelmektedir. Bunları da gazeller, tarihler, rubāiler, müfredler ve kıtʿalar izlemektedir.

18.Mecmua, Revan.(Topkapı Sarayı Müzesi Ktb) No:968. Yk:194b-233a (TR3)

Divanda biri tercî-bend nazım şeklinde 5'i de kaside nazım şeklinde olmak üzere 6 naʿt, 4 medhiye, 1 terkîb-bend, 129 gazel, 9 tarih, 10 kıtʿa, 12 rubāî, 1 müstezād rubāî, 4 Farsça gazel ve 7 müfred bulunmaktadır.

İstinsah tarihi :1095 H. 1684 M
İstinsah kaydı :-
Müstensih :Tayyibi Mustafa ve Odabaşı-Zāde Abdulbaki eliyle
Kitap ölçüsü :205x125-155x70mm
Yaprak sayısı :39
Yazı Taʿlik
Satır :19
Kāğıt :Aharlı kāğıt

Baş :Şehrî sebeb-i hilkatüni derrāk ol
Endîşe-i dünyā-yı demîden pāk ol

Son فال بدی بودم که ز مجموعهٔ تقدیر:
بر نیت شهری ۹ الم نام شکفتم

Bu nüsha başta kaside nazım şeklindeki 5 naṭ, 4 medhiye, birer terkîb ve tercîʿ-bend ile başlanmış, daha sonra gazeller, rubāiler, müstezād rubāî, kıtʿalar, müfredler, tarihler ve Farsça gazeller şeklinde düzenlenmiştir.

19.Kütahya Vahit Paşa İl Halk Ktb. 631 (Kü)

Dîvān.
Şehrî.

İstinsah tarihi	: H.1072
İstinsah kaydı	-
Müstensih	:Mehmed Nāzım
Kitap ölçüsü	:190x115-150x65
Yaprak sayısı	:39
Satır	:21
Yazı	:Ta'lik
Baş	:Şehrî sebeb-i hilkatüni derrāk ol Endîşe-i dünyā-yı demîden pāk ol
Son	فال بدی بودم که ز مجموعهٔ تقدیر: بر نیت شهری ۀ الم نام شکفتم

20.Nuruosmaniye Ktb.4959 (4395/8) (No)

Bu divanda 5 na't, 3 medhiye, 1 terkīb-bend, 107 gazel, 2 tarih, 12 rubāî, 6 matla ve takrīz-i Dede Yusuf bulunmaktadır. Medhiye, hem terci'-bend ve. gazeller yönünden oldukça eksik bir nüshadır.

Şehrî
Dîvān

İstansah tarihi	:-
İstinsah kaydı	:-
Müstensih	:-
Kitap ölçüsü	:
Yaprak sayısı	:24
Yazı	Talik
Baş	:Şehrî sebeb-i hilkatüni derrāk ol

Endîşe-i dünyā-yı demîden pāk ol

Son :Sûret-i maʿnāyı tasvîr eylemiş Şehrî-i zār
İşte meydān-ı sühan eylesün ehl-i zekā

21.İstanbul Üniversitesi Ktb. 9818 (İÜ4)

Bu nüshada 128 gazel, 8 tarih, 1 mersiye, 11 rubāî ve 7 müfred bulunmaktadır. Divanda ne naʿtlar, ne medhiyeler, ne de musammatlar bulunmaktadır.

Dîvān
İstinsah tarihi :-
İstinsah kaydı :-
Müstensih :-
Kitap ölçüsü :192x102
Yaprak sayısı :
Yazı :Talik
Satır :22

Baş :Çîn-i nāzam ebrû-yı hûbān meʿmendür bana
Levh-i nûram cebhe-i hûrşîd meskendür bana

Son :Kıyās itmen o şûh-ı şîvekārun hattı gelmişdür
Ruh-ı āyinesinde ʿaks-i zülfin siyāhıdur

22.Dîvān-ı Şehrî, Kayseri Raşid Efendi Ktb. No:1265. (Ka)

Bu nüshada 8 kaside (beşi naʿt, üçü medhiye), 2 musammat (bir terci̇ʿ- bend, biri de terki̇b- bend),126 gazel, 8 tarih, 15 rubāî, 7 kıtʿa ve 6 müfred bulunmaktadır.

İstinsah tarihi :-
İstinsah kaydı :-
Müstensih :-
Kitap ölçüsü :136x120-130x65
Yaprak sayısı :45

Satır	:17
Sütun	:2
Yazı	:Nesta'lik
Kağıt	:
Cilt	:

Baş	:Şehrî sebeb-i hilkatüni derrāk ol Endîşe-i dünyā-yı demîden pāk ol
Son	:Eylemem Şehrî tenezzül dûzah-ı ednāya ben Benzemezse Şāma girmem cennet-i a'lāya ben

Bu nüsha rubāî, kasideler(na't), tercî'- bend, terkib-i bend, tarihler, mersiye, kasideler(medhiye), gazeller, rubāîler, kıt'alar ve müfredler şeklinde tertip edilmiştir. Nüshada hem nazım şekillerinin tertibi ve hem de

Medār-ı dîn ü devlet Kethüdā Big ey kerîmü'ş-şān
Murādun üzre dönsün dāimā nüh künbed-i gerdān

mısra'ıyla başlayan kıt'a-ı kebireye göre bir değerlendirme yapıldığında, bu nüshanın ÖB veya SHE nüshalarından birinden kopya edilmiş olabileceği ihtimali ileri sürülebilinir.

23. Mecmua. Yapı ve Kredi Bankası Ktb.No:15575/2 71b-106b (YK1)

Bu nüsha 5 na't, 1 terkîb-bend, 3 medhiye, 122 gazel, 4 kıt'a, 9 rubāî, 6 tarih, 6 müfred, 3 Farsça gazelden oluşmuştur.

İstinsah tarihi	:-
İstinsah kaydı	:-
Müstensih	:-
Kitap ölçüsü	:215x130-130x80
Yazı	Talik
Yaprak sayısı	:35
Satır	:17

Sütun	:2
Baş	:Şehrî sebeb-i hilkatüni derrāk ol Endîşe-i dünyā-yı demîden pāk ol
Son	:Sûret-i ma'nāyı tasvîr eylemiş Şehrî-i zār İşte meydān-ı sühan fehm eylesün ehl-i zekā

Bu nüshanın tertibi na'tlar, terkib-i bend, medhiyeler, gazeller, rubāîler, tarihler, kıt'alar, müfredler ve Farsça gazeller şeklindedir.

24.Yapı ve Kredi Bankası Ktb.No: 15575/2, (YK2)

Bu nüshada beşi na't ve ikisi de medhiye olmak üzere yedi kaside, birer tane tercî'-bend ve terkîb-bend, 104 gazel, 8 rubaî, 2 kıt'a, 5 müfred ve 4 tane de Farsça gazel yer almaktadır.

İstinsah tarihi	:-
İstinsah kaydı	:-
Müstensih	:-
Kitap ölçüsü	:215x110-155x58
Yazı	:Talik
Yaprak sayısı	:44
Satır	:17
Sütun	:2
Baş	:Şehrî sebeb-i hilkatüni derrāk ol Endîşe-i dünyā-yı demîden pāk ol
Son	:فال بدی بودم که ز مجموعهٔ تقدیر بر نیت شهری ۀ الم نام شکفتم

Bu nüshanın tertibi na'tlar, medhiyeler, musammatlar (tercî'-bend, terkîb-bend), gazeller, kıt'alar, rubāîler, müfredler ve Farsça gazeller şeklindedir.

25. Dîvān-ı Şehrî, Bibliotheque Nationale (Paris-Fransa) No: 260 BN

Bu nüshada 5 na't, 3 medhiye, birer tane tercî'-bend ve terkîb-bend, 129 gazel, 11 rubâî, 10 kıt'a, 7 müfred, 8 tarih ve 4 Farsça gazel bulunmaktadır.

İstinsah tarihi	:-
İstinsah kaydı	:-
Müstensih	:-
Kitap ölçüsü	:-
Yaprak sayısı	:47
Yazı	:Talik
Satır	:17
Sütun	:2

Baş	:Şehrî sebeb-i hilkatüni derrāk ol Endîşe-i dünyā-yı demîden pāk ol
Son	فال بدی بودم که ز مجموعهٔ تقدیر: بر نیت شهری ۀ الم نام شکفتم

Bu nüshanın da düzeni şöyledir: Na'tlar, medhiyeler, terkîb-bend, tercî'- bend, gazeller, rubâîler, rubâî müstezad, kıt'alar, müfredler, tarihler ve Farsça gazeller.

26. Divan Ömer BAKIRDÖĞEN Nüshası (Kayseri) yk:1b-40b

Divanda 5 nat, 6 medhiye (3'ü kıt'a-ı kebire), birer tercî've terkîb-bend, 4'ü Farsça 134 gazel, 8 kıt'a, 11 rubâî, 1 rubâî müstezād, 7 matla, 8 tarîh ve 1 tane de mersiye bulunmaktadır.

İstinsah tarihi	:-
İstinsah kaydı	:-
Müstensih	:-
Kitap ölçüsü	:210x120-152x70
Yaprak sayısı	:40
Yazı	:Talik

Satır	:21
Sütun	:2
Baş	:Şehrî sebeb-i hilkatüni derrāk ol Endîşe-i dünyā-yı demîden pāk ol
Son	Nice feryād itmeyem Şehrî gibi ṣubh u mesā Āh bir vālā-himem-i mahdūmdan oldum cüdā

En sağlam ve hacimli nüshalardan biri olan bu nüshada başta naʿtlar ve medhiyeler yer almaktadır. Bunları musammatlar, gazeller, Farsça gazeller, rubāîler, kıtʿalar, müfredler, tarihler ve mersiye izlemiştir. Muhtevası itibariyle SHE nüshasına yakındır. Hatta SHE nüshasındaki bazı kasidelerdeki eksik beyitler bu nüshada bulunmaktadır ki bu da SHE nüshasının ya ÖB nüshasından veya her ikisinin de aynı nüshadan istinsah edilmiş olabileceği ihtimalini vermektedir.

27. Nuʿut-ı Nebeviyye İstanbul Üniversitesi Ktb. TY. No:3070 yk.13a-17a

Bu naʿt mecmuasında 4 kaside, 1 tane de tercîʿ-bend şeklindeki naʿt bulunmaktadır Metin kısmında 5. sırada yer alan ve

Āh kim tālîʿ-i şeref-āzār
Düşmen-i ahter-i saʿādetkār

matlaıyla başlayan naʿt yer almamaktadır.

2. Nüshaların Değerlendirilmesi

Yaptığımız araştırmalar sonucunda Şehrî Dîvânı'nın 26 nüshasını (Na't mecmuası'yla 27)tespit edebildik. Bu nüshaların18'i İstanbul'daki çeşitli kütüphanelerde (6'sı Süleymaniye Kütüphanesi, 4'ü İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, 3'ü Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan bölümünde, 2'si Fatih Millet Kütüphanesi, 2'si Yapı Kredi Bankası Kütüphanesi ve biri de Nuruosmaniye Kütüphanesi), 4'ü Ankara Millî Kütüphane'de ve geri kalan 4 nüshanın biri Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi, biri Kütahya Vahit Paşa İl Halk Kütüphanesi, biri Fransa Paris Bibliotheque Nationale'de ve birisi de Kayseri'deki bir şahısta (Ömer Bakırdöğen nüshası)bulunmaktadır. 26 nüsha dîvân tertibi, muhteviyatlarındaki şiir sayıları ve imlâ özellikleri gibi kriterler esas alınarak aşağıdaki gruplandırmaya tabiî tutulmuştur. Guruplandırmaya geçmeden önce, nüshalar üzerinde yaptığım incelemelerden elde ettiğim sonuçlara göre, Şehrî Dîvânı'nın yukarıdaki nüshaların dışında başka nüshalarının da olabileceği göz ardı etmemek gerektiğini belirtmeliyim.

a. 1. Grup

Bu grubun ana nüshası Millî Kütüphane Fahri Bilge 197 (MK2)'dir. Bu nüshadan istinsah edilen Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan Bölümü'ne kayıtlı 781/2 (TR1)ve 968 (TR3) numaralı nüshalar, hacimli olmalarına rağmen dikkatsiz bir müstensihin elinden çıkmıştır. Aynı şekilde Bibliotheque Nationale (BN) nüshası da MK2'den istinsah edilmiştir.

Bu gruba giren nüshalar şunlardır:

1. Millî Ktb. Fahri Bilge No.197 (MK2)
2. Topkapı Sarayı Müzesi Ktb. Revan No.781/2 (TR1)
3. Topkapı Sarayı Müzesi Revan No.968(TR3)
4. Bibliotheque Nationale No.1261 (BN)
5. İstanbul Üniversitesi Ktb. Ty. No.9818 (İ.Ü.4)

b. 2.Grup

Bu grubun esas nüshası Kayseri Ömer Bakırdöğen nüshasıdır. Bu nüshadan istinsah edeldiğini düşündüğümüz ikinci nüsha da Süleymaniye Ktb. Hafid Efendi 348/3 numaraya kayıtlı nüshadır. Söz konusu nüshalarda yer alan iki kıt'a-ı kebireden;

Manastır şehrini seyr eyleyüp medh eyleyen ʿārif
Bilür rūy-ı zemīn üzre nedür ol sunʿ-ı Yezdān

beytiyle başlayanı ÖB nüshası hariç, hiç bir nüshada yer almamaktadır. Ayrıca ;

Medār-ı dīn ü devlet Kethüdā Big ey kerīmü'ş-şān
Murādum üzre dönsün dā'imā nüh günbed-i gerdān

mısraıyla başlayan kıtʿa-ı kebīre de hem bu nüshalarda ve hem de bu nüshalardan (Özellikle SHE nüshasından) istinsah edildiği anlaşılan Kayseri Raşid Ef. Ktb. No.1265, Kütahya Vahit Paşa İl Halk Ktb. No.631 ve Milli Ktb. 5169 numaraya kayıtlı nüshalarda bulunmaktadır. Ayrıca bu nüshalar ana nüshalara tertip ve muhteviyat açısından da yakınlık göstermektedir. Bu gruba giren nüshalar şunlardır:

1. Ömer BAKIRDÖĞEN nüshası (ÖB)
2.Süleymaniye Ktb. Hafid Efendi 348/3 (SHE)
3.Kayseri Raşid Ef. Ktb. No.1265 (Ka)
4.Kütahya Vahit paşa İl Halk Ktb. No.631 (Kü)

c.3. Grup

Bu grubun esas nüshaları Topkapı Sarayı Müzesi Ktb. Revan Bölümü No. 769/3(TR2) ve Millî Ktb. No. 3926 (MK4)'e kayıtlı yazmalardır. MK4 nüshasının az da olsa TR2'den istinsah edilmiş olabileceği ihtimali görülmektedir. Bu ihtimali göz ardı etmeden MK4 nüshasını da metin kuruluşunda esas aldığımız nüshalar içine koyduk. Bu grubun nüshaları şunlardır:

1.Topkapı Sarayı Müzesi Ktb. Revan No. 769/3(TR2)
2. Millî Ktb. No. 3926 (MK4)
3. Süleymaniye Ktb. Esad Ef.No.3798/4 (SEE)
4.Millî Ktb. No. 321/6 (MK1)
5. İstanbul Üniversitesi Ktb. Ty. No.1710/7 (İÜ2)
6. Süleymaniye Ktb. Lala İsmail Ef. No. 475/3 (SLİ1)
7. Yapı ve Kredi Bankası Ktb. No.15817 (YK1)

8.Süleymaniye Ktb. Atıf Ef. 2255/1 (SAE)
9. İstanbul Üniversitesi Ktb. Ty. No. 462/1 (İÜ1)
10.Nuruosmaniye Ktb. No. 4959 (No)

d. 4. Grup

Bu grubun esas nüshası, 26 nüsha içinde ÖB ve SHE nüshalarında yer alan iki kıt'a-ı kebîre dışında hemen en hacimli ve en doğru nüsha olan Süleymaniye Ktp Hacı Mahmud Ef. No.3707 (SHM)'ye kayıtlı yazmadır. Bu nüshadan Süleymaniye Ktb. Atıf Ef. 2255/1 (SAE) ve sadece gazelleri ihtiva eden İstanbul Üniversitesi. Ktb. Ty. No.155/1 (İ.Ü.3), İstanbul Üniversitesi Ktb. Ty No.9818 (İÜ4) ve Fatih Millet Ktb. Ali Emiri Ef. No.237 (AE2)'nin istinsah edilmiş olduğu anlaşılmaktadır.Bu gruba giren nüshalar şunlardır:

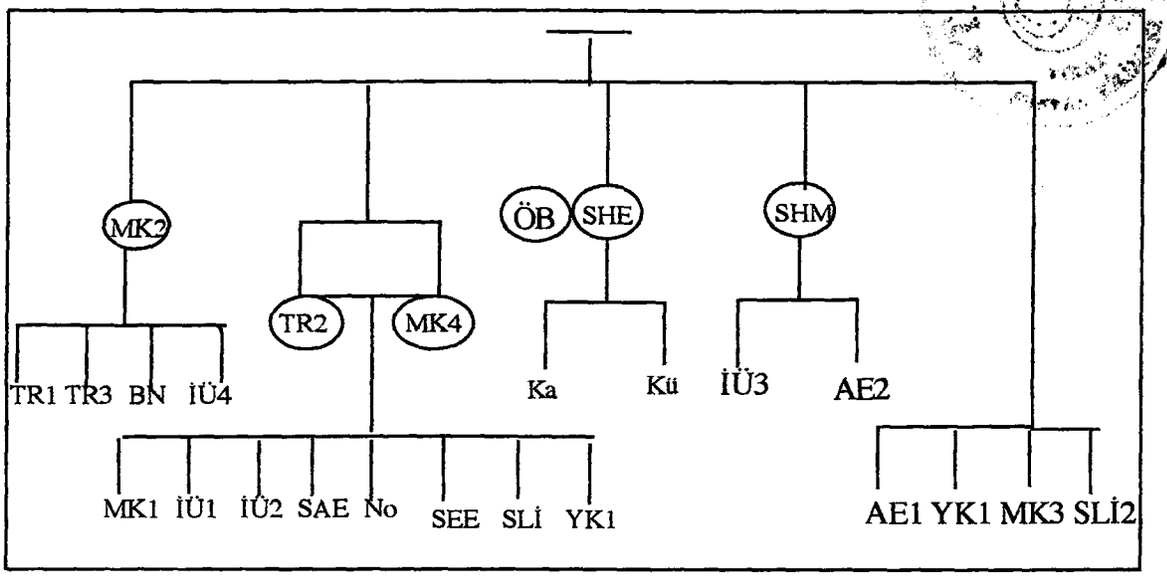
1.Süleymaniye Ktp .Hacı Mahmud Ef. No.3707 (SHM)
2.İstanbul Üniversitesi. Ktb. Ty. No.155/1 (İ.Ü.3)
3.Fatih Millet Ktb. Ali Emiri Ef. No.237 (AE2)

e. 5. Grup

Bu gruptaki nüshalar hem oldukça eksik, hem de gelişigüzel tertip edilmişlerdir. Bu nedenle bu nitelikteki nüshaları belli bir grup altında vermeyi uygun gördük. Bu gruptaki nüshalar şunlardır:

1. Fatih Millet Ktb. Ali Emiri No 236/1 (AE1)
2. Yapı ve Kredi Bankası Ktb. No. 15575 (YK2)
3. Milli Ktb. No. 5169 (MK3)
4. Süleymaniye Ktb. Lala İsmail Ty. No. 718/8 (SL2)

Yukarıdaki tavsif ve gruplandırmadan sonra Şehrî Dîvânı'nın nüsha şeceresini şema halinde şöyle gösterebiliriz:

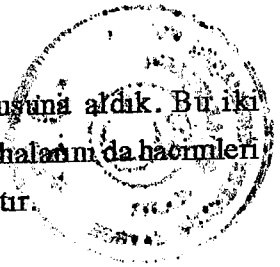
Tablo. 12. Divan Nüshalarının Şecere Tablosu

Birinci grubun esas nüshası olarak MK2'yi tespit ettik. Bu nüshada ve bu nüshadan kopya edildiği izlenimi veren TR1, TR3 ve BN nüshaları da hemen hemen aynı hacim ve hataları (K2/24-25. beyitler yer değiştirmiş) içermektedir. Özellikle TR1 ve BN nüshaları müstensihten kaynaklanan fahiş hatalarla doludur. Bu gruba dahil olan diğer bir nüsha da İÜ4'tür. Metin kuruluşuna başta MK2 olmak üzere ve TR3 alınmıştır. TR3 hem hacmi, hem de iyi bir müstensih elinden çıktığına inandığımız için seçilmiştir. Bu iki nüshanın dışında kalan nüshalar özellikle hacimleri dikkate alınarak kontrolde başvurulan nüshalar arasına alınmıştır.

İkinci grubun ana nüshaları ÖB ve SHE'dir. Bu nüshalardan ÖB'de iki, SHE'de ise 4tane eksik gazel bulunmaktadır Ayrıca SHE nüshasında eksik beyitler (K2/25, K5/14,15,20,70,93) ve bazen beyitlerin, bazen de mısraların yer değiştirmesi (K5'te 68. beyit yok. 67a ile 68b birleştirilirken, 67b ile 68a atlanmış) görülmesine rağmen, oldukça sağlam bir okuyuşa ve bu iki nüshadan kopya edilen iki nüsha dışında hiç bir nüshada yer almayan iki kıt'a-ı kebireyi ihtiva etmesinden dolayı metin kuruluşuna alınmıştır. Bu nüshalardan kopya edildiği anlaşılan Ka ve Kü nüshaları da muhtevaları göz önünde bulundurularak kontrolde başvurulan nüshalar arasına alınmıştır.

Üçüncü grubun ana nüshaları olarak MK4 ve TR2'yi tespit ettik. Her iki nüshanın da ya aynı nüshadan kopya edildiği veya birinin diğerinden kopya edilmiş olabileceği ihtimal dahilindedir. Çünkü her iki nüshada da aynı eksik beyitler (K1/27, K7/3 ve T9/2,4,6,8)

dikkatleri çekmektedir. Buna rağmen her iki nüshayı da metin kuruluşuna aldık. Bu iki nüshanın hangisinden kopya edildiği pek anlaşılamayan SAE ve YK1 nüshalarını da hacimleri göz önünde bulundurularak kontrolde başvurulan nüshalar arasına alınmıştır.

Dördüncü grubun ana nüshası SHM'dir. Oldukça sağlam ve hacimli bir nüshadır. Dikkatli bir müstensih elinden çıktığı anlaşılmaktadır. Her ne kadar bir iki kelime eksik ise de, bu eksikler nüshanın güvenirliğine zarar getirecek boyutta değildir. Bu nüshadan kopya edildiği anlaşılan, aynı zamanda kasidelerle musammatların yer almadığı İÜ3 ve AE2 nüshalarının her ikisini de, içerdikleri gazel sayılarını dikkat-i nazara alarak kontrolde başvurulan nüshalar arasına aldık.

Beşinci gruba giren nüshaları hem tertipleri farklı, hem de hacimleri (özellikle AE1 YK2 ve SLİ2) eksik olduğu için yukarıdaki gruplardan herhangi birisiyle irtibatlandırılamadık. Bu nedenle de diğer nüshalarla olan farklılıklarını ortaya koyabilmek için, ayrı bir grupta değerlendirdik. Yalnız MK3 nüshasını hacmi itibariyle kontrolde başvurduğumuz nüshalar arasına aldık.

Yukarıdaki bütün açıklamalar ve tespitlerden sonra Şehrî Dîvânı'nın karşılaştırmalı metninin oluşturulmasında aşağıdaki nüshalar yer almıştır:

1.TR2
2.TR3
3.SHE
4.SHM
5.MK2
6. MK4
7. ÖB

Aşağıdaki nüshalar da kontrolde başvurulan nüshalardır:

1.TR1
2.İÜ3
3.BN
4.Ka
5.Kü

6.AE2
7.İÜ4
8.MK3
9.YK1
10.SAE

Yukarıdaki nüshaların dışında kalan nüshalar da, muhteva tespitinde başvurulan nüshalardır:

1.AE1
2.İÜ2
3.İÜ1
4.SLİ1
5.SLİ2
6.MK1
7.YK2
8.SEE
9.No
10. Nuut Mecmuası

3. Metnin Tenkidi ile İlgili Hususlar

Şehrî Dîvânı'nın tenkitli metninin kuruluşunda müstensihlerden kaynaklanan çeşitli hataları içeren varyantları, metin tenkidiyle ilgili çalışmaların ışığında bir değerlendirmeye, daha doğrusu bir tasnife, tâbî tuttuk.[7] Bu tasnifleme sonucunda, hangi hatanın veya varyantın, hangi nedenle meydana geldiğini örnekleriyle beraber, maddeler halinde toplu bir şekilde gözler önüne sermeye çalıştık. Aşağıda konunun iyi anlaşılması için her bir maddeyle ilgili olarak bir kaç örnek verilmiştir:

1. Herhangi biri diğerinin yerine konduğunda metni semantik ve sentaks açısından bozmayan varyantlar:

---

[7] Prof.Dr.Ahmet Ateş; Metin Tenkidi Hakkında, Türkiyat Mecmuası, C.VII,s.253-267
Gönül Alpay Tekin; Hamdullah Hamdî'nin Yeni Bir Leylâ ve Mecnûn Nüshası ve Metin Tenkid Hakkında Bazı Düşünceler, Journal of Turkısh Studies, Volume:3, Cambridge, 1979, s.307-342
Adnan İnce; Tenkidli Metin Kurmada Karşıyaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri (Bu makale, I.Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu'nda- 17-18 Ocak 1992, İLESAM, Ankara-tebliğ olarak sunulmuştur.

ādū-yı gam: ādū-yı derd MK4 (G7/2a)
ʿāşık-ı: tālib-i MK4 (G8/3a)
artuk: efzūn TR2,TR3,MK4 (G12/2a)
ahter-i: kevkeb-i TR2,MK4 (G12/2a)
olamam: dilemem TR2 (G19/3b)
dem-beste: dil-beste TR2,MK2,MK4 (G22/5a)
mülk-i: genc-i TR2,MK4

2.Sentaks ve gramer açısından değişik şekillerde ifade edilen fakat beytin anlamında büyük bir değişiklik meydana getirmeyen varyantlar:

bü'l-heves: mübtelā SHM (G6/3a)

3.Herhangi biri diğerinin yerine konulduğunda yine beytin veya cümlenin sentaksını bozmayan, fakat meydana getirdiği anlam beytin veya muhtevanın bütünlüğünü bozan varyantlar:

alur:yeter TR3 (G3/1b)
eger: olur TR3 (G3/4b)
ictināb: ızdırāb (G5/4b)
virmem: itdüm (G7/3b)

4.Müstensihlerin dikkatsizliği sonucunda bazı kelimelerin atlandığı görülmüştür:

ey gam ey gam: ey gam MK4 (G2/4a)
sīne-i: - MK4 (G19/2a)
dāg:-TR3 (G40/5a)
ne:- MK2 (G44/1b)
kadri:-TR2 (G48/1a)
gizli:-TR2 (G55/3a)
efsūs:- MK2 (G56/5a)
eyleme:-MK4 (G16/4b)
nāle-i:-SHM (K3/18)
veyletā:-MK4 (K5/2b)

5. Müstensihin dikkatsizliği sonucunda ya bazı beyitlerin atlandığı -ki daha çok bu durumla karşılaşılmıştır-, ya da bir beytin iki kere yazıldığı görülmüştür:

G4/4:-MK4
G5/2:-TR3
G21/4:-TR2, TR3, SHE, MK2, MK4
G44/4:-TR2,TR3, SHE, MK2, MK4
G46/2:-TR3
K2/25:-SHE
K1/27:-TR2,MK4
K5/14-15-20:-SHE
K7/3-TR2, MK4

6. Müstensihin alt alta gelen beyitlerin mısralarını birbirlerinin yerine kullandığı; bazen mısraların yerlerinin değiştirilmesi sonucunda bir beytin yazılmadığı da görülmüştür:

K1/27:-TR2,MK4 Burada 27 numaralı beyit yok.Müstensih bunun yerine 28. ve 29. beyitlerdeki mısraların yerlerini değiştirerek fahiş bir hata yapmıştır.

Zihî müdekkık-ı imkān ki kilk-i reʾyi ider
Kenār-ı zerreyi tasvīr-i mihr ile tezyīn

Zemīn mezraʿa-ı kudretinde gerd-i hakīr
Sipihr matbaha-i himmetinde dūd-ı kemīn

Kemīne- pāye-i miʿrāc -ı kadrīne iremez
Güşāde olsa bu nüh ʿukde-i sipihr-berīn (K1/27-28-29)

Metinde yukarıdaki şekilde tertip edilmiş olan bu beyitler TR2 ve MK4 nüshalarında şu şekildedir:

Zemīn-i mezraʿa-ı kudretinde gerd-i hakīr
Güşāde olsa bu nüh ʿukde-i sipihr-berīn

Kemîne-pāye-i mi'rāc-ı kadrîne iremez
Sipihr-i matbaha-i himmetinde dūd-kemîn (K1/28-29

Benzer durum TR2 nüshasının K3/5-6. ve 55-56. beyitlerinde de söz konusudur. SHE nüshasının K5/67-68 beyitlerinde 67a ile 68b 67. beyti oluştururken 68. beyit atlanmıştır.

TR3 nüshasındaki K4/23. beyit, müstensihin dalgınlığından dolayı hem bir sayfanın sonunda, hem de daha sonraki sayfanın başında olmak üzere iki kere yazılmıştır.

7. Müstensihten kaynaklanan ve çok sık rastladığımız bir başka hata da beyitlerin yerlerinin değiştirilmesidir. Daha çok gazellerin 2,3 ve 4. beyitlerinde görülmektedir. Yer yer kasidelerde de görülmüştür:

G2/2-3 TR2,MK4
G20/3-4 TR2,MK4
G21/2-3 TR2,TR3,SHE,MK2,MK4
G32/2-3 MK2
G34/2-3 SHE
G34/3-4 TR3
G53/2-3 TR3
K2/24-25 TR3, MK2

4. Metnin İmlâsı ile İlgili Hususlar

1. Eski Türk Edebiyatına ait metinlerden 17. yüzyıl sonuna kadar olanların imlâsında; Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerinin bu yüzyıl sonuna kadar devam etmiş olabileceği yaygın görüşünden hareketle, metnin kuruluşunda Eski Anadolu Türkçesi imlâ özelliklerine, Arapça ve Farsça ön ve son eklerin yazımında ise Prof.Dr. İsmail Ünver'in ilgili makalesinde ortaya koyduğu görüşlere uyulmuştur.(Ünver, 1992: 53-89)

2.Arapça, Farsça ön ekler ve edatlar (bî, be-)kendilerinden sonra gelen kelimeden (-) ile ayrı yazılmıştır:

bî-dilāna (G18/3)

be-hayāt (K5/41)
be-felek (K5/43)

3. Farsça kelimelerde sona gelen yapım ekleri kelimeye bitişik yazılmıştır:

hayretter (G16/5)
talebānveş (G19/5)
şu'lenāk (G24/5)

4. Farsça birleşik isim ve sıfatlar arasına (-) konulmuştur:

ser-ā-pā
ser-tā-pā
dil-ber
reh-ber
peygam-ber
meh-tāb
sürme-ālûd

5. Metinde geçen bazı Farsça kelimelerde bir ünlüden sonra zel (ẕ) harfiyle yazılan (d) ünsüzü ümiẕ, üstāẕ, haẕeng şekillerinde değil de; ümîd, üstād ve hadeng şekillerinde yazılmıştır.

6. Hece ve kelime sonlarındaki b, c, d sesleri zarf-fiil eki (gelüp, çıkup) dışında, korunmuştur:

7. Farsça vāv-ı ma'dûleler h^{v}āb ve h^{v}āh şeklinde, vāv-ı mechûleler ise hod, yahud ve hoş şeklinde yazılmıştır.

8. Özel anlam taşıyan Arapça ibareler " " tırnak içinde gösterilmiştir:

"Len terāni" G40/2a
"Erinî"yle G40/4b

10. İkinci tekil şahıs ve çoğul iyelik eklerindeki ünlüler "nazal n (ŋ)"den önce gelenler " u,ü" şeklinde yuvarlak şeklinde okunmuştur.

11. Āşnā, āsmān ve āftāb gibi kelimeler asıllarına sadık kalınarak olduğu gibi okunmuştur.

12. Germ, mihr ve fahr gibi kelimeler 17. yüzyılın dil özelliği ve vezin gereği gerim, mihir ve fahar şekillerinde okunmuştur.

5. Transkripsiyon Alfabesi

s̲	ث:
ḥ	ح:
ḫ	خ:
z̲	ذ:
ṣ	ص:
ż,ḍ	ض:
ṭ	ط:
ẓ	ظ:
ʿ	ع:
ġ	غ:
ḳ	ق:
ŋ	ك:

II.BÖLÜM-METİN

KASİDELER

Rubāʿî

Ahreb

1 Şehrî sebeb-i ḫilḳatiñi derrāk ol
Endīşe-i dünyā-yı denīden pāk ol
2 Naʿt-ı şeh-i kevneyne zebānuŋ vaḳf it
Nev-bülbül-i gülzār-ı gül-i Levlāk ol

KASĪDELER

Der-Naʿt-ı Seyyidüʾl- Enbiyāʿ Aleyhi*

1

Mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 İdince cilve benānumda kilk-i müşg-āgīn
İder ṣaḥīfe-i eşʿārumı nümūne-i Çīn

2 Müdām olır ḳalemüm ḳatre-feyż-i ṭabʿumdan
Siyāh- mest-i maʿānî çü lafẓ-ı teşneterīn

R1 TR2(59b), TR3(194b),SHE(81b),SHM(1b),MK2(1b),MK4(1b), ÖB(1b)
2a vaḳf:çāk MK2
K1 TR2(60b), TR3(194b),SHE(81b),SHM51b),MK2(3b),MK4(2b) ÖB(1b)
Başlık *ÖB, Naʿt-ı Resuluʾllahu Sallallahı ʿAleyhi ve Sellem TR2
Naʿṭ-ı Şerīf-i Ḥażret-i Sulṭān-ı Enbiyā Sallallahı ʿAleyhi ve Sellem TR3
: -SHE,SHM,MK2,MK4
2b terīn : berīnTR2, SHM, MK2

3 Devātum ol ḫum-ı iʿcāz-ı ʿİsevîdür kim
Revān nevk-i ḳalemden maʿānî-i rengîn

4 ʿAceb mi secde-i ṣubḥ- āsitān-ı naẓmumdan
Hemîşe ḫāme-i şeb-gūn olursa mihr-cebîn

5 Ḫużūr-ı Kevŝer-i lehcemde mevce-ḫîz-i seḥer
Ḫurūş-ı kāẕibedür çün serāb-ı şūre-zemîn

6 Bahār-ı meşreb-i şūḫum olınca ḫande-feşān
Çemen çemen gül-i iʿcāz olur tebessüm-çîn

7 Kelām-ı sāfum ider kec- ḫayāli rāst-nümā
Miŝāl-i āyîne vü müʿakis nüvişte-nigîn

8 Helāk-ı şîve-i nuṭḳum ḫayāl-i ġaybü'l-ġayb
Esîr-i riḳḳat-i ṭabʿum nikāt-ı ʿilm-i yaḳîn

9 Gedā-yı beyt-i nemek- rîzişüm dil-i pür-rîş
Miŝāl-i ḥasret-i Ferḥād u ḫāne-i Şîrîn

10 Göreydi cünbiş-i ḥüsn-i sevād-ı mıṣraʿumı
İderdi sūre-i nev- ḫaṭṭına bütān taẓmîn

11 Ṣafā-yı zemzeme-i nuṭḳ-ı āteşînümdür
Hemîşe sürḫî -i rûy-ı nikāt-ı tāzeterîn

5a ḫîz-i:ḫîzî-i TR2,SHE,MK2,MK4
5b serāb:şarāb SHE
8a nuṭḳum: naẓmum TR2
8b riḳḳat: ḳuvvet MK2
10b İderdi: İder SHE// sūre-i: şîve-i MK2

12 Göreydi tāzegî -i nutk -ı şūḫumı ʿUrfî
Ruḫ-ı necābete eylerdi ġurre-i taḥsîn

13 Olaydı Feyżî-i Hindî o ġurreye nāẓır
Olurdı şekl-i süveydāya dek sefîdterîn

14 Kemîne mevce-i āb-ı zülāl-ı ṭabʿumdur
Kemāl-i çāşnî-i Ṭālib-i suḫan-şîrîn

15 Çemensitān-ı ḫayālüm şigüfte oldukça
Olur revān-ı Şenāyi gül-i taḥassür- ḥîn

16 Beyān-ı vāḳiʿ-i şiʿrümi göreydi Selîm
İderdi genc-i dilin vaḳf-ı elzem-i taḥsîn

17 Ġaraz ki kābil-i feyż-i kemāl-i ilhāmum
Miṣāl-ı vāṣıf-ı muʿciz-dem-i Muḥammed Emîn

18 Emîn-i būd u ne-būd-ı ezel ki sāyesini
Ḫızāne-i ʿadem- ābāda eyledi taʿyîn

19 Ehemm–i kārgeh-i hikmet-i İlāhi kim
Odur cemîʿ-i ẓuhūrāt-ı ġayba pîş ü pesîn

20 Olınca germ irādet ẓuhūrına Ṣānîʿ
Bilā- mukārene-ı ḳuvve oldı fiʿle ḳarîn

12a tāzegî:nāzükî SHM// nuṭḳ: naẓm TR2,MK4
17a kemāl: tamāmTR2,SHE,MK2,MK4
19a İlāhî: İlāhîdür TR3
19b ġayba : ʿaynaTR3,SHM,MK2

21 Zihî ʿalīm ki ümmi-laḳab olan ẕātı
O dem ki oldı derūn-ı ʿademde ġayb-nişīn

22 Muʿayyen eyledi ʿilmi vücūb u imkānı
Ṣıfāt u ẕāt-ı müsemmā olınmadın taʿyīn

23 Ḥabīb-i mümkin ü vācib ki gevher-i ẕātın
Kʾodur vesāyiṭ-i naẓm-ı cevāhir-i tekvīn

24 İdince āğuş-ı ʿayniyyeden irādet aḫẕ
ʿAdīm miṣlini sunʿ-ı ezelde ḳıldı rehīn

25 Sütūḥ-ı āba kef-i meh-şikāf-ı iʿcāzı
Fişānde itse şerer-dāne-i ʿalev-āgīn

26 Olurdı lemʿa-feşān ceyb-i ābdan ẓāhir
Nihāl-i şuʿle çü nīlūfer-i sitāre- cebīn

27 Zihî müdaḳḳıḳ-ı imkān ki kilk-i reʾyi ider
Kenār-ı ẕerreyi taṣvīr-i mihr ile tezyīn

28 Zemīn mezraʿa-ı ḳudretinde gerd ḥaḳīr
Sipihr maṭbaḥa-i himmetinde dūd kemīn

29 Kemīne-pāye-i miʿrāc-ı ḳadrine iremez
Güşāde olsa bu nüh ʿuḳde-i sipihr-i berīn

21b ʿademde: ʿadīmde TR3
22a ẕāt-ı: ẕāt TR3, SHE
24a İdince: Olınca TR2//ʿayniyyeden: ġaybiyyedenTR3,SHE,MK2,MK4
26a ceyb-i ḥabīb-i TR2,MK4
27 :-TR2,MK4
27a reʾy-i: rāyı TR3, SHE
28.ve 29.beyitlerin ikinci mısraları yer değiştirmiş.TR2
28 Zemīn mezraʿa-ı ḳudretinde gerd-i ḥaḳīr
Güşāde olsa bu nüh ʿuḳde-i sipihr-berīn

29 Kemīne -pāye-i miʿrāc-ı ḳadrīne iremez
Sipihr maṭbaḥa-i himmetinde dūd-kemīn

30 Olaydı cevher-i mir'āte ḥıfẓı ḳuvvet-baḫş
Miṣālin eyleyemezdi ḫalāṣ āyine-bīn

31 İdeydi fi'l-i duḫūlî menāhîye ta'līḳ
Derūn-ı āyinede olamazdı 'aks mekīn

32 Ger itse meclis-i nehyinde muṭrib-i gerdūn
Kef-i nevāziş ile zülf-i sāzını tezyīn

33 Olurdı ḥavf ile pīçīde pāy-ı mużrāba
Miṣāl-i rişte med-i nağme-i muḫālif-i dīn

34 Ḫudāyigāne-i dergāh-ı ma'diletgehüñi
'Aceb mi ġarḳa- be-ḫūn eylese dil-i ḫūnīn

35 Ki na't-ı ẕātuñı terḳīme ideli āğāz
Felek didükleri nādān u bī-ḥamiyyet-i dīn

36 Ma'āşum eyledi mānend-i dāğ-ı ḫūn-ı ciger
Mekānum eyledi āğūş-ı ġam çü āh-ı ḥazīn

37 Naṣīb-i ġonca-i āmālum oldı ḫande-i ḫuşk
Bu neşvegāhda çün sebze-i serāb-zemīn

38 Miṣāl-i bāğçe leb-rīz-i ḫandeyem ammā
Çü ġonca muḫzen-i çākem çü lāle dāğ-ı defīn

30b eyleyemezdi:eylemezdi MK2
31b 'aks-i: duḫūl-i TR2/ 'aksi MK4
32a meclis-i nehyinde: meclisinde nehy-i MK2
35b ḥamiyyet-i: ḥamiyyet ü TR2
37a oldı: olaydı MK2
37b neşvegāhda:neş'egāhda SHE// serāb: şarāb SHM

39 Hilālveş iderüm rūy-ı dehre ḫande velī
Hezār çīn-ġam ebrūy-ı dilde çille-nişīn

40 Sipihri zerdî-i rūyumla eylerüm ḫandān
Çü zaʿferān-ı ḫazān ḫilʿat u bahār-āyīn

41 Felekde aḫter-i baḫtum ġarīb ü bī-ʿizzet
Miṣāl-i şeb-nem-i gülşen-nedīd pīşe-nişīn

42 Basīt-i ḫākde dürr-i yetīm-i bī-ḳadrem
Sipihr-i naḫsda çün ṭāliʿ-i şeref-āyīn

43 Ḫamūş Şehrî bu feryād-ı nā-ṣabūrīden
Olursa güş-zed-i ehl-i derd ider nefrīn

44 Felek nedür ki anı ittiḫāẕ-ı ḫaşm eyler
Olan medīḥa-ṭırāz-ı Resūl ḳurb-nişīn

45 Hemīşe tā dil-i vaḥy- ārzū-yı ʿālem-i ġayb
Olur vesīle-i naʿtuŋla feyż-i Ḥaḳḳʾa ḳarīn

46 Birūni gibi derūn-ı felek ola pür-dāġ
O sūz-ı reşk ile tā ṣūbhgāh-ı yevmüʾd-dīn

39a rūy-ı dehre ḫande: ḫande rūy-ı dehre SHM
40a Sipihri: Sipihr-i TR2,TR3,MK2,MK4
40b ḫilʿat: ḫilḳat TR2, SHM, MK2, MK4
43a ṣabūrîden: ṣavābîden SHE,MK2
43b nefrīn: ḳarīn TR2
44a eyler: ide SHE
44b medīḥa: ḫadīḳa MK4// medīḥa-ṭırāz-ı Resūl-i: Resūla medīḥa-ṭırāz-ı MK2
nişīn: mübīn SHE
45b naṭuŋla: nefsüŋle TR3

2

Der-Naʿṭ-ı Ḥabīb-i Ekrem Sallallahı ʿAleyhi Taʿāla ʿAleyhi Vālihi ve Sellem*

Mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Göŋül bir āfet-i devrānuŋ oldı ḫayrānı
Ki mihre ḫande ider maşrıḳ-ı girībānı

2 Hezār ġamze-i ḫāṭır-firībe āmāde
Esīr ʿaşḳına her bir nigāh-ı pinhānī

3 Mey-i müşāhedesi āfet-i tenük- ẓarfı
Ġubār-ı cilvegehi secde-sūz-ı pīşānī

4 Meẕāḳ-ı ṣāf-żamīrān-ı ehl-i dīdāre
Virür mülāḥaẓası ẕevḳ-ı ḫüsn-i Yezdānī

5 Olur zemīn-i temāşāgehi ḳıyāmet- ḫīz
Ḫarāma meyl idicek ḳadd-i fitne-cünbānı

6 Ecel-zaḫım ṭaleb-i tīġ-i ġamze-i şūḫı
Esīr-i zülf-i ḫam-ender-ḫamı perīşānī

7 O gül çü maṭlaʿ-ı evvelde ʿandelīb-i dile
Niṣār itmedi gül-berg-i āferīn-ḫᵛānı

K2 TR2(61b), TR3(195b),SHE(82b),SHM(2b),MK2(4a),MK4(3b),ÖB(2b)
Başlık ÖB*, Naʿt-ı Resulu'llahu Sallallahı ʿAleyhi ve Sellem TR2, Naʿṭ-ı Şerīf TR3 : -SHE,SHM,MK2,MK4
6b ḫamı: ḫam-ı SHM
7b itmedi: itmede TR3

8 Bu infi'āl ile pīşānî-i ṭabī'atden
Terāviş itmede iken ḫoy-ı pīşmānī

9 İrişdi güş-ı dile 'ālem-i ma'ānīden
Nidā-yı müjde-i ilhām-ı maṭla'-ı ṡānī

10 Virür tebessüm-i la'l-i leb-i gül-efşānı
Derūn-ı bülbül-i taṣvīre ẕevḳ-i nālānı

11 Rumūz-ı güşe-i çeşmi delīl -i rüsvāyī
Ḫayāl-i zülfi mühimsāz-ı nā-müselmānî

12 Nigāh-ı germi taḥammül-güdāz u şevḳ-efrūz
Hücūm-ı ġamzesi teklīf-i nā-besāmānı

13 Vefā ġarīb-i ḥazīn-i ḳalem-rev-i nāzı
Viṣāl ser- be-girībān-ı künc-i ḫırmānı

14 Metā'-ı kes ma-ḫar-ı bey'gāh-ı ḥüsnidür
Ḳumāş-ı dest- zed-i kārgāh-ı Ken'ānī

15 Zebān-ı ṭūṭî-i taṣvīri nükte-senc eyler
Edā-yı mu'cize-i la'l-i şekker-efşānī

16 Dil-i edeb -ne-şināsa neẓāre itdükçe
Gelür teşevvuḳ-ı na't-i ḥabīb-i Yezdānī

10a leb-i:lebi MK4
12a germi:germ-i MK2
12b ġamzesi:ġamze MK4
14b kārgāh-ı: dergāh-ı TR3
15b taṣvīri: taṣvīr-iTR3

17 Gül-i riyāż-ı nübüvvet Meḥemmed-i Ṣādıḳ
Ki ḳıldı būyı muʿaṭṭar meşām-ı īmānı

18 Zihī şefīʿ ki gelmez ġınā şefāʿatden
Olursa ümmet-i bī-ḥaddi cümle ʿiṣyānı

19 Zihī ḳadīr ki feyż-i kemāl-i ḳudretden
Muḥāl iken reviş-i ictimāʿ-ı żıddānı

20 Şevābı ṭurra-i pür-pīç ü tāb-ı ʿiṣyāna
Murād idince ider şīve-i perīşānı

21 Zihī ʿalīm ki eyler ḥużūr-ı ʿilminde
Hezār ʿaḳl-ı küll olsa sükūt-ı nādānı

22 Ḥarīḳ-i ḥikmeti ʿaḳl-ı Muʿallim-i Evvel
Ġarīḳ-i ḳudreti fehm-i Mütercim-i Şānī

23 Der-āġuş itmedi hergiz ṣadefçe-i taḳdīr
Vücūd-ı pāki gibi dürr-i baḥr-i īmānı

24 İşāre-i ʿadem-i sāye-i mübārekidür
Şebīh-i ẕātı ʿadīm olduġına bürhānı

25 Vücūd-ı pākini ḳıldı muḥāsib-i taḳdīr
Yekūn-ı cümle-i peyġam-berān-ı Yezdānī

21a ʿalim: ḥālim MK4//ʿilminde: ʿilminden TR3,SHE
21b sükūt : sükūn TR3, SHE, SHM
22a ḥikmeti:ḥikmet-i MK2
23b baḥr-i: pāk-i TR3, SHM
24 ile 25 beyitüler yer değiştirmiş TR3,MK2
25 :-SHE, MK2
25a ḳıldı: itmese TR2

26 Müfīż-i cūduŋa ifrāṭ-ı cūş-ı mevhibeden
Eger bulınmasa fi'l-i Ḫallāḳ-ı Yezdānı

27 Nübüvvet evvel-i mevci olurdı el-ḥāṣıl
Temevvüc eyledügi demde baḥr-i iḥsānı

28 Diyār-ı ʿaşḳa ger insāfı olsa narḫ-güzār
Ki cān u dildür o mülküŋ metāʿ-ı erzānı

29 Hezār şīve-i dildārı ile ʿāşıḳdan
Bütān-ı şūḫ alamazlardı bir nefes cānı

30 Ya ḫıfżı mülk-i pür-āşūb-ı fitne-i ḥüsniŋ
Olaydı defʿ-i fesādı içün nigehbānı

31 Muḥarrikî-i dil-i bī-edeble zülf-i dırāz
İder mi idi heves pāy-būs-ı cānānı

32 Yegāne-faṣl-ı ḫiṭābā Resūl-ı münteḫabā
Eyā delīl-i güzīn-i ṭarīḳ-i īḳānı

33 Göŋül didükleri āşüfte-i perīşān-rev
Ḥarām ola aŋa keyfiyyet-i müselmānī

34 Muḳīm-i güşe-i ḫalvetgeh-i ʿibādet iken
Ḥavāle itdi baŋa ʿaşḳ-ı ḳıble- gerdānı

26a cūş-ı:ḫoş-ı TR2
26b bulınmasa:bulınmazsa MK2//Yezdānı: Sübḥānı TR2
27a eyledügi:eyledigi TR3
28a ʿaşḳa:ḥüsnde TR2,MK2,MK4
28b cān u dil: cān-ı dil:TR2
29b nefes:zamān SHE
33a āşüfte-i: āşüfte vü SHE
34a ʿibādet: iḳāmet TR3, SHM

35 Ne ʿaşḳ cāme-i ʿiṣmet- der-i Meh-i Kenʿān
Ne ʿaşḳ āfet-i īmān u dīn-i Ṣanʿānī

36 Dilinde zemzeme-i tāze-naḳş-ı rüsvāyî
Elinde sāġar-ı leb-rīz-i nā-müselmānî

37 Muġāniyāne ṣunup baŋa eyledi teklīf
Terāne -senci-i kār-ı vedāʿ-ı īmānı

38 Ben eyledükçe ibā emr-i nā-güvārından
O eyledi baŋa ṣad taʿne-i kem- iẕʿāmı

39 Bu keş-me-keşde iken ʿaşḳ-ı bī-mürüvvet ile
İrişdi peyk-i ḫoş-aḫbār-ı ʿaḳl-ı nūrānı

40 Açup dehān-ı beşāret- beyānını ol dem
Didi her ehl-i dilüŋ Şehrîdür edebdānı

41 Nihān-ḫāne(y)i ya Rab- nişīn-i ḳalbüŋden
Birūn iderseŋ eger ʿaşḳ-ı yā ṣanem- ḫᵛānı

42 Derūn-ı āyine-i ḳalbüŋi ider mesken
Ḫayāl-i şāhid-i ṣıdḳ-ı ḥabīb-i Yezdānī

43 Bu müjde-i feraḥ- efzādan itmeseŋ birūn
Ne ʿaşḳ ḳaldı ne dil ne ḫayāl-i cānānı

35a cāme-i:ḫāme-iTR2
37a ṣunup:gelüpMK2
40b her:-TR3//Şehrîdür:Şehrî-iTR3,SHE,MK4
43a itmeseŋ birūn: itmediŋse birūn SHE

44 Hezār şükr ki taṣdīḳ-i ẕāt-i pākiŋ ile
Yine müşāhede ḳıldum ṭarīḳ-i īḳānı

45 Hemīşe tā ki fürūġ-ı ruḥ ile cānānuŋ
Münevver olmadadur maşrıḳ-ı girībānı

46 Münevvir ola mihir- reşk-i naʿt-ı ẕātuŋ ile
Cihān-ı maḫfî-i endīşe-i suḥandānı

3

Der-Vaṣf-ı Bahāriyye Be-Taḳrīb-i Naʿṭ-ı Şerīf*

Mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Şu deŋlü virdi nezāket zemīne luṭf-ı bahār
Ki pāy-bād-ı seḥerden bile olur efgār

2 Nihād-ı ḫāk leṭāfetden oldı dīde-mizāc
Virür ḫuṭūṭ-ı mihir nīşter-ṣıfat āzār

3 Hevā şu resme yübūset-zidāy-ı imkān kim
Nihāl-i ḫuşkî-i ḥırmān daḫı ruṭūbetdār

4 Ṭıbāʿ-ı şuʿle-mizācān-ı āsmān u zemīn
Ṣafādan oldılar ol güne muḥtelit- envār

44a şükrüŋe:şükr MK2

K3 TR2(63a),TR3(197a),SHE(85a),SHM(4a),MK2(5a),MK4(4b), ÖB(4a)
Başlık ÖB*, Der-Naʿt-ı Şerīf TR2, Bahāriyye Naṭ-ı Şerīf-i Ḥazret-i Sulṭān Sallallāhı ʿAleyhi ve SellemTR3
-SHE,SHM,MK2,MK4
4b güne:deŋlü MK4

5 Ki düşse pertev-i ḫūrşīd dest-i ḫūbāna
Mufāraḳat idemez iḫtilāt-ı ḫınnāvār

6 Bisāṭ-i ḫāke olur rengi ile sāye-fiken
Kemāl-i luṭf-ı hevādan şigūfe-i eşcār

7 Çemen-zemīn-i cihān oldı şöyle ʿanber-ḫīz
Dimāġa sāye-i gül daḫı būy ider iẓhār

8 Zemīn şöy le sebiz-gün kʾider muṣībetyān
Derūn-ı muġber-i ʿuşşāḳdan recā-yı ġubār

9 Mizāc-ı nāmiyede iştidād-ı neşv ü nümā
O mertebe ki ider ġıbṭa feyż-i ṭabʿ-ı bahār

10 Degül maḥall-i taʿaccüb eger şerer-dāne
Derūn-ı ḫāreden itse ẓuhūr gül-bünvār

11 ʿAceb degül eger olursa sebz-i sünbülveş
Ġulū-yı nāmiyeden ḫāme-i bahār- nigār

12 Nesīm-i ṭurra-güşāy-ı ṣabāḥ-ı nev-rūzî
Ki cilvegehdür anja zülf-i şāhidān-ı bahār

13 İderdi ġonca-i nezẓāresin tebessüm-cūş
O ḫāṣiyetle meşāmm-ı ʿamāya itse güzār

5a Ki düşsepertev-i ḫūrşīd dest-i ḫūbāna:Ki düşse ḫāke olur rengi ile sāye fiken TR2
6a Bisāṭ:: Basīṭ TR2, TR3, SHM, MK2, MK4/ḫake olur rengi-i sāye-fiken: pertev-i ḫūrşīd dest-i ḫūbāna TR2
10a taʿaccüb: taʿaḥḥüb MK2
10b ḫāreden: ḫārdan SHE

14 Şu resme oldı reh-i nā-şigüftegî mesdūd
Ki ḫ^{v}ābda göremez ḫ^{v}āb-ı nāzı nergis-i yār

15 ʿAṭā-yı feyż-i ʿumūmî-i nev-bahārīden
Revādur olsa da pür-ġam sipihr-i nā-hemvār

16 Nihād-ı sengî-i ḫūbān gül-i teraḥḥüm-ḫīz
Nihāl-i āh-ı dil-i ʿāşıḳān teʾsīrbār

17 Nesīm-i ʿuḳde-güşāy-ı bahār-ı āzāde
Şu resme oldı dil-i ʿāleme güşāyişbār

18 Ki bezm-i ġamze-i bed-mest-i yār da idemez
Kemend-i nāle ile żabṭ-ı āh-ı ʿāşıḳ-ı zār

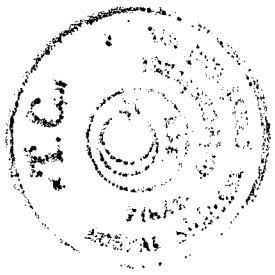
19 Seḥer ki şāhid-i gül ḫ^{v}āb-ı nāzı cilve-künān
Nesīm-i ḫande der-āġūş-ı ṣubḥa itdi nisār

20 Seḥer ki eyledi gül-bister-i leṭāfetden
Nesīm-i ḫande ile ġonca ġoncayı bīdār

21 Seḥer ki sünbül-i şād-āb-ı şeb-nem-āyīne
İder ʿarūs-ṣıfat meyl-i ruʾyet-i dīdār

22 Seḥer ki nergis-i ḫamyāze-rīz-i feyż eyler
Çekīde-i ʿaraḳ-ı jāleden şikest-ḫumār

14b ḫvābda:ḫābda MK4
15 da:-TR3
17b resme:deŋlü TR2
18a yār da: yārdan SHE
18b nale-i:-SHM
19a nāzı:yānı TR2

23 Seḥer ki bülbül-i dīrīne-şevḳ-i tāze-fiġān
Feżāy-ı gülşen-i dehri ider ḳıyāmetzār

24 Ġaraż ki ḥüsn-i naẓar-ārzū-ṣıfat müştāḳ
Nigāh-ı germ-i temāşā-şināsa ṣunᶜ-ı bahār

25 Hevā-yı ḥıdmet-i gül-çīnî-i temāşāyı
Çemen çemen dil-i meyyālüm eyledi seyyār

26 Ṣafā-yı feyż-i çemen gerdî-meşreb-i ṭabᶜum
İdüp bahār-ṣıfat-ı mihr- ceyb ü ṣubḥ-ı kenār

27 Ser-i ᶜarūs-ı güle rū-nümā içün ḳıldum
Miṣāl-i jāle güher-dāne-i ġazel īṣār

28 Dem-i viṣālde mürġ-i nigāh-ı ᶜāşıḳ-ı zār
Hezār-ı ḫāne-ḫarāb oldı āşiyān-bī-zār

29 Ḳarār eyleyemez ıżṭırāb-ı şevḳından
Miṣāl-i ᶜāşıḳ-ı āvāre-gird-i vaᶜḍe-i yār

30 Hezāruŋ āh-ı gilū-sūz u dil-ḫırāşından
ᶜİzār-ı sebz-i çemen oldı mātemī ruḥsār

31 Hezār-ı nālegerüŋ ᶜaks-i dūd-ı āhıdur
Bisāṭ-ı āyinesān-ı çemende sünbülzār

23 şevḳ-i:şevḳ üMK4
24b şināsa:şinās SHE
26a gerdī:gerd TR2, MK2, MK4
28a ᶜāşıḳ-ı zār: ᶜāşıḳvār TR2,TR3,MK2,MK4
28b bī-zār: hezār TR2,TR3
30b sebz-i:seyr TR2,TR3,SHE,SHM//mātemī: mātem SHE,SHM
31a nālegerüŋ:nālelerün SHM

32 Feżāy-ı gülşeni itdi hezār-ı şu'le-ḫurūş
Derūnı gibi şerāresitān-ı nāle vü zār

33 Dehān-ı ġoncada şeb-nem degül şeker-ḫandın
İder güdāḫte efġān-ı āteşīn- hezār

34 Nesīm-i nāleŋi ālūde eyleme Şehrî
Gül-i ḫazān be-ḳafā-nükhet ile bülbülvār

35 Ḫulūṣ-ı ʿaşḳ ile ol bir gülüŋ nevā-senci
Ki ola aŋa ezel gül-bün ü ebed gülzār

36 Ḥabīb-i enciimen-ārāy-ı "Ḳābe ḳavseyn"î
Resūl-i ṣādıḳu'l-aḫbār-ı ʿālemü'l- esrār

37 O naẓra-senc-i merāyā-yı Żāt-ı mutlaḳ kim
Meżāḳ-ı şevḳına dil-teşne leżżet-i dīdār

38 Gerim-tevecciih-i āyīne-i tecellî kim
Olur neẓāresine "len-terāni" āyinedār

39 Yegāne- maḥrem-i ḥayret-serāy-ı İzīd kim
Nigāh-ı germine ḫayrān ḥayret-i dīdār

40 Derūnı cilvegeh-i āftāb-ı ġaybu'-l ġayb
Ḥadīṣi rāz-güşāyende-i dil-i esrār

33a degül:degül o TR2//ḫandın: ḫande TR3/ ḫand TR2, MK4/ ḫandān SHM
35 bir:-TR2
37a naẓra-naġme MK4
38a Kerem:Güzan MK4
39a ḥayret:ḫalvet SHE

41 Gedā-yı būy- recā-yı riyāż-ı ʿcāzı
Nesīm-i nuṭḳ-ı Mesīḥā-yı muʿcizīn-güftār

42 Tecellî- çīn-i şeb-i ṣubḥ-ı reşk-i miʿrācı
Kelīm-i mihr- kef-i naḥl-ı "len-terānī"bār

43 Olaydı gerʿaraża ḳudreti iḳāmet-baḥş
Bilā-taʿalluḳ-ı cevher iderdi istiḳrār

44 Miyāne-i müteḫālif- mizāc-ı eżdāde
Olaydı ḥükm-i ḳażā vażʿ-ı imtizāc-güzār

45 Olurdı sāye ile nūr muḥtalıṭ- eczā
Miṣāl-i nūr-ı nigāh u siyāhî-i ebṣār

46 Ger itse ḥıfẓı ḥırāset ḳalem-rev-i ḥüsni
Ḫayāl-i yāri ḫayāl idemezdi ʿāşıḳ-ı-zār

47 Gül olsa perveriş- endūz-ı neyyir-i reʾyi
Olurdı çihre-fürūz-ı ʿukūs-ı āyinevār

48 Ger emri tefriḳa-fermāy-ı ittiḥād olsa
Ẓılāl-i şaḫṣı ile olamazdı hem-reftār

49 Sezā-yı mağfiret olmaz ḫilāfî-i şerʿ î
Olursa her ser-i mūyı zebān-ı istiğfār

43a ger:-SHM
46b idemezdi:itmez-idi TR3,MK2
47a reʾyi:ẕātı TR3
47b āyinevār:āyinedār SHM, MK2
49a olmaz ḫilāfı:olamaz ḫilāf TR2,TR3

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

50 Şefīᶜ-i her günehā şāh-ı maġfiret-sipehā
Eyā muᶜīn-i güneh- pīşegān-ı rūz-ı şümār

51 Benem o ᶜāṣi ki sī-sāl ᶜömrimi itdüm
Ṭarīḳ-ı maᶜṣiyet-i dūzaḫ- intiḥāda ġubār

52 Benem o dūzaḫî-i nā-murād kim eyler
Taᶜalluḳ-ı bedenimden ᶜaẕāb-ı dūzaḫ ᶜār

53 Benem o ġavṭa-ḫᵛar-ı lücce-i maᶜāsi kim
Ġarīḳter olurum eyledükçe saᶜy-ı kenār

54 Neūzü bᵓillah eger tīregî-i aᶜmālum
Şikāf-ı dilden iderse ẓuhūr rūz-ı şümār

55 Bihiştiyānı caḥīmîden idemez temyīz
Firiştegān-ı ᶜamel senc-i ehl-i cennet ü nār

56 Çemensitān-ı nedāmet-zemīn-i maḥşerde
Budur recā-yı dil-i dūzaḫî-i āteş-ḫᵛār

57 Gül-i maᶜāṣî-i dūzaḫ-fürūzumı ḳılasın
Kef-i şefāᶜat ile ġonca-i İrem- gülzār

58 Hemīşe tā dil-i ẓulmet- serāçe-i Şehrî
Bahār-ı naᶜtuŋ ile ola gülşen-i envār

53b eyledükçe:eyledükçe
55a caḥīmeden idemez temyīz:nedāmet-zemīn-i maḥşerde TR2
55b Feriştegān-ı emel-senc-i ehl-i cennet ü nār: Budur recā-yı dil-i dūzaḫî-i āteş-ḫᵛār TR2
56a nedāmet-zemīn-i maḥşerde: caḥīmedeni idemez temyīz TR2
56b Budur recā-yıdil-dūzaḫî-iāteş-ḫᵛār:Feriştegān-ı emel-senc-i ehl-i cennet ü nār TR2

59 O gülşen içre ola ṭabʿ-ı nāle-āşūbı
Nevā-yı midḥat-ı bī-ġāyetüŋle bülbül-i zār

4

Der-Naʿṭ-ı Resūl-i Ekrem Sallallahı ʿAleyhi Vālihi ve Sellem

Mefʿāʿilün feʿilātün mefāʿilün meʿilün

1 İder ʿiẕār-ı cihān-tābuŋı beyān şuʿle
Olur o şevḳ ile ser-tā-ḳadem zebān şuʿle

2 Olınca ʿārıżuŋ ol tābiş ile lemʿa-fiken
ʿAceb mi ḫam-be-ḫam olsa çü rīsmān şuʿle

3 İdince ʿārıżuŋ iẓhār-ı tāb- şerminden
Şerāre ṣanma ki olur ʿaraḳ-feşān şuʿle

4 Gerim- neşāṭî-i hem-rengî-i ʿiẕāruŋdan
Semāʿ ider ser-i āteşde cāvidān şuʿle

5 ʿİẕāruŋ olsa fürūzān derūn-ı aḫgerde
Olur neẓāre-iʿāşıḳ gibi nihān şuʿle

6 Neẓāre-i ġażab-efrūz ile nigāh itseŋ
Çü ḫūn-ı ʿāşıḳ-ı bismil olur revān şuʿle

K4 TR2(64a),TR3(198b),SHE(84a),SHM(5b),MK2(6b),MK4(6a), ÖB(5b)
Başlık ÖB*, Naʿt-ı Resulu'llahu Sallallahı ʿAleyhi ve Sellem TR2
Naṭ-ı Şerīf-i Ḥażret-i Resūlu'llahu ʿAleyhi ve Sellem TR3
:-SHE,SHM,MK2,MK4

7 Meger muḳallid-i aḫlāḳ-ı āteşīnündür
Ki bilmez āyin-i zinhārî vü emān şu'le

8 Ḫayāl-i tāb-ı 'iẕārıŋla mū-be-mūyumdan
Ẓuhūr ider çü mesāmmāt-ı āsmān şu'le

9 Ne şu'le kim şereri lem'a-ḫīz olduḳça
Olur feżāy-ı mekānī vü lā-mekān şu'le

10 Ne lem'a eyleyemez rūşenî-feşān olıcaḳ
Dilinde ḫāṣiyet-i sūziş-i nihān şu'le

11 Bu tābiş ile dile oldı bir ġazel lāmi'
Ki sūzişinden ider nāliş ü fiġān şu'le

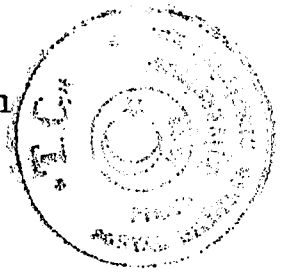
12 Ne mümkin āhum ile olmak imtiḥān şu'le
Ki ḫufte her şererinde cihān cihān şu'le

13 Bilürdi ni'met-i sūziş ne oldığın bir ān
Olaydı dāġ-ı derūnumda mīhmān şu'le

14 O bülbülem k'olamam germ- nāle olmayıcaḳ
Şerāre şeb-nem ü gül dāġ u gülsitān şu'le

15 O ḫāmuşî-i ġamam k'olmayınca nuṭḳ idemem
Netīce derd devā sūz u tercemān şu'le

7b āyin ü:āyin-i SHM,MK4
12a olmaḳ:olmaġ MK4

16 O mühr-ber-leb-i dāġ-ı taḥammül-i ʿaşḳam
Ki ʿarż-ı sūz idemem olsa hem-zebān şuʿle

17 Meger ṭabīʿat-ı Şehrî ki germ- naʿṭ olıcaḳ
Olur vücūdı ser-ā-pāy mihrsān şuʿle

18 Ne naʿt naʿṭ-ı şefīʿ-i ciḥāniyān Aḥmed
Ki ḫaşyetinden olur sūzīveş nihān şuʿle

19 Dilīr-i ḥaşr ki itse caḥīme serd-nigāh
Olurdı çūb-ı baḳamveş füsürde -cān şuʿle

20 Ger olsa manẓar-ı envār-ı dīde-i reʾyi
İderdi ḫāṣıl-ı ruʾyet çü dīdegān şuʿle

21 Olaydı merḥameti ḥāl-i ʿācizāne ḥakem
Ki ḫavfi ile ider terk-i sūz-ı cān şuʿle

22 İderdi vāṣıl-ı āġūş-ı şevḳ-i pervāne
ʿArūs-ı şemʿ-i fürūzānı mū- keşān şuʿle

23 Ṭabāyiʿ alsa eşer ḥüsn-i iḫtilāṭından
Olurdı berg-i giyāh ile hem-zebān şuʿle

24 Şihāb-i cürʾetiniñ olsa sāye -perverdi
Çekerdi āba sinān-ı şerer-feşān şuʿle

18b sūzīveş:sūzveş MK2
20a manẓar: muntaẓır SHE
20b dīdegān: dīdgān SHM
21b ider:idüp MK4

25 Bulaydı dūde-i ḫıfẓında perveriş māda
Olurdı germ- şitā nūr-ı mihrsān şuʿle

26 Ger āteşīn- cevād ile olsa tābende
Mihir ṣaçardı şerer yirine her ān şuʿle

27 İdeydi şemʿ-i edeb bezm-i ʿişmeti tenvīr
Olurdı dīde-i pervāneden nihān şuʿle

28 Sirāyet eylese luṭf-ı mizācı eżdāde
İderdi ʿaksi gibi ābda mekān şuʿle

29 Tecellî- mevhibetā ṭabʿ-ı āteşīnimde
Ki ser-be- ceyb-i ḥicāb idi ġoncasān şuʿle

30 Nesīm-i şevḳuŋ ile oldı her bün-i mūyum
Miṣāl-i Ṭūr-ı Kelīm-i "Erinī"-ḫᵛān şuʿle

31 Tecelli-bāzî-i naʿtuŋla nuṭḳum itse nʾola
Nefes nefes dil-i pür-tābdan ʿayān şuʿle

32 Ġarīḳ-i nūr-ı tecellā-yı naʿtuŋam naẓmum
ʿAceb mi olsa ser-ā-pā çü āsmān şuʿle

33 Ṣabāḥ-ı ḥaşr ki bī-iḫtiyār iderler nūş
Muvaḥḥidān mey-i Tesnīm ü müşrikān şuʿle

34 Zülāl-i ʿafvuŋı ṣun Şehrî-i günehkāra
O demde dāġ-ı ḥicābi ider ʿayān şuʿle

25b Olurdı:Olur SHM
33b tesnīm-i:tesnīm ü SHM,MK4
34b demde:dem kiMK4

5

Der-Şikāyet-i Güne Be-Vāṣıta-i Naʿṭ-ı Şerīf*

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Āh kim ṭāliʿ-i şeref-āzār
Düşmen-i aḫter-i saʿādetkār

2 Terbiyet-yāb-ı dūdmān-ı zuḫal
Veyletā ol nüḫuset- istiẓhār

3 Siyemā cebhe-i felek-pīrā
Necm-i baḫt hemīşe āteşbār

4 Āteş ammā kemīn şerāresiniñ
Şuʿle-nūşı hezār dūzaḫzār

5 İtdiler rū-be-rūy cilvegerî
Burc-ı nā-müşfiḳīde Cevzāvār

6 Ḫ^vāb-ı ṣad sālegî-i nāzişden
Yaʿni devletle oldılar bīdār

7 Kine- cūyāne itdiler tek ü tāz
Dil-i ẕerre meṣāffa leyl ü nehār

K5 TR2(65a),TR3(199b),SHE(87a),SHM(6b),MK2(7b),MK4(6b), ÖB(6a)
Başlık ÖB*, Naṭ-ı Şerīf -iResulu'llahu Sallallahı ʿAleyhi ve Sellem TR2
Naṭ-ı Şerīf TR3
:-SHE,SHM,MK2,MK4
2b Veyletā:Dil-i tā:TR2/ :-MK4
3a felek:melekTR2,MK4
5a rūy-ı:rū
5b müşfiḳîde: şefḳatîde MK2
6a Ḫ^vāb-ı: Ḫ^vāb ḫ^vāb-ı TR2

8 Fezaʿāüʾl-ġıyāŝî-i dilden
Oldı aṣḥāb-ı Kerbelā bīdār

9 Nevḥa-i vā-şefīʿ-i cānum
Derd-i Eyyūbi eyledi der-kār

10 Girye-i vā-refīḳî-i çeşmüm
Eşk-i Yaʿḳūbı eyledi bīdār

11 Kāv kāvî-i nīş-i bī-dādī
İtdi cismüm şu resme zār u nizār

12 Ki dil-i ġam-neverdüm ile ider
Gerd-i dāmen-miŝāl geşt ü güzār

13 Ḫār ḫārî-i nişter-i miḥnet
Her-bün-i mūyum itdi şīvenzār

14 Çāk çākî-i tīġ-ı ġamla teniim
Oldı ser-tā-ḳadem leb-i zinhār

15 Saḫt- gīrî-i pençe-i ġamdan
Oldı cezr ü med-i nefes düşvār

16 Cuġd-ı vīrāne-zād-ı bī-dādī
Oldı bünyād-ı ʿayşuma miʿmār

17 Beytüʾl-aḫzānam āb-ı çeşmüimden
Ġavṭa- ḫor çün mekān-ı būtīmār

9a vā-şefīʿ-i:şefīkî-iTR3
9b Eyyūbi: ebvābı TR2=
13a mīşter-i:rişte-i SHE
14 :-SHE
15 :-SHE

18 Şöyle teng oldı çeşmüme ʿālem
İder āzürde naẓra-i dīdār

19 Teng-nāy-ı derūna itdi nüzūl
Kārvān kārvān-ı ġam u āzār

20 Oldı bendergeh-i vücūdumda
Baḫt-ı sūdāgirān-ı ġam der-kār

21 Nāle-i deşne-rīz şiryān-kāv
Pençe-i berḳ-i āh sīne-feşār

22 Dīde-i giryenāk ṭūfān-zāy
Sīne-i sūznāk dūzaḫbār

23 Çīn-i zehr-ābe-rīz-i ġamgīnī
Saṭḥ-ı pīşānî üzre mevce- şümār

24 Nāḫın-ı deşne-kār-ı dil-gīrī
ʿUżv -ıʿużuv tenümde şerḥa-figār

25 Dūd-ı āh-ı meṣā'ib-engīzüm
Kerbelā Kerbelā ʿūḳubetbār

26 Aḫter-i ṭāliʿ-i sitem-zādum
Āsmān āsmān belā-īşār

19b ġam u:ġamMK2
20 :-SHE
20b der-kār:dīdār MK2
22a giryenāk-ı:giryenāk u MK4//zāy:bār TR2,MK4
25a muṣā'ib:muṣāḥib MK2
26 :-MK4

27 Eyyühe'l-ʿālimūn-ı baḫş-engiz
Eyyühe'l-ʿārifūn-ı ṣulḥ-güzār

28 Şîve-i rūzgār-ı ḥaḳ-ne-şinās
Umarum ṭāliʿüm gibi ola ḫ^vār

29 Vażʿ-ı nā-der- ber-ā-ber-i ṭabʿı
Niçe hem-vāre itmeyem inkār

30 Ki beni būmveş meşel itdi
Bed-şügūnān içinde āḫir-i kār

31 Be- yegāne -nişînî-i Îzid
Be- nedîmî-i Aḥmed-i Muḫtār

32 Be- nüzūl-ı kelām-ı Rabbānî
Be- zebān-ı Nebiyy-i Ḥaḳ-güftār

33 Be- ser-engüşt-i meh-şikāf-ı Resūl
Be- siyehfāmî-i ruḫ-ı inkār

34 Be- meʿāṣî-i bî-ḥad ü pāyān
Be- hücūm-āverî-i istiġfār

35 Be- siyeh-kāsegî-i çarḫ-ı denî
Be- ciger-ḫ^vārî-i dil-i hüşyār

30a miṣāl:meşel TR2
30b şükünān:güvāhānSHE
34a ḥad:ced SHM

36 Be- kef-i ḳaṭre-gīrî-i mümsik
Be- benān-ı kerīm-i deryābār

37 Be-pelās-ı hezār-çāk-i faḳīr
Be- libās-ı hezār-reng-i kibār

38 Be- nigāh-ı teḥassür-i müflis
Be- kef-i ḫᵛācegān-ı nuḳre-şümār

39 Be- dem-ā-dem vedāʿ-ı ʿömr-i ʿazīz
Be- ser-ā-ser firāḳ-ı cism-i nizār

40 Be- fenā-yı vücūd-ı ḫoş- ṭabʿān
Be- beḳā-yı zamāne-i ġaddār

41 Be -ḥayāt-ı medīd-i çarḫ-ı denī
Be- libās-ı cedīd-i leyl ü nehār

42 Be- siyeh-rūzgārî-i şuʿarā
Be- ḫusūfî-i ṭāliʿ-i eşʿār

43 Be- risāle-nüvīsî-i fużalā
Be- felek- derkî-i temeyyüzkār

44 Be- ḳaṣīde-ṭırāzî-i büleġā
Be- gerim-düşmenî-i ṭabʿ-ı kibār

36b kerīm-i deryābār:kerīm-i Ḥaḳ-deryābār MK2
40a fenā:feżā:TR2
43b temeyyüzkār:mümeyyizkār SHM

45 Be- melāmet-pesendî-i ʿāşıḳ
Be-selāmet-güzînî-i aġyār

46 Be- ḳanāʿat-ne-yābî-i naẓ ra
Be- temāşā-niş̱ārî-i dîdār

47 Be- ferah̠- düşmenî-i meşreb-i ʿaşḳ
Be- muḥāl- endîşî-i ʿāşıḳ-ı zār

48 Be- fiġān-rîzî-i dil-i mecrūḥ
Be- nemek-pāşî-i leb-i dildār

49 Be- temām- istimāʿ-ı ḥasretyān
Be -ḫoş-āvāzi-i ḫaber-res-i yār

50 Be- firîbendegî-i ġamze-i şūḫ
Be- dil- efgendegî-i ʿāşıḳ-ı zār

51 Be-der-i maşrıḳ- iştibāh-ı ḥabîb
Be- fürūġ-ı cibāh-ı secde-güzār

52 Be- ḳıyāmet-feşānî-i ḳad ü dost
Be- belā-çînî-i dil-i efgār

53 Be- firāḳ-ı ḥarîm-i vuṣlat-ı yār
Be- nigāh-ı pesîn-i ʿāşıḳ-ı zār

47 :-TR3
52b çînî-i:ḫîzî-i TR2,MK4
53a ḥarîm:-SHM

54 Be- beyābān- neverdî-i Mecnūn
Be- pey-üftādegî-i Leylî-i zār

55 Be- kef-i Kūh-ken ki tīşe-i şevḳ
Feyż-i būs ile oldı Şīrīnkār

56 Be- nevāy-ı muḫālif-i Manṣūr
Be- hem- āhengî-i ʿuḳūbetdār

57 Be- terāzū-yı ḥüsn-i Yūsuf-senc
Be- Zelīḫā-yı müşterî-āzār

58 Be- büḳā-yı ʿAzīz-i Kenʿān kim
Āḫir olınca eşk-i deryābār

59 İtdi enẓārın eşk şeklinde
Pāy-ı hicrān-ı Yūsufʿa īşār

60 Ṣarf-i neẓẓāre eylemem min baʿd
Ḫāk-pāyüm olursa sāyemvār

61 Sīne- ṣāfāna imtizāc itmem
Olsa ḳalbümde dāġ-ı ḥasret-i yār

62 Eylemem ẕikr-i ḥayreti taḳrīr
Olsa nuṭḳumda leẕẕet-i güftār

60a Ṣarf-ı:Ḫarf-i TR2,SHM,MK4
62a ḥayreti:ḫayrını TR3,SHE

63 Seyl-i eşk ile eylerem taḥlīl
Olsa çeşmümde ḳuvvet-i ebṣār

64 Eylemem dergehine ʿarż-ı ḫulūṣ
Naḳd-i vaḳtin iderse ger iḳrār

65 Ser-be-pīş-i taḥakkümi olmam
Başum üzre olursa ṭāliʿ-i yār

66 Dil-i vīrānem idemez taʿmīr
İtse ḫūrşīd-i enveri miʿmār

67 Düşmen-i faẓl u dāniş oldığını
ʿÖmrüm oldukça eylerem işʿār

68 Ḫaşm-ı dīn ü diyānet oldığını
Eylerem rūz-ı ḥaşre dek iẓhār

69 Ne tedeyyün ider o kāfir-kīş
Ne taʿaẓẓüm ider o bed-kirdār

70 ʿÖmr-i bīsyārına olup mağrūr
İtdügin rūz-ı maḥşeri inkār

71 ʿĀrifān-ı cihān bilemez mi
Eylemezler mi ẕātını ikfār

65a olmam:olamam:TR2
66a taʿmīr:taʿbīr TR2,TR3,MK2
67b :-SHE
68a :-SHE
67a ile 68b birleşerek beyit oluşturulmuş:SHE
Düşmen-i faẓl u dāniş oldığım
Eylerem rūz-ı ḥaşre dek iẓhār
70 :-SHE

72 Düşmen-i cānīyem ʿaleʾt-taḥḳīḳ
Ḫaṣm-ı ḫūn- germîyem bilā- inkār

73 Ser-fürū eylemem hemān itsün
Dil-i pür-kīnesinde her ne ki var

74 Eyyüheʾl-muṣliḫūn oluŋ fārig̈
Faṣl olınmaz bu daʿvî-i bīsyār

75 Ḳaldı yevmüʾt-tenāda daʿvāmuz
Ḥāżır olsun o bī-güneh-āzār

76 Şühedā-yı sitemle ṣubḥ-ı cezā
Olıcaḳ ḫᵛāb-ı mergden bīdār

77 Nāle-i derdmendī dūzaḫ- pāş
Girye-i müstmendī ṭūfānbār

78 Āh-ı maẓlūmı ceyb-gīr-i sitem
Dest-i ʿacz āstīn-keş-i āzār

79 Sīne-dāġ-ı teʿaddî der-āġūş
Cebhe-çīn-i teʾeẕẕî der-ruḫsār

80 Dāġ-ı dil şuʿle-rīz-i bī-dādī
Zaḫm-ı cān ḫūn-feşānî-i cevvār

76a ṣubḥ-ı:rūz-ıSHE
78b āstīn:āteşin SHE
79a Sīne:Mesded-i TR3
79b der:ber TR2,MK4
80 :-TR3

81 Dest-i bī-ṣabrī sīne- kūb-ı fiġān
Çeng-i bī-tābī dil-ḫırāşî-i zār

82 Pençe-i mātemī girībān-çāk
Nāḫun-ı şīvenī ciger- efşār

83 Bī-günāhî muḥarrik-i feryād
Nā-tüvānı mübeşşir-i Dādār

84 Āh-ı fevvāre-ḫīz-i sūzānī
Dest-i şekvāda āteşīn-ṭūmār

85 Kefen-i ḫūn-feşān der-gerden
El-amān el-amān der-güftār

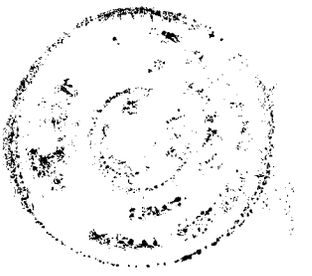
86 Zaḫm zaḫm-ı ṣabūrî ḳalb-i ḥazīn
Dāġ dāġ-ı żarūrî cism-i figār

87 Mū-be-mū-yı vücūd şekve-ṭırāz
ʿUżv ʿużv-ı beden taẓallumkār

88 Bu ġarīv ü fezaʿ bu sūziş ile
Eyleyüp cāy-ı ḥaşrı şīvenzār

89 Maʿdeletgāh-ı efżaluʾr-rusüle
Eylerüz el-amān -zenān iḥżār

83a muḥarrik-i:muḥarrib-iMK2,MK4
83b Dādār:āzār Tr2,Mk4
85a der-gerden:ber-gerden TR2,TR3,MK4
87b taẓallumkār:tekellümkārSHM
88a ġarīv:ġarīḳTR2

90 Ol ki dārü'l-ḫalāṣ-ı şefḳatidür
Maḫlaṣ-ı ʿāṣiyān-ı ehlü'n-nār

91 Ol ki ṣaff-ı niʿāl-ı ʿişmetîdür
Ḫāṣṣa-i muḳsemün- bih-i aḥrār

92 Ol ki vüṣʿat-serā-yı ḳadrinde
Nüh felek fevc-i peşşeveş ṭayyār

93 Ol ki şevḳ-i şefāʿatinden ider
Şekl-i cürme temeşşül istiġfār

94 Hādî-i reh-revān-ı Kaʿbe-i ḳurb
Tercemān-ı ṭalîʿa-ı esrār

95 Ḫavf-ı şerʿ-i ḳażā-muṭāʿından
Müitedeyyin zamāne-i ġaddār

96 Devr-i ʿafvında ḳaḥṭ-ı mücrimden
Nā-tüvānter caḥîm-i bî-ifṭār

97 ʿAhd-i emninde nā-murādāne
Şekve-i baḫt ider ʿuḳūbet nār

98 Żātı fevḳaʾt-tefekkür-i idrāk
Künhi evcüʾt-taṣavvur-ı idrār

90a ḫalāṣ:āmān MK4
91b Ḫaṣṣa-i: Ḫaṣṣeten TR2, TR3, MK2, ÖB
92a ḳadrinde:ḳudretdeTR2,MK4
93 :-SHE
96b ifṭār:aḳṭārSHE,MK2/ifṣār TR2
97 :-TR3
97b nār-yārTR2
98b idrār:edvārTR2,MK4

99 Ḫ^{v}ārter pīşgāh-ı cāhında
Kerr ü ferr-i sipihr-i nā-hemvār

100 Pīş-i cūdında şey' li'llah- zen
Teng-destāna ebr-i deryābār

101 Mūcib-i maḥşerā şefī'terā
Ey Nebī-ümmet ü Ḫudā-muḫtār

102 Dil-i işkistemi ger itmezse
Himmet-i midḥatuŋ tamām-ı 'ayār

103 Ḳanda ben ḳanda ḥadd-i ümmetiyān
Ḳanda feyż-i Mesīhî vü bīmār

104 Germî-i şevḳ-i na'ţuŋ ile dilin
Eylemezse meţāli'ü'l-envār

105 Ḳanda Şehrî vü ḳanda na'ţ-ı Resūl
Ḳanda ḫūrşīd ü ḳanda şem'-i mezār

106 Tā ki raḥmet- cenāb-ı merḥametüŋ
Ola dārü'l-ḫalāṣ-ı ehlü'n-nār

107 Şāhid-i na'ţ-ı pāküŋi Şehrî
İde dā'im hem-āġuş-ı efkār

108 Ben idem sūziş-i teşevvuḳ ile
Bezmine sīne sīne dāġ-nişār

100a cūdında: luţfında SHE
101b muḫtār:ġam-ḫ^{v}ārTR2,TR3
102b 'ayār:ġubārTR2
104b meţāli'ü'l-envār:maţāli'-i envār SHE

6

Der-Sitāyiş-i Maḥdum-Güzīn-i Seyyīd Muṣṭafā Big*

Mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Ḫoşā şehergeh-i ʿıyd-ı ṣıyām-ı ʿayş- encām
Ki ḳıldı ḫalḳı şeker-ḫand-ı ẕevḳ ile iṭʿām

2 Ne ʿıyd-ı mücib-i ḫandānî-i leb-i sāġar
Ne ʿıyd-ı sürḫî-i rüy-ı şikeste-reng-i ṣıyām

3 Şebi sevād-ı zer-efşān- ḫaṭ-ı berāt-ı feraḥ
Ṣabāḥı maʿnî-i rengīn-edā-yı nüsḫa-i cām

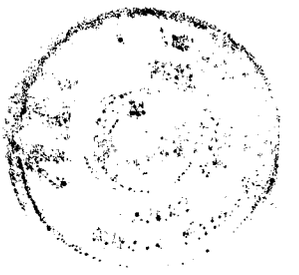
4 Ẓuhūr-ı ġurre-i şūḫ-ı ḥilāl-i menşūrî
Olınca ʿāzil-i ṣavm-ı gürisnegī aḥkām

5 Olındı devr-i ʿadālet-nümāy-ı cūdında
Ḫoriş -dehāna vü ḫamyāze-āġuşa inʿām

6 Hevā-yı dil-keş-i ḫāṣiyyeti muʿānaḳa- cūş
Nesīm-i ʿādeti gül-būse-ḫīz-i ḫāṣ u ʿavām

7 Virür ṭabāyiʿe-i farṭ-ı ḫuẓūẓ-ı lāmiseden
Ṣafā-yı lems-i kef-i cūd-ı ṣadme-i eyyām

K6	TR2(68b), TR3(203b),SHE(93b),SHM(11b),MK2(11a),MK4(10a), ÖB(10a)
Başlık	ÖB*, Ḳaṣīde-i Muṣṭafā Big TR2, Der-Sitāyiş-i Maḥdūm-Güzīn-i Muṣṭafā Big TR3 :-SHE,SHM,MK2,MK4
1a	ṣıyām:ṣabāḥ TR3
1b	iṭʿām:inʿām MK2
2a	leb-iruḫ-ı MK4/gül-iTR2
3b	Ṣabāḥî:Ṣabāḥ-ıMK2
5a	Olındı:OlaydıTR2
7a	farṭ-ı:farḳ-ı TR3, SHe, SHM, ÖB//ḫuẓūẓ-ı:ḫuṭūṭ-ıTR3, SHM, MK4

8 Kemāl-i şevḳ-ı ḫuṣūmet-zidāy-ı ḫāṭırdan
Virür ṭabānce-i ġam ẕevḳ-i būse-i ikrām

9 Şu resme oldı ṣafā-yı hem-āġuşı dil-i çesp
Ki tīġ-i mihr ile olmaz cüdā ẓılāl-i enām

10 Bütān-ı mihr- cebīn ṣubḥ-ten şafaḳ-cāme
Hilāl- āġūş u Zühre-sürīn ü şūḫ- endām

11 Lebinde mevce -zenān būse-i ṭaleb-engīz
Ruḫında cilve-künān ḫande-i vefā-ilhām

12 İdüp biri birin āyīne-i ten-ārāyî
Temām-ı lāzime-i ḥüsni itdiler iʿlām

13 Ḫırām eylediler ḫandenāk u dest-efşān
Çü ṣubḥ-ı devlet-i memdūḥ-ı Şehrî-i nā-kām

14 Şigüfte-gül-bün-i iḥsān ı Muṣṭafā Big kim
İder ifāża-i būy ı suʾāl-ı ceẕb-i meşām

15 Necīb- gevher-i ʿişmet- ʿaraż siyādet-kān
Saʿīd-aḫter-i himmet żiyā-yı çarḥ- ı kirām

16 Żamīr-i hīç- naẓīri fehīm-i bī-tefhīm
Nihād-ı pāk- nijādı ʿalīm-i bī-iʿlām

10b sürīn ü:sürīn-i MK2
11a zenān:zebān TR2
12a biri birin:birin biri MK2
13a ḫandenāk-ı:ḫandenāk u TR3,SHE
14a iḥsān-ı:iḳbāl-i TR3
15b kirām:ikrām SHM

17 Ger olsa himmeti ṣūretger-i heyūlî-i ḫ^{v}āb
Gelür vücūda biʿaynih ḫayāl-i naḳd-i menām

18 Mübeddel eyleyemez ġāyet-i şübūtında
Kelām-ı cūdını inkāra ḥarf-i istifhām

19 Vücūd-ı maẓharü'l-āyāt-ı intifāʿından
İder netīce-gedāyı ḳażīyye-i enʿām

20 Süheyl-i tīġ-ı be-cān-ı teşne-i ecel- nesebi
Ki şarḳ u ġarbîdür anuŋ riḳāb-ı ḥaşm u niyām

21 Neʿūzü biʾllah idince ṭulūʿ-ı teʾşīri
İder süṭūḥ-ı zemīn ü hevā yı ḫūnīnfām

22 Ne tīġ bāriḳa-ı ebr-i ḫūn-tirāviş -i cenk
Ne tīġ ebr-i cerāḥat-feşānî-i ecsām

23 Şerer-şitāb semend-i mülāyim- eṭvārın
İdince ʿarṣa-ı çāpük- revīde germ- ḫırām

24 Olur işāre-i evvelde būs-tīn bīrūn
Miṣāl-i naẓra-ı dīdār-bīn-i bī-ārām

25 Felek behā-güherā müsteʿidd-i her-hünerā
Eyā güzīde-cevān merd-i āftāb- inʿām

18b cūduŋ:vücūbī-i TR2
20a be-cān: īmān TR2/ yemānMK4
21b fām:ḫām MK2
22b ecsām:iḫyām SHM
23a eṭvārın: eṭvān
24a Olur:O TR3
25a güherā:-MK4

26 Bu ḫāk-pāye olan ḥüsn-i naẓra ḥaḳḳıçün
Ki itdi güşe-i çeşm-i teraḥḥumuŋ ilhām

27 Cihān cihān ḫulūṣ- derūn ile oldum
Zamān zamān cenāb-ı mürüvvetiŋde ġulām

28 Olursa ḳā'ide-i bendegīde taḳṣīrüm
Ümīdvarum ide luṭf-ı kāmiliŋ itmām

29 Niteki ḫāṣiyet-i ḫādimī vü maḫdūmī
Ola merātibe-efżāy-ı ḳadr-i ḫāṣ u 'avām

30 Gürūh-ı ḫāṣ u 'avāmı ḥużūr-ı 'izzetde
Vücūh ile ḳılasın 'an-ḳarīb-i istiḫdām

7

Der-Medḥ-i Veliyyü'n-ni'am Gürci Meḥemmed Paşa*

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

1 Yine devletle ṣafā geldiŋ eyā 'ıyd-ı kerīm
Yā ṣabāḥe'l-ḫayr ey sufre-keş-i nāz u na'īm

2 Ḳandasın ḳanda eyā 'uḳde-güşāy-ı iftār
Cāna kār itdi gülū-gīri-i imsāk-ı le'īm

3 Ḳandasın ḳanda ki aṣḥāb-ı şikem şeb-pereveş
Oldılar düşmen-i ḫūrşīd-i cihān-tāb-ı ḳadīm

26b ilhām:in'ām TR3,SHE
28a taḳṣīrüm :tefṣīrüm TR2, TR3, SHM
29a Niteki:Nitekim TR3,MK2
30b ḳılasın:idesin TR3
K7 TR2(69a), TR3(204b),SHE(91a),SHM(12a),MK2(12b),MK4(10b), ÖB(11a)
Başlık ÖB*, Der -Sitāyiş-i Vezīr-i A'ẓam Gürci Meḥemmed Paşa TR3
:-TR2,SHE, SHM,MK2,MK4
2b itdi:-SHM
3 : -TR2,MK4

4 Ḳandasın ḳanda ki ḫamyāze-i rūze yārıŋ
Eyledi noḳṭa-i mevhūm-ı dehānın taḳsīm

5 ʿĀşıḳ-ı zārına gül-būse-i laʿl-i ḫūbān
İtmez oldı ḫazer-i rūzeden inʿām-ı şemīm

6 Ebrūy-ı vuṣlat- işārāt-ı bütānveş itdi
Şīve-i ʿişreti īmā-yı hilāliŋ tefhīm

7 Ṭurra-i ʿıṭr-feşān-ı şeb-i ʿanberfāmıŋ
Eyledi mağz-ı dil ü ceyb-i dimāğı teşmīm

8 Fırḳa-i gürsne-çeşmān-ı sıyāmı ḳıldı
Nūş-ḫand-ı seḥerīŋ şīr ü şekerle tenʿīm

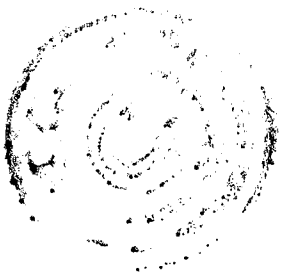
9 Bu ḳadar olmaz idüm muntaẓır-ı dīdāruŋ
Eylemezdüm bu ḳadar ṣubḥ u mesāŋı taʿẓīm

10 Beẕl-i niʿmetde velî pey-rev-i memdūḥumsun
Şeref-i nisbet ile vechi var itsem tekrīm

11 Niçe memdūḥ ḫıred ḫarf-ı ḫavāṣṣ-ı ẕātın
Levḥ-i inṣāfa bu taʿbīr ile eyler terḳīm

12 Esḫiyā-yı vüzerā Gürci Meḥemmed Paşa
Ki ider lücce vü kān-cūdına sevgend-i ʿaẓīm

6b hilāliŋ:helāk-i TR2,MK2,MK4
7b mağz-ı dil:-MK4
9a idüm:idi SHM

13 Dil-i vaṣl-ārzū-yı ʿāşıḳ-ı bī-çāre-miṣāl
Kef-i iḥsān-ı cezīlinde misāfir zer ü sīm

14 Sīne- efrūḫte-i sūz-ı duʿā kim eyler
Şerer-i nālesine nūr-ı icābet taʿẓīm

15 Yād-ı ḫulḳıyla ḫıred āyine-i aḫlāḳa
Baḳsa yeksān görinür ṣūret-i ümmīd ile bīm

16 Düşse deryāya eger ʿaks-i ʿulüvv-i cāhı
Ḳadr-i heftüm- pedere ḫande ider dürr-i yetīm

17 Rüstem- ecdād-ı veḫā-pīşe-i bī- hem-pā kim
Besdür ol merd-i hünermende dem-i ceng-i ʿaẓīm

18 Tercemān nīze-i ser-tīz ü ṭalīʿa nāvek
Hem-zebān ḫançer ü şemşīr-i ciger-çāk nedīm

19 Bir nefes eylemez evḳāt-ı ʿazīzin żāyīʿ
Bir dem olmaz dili bī-ḫavf-ı Ḫudāvend-i ʿalīm

20 Ṣubḥ- tā-şām teselli-dih-i erbāb-ı niyāz
Şām- tā- ṣubḥ tilāvet-kün-i Ḳurʾān-ı ʿAẓīm

21 Ṣāḥibā ruḫṣat olursa ṭaraf-ı luṭfuŋdan
İdeyüm ḫāṣiyet-i ẕātumı bir bir tefhīm

14a sūz-ı :sūr-ı MK2
16a cāhı:cāhım:TR2,MK4
17a hem-pā:hem-tā MK2
21b tefhim:taḳsīm MK4

22 Medḥ-i ẕātıŋda ben ol şā'ir-i nev-nuṭḳam ki
Görse mu'cizteñî-i şi'rümi Nefî-i za'îm

23 Bikr-i endîşesin āġūş-ı beyānından alup
Şerm ile dāye-i ilhāma iderdi teslîm

24 Vaṣf-ı cengiŋde ben ol münşî-i müṃtāzam ki
Eylesem kilk-i fesāḥatla ger inşā-yı Selîm

25 Dārü'l-inşāyı cihāndan iderüm Veysînün
Ẕāt-ı ma'dūmı gibi şöhret-i neşrinde 'adîm

26 Rūz-ı rezmiŋde ben ol fārisî-ser-bāzam ki
At ḳorum düşmene ḫayyāl-ı naẓarveş bî-bîm

27 Meclisiŋde benem ol muṭrıb-ı ḫoş-zemzeme kim
Zühreyi dāġ iderüm sūz ile itsem taḳsîm

28 N'eyleyem çarḫ-ı siyeh-kāse-i nā-sāz beni
İtmedi bunca kemālüŋ birisiyle ten'îm

29 Ni'metin başına çalsun felek-i nā-ma'ḳūl
Ber-murād itmege ḳādir mi beni öyle le'îm

30 Ber-murād eyleyen erbāb-ı dili sensin kim
Ḳıymet-i ḫāk ile yanıŋda ber-ā-ber zer ü sîm

22b mu'cizteñî:tāzeteñî TR2, SHM
23a beyānından:benānından ÖB
24a cengiŋde:rezmiŋde TR3
26a rezmiŋde:cengiŋde TR3

31 Niçe biŋ ādemi bu devlet-i ʿOs̱mānîde
Eylemişsin big ü paşa vü sipāhī vü zaʿīm

32 Bir zeʿāmetle dil-i Şehrî(y)i de şād eyle
Ki odur dergeh-i luṭfuŋda emekdār-ı ḳadīm

33 Ben senüŋ luṭf senüŋ Şehrî-i efgende senüŋ
Senden olursa olur cümleye elṭāf-ı ʿamīm

34 Nitekim ġurre vü salḫında meh-i mezbūruŋ
Füḳahā ile müneccimler ider baḫs̱-ıʿaẓīm

35 Ġurre-i ʿömrüŋi salḫ itmeye devrān olasın
Ḳuṭb-i eflāk-ṣıfat evc-i saʿādetde muḳīm

8

Der-Sitāyiş-i Muṣṭafā Big Medḥ-i Semendeş*

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Levḥaşaʾllāh kümeyt-i şūḫterīn
Cilve-perverde-i şitāb-ı zemīn

2 Müteḥarrik çü hüsn-i şīve-feşān
Müteläşī çü ʿaşḳ-ı ārzū-çīn

3 Cilveger güne güne cünbiş ile
Çün büt-i ʿişvekār-ı ʿāşıḳ- bīn

31b Eylemişsin: TR2, SHE, SHM, MK2, ÖB
34b ile: eyleye TR3/ ide TR2,MK4
K8 TR2(67b),TR3(202b),SHE(92a),SHM(10a),MK2(10a),MK4(9a), ÖB(9b)
Başlık ÖB*, Ḳaṣīde TR2, Der-Sitāyiş-i Semend-i Maḥdūm Muṣṭafā Big TR3 :-SHE,SHM,MK2,MK4

4 Mū-be-mūy-ı beden telāş-āmīz
ʿUżv ʿużv-ı ten ıżṭırāb-āgīn

5 Nāvek-i ġamzeveş ḫoş-āyende
Cān-ı ʿāşıḳ-ṣıfat revendeterīn

6 Berḳ- cünbiş ki farṭ-ı sürʿatden
Sebḳ- güftār ider dem-i taḥsīn

7 Ṣāʿiḳa -cilve kim geh-i reftār
Der-pes eyler neẓāresin pīşīn

8 Feres-i zūd-res ki olsa süvār
Fī'l-meşel kūdek-i kenāre-nişīn

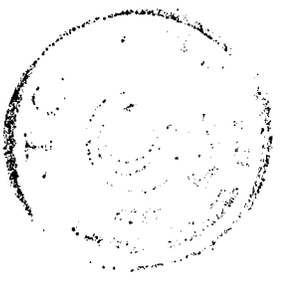
9 Reh-neverd-i şebāb olur der-ḥāl
Cilvegāhın iderdi şīb-i zemīn

10 Nağme-cūşiş semend-i nāzük kim
Olur āvāzeveş semāʿ-ı nişīn

11 Bī-tevaḳḳuf çü müjde-āver-i dost
Bī-teḥammül çü ṣabr-ı müştāḳīn

12 İtse şaḫṣ-ı zamānı ser-gerdān
O kümeyt-i vehm-tekî der-zīn

5b ṣıfat:gibi SHE//terīn:berīn SHM
9a şebāb:şitāb TR3, SHE
10b āvāzāveş:āvāze:MK4

13 Lā-muḥāle olurdı bir demde
Vāṣıl-ı ʿarṣagāh-ı bāz-pesīn

14 O serīʿü'ṣ-seyir ki şübhe-zenān
Eylese ḳaṣd-ı ṭayy-ı saṭḥ-ı zemīn

15 Ġāyet-i menzile bulurdı vuṣūl
Olmadın semʿine ṣadāsı ḳarīn

16 O tevehhüm- reviş ki itmez iken
Üzerinde ḳarār fikr-i metīn

17 Zūr-ı bāzū-yı ḳābiliyyet ile
Żabt ider mīr-i ṣāḥibü't-temkīn

18 Muṣṭafā-nām ü Murtażā-inʿām
Ḥasaneyn- inḳiyād-ı dīn-i mübīn

19 Dür-i deryāçe-zād-ı nesl-i Resūl
Lemʿa-i āftāb-ı maşrıḳ-ı dīn

20 ʿUḳalā-iḫtilāṭ u dāniş-senc
Ḥükemā-imtizāc u ḥikmet-çīn

21 Nev-şigüfte-gül-i hidāyet-büy
Tāze-tābende necm-i saʿd-āyīn

14a şübhe:şayḥa ÖB
15b ṣadāsı:ṣadā-yı TR2

22 Ġurre-i ḫūr-ẓuhūr-ı māh-ı ḫıred
Evvel-i rūşenî-i ṣubḥ-ı yaḳīn

23 Fārisü'l-ḫayl-ı cilvegāh-ı hüner
Yekke- tāz-ı neberdiyān-ı güzīn

24 Ḫançer-i ġamze-nevk-ı ḳahrından
Mihr-i ʿālemsitān ciger-ḫūnīn

25 Rumḥ-ı ebrū-ḫam-ı ʿitābından
Ḳad- ḫamīde hilāl-i çarḫ-ı berīn

26 Müje- peykān ḫadeng-i çeşminden
Zaḫm-ı çeşm-i zamāna perde-nişīn

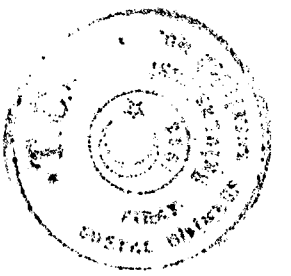
27 Kāküliiŋ tāb-ı gīrūdārından
Olmaz endīşe-i rehāyı emīn

28 Cezr ü medd-i kemānı cāẕib-i cān
Tīġ-ı ejder-niyāmı rūḥ-ı defīn

29 Eṣer-i istiḳāmet-i ẕihnî
Olsa ṭabʿ-ı bütān-ı şūḫa ḳarīn

30 Dil-i müştāḳiyān olmazdı
Kāviş-i ḫulf-ı vaʿd ile ḫūnīn

22a ḫūr:ḫūn TR2,MK4
23a ḫayl-i:ḫāyil Tr2
25b hilāl:helāk:TR2
27a Kāküliiŋ:Kāküli̇n MK2,MK4

31 Düşse sīm-āba sāye-i ḥükmi
ʿİllet-i raʿşasın ider teskīn

32 Ser-firāzāne itse zülfe naẓar
Baʿd- ezīn eylemezdi meyl-i pesīn

33 Dīde-bānī-i maḥzen-i ʿaşḳa
Eylese reʾy-i rūşenin taʿyīn

34 Ġamze-i düzdkāre-i ḫūbān
İdemezdi ḫıyānet-i dil ü dīn

35 Ser-firāzum dilīr-i mümtāzum
Ey güşāyende-i gül-i taḥsīn

36 Ser-be-ceyb idi nice demlerdür
Ġonca-kān-ı ḫayāl-i feyż-āgīn

37 Neşve-yārî-i midḥatiŋ ḳıldı
Gül-i ḫūrşīdden şigüfteterīn

38 Berg berg riyāż-ı medḥiŋde
Oldum ol mertebe tebessüm-çīn

39 Ceyb ü dāmānum oldı ṣubḥāsā
Gülsitān gülsitān gül ü nesrīn

40 Dem-i ṣubḥ-ı ḳabūldür Şehrî
Ḳıl duʿāyı hem-āğūş-ı āmīn

32a zülfe:zülf-i TR2,TR3,SHE,MK2
37a Neşve:Neş'e SHE
38b ol:o MK4

41 Tā ki esb-i nesīm-reftārīn
Jāleveş dil-berān ider der-zīn

42 Ola mażbūṭ-ı şāhid-i ḥükmüŋ
Nā-müläyim küreng-i çarḫ-ı berīn

9

Der-Sitāyiş-i Veliyyü'n-niam Gürci Meḥemmed Paşa*

Fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün

1 Ḥabbeẕā ḫoş-feżā-yı Usḳumrî
Ki odur gül-zemīn-i bāġ-ı cihān

2 Kūhsārı sitān-fütāde-i ẕevḳ
Çün siyeh-mestiyān-ı lā-ḳaydān

3 Sebzezār-ı şigüfte-i şūḫı
Dil-firībende-i nesīm-i cinān

4 Gülsitān ceyb çün dil-i pür-dāġ
Lücce dāmen çü dīde-i giryān

5 Rūzı vaḳt-i seḥergehî tā-şeb
Şebi ābisten-i seḥergāhān

41b ider:ideMK4

K9 TR2(70a), TR3(205b), SHE (95b), SHM(13a), MK2(12a), MK4(11a), ÖB(11b)

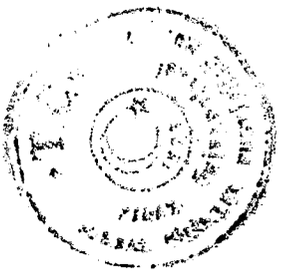
Başlık ÖB*, Ḳaṣīde-i Gürci Meḥemmed Paşa TR2, Der-sitāyiş-i Gürci Meḥemmed Paşa :- SHE,SHM, MK2, MK4

3a Sebzezār-ı: Sebzezārı MK2/ şūḫı:şevḳi TR2, MK4

4b lücce-dāmen: lüccedān hem-çü TR2, MK4

5a Rūzı:Rūz-ı MK4

5b Şebi:Şeb-i MK4

6 ʿAndelībi müdām zemzemenāk
Çün dil-i vuṣlat- ārzū-yı bütān

7 Ḫoş-güvārî-i lezẕet-i ābı
Elʿaṭaş-ḫīz-i ẕevḳ-ı Kevs̱eryān

8 Ṣafvet-i cūybārını gör kim
İtse nezẕāre ʿāşıḳ-ı ḫayrān

9 ʿAks-i baḥr-i sirişk-i dil ẓarfı
Görinür ʿaynı ile mevce -zenān

10 Pür-şikāli hevā-yı dem-be-demi
Olsa ger cānib-i caḥīme vezān

11 Şuʿlesin şāḫsār-ı gül-bün ider
Şererin jāle-dāne-i büstān

12 Ḫaḳ budur kim bu güne ṣaḥrāda
Eylemezdi kümeyt-i dil cevelān

13 Neyleyem medḥe müstaʿid ḳıldı
Ḫüsn-i teşrīf-i Ḳahramān-ı zamān

14 Ṣadr-ı devlet-nişīn vezīr-i güzīn
Ki odur mihr-i kevkeb-i aḳrān

15 Ẕāt-i pāk-i Meḥemmed ismini Ḫaḳ
Eylemiş dīn ü devlete şāyān

10a Pür-şikāli:Pür-şikāl-i SHM, MK2

12b Eylemezdi: Eylemez MK2

16 O kerīmü'ṭ-ṭabı̇ʿ ki dergāhı
Çün der-i feyż-i ṣubḥ-ı bī-derbān

17 O şecīʿü'l-maṣāf kim ḫasmı
Cümle ser der-i sücūd-ı ḫāk-i amān

18 Şāhid-i devletine dil-beste
İḫtiyār-ı ḳażā-yı ḥikmetdān

19 Tīġ-ı āteş- demi ḳader-ḳabża
Rumḥ-ı ejder-ḫamı ḳażā-peykān

20 Olsa ebr-i ḥüsām-ı ser-tīzi
Mezraʿ-ı kā'ināta ḳaṭre-çekān

21 Ser-bürīde olırdı bālīde
Tā ebed gendüm ü cev-i dihḳān

22 Ehl-i dil- perverā kerīmterā
Ey şecāʿatde nādirü'l-akrān

23 Yārî-i himmetiñle şimdi benem
Yekke- tāz-ı suḫanver-i meydān

24 Ki ser-i ṣaḥn-ı tāze-güyide
ʿĀrifānla olınca hem-cevelān

18a ḥikmetdān:devletdān SHM, MK2

21 Tā:-SHM

25 Der- pes itdüm ʿinān-ı evvelde
Ḳaldılar gerd-i ḥasret içre ṭapān

26 Lāf-ı mağrūrî tā-be-key Şehrî
Kıl semend-i duʿāyı germ- iʿtinān

27 Tā ki devlet-serāy-ı ʿOṯmānî
Ola ārāyiş-i zemîn ü zamān

28 Ṣadr- pîrāy-ı evvelîn olasın
Ḳılasın ʿālemi pür- emn ü emān

10

Der-Sitāyiş-i Manastır*

Mefāʿîlün mefāʿîlün mefāʿîlün mefāʿîlün

1 Manastır şehrini seyr eyleyüp medḥ eyleyen ʿārif
Bilür rūy-ı zemîn üzre nedür ol ṣunʿ-ı Yezdānı

2 Nice medḥ itmesün ṣaḥib- naẓar ol cāy-ı zîbāyı
Ki feyż-i meyden artuḳ ehl-i ṭabʿa keyf-i seyrānı

3 Dem-i ṣubḥî varınca Şāmʾa hep vaḳt-i ṣabāḥüʾl-ḫayr
Maḥall-i şāmı tā ṣubḥa irince ḳadr-i nūrānî

4 Nedür ol sebz ü ḫurrem olıcaḳ ṣuffa- nesîmenler
Nedür ol māʾ-i cārî-i neşāṭ-efzāy-ı rūḥānî

K10 SHE (96b), ÖB(12b)
Başlık ÖB*, -SHE
3b irince:varınca SHE
4a sebz ü: şeb-ğurre-i SHE// olıcaḳ ṣuffa:güler ḫoş SHE

5 Nedür ol servler ṣaf ṣaf kenār-ı cūybārında
Ki Ṭūbādur derūn-ı māda ṣan ʿaks-ı ḫırāmānı

6 O āb-ı ḫoş-güvār u ol hevā-yı dil-güşāsıyla
Dinilse Rūm ilinüŋ Şāmıdur ḥaḳḳa ki erzānī

7 Sirişk-i dīde-i ʿāşıḳ gibi ṣubḥ u mesā durmaz
Aḳar her sū-be-sūdan çaġlayup āb-ı fırāvānî

8 Muʿallā kūhsārı şevketinden çarḫa baş egmez
Muṣaffā çeşmesi ʿaynıne almaz Āb-ı Ḥayvānı

9 Nedür ol berke-i ʿuzmā-yı ḳudret farḳ-ı kūhında
Ki olmaz burc-ı ābî-i felek bir mevc-i ġalṭānî

10 Şu resme reng-i ḥikmet naḳş-ı ḳudret var kenārında
Kʾider āşüfte ʿaḳl-ı külli dursun ʿaḳl-ı insānı

11 Müzeyyen güne güne işgüfelerle kūh u ṣaḥrāsı
Mutarrā tāze tāze sünbül ü gül-i gülistānı

12 Gülistānında teʾsīr-i letāfet ol ḳadar var kim
Ḫoş-āvāz eylemiş bülbül-ṣıfat zāġ-ı bed-elḥānı

13 O reng-ā-reng ü gün-a-gün-şikūfezārla dönmiş
Ḳadeh-keş dil-berān-ı meste her bir naḫl-ı bustānī

14 Fiġān dil-berlerinüŋ ol külāḥ-ı kec-nihādından
Kec itdükçe ḫam eyler ḳāmet-i ʿuşşāḳ-ı nālānı

15 Muḥaṣṣal görmedüm bir böyle dilber şehr-i nāzük-ḫāk
Murādum üzre gezdüm cümle mülk-i Āl-i ʿOsmānı

16 Ḳużāt-ı ḫoş-nihādı ehl-i ṭabʿ u ehl-i dil-perver
Bulınmaz her birinüŋ ʿilm ü ʿirfān içre aḳrānı

17 O ḥüsn-i ḫulḳ u ḥüsn-i iḫtilāṭ u ḥüsn-i sīretle
Esīr ü bende-i mażmūn iderler ehl-i ʿirfānı

18 Ḫilāf-ı şerʿü ḳānun kimse bir iş idemez aṣlā
Şu deŋlü müttefiḳdür ḥaḳḳ ile eşrāf u aʿyānı

19 Ḫuṣūṣā Ḥażret-i Müftî-i aʿlem-afḍal-ı ʿālem
Bu şehrüŋ şerʿ ile ḳānūn ile oldur nigehbānı

20 Ḫudā ʿilm ile ʿirfān ile ẕātın eylemiş tezyīn
İlāhî ola efzūn birbirinden ʿilm ü ʿirfānı

21 Suḫan taṭvīl olınca müstemiʿ-āzār olur Şehrî
Hemān ṭayy-ı maḳālāt eyle besdür nükte-sencānı

22 Nitekim nev-bahār ile şigüfte gülşen ü bāġı
Güşāde ola dāʾim ḫāṭır-ı eşrāf u aʿyānı

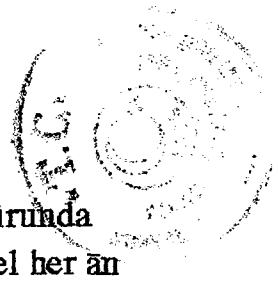
11

Der-Sitāyiş-i Ketḫüdā Big Muṣṭafā Aġa*

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Medār-ı dīn ü devlet Kethüdā Big ey kerīmüʾş-şān
Murāduŋ üzre dönsün dāʾimā nüh-günbed-i gerdān

K11 SHE(97a), MK2 (13b), ÖB(13a)
Başlık ÖB*, -SHE, MK2
1a kerīmüʾş-şān:kerek kānı SHE

2 Refīḳuŋ ola tevfīḳ-i İlāhî her umūrında
Muvāfıḳ ola tedbīrüŋe taḳdīr-i ezel her ān

3 ʿAdūŋuŋ ḫīde itsün çeşm-zaḥmuŋ kevkeb-i baḫtuŋ
Miṣāl-i ṭalʿat-ı ḫūrşīd-i ʿālem-tāb-ı nūr-efşān

4 Dil-i bed-ḫᵛāhuŋı dāġ eylesün dest-i zer-inʿāmuŋ
Pür olsun naḳd-i iḥsānuŋ ile dāmān-ı ḫayr-ḫᵛāhān

5 Günüŋ günden yig olsun her ne istersen Ḫudā virsüŋ
Şuʿāʿ-ı mihrveş meh-tāb-ı baḫtuŋ görmesüŋ noḳsān

6 Keremkārā ḥużūr-ı ʿizzete bir ʿarż-ı ḫālüm var
Mübārek başuŋ içün ser-güzeştüm diŋle ḳıl iḥsān

7 Fiġān bu rūzgār-ı kec-ʿaṭādan dād cevrinden
Ki bir gün güldürürse ādemi biŋ gün ider giryān

8 Simāt-ı Ḥācı Bektāş-ı Velîden nice bin ādem
Ṭoyınca niʿmet alur müsteḥaḳ nā-müsteḥaḳ her ān

9 Baŋa çoḳ gördi bir nān-pāreyi ol ḫᵛān-ı ʿuẓmādan
Esāmum üzre çekdi kilk-i zulm ile ḥaṭ-ı buṭlān

10 Olup merdūd ocaḳdan ḳaldum āḫir şöyle dirliksiz
Hemān āteşden ayru ol şererveş kim ḳalur bī-cān

11 Müruvvet kānı iḥsān maʿdeni bir ẕāt-ı nāfiʿṣin
Olursa senden olur derd-i bī-dermānuma dermān

12 Yiter çoḳ sıḳlet itme ḫar-gedālar gibi ey Şehrî
Ki vāḳıf oldı ʿarż-ı ḥāliŋe ol Ḥātem-i devrān

13 Gice gündüz hemān ṣıdḳ-ı derūn ile duʿā eyle
Ola cümle umūrında muʿīni Ḥażret-i Sübḥān

MUSAMMATLAR

Terci῾-bend

Terci῾-Bend-i Der-Na῾ṭ-ı Ḥabīb-i Ḫudā vü Güzīde-i Enbiyā
Muḥammad Muṣṭafā Sallallahı ῾Aleyhi ve Sellem*

Mef῾ūlü mefā῾ilün fa῾ūlün

I

1 Ey Nāṣıḫ-ı ḥükm-i köhne- edyān
V'ey dīn-i cedīdine viren şān

2 Ey mūcib- i ḫulḳ u maẓhar-ı Ḥaḳ
Memnūnuŋdur vücūb u imkān

3 Çekdiŋ ḳalem-i yegāneŋ ile
Ser-defter-i şirke ḫaṭṭ-ı buṭlān

4 Ey ῾ālem-i nūr u nūr-ı ῾ālem
Hem āyinesin hem āyinedān

5 Ḫallāḳ-ı münevverāt-ı evvel
Nūr-ı nübüvvetiŋ itdi tābān

6 Ol nūr kināre-i ῾ilimden
Āġūş-ı ῾ayında oldı raḫşān

7 Āġūş-be-āġuş eyledīŋ seyr
Ey ḳurre-i ῾ayn-ı cümle a῾yān

TcB TR2(59b),TR3(208a),SHE(89b),SHM(9a),MK2(1b),MK4(1b), ÖB(14b)
Başlık ÖB*, Naṭ-ı Şerīf -i Ḥażret-i Sulṭān-ı Güzīn ῾Aleyhi's-selām TR3 :-TR2,SHE,SHM,MK2,MK4
2 Bu beyitte sekt-i melih yapılmış ve vezin " mef῾ūlün fa῾ūlün fā῾ūlün"e dönüşmüş
I/6a ῾ilimden: ῾ilimde TR3, SHM
I/6b Āġūş-ı ῾ayında:Āġūşî-i ῾ayında ÖB

8 Ṣaldıŋ melekūt u mülke pertev
İtdiŋ ḳıdemi ḥudūsa ġayrān

9 Sen olmasaŋ ol "Künūz-ı Maḫfī"
İtmezdi cevāhirin nümāyān

10 Şānuŋda buyurdı İzīd-i pāk
Levlāke lemā ġalaḳte'l-eflāk

II

1 Ey neşve-i evvel-i irādet
Perverde-i āġūş-ı hidāyet

2 Sensin o peyem-ber-i be-ḥaḳ kim
Eyler şecer ü meder şehādet

3 İṯbāt-ı nübüvvetiŋde el-ḥaḳ
Yoḳ muʿciziŋe ḥad ü nihāyet

4 Erbāb-ı dile delīl-i ḳāṭıʿ
Ḳurʾān-ı ʿAẓīm ider kifāyet

5 Ey şāh-ı melāʾike -ʿasākir
Vʾey ṣāḥib-i seyf-i berḳ- ḥiddet

6 Bu ʿālem-i mülke eyledükde
Dārüʾl-melekūtdan ʿazīmet

I/9b cevāhirin nümāyān: cevāhirini şāyān SHM//cevāhirin:cevāhizin MK4

7 Eflāk degül güzergehüŋde
Ey hādî-i güm-rehān-ı ümmet

8 Nūrdan mevżūʿ-ı tūdelerdür
Kim oldı mürūruŋa ʿalāmet

9 Müllk ü melekūt-ı mā-verāsın
Ol şāniʿ-i bī- şerīk u ālet

10 Manẓūr-ı şerīfüŋ itdi cümle
Tekrār idüp ḫıṭāb-ı ʿizzet

11 Şānuŋda buyurdı Īzid-i pāk
Levlāke lemā ḫalaḳt eʾl-eflāk

III

1 Ey muʿcize- güy u muʿcize-sāz
Allāh ekber nedür bu iʿcāz

2 Kim eyledi ṭāʾir-i ḥudūsuŋ
Pervāzgāh-ı ḳıdemde pervāz

3 Ey sırr-ı ḥaḳīḳatüʾ-l ḥaḳāyık
Sübḥāneʾllah nedür bu iʿzāz

4 Kim tāc-ı nübüvvet ile olduŋ
Mābeyn-i ulūʾl-ʿazm ser-efrāz

II/8b mürūruŋa:mürūnŋa SHE, SHM, ÖB//ʿalāmet:işāret TR3
II/9a melekūt-ı melekū u TR2, SHE
III/3a ḥaḳāyık: ḥalāyık TR3, MK2
III/4a nübüvvet ile: şehādet ile: TR2, SHE, SHM, MK2

5 Ger berḳ-i ẓuhūruŋ olmasaydı
Ḫırmengehine şerāre- endāz

6 Bulurdı reh istirāḳ-ı semʿa
Dīvān-ı racīm-i kāhin-enbāz

7 Mesmūʿ-ı çihār-yāriŋ oldı
Aḥcārdan emriŋ ile āvāz

8 İlhām-ı cevāmiʿü'l-kelimle
Ḳılduŋ büleġā-yı dehri iʿcāz

9 İtseŋ nʾola ey muḫāṭab-ı Ḥaḳ
Kevneyne vü fīhi-māsına nāz

10 Şānuŋda buyurdı İzid-i pāk
Levlāke lemā ḫaleḳteʾl-eflāk

IV

1 Ey ġarḳa- be-nūr-ı ḥubb-i Mevlā
Dil-ḫᵛāh-ı Ḫudā-yı zīr ü bālā

2 Olmasa cebīn-i Büʾl-beşerde
Envār-ı şefāʿatiŋ hüveydā

3 Olmazdı sücūd-ı tevbenāki
Maḳbūl-i Cenāb-ı Ẕāt-ı yek-tā

4 Ger mūcid-i ʿālem itmeseydi
Aṣlāb-ı Ḫalīli nuṭfeŋe cā

IV/6b enbāz:endāz SHE
IV/2b Envār-ı:Envāʿ-ıMK2
IV/4b Ḫalīli: celīli MK4

5 Olur mıyıdı ḫayl-i enbiyāda
Yā dost nidāsına münādā

6 Eylerdi tecellîye taḥammül
Ger ḥükmüŋi yād ideyidi Mūsā

7 Ẕikr itmese menzilinde ismiŋ
Muʿciz-dem olur mıydı Mesīḥā

8 Esmā-i gürūh-ı enbiyāya
Sensin ezel ü ebed müsemmā

9 Ẓühriyye-i ḫātemiŋ o demde
Müṁîi-i ḳażā ki itdi iṁżā

10 Şānuŋda buyurdı Īzid-i pāk
Levlāke lemā ḫaleḳteʾl-eflāk

V

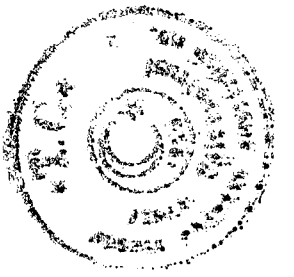
1 Naʿtuŋ nice ḳābil itmek imlā
Ṣıġmaz bu ʿibārete o maʿnā

2 Olmış ṭutalum güşāde -āġūş
Āġūşî-i meve olur mı deryā

3 Vaṣṣāfı Ḫudā olan vücūduŋ
Kim vaṣf -ı şerīfin ide icrā

4 Bu bī-edebāne fikre bāʿiş
Hep Şehrî-i bī-edebdür ammā

IV9a ḫātemiŋ o demde: ḫātemiyyeyi o demde TR2, SHE, SHM/ ḫātemiyyeyi çün MK4
IV/9b Mumzî-i: Taḳdīr-i TR2

5 Bir mest-i ḫarāb-ı maʿṣiyetdür
Ol yolda vücūdın itmiş ifnā

6 İster ki ide ṣabāḥ-ı maḥşer
Ser-şār-ı şefāʿatiŋle iḥyā

7 Ser-mestî-i şefḳatiŋle ol dem
Feryād ideriim vā- şefīʿā

8 Ben bülbül-i naʿtuŋam ne ister
Benden bir ālāy ʿazāb- peymā

9 Bir naġme-serāŋa söz mi geçmez
Ey gül-bün-i bī-ḫazān-ı Mevlā

10 Şānuŋda buyurdı Īzid-i pāk
Levlāke lemā ḫaleḳteʾl-eflāk

V 6 ile 7. beyitler yer değiştirmişSHE
V/7b ideriim:ide ki TR2, ideriim ki MK2

Terkīb-bend

Terkīb-Bend-i ʿĀşıḳāne*

Mefʿūlü mefāʿilün faʿūlün

I

1 Ey güşe-i çeşmi fitne-ābād
Mülk-i dile şāh–ı ġamze cellād

2 Dest-i sitem-i nesīm-i nāzuŋ
Gül-berg-i niyāzı itdi ber-bād

3 Devrüŋde viṣāl ser-be-zānū
Rifʿatde firāḳı girye muʿṭād

4 ʿAhdüŋde vefā şikeste-ḫāṭır
Dil-şādter cefā-yı bī-dād

5 Ḳānūn-ı taẓallümüŋde memnūʿ
Āheng-i emān u naġme-i dād

6 Buldı ġam-ı ʿaşḳun öyle revnaḳ
Taʿyīb ider oldı şādı nā-şād

7 Şemşīr-i teġāfülüŋden ey şūḫ
Olursa da dil cerāḥat-ābād

Tk TR2(70b), TR3(206b), SHE (94a), SHM (14a), MK2(14a), MK4 (11b)
Başlık ÖB*, Terkīb-bend TR2, TR3
I/6a öyle:ile SHE
I/6b şād:şād u SHE

8 Ṣıḥḥat bulayum eger umarsam
Derd-i dilüme devādan imdād

9 Ben ʿāşıḳ-ı derd-i bī-devāyam
Ben münkir-i leẕẕet-i şifāyam

II

1 Dil ideli derdüŋ ile ülfet
Merdūd neẓārem oldı ṣıḥḥat

2 Hicrānuŋa olmayam sezāvār
Eylersem eger ümīd-i vuṣlat

3 Zehr-ābe-i ıżṭırāb-ı ʿaşḳuŋ
Olsun dile māye-baḫş-ı rāḥat

4 Nūş eyler iken idersem iʿṭā
Pīşānî-i şevḳ- çīn-i raḥmet

5 Şol deŋlü var ārzū göŋülde
Virseŋ de neẓāreye icāzet

6 Pāsūde-i çeşm-i vaṣl olınca
Ol daḫı olur nigāh-ı ḥasret

7 Vaḳf- ı ġam-ı derd-i ḥasretüŋdür
Hep dildeki raḫt-ı ṣabr u ṭāḳat

II/4a idersem:ider TR3
II/4b raḥmet:zaḥmet MK2, MK4
II/5a Şol:Şu TR2//nezāreye:nezāre-i TR2
II/6b ḥasret:ḥayret MK4
II/7 raḫt-ı ṣabr u ṭāḳāt:raḫt u ṣabr u ṭāḳāt MK2

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

8 Çekmekde o derdi mürşid-i ʿaşḳ
Eylerse baŋa ʿaṭā-yı himmet

9 Bī- derd olayum devā dilersem
Bī-ġam olayum ṣafā dilersem

III

1 Ey āfet-i cān-ı ʿaşıḳ-ı zār
V'ey ġamze-i şūḫı gibi ḫūn-ḫᵛār

2 Zinhār zinhār olma böyle
Aġyār- nevāz u ʿāşıḳ-āzār

3 ʿĀşıḳda olan ḫulūṣ-ı ʿaşḳı
Ḫūbāna düşer mi itmek inkār

4 ʿUşşāḳ degül mi şāhidānuŋ
Māhiyyet-i ḥüsnin iden izhār

5 ʿUşşāḳ degül mi cins-i ḥüsne
Cān u dil ile olan ḫarīdār

6 ʿUşşāḳ degül mi nāzı iden
Maẓmūn-ı niyāzdan ḫaberdār

7 ʿUşşāḳ degül mi zevḳ-i ḳatli
Cellād-ı nigāha iden iş'ār

III/6 :-TR2, MK4
III/6. ile 7. beyitler yer değiştirmiş TR3

8 Efġān efġān ey sitemger
İnṣāf inṣāf ey cefākār

9 Biŋ ʿāşıḳa bir nigāh idersin
Anı daḫı gāh gāh idersin

IV

1 Ey nāsıḫ-ı ṭarz-ı dil-nevāzî
V'ey münkir-i resm-i çāre-sāzı

2 Müştāḳ-ı devā-yı pürsişiŋdür
Derd-i dil-i ʿāfiyet-güdāzī

3 Şevḳ-ı ruḫuŋ ile dilde eyler
Her dāġ-ı şekīb şuʿle-bāzī

4 Gül-deste-i nāziş ile yād it
Dil-ḫaste-i pister-i niyāzı

5 Ḥasret-zede-i teġāfül itdiŋ
ʿUşşāḳ-ı ḳadr-şinās-ı nāzı

6 Ser- maḥrem-i sırr-ı ġamze itdiŋ
Aġyār-ı zebān-ne-dān-ı rāzı

7 Küfr ise ṭarīḳ-i dil-berīde
Temyīz-i ḥaḳīḳî vii mecāzī

III/6a efgān: figān TR2

8 Min-baʿdin ʿaşḳ ile hevesden
Refʿ eyle nizāʿ-ı imtiyāzı

9 Ḫūbānda olmayınca inṣāf
N'itsün anja ʿāşıḳān-ı dil-ṣāf

V

1 Cān ber-kef ü ḳātil ise mühmil
Öldürdi hücūm-ı şevḳ-ı bismil

2 Dil bezm-i rıżāda el-ʿaṭaş-gū
Sāḳî-i şehādet ise münhil

3 Ey ḫançer-i ārzū-yı vaṣlı
Nev-mīdî nigār-ı levḥa-ı dil

4 Bismilgeh-i ʿaşḳda ẓulümdür
Ḳurbānî-i şevḳa raḥm-ı ḳātil

5 Ey şīve-i imtinān-ı ḳatli
Ser-māye-i ḫūn-bahā-yı ṣad dil

6 Cellād-ı ḳażā-tüvān-ı ġamzeŋ
Ol dem k'ola ḳatl-i ʿāmma maʾil

IV/9b ʿāşıḳān-ı: ʿāşıḳ-ı SHM
V/4a ẓulümdür: ẓāhirdür TR3

7 Şehrî-i emān terennüm-i ʿaşḳ
Ol nā-muḥal-i meẕāḳ-ı bismil

8 Cā'iz ki şehīd-i ġamzeŋ ola
Zinhār zinhār olma ġāfil

9 Feryādına baḳma bī-eŝerdür
Taḥrīk-i hevesle der-be-derdür

MESNEVİ

I

Mefāʿīlün mefāʿīlün faʿūlün

1 Ne nāme nāme-i ferḫunde-ʿünvān
Ne nāme nāme-i ẕīʾl-ʿizzü veʾş-şān

2 Ne nāme nāme-i zeynüʾl-belāġat
Ne nāme nāme-i ʿaynüʾl-fesāḥat

3 Ne nāme raġbet-engīz-i muḥibbān
Ne nāme iştiyāḳ-amīz-i yārān

4 Ne nāme lafẓı maʿnāsına meftūn
Ṣarılmış güyiyā Leylāya Mecnūn

5 Ne nāme her muḳaṭ bir nāfe-müşgīn
Ki itmiş ṣafḥasın bendergeh-i Çīn

6 Ne nāme ḥüsn-i ḫaṭṭ-ı ḫoş-nümāsı
Ne nāme luṭf-ı ḥarf-i dil-rubāsı

7 Miṡāl-i ḥüsn ü ʿaşḳ-ı ārzū-nūş
Siyeh-mestāne olmışlar hem-āġūş

8 Ne nāme ḫoş -ḫaber çün peyk-i cānān
Ne nāme mey -eṡer mānend-i iḥsān

Mes1 TR2(71b), TR3(-), SHE(-), SHM (15a), MK2 (15a), MK4(13a) ÖB(-)
Başlık Sūre-i Nāme MK2, :-SHM- TR2, MK4
3b -āmīz:-engīz MK2
4a maʿnāsına:maʿnāsıyla SHM
7b olmışlar:olmışdurMK4

9 Ne nāme ḥırz-i dil taʿvīẕ-i cāndur
Beliyye-dāfiʿ-i çeşm-i bütāndur

10 Bu nüzhet-nāme-i ḳudsî- peyāma
Revādur Cebreʾīl olsa ḥamāme

11 Bu taʿbīr üzre semʿ-i rūḥa nā-gāh
İrişdi bir ṣadā-yı levḥaşaʾllāh

12 Ne ʿālī-rütbe nāmedür bu nāme
Kʾola Rūḥuʾl-Emīn anŋa ḥamāme

13 Ne ḫoş ẕātuŋ ḳalem-perverdesidür
Ne baḥruŋ genc-i bād-āverdesidür

14 Ki olmaz buŋa nisbet dest-āvīz
Turunc -ı zerr-i dest-efşār-ı Pervīz

15 Ne ṭabʿuŋ terbiyet-yāb-ı cenābı
Ne deryā-yı kerem-mevcüŋ ḥabābı

16 Ne ẕihn-i müstaḳīmüŋ ḫāne-zādı
Ne ʿiṣmet-ḫānenüŋ ḳudsî-nijādı

17 Ne kānuŋ gevher-i nā-yābıdur bu
Ne ʿummānuŋ dür-i sīr-ābıdur bu

18 Cevāb idüp didi Şehrî-i vaṣṣāf
Ṣalā vaṣṣāfıyāna ḳāf-tā-ḳāf

12b Rūḥuʾl-Emīn:Rūḥ-ı Emīn
15a terbiyet-yāb-ı cenābı: dergeh-i terbīb-i ḥabābı MK2

II

Mefā'īlün Mefā'īlün Fe'ūlün

1 Bu bir ḫūrşīd- cūduŋ nāmesidür
Şihāb u şeb devāt u ḫāmesidür

2 Bu bir kāmil- 'ayāruŋ nāmesidür
Bu bir iḥsān-niġāruŋ nāmesidür

3 Bu bir ẕāt-ı şerīfüŋ nāmesidür
Bu bir ṭab'-ı laṭīfüŋ nāmesidür

4 Bu nāme nāmesidür bir vücūduŋ
Ki yoḳ vaḳ'ī yanında luṭf u cūduŋ

5 Yiter ey nāme-i mu'ciz-terāne
Getür memdūḥumuŋ ismin beyāna

6 Sevād-ı naẓmumı itsüŋ müşerref
Ki bī-mevṣūf vaṣf olmaz mükellef

7 Velî Aġādur ism-i ẕāt-ı pāki
Açar medḥi derūn-ı 'uḳdenāki

MesII TR2(72a), TR3(-), SHE(-), SHM (15a), MK2 (15b), MK4(13b)
Başlık Nāme MK2
2b ve 3a beyitleri yok ve 2a ile 3b birleşerek beyti oluşturmuşlar MK2:
Bu bir kāmil- 'ayāruŋ nāmesidür
Bu bir ṭab'-ı laṭīfüŋ nāmesidür

8 Velî ammā veliyü'n-niʿmetümdür
Refīʿü'l-ḳadr-ı ʿālī-himmetümdür

9 Kerāmet boynu bağlu bendesidür
Velāyet çāker-i efgendesidür

10 Bu bī-endāz-ı iḥsān u keremle
Bu bī-ḥaddü ve-lā-yuḥṣā keremle

11 Seḫā eylerdi bir anda bilā-reyb
Eline girse ger gencīne-i ġayb

12 Ḥaḳīḳatde odur insān-ı kāmil
Göŋül yapmaġa biʾṭ-ṭabʿ ola māʾil

13 Ḫuṣūṣā ḫāṭır-ı vīrān-ı şāʿir
Ki maʿmūr olmamışdur evvel āḫir

14 Buyurmışdur Resūlullāh muḥaḳḳaḳ
Ḳulūb-ı şāʿire gencīne-i Ḥaḳ

15 O vīrān genci maʿmūr eylediŋ sen
O maḥzūn ḳalbi mesrūr eylediŋ sen

16 Vücūd-ı pākiŋ itsün luṭf-ı Yezdān
ʿÖmürde Nūḥ u devletde Süleymān

16a itsün:n'itsün TR2

17 Duʿā hengāmıdur ṭayy oldı nāme
Serīni secdeden ḳaldırdı ḫāme

18 Kelāmuŋ cām-ı Cem olursa Şehrî
Yine taṣdīʿ ider erbāb-ı dehrî

19 Nitekim çarḫ-i nā-hemvār-ı bed-ḫū
İder aḥbābı birbirinden ayru

20 İderler ḫāme vü nāmeyle mādām
Yine birbirine aḥvālin iʿlām

21 Saʿādet ḫıdmetiŋden olmasun dūr
Sen āmir olasın daʾim o meʾmūr

22 Mezīd olsun ḥayātuŋ devletiŋ hem
Mezīd olsun seḫā vü himmetiŋ hem

GAZELLER

Elif

1

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

1 Çīn-i nāzam ebrūy-ı ḫūbān me'mendür baŋa
Mevc-i nūram cebhe-i ḫūrşīd meskendür baŋa

2 Biŋ bahār olsa açılmam güşe-i gülzārda
Āteşem cāy-ı tebessüm künc-i külḫandur baŋa

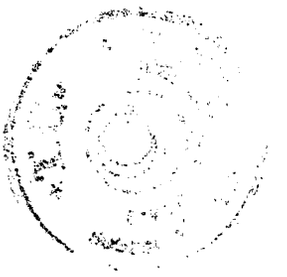
3 Ḫandenākem gerçi rūy-ı nev-bahāra ġoncaveş
Līk ḫār-ı mihnet-i devrān nişīmendür baŋa

4 Ḥıfẓ-ı āh-ı āteşīn ü şuġl-ı ḫūnīn-giryeden
Çeşm-i bī-ḫᵛāb u dil-i pür-tāb düşmendür baŋa

5 Ġamze-i pür-fitneden ḫavf eylemem Şehrî gibi
Çīn-i nāzam ebrūy-ı ḫūbān me'mendür baŋa

G1 TR2(74b), TR3(209b), SHE(98b), SHM(16b), MK2(18b), MK4(14a), ÖB(16a)

1b Mevc : Levḥ SHE

2

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

1 Tā ki feyż oldı ezel nuṭḳ-ı şeremāk baŋa
Dāġ ber- dildür o günden beri eflāk baŋa

2 Ben o şehbāz-ı şehādetkede-i 'aşḳam kim
Ser-i Manṣur olamaz beste-i fitrāk baŋa

3 Ben o ser-māye-i faḫram ki ciger-ḫūn olalar
Dem ola bād ile āb āteş ile ḫāk baŋa

4 Ey ġam ey ġam beri gel def '-i neşāṭ eyleyelüm
Dil-i pür-ḫūn saŋa sīne-i ṣad çāk baŋa

5 Şehrî Şehrî sebeb-i maġfiretümdür zinhār
Ẕevḳ-i cürm eyleme de eyleme imsāk baŋa

G2 TR2(74b), TR3(209b), SHE(99a), SHM(16b), MK2(18b), MK4(13b),ÖB(16a)

1b günden: güne 348/3

2 ile 3 beyitler yer değiştirmiş TR2,MK4

4a Ey ġam ġam:Ey ġam -: MK4

4b çāk: ḫāk MK4

3

Mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Gelürse keşret-i neẓẓāreden ḥicāb sanа
O demde sürḫî-i rūyuŋ olur niḳāb sanа

2 Nicʾetsün āyine mihr-i ruḫuŋla ʿaksini farḳ
Sen āftāba müşābihsin āftāb sanа

3 Şerāreveş iderüm düde-i cigerden redd
Ger eylemezse eşer āh-ı şuʿle-tāb sanа

4 Ol āb u tāb ki var ʿārıżuŋda keşf eyler
Olursa ḳalb-i bütāndan eger niḳāb sanа

5 Mey-i tegāfüli nūş itme girme ḳanımıza
Siyāh- mestî-i çeşmiŋ yiter şarāb sanа

6 Ṣad āferīn ġazel-i Rūmiyānuŋa Ṣāʾib
Ki virdi Şehrî dü-ṣad şevḳ ile cevāb sanа

G3 TR2(75a), TR3(210a), SHE(99b), SHM(16b), MK2(19a), MK4(14b), ÖB(16b)
1b olur: yiter TR3
4b eger: olur TR3
5a tegāfüli:tegāfül-i TR3

4

Mef'ūlü fā'ilātü mefā'īlü fā'ilün

1 İtdi hücūm 'aşḳ-ı melāmet - eşer baŋa
Hem-demlik eyle ey dil-i āşüfte-ser baŋa

2 Żabṭ-ı neẓāre eyle tenük-ẓarf-ı vuṣlatam
Besdür ḫurūş-ı ḳaṭre-i cām-ı naẓar baŋa

3 Ḫān-ı ġam üzre itmeyelüm ey göŋül nizā'
Dāġ-ı derūn hep saŋa laḫt-ı ciger baŋa

4 Ġayra olan neẓāre-i bī-bāk 'aşḳına
Ey şūḫ eyle naẓra-i düzdīdeter baŋa

5 Şehrî ġam ile ṣoḥbet-i ḫūn-ı dil eylemiş
Gör ḥissetin ki eylemedi bir ḫaber baŋa

G4 TR2(74b), TR3(209b), SHE98b), SHM(17a), MK2(18b), MK4(14a), ÖB(16b)

1b eyle ey: eyledi SHE

4 :- MK4

4b düzdīdeter: düzdīde TR2

5a ṣoḥbet-i ḫūn-ı dil eylemiş: ṣoḥbet-i ḥūn eylemiş göŋül TR2,MK4

5

Mefāʿīlün feʿilātün mefāʿīlün feʿilün

1 Şu resme kāviş-i ġam virdi ıżṭırāb baŋa
Ki şefḳat eyledi çarḫ-i sitem- cenāb baŋa

2 Ḳo cām vaṣlunı ser-şār-ı firḳatiŋ ṣun kim
Kifāyet itmez o mey-ḫāneden şarāb baŋa

3 Disem müjeŋde mi dil yoḫsa ebruvānuŋda
Virür ya tīġ ile yā tīr ile cevāb baŋa

4 Derūna çāşnî-i sūzişi ḥarām olsun
Gelürse dūzaḫ-ı ʿaşḳundan ictināb baŋa

5 Firīb-i çeşmüŋi Şehrî ṭuyurdı ʿuşşāḳa
Helāk-i ġamzeŋ olam eyleme ʿitāb baŋa

G5 TR2(74b), TR3(210a), SHE(99b), SHM(17a), MK2(18b), MK4(14a), ÖB(16b)

2 :-TR3

3b tīr ile tīġ ile: tīġ ile tīr ile TR3,MK4

4b ictināb: ıżṭırāb SHM,MK4

5a ṭuyurdı:duyurdı MK4

6

Mef'ūlü fā'ilātü mefā'īlü fā'ilün

1 Ey meşreb-i ḫayāli gibi 'ālem- āşnā
V'ey dil-rübā-yı maḥrem ü nā-maḥrem-āşnā

2 Ey gül-biin-i ḥayā dili pür-ḫūn eyledüŋ
Gül-ġonca-i tebessümüŋ it şeb-nem-āşnā

3 Olma esīr-i ġamzeŋ olam bü'l-heves- firīb
Bilmez zebān-ı 'aşḳı dil-i ḥurrem-āşnā

4 Gül-berg āftāb ile hem-şāḫ olursa da
Olmaz şigüfte dāġ-ı derūn-ı ġam- āşnā

5 Şehrî şehīd-i dil-ber-i ḫūn-rīziŋ olayum
K'olmış ḫayāl-i şūḫı gibi 'ālem-āşnā

G6 TR2(75a), TR3(210a), SHE(98b), SHM(17a), MK2(19a), MK4(14a), ÖB(16b)

3a bü'l-heves: mübtelā SHM

3b zebān-ı 'aşḳı: zebān-ı ...'aşḳı MK2

7

Mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Esīr-i cünbiş-i çeşmiñ virür ḳażāya rıżā
O ḫūn- girifte-ṣıfat kim virür belāya rıżā

2 Derūn-ı rāḫtiyānveş ʿadū-yı ġam olayum
Virürsem ārzū-yı rāḥat-ı devāya rıżā

3 Nefes hemīşe icābet - der- āġuş itse ẓuhūr
Ḳasem-be-yʾes ki virmem yine duʿāya rıżā

4 Ḥaẕer ṣabā ki perīşān-çīn-i zülfem zülf
Virelden āfet-i zülf-i dil-i āşnāya rıżā

5 Olur mı Şehrî ʿaẕāb-ı caḥīmden dil-gīr
Viren muḥabbet-i cāvīdī-i Ḫudāya rıżā

G7 TR2(75a), TR3(210a), SHE(99a), SHM(17b), MK2(19a), MK4(14b), ÖB(17a)

2a ġam: derd MK4

3b virmem: itdüm MK4

4b zülf-i dil: dil-i zülf-i TR3

8

Mef'ūlü mefā'īlü mefā'īlü fa'ūlün

1 Çek żevḳ ile zehr-āb-ı ġamı ey dil-i şeydā
Minnetle olan cām-ı Cem'i itme temennā

2 Mahrūmî-i 'uşşāḳ-ı siyeh-aḫteri gör kim
Zindānter olur Yūsuf'a āġūş-ı Zelīḫā

3 Ol 'āşıḳ-ı derdem ki devā ṭālibi olmam
Derd ehline vaḳf olsa şifā-ḫāne-i 'Īsā

4 Ey şūḫ-ı bütān itme telef naẓra-i luṭfuŋ
Gelmez dil-i ṣad ārzu-yı 'aşḳa tesellā

5 Bir dil-ber-i pür-ġamzeniŋ ol bismili Şehrî
Reşk eyliye 'ömr-i ebed-i Ḫıżr u Mesīḫā

G8 TR2(75b), TR3(210b), SHE(99a), SHM(17b), MK2(19b), MK4(14b), ÖB(17a)

3a 'āşıḳ-ı: ṭālib-i MK4// ṭālibi: 'āşıḳı:MK4

Bā

9

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ne muʿciz-güy olur ġamzeŋ suḫan ẓāhir zebān ġāʾib
Dem-ā-dem keşf-i rāz itmekde diller rāzdān ġāʾib

2 Göŋül küncʿi dehānuŋda kim itdi kām- ı nā-yābın
O cism-i müurdeveş kʾeyler ʿademde naḳd-i cān ġāʾib

3 Hezār ümmīd-i pür-īhām-ı ḳalbi mīm-cünbişle
İder çeşmī-edā taʿbīr-i nā- peydā zebān ġāʾib

4 Şemīm-i ġonca sankʾeyler nesīm-i ṣubḥ-dem der-ceyb
İder dilden ḫadeng-i ġamzenüŋ ẕevḳüŋi cān ġāʾib

5 Ḳalur esrār-ı ġamze nā-şigüfte çeşm-i ḫūbāndan
Olursa dīdelerden Şehrî-i muʿciz- beyān ġāʾib

G9 TR2(75b), TR3(210b), SHE(99b), SHM(17b), MK2(19b), MK4(14b), ÖB(17b)

1a muʿciz-güy: muʿciz-gū TR3

2a nā-yābın: nā-yābı TR2,MK4

2b sankʾeyler: eyler SHE

10

Mef ʿūlü fāʿilātü mefāʿîlü fāʿilün

1 Açıldı ġonca-i çemen-efrūz-ı ʿandelîb
İtdi ṭulūʿ kevkeb-i firūz-ı ʿandelîb

2 Güş-ı güli pür eyledi şerḥ-i derūn ile
Ḫūnîn- terennümāt-ı gilū- sūz-ı ʿandelîb

3 Taṣvîr-i maḥşer eyledi her berg-i gülşene
Kilk-i mihir-i terāviş-i nev-rūz-ı ʿandelîb

4 Ġarḳ itdi ḫūn-ı şekveye dîvān-ı gülşeni
Feryād-ı sîne- kāv u ciger-dūz-ı ʿandelîb

5 Teklîf-i gülşen itme baña Şehrî göŋlümi
İtmez şigüfte naġme-i deh-rūz-ı ʿandelîb

G10 TR2(75b), TR3,(210b) SHE(100a), SHM(17b), MK2(19b), MK4(15a), ÖB(17b)

3a eyledi: eyledüŋTR3

4a itdi:iden TR3

4b sîne-kāv u ciger-dūz-ı: sîne-kāv-ı ciger-dūz-ı SHE, ÖB

11

Feʿilātün mefāʿīlün feʿilün

1 Dād itdüm o mest-i nāza bu şeb
İtdi raḥm āh-ı cān-güdāza bu şeb

2 Çeşm-i ḫūn-rīzin eyledi taʿyīn
Şīve-i bendegān- nevāza bu şeb

3 Oldı gül-çīn-i gül-bün-i nāzı
Reşk-i neẓẓāre-i niyāza bu şeb

4 Eyledüm biŋ murād dili ḳurbān
Bir nigāh-ı vefā-ṭırāza bu şeb

5 Oldı dāmān-ı ārzū pür-kām
Düşdi dil ḳayd-ı imtiyāza bu şeb

6 Bezm-i nāz u niyāzda Şehrî
Bir ġazel didi şūḫ u tāza bu şeb

G11 TR2(75b), TR3(211a), SHE(100a), SHM,(18a) MK2(19b), MK4(15a),ÖB(17b)

1b raḥm: zaḥm TR2

4a Eyledüm biŋ murād-ı dil ḳurbān: Biŋ murād-ı dil eyledüm kurbān SHE

12

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Sāyeveş ey māh-ı rūze olasın bī- āb u tāb
Kim leb-i Kevşer- çekān-ı yārümi itdüŋ serāb

2 Çeşm-i bīmārından artuḳ nātüvānter eyledüŋ
Ġurreŋ olsun çün hilāl-i āḫirīn pā-der- rikāb

3 Ey ṣabāḥ-ı ʿıyd cām-ı mihrüŋ olmasın tehī
Kevkeb-i baḫtum hilāl olmuşken itdüŋ māh-tāb

4 Bir nihāl-i gül bu deŋlü gül virür mi dostum
Eyledüŋ gül-būse-i ʿıyd ile ḫalḳı kām-yāb

5 ʿAks-i ruḥsāruŋ ḳo meh seyr eylesün dilden dile
Perteviŋ ġurbetzede itme miṣāl-i āftāb

6 Şehrî el-ḥāṣıl Fehīm idi o da oldı ʿadīm
Tāze-güyān-ı Sitanbulʿda beniimle hem-cevāb

G12 TR2(76b), TR3(211a), SHE(100a), SHM(18a), MK2(20a), MK4(15a), ÖB(17b)
1a olasın:olasuŋ MK2
2a artuḳ:efzūn TR2,TR3,MK4
2b çün:ḫūn TR3
3a olmasın olmasuŋ:TR2,TR3,SHM,MK4
3b Aḫter-i : Kevkeb-i :TR2,MK4
4a deŋlü: deŋli MK4
6a Fehim idi:Fehīm ile TR3 //ʿadīm:ʿadem TR2,TR3,SHM,MK2,MK4

Tā

13

Fāʿilātün fāʿ ilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Bād-ı şevḳ ile meşām-ı cāna gelse būy-ı dost
Her ḥas ü ḫār- ten olur reşk-i ḫāk-i kūy-ı dost

2 Rāh-ı bī-pāyān-ı ʿaşḳ içre helāl olsun saŋa
Ey dil-i ārām- düşmen ẕevḳ-i cüst ü cūy-ı dost

3 Olayum ḳurbān-ı remz-i şūḫı kim rūz-ı ezel
ʿAşḳı kāfir- ḳıble itdi cünbiş-i ebrū-yı dost

4 Dilden eyler şekveyi kendi perīşān-ẕāt iken
Bü'l-ʿaceb āşüfte -serdür zülf-i ʿāşıḳ- ḫūy-ı dost

5 Secdegāh-ı ḳudsiyān-ı ʿaşḳdur Şehrî-ṣıfat
Olalı mirāt-ı dil ẓarf-ı ḫayāl-rūy-ı dost

G13 TR2(76a), TR3(211a), SHE(100b), SHM(18b), MK2(20a), MK4(15a)

1a Bād-ı : Bāde TR3

1b Her :Bir TR3

2a pāyān-ı:pāyānı TR2

2b dil-i ārām-düşmen: dil-i ārām u düşmen MK4

4b -serdür:terdürTR3 // ḫūy-ı:cūy-ı TR3,SHE,MK2,MK4

14

Mef'ūlü mefā'īlü mmefā'īlü fa'ūlün

1 Bir dil ki ider 'aşḳ -ı ciger-tāb ile ülfet
Beŋzer o ketāna k'ide meh-tāb ile ülfet

2 Bī-dār olamaz vāḳı'asından bile baḫtum
İtdi şu ḳadar rāḥatī-i ḫ^{v}āb ile ülfet

3 Her ġonca-i 'aşḳ itmede ḫande gül-i dāġa
Çeşmüm ideli rīziş-i ḫūn-āb ile ülfet

4 Oldum yine sīm-āb-ṣıfat düşmen-i rāḥat
Ey vāy ne güç ġamze-i bī-tāb ile ülfet

5 Şehrî ne ḳadar mest-i mey-i ruḥṣat olursaŋ
Eyle nigeh ile yine ādāb ile ülfet

G14 TR2(76a), TR3(211b), SHE(100b), SHM(18b), MK2(20a), MK4(15b), ÖB(18a)

2a vāḳı'asından: vāḳı'asında TR2,TR3,SHE,MK2, MK4 , ÖB

3a eşk: 'aşḳ MK2

3b ḫūn-āb ile: ḫūbān ile TR3

S̱ā

15

Mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Muḥāl iken ḡured-i çarḫ-ı nüh kitāb ile baḥs̱
Żamīr-i şūhum ider kemterīn-cevāb ile baḥs̱

2 Ġalaṭ-edā deyü redd itdi nüsḫa-i baḫtum
İder mi ʿāḳil olan çarḫ-ı nā-ṣavāb ile baḥs̱

3 Ṣadā-yı çāk gelür daḫı ceyb-i Yūsufʿdan
Muḥāl olduġıçün ʿaşḳ -ı bī-ḥicāb ile baḥs̱

4 Göŋül bir āteş-i ḥüsne perestiş eyler kim
İder kemīne-şerārî ṣad āftāb ile baḥs̱

5 Ḳo baḥs̱-i dānişi ey ḫaṣm-ı ḫār u ḥas- ṭīnet
Olur mı Şehrî gibi āteşīn- cevāb ile baḥs̱

G15 TR2(76b), TR3(211b), SHE(100b), SHM(18b), MK2(20b), MK4(15b), ÖB(18a)

5a ḫaṣm-ı: ḫaṣm u: MK2// ḫār u ḥas: ḫār-ı ḥas TR2// ey:eyā SHE

5b cevāb ile:cevān ile TR2

Cim

16

Mef'ūlü mefā'īlü mefā'īlü fa'ūlün

1 Dil olmuş iken ġamze-i pür-nīştere muḥtāc
İtme yine asāyiş-i nīştertere muḥtāc

2 Hem bismīl ider 'āşıḳı hem mātemin eyler
İtmez hele maḳtūlını şīvengere muḥtāc

3 İtme dile teklīf raḳīb ile nezāre
Olmaz mey-i sāḳī-i naẓar-sāġara muḥtāc

4 Şād itme dilüm minnet-i ġayr ile şikest it
Tek āyinemi eyleme ḫākistere muḥtāc

5 Mā'il-i dile ol mertebe kim vaḳt-i tecellā
İtmez naẓar-ı dīde-i ḥayrettere muḥtāc

6 Şehrî gibi müstaġniyem iḥsān-ı felekden
Olmaḳ ne belā tāli'-i bed-aḫtere muḥtāc

G16 TR2(76b), TR3(211b), SHE(101a), SHM(18b), MK2(20b), MK4(15b)

1a nīştere:nişţere SHE,MK4

1b itme:itmez TR3, MK2

4a ġayrile:ġayretle SHE

4b eyleme:-MK4

5a ol mertebe kim: olmaz nitekim MK2

Ḥā

17

Mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Füzūn iderse nʾola derdümi devā-yı Mesīḥ
Zemīn-i cānı maraż- ḫīz ider hevā-yı Mesīḥ

2 Ḥased o ḫūn-ı dil-āşāma kim nigāh itmez
Açarsa her nefesi çeşme-i duʿā-yı Mesīḥ

3 Fiġān şerīʿat-ı ʿaşḳ -ı hayāt-ı düşmenden
Ki naḳṣ-ı muʿcizedür rūḥ-ı bī-fidā-yı Mesīḥ

4 Ṭavāf ider dili ḳurbāniyān libāsından
Ḥarīm-i dīde-i bīmārumı şifā-yı Mesīḥ

5 Ḫamūş Şehrî bu muʿciz-demāne zemzemeden
Semāʿ-ı cānumı taʿẓīb ider ṣadā-yı Mesīḥ

G17 TR2(76b), TR3(212a), SHE(101a), SHM(19a), MK2(20b), MK4(15b), ÖB(18b)
SHE (101a) 'da bu gazelin üzeri çizilmiş olup der kenarına müstensih tarafından beli belirsiz bir not düşülmüştür.
2 ile 3 beyitler yer değiştirmiş: TR2,TR3,MK4

Ḫā

18

Mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Eziyyet-i dile ol mertebe cefā güstāḫ
Ki ḥüsnüŋe o kadar olmaz ibtilā güstāḫ

2 Ne sūd-ı ḥüsn-i ṭalebden kʾolur dem-i dīdār
Dile ġulüvvi edeb ḥüsnüŋe ḥayā güstāḫ

3 Yine ne ḥīle-i vaʿḍe-ḫilāfı ṭarḥ itdüŋ
Ki bī-dilāne nigāh-ı ṭaleb-nümā güstāḫ

4 Nice nihān ideyüm ḥarf-i vaʿḍe-i vaṣluŋ
Zebān-ı ārzū-yı żabṭ-ı müddeʿā güstāḫ

5 Muḥibb-i ʿādet-i Şehrî-i bī-niyāzam ki
Esīr-i meşreb i bī-güstāḫiyān u nā-güstāḫ

G18 TR2(77a), TR3(212a), SHE(101a), SHM(19a), MK2(21a), MK4(16a), ÖB(18b)

2a ṭalebden:-TR3

2b ġuluvvi:ġulüvv-i TR3,SHE,MK2

3a ne:bu MK4

5a Muḥabbet-ʿādet-i:Muḥibb-i ʿādet-i TR2,TR3,MK4

5b meşrebi: maḥşer-i TR2,TR3,SHE,MK2,MK4

Dāl

19

Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Çeşm-i siyehüŋ ġūn-ı ḥelāl-i dile muʿtād
Cān ḥasret-i germ-i ṭabiş-i bismile muʿṭād

2 Ārām idemez sīne-i Īsī de olursa
Bir dil ki ola ġamze gibi ḳātile muʿtād

3 Ben mevc-i nemek- perver-i gird-āb-ı belāyam
Ey bād-ı selāmet olamam sāḥile muʿtād

4 ʿAşḳ itdi dil-i zārumı bir reh-bere teslīm
Kʾolmaz eşer-i pāyı daḫı menzile muʿtād

5 Merdūd-ı der-i yeʾs olayum Şehrî olursam
Maḳṣad ṭalebānveş heves-i bāṭıla muʿtād

G19 TR2(77a), TR3(212a), SHE(101b), SHM(19a, MK2(21a), MK4(16a), ÖB(19a)

1a ḥilāl:celāl MK2

1b ṭapiş:lebeş MK2

2a sīne-i:-MK4

3b olamam:dilemem TR2

4a zārumı:zārımı SHE, MK2

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Ḫaṭṭ degül cām-ı lebüŋ eyledi sürme- ālūd
Tā ki dehr eyleye āvāze-i ḥüsnüŋ mesdūd

2 Ḫaṭṭ degül ṣubḥ-ı benāgūşını ehl-i ʿaşkuŋ
İtdi necm-i siyeh-baḫtını şebistān- endūd

3 Ḫaṭṭ degül ṭiregî-āmiz iden āb-ı rūyuŋ
Ḥikmet-i naḳş-ı pür-āb oldı rūḫuŋda meşhūd

4 Bā-vücūd itdüigi yoḳ ḥāl-i dil-i zāra naẓar
Neye baḳsaŋ adem-ābād-ı derūnda mevcūd

5 ʿAkse kim māniʿ olur āyīneden itse rücūʿ
Şehrî eylerse nʾola ʿālem-i ervāḥa suʿūd

G20 TR2(77a), TR3(212b), SHE(101b), SHM(19a), MK2(21a), MK4(16a), ÖB(19a)
1a lebüŋ:lebin TR2,SHM,MK4
1b ḥüsnin:ḥüsnüŋ TR3,SHE
2a derdüŋ: ʿaşkuŋ TR2,TR3,MK4
2b endūd:ālūd SHM
3 ile 4 yer değiştirmiş TR2,MK4
4b derūnda:derūnı MK2
5b nʾola:eger TR3 // suʿūd:sücūd SHE

21

Mef'ūlü fā'ilātü mefā'īlü fā'ilün

1 Ey nūş-ı dāru-yı ġamı dermān-ı ehl-i derd
V'ey derd-i çāre- düşmeni mihmān-ı ehl-i derd

2 Olur refūgerî-i Mesīḥāya ḫande-zen
Her çāk-ı sīne-i dil-i vīrān-ı ehl-i derd

3 Olmaz nemek-peẕīrî-i elmās rīzeveş
Muḥtācterīn olmada şiryān-ı ehl-i derd

4 Ṣad dūzaḫ-ı taḥammüle sūziş- resān olur
Kemter şerār-ı sīne-i sūzān-ı ehl-i derd

5 Raġmına Şehrî ḥāsid-i bī-derdüŋ eylerem
Aḥvāl-i derdümi nice dīvān-ı ehl-i derd

G21 TR2(77a), TR3(212b), SHE(101b), SHM(19b), MK2(21b), MK4(16a), ÖB(19a)
4. beyit TR2 ve MK4 nüshalarında 2. beyit olarak yer almaktadır.

3 - TR2,TR3,SHE,MK2,MK4, ÖB

3b şerār-ı: şarāb-ı MK4

Ẕāl

22

Mef'ūlü fā'ilātü mefā'īlü fā'ilün

1 Gelmez semā'-ı şevḳa nevā-yı heves leẕīẕ
Mestāneye olur mı ṣadā-yı 'ases leẕīẕ

2 Ey āh-ı germ olma felek- ārzū k'olur
Feryād-ı sīne-kāvî-i mürġ-i ḳafes leẕīẕ

3 Ey şem'-i ḳuds olma dil- efrūz-ı bü'l-heves
Olsun mı şu'le-bāzî-i şevḳ-i meges leẕīẕ

4 Ey nāle yoḳ eşer deyü olma ġamūş-leb
K'olur semā'-ı güm-rehe ṣavt-ı ceres leẕīẕ

5 Mümkin mi Şehrî nāleŋe dil-beste olmamaḳ
Muṭrib leẕīẕ ü nağme leẕīẕ ü nefes leẕīẕ

G22 TR2(77b), TR3(212b), SHE(102a), SHM(19b), MK2(21b), MK4(16a), ÖB(19a)

2b kāvî-i: kārî-i MK4

3a dil-efrūz: dil-firūz ÖB // bü'l-heves: ehl-i derd SHE

3b bāzî-i:nāzî-i TR2

5a dil-beste: dem-beste TR3, SHM / dil-teşne SHE

23

Mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Bu tāb-ı şevḳ ile ṣanma derūn āteşdür
Miṣāl-i şuʿle derūn u birūn āteşdür

2 Ḳoʿarż-ı dūd-ı derūnı serābveş ey dil
Çekīde-i felek-i āb-gūn āteşdür

3 Füsürde-i dile ey girye olma germ-āġūş
Ḥażer ḥażer o siyeh-ḳatre-i ḫūn āteşdür

4 Ṭarīḳ-i ġamda olursam ʿaceb mi pey-rev-i dāġ
Sevī ḥarīm-i dile reh-nümūn āteşdür

5 Ḥażer ṭabīʿat-ı Şehrî-i ṣāf-meşrebden
Miṣāl-i Kevṣer-i ġam āb-gūn āteşdür

G23 TR2(77b), TR3(213a), SHE(102a), SHM(19b), MK2(21b), MK4(16b), ÖB(19b)

2a serābveş-:şarābveş MK2,MK4

2a dūd-ı:derd-i TR2,TR3,SHE,MK2

3b ḳatre:ḳatre-i TR3

24

Mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Fiġān ki çeşmüme sensiz şarāb āteşdür
Şarāb-ı nāb degül āftāb āteşdür

2 O şuʿle- ḫū nʾola ṣorduḳça derdüm itsem āh
Süʾāl-i āteşe lābüdd- cevāb āteşdür

3 Buŋa ne şemʿ taḥammül ider ne pervāne
Dem-i viṣālde ṣabr u şitāb āteşdür

4 Nihān da olsa yaḳar dilleri fürūġ-ı ruḫuŋ
Ki sūz-ı āteşe zīrā niḳāb āteşdür

5 Ḥażer ḥażer nefes-i şuʿlenāk-i Şehrîden
Ki şiʿri gibi o ḫāne-ḫarāb āteşdür

G24 TR2(77b), -TR3 SHE(102a), SHM(20a), -MK2 MK4(1b) -ÖB

25

Müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün

1 Ḥayret-i dīdārunŋ eyā ʿişvekār
Ṭāliʿ-i nezẓāreye ḥasret- nigār

2 Nazra-i luṭfunŋ dil-i bī-çāreye
Baḫşiş-i ḫᵛābī gibi nā-pāydār

3 Şevḳ-i temāşā-yı ruḫunŋla naẓar
Güşe-i çeşmümde ġarībüʾd-diyār

4 Ḥasret-i laʿlüŋle nigāh eylesem
Yāsemenistāne olur lālezār

5 Eyledi Şehrî gibi kāsid-metāʿ
Devletiyān içre beni rūzgār

G25 TR2(78a), TR3(213a), SHE(102b), SHM(20a), MK2(21b), MK4(16b), ÖB(19b)

1a Ḥayret-i:Ḥasret-i SHE // ʿişvekār: şīvekār MK4

1b nezẓāreye:nezẓāre-i TR2,MK4

26

Mef'ūlü mefā'īlü mefā'īlü fa'ūlün

1 Ol ḫāl-i siyeh tā ki bizüm aḫterimüzdür
Mānend-i şerer āteş-i ġam-püsterimüzdür

2 Ḳurbānî-i ḳānūn-ı bütānam ki teġāfül
Hem ḳātilümüz hem yine da'vāgerimüzdür

3 Bir ẕevḳ ile yanduḳ 'alev-i 'aşḳa ki dūzaḫ
Ḥamyāze-keş-i çāşnî-i aḫgerimüzdür

4 Çıḳsa yolumuz vādî-i ḥirmāna 'aceb mi
Şehrî gibi bir şūm- ḳadem reh-berimüzdür

G26 TR2(77b), TR3(215a), SHE(103a), SHM(20a), MK2(23b), MK4(16b), ÖB(21b)

2b da'vāgerimüzdür: da'vā-gīrimüzrür TR3

4a yolumuz:yolımız ÖB

27

Mef'ūlü mefā'īlü mefā'īlü fa'ūlün

1 Şevḳ-i ruḫı def'-i elem-i sīneler eyler
Seyr eyledügi yirleri āyīneler eyler

2 Dil ḳaḥt-ı vefā ḫavfı ile nīm- nigehden
Vīrānkedesinde niçe gencīneler eyler

3 Ḳorḳum bu o ṣilḥ- āfeti ibrām-ı şefī'ān
Germ-i ṭaleb-i şefḳat-ı dīrīneler eyler

4 Rūşengerî-i şevḳ ile her dāġ-ı şekībin
Ümmīd-i ḫadengünle dil āyīneler eyler

5 'Uşşāḳa firīb-i nigehin Şehrî ṭuyurmış
Ol ṭıfl-ı nev-efsūn baŋa kīneler eyler

G27 TR2(78a), TR3(213a), SHE(103b), SHM(20a), MK2(22a), MK4(17a), ÖB(19b)

1b eyledügi:eyledigi:MK2

5a ṭuyurmış:duyurmış SHE

5b nigehin:nigehi TR2,TR3,MK4

28

Mef'ūlü mefā'īlü mefā'īlü fa'ūlün

1 Dil-sūz iden ol āfeti tāb-ı naẓarumdur
N'itsün o yaḳan göŋlümü kendi şererümdür

2 Pāşīde olan tīşe-i āhum deheninden
Şanmaŋ ki şerer-rīze-i mihnet cigerümdür

3 Pervāneŋem ey şu'le-nihālüm seniŋ ammā
Pervāz idemem şarṭ-ı edeb bend-i perümdür

4 Şūḫ olsa beniim gibi n'ola şāhid-i nuṭḳum
Perverde-i āġūş-ı dil-i ḫoşterimdür

5 Şehrî n'ola eylerse dil-i 'ālemi sūzān
Dil-sūz iden ol āfeti tāb-ı naẓarumdur

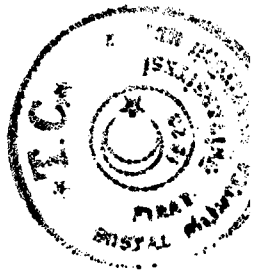
G28 TR2(78a), TR3(213b), SHE(103a), SHM(20b), MK2(22a), MK4(17a),ÖB(20a)

1b kendi:kendü TR2,TR3,MK4

2b mihnet:laḫt-ı: TR2,TR3, SHE, SHM, ÖB

3a şu'le-:şem'-i SHE

4b ḫoşterümdür:şūḫterümdür TR2,TR3,MK2, ÖB/şevḳterümdür SHE

29

Mef'ūlü mefā'īlü mefā'ilü fa'ūlün

1 Çeşmiŋ var iken ṣıḥḥat-i dünyāyı kim ister
Ġamzeŋ var iken 'ömr-i Mesīḥāyı kim ister

2 Olmış ṭutalum ru'yet-i dīdār müyesser
Bu ḥayret ile ẕevḳ-i temāşāyı kim ister

3 Rū-māli-i nakş-ı ḳademüñ var iken ey dost
Gül-çīnî-i būs-ı Yed-i Beyżāyı kim ister

4 Zehr-āb-ı ġam ile ḳo bu gün eyleyelüm 'ayş
Senden ni'am-i va'de-i ferdāyı kim ister

5 Ben muṭrib-i ḫoş-zemzeme sen sāḳi lebiŋ mey
Besdür bu ḳadar Şehrî-i rüsvāyı kim ister

G29 TR2(78b), TR3(215b), SHE(104b), SHM(20b), MK2(24a), MK4(17b),ÖB(21b)

2a ṭutalum:dutalum MK4

2b ḥayret ile:ḥasret ile SHE // ẕevḳ-i:ẕevḳ uTR3

4a ġam ile: ġamuñla MK4

30

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Dil-berān seyr-i gülistān eylesüŋ nev-rūzdur
ʿĀşıḳān sūz ile efgān eylesün nev-rūzdur

2 Söyleŋ ol nev-ğonca-i nāza edeb vaḳti degül
Gül gibi çāk-i girībān eylesün nev-rūzdur

3 Sen de ey dil ṭurma taḫrīk it nesīm-i naleŋi
Sünbül-i zülfin perīşān eylesün nev-rūzdur

4 Virme fırṣat nāza ey ʿāşıḳ hemān eyle niyāz
Ārzū-yı dil de ṭuğyān eylesün nev-rūzdur

5 Ḥażret-i Paşa-yı ʿālī-rütbe de Şehrîsine
Tāze tāze luṭf u iḥsān eylesün nev-rūzdur

G30 TR2(78b), TR3(215b), SHE(102b), SHM(20b), MK2(24a), MK4(17b)

3a ṭurma:durma SHE,MK4 // naleŋi:naleyi SHM

4a fırṣat: ruḫṣat TR3,SHM

5a ʿali:ḥatem TR3

31

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Dilsitānum ṭıfl-ı ʿismet -dāye bir maḥbūbdur
Sāyesinden eyler istiḥyā ʿaceb maḥcūbdur

2 Rişte-i enẓārı pā-bend oldı ʿaks-i Yūsufʾa
Ṣanma nā-bīnāyı ḳufl-dīde-i Yaʿḳūbʾdur

3 Ümmetān-ı ʿaşḳuŋ ey dil rütbesin eyle kim
Dāġ-ı ḥasret ṭaʿne-i rāḥat- zen-i Eyyūbdur

4 Ḥāʾil olmaz ʿarż-ı ḥāle pürde-i menʿî-i ġayr
Āteşīn- ṭūmār-ı āh-ı ʿāşıḳān mektūbdur

5 Ülfet-i Şehrîden ey ʿişret-güzinān el-ḥaẕer
ʿAşḳ-ı rāḥat düşmenāsā ʿāfiyet- āşūbdur

G31 TR2(78a), TR3(213b), SHE(103b), SHM(21a), MK2(22a), MK4(17a), ÖB(20a)

1a dāye:vāye TR3

2b nā-binā-yı:nā-bünyā-yı MK4

5b āfiyet: ʿāḳıbet TR2

32

Mef'ūlü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün

1 Esdi yine nesīm-i seḥer nev-bahārdur
İtdi cihānı tāze vü ter nev-bahārdur

2 Eyle nesīm-i nāleŋi taḥrīk ey göŋül
Ol ġonca-i ḥicābı açar nev-bahārdur

3 Çeşm-i teriimden eyle ḥaẕer ey ḫayāl-i dost
Ḫūn-āb-ı girye cūşiş ider nev-bahārdur

4 Gül-berg-i şevḳi eyle dilā-pā-niṯār-ı yār
Şāyed k'ide 'aṭā-yı naẕar nev-bahārdur

5 Luṭf eyle Şehrî bir müte'eṯsir nevāyile
Ḳıl 'andelīb-i zāra ḫaber nev- bahārdur

G32 TR2(78b), TR3(213b), SHE(102b), SHM(21a), MK2(22a), MK4(17a), ÖB(20a)
2 ile 3 beyitler yer değiştirmiş: MK2
3b cūşiş:ḥūşiş MK4
4a dilā:göŋül SHE
5b ḫaber:naẕar SHE

33

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ol ki ʿayş-ı bī-vefā-yı dehr ile meʾnūs olur
Lezzet-i cemʿiyyeti leb - ḫābī-i efsūs olur

2 Neyleyem mirāt-ı iḳbāle teveccüḥ eyleyüp
Naẓra itsem ʿaks-i rūy-ı hᵛāhişüm maʿkūs olur

3 Ben güşāde-dest-i dergāh-ı niyāz olsam hemān
ʿUḳde-i bī- ḳısmetîde dāʿiyem maḥbūs olur

4 Baḫtı kör bir şeb- ḫayāl-i şāhid-i maḳṣūdumı
Āġuş-ı efkāre çeksem ṣūret-i kābūs olur

5 Böyle imsāk üzre devr eylerse Şehrî rūzgār
Yeʾsden de ḳorḳarum erbāb-ı dil meʾyūs olur

G33 TR2(78b), TR3(215b), SHE(104b), SHM(21a), MK2(24a), MK4(17b)

1b efsūs:meʾyūs TR3

3a hemān:nʾola MK2,MK4

3b ḳısmetîde:ḳıymetîde SHE

4a maḳsūdumı :ümmīdümi SHM, MK2

5b kābūs:gül-būs MK4

Mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Ne kevkebümde şeref var ne bir eşer bulunur
İdince fāʾide ümmīdini żarar bulunur

2 Ne deŋlü müflis isek mīhmān-ı derd ü ġamı
Teselli eyleyicek pāre-i-ciger bulunur

3 Bulunmaz ise nʾola bāġ-ı dilde gül-bün-i ʿayş
Nihāl-i āh gibi naḫl-i şuʿle-ber bulunur

4 Murādı ehl-i dilüŋ nā-murād olmaḳdur
Felekde yoḫsa ne Ḥātem- cenāblar bulunur

5 Şikāyet eyleme ey Şehrî tīre baḫtuŋdan
Seniŋ de şemʿ-i murādını bir yaḳar bulunur

6 Cenāb-ı hażret-i Paşa-yı muḥterem kʾanda*
Riʿāyet-ı şuʿarā raġbet-i hüner bulunur

7 O ʿālem-i keremiŋ bāġ-ı luṭf-ı ṭabʿından
Hemīşe ehl-i dile naḫl-ı bārver bulunur

8 İlāhî devlet ü ʿömrî ola murādınca
Zamānede nitekim şām ile seher bulunur

G34 TR2(79a), TR3(214a), SHE(104a), SHM(21a), MK2(22b), MK4(17b), ÖB(20a)
2a deŋlü:deŋli TR2,MK2,MK3
2 ile 3 yer değiştirmiş SHE
3 ile 4 yer değiştirmiş TR3
4a Murādı: Murād-ı MK2 //dilüŋ:dili SHE
5b bir:yir SHE
* Ka nüshasındaki mısraʿda bu müzeyyel gazelin Şeyhü'l-islām Yahyā için yazıldığı açıkça belirtilmektedir: Cenāb-ı Ḥazret-i Yaḥyā Efendî kim anda
Riʿāyet-i şuʿarā raġbet-i hüner bulunur

35

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefaʿīlün

1 Açan rāz-ı derūn-ı ehl-i dīdānı tebessümdür
Tebessüm nev-bahār-ı gül der-āġūş-ı tekellümdür

2 N'ola bī-behre ise kevkebüm saʿd u nüḫūsetden
Sipihr-i ṭāliʿüm bī-hūde gerd-i sāde-encümdür

3 Cefādan da dilā maḥrūm olursaŋ dād-ḫᵛāh olma
O fettān-ı sitemger münkir-i ehl-i taẓallumdur

4 Nice maḳtūl-i nāzî olmasun ʿāşıḳ o fettānuŋ
Ki ẕevḳ-i tīġ-ı ḳahrı ḥayret- efzāy-ı teraḥḥumdur

5 ʿAceb āşüfte- bülbüldür dil-i āvāre-i Şehrî
Bihişt olursa gülzārı yine ḥasret- terennümdür

G35 TR2(79a), TR3(214a), SHE(103a), SHM(21b), MK2(22b), MK4(18a), ÖB(20b)

2b gerd-i:gerd ü TR3

3b münkir-i:ehl-i münkir ü hem ehl -i MK2

4a Nice:Niçün SHE // maḳtūl-i meftūn-ı SHE

4b ḥayret: ḥasret TR2,SHE,MK4

5b ḥasret: ḥayret TR3, SHM, MK2

36

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Vażʿ-ı nā-sāz-ı felekden bes ki oldum bī-ḥużūr
Şād olamam ġāne-i dil olsa da cāy-ı sürūr

2 İltifāt itmezse erbāb-ı ṣafāya vechivār
Devlet-i ġamda dil-i şeydāyı almışdur ġurūr

3 Ṭāliʿümden şöyle meʾyūsam ki itmem iʿtimād
Kevkeb-i baḫtum girībānumdan eylerse ẓuhūr

4 Ehl-i dil nūş itdügi bir ḳatre zehr-āb-ı ġamuŋ
Naḳd-i vaḳtin virse ecrin idemez çarḫ-i ġubūr

5 Ḳadrimüz Şehrî nʾola fehm eylemezse rūzgār
Biz gelince dehre oldı dīde-i izʿānı kūr

G36 TR2(79a), TR3(214a), SHE(104b), SHM(21b), MK2(22b), MK4(18a), ÖB(20b)

1a bes ki:ben ki TR3

3a Ṭāliʿümden: Ṭāliʿümdür TR3

4a itdügi:itdigi SHE,MK2

37

Mef'ūlü mefā'īlü mefā'īlü fa'ūlün

1 Bu nāle ki mülk-i dili dārü'l-ḥazan eyler
Ḫavfum bu ḫayālüñde cilā-yı vaṭan eyler

2 Yā Rab bu ne i'cāz-ı ḥüsündür ki o āfet
Şīrīni şeker-ḫandı ile Kūh-ken eyler

3 Ḥayret-zede-i cilve-i ḥüsn-i ezelem kim
Kimini ṣanem- dost kimin büt-şiken eyler

4 Şehrîdür iden küfr ile īmān arasın ṣulḥ
Yoḫsa bunı ne şeyḫ ne ḫod-berhemen eyler

G37 TR2(79b), TR3(216a), SHE(103b), SHM(21b), MK2(24a), MK4(18b), ÖB(22a)

1b mülk-i genc TR2,MK4

2a o:ol TR2,TR3,SHe,MK2

3a Ḥayret: Ḥasret TR2,MK4

4a arasın:arası TR2, TR3, SHM, ÖB

4b ne: ya MK2

38

Mef'ūlü mefā'īlü mefā'īlü fa'ūlün

Dil şāhid-i maḥcūb ile me'nūs degüldür
1 Būy ārzu-yı ġonca-i namūs degüldür

Müjgānuŋ ile söyleşirüz ḥarf-i vefāyı
2 Ol düzd- nigāhuŋ gibi cāsūs degüldür

Ber- dārî-i Manṣūrda yoḳdur güneh-i 'aşḳ
3 Kim şem'a-i ḫūr ḳābil-i fānūs degüldür

Dil germ-i temāşā dü- cihān-tāb ile ey dost
4 Kıl cilve ki ol Mūsî-i me'yūs degüldür

Çoḳdur bu ḳadar berhemenā Şehrîye ta'ẓīm
5 Ol ben kadar āşüfte-i nāḳūs degüldür

G38 TR2(79b), TR3(214b), SHE(105a), SHM(22a), MK2(23a), MK4(18a), ÖB(20b)

1a me'nūs: me'yūs TR2

2b düzd-i: derd-i TR3,MK2

3a Kim:Çün TR3

Mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Nesīm-i āh ki dāġ-ı dilüm güşāde ider
ʿAẕāb-ı dūzaḫiyān-ı ġamı ziyāde ider

2 Bahā-yı ṣad meh-i Kenʿānı beyʿgāhında
O şūḫ nīm-nigeh ile fürū-nihāde ider

3 ʿAceb mi çeşmüŋe müjgānuŋ eylesem tercīḥ
Hezār şīve-i dil-ḫᵛāhı bir edāda ider

4 Ümīd-i vaṣl ile inkār-ı ẕevḳ-i ḥasret iden
Miṯāl-i āyine ancaḳ ḫayāl-i sāde ider

5 Müdām ḫūn-ı dilin ġamla nūş ider Şehrî
Ne ārzū-yı muṣāḥib ne fikr-i bāde ider

G39 TR2(79b), TR3(214b), SHE(104b), SHM(22a), MK2(23a), MK4(18a), ÖB(21a)

1a dāġ-ı zaḫm-ı TR3

3a çeşmüŋe:çeşme-i MK2

3b edāda:devāde TR3

4a iden:ide TR2

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Gāhi çeşm-i fitne-engīziñ ki mest-i ḫᵛāb olur
Üstine ditrer ṭurur kākülleriñ bī-tāb olur

2 Cān virürsem girye-i pür-ıżṭırāb-ı reşkden
Tā ḳıyāmet türbetüm gird-āb-ı zībaḳ āb olur

3 Bāde defʿ itmek ne mümkindür ġam-ı hicrānuñı
Ol da cūş-ı giryeden çeşme gelince āb olur

4 Ārzū-yı tīr-i ġamzeñ öldürürse ʿāşıḳı
Tā-be-maḥşer meşhedi fevvāre-i ḫūn-āb olur

5 Tā ebed dāġ-ı derūnı görmesün rūy-ı ḫazān
Her ki Şehrîveş bahār-ı ʿaşḳ ile şād-āb olur

G40 TR2(80a), TR3(214b), SHE(105b), SHM(22a), MK2(23a), MK4(18b), ÖB(21a)
1b ṭurur:durur SHE
3 ile 4 yer değiştirmiş SHE
3a hicrānuñı:hicrānum TR3
3b giryeden: girye MK4
4a tīr-i: tīġ-i SHM
5a dāġ:-TR3

41

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ümīdi ehl-i derdüŋ gül-bün-i gülzār-ı ḥasretdür
Reh-āverd-i bahārı deste deste ḫār-ı ḥasretdür

2 ʿAceb mi her şehīd-i ārzūnuŋ nevḥa pervāzı
Gelürse meşhedüm üzre ki şīven-zār-ı ḥasretdür

3 Dilā germ olma iḳbāl-i bahāra ʿandelībāsā
Bizüm gülzārımuzda sebz olan ezhār-ı ḥasretdür

4 Eger itmezse āh-ı sīne-zādum ol büte teʾsīr
Taʿaccüb itme ey dil ḫāne-zād-ı nār-ı ḥasretdür

5 Muḥaṣṣal bir gülistān oldı gül gül dāġ ile sīnem
O gülzār içre Şehrî āndelīb-i zār-ı ḥasretdür

G41 TR2(80a), TR3(215a), SHE(105b), SHM(22b), MK2(23b), MK4(18b), ÖB(21a)

2b meşhedüm: meşhedi TR3

3b sebz:seyr TR3

4a büte:şehe MK4

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Olmasun ol dil ki derd-i ʿaşḳdan āsūdedür
Töhmet-i āsūdegî-i dehr ile ālūdedür

2 Ġayret-i ḫāmūşî-i ġam eyledi āhum şikest
Rīze-i aḫger derūn-ı dilde tūde tūdedür

3 İmtizāc itmek olur mı n'eylesün saʿy-i niyāz
Nāz dirler żabṭ-ı luṭfı bir ʿaceb bed-ḫūyedür

4 Ḫāṭır-ı ālem gül oldukça sen ey dil ġonca ol
Böyle gülşende açılmaḳ ʿārife bī-hūdedür

5 Ḫāṭır-ı Şehrî gibi olsun şikest-ender-şikest
Her kimiŋ āyīne-i fikri ümīd-endūdedür

G42 TR2(80a), TR3(216a), SHE(105b), SHM(22b), MK2(24b), MK4(19a), ÖB(22b)

1a Olmasun: Oŋmasun SHE

1b Töhmet-i:Ḥikmet-i MK2

3b żabṭ-ı luṭfı: luṭfı żabṭ MK2

Mef'ūlü mefā'īlü mefā'īlü fa'ūlün

1 Çeşmiŋ ki seniŋ böyle siyeh-mest-i füsūndur
Her bir nigehiŋ 'āşıḳa bir cām-ı cünūndur

2 Āyīne-i ruḫsāruŋa ṭut var ise şübheŋ
Dil ġāyet ile güşe-i firḳatde zebūndur

3 Bī-çāre dile 'arż-ı tecellāyı ḳo ey dost
İsrāf-ı devā eyleme kim derdi füzūndur

4 Heyhāt k'ola Ka'be-i taḥḳīḳ nümāyān
Ol reh-reve kim Ḫıżr-ı ḫıred rāh-nümūndur

5 Ṭūr-ı dile itmez ḥareket bī- edebāne
Şehrî edebiyyāt-ı tecellīde fünūndur

G43 TR2(80b), TR3(216a), SHE(104a), SHM(22b), MK2(24b), MK4(19a), ÖB(22b)
3 ile 4 yer değiştirmiş

3a tecellāyı:tesellāyı TR3

4b Ol:Şol SHE// rehreve:zāhide TR2

5a itmez:itme SHE

Mef'ūlü fā'ilātü mefā'īlü fā'ilün

1 'Āşık dil-figārî gibi derdmend olur
Ne müstefīd- çāre ne sıḥḥat-pesend olur

2 'Āşıḳ o telḫ-kām-ı ṭarabdur ki nūş- ḫand
Gelse leb-i ḫalāvetine zehr- ḫand olur

3 'Āşıḳ cihānda ḳadri gibi pest ise n'ola
Āh-ı eṣer- şikāri icābet-kemend olur

4 'Āşıḳ ne deŋlü dīde-fütād ise de yine
Yekke-süvār-ı himmet-i 'ālî-semend olur

5 'Āşıḳ iderse cem'-i raḳībānla imtizāc
Şehrî-i ḫoş-ṭab' gibi ḫūbān-pesend olur

G44 TR2(79b), TR3(216a), SHE(103b), SHM(22b), MK2(24b), MK4(18b), ÖB(21b)

1b müstefīd:müste'īd TR2,MK4

3a ḳadri :ḳaddi TR2

4 -: TR3,SHE,MK2,MK4, ÖB

5a iderse:ider TR2

45

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ʿĀşıḳam ʿāşıḳ ki ḳayd-ı mā-sivā bilmem nedür
Şiklet-i bīgāne ḥaẓẓ-ı āşnā bilmem nedür

2 ʿĀrifem ʿārif ki bildüm ẕātumı bī- cism ü cān
Şām-ı deycūr-ı fenā ṣubḥ-ı beḳā bilmem nedür

3 ʿĀşıḳam ʿāşıḳ ki ser-tā-pā esīr-i kākülem
Himmet-i ʿaşḳ ile teşvīş-i rehā bilmem nedür

4 ʿĀrifem ʿārif ki itdüm mā-verā-yı ʿaḳlı seyr
İʿtibār-ı lā-ḫalā vü lā-melā bilmem nedür

5 ʿĀşıḳam ʿāşık ki meʾmūr-ı niyāzam tā ezel
İmtiyāz-ı ḳahr u luṭf-ı dil-rubā bilmem nedür

6 ʿĀrifem ʿārif ki buldum Ḥaḳkʾı bī-seyr ü sülūk
İmtinān-ı hādi-i eyn ü metā bilmem nedür

7 Şehriyem Şehrî ki ṭabʿ-ı nāzüküm dür hem-demüm
İḫtilāṭ-ı ḫardal u ādem-nümā bilmem nedür

G45 TR2(80a), TR3(215a), SHE(105a), SHM(23a), MK2(23b), MK4(18b)

2a bī-:ben SHM

5b ḳahr u :mihr ü MK4/ḳahr-ı MK2

Zā

46

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Ne Kelīmüz ne temennā-yı tecellā iderüz
Līk maḥrūmî-i yārānı temāşā iderüz

2 "Len terānî neşinev" ṭurfe Kelīm-i ʿaşḳuz
Ḳuvvet-i ḫᵛāhiş ile maḳṣadı peydā iderüz

3 Dil-i mecrūḥumuzı zaḫm ile yād eyle ki biz
Zaḫm-ı ʿaşḳa yine zaḫm ile müdāvā iderüz

4 Şāhid-i rāz bu ḫᵛāhişle görünmez ey dil
"Eriniyle" dilimüz bī-hūde güyā iderüz

5 Eylesek ẕevḳ-i perīşānî-i zülfüŋ taḳrīr
ʿAḳl-ı küllî dil-i Şehrî gibi şeydā iderüz

G46 TR2(80b), TR3(216b), SHE(106a), SHM(23a), MK2(25a), MK4(19a), ÖB(22b)

1a temennā-yı tecellā: tecellā-yı temennā SHM

2 -TR3

3b zaḫm ile: zaḫmetle TR2

47

Mef῾ūlü fā῾ilātü mefā῾īlü fā῾ilün

1 Taḫmīr idince mücid-i ῾ālem ḫamīrimüz
Āyīne ḳıldı şāhid-i ġayba żamīrimüz

2 Keşret-terāne bülbül-i gülzār-ı vaḥdetüz
Rūḥü'l-Emīni cilveger eyler ṣafīrimüz

3 Farḳ-ı hümā-yı devlete pā-ber- nihādeyüz
Evc-i fenāda faḳr olalı dest-gīrimüz

4 Bī-sa῾y-ı pā-merāḥ ile seyr-i dü-῾ālemüz
Yoḳdur bizüm serāġ-ı ġubār-ı mesīrimüz

5 Şehrî biz ol yegāne vücūd-ı mesiyyetüz
Kim teng-i dūd-mān-ı ῾ademdür naẓīrimüz

G47 TR2(81a), TR3(216b), SHE(106a), SHM(23a), MK2(25a), MK4(19b), ÖB(22b)

2a Emīn'i: Emīn MK2

3b olalı: olamaz SHM

4b serāġ-ı ġubār-ı: ġubār-ı serāġ-ı SHM

48

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

1 Derūn-ı dāġ-dāġum ḳadr-i gül-berg-i semen bilmez
Ne çāre bāġbān-ı rāġ olan seyr-i çemen bilmez

2 Ḫamūş ey āh-ı bī-derd eyleme nāmūs-ı derdüm fāş
Bu aḥvāl-i belādur olmayan Eyyūb- fen bilmez

3 Ben ol Ya'ḳūb-ı maḥrūmî naṣīb-i rūzgāram kim
Meşām-ı iştiyāḳum cezb-i būy-ı pīrehen bilmez

4 Dilüm pervāne isti'dād idelden sūz-ı tām-ı 'aşḳ
Olur sūziş-gedā-yı 'aksi şem'-i enciümen bilmez

5 Dil-i Şehrî vü Şehrî bu cihān- ı bī-ḳarārîde
Misāfirdür miṣāl-i rūz u şeb ẕevḳ-i vaṭan bilmez

G48 TR2(81a), TR3(216b), SHE(106a), SHM(23b), MK2(25a), MK4(19b), ÖB(23a)

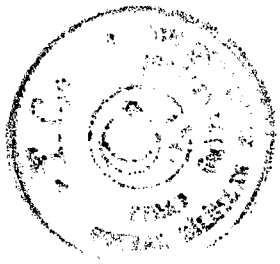
1a dāġ-dāġum: dāġ-dārum SHM// gül-berg-i: gül-berg ü MK2,MK4

1b seyr-i çemen: semen-i seyr MK2

3a maḥrūmî: bī-derdi TR2,MK4

4a sūz-ı tām-ı : sūz-nām-ı MK2

5b rūz u şeb: rūz-ı şeb: MK2,MK4

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ġamze-i bed-mest-i yāre ḥarf aṭar ālüfteyüz
Zülf-i pür-tāba perīşānlıḳ saṭar āşüfteyüz

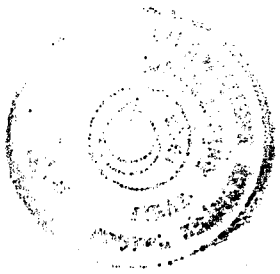
2 Şöyle fehm itdük rumūz-ı çeşm-i pinhān-kūyı kim
Ġamzeye mażmūn-baḫş-ı nükte-i nā-güfteyüz

3 Bāġ-ı nā-dīde bahār-ı ʿālem-i ḫırmānda
Ḫūn-ı ḥasretle leb-ā-leb ġonca-i neşgüfteyüz

4 Olmaduḳ devrümde dīdār-ı ṣafādan sīr-çeşm
Ḫᵛāb-ı ġamla rūz u şeb ey çarḫ anuñçün ḫufteyüz

5 Nʾola Şehrî eylemezseñ zehr-i çeşminden ḥaẕer
Ġamze-i bed-mest-i yāre ḥarf aṭar ālüfteyüz

G49 TR2(81a), TR3(217a), SHE(106a), SHM(23b), MK2(25b), MK4(19b), ÖB(23a)
1a yāre: nāza TR3,SHE,MK2, ÖB/tāza TR2
1b saṭar: saṭan TR2,MK2,MK4
2a itdük: itdik TR2// rumūz-ı: zebān-ı TR3
2b Ġamzeye: Ġamze-i MK2
4a Olmaduḳ: Olmadıḳ MK2
4b rūz u şeb: rūz-ı şeb MK2

50

Mef'ūlü mefā'īlü mefā'īlü fa'ūlün

1 Ne muntaẓır-ı bū ne ṣabādan gilemendüz
Hicrān ile cān virmede Ya'ḳūb-pesendüz

2 İtdük yine Ṭūr-ı dili ḥayretle müzeyyen
Müştāḳ-ı temāşā-yı tecellî-bülendüz

3 Ey fā'ide-cūyān-ı dü-'ālem size müjde
Maḥşerde daḫı dest-i der-āġūş-ı gezendüz

4 Yaḳmazsa n'ola cismümüzi āh-ı şerernāk
İ'cāz-ı muḥabbetle ḫas-ı bāriḳa-bendüz

5 Biŋ nāle-i cān-sūz ile āteş- zedelerde
Şīvenger-i Şehrî vü ġazā-gīr-i pesendüz

G50 TR2(81b), TR3(217a), SHE(106b), SHM(23b), MK2(25b), MK4(20a), ÖB(23a)

2b Müştāḳ-ı Müştā-yı SHE

5b ġazā: ġarā MK2,MK4

51

Mef'ūlü mefā'îlü mefā'îlü fa'ūlün

1 Bir sencileyin āyine-i rāz ele girmez
Bir bencileyin ṭūṭî-i i'cāz ele girmez

2 Bir sencileyin ġonca-i mestūr açılmaz
Bir bencileyin bülbül-i ġammāz ele girmez

3 Bir sencileyin fenn-i teġāfülde müsellem
Bir bencileyin ṣabr ile mümtāz ele girmez

4 Bir sencileyin derd-i dil aŋlar güzel olmaz
Bir bencileyin 'āşıḳ-ı hem-rāz ele girmez

5 Bir sencileyin āyine-i ḥüsne mümāsib
Bir Şehrî gibi rind-i naẓar-bāz ele girmez

51 TR2(81b), TR3(217a), SHE(107a), SHM(24a), MK2(25b), MK4(20a),ÖB(23b)

Mef'ūlü mefā'ilün fa'ūlün

1 Biz neş'e-i ye's ile ġarābuz
Perverde-i āġūş-ı serābuz

2 Olsaḳ n'ola ġamzeŋe muḫāṭab
Çün 'aşḳ-ı temām-ı ıżṭırābuz

3 Biz ḳanda iḥāṭa-i ġam-ı dost
Ez bes ki muḳallid-i ḥabābuz

4 Girsek n'ola şekl-i nūra Şehrî
Biz ṣubḥ-ı nefesle hem-cevābuz

5 Ḫūrşîd-i kemāl-i ṭāli'-i kūr
Feyż ile hemîşe māh-tābuz

6 Ol müntehî-i fünūn-ı eflāk
Biz müste'idān-ı ḥür-ḫiṭābuz

7 Ol manṭıḳatü'l-burūc-ı 'irfān
Biz anda nuḳāṭ-ı inḳılābuz

8 El-ḥāṣılı ol semā-yı taḥḳîḳ
Biz anda du'ā-yı müstecābuz

G52 TR2(81b), TR3(21bb), SHE(107a), SHM(24a), MK2(25b), MK4(20a), ÖB(23b)
1a ye's: nāb TR2
1b serābuz: şarābuz MK4/ mezābuz MK2
2b Çün: Çü MK2
3b ḥabābuz: ḥayāyuz MK2
4b Biz: Bir SHE
5a kim: kūr SHM
5b hemîşe: temām-ı SHM
6a Ol: o MK4//fünūn-ı : efsūn-ı TR2
8a El-ḥāṣılı: El-ḥāsıl TR2,TR3//' semā-yı: semā-iSHE //taḥḳîḳ: 'irfān SHM

53

Mef'ūlü mefā'īlü mefā'īlü fa'ūlün

1 Biz neşv ü nümā-yāfte-i ḳalb-i ḥazīnüz
Zülf-i eleme 'uḳde cebīn-i ġama çīnüz

2 Āsāyiş-i dil lerziş olur meşrebimüzde
Biz āb u hevā-perver ü sīm-āb-ı zemīnüz

3 Ṣıdḳ olsa n'ola mes'ele-i ẓan dilimüzde
Āyīne-i teşvīşe cilā-baḫş-ı yaḳīnüz

4 Mehcūr olıcaḳ şu'leden ol dem virürüz cān
Biz ṭā'ife gūyā şerer-i şu'le-nişīnüz

5 'Aşḳ itse ḳasem ṭarzımıza Şehrî 'aceb mi
Dil-dāde-i her- dil-ber-i şūḫ u nemekīnüz

G53 TR2(82a), TR3(217b), SHE(107a), SHM(24a), MK2(26a), MK4(20b), ÖB(23b)

1b çīnüz: cebīnüz MK2
TR3 nüshasında 2. ve 3. beyitlerde mısralar yer değiştirmiş:

2 Biz āb u hevā-perver-i sīm-āb-ı zemīnüz
Ṣıdḳ olsa n'ola mes'ele-i ẓan dilimüzde

3 Āsāyiş-i dil lerziş olur meşrebmüzde
Āyīne-i teşvīşe cilā-baḫş-ı yaḳīnüz

3b mes'ele-i : meş'ale-i TR2,SHE, MK2
4a şu'leden: 'aşḳdan TR2,TR3,SHE,MK2,MK4
4b Biz: Bir TR2

54

Mef'ūlü mefā'īlü mefā'īlü fa'ūlün

1 Yār olmayıcaḳ çeşmüme ḫūrşīd görinmez
Ḫūrşīd degül çeşm-i cihān-dīd görinmez

2 Nezẓāre-ṣıfat perde-i çeşmümde muṣavvir
Olursa yine ṣūret-i ümmīd görinmez

3 Her bir naẓaruŋ olsa Kelīm-i "Erinî"-gū
Ey dīde-i ter şāhid-i cāvīd görinmez

4 Sāyeŋ gibi pā-mālüŋ olursa n'ola ḫūbān
Ḫūrşīd ṭulū' eylese Nāhīd görinmez

5 İtmiş gibi dildārı ser-i nāzına ḳurbān
Ey ehl-i vefā Şehrî-i nev-mīd görinmez

G54 TR2(82a), TR3(217b), SHE(107b), SHM(24b), MK2(26a), MK4(20b), ÖB(24a)

3a gū: gūy TR2,SHE

5b Ey ehl-i vefā: Ey vāy yine SHE

55

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 O sūz kim ġamzeveş nāḫun-zen-i laḫt-ı ciger olmaz
Hevesāsā miyān-ı ʿāşıḳānda muʿteber olmaz

2 Per ü bālin mühürle mürġ-ı şevḳuŋ mühr-i ḥasretle
Diyār-ı ṣabra geldük bunda ey dil nāme-ber olmaz

3 Şu resme gizli yoḳlar ḫāṭır-ı bīmārî-i çeşmin
Ki hīç bir vechile cān āgeh ü dil bā-ḫaber olmaz

4 Eşer perverde-i necm-i siyāh-ı ḫāl-i ḫūbānuz
Bizüm iḳlīmümüz vaḳt-i şebāngehdür seḥer olmaz

5 Nücūm-ı dānişümde Şehrî gördüm ṭāliʿüŋ dir ki
Bu ṭāliʿ ṣāḥibi ḫır olmayınca behrever olmaz

G55 TR2(82b), TR3(218a), SHE(107b), SHM(24b), MK2(26a), MK4(20b), ÖB(24a)

2a mühürle yaḳarlar: TR3, SHM

2 ile 3 beyitler yer değiştirmiş: TR2,MK4

3a gizli: - TR2

3b vechile: nevʿile TR3, MK4

5a ṭāliʿüŋ: ṭāliʿüm TR2,MK2,MK4

56

Mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilātün

1 Ezel ki zaḫm -ı ciger-kāv-ı ʿaşḳuŋ ile ḳarīnüz
Henüz ārzūmend-i tebessüm-i nemekīnüz

2 Göŋülde dāġ-ı maḥabbet ʿaceb ḥamāʾil-i ġamdur
Ki mālik olalı āsīb-i ḫoş-dilīden emīnüz

3 O nā-murādlarıuz kim duʿā-yı bī-eṯerāsā
Gürūhumuzla müberrā-yı āsmān u zemīnüz

4 Ṣavul naẓargehimüzden eyā teġāfül-i bī-derd
Temām nāle-i derdüz temām āh-ı ḥazīnüz

5 İki cihāna deger Şehrî bir vücūd iken efsūs
Ki ʿömr-i yek-dem içün ẕimmet-i ḳażāda rehīnüz

G56 TR2(80b), TR3(218a), SHE(106b), SHM(24b), MK2(26b), MK4(19a), ÖB(24a)

1a ʿaşḳuŋ ile: ʿaşḳ ile SHE

2b dilīden: dildān MK2

5a efsūs: - MK2

57

Mef'ūlü fā'ilātü mefā'īlü fā'ilün

1 Ṣubḥ-ı ezel ki rūz-ı siyehdür naṣībimüz
Yüz döndürürse vechivar ey dil- ḥabībimüz

2 Müjgānına sipāriş ider çeşmî ḥastasın
Nabż-ı derūnı nīş ile yoḳlar ṭabībimüz

3 Bir āftāba ṭa'ne ider yāre 'āşıḳuz
Olsa 'aceb mi ẕerreden artuḳ raḳībimüz

4 Ḳadr-i du'āmuzı ne eşer bildi ne ḳabūl
Eglenmedi dirīġ-ı zebān-ı ġarībimüz

5 İtmezdi böyle nuṭḳumuz izhār-ı mu'cize
Fenn-i suḫanda olmasa Şehrî edībimüz

G57 TR2(81a), TR3(218a), SHE(106b), SHM(24b), MK2(26b), MK4(19b), ÖB(24a)

3a Bir: Biz TR2

58

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Āh kim açılmadı dil-ġonca-i maḥzūnumuz
Degmedi bir ḫande-i bī-hūdeye mecnūnumuz

2 Biz ṣafādan ġam çeker ġamdan ṣafālar eylerüz
İʿtibār-ı ḫalḳa uymaz şīve-i ḳānūnumuz

3 Şuʿle pā-mālî-i dūd olmağla gitmez sūzişi
Olmazuz muġber taṣaddur eylese mādūmumuz

4 Görmediim ġamzeŋ gibi cellād-ı kāfir-niʿmeti
Eyledük sīr-āb-ı ḫūn olmaz daḫı memnūnumuz

5 Hem teġāfül hem emīs-i ġayr hem teklīf-i ṣabr
Nʿitsün ey kāfir- teraḥḥum Şehrî-i mağbūnumuz

G58 TR2(81b), TR3(218a), SHE(107b), SHM(25a), MK2(26b), MK4(20a), ÖB(24b)

1a dil: gül TR3, SHE

2b şīve-i: şīve vü MK2

3a olmağla: olmaḳla SHE

4a ġamzeŋ gibi cellād-ı kāfir-niʿmeti: cellāduŋa ġamzeŋ gibi kāfir-niʿmeti MK2

5a ṣabr: ġayr SHE

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Dil ḫarāb oldı ġam-ı ʿaşḳ ise maʿmūr henüz
Oldı pejmürde gülî bülbülî mesrūr henüz

2 Ḳalmadı tende eşer fevc-i hümā-yı miḥnet
Üstüḫ^{v}ān-rīzem içün olmada pür-şūr henüz

3 Nāle-i ṣubḥgehüm olmadı maḳbūl eşer
Āh-ı şeb-gīrüm ise süzına maġrūr henüz

4 Çeşm-i yārla mey-i ʿaşḳı ezel-nūş itdük
Ben o keyfiyyet ile mestem o maḫmūr henüz

5 İtmede dost tecellî vü nihān olmaḳda
ʿĀşıḳ-ı ḫīre- naẓar muntaẓır-ı Ṭūr henüz

6 Eyledüm naẓmumı āviḫte-i ʿarş-ı ḳabūl
Olmadın Şehrî gibi şiʿr ile meşhūr henüz

G59 TR2(82a), TR3(218b), SHE(108a), SHM(25a), MK2(27a), MK4(20b), ÖB(24b)

2a tenden: tende,MK2

4a itdük: itdüm MK4

5b Ṭūr: nūr TR2,MK4

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Baḳmadı ḥarf-i temennāma o mecmūʿa-i nāz
Żāyiʿ oldı bu ḳadar eyledügüm meşḳ-i niyāz

2 Himmet-i ʿaşḳ şehi bende ider bendeyi şāh
Buŋa şāhid dil-i Maḥmūd ile efsūn-ı Ayāz

3 Bülbülî Rūḥü'l-Emīn olsa yine açılmaz
Bulmadum ġonca-i baḫtum gibi bir maḥrem-i rāz

4 Feyż-i teʾsīr-i nefes şöyle gerek ʿāşıḳda
Ki ide nāziş-i maʿşūḳını tebdīl-i niyāz

5 Degme söz şimdi eşer eylemez erbāb-ı dile
Güfte-i Şehrî gibi siḥr gerek yā iʿcāz

6 Yā meger Ḫażret-i Mollā-yı edībü'l-ʿaṣruŋ
Ḳılasın cilvegeh-i raġbetine pāy-endāz

7 O suḫan-senc ki ser-cūş- ḫam-ı fikretîdür
Āḫirīn riḳḳat-i Ḥassān-ı belāġat-perdāz

G60 TR2(82b), TR3(21bb), SHE(108a), SHM(25a), MK2(27a), MK4(21a), ÖB(24b)
1a temennāma:temennāya SHM
2a bendeyi: bende-i TR2,MK4
5 ile 7 beyitiler yer değiştirmiş: TR2
5a söz şimdi: bir süziş MK4
7a cūş: ḫoş TR2

61

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefaʿīlün

1 Dime āh gilū- sūz ile hīç teʾsīr-i yār olmaz
Nihāl-i şuʿlede ey dil bilürsün berg ü bār olmaz

2 Göŋül pervāne-i ümmīd-i miṣl- asiyā-yı bād
Ne çāre bir nefes imdād-ı luṭf-ı rūzgār olmaz

3 Bu bismilgāh-ı ḳurb-ı dostdur cān- āşnā olma
Mesīḥā olsa rūḥ-ı bī- fidāya iʿtibār olmaz

4 Ṣaḳın cānā ṣaḳın ol nāle-i kāmil-i eṣerden kim
İcābetden bile vaḳt-i duʿāda şermsār olmaz

5 Ṣaḳın ʿarż-ı maʿārif eyleme dīvān-ı devletde
Bu ʿarż-ı ḫālüŋ ey Şehrî maḥalli der-kenār olmaz

G61 TR2(82b), TR3(219b), SHE(108b), SHM(25b), MK2(27a), MK4(21a), ÖB(25a)

1a sūzumla:sūz ile SHE

3b fidāya: meẓāḳa TR3

4a ṣaḳın: ḥaẓer MK2//nāle-i: āh-ı nā TR2,MK4

4b İcābetden: Hele benden TR2

62

Mef'ūlü fā'ilātü mefā'īlü fā'ilün

1 Ġam- ḫīz- i nā-murādî olaldan zemīn-i ye's
Ḫalḳ olmadı benüm gibi bir ḫūşe- çīn-i ye's

2 Ol bī-niyāz-ı būd u ne-būd -ı ta'alluḳam
Kim reşk ider meẕāḳıma żevḳ- āferīn-i ye's

3 Ḫırmān-ı kāmilem ki olursam bıḍā'a- rīz
Olur ümīd her dü-cihān vāye- çīn-i ye's

4 Ṣad genc-i nā-murādî-i dil eyledüm telef
Maḳṣūdum üzre olımadum dil-nişīn-i ye's

5 Şehrî-i nā-murād-ṣıfat-ı kām-ı düşmen ol
İsterseŋ olasuŋ ebediyyü'l-ḳarīn-i ye's

G62 TR2(83a), TR3(219a), SHE(108b), SHM(25b), MK2(27b), MK4(21a), ÖB(25a)

4b olımadum: olamadum TR2,TR3,SHE,MK2,MK4, ÖB

5a murād: murādı TR3

5b olasuŋ: olasın TR2,TR3, SHE,MK4

T.C. Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon Merkezi

63

Mef'ūlü mefā'īlü mefā'īlü fa'ūlün

1 Hem-reng-i 'iẕārunŋ olalı ḫilḳat-ı āteş
Dāġ itdi ser-ā-pā dilümi ġayret-i āteş

2 Bir şu'leye dil teşne ki āteşkedesinde
Dem serdi ile yād olunur ṭıynet-i āteş

3 Ben germ- nigeh-perver-i ḫūbān-ı cihānam
Sūzān iderüm cismümi bī-minnet-i āteş

4 Bī-minnet-i şem'eyler idi soḥbet-i sūziş
Olsam dil-i pervānede ger ḥasret-i āteş

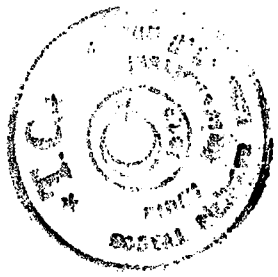
5 'Aşḳ itdi baŋa manṣıb-ı pervāneŋi iḥsān
Şimden girü Şehrî vü men ü ṣoḥbet-i āteş

G63 TR2(83a), TR3(219a), SHE(108b), SHM(25b), MK2(27b), MK4(21b), ÖB(25a)

2a Bir: Ben TR2-MK4

4 -TR2

4b pervānede: vīrānede SHE

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 O pür- naġme nefes kim olmaya teʾsīr ile hem-dūş
Dem-i ʿĪsā da olsa semʿ-i rūḫa eylemem mengūş

2 Yüri zenbūrdan ey nāle meşḳ it fenn-i teʾsīrüŋ
Kʾiçer her nīş nīş nālesinden çeşme çeşme nūş

3 Dimişsin dāġ-ı derdüm ġayret-i ʿaşḳ ile setr itsün
Ne mümkin āteş-i sūzām cāna eylemek ḫas- pūş

4 Ben ol zehr-ābe- nūş-ı iftirāḳ-ı bezm-i ḳurbam kim
Gelür kerrübiyāndan semʿüme gül-bāng nūş-ā-nūş

5 Kelām-ı rūḥ-ı feyż-i Şehrîyi gūş eyleŋ ey aḥbāb
Lisān-ı ḫāli imrār-ı caʿīle olmadın ḫāmūş

G64 TR2(83a), TR3(219b), SHE(109a), SHM(26a), MK2(27b), MK4(21b), ÖB(25b)

1a olmaya: olmasa MK2

1b rūḫa: cāna MK4

3a ʿaşḳ ile: ʿaşḳımla SHE

5a gūş: seyr SHE/ gū MK2//eylen ey: eylemez MK4

5b ḫāli: ḳāli MK4

65

Mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilātün

1 Muḥīṭî-i meh-i ṭāliʿ olınca hāleye maḫṣūṣ
Der- āğūşî-ı siyeh-baḫtı oldı lāleye maḫṣūṣ

2 Nigāh-ı girye-çekānumdan itme cebheŋi pür-çīn
Cebīn-ṭırāzî-i ğonca degül mi jāleye maḫṣūṣ

3 Helāk-i ğamzeŋ olam olma ğayra germ-ʿadāvet
O ẕevḳî ile dil-i āteşīn nevāleye maḫṣūṣ

4 Naṣīb-i kām-ı dilüm lücce lücce ḫūn-ı sitemdür
Ciger- derî-i eṣer tā ki oldı nāleye maḫṣūṣ

5 Esīr-i şevḳ olayum kʾitdi fikr-i bāde-i vaṣluŋ
Derūn-ı Şehrî gibi bir tehî- piyāleye maḫṣūṣ

G65 TR2(83a), TR3(219b), SHE(109a), SHM(26a), MK2(28a), MK4(21b), ÖB(25b)

1b oldı: ol dem TR3/ olupdur MK2

3o olam:olayum MK4

4b tā ki oldı: oldı tā ki TR2,MK4

Mefāʿīlün mefāʿīlün faʿūlün

1 İdince nāz ile olʿişveger raḳṣ
İder āğūş-ı çeşmümde naẓar raḳṣ

2 Olınca germ-i raḳṣ ol şuʿle -sīmā
Şererveş eyledi ḫoy- dāneler raḳṣ

3 Şuʿāʿ-ı ḥüsnî ḳıldı bezmi pür-tāb
Sipendāsā dil-i ʿuşşāḳ ider raḳṣ

4 Dil-i şeydā miyān u gerdenünde
İder mānend-i kākül der-be-der raḳṣ

5 Girer ṣad şevḳ ile cānlar semāʿa
O meclisde kʾide ḫūnīʿömer raḳṣ

6 Bu ẕevḳ ile ʿaceb mi bismilāne
İderse Şehrî-i ḫūnīn-ciger raḳṣ

G66 TR2(83b), TR3(219b), SHE(109a), SHM(26a), MK2(28a), MK4(21b), ÖB(25b)

1b çeşmümde: çeşmümden TR2,TR3,SHE,MK2,MK4

2b ḫūy: ḫūn SHM/ cūy TR2

6b ẕevḳ: şevḳ SHE

Ḍād

67

Mef'ūlü fā'ilātü mefā'īlü fā'ilün

1 Tā ḥüsne oldı cilve-i bī-iḫtiyār farż
'Uşşāḳa oldı ārzū-yı bī-şümār farż

2 İtdüm şu resme mes'ele-i ġamda ictihād
K'oldı dile şenāgerî-i rūzgār farż

3 Ben sāye-perver-i ġamam ey ḫoş-dil-i ḥazer
Cuġda olur himāyet-i vīrānezār farż

4 Ḳurbān-ı şer'-i ḥasretiyānam ki gāh ḳurb
Ḥıfẓ-ı neẓāre vācib ü germ-intiẓār farż

5 Evvel edā-yı ḥayret-i Ṭūr-i Kelīmdür
Seyr-i cemāl-i dostda var u ṣad hezār farż

6 Şehrî mürīd-i mezheb-i maḥrūmî-i dilem
K'āvāre- gerd müsteḥab u herzekār farż

G67 TR2(83b), TR3(220a), SHE(109b), SHM(26a), MK2(28a), MK4(22a), ÖB(26a)
2a İtdüm: İtdi TR2,MK4// ġamda: ġamla TR2,MK2,MK4
3a Ben: Biz SHM
5b dostda:dostdan MK2/dostla TR3
6b K'āvāre- : Kim feyż-i SHE

68

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Sāḳî-i dehrüŋ şuʿūr-ı nā-kes- ikrāmı ġalaṭ
Bezmi ḫoş- tertīb ammā gerdiş-i cāmı ġalaṭ

2 Ser-be-ser itdüm teselli- nāme-i ḫūbāmı seyr
Vaʿde-i vaṣlı ṣaḥīḥ resm ü ārāmı ġalaṭ

3 Çeşmiŋ īmā-yı viṣāl eyler ḥużūr-ı ġayrda
Luṭf-ı taʿbīri ṭaleb-engīz ü īhāmı ġalaṭ

4 Meclis-i pür-derd ü dāġ-ı ʿaşḳ ola maʿmūrter
Zehr-i ġam-nūşı ṣavāb u rāḥat- āşāmı ġalaṭ

5 İtmesün mi Şehrî ḫamyāze-keşān teslīm-i rūḥ
Sāḳî-i dehrüŋ şuʿūr-ı nā-kes- ikrāmı ġalaṭ

G68 TR2(83b), TR3(220a), SHE(109b), SHM(26b), MK2(28b), MK4(22a), ÖB(26a)
1b tertīb:terkīb TR3
2b resm ü: seyr-i SHE/ resm-i TR2
3b ṭaleb:ṭarab SHE
4b ṣavāb u: ṣavāb-ı TR2

69

Mef'ūlü fā'ilātü mefā'īlü fā'ilün

1 Bilmez zebān-ı 'aşḳı Mesīḥā-dem iḫtilāṭ
Bilsün mi ẕevḳ-ı derd-i dili merhem iḫtilāṭ

2 Maḥrūm-ı nā-şigüftegî olsun çü āftāb
Bir dil ki olmaya sitemüŋle ġam iḫtilāṭ

3 Ḳurbān olam o ġamze-i bīgāne- ḫūya kim
Olmaz mizāc-ı zaḫmı daḫı merhem iḫtilāṭ

4 Vaḳt-i niyāz-ı dil n'ola olsa firāḳ-ı cū
Ẕikr-i sürūd ider mi leb-i mātem iḫtilāṭ

5 Şehrî helāk-ı yār-i vefādāruŋ olayum
K'eyler esīr-i 'aşḳı ile her dem iḫtilāṭ

G69 TR2(83b), TR3(220a), SHE(109b), SHM(26b), MK2(28b), MK4(22a), ÖB(26a)

1b ẕevḳ-i: derd-i MK4

3a ḫūya: ḫūba TR3

4a dil: dili TR3

4b sürūr: sürūd TR3, MK4

5b her dem:merhem TR3

Ẕā

70

Mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Dil oldı germî-i ʿaşḳuŋ ile tābdan maḥẓūẓ
O şuʿleveş ki olur ıżṭırābdan maḥẓūẓ

2 Ġarīb ḳaldı göŋül mā-beyende ṣulḥ-miṣāl
Ben ilticādan o şūḫ ictinābdan maḥẓūẓ

3 ʿAceb mi baḫtum ile olsa yeʾs-i germ- ülfet
Olur mizāc-ı ʿaṭaş çün serābdan maḥẓūẓ

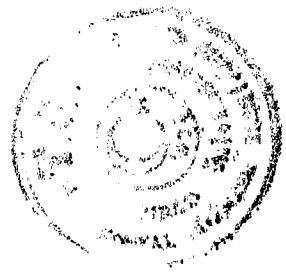
4 Nʾola olursa ciger-teşne-i cerāḥat- reşk
Olur göŋül sitem-i intiḫābdan maḥẓūẓ

5 Olur mı sāye-nişīn-i hümā-yı devlet olan
Meẕāḳ-ı Şehrî-i ḫāne-ḫarābdan maḥẓūẓ

G70 TR2(84a), TR3(220b), SHE(110a), SHM(26b), MK2(28b), MK4(22a), ÖB(26b)

3b çün:çü TR2,SHE,SHM,MK4

4b sitem-i: sitemi SHE, ÖB

ʿAyn

71

Mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

Nezẓāre-i ruḫuŋa çīn-i ebruvān māniʿ
1 Beyān-ı derd-i dile pīçiş-i zebān māniʿ

2 Nigāh-ı luṭfuŋa müjgānların bahāne ider
Bulur o germ- tegāfül cihān cihān māniʿ

3 Şehīd-i tīġ-i siyeh-tāb-ı ebruvānuŋ olam
Ki zaḫmına olamaz cūşiş-i amān māniʿ

4 Niçe ʿayān ideyüm şevḳ-i zülf-i pür-çīnüŋ
Olur zebāna perīşānî-i beyān māniʿ

5 Nigāh-ı Şehrî gibi olmayam mı pür-ḫam u pīç
Nezāre-i ruḫuŋa çīn-i ebruvān māniʿ

G71 TR2(84a), TR3(220b), SHE(110a), SHM(27a), MK2(29a), MK4(22b), ÖB(26b)

2a luṭfuŋa:luṭfına TR2,MK2

3b zaḫmına: zaḫmete MK2// olamaz: olımaz TR2,MK2,MK4

4a ʿayān:beyān TR2,SHE,MK2

5a olmayam mı:olayum mı TR2,MK4/ olur mı SHM

72

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ayru düşdüm ol şeh-i ḫūbāna itdüm elvedāʿ
Kāfir oldum güyiyā īmāna itdüm elvedāʿ

2 İḳtiżā-yı ḥasretüŋle ʿāḳıbet Yaʿḳūbveş
Ağlamaḳdan dīde-i giryāna itdüm elvedāʿ

3 ʿAczi var gördüm firāḳuŋla yanup yaḳılmadan
Merḥamet itdüm dil-i sūzāna itdüm elvedāʿ

4 Baḫtum olmuşdı müsāʿid neyleyem ammā yine
Nā-murād oldum ser ü sāmāna itdüm elvedāʿ

5 Ṣanma ey Şehrî ġam-ı firḳatle ölmekden ḳaçam
Cān nedür ben göz göre cānāna itdüm elvedāʿ

G72 TR2(84a), TR3(220b), SHE(110a), SHM(27a), MK2(29a), MK4(22b), ÖB(26b)

1a Ayru: AynTR3,MK4, ÖB

1b Kāfir: Kāfirem MK4

Ġayn

73

Müfteʿilün fāʿilün müfteʿilün fāʿilün

1 Oldı dil-i āteşīn yine hem āġūş-ı dāġ
Eyledi ġam-ı terbiyyet dāġ der-āġūş-ı dāġ

2 Gāviş-i ġamzeŋ dili itmede leb-rīz-i ḫūn
Veh ki figān-ı mümteniʿ çün leb- ḫamūş-ı dāġ

3 Ṣubḥ-ı zaḫm-ı lebüŋ derd ile gird-āb-ı ḫūn
Çün dil-i pür-zaḫmî-i cism-i semen-pūş-ı dāġ

4 Perveriş-i dāġ-ı ġam ol dile şāyeste kim
Şuʿle-i dāġın ider zīb-i bürūdūş-ı dāġ

5 Sūziş-i ümmīdin ider şuʿle-i taṣvīrden
Şehrî-ṣıfat görmedüm ʿāşıḳ-ı bī-hūş-ı dāġ

G73 TR2(84b), TR3(221a), SHE(110b), SHM(27a), MK2(29a), MK4(22b), ÖB(27a)

1a Oldı dil:Dil oldı TR3, dil:-ÖB

2a leb-rīz-i ḫūn:pür-ḫūnMK4

3a Ṣubḥ:-MK4// zaḫm-ı: raḫm-ı SHE

3b Çün:Ḫūn TR3

Fā

74

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Laʿl-i nābuŋdan olur telḫîʾi azār laṭīf
Görinür sāye-i gül-ġoncada çün ḫār laṭīf

2 Cünbiş-i sāye-i zülfinden olur pejmürde
Olmış ol mertebe gül-deste-i ruḫsār laṭīf

3 ʿAks-i dürr-i suḫanı ẓāhir olur ābileveş
Hîç olur mı bu ḳadar laʿl-i güherbār laṭīf

4 Ṣūret-i būse olur berg-i semenveş peydā
Olmış ol şūḫ da bir vech ile dīdār laṭīf

5 Şehrî teşḫīṣ idemem maʿni-i elfāẓından
Ol ḳadar oldı dil-i muʿcize-güftār laṭīf

G74 TR2(84b), TR3(221a), SHE(110b), SHM(27b), MK2(29a), MK4(22b), ÖB(27a)

2a pejmürde: pür-mürdeTR2

5a maʿni-i: maʿniyiSHE

Ḳāf

75

Mef'ūlü mefā'īlü mefā'īlü fa'ūlün

1 Ḫūrşīd-i cihān-tāb-ı kemālem seḥerüm yoḳ
Ser-tābe- ḳadem ḫayr-ı du'āyam eserüm yoḳ

2 Ḳurbānuŋ olam eyleme isrāf-ı tecellî
Bir vech ile dīdāruŋa lāyıḳ naẓarum yoḳ

3 Bir olsa ḥużūrumda n'ola ẕerre vü ḫūrşīd
Āyīne-i inṣāf-ı cilāyam kederüm yoḳ

4 Ḳudret ḳomasa āha ne ġam sūz-ı tegāfül
Āteş-zede-i ḫisset-i ḥüsnem şererüm yoḳ

5 Şehrîdür iden ġamze-i bī-raḥmuŋı tekfīr
Zinhār bu sözden ḫaberüm yoḳ ḫaberüm yoḳ

G75 TR2(84b), TR3(221a), SHE(111a), SHM(27b), MK2(29b), MK4(22b), ÖB(27a)

2b dīdāruŋa: dīdārŋa SHE

3a ẕerre vü: ẕerre-i:MK2

4a Ḳudret: Ḳuvvet SHM

Mef'ūlü mefā'īlü mefā'īlü fa'ūlün

1 Bī-hūde fiġānam gül-i berg-i semenüm yoḳ
Nev-bülbül-i 'aşḳam müte'ayyin çemenüm yoḳ

2 Ya'ḳūba naẓar ben bu ḳadar ḫāne-ḫarābam
Kim ṣoḥbet-i ġam itmege beytü'l-ḥazenüm yoḳ

3 Ol Yūsuf-ı üftāde be-çāh-ı 'ademem kim
Medd-i nefes-i 'ahdan özge reseniim yoḳ

4 Sūdāger-i nev-mīd-i metā'-ı dü cihānam
Bī-bāk-rev-i-ḳāfileyem rāh-ı zenüm yoḳ

5 'Aşḳ itdi baŋa neş'e-i pervāneŋi iḥsān
Gör baḫtu ki sūzān olıcaḳ enciimenüm yoḳ

6 Şehrî gibi küfr ile leb-ā-leb göŋül ammā
İẓhār-ı kemāl eyleyicek berhemenüm yoḳ

G76 TR2(85a), TR3(221a), SHE(111a), SHM(27b), MK2(29b), MK4(23a), ÖB(27a)
1a gül-berg-i: gül ü berg-i TR3//semenüm: sehenüm MK2
1b çemenüm:semenüm MK2
2a bu:ne TR2,Tr3,SHE,MK2,MK4
2b Kim:Ki MK2
4 .ve 5.beyitlerinikinci mısraları yer değiştirmiş TR2
TR3 nüshasında 3. beyit yerinde aşağıdaki beyit yazılmış:
Oldı dil-i āteşīn yine hem āġūş-ı dāġ
Eyledi ġam-ı terbiyyet dāġ der-āġūş-ı dāġ
5b olıcaḳ:olacak SHE,MK2, ÖB
6b eyleyicek:eyleyecek SHE

Mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilātün

1 Tehī- derūn olur ise nʾola piyāle-i ʿāşıḳ
Ki bezm-i ʿaşḳda ḥamyāzedür nevāle-i ʿāşıḳ

2 Uyup ġazāl-ı nigāhuŋa itme vaḫşeti ʿādet
Olur kemend-i icābet şikār-ı nāle-i ʿāşıḳ

3 Sükūn-ı ġamla tereddüd idersen eyle tefeʾüll
Ki şerḫ-i ḫāṣiyet-i ġuṣṣadur risāle- i ʿāşıḳ

4 Ḳabūl eyle dil-i zārı bī-temyizî-i āġyār
Mezād olınca olur berg -güşād-ı kāle-i ʿāşıḳ

5 Olurdı Şehrî ümīd-i viṣālüŋ ile hem-āġūş
Edeb-şināsî-i yeʾs olmasa ḥavāle-i ʿāşıḳ

G77 TR2(84b), TR3(221b), SHE(110b), SHM(27b), MK2(29b), MK4(23a), ÖB(27b)

2b şikār-ı: nigār-ı TR3

3a Sükūn-ı: Şügūn-ı TR2,SHM,MK4// ġamda:ġamla MK4 //tefeʾüll: teġāfülSHM

4a eyle: eyleme MK2

4b berg-güşād-kāle-i:pür-kesād-ı kāle TR3, SHE, ÖB

Kaf

78

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Müjde ey girye ḫurūş eyledi ʿummān-ı sirişk
Eyle ṭūfān-ı ciger-teşneyi mihmān-ı sirişk

2 Ey ġarīḳ-i naẓar-ı ārzūmend-i Yaʿḳūb
Çeşm-i rūşen yine cūş eyledi ṭūfān-ı sirişk

3 Āh-ı āteş-eşer ü girye-i ḫūnīnümden
Oldı dil şuʿle-feşān dīde gülistān-ı sirişk

4 Ḥased ol ḥasretî-i laʿlüŋe kim ġayretden
Ola bī-feyż ciger- çeşmî gül-efşān-ı sirişk

5 Eyledüm şevḳ-i ciger-kāvî-i müjgānuŋ ile
Girye-i teşne-lebi ġarḳa-i iḥsān-ı sirişk

6 Feyż-i ḫanḍānî olur māye-i giryānî-i ġam
Cāri ber-mertebe mülk-i dile fermān-ı sirişk

7 Eyledi ġayret-i Nūḥiyye dil-i zāra hücūm
Şehrî şimden girü dest-i men ü dāmān-ı sirişk

G78 TR2(85b), TR3(221b), SHE(111b), SHM(28a), MK2(30a), MK4(23b), ÖB(27b)
3a eşer ü: eşer-i TR3,SHE,MK4
3b şuʿle-feşān: şuʿlesitān MK2
4a ġayretden:ġaynndan TR2,TR3,SHM
5a Eyledüm:EyledíTR2,TR3
6a māye-i:mānīʿ-i SHE// giryānî-i: güyānî-i TR2

Mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 ʿAdemden ārzū itdüm vücūda ġam diyerek
Cihān-ı derd ü ġam oldum elem elem diyerek

2 Dil oldı rişte-ṣıfat pīç ü tāb ile sūzān
Taʿalluḳ āteşine zülf-i ḫam-be-ḫam diyerek

3 Ṭavāf-ı Kaʿbe-i taḥḳīḳ ider dil-i bī-ḳayd
Cenāb-ı Şeyḫ-i Ḥaremde ṣanem ṣanem diyerek

4 Ziyāret-i ṣanem eyler şuʿūr-ı pür-ġayret
Ḥużūr-ı berhemenīde ḥaram ḥaram diyerek

5 Cihān cihān ġam-ı yeʾs ile Şehrî-i nā-kām
Vedāʿ eyledi dehri ʿadem ʿadem diyerek

G79 TR2(86a), TR3(222a), SHE(112a), SHM(28a), MK2(30a), MK4(24a), ÖB(280a)

1a vücūda: vücūd-ı SHE

4a eylerile TR3

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

1 Cānı itdüm bismil-i nezẓāresi bir kimseniñ
Dil daḫı ol şevḳ ile āvāresi bir kimseniñ

2 İşte ben gitdüm eyā ḳurbāniyān-ı 'ıyd-i 'aşḳ
Çekdi tīġın ġamze-i ḫūn-ḫᵛāresi bir kimseniñ

3 Devr-i çeşmānında yoḳ āşūb-ı zülfinden ġamum
Dīdebānumdur iki seḥḥāresi bir kimseniñ

4 Müjdeler 'uşşāḳına derd-i edeble ḳaldılar
Oldı zīrā çārede bī-çāresi bir kimseniñ

5 Birbirine girdiler pervānegān-ı cān u dil
Şu'lelendi ġālibā ruḫsāresi bir kimseniñ

6 Ehl-i inkāra ḳıyām-ı ḫaşrı iṯbāt eyledi
Ḳāmet-i da'im ḳıyāmetkāresi bir kimseniñ

7 Āh kim Şehrî gibi derdi helāk itdi beni
Yerde gökde miṯli yoḳ meh-pāresi bir kimseniñ

G80 TR2(85a), TR3(222a), SHE(111b), SHM(28b), MK2(30a), MK4(23a), ÖB(28a)
1b Dil: OlTR2,MK4
2b tīğın:tīğ-ı SHE
3b bī-çāresi:me çāresiTR2,MK4
3.ve 4. beyitler yer değiştirmiş TR3, ÖB
4b Dīdebānumdur:Pāsbānumdur TR3

81

Müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün

1 Gerçi dili ġamzeler eyler helāk
Derd bu kim bī-ḫaber eyler helāk

2 Gīcelesün yār ile degmeŋ raḳīb
Ānı bir āh-ı seher eyler helāk

3 ʿĀşıḳ-ı ser-bāzuma ḳıymam dimiş
Veh ki beni bu ḫaber eyler helāk

4 ʿArş-ı ḳabūle niçe irsün duʿā
Çarḫ-i ʿadāvet hüner eyler helāk

5 Şehrî helāk-ı ġamuŋ ammā beni
Şīve-i zīr ü zeber eyler helāk

G81 TR2(85a), TR3(222a), SHE(111b), SHM(28b), MK2(30b), MK4(23b), ÖB(28a)

3a bāzuma:bāzıma:SHM

3b Veh:Vāh MK2

4a varsun:irsün TR3

5a ġamuŋ:müjeŋ TR2,MK4

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Ḳor mı efzūn-ı ānı Bīhzāduŋ
K'ala nakşını Mānî Bīhzāduŋ

2 Ḫaṭṭ-ı buṭlān çeker hilāl üzre
Ḳalem-i ebruvānı Bīhzāduŋ

3 Dillere mihrin eyledi taṣvīr
Müjde-i ḫūn-feşānı Bīhzāduŋ

4 Kilk-i nakḳkāş-ḳudretiŋ ʿacebā
Müyî midür miyānı Bīhzāduŋ

5 Müntakış- āftāb-ı rūyında
Ẕerredür ṣan dehānı Bīhzāduŋ

6 Dāġ ider aḫterān-ı eflāki
Ḫāl-i ʿanber-feşānı Bīhzāduŋ

7 Deyr-i pür- nakş-ı ḫāṭır-ı Şehrî
Olsa lāyıḳ mekānı Bīhzāduŋ

G82 TR2(85b), TR3(222b), -SHE, SHM(28b), MK2(30b), MK4(23b), ÖB(28b)
2b Ḳalem-i Sitem-i TR2
3b Müje-i: Müjde-iTR2,TR3,MK4, ÖB
6a aḫterān-ıiftirād-ı TR3
6b Ḫāl-i: Ḫāk-i TR3

Mef ʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Neẕẕāre-i ruḫ ile dili ḥurrem eyledük
Mestî-i cām-ı ḥüsn ile def ʿ-i ġam eyledük

2 Geh ġamzesiyle gāh nigāh ile baḫs idüp
Ḥarf-i vefāda birbirimüz mülzem eyledük

3 Evvel naẓarda perde-i şermin ḳılup güşād
Āḫir o ʿişvekār ile çoḳ ʿālem eyledük

4 İtdük ḥavāle ḫᵛāhiş-i vuṣlat- terāneyi
Ṣabr- edeb-i nüvāzuŋ işin derhem eyledük

5 Hem-rāhî-i Fehīm ile nʾitdükse eyledük
Ol bezmgāha Şehrîyi de maḥrem eyledük

G83 TR2(85b), TR3(222b), SHE(112a), SHM(28b), MK2(30b), MK4(23b), ÖB(28a)

2a gāh:gāhıSHE

3a ḳılup:idüp TR2,TR3,MK4

5a nʾitdükse:nʾitdüysek SHE

Mefāʿīlün feʿilātün mefāʿīlün feʿilün

1 Ezel ki ʿaşḳ-ı ġam-ı iḥsāna intisāb itdük
Neşāt-baḫş-ı dü-ʿālemden ictināb itdük

2 Bu kār-ḫāne-i ḥikmetde aṇa ḫayrānuz
Ne göŋlümüzce günāh vü ne ḫod-şevāb itdük

3 Nʿola siyāhî-i aʿmāliimüz iderse sefīd
Bu eşki biz yem-i miḥmetden intiḫāb itdük

4 Teveccüh eyleme iḳbāle min baʿd Şehrî
O baḥri biz dem-i ḥırmān ile serāb itdük

G84 TR2(85b), -TR3,-SHE(111b), SHM(29a), MK2(31a), MK4(23b), ÖB(28b)

1a ʿaşḳ-ı ġam-ı :ġam-ı ʿaşḳ-ı MK2,MK4// iḥsāna :-ÖB

2a ḫayrānuz: ḫayrānum ÖB

2b ü:-MK2

3b miḫnetden:raḥmetden TR2,MK2,MK4, ÖB

85

Mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Gelüp bu ʿāleme biz ʿālemüŋ nesin gördük
Tamām-ādem olan ādemüŋ nesin gördük

2 Bu gülsitānda feryād u nāleden ġayrı
Ne luṭfı oldı gülün şeb-nemüŋ nesin gördük

3 Belā-yı her-dü-cihān oldığından özge daḫı
Cihānda cān gibi bir hem-demüŋ nesin gördük

4 Sirişk ile bulunur Yūsuf -ı emel dirler
Bu deŋlü giryeler itdük nemüŋ nesin gördük

5 Olınca mādiḥiyuz biz Şerīf Paşanuŋ
Kerīm imiş ṭutalum Ḥātemüŋ nesin gördük

6 Müdām sāġar-ı iḥsān ile ser-mestüz
Ḳoya fesāneyi Şehrī Cemüŋ nesin gördük

G85 -TR2, TR3(222b), SHE (112a), SHM(29a), -MK2,- MK4, ÖB(28b)
3. ve 5. beyitler yer değiştirmiş SHE
3a Belā-yı:ʿAẕāb-ı SHE, ÖB
3b bir:-TR3
4 :-SHE
4a dirler: diyerek TR3

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Mey ḳadar neş'e virür āb u hevāsı Ḥalebüŋ
Āh cennet gibi olsa-y-ıdı beḳāsı Ḥalebüŋ

2 Yolı enfās-ı Mesīḥāya mı uġrar bilmem
Rūḥ-baḫşāne eser bād-ı ṣabāsı Ḥalebüŋ

3 Aŋdırur ḳalbini ḫūbān-ı cefā-pīşelerüŋ
Ḥüsn-i ṣūretde metānetde bināsı Ḥalebüŋ

4 Görinür Bāġ-ı İrem ṣaḥnına dek ḫā'il yoḳ
Münkeşif tā o ḳadar ṣeyr-i ṣafāsı Ḥalebüŋ

5 Mālik olsam hele ben üste virürdüm Şāmı
Naḳd-i cennetle mezād olsa bahāsı Ḥalebüŋ

6 Şehrî taḥsīn iderüm bu ġazel-i bī-bedele
Virse göŋlümce naẓīre şuʿarāsı Ḥalebüŋ

G86 TR2(86a), TR3(222b), -SHE. SHM(29a),MK2(31a),MK4(24a), ÖB(29a)
1b beḳāsı: hevāsı MK4
MK2 nüshasında 4b yok. Onun yerine 5b yazılmış
4b :-MK2
4b seyr-i: ṣaḥn-ı TR3//ṣafāsı:ḳażāsı TR2,TR3,MK4
5 :- TR2,TR3,MK2,MK5

Lām

87

Mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Dil oldı bismil-i tīġ-ı nigāhı cān ġāfil
Açıldı ġonca-i āmāli bāġbān ġāfil

2 Ḫadeng-i ġamzeŋe ḳurbān olam ki ehl-i vefā
Olur helāki fiġān-ı bī-ḫaber-i amān gāfil

3 Nihān nihān naẓar-ı dil-nüvāzi eyler kim
Nezāketinden olur çeşm-i ḫūn-feşān ġāfil

4 Naṣīb-i sīne-i ġayr itme tīr-i müjgānuŋ
Olur mezāḳ-ı zaḥmdan dil-i nişān ġāfil

5 Nʾola olur ise miṡl- żaʿf-ı ʿaşḳ ile Şehrî
Ġubār-ı dergeh-i yār oldı pāsbān ġāfil

G87 TR2(86a), TR3(223a), SHE(112b), SHM(29b),MK2(31a),MK4(24a), ÖB(29a)
2b helāki:helāk-iTR3
3a eyler kim: eyledi kim TR2,MK4
3b Nezāketinden: Nezāketden TR3
5b Ġubār-ı: Ġubārı MK4

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Oldı tābende ser-i şāḫ-ı nihāl üstine gül
Geldi ḫūrşīd-ṣıfat burc-ı kemāl üstine gül

2 Ġonca āġūş murādında iken pinhānî
Geldi hengām-ı seher bād-ı şimāl üstine gül

3 Şuʿle-i lāle-i pür-dāġ degül gülşende
Ṣaldı tāb-ı ruḫını ferş-i zilāl üstine gül

4 Dest-i sāġar be-kefī ʿaksî ile sāḳīniñ
Oldı esbāb-ı bezm hep gil-i āl üstine gül

5 Şöyle germ eyledi gülzān ki pervāne-ṣıfat
Ḳaṣd-ı pervāz ider ol şuʿle-nihāl üstine gül

6 Şiʿr-i üstād-ṣıfat gül gül açıldı ṭabʿum
Şehrî nā-lāyıḳ iken şāḫ-ı melāl üstine gül

G88 TR2(86b), TR3(223a), SHE(112b), SHM(29b),MK2(31a),MK4(24b), ÖB(29a)
2b Geldi:-SHM
4b bezm: ṭarab TR2,MK4
5a gülzān ki: gülzārda TR2,MK4
6b melāl: hilāl TR2

89

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Kim şerār-ı nār-ı ʿaşḳam āftāb-ı maḥşerem
Yaʿni dūzaḫ-pāş-ı meydān-ı ʿaẕāb-ı maḥşerem

2 Olmam istīlā-yı ṭaʿn-ı bī-ġevābîden ḫacel
Rind-i bī-pervā-yı ʿaşḳam bī-ḥicāb-ı maḥşerem

3 Dāġ-ı derdümden n'ola dūzaḫ olursa vāye-gīr
Iżṭırāb-āmūz-ı ehl-i ıżṭırāb-ı maḥşerem

4 Dilde olan baḥr-i mevvāc-ı serāb-ı yeʾs ile
Dil-firībü'l-ʿataş-ı gūyān-tāb-ı maḥşerem

5 Ey ʿamel- ḫᵛāh-ı cezā virme suʾāle ıżṭırāb
Ben siyeh-mest-i günāham bī-cevāb-ı maḥşerem

6 Şehrî olsun pey-revī-i zühd ile cennet-mekān
Himmet-i ʿaşḳ ile ben dūzaḫ-meʾab-ı maḥşerem

G89 TR2(86b), TR3(223b), SHE(112b), SHM(29b),MK2(31b),MK4(24b), ÖB(29b)
1a şerār-ı: şirāz-ıMK2
2a ṭaʿn-ı: taʿn-ı MK2
2b Rind-i Zübd-i MK2
4 :-MK4
4 ile 5 yer değiştirmiş MK2, ÖB

90

Mef'ūlü mefā'īlü mefā'īlü fa'ūlün

1 Sevdā-yı ġam-ı hicr ile dīvāneye döndüm
Dillerde bu efsūn ile efsāneye döndüm

2 Elden çıḳarup neş'e-i ümmīdümi ey vāy
Bir bādesi yoḳ bī-meze-peymāneye döndüm

3 Ḳaldum ġam-ı hicrān ile gitdi dil ü dil-dār
Şol cuġd-ı fenā meskenî vīrāneye döndüm

4 Şeb- tā be-seḥer geşt ideriim ḫāne-be-ḫāne
Şem'īni yitürmiş ben o pervāneye döndüm

5 Şimden girü ne Şehrî vü ne ṣoḥbet-i yārān
Ben kendüye bīgāne şu dīvāneye döndüm

G90 TR2(86b), TR3(223b), SHE(114a), SHM(30a),MK2(31b),MK4(24b), ÖB(29b)

2a ümmīdümi: ümmīdimi SHE,SHM, MK2

2b peymāneye: mey-ḫāneye SHM

5b kendüye: kendine SHM,MK2, ÖB

91

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ḥ^{v}āb-ı nāẓam çeşm-i ḫūbāndur yirüm
Fitne-cūyam sāḥiristāndur yirüm

2 Zaḫm-ı ʿaşḳam sīne-i ʿāşıḳ- ṭaleb
Ḫançer-i bī-ṣabr-ı cānāndur yirüm

3 Ġoncayam neşv ü nümādan bī-naṣīb
Şāḫsār-ı ḫuşk-ı ḫırmāndur yirüm

4 Eşk-i şevḳüm mānīʿolma ey göŋül
Kim benüm āġūş-ı müjgāndur yirüm

5 Neşʾe-i ṣıdḳ u yaḳīnem bī-gümān
Ḳalb-i ṣāf-ı ehl-i īmāndur yirüm

6 Lezzet-i ḳāl ile itmem imtizāc
Zevḳ-i ḫālüm kām-ı ʿirfāndur yirüm

7 Şehrî istersen vücūdumdan eser
Ḥ^{v}āb-ı nāẓam çeşm-i ḫūbāndur yirüm

G91 TR2(87a), TR3(223a), SHE(113a), SHM(30a),MK2(31b),MK4(24b), ÖB(29b)
1b sāḥiristāndur: sāġaristāndur TR2,TR3,MK4
3b ḫırmāndur: müjgāndur MK2
5a yaḳīnem: naṣībem SHM

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Şūḫ-meşreb bir ẓarīf-nüktedāndur dil-berüm
Müddeʿā fehm-i dil ü nāzük-beyāndur dil-berüm

2 Çeşmüñe taḳrīr ider rāz-ı dilüm bī-ḥarf-i ṣavt
Tāze-dāniş tāze-gū tāze-zebāndur dil-berüm

3 Ḥarf-i vaṣlı gāhi rūşen ḳıl miyān-ı nālede
Ey göñül ḥavf itme ġāyet mihrbāndur dil-berüm

4 İtse şevḳ-ı Yūsufı ġāret Zelīḫādan n'ola
Bāc-ḫᵛāh-ı çeşm-i ḫūn-rīz-i bütāndur dil-berüm

5 Şehrî ancaḳ fehm ider ḳaṣd-ı zebān-ı şīvesin
Ṭabʿ-ı şūḫum gibi biñ rind-i cihāndur dil-berüm

G92 TR2(87a), TR3(224a), SHE(114b), SHM(30a),MK2(32a),MK4(25a), ÖB(30a)

1b dil-i: dil ü SHE

2a Çeşmüñe:Çeşmine ÖB

5b Ṭabʿ-ı:Ṭabʿum MK2

Mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün

1 Figān ki muẓṭarib-i pīç ü tāb u devrānam
Belā budur ki ne zülfem ne kāfir- īmānam

2 Figān ki olmada hem-vāre ḫātırum meksūr
Velî ne ṭāḳat-ı 'āşıḳ ne 'ahd-i ḫūbānam

3 Figān ki ṭāli'üm itmez ḳabūl-i cem'iyyet
Meger neẓāregeh-i çeşm-i zaḫm-ı devrānam

4 Figān ki tīregî-i baḫt-ı tābe-ṭāli'den
Miṣāl-i rūşenî-i çeşm-i kūr-pinhānam

5 Bu gülsitān-ı ḫazān- perver-ı emelde dirīġ
Yetīm-i ġonca-i bī-reng ü būy-ı ḫırmānam

6 Bu ẕāt-ı pür-hüner 'aḳl-ı kül-i pesend ile ḥayf
Mülāzim-i der-i temyīz-i küre-fihmānam

7 Bu rūzgār-ı hüner- düşmenüŋ ḥuẓūrında
Hemān ḳuṣūrum odur kim tamām- iẕ'ānam

8 Gelüp bu ḳarye-i imkāna Şehrî olduġuma
Be-ḥaḳḳ nişān-ı ḥirrīt daḫı peşīmānam

G93 TR2(87b), TR3(224a), SHE(114b), SHM(30a),MK2(32a),MK4(25b), ÖB(30a)
1a pīç ü: pīç-i MK2
2a ḫātırum: ṭāli'üm TR3
7b iẕ'ānam: müselmānam MK2

Mefā'īlün mefā'īlün fa'ūlün

1 Yine hem-ṣoḥbet-i cānāne olsam
Mey-i nezẕāreden mestāne olsam

2 Nesīm-i meyden olurdı şikeste
Bu ża'f-ı baḫt ile peymāne olsam

3 Ġurūb eylerdi ceyb-i şem'a şu'le
Bu bed-ṭāli'le ger pervāne olsam

4 Olurdı kāfirān İslām-ı ḳıble
Eger büt-secde-i büt-ḫāne olsam

5 Açılmazdı daḥı der-vāze-i ṣubḥ
Kilīd-i mührine dendāne olsam

6 Perīşānlıḳ olurdı kāküle 'ayb
Kef-i meşşāṭada ger şāne olsam

7 Degül lezẕet-şinās-ı āşnāyı
Mezāḳ-ı Şehrîden bīgāne olsam

G94 TR2(87a), TR3(224ab), SHE(113b), SHM(30b),MK2(32a),MK4(25a), ÖB(30a)

2a olurdı: olurdum MK2

TR2 nüshasında 5. ve 6. beyitlerin ikinci mısraları yer değiştirmiş:

5 Açılmazdı daḥı der-vāze-i ṣubḥ
Kef-i meşşāṭada ger şāne olsam

6 Perīşānlıḳ olurdı kāküle 'ayb
Kilīd-i mihrine dendāne olsam

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 İstimāʿ itmez nevā-yı ʿişreti gūşum benüm
Nāliş-i nāy-ı ġam-āhengiyledür cūşum benüm

2 Tāze tāze dāġ-ı ġamdan olmasun sīneŋ tehī
Rāżıyam senden dil-i ṣıḥḥat- ferāmūşum benüm

3 Girye peymā olalı bilmez ḥisāb-ı ḳatreyi
Daḫı nʾitsün dīde-i ṭūfāndur āġūşum benüm

4 Zaḫm-ı merhem düşmen iste āşnā-yı ʿaşḳ iseŋ
Ey dil-i āsūde-gerd u ʿāfīyet-gūşum benüm

5 Rūzgārıŋ olmaduŋ memnūn-ı cām-ı ʿişreti
Āferīn ey Şehrî -i zehr-āb-ı ġam-nūşum benüm

G95 TR2(87b), TR3(224b), SHE(113b), SHM(30b),MK2(32b),MK4(25a), ÖB(30b)

2b ṣıḥḥat: ṣoḥbet TR2,TR3,SHM,MK4

4b gerd ü: gerd-i TR2//ʿāfiyet:ʿāḳıbet MK2,MK4

5a olmaduŋ: olmaduḳ TR2,MK4

96

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Dün o bī-dāduŋ ser-i kūyında feryād eyledüm
Bismilān-ı ḥasretiŋ ervāḥını şād eyledüm

2 Tā ġam-ı vaḥşî-i ġazāl-çeşmin itdüm der-kemend
Ol ṣafādan ṣad tezerv-i ʿayşı azād eyledüm

3 Eyleyüp tims̱ālümi ben seng-i ḳalb-i yāre naḳş
Tīşe-i teʾs̱īrümi maḥsūd-ı Ferhād eyledüm

4 Ol Hüseyn-i teşnegî nūş-ı ġamam ki tā-be-ḥaşr
Āb-ı Ḥayvān-ı neşāṭı vaḳf-ı ḥassād eyledüm

5 Ülfet-i Şehrîden itmeŋ ictināb ey ehl-i zār
Ben anı ʿilm-i vefādārīde üstād eyledüm

G96 TR2(88a), TR3(224b), SHE(114a), SHM(31a),MK2(32b),MK4(25b), ÖB(30b)

1a Dün:Düŋ SHE

3a tims̱ālümi: tims̱ālimi TR2,TR3,MK2//seng-i:teng-i SHE

4a Hüseyn-i teşnegî: ḳadar leb-teşne-i TR2//kim:ki TR3,SHM,MK2,MK4

5a itmeŋ:itme TR3//ictināb:iḥtirāz SHE, ÖB //ehl-i zār:ehl–i dil TR3,MK4

97

Mefāʿīlün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Bu sūz-ı yeʾs ile bir āh -ı dil-ḫırāş itdüm
Gürūh-ı ārzūyı dūzaḫa maʿāş itdüm

2 Zemāne itmedigülşen-nişīn-i jāle ḳadar
Şerārevār dilüm āteşīn- firāş itdüm

3 Esīrge nāzunı itme niyāzumı taḥrīk
Bu sūzı ben dil-i teʾşīrden tirāş itdüm

4 İcābet itmedi gül-deste-i duʿāmı ḳabūl
Yazuḳ ki gülşen-i rāz-ı derūnı fāş itdüm

5 Nedür bu eşk-i yetīmāne Şehrī yetmez mi
Seni muṣāḥib-i ʿaşḳ ġam-ı intiḳāş itdüm

G97 TR2(88a), TR3(225a), SHE(114b), SHM(31a),MK2(32b),MK4(25b), ÖB(30b)

1b ārzūyı:ārzūmı TR2,TR3

2a şerārevār:şerāreveş MK2

4a duʿāmı:duʿāyı SHM, ÖB

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Dil-ṣıfat yād-ı ruḫunla ser-be-ser āyīneyem
Şevḳ-ı dāġunla sipihrāsā ser-ā-pā sīneyem

2 ʿAşḳ-ı nā-şādı gedā-yı meşrebüm olsa nʿola
Devlet-i cāvīd-i ġamda mālik-i gencīneyem

3 İtdi teklīf- libās-ı iʿtibārīden ḫalāṣ
Tā ḳıyāmet şermsār-ı ḫırḳa-i peşmīneyem

4 Sīne- ṣafān-ı vefāyuz daʿvî-i ʿaksiñ ile līk
Dilde olursa yine mirʾāta germ-gīneyem

5 Nʿola meşḳ-ı bī-vefāyı itse ṭabʿumdan bütān
Şehrî-i hercāyî- ṭabʿa hem-dem-i dīrīneyem

G98 TR2(88a), TR3(225a), SHE(113b), SHM(31a),MK2(33a),MK4(26a), ÖB(31a)

1a ruḫunla:migehleTR2,MK4

1b ser-ā-pā:ser-ā-ser SHE

3a iʿtibāriden:iʿtibāride TR2

3b ḫırḳa-i:ḫırḳa vü TR3

4a ʿaksiñ ile:ʿaşḳuñ ile TR3,SHE,MK2

Mef ʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Ḥüsn-i tecellî- pāşuŋa saʿy-ı naẓar ḥarām
Cilve ḥelāl fāʾide-i cilveger ḥarām

2 Meftūn-ı saʿy-ı cünbiş-i müjgānuŋ olayum
Kʾolur dem-i muʿāmele resm-i ḥazer ḥarām

3 Ḳurbān-ı şerʿ-i çeşm-i siyeh-mestiŋ olayum
Kʾağyāra oldı cürʿa-i cām-ı naẓar harām

4 Erbāb-ı ārzū niçe olsun tesellî-yāb
Rūʾyet mübāḥ ü naẓra-ı dil-ḫvāhter ḥarām

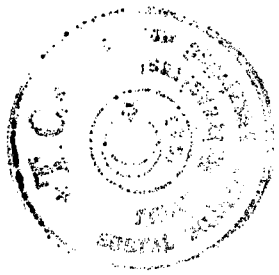
5 Bir şemʿ-i ḳudse şevḳ ile pervāne Şehrî kim
Bezminde yād-ı bāzīçe-i bāl u per ḥarām

G99 TR2(88b), TR3(225a), SHE(113b), SHM(31b),MK2(33a),MK4(26a), ÖB(31a)

2a Meftūn-ı Mağbūn-ı: TR2, TR3, SHE, SHM

4b mübāh ü: mübāh MK2

5b yād-ı yār-ı TR2

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Yeʾs-i bī-minnete esīr benem
Bī-recā-yı recā faḳīr benem

2 Meclis-ārā-yı kūre-fehmānam
Kevkeb-i tīregî- mesīr benem

3 Bu fenāda şigūfeveş efsūs
Ṭıfl-ı nā-ḫurde-sāl-ı pīr benem

4 Sāyeveş pāy-māl-ı perverdem
Düşmen-i raḫm-ı dest-gīr benem

5 Ser-nüvişt-i bidāyetem bilürüm
Levḥ-i īcāduma debīr benem

6 Kāfirüʾl-luṭf-ı rūzgār oldum
Şerʿ ile lāyıḳ-ı saʿīr benem

7 Nʾola çarḫ ile sīne-ṣāf olsam
Māh-tāb-ı ketān- pezīr benem

G100 TR2(88b), TR3(225b), SHE(115a), SHM(31b),MK2(33a),MK4(26a), ÖB(31a)
4b raḫm-ı:zaḫm-ı TR2,TR3,MK2
5 :-TR2

8 Suḫan-ı derdnāk-i ʿUrfîden
Şehrî her-vechile ḫabîr benem

9 Şiʿr-i nāḫun-be-dil- zen olmayıcaḳ
Ṭutalum Ḫüsrev ü Ẓahîr benem

10 Māh-tāb ise Enverî sözde
Āftāb-ı suḫan-ı mîr benem

11 Şāh-ı naẓm ise ṭabʿ-ı Ḫāḳānî
Mālik-i genc-i dil-faḳîr benem

12 Ṭālib-i tāze-güyuŋ el-ḥāṣıl
Şîve-i ṭabʿına esîr benem

8. ve 12. beyitler yer değiştirmiş TR2

8a derdnāk-i: dürr-i pāki TR2,MK4

9a be-dil: beden SHE

101

Mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Benem ki rūy-ı teraḥḥüm- nedīd-i gerdūnam
Müdām kāviş-i āzār ile ciger-ḫūnam

2 Dirīġ-ı gerd-i ḥaḳāret vücūdum eyledi pest
ʿAceb ʿaceb ki ecel-i nā-resīde medfūnam

3 Ṭurur ṭurur iderüm baḫt-ı bī-günehle cedel
ʿİtāb-ı silsile eyler ġarīb- Mecnūnam

4 Bu beyʿgāhda bir nīm- naẓra itmediler
İki cihāna değer ben ki dürr-i meknūnam

5 Ne baḫtdan bu şeʾāmet baña ne Şehrîden
Ẓurer-keşīde-i ṭabʿ-ı laṭīf ü mevzūnam

G101 TR2(88a), TR3(225a), SHE(114a), SHM(31b),MK2(33b),MK4(26a), ÖB(31b)

5a şeʾāmet: şikāyet SHE

102

Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün

1 İçdüm şarāb-ı la'lüŋi mestāneyem mestāneyem
Oldum esīr-i kākülüŋ dīvāneyem dīvāneyem

2 Ben 'aşḳ ile cūş eyledüm idrāke ġāmūş eyledüm
Dünyāyı bī-hūş eyledüm mey-ġāneyüm mey-ġāneyem

3 Ṭurmaz bu bezm içre keder ḳalmaz vücūdumdan eser
Dest-i fenāda devr ider peymāneyem peymāneyem

4 Ey dil-ber-i ālī-cenāb āhumdan eyle ictināb
Devrān beni ḳıldı ġarāb vīrāneyem vīrāneyem

5 Ammā bir ehl-i raġbete tāze-nihāl-i himmete
Nev-sūz-ı şem'-i devlete pervāneyem pervāneyem

6 Mīr-i ṣabāḥu'l-ġayr-ı kām ġūrşīd-i burc-ı ihtişām
Oldum ḳapusında ġulām şāhāneyem şāhāneyem

7 Yoḳ ülfetüm nādān ile 'ārifden itmem hīç gile
Ben Şehrî-i zāra bile bīgāneyem bīgāneyem

G102 TR2(88b), TR3(226a), SHE(115b), SHM(32a),MK2(33b),MK4(26a), ÖB(31b)
3a Ṭurmaz: Durmaz TR2,SHE,MK2
4b ḳıldı: itdi ÖB
5 :-TR2,SHE,MK2,MK4
6 :-TR2,SHE,MK2,MK4

Fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün

1 Cism-i ḫāk-i intisābı neyleyelüm
Rūḥ-ı-pā-der-rikābı neyleyelüm

2 Cürmümüz geçdi ḥadd-i a'ḍādı
Fikr-i yevmü'l-ḥisābı neyleyelüm

3 Biz ki bezm-i ezel siyeh-rūzuz
Pertev-i āftābı neyleyelüm

4 Ṭutalum geçmişüz ḥicāb-ı teni
Cān-ı 'ālī-cenābı neyleyelüm

5 Biz ki mest-i mey-i Ḫudā olduḳ
Şehrî artuḳ şarābı neyleyelüm

G103 -TR2, TR3(226a), SHE(115a), SHM(32a),MK2(33b),-MK4, ÖB(32a)

2a a'dādı: i'cāzı SHE

4b cenābı: hicābı MK2

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Dem-i firḳatde çeşmüm eylemez ol giryeyi maḥrem
Ya ḫūn-ı dille yā laḫt-ı cigerle olmaya hem-dem

2 Ṭutuşduḳ dün teġāfülle ḥużūr-ı dil-rubāyīde
Vefādārî-i düzdīde-nigehle eyledüm mülzem

3 Açılmaz cām-ı meyden de dil-i ġam-perver-i ʿāşıḳ
İder mi zaḫm-ı nāsūra-eşer ḫāṣiyyet-i merhem

4 İderdük Cemʿden arṭuḳ cām-ı ġam- fersāy ile ʿişret
Ḥarām olmasa şerʿ-i ehl-i ġamda ḫāṭır-ı ḫurrem

5 Naẓīre eylemişsiñ ṭut ki Şehrî kendi zaʿmuŋca
Ḳabūl eyler mi nuṭḳ-ı bī-naẓīr-i müftî-i ʿālem

6 O ḥallāl-ı mesāʾil kim dem-i müşkil-güşāyīde
Ḳalur engüşt-i ḥayret-ber-dehen rūḥ-ı İmām Aʿẓam

7 Müşerref eylemiş fetvāyı fetvā-yı şerīfānı
Miṣal-i dīn-i İslām u zemīn-i Kaʿbe-i Ekrem

G104 TR2(87b), TR3(226a), SHE(115b), SHM(312a),MK2(34a),MK4(25a), ÖB(32a)
1b olmaya:olmasa SHE
4a Cem'den artuk:-TR3
5a tut ki Şehrî:Şehrî tut kim TR2,TR3,MK4, ÖB
5ile yer değiştirmiş TR2
6 :-TR3,MK2
7 :-TR3,MK2

105

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Cilveger-i būd u ne-būd-ı āyīne-i pākümden
Ḳudsiyān dāġ- be-dil-i ṣafvet-i idrākümden

2 O naẓar-bāzî-i ḳurbam ki nigāh-ı Cibrīl
Ders-i nezẓāre oḳur çeşm-i edebnākümden

3 Ben ölürsem bu teb-i ʿaşḳ ile ṣad ḥaşr-ı serāb
Teşnegî- çīn ola dūd-ı çemen ḫakümden

4 Şuʿle perverde-i dāġ-ı dil-i dūzaḫ-ı nesīm
Ḥaẓer ey fevc-i hümā ʿaẓm-i şerernākümden

5 Şehrî dil-gīr-i ʿaẓāb olma temennā iderüm
Cürmüŋi merḥamet-i ṣāḥib-i levlākümden

6 Merdîyā ümmeti feryāduŋa ṣavt-ı lebbeyk
Cūşiş eyler leb -i her- cüz ü cüz-i ḫākümden

7 Bir olur nīk u bed-i maḥşeriyān itdükçe
Nūr-ı taṣdīḳ temevvüc dil-i ṣad çākümden

G105 TR2(89a), TR3(226b), SHE(115b), SHM(32b),MK2(34a),MK4(26b), ÖB(32a)
3a ṣad ḥaşr:-SHM
4b fevc-i: çarḫ-ı MK4
7b taṣdīḳ: taṣdīḳi TR3,SHM, ÖB

Mef'ūlü fā'ilātü mefā'īlü fā'ilün

1 Ey tīġ-ı nāz ile dili ṣad pāre eyleyen
Dārū-yı bī-'ilācı ile çāre eyleyen

2 Yūsuf da olsa sīne-i nāmūsı çāk ider
Çeşm-i siyāh-mestiŋe neẓẓāre eyleyen

3 Īmā-yı güne güne-i ġamzeŋdiürür seniŋ
'Uşşāḳı ṣad kemān ile āvāre eyleyen

4 Şevḳ-ı ciger-ḫırāş-ı müjeŋdür neẓāremi
Hem-vāre mevce-ḫīz-i ciger-pāre eyleyen

5 Bīmārîyāne naẓralaruŋdur çü derd-i dil
Şehrî-i derdmendegî bī-çāre eyleyen

G106 TR2(89a), TR3(226b), SHE(116a), SHM(32b),MK2(34a),MK4(26b), ÖB(32b)
3 ile 4. beyitler yer değiştirmiş SHE
5a bīmārîyāne: peymāneyāne TR3

107

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ġonca oldı laʾl-i gül-gün cevāb-ı rūzeden
Māh-ı tābānum hilāl oldı ḥisāb-ı rūzeden

2 El-ʿaṭaş- güyān nʾola cān virse Ḫıżır- ārzū
Kim zülāl-i laʿli ḫuşk olmış serāb-ı rūzeden

3 Cezb-i būy-ı tesliyetden ḳaldı kām-ı iştiyāk
Ṣolmış ol deŋlü gül-i ruḫsārı tāb-ı rūzeden

4 Dil nice dāġ olmasun sūz-ı ġamuŋdan dū sitem
Kim giriftār-ı ʿazāb olduŋ ṣevāb-ı rūzeden

5 Ṭayy-ı evrāḳ eyledüm Şehrî-i ḫoş-meşreb-miṣāl
Ḫarf-i iftārı pesend itdüm kitāb-ı rūzeden

G107 TR2(89a), TR3(227a), SHE(116a), SHM(33a),MK2(34b),MK4(27a), ÖB(32b)

2b olmış:oldı MK4// serāb-ı ḫarāb-ı MK4

3b ruḫsārı:ruḫsār TR2,TR3,MK2,MK4

5b pesend: sipend SHE

Mef ʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

1 Ol çeşm-i siyeh- mest ile āhū-yı ḥaremsin
Āzāde- ḥırām -ı çemenistān-ı ḳademsin

2 Ḳābil mi o ebrūya Mesīḥ itmeye secde
Zīrā Yed-i ḳudretle tirāşīde- ṣanemsin

3 Olsa nʾola meh-tāb-ı cilā kevkeb-i baḫtum
Ol şaʿşaʿ-ı ḥüsn ile ḫūrşīd-i keremsin

4 Seyyāre-i ḫūbānı nʾola muḥterik itseŋ
Sen evc-i tecellîde mihir gibi ʿalemsin

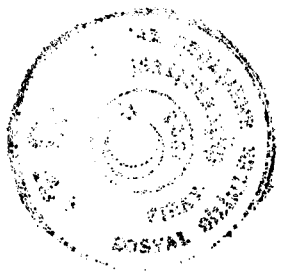
5 Bu nev-be- nev- eşʿār-ı gülū-sūz ile Şehrî
Nāziş-dih-i Rūm u ḥased-efrūz-ı ʿAcemsin

G108 TR2(89b), TR3(226b), SHE(116a), SHM(33a),MK2(34b),MK4(27a), ÖB(32b)

3a baḫtum: ṭabʿum:TR3 // 3b

3b şaʿşaʿ-ı: şuʿle-i TR2

5a gilū: ciger TR2,MK4 // 5b Rūm u: Rūm -ı TR2,MK2,MK4

109

Mef ʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 ʿAşḳ ile imtizāc idemez rāḥat-ārzū
Lezzet-şinās-ı ġam olamaz ʿişret-ārzū

2 Şemşīr-i ġamzeden bile dil eylemez ḳabūl
Ol zaḥm-ı bī-vefāyı kʾola ṣıḥḥat-ārzū

3 Maḥrūm-ı zevḳ-i ḥayret-i dīdāruŋ olayum
Rūz-ı cezā olursam eger cennet-ārzū

4 Zevḳ-i taḥammül-i ġam-ı ḥasret ḥarām ola
Ol bī-mezāḳ-ı ʿaşḳa kʾola vuṣlat-ārzū

5 Āsīb-i ḫoş-dilīden emīn olasın müdām
Ey Şehrî-i elem-ṭaleb ü mihnet-ārzū

G109 TR2(89b), TR3(227a), SHE(116b), SHM(33a),MK2(34b),MK4(27a), ÖB(33a)
4 ile 5. beyitler yer değiştirmiş TR3, MK4

5a olasuŋ: olasın TR3, SHE

Hā

110

Mef'ūlü fā'ilātü mefā'îlü fā'ilün

1 Ehl-i dilüŋ düşer mi dil-i dāġ dāġına
Dehrüŋ tenezzül ide temāşā-yı bāġına

2 İtdi firār leşker-i nāz u teġāfüli
Bilmem ne söyledi yetişüp ḥaṭṭ ḳulaġına

3 Yārî-i feyż-i 'aşḳ ile bir eşke ḳādirüm
Kim ebr-i lüccebār ṣu dökmez ayaġına

4 Bir 'āşıḳāne girye ile heft dūzaḫuŋ
Maḥşūr olmayam ṣu ḳomazsam ocaġına

5 Ḳanġı ġamıyla muż̧ṭarib olsun bu 'ālemüŋ
Yazıḳ degül mi Şehrî-i zāruŋ dimāġına

G110 TR2(89b), TR3(227a), SHE(116a), SHM(33a),MK2(35a),MK4(27a), ÖB(33a)

2b ḥaṭṭ: ḥaẓẓ: TR2,TR3,MK2,MK4

3a ḳādîrem: mālikem SHE

4b Maḥşūr: Maġfūr SHE

111

Mef'ūlü mefā'īlü mefā'īlü fa'ūlün

1 İtdi beni bir mertebe dil teng -i zamāna
Ḳalmadı dimāġım bile feryād u fiġāna

2 Bir keşreti var dilde ġamuŋ kim eşerinden
Efġān olur ḥarf-i ṭarab gelse zebāna

3 Sīnemde olan şerḥa degül oldı nümāyān
Dāġ-ı dil-i pür-sūzdaki 'aks-i zübāna

4 Yoḳdur yeri ol dāġ-ı ġamuŋ sīne-i dilde
Kim sūzişi bā'iş ola ẕevḳ-ı dü-cihāna

5 Şehrî dil-i āvāreŋi bir zülfe esīr it
Ser-pençe-i ḫūrşīd aŋa olmaya şāne

G111 TR2(89b), TR3(227b), SHE(117a), SHM(33b), MK2(35a), MK4(27a), ÖB(33a)

1a bir: - MK2

2 ile 3. beyitler yer değiştirmiş SHE

2a keşreti: keşret MK2// var: - MK2// eşerinden: eşerümden TR3

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Nice dāġ olmayalum baḫt-ı siyehkāremize
Şeb-i deycūr güler kevkeb-i seyyāremize

2 Dün bu tāb-ı ġam ile Eymene düşdi yolumuz
Üşdi pervāneleri şuʿle-i nezẓāremize

3 Hīç yoḳ peyk-i felek gerd-i duʿāmızdan eṣer
O da yār oldı gibi ṭāliʿ-i āvāremize

4 Eylerüz ḫıdmetiŋ ey ḫoş-dili cān ile ḳabūl
Ḳāniʿ olursaŋ elem gibi ciger-pāremize

5 Bir dem ey rūḥ-ı ḳadem- ārzū teʾḫīr eyle
Ki vedāʿ eyleyelüm Şehrî-i ġam-ḫᵛāremize

G112 TR2(90a), TR3(227b), SHE(117b), SHM(33b),MK2(35a),MK4(27b), ÖB(33a)
1a olmayalum: olmayam TR3/ olmayayum MK2
2a Eymene düşdi yolumuz: düşdi yolum meykedeye TR2
3a eṣer:- TR3
4a ḫıdmetiŋ: ḫıdmeti MK2/ ḫıdmetini TR2
4b olursaŋ: olursam TR3// gibi ciger: ciger gibi TR3
5a Bir: Bu TR2
5b eyleyelüm: eyleyeyüm MK2

113

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Çekdüm el luṭf-ı felekden ẕevḳ-i dünyādan bile
Fāriġ oldum anlara ʿarż-ı temennādan bile

2 Ḥükm-i istiġnā ḫamūş itdi zebān-ı ḫᵛāhişüm
Kām-ı dünyādan degül maḳṣūd-ı ʿuḳbādan bile

3 Çeşm-i giryān- niyāza meyl-i nev-mīdi çeküp
Eyledüm ḳaṭʿ-naẓar ḥüsn-i dil-ārādan bile

4 Küşte-i derd ü ġam olsam günde bin kerre ṭabīb
Çāre-cū olmam müdāvā-yı Mesīḥādan bile

5 Şöyle dil-gīrüm felekden ki baŋa hem-derd iken
ʿUzlet itdüm ʿāḳıbet Şehrî-i şeydādan bile

G113 TR2(90a), TR3(227b), SHE(117a), SHM(33b),MK2(35a),MK4(27b), ÖB(33b)

1a luṭf-ı: ẕevḳ-i TR2, MK4

1b oldum:-TR3

5a kim: ki SHM, MK2,MK4

Mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Ḫoşā o dil ki hem-āġūş-ı dāġ-ı ḥasret ola
Şikeste-ḫāṭır-ı luṭf-ı nesīm-i vuṣlat ola

2 Ḫoşā o kāviş-i vaʿd-ı viṣāl kim eşeri
Ḫurūş-ı girye-i ḫūn-ābe-rīz-i fırḳat ola

3 Ḫoşā o müsteʿid-i zaḫm-ı ʿaşḳ-ı ḫūbān kim
Egince ġamze-i ḫūn-ḫᵛārî pür-cerāḥat ola

4 Ḫoşā o şīve-i vaʿde- ḫilāfı kim ʿömrî
Çü nā- ümīdî-i dil bī- ḥad ü nihāyet ola

5 Ḫoşā o dāġ-ı nev-şuʿle-i maḥabbet kim
Çü derd-i Şehrî-i şeydā ʿadū-yı ṣıḥḥat ola

G114 TR2(90b), TR3(228a), SHE(117a), SHM(34a),MK2(35b),MK4(28a), ÖB(33b)

2b ḫūn-āba: ḫūbāna TR3

3b cerāḥat ḥarāret: SHE, SHM, MK4, ÖB

4a ḥad ü: ʿad ü SHE

115

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Baŋa bir āh-ı germ olsa dil-i teʾşīr-i ḫūn itse
Ya bir nāliş ki reddāsā ḳabūlî vāj-gūn itse

2 Ben ol güm-geşte-i deşt- ferāmūşî-i baḫtam ki
Olur güm-reh ḳażā biŋ Ḫıżrı baŋa reh-nümūn itse

3 Ne deŋlü şuʿle pest olsa yine bālāyadur meyli
Elem çekmem felek şemʾ-i murādum ser-nigūn itse

4 Benem ol şaḫṣ-ı dūzaḫ müsteʿidd müstaġni-i cennet
Benümle heft dūzaḫ vechîvār faḫrīn füzūn itse

5 Midād- ālūde itseŋ mihr-i zerrīni yine zerdür
Ne ġam çarḫ-ı siyeh- dil necm-i baḫtum tīre-gūn itse

6 Ne mümkin ben ḳadar leẕẕet-şinās-ı küfr ola Şehrî
O zeyn-vird ü dilin nāḳūs u rūḥın erġanūn itse

G115 TR2(90a), TR3(228a), SHE(117b), SHM(34a),MK2(35b),MK4(27b), ÖB(33b)
1a germ:serd TR3
1b ki:de TR3
2a deşt-dest TR2,MK2
3a Ne:O TR3
4 :-TR2,MK4
4a dūzaḫ: cennet SHM
5 ile 6. beyitler yer değiştirmiş

116

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Dem o demdür kim ṣabāḥ-ı ʿıyd-ı ḫoş-eyyām ola
ʿAyşa ruḫṣat cāma ʿizzet sāḳîye ikrām ola

2 Dem o demdür kim bu nüzhetgāhda şām u seḥer
Bir elüñde zülf-i sāḳî bir elüñde cām ola

3 Dem o demdür kim bütān ser-mestî-i inṣāf olup
ʿĀşıḳān gül- büse-çîn-i ʿārıż-ı gülfām ola

4 Dem o demdür kim ḳamer-rūyān-ı ʿāşıḳ-ārzū
Hāle-i āġūş-ı maḥkūmîde bî-ārām ola

5 Dem o demdür kim bu ʿayş-ābād-ı dünyāda hemān
Mey ola dil-ber ola Şehrî ola bayram ola

G116 TR2(90b), TR3(228b), SHE(118a), SHM(34a),MK2(36a),MK4(28a), ÖB(34a)

2a nüzhetgāhda: ruḥṣatgāhda TR2,TR3,SHM,MK2,MK4

117

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Dün icāzet virmiş ol büt zülf-i küfr üstādına
Müjdeler ṣad müjdeler ʿuşşāḳ-ı īmān-dādına

2 Dil ki hicrān dostudur żabṭ it nigāh-ı vaṣlumı
Māniʿ olma dostum bī-çārenüŋ muʿtādına

3 Şimdiden ey ʿaşḳ luṭf it ders-i ġam taʿlīmin it
Merḥamet itme amān ṭıfl-ı dilüŋ feryādına

4 Biri kūh-ı ġam ḳabūl itmiş biri ṣaḥrā-yı derd
Merd-i ʿaşḳuŋ āfeīn Mecnūn ile Ferhādına

5 ʿAşḳa çekdi tīġ-ı bī-dādın ḥaẕer Şehrî ḥaẕer
Ol ḳadar virmiş icāzet ġamze-i cellādına

G117 TR2(90a), TR3(228a), SHE(117b), SHM(34a),MK2(35b),MK4(27b), ÖB(34a)

1a bütmeh MK4// zülf-i küfr: küfr-i zülf ÖB

1b müjdeler:müjde MK2

3a Şimdiden: Şimdilik TR2,MK4

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Nefes-i dil-ḫırāş yaʿnî āh
Bād-ı āteş- maʿāş yaʿnî āh

2 Maʿden-i sūz-ı ʿaşḳ dāġ-ı ciger
Tīġ-i dūzaḫ- tirāş yaʿnî āh

3 Mecmaʿ-ı ıżṭırāb sīne-i dil
Sūz-ı maḥşer-firāş yaʿnî āh

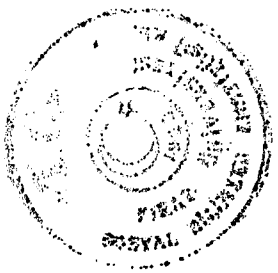
4 Lücce-i ḫūn-ı derd ḳalb-i ḥazīn
Ebr-i ḫūn-ābe-pāş yaʿnî āh

5 Āteş- endāz-ı hestî-i Şehrî
Berḳ-ı zulmet-tirāş yaʿnî āh

G118 TR2(90b), TR3(228b), SHE(118b), SHM(34b),MK2(36a),MK4(28a), ÖB(34a)

3a sīne-i:āyīne-i MK2

4b ḫūn-ābe-pāş: ḫūbāna-pāş TR2,MK2

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Dil-i zārumla germ-ülfet ġayāl-i yār bir yirde
Ne ḥāletdür kʾola bu külḫan u gülzār bir yirde

2 İder hem remz-i vaṣlın hem ḫilāfın bir nigāhında
Olur mı müttehid iḳrār ile inkār bir yirde

3 Sevād-ı çeşmüme taṣvīr olınmış ʿaks-i ruḫsārı
ʿAcebdür imtizāc-ı sāye vü envār bir yirde

4 Göŋül kim güşe-i çeşmüŋdedür al cānı da luṭf it
Ḳo olsun ol iki āşüfte vü ġam-ḫvār bir yirde

5 Der-i mey-ḫānede Şehrî-i rüsvā-mesti dün gördüm
Yıḳılmış kendi bir yirde yatur destār bir yirde

G119 TR2(90b), TR3(228b), SHE(118a), SHM(34b),MK2(36a),MK4(28a), ÖB(34b)
1b k'ola bu: bu k'ola TR2, TR3,SHE
2 ile 3 yer değiştirmiş TR2
3b envār: dīvār ÖB
4a luṭf: raḥm ÖB
4b Ḳo : Ḳul MK4// āşüfte ü: āşüfte-i SHM,MK2,MK4
5a rüsvā-mesti: rüsvāy-mest TR2

120

Mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Olursa ġamze-i ḫūn-ḫᵛārı bir dem āsūde
Olur maḫāfet-i cāndan dü-ʿālem āsūde

2 Fiġān ḫançer-i nā-mihrbān-ı ġamzeŋden
Ki olmaz āġūş-ı zaḫmında merhem āsūde

3 Amān girye-i bī- raḥm-ı iştiyāḳîden
Dem-i müşāhide olmaz yine nem āsūde

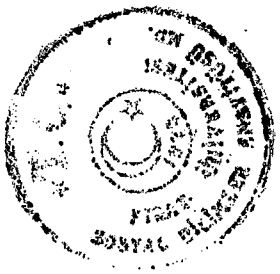
4 Cihān cihān ġam-ı cāngāha nām-zed eyler
Felek görürse dil-i zārı bir dem āsūde

5 Felekle Şehrî pek āsāndur imtizāc itmek
Ne fāʾide olamam yine bī-ġam āsūde

G120 TR2(91a), TR3(229a), SHE(117a), SHM(34b),MK2(36b),MK4(28b), ÖB(34b)

1a bir dem: bī-dem MK4

2b āgūş-ı: āguş-ı TR2,MK4

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ġayret-i ġam ḳalb-i maḥzūnum ḳomaz şād olmaġa
Būm olur mı hīç rāżı mülkî ābād olmaġa

2 Baḫtum olsa mużṭarib ḥarf-i güşāyişden nʾola
Ḫavf ider mürġ-ı ḳafes- perverde āzād olmaġa

3 Şerʿ-i ehl-i ʿaşḳda itdüm şu resme ictihād
Benden istiġnā iderler Ḳays u Ferhād olmaġa

4 Ḫāk- pāy-ı nā-murādānam ki miṣl-i gird-bād
Raḳṣ iderler vādî-i ḫırmānda ber-bād olmaġa

5 Yüz sürerler feyżgāh-ı ṭabʿuma Şehrî gibi
Tāze-güyān-ı Sitanbul cümle irşād olmaġa

G121 TR2(91a), TR3(229a), SHE(118a), SHM(35a),MK2(33a),MK4(28b), ÖB(34b)

1b rāżı: rāḥat TR2, MK4

2b ider:-TR3,MK2// mürġ-i ḳafes-perverde: mürġ-i perverde-ḳafes TR2//āzād:-MK4

3a ʿaşḳda:ʿaşḳ ileTR2,TR3//şu resme: şu denlü TR3,SHE

3b Benden:Bizden MK2

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Ġamzeŋe ḫūnî dimezdüm düşmen-i cān olmasa
Zülfüŋe kāfir mi dirdüm ḥaşm-ı īmān olmasa

2 Derd-i hicre bir gün elbette viṣāl eyler devā
Baŋa bir derd olsa kim ümmīd-i dermān olmasa

3 Devr-i zülfüŋde dil-i ʿuşşāḳa cemʿiyyet mi var
Rāḥat olmaz bir nefes ṭursa perīşān olmasa

4 Kim ḳopardı rūzgār-ı erre nūr-ı dilin olmadın
Ḫazel-i rāh-ı maḥabbet-güy-ı dermān olmasa

5 Çeşm-i bī-dāda elüŋ irmezse Şehrî ġam yime
İntiḳāmuŋ kimden alurduŋ girībān olmasa

G122 - TR2, - TR3, SHE(118b), SHM(35a), -MK2, - MK4 , -ÖB

3b ṭursa:dursa SHM

4 :-SHE

5a Çeşm-i: Çarḫ-ı SHE // elüŋ: eger SHE

Yā

123

Mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Bu ıżṭırāb ile sīm-āb görse cānumuzı
Zebāna almaz idi ḥarf-i imtiḥānumuzı

2 Dem ola kim ḳılasuŋ ey hümā-yı bī-ġam-zād
Zamān zamān aŋasuŋ ẕevḳ-ı üstüẖᵛānumuzı

3 Hezār-ı gülşen-i ʿaşḳ olmayan dil-i bī-sūz
Bilür mi ḥāl-i dil-i dūzaẖ-āşiyānumuzı

4 Ṭavaf ider dem-i şīvende rūḥ-ı bismil-i ʿaşḳ
Faẖar-künān-ı leb-i nāle vü fiġānumuzı

5 Hezār-ı tāze-nevā-yı çemensitān-ı dilüz
Bilürse Şehrî bilür şīve-i zebānumuzı

G123 TR2(91a), TR3(229b), SHE(119a), SHM(35a),MK2(37a),MK4(28b), ÖB(35b)
1a görse: görüp SHE
2a kim: ki TR2,TR3,SHE// ḳılasuŋ: ḳalasuŋ SHE//bī-ġam-zād: ġam-ı bī-zād ÖB
3a bī-sūz: pür-sūz MK2/ bī-nūr TR3
4a bismil-i ʿaşḳ: bismilveş TR3
5a çemensitān-ı dilüz: çemensitāndan TR2

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

1 Belā-yı 'aşḳa düşdüŋ 'aşḳ-ı mihnetkārı gördüŋ mi
Beni āzār iderdüŋ sevdigüm āzārı gördüŋ mi

2 Görüp ḫandān olurduŋ meh- cebīnüm zerdî-i rūyum
Hilāl itmiş vücūduŋ ḥasret-i dīdārı gördüŋ mi

3 İşitdüm 'aşḳ-ı İbrāhīm ile yanmış yaḳılmışsuŋ
Gözüm nūrı beni sūzān iden ol nārı gördüŋ mi

4 Ġurūr-ı ḥüsn ile dünyā vü mā-fīhāyı görmezdüŋ
Hele ṣubḥ u mesā ol dīde-i bī-dārı gördüŋ mi

5 Görürseŋ her zamān dildāruŋı def'-i ġam eylersüŋ
Seni hīç görmeyen ol Şehrî-i ġam-ḫ^{v}ārı gördüŋ mi

G124 TR2(92b), TR3(229b), SHE(120a), SHM(35a),MK2(37a),MK4(29b), ÖB(35a)

2b Hilāl: Helāk TR2

3b beni:seni TR2,SHE, MK2,MK4, ÖB

4a dünyā vü:dünyā-yı MK2

5a Görürseŋ: Görürsin ÖB// eylersüŋ: eylersin SHE, ÖB

125

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Ey ḫoş ol ʿālem-i vaḥdet ki bu keşret yoḳ idi
Nūr-ı ẕātıyla münevver idi zulmet yoḳ idi

2 Ḥod-be-ḫod nāz u niyāzındayıdı şāhid-i ġayb
Ḥüsn mestūr idi ifşāy-ı maḥabbet yoḳ idi

3 ʿAşḳ gül-bāng Eneʾ-l-Ḥaḳ-zen idi bī-pervā
Dār-ı ḥaḳ-nā-be-şināsān-ı cehālet yoḳ idi

4 Muttaṣıl dīde-be-dīdār idi neẕẓāre-künān
Āyet-i menʿile maḥrūmî-i rūʾyet yoḳ idi

5 ʿĀşḳ-ı ḥüsn ile dü-nūr-ı naẓarāsā bir idi
Sūziş-i āh-ı ciger-kāvî-i firḳat yoḳ idi

6 Ḥüsn ile ʿaşḳ miyānında ezel-tā-be-ebed
Vaṣl-ı hicrān-ı be-ḳażā nāmına ṣoḥbet yoḳ idi

7 Dil-i āzādeye ḫoş-künc-i ferāġ idi ʿadem
Ḳayd-ı āmed-şedî-i ġayb u şehādet yoḳ idi

8 Zīr ü bālāŋa ʿadem-i ʿarż-ı ibā eylediler
Gerden-i cehlde ol bār-ı emānet yoḳ idi

9 "Laḥmuke laḥm" idi mānend-i ruḫ u ḫāl-i bütān
Küfr ü īmān arasında bu ʿadāvet yoḳ idi

10 Rūḥ-ı pāki ile mey-i vaḥdet içerdüŋ Şehrî
Mevt-i nādān gibi bir bī-meze ṣıḳlet yoḳ idi

G125 TR2(92a), TR3(229a), SHE(120a), SHM(35b),MK2(36b),MK4(29b)
3 ile 4. beyitler yer değiştirmiş SHE
3b nā-be-şināsān-ı: nā-şināsān-ı TR2
4a künān: kiyān MK4, ÖB
5 ile 6. ve 7 ile 9. beyitler yer değiştirmiş SHE
9b Küfr ü : Küfr-i TR2,MK4

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Çıḳdı şāḫından bahāruŋ sünbül-i müşgīn-demi
Ṣabr ider mi zīr-i destārında yārüŋ perçemi

2 Bāġda gül-ġonca-i şeb-nem be-dest itdi şikest
Ḳıymet-i āyīne-i İskender ü cām-ı Cemi

3 İtme ey gül-bün- nihālüm eşk-i çeşmüm pāy-māl
Āftāb-ı ʿālem-ārā yirde ḳor mı şeb-nemi

4 Neyleyem ʿayş-ı bahārı ol lebi mey-günsuz
Var mı bezmüŋ ʿālem-i āb olmayınca ʿālemi

5 Nice nev-rūz u bahār ola bu gülşen būy ile
Şehrî-i rengīn-edāveş bülbül-i ḫūnīn-demi

G126 TR2(92b), TR3(229b), SHE(120a), SHM(35b),MK2(37a),MK4(29b), ÖB(35a)

1b destārında: destārından SHM

4a leb i: leb-i TR2, TR3, SHE, MK4// mey-günsuz:mey-gün ile TR3

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Ḥarām itdi baŋa devrān şu deŋlü ẕevḳ-ı dünyāyı
Şikest eyler elümde görse bir boş cām-ı mīnāyı

2 Ben ol bī-ṭāliʿem kim rūşen olmaz ḫāne-i baḫtum
Fürūzān olsa her küncinde biŋ şemʿ-i tecellāyı

3 Dırāz itsün felek şimden girü dāmān-ı maḳṣūdı
Ki ben nev-mīd olup ḳaṭʿ eyledüm dest-i temennāyı

4 Olur miḳdār-ı ẕerre luṭfınuŋ dünyā ḳadar ḳahrı
Felek göŋlince erbāb-ı dilüŋ virmez tesellāyı

5 Virürdüm naḳd-i cānı müjde-i iḳbāline Şehrî
Göreydüm bir daḫı ölmezden evvel rūy-ı Paşayı

G127 TR2(91b), TR3(230a), SHE(119a), SHM(36a),MK2(37a),MK4(29a), ÖB(35b)
1a devrān: dūzaḫ TR3
2a kim: ki TR2,TR3,SHE,SHM,MK2
3a girü:giri TR2,MK2,MK4
4b dilüŋ:dile TR3
4b erbāb-ı dile virmez: virmez dilüŋ edbāb-ı MK2

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Seyl-i ʿāşıḳ- ḫurūş yaʿnî mey
Ḳaṭre-i lücce- cūş yaʿnî mey

2 Māh-ı mihr-enderūn yaʿnî cām
Mihr-i enciim-be-dūş yaʿnî mey

3 Ḫāk-i āteş-fürūş pīr-i muġān
Āteş-i āb-nūş yaʿnî mey

4 Rūşenî-baḫş-ı şemʿ-i ehl-i hevā
Āfet-i ehl-i hūş yaʿnî mey

5 Āgehî- dād-ı meşreb-i Şehrî
Feyż- baḫş-ı sürūş yaʿnî mey

G128 TR2(92a), TR3(230a), SHE(118b), SHM(36a),MK2(37b),MK4(29a), ÖB(35b)

1a ʿāşıḳ: āteş TR2,MK4

2a mihr: meh MK4

3b nūş :pūşTR2, TR3, SHE, MK2, ÖB

129

Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün

1 Ol çeşm-i pür-efsūn ile dīvāne eylersiŋ beni
Ḳorḳum budur Mecnūn-ṣıfat efsāne eylersiŋ beni

2 Ben dāġ dāġ ḥasretem ʿarż-ı tecellī eyleme
Bir bülbül-i nālān iken pervāne eylersiŋ beni

3 Nezẓāre-i ḥayret yiter luṭf itme cām-ı laʿlüŋi
Cāʾiz ki keşf-i rāz idüm mestāne eylersiŋ beni

4 Ol güne güne neşʾe kim çeşmüm siyeh-mestiŋdedür
Peymāneveş ser-geşte-i mey-ḫāne eylersiŋ beni

5 Zaḫm-ı teġāfülden ṣaḳın Şehrî şikāyet eyleme
Ol āşnādan ḳorḳarum bīgāne eylersiŋ beni

G129 TR2(91b), TR3(230a), SHE(119b), SHM(36a),MK2(37b),MK4(28b), ÖB(35b)

1a eylersiŋ: eylersin TR3,SHE, ÖB

3a ḥasret: ḥayret SHM// yiter: beni SHM

Mefāʿiļün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Siyāh- mest-i ġurūrum mizāc-ı nāz gibi
Tevāżuʿ eyleyemem meşreb-i niyāz gibi

2 Ḫayāl-i Āb-ı Ḫayāt-ı lebiŋle ʿayş ideli
Serāba āb dirüz teşne-i Ḥicāz gibi

3 Olursa sūz-ı derūn böyle ola ʿāşıḳda
Ki ʿaşḳı maḥv ide āh-ı eşer-güdāz gibi

4 Muʿammer ola ki pā-mālî-i bütān itdi
Beni bu baḫt-ı siyeh kākül-i dırāz gibi

5 Nedür bu sūziş-i dem Şehrî güş iden ṭutuşur
Derūn-ı dildeki dāġ-ı ʿalev-ṭırāz gibi

G130 TR2(91b), TR3(230b), SHE(119a), SHM(36a),MK2(37b),MK4(29a), ÖB(36a)

3a ola: olsa TR3,SHE,SHM

4a ki:-SHM

5a Şehrî: -MK2

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

1 Yine 'arż-ı tecellī eyledi nev-rūz-ı sulṭānî
Derūn-ı 'āşıḳānveş şu'lezār itdi gülistānı

2 Şu resme kesb-i ṣafvet eyledi mir'at-ı 'ālem kim
Naẓar itseŋ görinür rūz-ı restā-ḫīz-i pinhānı

3 Bu demde dil niçe żabṭ-ı niyāz itsün ki dildāruŋ
Ḳabūl-i tükme-i nāz eylemez çāk-i girībānı

4 Dem-i müşkil-güşāy-ı nev-bahārı gör ki ḫūbānuŋ
Olur her çīn-i çeşm-i ebruvānı luṭf-ı ḫandānı

Gül-i ḫūrşīdden artuḳ açılmaḳ Şehrî ḳābildür
5 Eger 'ayb olmasa erbāb-ı 'aşḳa resm-i şādānı

G131 TR2(91b), TR3(230b), SHE(119b), SHM(36b),MK2(38a),MK4(29a), ÖB(36a)

1b şu'le:-MK2

2b rūz-ı : rūy-ı SHE

3a dil:-MK2

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

1 Ḫurrem olsun ol dil-i bī-derd ola ġamdan tehî
Vaḳf-ı sūr olsun o nāle k'ola mātemden tehî

2 Olmasun emrāż-ı bih-būdīden ol 'āşıḳ ḫalāṣ
Eylemezse zaḫm-ı'aşḳuŋ fikr-i merhemden tehî

3 İftirāḳ-ı la'l-i mey-gūn ile dil leb-rīz-i ḫūn
Cām-ı pür-'işretgeh olursa n'ola Cemden tehî

4 Bī-ta'ib açılmağı meşk it gül-i taṣvīrden
Ṣıḳlet-i būdan müberrā bār-ı şeb-nemden tehî

5 Bu ne sırdur Şehrî sun'-ı reng-i bī-rengî-i dost
'Ālemi pür-naḳş u reng itmiş o 'ālemden tehî

G132 TR2(92a), TR3(230b), SHE(119b), SHM(36b),MK2(38a),MK4(29b), ÖB(36a)

1b sūr:sūz TR2,SHE,MK2

3b 'işretgeh: 'işretger ÖB

4a it:itdi SHE

5b naḳş u reng: reng ü naḳş MK4

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Rāst geldüm barja ol şūḫ-ı cihān şöyletdi*
Elin öpmek dilediim döndi hemān şöyletdi

2 Bedenin ḳucmaġa ḳaṣd eyledüm ol serv- ḳaddüŋ
O el ḫançer olup ol āfet-i cān şöyletdi

3 Didüm ey şūḫ-ı ġam hicrüŋ ile maḫmūram
Cām-ı laʿlüŋi ṣunup ḫande-künān şöyletdi

4 Didüm öldür beni tek eyleme aġyāra naẓar
El urup ḳabża-i şemşīre hemān şöyletdi

5 Şehrî gördüm ider dil-ber-i şūḫına niyāz
Didi bu söz burada ḳalsun amān şöyletdi

G133 -TR2, -TR3, -SHE, SHM(36b) ,-MK2,-MK4, -ÖB

Bu gazel SHM nüshası dışında bir de İÜ3 nüshasında bulunmaktadır.

RUBĀĪLER

2

Ahreb

1 Ben vuṣlat içün hicrden efġān itmem
Cemʿiyyet-i hicrānı perīşān itmem
2 Ger ḥikmet ile Bū-ʿAlī-i vaḳt olsam
Ben derd-keşem derdüme dermān itmem

3

Ahreb

1 Perverde-i āġūş-ı fenādur dilümüz
Vāreste-i teklīf-i beḳādur dilümüz
2 Ne şādī-i Firdevs vü ne dil-gīr-i caḥīm
Ḥayretter-i ḥayret-i Ḫudādur dilümüz

4

Ahreb

1 Ey muṣḥaf-ı ḥüsni keşf-i fālum ṭāhir
Vʾey āyet-i ʿaşḳı ḥasb-i ḥālüm ṭāhir
2 Yaḳma beni pervāne-i nev-pervāzüm
Aḫger-pārem şuʿle-nihālüm ṭāhir

R2 TR2(92b), TR3(231a), SHE(123a), SHM(37b),MK2(39a),MK4(31b),ÖB(37b)
2b derdüme: derdime: MK2
R3 TR2(92b), TR3(231a), SHE(123a), SHM(37a),MK2(39a),MK4(31b), ÖB(37b)
2a ü: - SHE
R4 TR2(93b), -TR3, -SHE, SHM(37a),MK2(40b),MK4(32b), - ÖB
2a beni: ben TR2, MK4//pervāzüm: pervāzuŋ TR2, MK4

5

Ahreb

1 Ḥasretle temām-nāle döndüm sensüz
Yoḳ nāle degül ḫayāle döndüm sensüz
2 Göster yüzüñi amān şeb-i firḳatde
Ḫūrşīdveşem hilāle döndüm sensüz

6

Ahreb

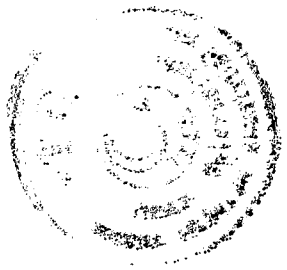
1 Baḳdum felege ṭāliʿî fīrūz olmış
Dey faṣlı geçüp meger ki nev-rūz olmış
2 Mātem-keş-i ḫaṭṭ-ı dil-berüz neyleyelüm
Birdür bize ya şeb yaḫud rūz olmış

7

Ahreb

1 Yā Rab duʿā-yı ḫayrumı eyle ḳabūl
Bulsun Ḥarem-i Şerīf-i teʾşīre vuṣūl
2 Red itme o derdmendāmı nev-meydāne
Yā Rabb be-ḥaḳḳ şehper ü şehīr ü betūl

R5 TR2(93a), TR3(231a), SHE(123a), SHM(37a),MK2(39b),MK4(32a), ÖB(38a)
1b Yoḳ:Yoḥ TR2, SHE, MK2, MK4
R6 TR2(93b), -TR3, -SHE, SHM(37a),MK2(40b),MK4(32b), -ÖB
2b yāḫūd: ḫūd TR2
R7 TR2(92b), -TR3, -SHE, SHM(37b),MK2(39a),MK4(31a), ÖB(38a)
2a derdmendāmı:derdmendi:TR2

8

Ahreb

1 Oldum yine Şehrî derd ile māl-ā-māl
Gördüm o mehi ża'īf-mānend-i hilāl
2 Ditrer ten-i nāzüki hücūm-ı tebden
Güyā ki gelür temevvüce āb-ı zülāl

9

Ahreb

1 Ben Rabbimi her nefesde ḥāżır bilürüm
Ef'ālüme aḳvālüme nāẓır bilürüm
2 Göŋlümde tefekküri dilümde ẕikri
Dil-ḫvāhımı ben bāṭın u ẓāhir bilürüm

10

Ahreb

1 Ben kendümi bir āh ile ber-bād iderüm
Mecnūn gibi 'aşḳ içinde berād iderüm
2 Meylüŋ kimedür kimi seversüŋ diseler
Çerkes diyüben nāle vü fiġān iderüm

R8 TR2(93a), TR3(231a), SHE(123b), SHM(37a),MK2(39b),MK4(32a), ÖB(38a)
1a Oldum: Oldı SHM, MK4
2b gelür temevvüce: temevvüce gelür MK2
R9 TR2(94a), TR3(231b), SHE(124a), SHM(37a),MK2(39b),MK4(33a), ÖB(38a)
R10 TR2(93a), -TR3, -SHE, SHM(37b),MK2(40b),MK4(32b), -ÖB
2a seversüŋ:seversin TR2
2b fiġān: feryād TR2

11

Ahreb

1 Bir gün yüziŋe ṭoġrı nigāh eylemedüm
Çekdüm ġam-ı hicrānuŋı āh eylemedüm
2 Bir gün dimediŋ n'oldı o bī-çāre
Sevdüimse seni günāh eylemedüm

12

Ahreb

1 Sevdüimse seni fikr-i viṣāl eylemediim
Hicrānuŋ elinden aġlayup iŋlemedüm
2 Öldüirme beni reşk ile ḳurbānuŋ olam
Ḥaḳḳuŋda senüŋ yaḫşi yaman söylemedüm

13

Ahreb

1 Sensiz naẓarum çeşmüme nişter olsun
Sensiz nefesüm sīneme ḫançer olsun
2 Sensiz idemem ʿömr-i Mesīḥāyı ḳabūl
İster felegüŋ ʿömri de ser-ber olsun

R11 -TR2, -TR3, -SHE, SHM(37a),-MK2,-MK4, -ÖB
R12 TR2(93a), TR3(231a), SHE(123a), SHM(37b),MK2(39a),MK4(32a), ÖB(37b)
1a Sevdüimse:Sevdimse MK2// eylemedüm: idemem MK2
R13 TR2(92b), TR3(231a), SHE(123a), SHM(37b),MK2(39a),MK4(31b), ÖB(37b)

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

14

Ahreb

1 Yā Rabb beni tīr-i ye'se āmāc itme
Sāmān-ı ümīdüm ġama tārāc itme
2 Virmezseŋ eger murādum öz cūdıŋdan
Öldür beni maġlūķuŋa muḥtāc itme

15

Ahreb

1 Ey tīr-i nigāhı güzerān-ı mihr ü mehe
Vābeste-ķażā o dām-ı zülf-i siyehe
2 Ben ķanda seniŋ ġamzeŋe ķarşu ķoymaķ
Rüstem döyemez o bürz vāne nigehe

16

Ahreb

1 Evvel çekebilmezdi kemānum Rüstem
Şimdi çekemem kemān-ı hamyāzeyi hem
2 Ḥasret beni ķurban olam neyleyem
Tā şöyle ża'īf itdü ki sāyem çekemem

R14 TR2(93b), TR3(231a), SHE(123b), SHM(37b),MK2(39a),MK4(31b), ÖB(38a)
R15 TR2(93b), TR3(231b), SHE(124a), SHM(37b),MK2(39b),MK4(32b), ÖB(38a)
1a tīr:tūz TR2
R16 -TR2, TR3(231a), -SHE, -SHM,-MK2,-MK4, -ÖB

RUBĀʿÎ-İ MÜSTEZĀD

Ahreb

1 Ey dil ṭaleb-i vuṣlat-ı cānān eyle
Ḥırmānlığı ḳoy

2 Ruḫsāre-i maḳṣūduŋı ḫandān eyle
Giryānlığı ḳoy

3 Var şerbet-i cām-ı laʿlin eyle recā
Ayağına yüz sür

4 Derd ü elem-i firḳate dermān eyle
Nādānlığı ḳoy

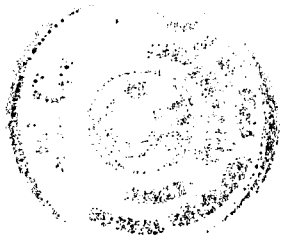
RM TR2(94a), TR3(232a), SHE(124a), SHM(38a),MK2(39a),MK4(33a), ÖB(38b)

Başlık :-

1b ḳoy:ḳo:TR2, MK4

2a maḥṣūduŋı :maḳṣūduŋı SHE

4a Derd ü: Derd-i TR2, SHE

KITʿALAR

1

Mef'ūlü mefā'īlün mefā'īlün fa'

1 Küttāb arasında meskenüm ṣaff-ı ni'āl
Olursa ḳıyās eylemeñüz ednāyam

2 Ser-nāme-i ta'ẓīmde ol ḳavm-i güzīn
'Ünvān ise ben nümüne-i imżāyam

2

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

1 Hāşimiyyü'n-neseb ol mīr-i şecā'at behre
Zūr-ı bāzūsına taḥsīn ider Rüstemler

2 Niçe taḥsīn olınmaz ki dem-i ma'rukede
Nīzesi iñler elinde ḳılıcı ḳan ağlar

3

Mef'ūlü mefā'īlün mefā'īlün Fa'ūl

1 Bir āfet-i cān ki eyledi şimdi ẓuhūr
Ḥayretde ḳodı şīvesi erbāb-ı dilî

2 Biñ cān ile olmaḳda cihān ḳurbānı
Kimdür dir iseñ Şehrînüñ İsmā'īli

Kt1 TR2(93a), -TR3, SHE(123b), SHM(38a),MK2(39b),MK4(32a), ÖB(37a)

2b imżāyam:ṭuğrayam ÖB

Kt2 TR2(93a), TR3(232b), SHE(98a), SHM(38a),MK2(40a),MK4(32a), ÖB(37a)

Kt3 TR2(93b), TR3(232b), SHE(124a), SHM(38b),MK2(40a),MK4(32b), ÖB(37a)

4

Mef῾ūlü mefā῾īlün mefā῾īlün Fa῾

1 Efġānuŋa zaḫm-ı çeşm-i devrān itmiş
Ol kevkeb-i ṭāli῾üm mizāc -āzürde

2 Gül-deste-i cismin eylemiş tāb-ı seḳam
Meh-tāb-ı seḥer resīdeveş pejmürde

5

Fā῾ilātün fā῾ilātün fā῾ilātün fā῾ilātün

1 Ṣāḥibā deryā-dilā Şehrî-i hercāyî veli
Çünki ma῾zūl eylediŋ luṭf eyle merdūd eyleme

2 Hem ῾azl hem redd hem taḥḳīr ü hem rüsvā-yı ḫalḳ
Bir vücūd üzre bu deŋlü cevri mevcūd eyleme

3 Sen hemān ῾afvuŋ ḥisāb it yoḫsa cürm-i bendegān
῾Add olınmaz yoḳ yire efkār-ı ma῾dūd eyleme

6

Fe῾ilātün mefā῾ilün fe῾ilün

1 Şām-ı cennet-meşām ḫoşça velî
Ḫalḳınuŋ ṣoḥbetinde ῾ālem yoḳ

2 Ehl-i dil eylesün mi anda ḳarār
Ṭutalum cennet olmış ādem yoḳ

Kt4 TR2(93b), TR3(232b), SHE(123b), SHM(38b),MK2(40a),MK4(33a), ÖB(37a)
Kt5 TR2(94b), TR3(232a), SHE(97b), SHM(38b),MK2(40a),MK4(34a), ÖB(37a)
2b deŋlü:deŋli TR2
3a hemān:-SHM
Kt6 TR2(94b), TR3(232b), SHE(98a), SHM(38a),MK2(40a),MK4(33b), ÖB(37b)
1a meşām:miṣāl TR2

7

Berāy-ı Şerīf Paşa*

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

1 Ṣāḥibā ṣanma remeddür göziŋ āzürde iden
Diyeyüm ḫażretiŋe aṣlı nedür bu eserüŋ

2 Şehrî-i bendeŋe ḥüsn-i naẓarıŋ olduġına
Gözi degdi ḥasedinden felek-i kec-naẓarıŋ

8

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

1 Levḥaşallah zihî bāġçe kim ġoncaları
Gül-i ḫūrşīde ider ḫande-i iştihrābı

2 Böyle bir bāġçe-i rūḥ-ı nesīmiŋ Şehrî
Rūḥ-ı ḳuds olsa revā murġ-ı tevāyiri

Kt7 TR2(94b), TR3(232b), SHE(98a), SHM(38a),MK2(40b),MK4(33b), ÖB(37b)
Başlık ÖB*
Kt8 -TR2, TR3(233a), SHE(98a), -SHM,-MK2,-MK4, -ÖB

9

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

1 O ḥallāl- i mesā'il kim dem-i müşkil-güşāsında*
Ḳalur engüşt-i ḥayret ber- dehen rūḥ- İmām-ı A'ẓam

2 Müşerref eylemiş fetvāyı fetvā-yı şerīfāmı
Miṣāl-i dīn-i İslām u zemīn-i Ka'be-i Ekrem

10

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fa'ūlün

1 Ey ṣānī'-i bī-ālet-i mülk ü melekūt
Kün emriyile olınca ẓāhir Kevneyn

2 Taḳsīm-i ṣūrda zīr ü bālāya dirīg
Düşmiş bize bir vücūd-ı beyne'l-'ademeyn

Kt9 -TR2, TR3(232b), SHE(98a), -SHM,MK2(40a),-MK4, ÖB(37a)
* Bu kıta 104 nolu müzeyyel gazelin 5. ve 6. beyitleridir

Kt10 TR2(93a), TR3(232a), SHE(123b), SHM(38b),MK2(40a),MK4(32a)
1a melekūt : Kevneyn: TR2, MK4
2a bālāya: belāya TR2
2b 'ademeyn:ḳademeyn SHE

TARİHLER

1

Tārīḫ-i Berāy-ı Seyyīd Muṣṭafā Big*

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Muṣṭafā Big o ṣaḥīḥüʾn-neseb-i āl-i Resūl
Pāk-i dāmenligi Yūsufla olur sencīde

2 İtmedi ʿömr-i ʿazīzinde o pākīze- vücūd
Āġūş-ı ʿişmetini maʿṣiyyete piçīde

3 Ḥıfẓ ider maḳdemini ġayret-i istiḥyādan
İtse ʿiffet-i ruḫ-ı ikrāmın eger mālīde

4 Emr-i Ḥaḳḳ ile teʾehhül idüp ol ẕāt-ı şerīf
Eyledi dīde-i nehyî ebedî ḫᵛābīde

5 Didi tārīḫini Şehrî-i suḫan-pervāzı
اجتماع ایلدی معنیٔ ایکی نور دیده
H.1050-M.1640-41

T1 TR2(73b), TR3(233a), SHE(126b), SHM(39b),MK2(16b),MK4(30b), ÖB(39a)

Başlık ÖB*, Tārīḫ MK2
Tārīḫ-i Teʾehhül-i Seyyid Muṣṭafā Big TR3
:-TR2, SHE,SHM,MK4

1b Yūsufla:Yūsuf MK2

3a ider:idüp SHE

3b eger:-SHE

2

Tārīḫ-i Berāy-ı Feṯḥ-i Baġdādî*

Feʿilātün mefāʿīlün feʿilün

1 Feṯḥ-i Baġdāda şeh-i bāriḳa-rev
Der-miyān eyledi tīġ-ı ṭalebi

2 Rākib-i tevsen-i ʿazm itdi ḳażā
Ceyş-i himmet ile o nusret- nesebi

3 Ḥızr-ı tevfīḳ-rikābında revān
Āyet-i feṯḥ ü ẓafer-ḫᵛān- lebi

4 Ezmine gerd-semend-i ʿazmīn
Eyledi çeşmine kuḥl-ı ṭurabı

5 Açmadın dīde-i kuḥl-ı ālūdın
Çekdi maṭlebde ʿinān- ṭalebi

6 Göricek Şehrî didüm tārīḫin
Bu ʿazīmetle o himmet-hasebi

7 اتدی اعجام بد آیینی برون
شاه روم آلدی عراق و عربی
H.1048-M.1638-39

T2 TR2(73b), TR3(234b), SHE(121a), SHM(39a),MK2(16b),MK4(31a), ÖB(40a)

Başlık ÖB*, Tārīḫ-i Feṯḥ-i Bāġdād TR3,SHE
Feṯḥ-i Bāġdād içün..... Tārīḫ MK2
:-TR2,SHM,MK4

2b Ceyş-i:cünbiş-i TR2,TR3,MK4

3b feṯḥ ü:feṯḥ-i TR2
6. ile 7. beyitler yer değiştirmiş TR2

4 :-TR2

7b ʿIrāḳ u:ʿIrāḳ -ı MK2

3

Tārīḫ-i Berāy-ı Cülūs-ı Ṣulṭān İbrāhīm*

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Ġāzi Sultān Murād el-merḥūm
İde rūḥın bihişţiyān taʿẓīm

2 Māh-ı tābān-ı ẕātını devrān
İdicek maġrib-i ʿademde ʿadīm

3 Ṭoġdı meşrıḳgeh-i irādetden
Bir saʿādet-i ḳarīn necm-i ʿaẓīm

4 Şöyle tābende oldı kim idemez
Farḳ leyl ü nehārı fehm-i ḥekīm

5 Bir birine cihāniyān dir iken
Yā ilāhî nedür bu luṭf-ı ʿamīm

6 Şehrî tefhīm içün didi tārīḫ
مهر اوج سعادت ابراهيم
H.1049-M.1639-40

T3 TR2(73b), TR3(234b), SHE(121b), SHM(39b),MK2(17b),MK4(30b), ÖB(40a)

Başlık ÖB*, Berāy-ı Cülūs-Gerden-ı Sulṭān İbrāhīm Ḫān TR3
Tārīḫ-i Cülūs-ı Sulṭān İbrahīm Ḫān SHE
TārīḫMK2
:-TR2,SHM,MK4

3a Ṭoġdı: Doġdı MK4

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ATATÜRK KİTAPLIĞI

4

Tārīḫ-i Berāy-ı Emīr Güne Oġlı*

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Oldı mürted Emīr Gune Oġlı
Gitmek isterken ilçi ile bile

2 İşüdüp kesdi başını ḫünkār
Ḫidmet itdi şerīʿat-ı Resule

3 Didi Şehri o demde tārīḫin
سك بصحراى دوزخ جهله
H.1051-M.1641-42

T4 TR2(74a), TR3(234b), SHE(123a), SHM(40a),MK2(18a),MK4(31a), ÖB(40a)

Başlık ÖB*, Tārīḫ-i Berāy-ı Emīr Güne Oġlı TR3
Tārīḫ-i Ḳatl-i Emīr Güne Oġlı SHE
Tārīḫ MK2
:-TR2,SHM,MK4

5

Tārīḫ-i Berāy-ı Emīr Ḫalīfe-zāde*

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Aḥsenüʾz-zāt-ı cümle-sādāt
Yaʿnî Seyyid Meḥemmed-i eşbeh

2 Oldı bir muḳteżā-yı şerʿ-i şerīf
Müteʾehhil o maḥż-ı nūrullah

3 Ḥālet-i izdivācda güyā
Oldı āmīḫte dü nūr-ı nikeh

4 Didi tārīḫ-i sūrını Şehrî
ایلدی اجتماع شمسله ماه
H.1050-M.1640-41

T5 TR2(74a), TR3(234b), SHE(122b), SHM(39b),MK2(17a),MK4(31a), ÖB(39a)

Başlık Tārīḫ-i Berāy-ı Emīr Ḫalīfe TR3
Tārīḫ MK2
:-TR2,SHE,SHM,MK4

4a sūrını:sūzını TR2

6

Tārīḫ-i Berāy-ı Şoden Emīr Aġa-yı Yeniçeriyān*

Mefāʿīlün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Saʿādet ile Aġa oldı Ḥaḳ mübārek ide
Bir ehl-i himmet ü ṣāḥib- kerem sütūde-ḫıred

2 Żamīrdān u meḳādir-şinās u ʿārif-dil
Semiyy-i mefḫar-ı ʿālem Emīr ced-ber-ced

3 Zihî metānet-i tabʿ u ṣafā-yı meşreb kim
Żamīr-i pākine ḳonmaz yir ile gerd-i ḥased

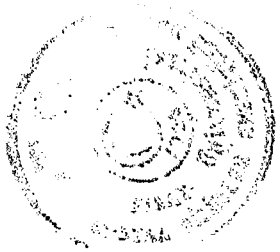
4 Şu deŋlü luṭf u kerem var nihād-i pākinde
Ki istemez ide kāfir de olsa sāʾili red

5 Budur netīce-i medḥ ü ṣenā hemān itsün
Ḫudā-yı ʿazze ve celle ʿömr ü devletüŋ bī-ḥad

6 Ne fikr idersüŋ eyā Şehrî-i perīşān-ḫāl
Ki tārīḫidür o ẕātuŋ جد والا اغای

H.1057-M.1647

T6 TR2(73b), TR3(235a), SHE(122a), SHM(40a),MK2(17b),MK4(30b), ÖB(39b)
Başlık ÖB*, Berāy-ı Tārīḫ-i Aġa Meḥemmed Emīr TR3
Tārīḫ MK2
:-TR2, SHE,SHM,MK4
1b himmet: kerem TR2, MK4//kerem:himmet TR2, MK4
6a idersüŋ:idersin SHE

7

Berāy-ı Ḳāʿide-i Şerīf Meḥemmed Paşa Der-Mıṣır*

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 ʿAḳl-ı evvel Şerīf Paşa kim
Cümle ṣunʿında Ṣāniʿ ola muʿīn

2 ʿAḳl-ı fiʿāl u ẕihn-i derrāki
Birbirinden ḥekīm-i ḥikmet-çīn

3 Ṭabʿ-ı çālāk u meşreb-i ṣāfi
Birbirinden daḳīḳ ü diḳḳat-bīn

4 İtmesün mi mühendis taḳdīr
Fikr-i miʿmār-ṭabʿına taḥsīn

5 Yapdı bir ḳāʿide-i muʿallā kim
Zīr-i pāyında ḳaldı çarḫ-ı berīn

6 Görüp ol ḳubbe-i raṣad-bünyān
Cümle eflākden bülendterīn

7 Didiler var imiş ḫaṭā itdük
Nüh felekden öte meger vehmīn

T7 TR2(72b), TR3(233b), SHE(121b), SHM(40b),MK2(17b),MK4(30a), ÖB(40a)
Başlık Tārīḫ-i Ḳāʿide-i Şerīf Paşa TR3
Tārīḫ MK2
:-TR2-SHE,SHM,MK4
6a ol:-MK4
7b öte:ola TR2

8 Bir eşer var hevā-yı ḫūbında
Ki Zelīḫā-yı ʿāşıḳ-ı ġam-gīn

9 Bir niyāz itse anda Yūsufʾdan
Tā ḳıyāmet olurdı vuṣlat-ı çīn

10 Ḥavżı ʿuşşāḳ- sīne küp gibi
Dem-be-dem giryenāk u rū-be-zemīn

11 Līk fevvāreler kenārında
Serv-ser-keş-cū dil-ber-i ḫod-bīn

12 Şehrî seyr eyleyüp didi tārīḫ
قاعدهٔ حسرتاللوك زمين
H.1052-M.1642-43

12 zemīn:güzīn TR2, SHE, MK4

8

Tārīḫ-i Ḫāne

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 ʿAḳl-ı küll-mertebe Meḥemmed Aġa
Vaṣf olınmaz mı ẕihn-i derrāki

2 Yapdı bir ḫāne-i muʿallā kim
Pāy-māl itdi ʿarż-ı eflāki

3 Ne Ferīdūn temekkün itdi ne Cem
Böyle bir mesken-i ṭarabnāki

4 Rūşen ol mertebe derūnî kim
İstemez hīç şemʿ-i şeb-çāki

5 Gūyiyā eylemişdür āmiziş
Āb-ı rūy-ı ṣabāḥ ile ḫāki

6 Ḫīre eyler şuʿāʿî-i cāmı
Çeşm-i ḫūrşīd çarḫ-i çālāki

T8 TR2(73a), TR3(234a), SHE(122a), SHM(40a),MK2(17a),MK4(30a), ÖB(40a)
Başlık ÖB*, Tārīḫ-i Ḫāne-i Meḥemmed Aġa TR3
Tārīḫ MK2
:-TR2,SHE,SHM,MK4
4a ol mertebe:olmaz yine TR2
4b İstemez:Eylemez TR2

7 Mürtefi‘ şöyle kim meneccim arar
Tā ḫażīżinde evc-i eflāki

8 Şād eyler nümāyişi fi’l-ḥāl
Cām-ı meyveş derūn-ı ġamnāki

9 Şehrî ben gerçi ḫāne-berdūşam
Ne belā ḳayd-ı ḫār u ḫāşāki

10 Līk geşt eylediim murādumca
Bu cihān-ı ḫarābe -emlāki

11 Seyr idince hemān didiim tārīḫin
كورمدم بويله خانهٔ پاكى
H.1052-M.1642-43

11a tārīḫin: tārīh:MK4

9

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Kān-ı cūd Aḥmed Aġa Gümrük Emīni ki anuŋ
Ẕihn-i derrākini ḥıfẓ ide ġaṭādan Yezdān

2 Ḳuvvet-i hendese -i ṭabʿ-ı şerīfin gör kim
İtdi biʾl-ḳuvve derūnında olan nakşı ʿayān

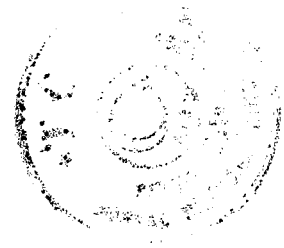
3 Yapdı bir ġāne-i pür-nakş ki ṭāvus-ġayāl
Ḥayretinden idemez maḳṣadı üzre cevelān

4 Şeh-nişīn eyler idi ġāne-i Firdevse eger
Ṭuysa bu ṭarz-ı cedīd üzre bināsın Rıḍvān

5 Saḳf-ı zer-kāresi ṣan çarḫ-ı ṣevābetdür kim
Enciim-i ṣābitesi itmez anuŋçün seyrān

6 Burcını revzene ġürşīdini cām eyler idi
Mālik olaydı bu kāşāneye çarḫ-ı gerdān

T9 TR2(74a), -TR3, -SHE, SHM(41a),MK2(16b),MK4(31b), -ÖB
Başlık Tārīḫ MK2
1a ki:kim MK2
2 :-TR2,MK2
2a hendese-i:hendesî-i MK4
3a pür-nakş ki:-MK2
4 :-TR2,MK2
4b Ṭuysa:Duysa MK4
6 :-TR2,MK2

7 Nedür ol ḥavż-ı muṣaffā nedür ol bedr-i münīr
Çevresinde ne o fısḳıyyeler ol şādırvān

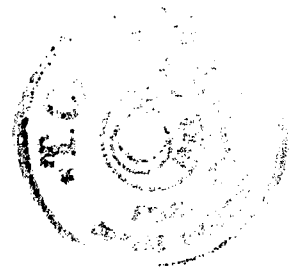
8 Ḥavż-ı Kevŝerde gezüp cünbiş iderler gūyā
Nāzükāne bir alāy ḥūr ile ġılmān-ı cinān

9 Şemʿalarla gice eṭrāfını tezyīn itseŋ
Ṣan nücūm içre ḳamerdür ki olur nūr-efşān

10 Ḥaḳ mübārek ide ḫoş-ṣoḥbet olan ṣāḥibine
Ḥavż-ı giryān olıcaḳ kendüsi olsun ḫandān

11 Didi Şehrî-i duʿā-gūy görince tārīḫ
فرح افزا اولا دولتله الاهی بو مکان
H.1050-M.1641-42

8 :-TR2,MK2
9 :-TR2
10a olan:-MK2
10b ḫandān:ḫayrān MK2

10

Mefāʿilün mefāʿilün faʿūlün

1 Çü daʿvet eyledi cānān-ı Feyżî
Ḳarār eyler mi tende cān-ı Feyżî

2 Sefer itdi beḳāya rūḥ-ı pāki
Fütāde ḳaldı ḫānmān-ı Feyżî

3 Duʿā idüp didi tārīḫin aḥbāb
مأبد بادباد ایمان فیضی
H.1062-M.1651-52

T10 TR2(74a), -TR3, -SHE, -SHM,MK2(16a),MK4(31a), -ÖB

3a tārīḫin aḥbāb:aḥbāb tārīḫin TR2,MK2

MERSİYE

Mersiye Berāy-ı Sarı ʿAli Efendi-zāde Abdurraḥman*

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Dād ey gerdūn-ı ʿārif-düşmen ü nādān-nüvāz
Gül-bün-i āmālum itdüŋ bād-ı yeʾs ile hebā

2 Rūz u şeb āġūş-ı ümīdümde ṭutmışken mekān
Alduŋ ol maḫdūm-ı Ḥātem-i ṭabʿî çoḳ gördüŋ baŋa

3 Bīster-i gül-berg-i terden cismi olurken figār
Zīr-i ḫāki eyledüŋ ol nāzenīn- maḫdūma cā

4 Murġ-ı dil şāh-ı ferḫunde-naġme-senc-i sūz iken
Şimdi itdüŋ naġmesin vā-ḥasretā vā-firḳatā

5 Biŋ ʿömr ḫarc eylediim bir maḳṣad-ı dil-ḫᵛāh içün
Anı da tebdīl-i ḫırmān eyledüŋ ey pür-cefā

6 Eyledükçe iltiCā itdüŋ beni maḥrūm-ı ter
Veyletā ey düşmen-i erbāb-ı dāniş veyletā

7 Nice feryād itmeyem Şehrî gibi ṣubḥ u meṣā
Āh kim vālā-himem-i maḫdūmdan oldum cüdā

Mrs TR2(94b), TR3(232a), SHE(97a), SHM(41a),MK2(38a),MK4(33b), ÖB(40b)
Başlık ÖB*
3 :-TR2
5 :-ÖB
7a Bu mısra bazı nüshlar da tarih beyti şeklinde geçmektedir.
Didi feryād eyleyüp tārīḫini Şehrî-i zār TR2, SLİ1
اه كم والا همم مخدومدن اولدوم جدا
H.1032-1622-23
7b kim :bir TR2, SHM, MK4, ÖB

MATLA'LAR

1

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Gördüm aḳ sāde ile seyr eyler o mīr-i kām-yāb
Cāme-i ṣubḥ ile gūyā cilve eyler āftāb

2

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün

Cilve eyler gördüm aḳ sādeyle o nāzük beden
Gūyiyā naḫl-ı güli pehlūya çekmiş yāsemen

3

Mefʿūlü mefāʿīlün mefʿūlü mefāʿīlün

Aḳ sāde giyüp ḳaddin ʿarż eyledi aḥbāba
Dönmiş o gül-endāmum bir şīşe mey-i nāba

4

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün Meāʿīlün

Dil āteş dil-ber āteş ḥüsn-i neẓẓāre-güdāz āteş
Ne müimkin vuṣlat olmaḳ ʿāşıḳa nāz u niyāz āteş

Mat1 TR2(94a), TR3(233a), SHE(124b), SHM(38b),MK2(40b),MK4(33a), ÖB (38b)
Mat2 TR2(94a), TR3(233a), SHE(124b), SHM(39a),MK2(40b),MK4(33a), ÖB (38b)
Mat3 TR2(94a), TR3(233a), SHE(124b), -SHM,MK2(40b),MK4(33a), ÖB (38b)
Mat4 TR2(94a), TR3(233a), SHE(124b), SHM(38b),MK2(41a),-MK4, ÖB (38b)

5

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Ḳıyās itmeŋ o şūḫ-ı şīvekārıŋ ḫaṭṭı gelmişdür
Ruḥı āyīnesinden ʿaks-i zülfinün siyāhıdur

6

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Görmek isterseŋ eger dünyāda rūz-ı maḥşeri
Şāma gel seyr it ẓuhūr-ı maḥmil-i peyġam-beri

7

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Eylemem Şehrî tenezzül dūzaḫ-ı ednāya ben
Beŋzemezse Şāma girmem cennet-i aʿlāya ben

8

Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

Mihr-i ruḫımı āyīne-i ḫᵛābda gördüm
Necm-i emelüm maşrıḳ-ı nā-yābda gördüm

Mat5 TR2(94a), TR3(233a), SHE(124b), SHM(38b),MK2(41a),MK4(33b), ÖB (38b)
Mat6 TR2(94a), TR3(233a), SHE(124a), SHM(39a),MK2(41a),MK4(33a), ÖB (38b)
Mat7 TR2(94a), TR3(233a), SHE(124b), -SHM,MK2(41a),MK4(33a), ÖB (38b)
7a Eylemem: Eylerüm TR2, MK4/Eyledüm SHE
Mat8 TR2(94b), -TR3, -SHE, SHM,MK2(41a),MK4(33b)-ÖB
8a Mihr-i : Mihri:MK2

9

Mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

Dilā sanja ciger-i dāġ dāġ yetmez mi
Teniik-şarāba bir iki ayaġ yetmez mi

10

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Diyār-ı ḥüsnüŋi şeb-ḫūn idüp küffār ḫaṭ başdı
Uyanup Rüstem-i ġamzeŋ oḳın atdı yayın başdı

Mat9 TR2(94a), -TR3, -SHE, SHM(39a),MK2(41a),MK4(33b)
Mat10 TR2(94a), -TR3, -SHE, SHM(39a),MK2(41a),MK4(33b)

FARSÇA GAZELLER
VE RUBĀĪ

1

فاعلاتن ،فاعلاتن ،فاعلاتن ،فاعلن

سوختم ازسوزغمدردیده رخت خوابرا　　اضطرابم طعنه راخت زنهسیمابرا
کرکم میل ضرر و زغایت بي طالعي　　با کتانم صلح کردو خصمئ مهتابرا
قاتلي را کروسرکروم که شوق خنجرش　　جانفشانترواروزارسیمل دل بي تابرا
شکوة ناکم شهري از فرقت که بي سعي اجل　　دورترکره اندم از صحبت احبابرا

1. Gözdeki gaflet elbisesini gam āteşinde yaktım. Huzursuzluğum civaya rahatlık kınaması vurur.

2. Bahtsız gibi eğer sonderece zaruriyete meyledersem, mehtābın düşmanını ketenimle barışmaya döndürürüm.

3. Bir kātili başkan yaptım, onun hançerini bazen şevk yaptım. Gönül kurbanından güçsüz gönüle daha çok cān bağışlayan vardır.

4. Ey Şehrî! Ecelin gayreti olmaksızın ayrılıktan şikāyetçiyim. Dostların
sohbetinden daha da uzağa düştüm,

FG1 TR2(74b), TR3(235a), SHE(12b), -SHM,MK2(38b),-MK4, ÖB (36b)

2

مفعول ، مفاعيل ، مفاعيل ، فعولن

عشق که ستم پیشه در امد زورما — کافغان زصفارقص کند ورجکر ما
عمریست که از تشنکي طغان نخروشي — اي کریه باو مژده ده از چشم ترما
از پرتو جورشید کند شعله کدابي — ای وای به پروانه ٔ اشفته ترما
بختی که پریشان شده باری که بصد ذوق — در سجدهٔ شکر ست جبین ضررما
دوری زهما شهری نه از وشنبی ٔ ماست — از سایه ش افزون شود دروسرما

1. Aşktan dolayı sitem işi her ne kadar bizim kapımızdan çıktıysa da figānlar bizim ciğerimizde safadan raks ederler.

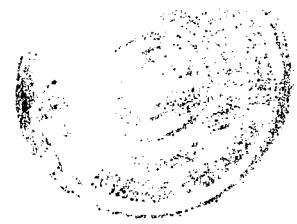
2. Ömür tufanın susuzluğundan dolayı gürültü yapmaz. Ey gözyaşlarımız bizim ıslak gözlerimizden müjde ver.

3. Alev, güneşin ışınlarında dilencilik yapar. Ey vay! Āşüfte pervāne bizim gözyaşımız olmuş.

4. Bir baht ki perīşān olmuş, bir yār ki yüz zevk içinde. Alın şükür secdesindedir, bunun zararı da bizimdir.

5. Ey Şehrî! Hümā kuşu bizim düşmanlığımızdan uzak değildir. Bizim başamızdaki dert onun gölgesinde arttı.

FG2 TR2(75a), TR3(235a), SHE(120b), -SHM,MK2(38b),-MK4, ÖB(36b)

3

مفعول ،مفاعیل ،مفاعیل ،فعولن

امشب ز صفای می کلفام شکفتم　　یعنی ز سحرخنده کی ۀ جام شکفتم
ان غنجۀ عیشم که ز نقصانی ئطالع　　باناخن ولکاوی ۀ الام شکفتم
بو دم بختم زلف عدم عقدۀ مشکل　　دروست ارادت بصدابرام شکفتم
ان غرۀ یمنم که زنادانی ۀ دوران　　بر جبهۀ بخت سیه ایام شکفتم
فال بدی بودم که ز مجموعۀ تقدیر　　بر نیت شهری ۀ الم نام شکفتم

1. Derdim benim isteğimi artırırken, cömertlik henüz yas tutmaktadır. Sıhhat ümidiyle henüz cānıma huzur gelmemiştir.

2. Gide gide suyum āteşe , toprağım da rüzgāra döndü. Ben bu nedenle aşkın ıztırab yolunda henüz cāhilim.

3. Başımdaki her saç sevgiliye duyduğum arzudan dolayı puta tapar oldu.
Ben eksik irādeden dolayı henüz örtülü bir īman içindeyim.

4. Zamanın bağışıyla insafsızlık gayreti arasında kalmışız. Saçımın tellerine kadar üzüntüyle doluyum ve henüz harmanın muhtacıyım.

5. Yeni açılacak gonca gibi yüz bahar arzuluyum ama yine de henüz Şehrî gibi boşu boşuna figān etmekteyim.

FG3 TR2(87a), TR3(235b), SHE(120b), -SHM, MK2(38b),-MK4, ÖB (36b)

4

فاعلاتن ،فاعلاتن ،فاعلاتن ،فاعلن

دردم افزوند طلب من کرم درمانم هنوز با امید صحت اسایش ده جانم هنوز
رفته رفته آبم آتش کشت وخاکم کردباد در طریق اضطراب عشق نادانم هنوز
هرسر مویم برهمن شد ز شوق بت ولی من ز ناقص همتی محجوب ایمانم هنوز
سعی‌بی انصافیم بین کز عطای روزکار مویمویم باش شد محتاج خرمانم هنوز
صد بهارارزویم غنچهٔ نو بر نکرد من همان شهری صفت بیهوده افغانم هنوز

1. Bu gece içkinin verdiği safadan dolayı çiçek gibi açtım (kızardım). Yani sabah kadehinin gülmesine açtım.

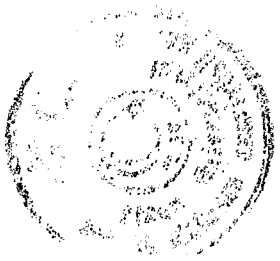
2. Ben o zevk goncasıyım ki talihin yazılmış noksanlığından tırnağımla gönül dağlayan yaralar açtım.

3. Yokluk zülfünün büklümüne müşkil bağı oldum. İstek elini süslenmeye itaat etmek için açtım.

4. Devrin cahilliğinden o hayır ve iyiliğin mağruruyum ki, siyah baht cephesi üzerine güller açtım.

5. Kötü söz üzerine idim ki takdir mecmuasından Şehrî'nin niyeti için acı ad açtım.

FG4 TR2(81a), TR3(235b), SHE(121a), -SHM,MK2(38b),-MK4, ÖB (36b)

RUBÂÎ

Ahreb

شهرئ گشتم چو کاتب سلطانی
دیدم ز فلك خد برون احسانی
اما ز نوشتن امیرالامرا
خم گشته قدم چون الف دیوانی

Ben sultanın kātibi gibi gezip dolaşırım. Felekten sınırsız derecede ihsan gördüm. Fakat emirlerin emirlerini yazmaktan dolayı,boynum dīvānî yazıdaki elif gibi iki büklüm oldu.

FR TR2(93a), TR3(231b, SHE(123b), SHM(38a),MK2(39a),MK4(32a). ÖB(34b)

Taḳrīẓ-i Dede Yūsuf*

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 Āferīn ey Şehrî-i üstād-ı kāmil- maʿrifet
Görmedüm ṭabʿuŋ gibi pür-şīve-i muʿciz-nümā

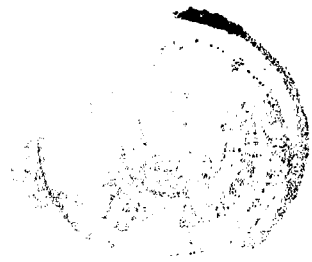
2 Dest-i inṣāfı ḳoyup sīnemde tevḳīr eyledüm
Ḥabbeẕā ey maṭlaʿ-ı maʿnî-i cānum merḥabā

3 Rūka gelsün görsün ezvāc-ı kibārān-ı ʿAcem
Ṭālib ü ʿUrfî Şifāyî bendegîn bilsün ṣalā

4 Ṣūret-i maʿnāyı taṣvīr eylemiş Şehrî-i zār
İşte meydān-ı suḫan eylesüŋ ehl-i zekā

* No. 4959/11. yk.85a, SAE. 2255/1. yk.46b, SLİ2. 718/8

III. BÖLÜM-TAHLİL

A. DİN-TASAVVUF

1.DİN

a.Allah

Şehrî Divanı'nda Allah ile ilgili olarak ne tevhîd, münâcât gibi Allah'ın birliğini dile getiren, ona yakaran, ondan afv ve mağfiret dileyen müstakil bir manzume, ne de mevcut nazım şekilleri içinde, özellikle kaside ve mesnevide, aynı konuları içeren beyitler bulunmaktadır. Bununla beraber başta na't türündeki kasideler olmak üzere, hemen her nazım şeklinde, Allah'ın isim, sıfat ve çeşitli tezahürlerinin çeşitli vesilelerle anıldığı görülür. Divan'da tespit ettiğimiz isim ve sıfatlar şunlardır: Hudâ, Hak, İlâh, Yezdân, Hallâk, İzîd, Hudâvend, Dâdâr, Rab, Rabbanî, Sâni', Mevlâ, Hâdi, Mu'în ve Sübhân.

Şehrî, her şeyden önce Allah'a inanmış, onun birliğini gönülden kabul etmiştir. Allah, hem mülk ve melekût alemini aletsiz yaratmış, hem de "Kün" emriyle her iki alemi görünür kılmıştır:

Ey Sâni'-i bî-âlet-i mülk ü melekût
Kün emriyle olınca zâhir Kevneyn
Taksîm-i sûrda zîr ü bâlâya dirîg
Düşmiş bize bir vücûd-ı beyne'l-'ademeyn (Kt/1)

Allah, bu 'âlemin, yaratıcısı ve mûcîdidir. Allah sonsuz sevgi ve merhamet sahibidir. Ona bu inançla bağlanan kişi artık hiçbir şeyden endişe duymaz:

Olur mı Şehrî 'azâb-ı cahîmden dil-gîr
Viren mahabbet-i câvîd-i Hudâya rızâ (G7/5)

Ayrıca Ya Rab, Ya İlâhî gibi seslenmelerle Allah'ını adını anarak ya kendisi, ya da memduhu için dua ve niyâzda bulunur:

Ya Rab du'â-yı hayrımı eyle kabûl
Bulsun Harem-i Şerîf-i te'sîre vüsûl (R7/1)

Benzer şekilde özellikle tarihlerde "Hak mübārek ede" dua ve temmennisine de rastlamaktayız:

Hak mübārek ide hoş-sohbet olan sāhibine
Havz giryān olıcak kendüsi olsun handān (T9/10)

b. Melekler

aa.Cebrāīl (Cibrīl, Rūhu'l-Kuds, Rūhu'l-Emīn)

Melekler, Allah'ın durumları diğer canlılardan farklı olarak nurdan yarattığı, kanatlı olarak düşünülen ve gökyüzünde bulundukları kabul edilen varlıklardır. Meleklerin sayısı bilinmemekte, fakat isimlerini bildiğimiz, belli görevleri haiz dört büyük melek vardır. Bu dört büyük melekten biri olan Cebrail, divanda adına rastladığımız tek melektir. Cebrail; Cibrīl, Ruhu'l-Emīn, Akl-ı Küll, Ruhu'l-Kuds adlarıyla ve çeşitli vesilelerle beyitlerde yer almıştır..

Biriki beyitte Allah'tan aldığı vahyi peygamberlere iletmesi noktasındaki habercilik özelliği ile güvercin(hamāme)'le ilgilendirilmiştir. Şair, aşağıdaki beyitte, mübalağada bulunarak, hem sözlerinin kutsallığını belirtmek için, hem de bu kutsal sözleri Cebrail'in bir güvercin gibi taşımasının doğal bir durum olacağını belirtmektedir:

Bu nüzhet-nāme-i kudsî-peyāma
Revādur Cibrīl olsa hamāme (MesI/10)

Ne 'āli-rütbe nāmedür bu nāme
K'ola Ruhu'l-Emīn ana hamāme (MesI/12)

Bir başka beyitte Cebrail ile bülbül arasında nağmeli ses yönüyle ilgi kuran şair şöyle der: "Biz vahdet gülbahçesinin kesret nağmeli bülbülleriyiz. Bizim sesimiz Cebrail'i cilveli yapar."

Kesret-terāne bülbül-i gülzār-ı vahdetüz
Ruhu'l-Emīni cilveger eyler safīrümüz (G47/2)

Bir başka beyitte de bakış özelliği açısından Cebrail ile ilgi kurulmuştur: Ben o yakınlığın neş'eli bakışıyım ki, Cebrail'in bakışı, benim edepli, terbiyeli gözümden bakış dersi okur.

O nazar-bāzî-i kurbam ki nigāh-ı Cibrîl
Ders-i nezzāre okur çeşm-i edebnākümden (G105/2)

c. Kitaplar

aa. Kur'ān-ı Kerîm (Kur'ān-ı Azîm)

Şehrî Divanı'nda adı geçen tek kutsal kitap Kur'ān-ı Kerîm'dir ve Kur'ān-ı ʿAzîm adıyla iki beyitte anılmıştır. Ayrıca mushaf olarak da Kur'ān-ı Kerîm'e işaret edildiği görülmüştür.

Şair bir beyitte memduhunun özelliklerini sayarken onun sabahtan akşama kadar Kur'ān-ı ʿAzîm okuduğunu belirtir.

Subh-tā-şām teselli-dih-i erbāb-ı niyāz
Şām-tā-subh tilāvet-kün-i Kur'ān-ı ʿAzîm (K7/20b)

Bir başka beyitte ise Hz.Peygamber'in en büyük mucizelerinden biri olan Kur'ān-ı Kerîm'in gönül ve insaf sahipleri için kesin bir delil olduğunu belirtir.

Erbāb-ı dile delîl-i kātiʿ
Kur'ān-ı ʿAzîm ider kifāyet (TcII/4)

d. Āyet ve Hadisler

Şehrî Divanı'nda āyet ve hadisler kalıplaşmış mahiyette, ibare, kelime ve kelime gurubu halinde iktibās edilmiştir. Bu arada Şehrî'nin de tıpkı Nâilî ve Fehim gibi ışık ve āteşle ilgili unsurlara fazlaca yer verdiği, bu çerçevede özellikle Hz.Mūsā(A.S.)'ın Tur dağında Allah ile konuşması ve tecelli olaylarına, bu olayların zikredildiği āyetlerden

yapılan "Erini ve Len-terāni" kısmî iktibaslarıyla, özel bir yer verdiği dikkatimizi çekmektedir. Divanda tespit ettiğimiz āyetlere ait kısmî iktibaslar şunlardır:

1. Kābe Kavseyn:(Fekāne kābe kavseyni ev ednā.) " O kadar ki, (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu." (Kur'ān-ı Kerīm, Necm:9.) mealindeki bu ibare Hz. Peygamber'in Mirac esnasında Allah'a olan yakınlığının bir ifadesi olarak kullanılmıştır.

Habīb-i encümen-ārā-yı "Kābe kavseyni"
Resūl-ı sādıku'l-ahbār-ı 'ālem-i esrār (K3/36)

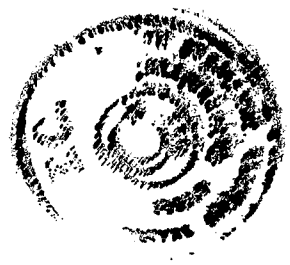
2. Erinī: Hz.Mūsā'nın Tūr Dağı'nda İlahî tecelliye mazhar olduğu esnada meydana gelen olayın anlatıldığı āyetten alınmış bir ibaredir ve "Allah'ım! Bana kendini göster" mealindedir.(Kur'ān-ıKerīm,Araf:143) Divanda çeşitli benzetme amaçlarıyla üç yerde kullanılmıştır. Bir yerde şair her tarafının şevk, arzu rüzgārıyla Erinī söyleyen Tur gibi āteşe döndüğünü belirtir:

Nesīm-i şevkuŋ ile oldı her-bün-i mūyum
Misāl-i Tūr-ı Kelīm-i Erinī-h'Vān şu'le (K4/30)

3. Len Terāni: Bu ibare de yine Hz. Mūsā'nın Tūr Dağı'nda Allah ile konuşması sırasında, Hz. Mūsā'nın isteğine karşılık Allah'ın verdiği cevabı içermektedir ve mealen "Beni asla göremezsin" anlamındadır. (Kur'ān-ı Kerīm Araf/143)Divanda üç yerde geçmiştir. Bunlardan birinde şair, Hz. Peygamber'e övgüde bulunurken "tecelli aynasının yüzüne sıcak yöneliş ki onun bakışlarına len-terānî ayna tutan olur." der.

Gerim- teveccüh-i āyīne-i tecellî kim
Olur nezāresine "Len-terānî" āyīnedār (K3/38)

4. Levlāke lemā halakte'l-eflāk: Divan'daki tercī'-i bendin vasıta beytini meydana getiren bu ibare Allah'ın Hz. Peygamber ile ilgili olarak söylemiş olduğu "Levlāke Levlāke lemā halakte'l eflāk" (Sen olmasaydın, Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım) Hadis-i Kudsîsinin kısaltılmış halidir. Bu Hadis-i Kudsî'nin ilk kelimesi olan "Levlāk" bundan başka bir iki yerde daha geçmektedir. Buraya tercī'-bentteki kullanımını alıyoruz:

Şānunda buyurdı İzīd-i pāk
Levlāke lemā halakte'l-eflāk

5. Künūz-ı mahfî: Küntü kenzen mahfiyen (Ben gizli bir hazine idim.) Kudsî Hādisi'nden alınmış bir ibaredir. Şair tercī'-bentteki bir beyitte Hz. Peygamber'e ithafen söylenmiş bu hadis-i kudsîye işaret etmiştir: "Eğer sen olmasaydın o gizli hazine mücevherlerini bu şekilde ortaya koymazdı".

Sen olmasan ol "Künūz-ı mahfî"
İtmezdi cevāhirin nümāyān (Tc.I/9)

6. Fakr: El- fakr u fahri ve bihi eftahim. "Fakirlik benim övüncümdür", mealindeki Hadis-i Şerif. Hadis yorumcusu İbn Hacer bu sözün batıl, yani söylenmemiş olduğunu iddia etmiştir.

Bu ibarenin yer aldığı bir beyitte şair şöyle der: "Fakr, yokluk gökyüzünde yardımcımız olduğundan beri, devlet hümasının tepesine konmuşuz."

Fark-ı hümā-yı devlete pā-ber-nihādeyüz
Evc-i fenāda fakr olalı dest-girümüz (G47/3)

7. Lahmüke lahm: "Senin etin benim etimdir." mealindeki bir kudsî hadistir.

"Lahmüke lahmı" idi mānend-i ruh u hāl-i bütān
Küfr ü īmān arasında bu 'adāvet yog idi (G125/9)

e. Peygamberler

aa. Ādem

Divanda sadece bir yerde "Bü'l-beşer" sıfatıyla anılmıştır. Bu beyitte "Hz Peygamber'in şefaat nuru Hz.Adem'in alnında görünmeseydi, Hz.Adem'in işlediği suçun bağışlanması için yaptığı tevbeli secde etmeler Allah katında kabul edilmezdi" demektedir.

Olmasa cebīn-i Bü'l-beşer'de

Envār-ı şefā'atün hüveydā

Olmazdı sücūd-ı tevbenāki
Makbūl-i Cenāb-ı zāt-ı yek-tā (Tc.IV/2-3)

bb. Nūh

Divanda tufan olayı ve uzun yaşaması özelliği ile yer almıştır. Şair memduhunun uzun ömürlü olması temennisinde bulunurken Hz.Nūh'un ömrünü örnek gösterir:

Vücūd-ı pākün itsün lutf-ı Yezdān
'Ömürde Nūh u devletde Süleymān (Mes.II/16)

cc .Halil İbrāhim

Beyitlerde büt-şiken, aslab-ı Hālīl tamlamalarıyla anılmıştır. Ka'bedeki putları kırması olayına telmihen ve Hz.Peygamber'in O'nun sülbünden geldiğine işaret edilmesi yönüyle divanda yer almıştır.

Hayret-zede-i cilve-i hüsn-i ezelem ki
Kimini sanem-dost kimin büt-şiken eyler (G37/3)

Bir başka beyitte ise şair, sevgilisinin de kendisi gibi aşk derdine düştüğünü ve Hz.İbrāhim'in aşkıyla yanıp yakıldığını çok güzel bir söylemle şöyle dile getiriyor:

İşitdüm 'aşk-ı İbrāhīm ile yanmış yakılmışsun
Gözüm nūrı beni sūzān iden ol nārı gördün mi (G124/3)

dd.Ya'kūb

Beyitlerde hem Ya'kūb adıyla hem de onunla özdeşleşmiş olan beytü'l-hazen, dārü'l-hazen, beytü'l-ahzān ve eşk-i Ya'kūb tamlamalarıyla anılmıştır. Adının geçtiği hemen bütün beyitlerde benzetme amacıyla yer almıştır.

Şair bir beyitte kendisini Yaʿkūb gibi zamandan nasibini alamamış, onun nimetlerinden mahrum olmuş biri olarak görür ve "benim arzulu burnum, gömleğin kokusunun kendine çekiciliğini bilmez" diyerek aynı zamanda Hz. Yūsufʾun gömleğine de telmih yapar.

Ben ol Yaʿkūb-ı mahrūmî-i nasīb-i rūzgāram kim
Meşām-ı iştiyākum cezb-i būy-ı pīrehen bilmez (G48/3)

Bir başka beyitte de aynlığın doğal bir sonucu olarak Hz.Yaʿkūb gibi ağlamaktan yaşlı gözlerine elvedā dediğini belirtir:

İktizā-yı hasretünle ʿākıbet Yaʿkūbveş
Aglamakdan dīde-i giryāna itdüm elvedāʿ (G72/2)

Bir beyitte de yine kendisiyle Hz.Yaʿkūb arasında evinin harāb olması noktasında bir ilgi kurar ve kendisini bu konuda daha zavallı görür. Çünkü kendisinin Hz.Yaʿkūb gibi gam, üzüntü sohbeti yapacak bir evi bile yoktur.

Yaʿkūba nazar ben bu kadar hāne-harābam
Kim sohbet-i gam itmege beytü'l-hazanum yok (G76/2)

ee.Yūsuf

Divanda adı çok geçen peygamberlerden biridir. Daha çok güzelliği ve Zelīhā tarafından yırtılan gömleği ile anılmıştır. Şair, bir beyitte şöyle der: "Görmeyen gözü, Yaḳūbʾun kör gözü sanma. Aslında bu, bakış ipliğinin Yūsufʾun güzelliğinin aksine engel olmasıdır."

Rīşte-i enzārı pā-bend oldı ʿaks-i Yūsufʾa
Sanma nā-bīnāyı kufl-dīde-i Yaʿkūbdur (G31/2)

Bir başka beyitte de Hz.Yūsufʾun zindana düşmesi olayına telmihen şair şöyle der: "Kara talihli aşıkların nasipsizliğine bak ki, Zelihāʾnın kucağı Hz. Yūsufʾa zindandan da beter olur."

Mahrūmî-i ʿuşşāk-ı siyeh-āhteri gör kim
Zindānter olur Yūsufa āgūş-ı Zelīhā (G8/2)

Hz.Yūsuf'un gömleğinin yırtılmasıyla ilgili bir beyitte de şair,

Sadā-yı çāk gelür dahı ceyb-i Yūsufdan
Muhāl oldugıçün ʿaşk-ı bî-hicāb ile bahs (G15/3)

diyerek utanması olmayan aşk (Zelīhā)ile birlikte olması mümkün olmadığı için, Yūsuf'un gömleğinden yırtılma sesi gelir.

ff. Mūsā

Divanda hem adı hem de kendisiyle özdeşleşmiş bir takım kavramlarla anılan peygamberlerden biri de Hz.Mūsā'dır. Kelīm, Tūr, Yed-i Beyzā,Tecellî, Erinî, Len-terānî gibi sözlerde Hz Mūsā'nın Tūr Dağı'nda İlâhî tecellîye mazhar olması olayına telmih yapılır. Kur'ān-ı Kerīm'deki Araf suresinde bu olay anlatılmıştır. Hz. Mūsā, daha çok mucizeleriyle anılmıştır. Hz.Mūsā'nın mucizelerinden biri elini koynuna sokması sonucunda elinin bembeyaz (Yed-i beyzā) olmasıdır. Şair bu olayı bir beyitte şöyle kullamyor: "Ey dost ayağının izine yüz sürme var iken Yed-i Beyzā(Hz.Mūsā'nın eli)'yı öpmenin gül toplayıcılığını kim ister."

Rū-mālî-i nakş-ı kademün var iken ey dost
Gül-çīnî-i būs-ıYed-i Beyzāyı kim ister (G29/3)

Hz.Mūsā ile ilgili bir başka terim da Tūr'dur. Hz.Mūsā'nın Allah ile konuştuğu dağ olan Tūr Dāğı beyitlerde gönle benzetilmiştir. Nasıl ki gönlün kırılmaması için ona yakışıksız harekette bulunmamak gerekiyorsa, gönül Tūr'una da aynı şekilde davranmak gerekir. Şair bunu aşağıdaki beyitte şöyle dile getiriyor: Şehrî, gönül Tūr'una edepsiz bir davramşta bulunmaz. Çünkü o tecellî edebiyatında ustadır. Ne yaptığını bilir.

Tūr-ı dile itmez hareket bī-edebāne
Şehrî edebiyyāt-ı tecellîde fünündur (G50/2)

Hz.Mūsā ile özdeşleşen bir başka kavram da Kelīm sözcüğüdür. Şairin sık sık kullandığı bu kavramı bir beyitte aşk Kelīmi olarak niteler ve şöyle der: "Biz Lenterānî sözünü duymayan diyen bir tuhaf aşk Kelīmiyiz. Biz arzumuzun, isteğimizin kuvvetiyle maksadı gün ışığına çıkarırız."

Len-terānî neşinev turfe Kelīm-i ʿaşkuz
Kuvvet-i hᵛāhiş ile maksadı peydā iderüz (G46/2)

gg. Hızır

Divanda akıl, uzun ömür, yol gösterme ve yardıma koşma gibi özellikleriyle anılmıştır. Bir beyitte uzun ömürlü oluşuna işaret edilerek şöyle denilmiştir:

Bir dil-ber-i pür-gamzenün ol bismili Şehrî
Reşk eyliye ʿömr-i ebed-i Hızr u Mesīhā (G8/5)

Ey Şehrî, yan bakışı fazla olan, gönül alıcı bir güzelin kurbanı ol ki, Hz. İsā ve Hızır'ın uzun ömrü seni kıskansın.

Aşağıdaki beyitte de Hızır'ın aklı ve yol gösterici özelliğine atıfta bulunulmuştur:

Heyhāt kᵛola Kaʿbe-i tahkīk nümāyān
Ol reh-reve kim Hızr-ı hired rāh-nümündur (G43/4)

Yazık! Hakikat Kaʿbesi görünür olsa ne olur ki. O yolcuya akıllı Hızır yol göstericilik yapmaktadır.

hh.Süleyman

Divanda sadece bir yerde memduhun uzun süre görevde kalması için dua edilirken anılmıştır:

Vücūd-ı pākün itsün lutf-ı Yezdān
ʿÖmürde Nūh u devletde Süleymān (Mes.II/16)

ıı. Eyyūb

Allah tarafından bir imtihana tabî tutulması sonucunda bir çok derde uğramasına (malı ve mülkünün elinden gitmesi, evlatlarının birer birer ölmesi, hastalanması ve vücudunda yaraların çıkması hatta bu yaralara kurt düşmesi gibi.) rağmen, bütün bu dertlere sabır göstermesi ve sonuçta imtihanı kazanması, O'nun hem dert sahibi, hem de çok şeye vakıf olmasını sağlamıştır.(Pala 1989:303-304)

Divanda derd-i Eyyūb ve Eyyūb-fen tamlamalarıyla anılmıştır. Bir beyitte şair kendi derdinin çokluğu neticesinde Hz. Eyyūb'ün derdinin belli olduğunu söyler:

Nevha-i vā-şefî'-i cānum
Derd-i Eyyūbu eyledi der-kār (K5/9)

ii. Îsā

Divanda adı ve kendisiyle ilgili kavramların sık geçtiği peygamberlerden biridir. Daha çok Mesîhā adıyla anılmışsa da İsā adına da rastlamaktayız. Beyitlerde sık sık yer almasına neden olan; O'nun ölüleri dirilten nefesi, ömrünün uzunluğu, hastaları iyileştirmesi, çamurdan kuşlar yapıp onlara can vermesi ve kendi söküğünü kendisinin dikmesidir. Daha çok nefesine ve hastaları iyileştirmesine telmih yapılmıştır. Mesîh redifli bir gazelde Hz.İsā'nın çeşitli özellikleriyle anıldığı görülür. Bu gazelin matla beytinde O'nun hem şifā verici özelliğine, hem de hastalıkları iyileştiren nefesine telmih yapılmıştır:

Füzūn iderse n'ola derdümi devā-yı Mesîh
Zemîn-i cānı maraz-hîz ider hevā-yı Mesîh (G17/1)

Bir beyitte de O'nun elbisesine yama yapması, söküğünü dikmesi olayına telmih yapılmıştır. Burada dert sahiplerinin yıkık gönüllü göğüslerindeki her yırtılma sesi, Hz.İsā'nın dikiciliğine gülen olur.

Olur refūgerî-i Mesîhāya hande-zen
Her çāk-ı sîne-i dil-i vîrān-ı ehl-i derd (G21/3)

jj. Muhammed

Hz. Muhammed, divanda beşi kaside, biri de tercî'-i bend şeklindeki altı na't çeşitli özellikleriyle anılmıştır. Beyitlerde; Muhatab-ı Hak, Resulullah, Resûl, Dürr-i Yetîm, Ahmed-i Muhtar, Nebî, Habîb, Ahd-i Emîn, Ahmed, Muhammed-Sadık ve Muhammed Emîn adlarıyla anılmıştır. Bunların dışında çok sayıdaki tamlamada çeşitli tasavvurlara konu olduğu da görülmüştür:

'Ālem-i nūr (Tc.I/4a)
Āyîne (Tc.I/4b)
Āyînedān (Tc.I/4b)
Dārü'l-halās-şefkati (K5/90a)
Dîn-i cedîdine viren şān (Tc.I/1b)
Dil-hāh-ı Hudā-yı zîr ü bālā (Tc.III/1b)
Dürr-i bahr-i îmān (K2/23b)
Eyyühe'l-muslihūn (K5/74a)
Fevka't-tefekkür-i idrāk (K5/98a)
Gül-bün-i bî-hazān-ı Mevlā (Tc.V/9b)
Hādî-i gümrehān-ı ümmet (Tc.II/7b)
Hallāk-ı münevverāt-ı evvel (Tc.I/5a)
Kef-i şefā'at (K3/57b
Kurre-i 'ayn-ı cümle-a'yān(Tc.I/7b)
Manzūr-ı şerîf (Tc.II/10a)
Mu'cize-güy (Tc.III/1a)
Mu'cize-sāz (Tc.III/1a)
Mū'in-i güneh (K3/50b)
Mūcib-i hulk u mazhar-ı Hak (Tc.I/2a)
Nāsıh-ı hükm-i köhne-edyān (Tc. I/1a)
Neşve-i evvel-i irādet (Tc.II/1a)
Nūr-ı 'ālem (Tc.I/4a)
Nūr-ı kenāre-i 'ilm (Tc.I/6a)
Perverde-i āgūş-ı hidāyet (Tc.II/2b)
Pîşegān-ı rūz-ı şümār (K3/50b)
Sāhib-i seyf-i berk-i hiddet (Tc.II/5b
Sırr-ı hakîkatü'l-hakayık (Tc.III/3a)

Şāh-ı magfiret-sipehā (k3/50a)
Şeh–i kevneyn (R1/2a)
Şevk-i şefā'at (K5/93a)

Hz.Peygamber, beyitlerde çoğunlukla öbür dünyada inananlara şefā'atçı olacağı yönüyle işlenmiştir. Bu çerçevede şair, biri terci-bend ve beşi de kaside nazım şeklinde olan na'tlarında yeri geldikçe O'nun şefāatine sığınır, öbür dünyada şefā'at elinden kendisini mahrum etmemesini temenni eder.

Hz. Peygamber beyitlerde çeşitli tasavvurların yanında mucizeleriyle de anılmıştır. Mi'rāc olayı, parmağıyla ayı ikiye bölmesi, ağaçla konuşması ve Kur'an-ı Kerim'in nüzūlu bu cümledendir.

Hz. Peygamber sözüne güvenilir ve sadık olması dolayısıyla Muhammed-Sādık olarak anılır. O, yetim büyüdüğü için dürr-i yetim olarak tanımlanır. O, aynı zamanda imān denizinin incisidir de. O, Allah'a iki kaş arası yakın olma şerefine nail olan tek varlıktır. O, sırlar āleminden haberler getirendir. O, peygamberlik bahçesinin gülüdür. O, günehkārların yardımcısıdır. O, her iki ālemin ne olduğuna tanık olandır. O bağışlama ordusunun şāhıdır. O, arabulucudur. O, Allah'ın muhatabıdır. O, peygamberlik nūrudur. O, Allah'ın hazanı olmayan bahçesinin gülüdür. O, ümmetinden yolunu şaşıranların yardımcısıdır. O, hiddet şimşeğinin kılıcının sahibidir. O, hidāyet kucağında yetişmiştir. O, ālemin nurudur. O, yeni bir dine şan veren ve eski dinin hükümlerin geçersiz kılandır.

f. Çār-yār

Şehrî'nin, dört halife içinde sadece Hz. Ömer'in adını anmıştır. Bunun dışında memduhunun vasıflarını sayarken, onun Murtazā-in'āmlı olduğuna işaret ederek, dolaylı olarak da olsa Hz.Ali'yi andığı görülür. Bunların dışında bir beyitte de mesmū'-ı çihār-yār tamlamasını kullanmıştır ki, bu kullanımda da Hz.Peygamber'in mu'cizelerinden birine işaretedilmiştir:

Mesmū'-ı çihār-yārün oldı
Ahcārdan emrün ile āvāz (Tc.III/7)

g. Āl-i Resūl(Nesl-i Resūl) ve Ehl-i Kerbelā

Divanda Āl-i Resūl ve nesl-i Resūl ifadelerine şairin memduhunu övdüğü beyitlerde rastlamaktayız. Kethüdā Seyyīd Mustafā ile ilgili kaside ve tarihte onun Hz.Peygamber'in neslinden geldiğine işaret edilir:

Dür-i deryāçe-zād-ı nesl-i Resūl
Lemaʿa-ı āftāb-ı maşrık-ı dīn (K8/19)

Mustafā Big o sahībü'n-neseb-i āl-i Resūl
Pāk-dāmenliği Yūsufla olur sencīde (T1/1)

Kerbelā, Hz.Peygamber'in torunu Hüseyin'in çok acıklı bir şekilde ve susuz bırakılarak şehit edildiği yerdir. (Pala, 1989:42)Şair iki beyitte bu adı anar. Bu beyitlerden birinde, mübalağa ederek, gönlünün yardım isteyen bağırıp çağırmasından, inlemesinden Kerbelā ashabının, yani Hüseyin'in uykusuz kaldığını dile getirirken,

Fezaʿāü'l- gıyāsī-i dilden
Oldı ashāb-ı Kerbelā bīdār (K5/8)

bir diğer beyitte de yine Kerbelā'da yaşanan acı olaya telmihen kendisini şöyle ifade eder: "Ben Kerbelā Kerbelā diyen ve azab yüklü musibetler koparan alın dumanıyım."

Dūd-ı āh-ı mesāʾib-engīzem
Kerbelā Kerbelā ʿukūbet-bār (K5/25)

Hz. Hasan ve Hüseyin'in adlarının (Hasaneyn) geçtiği bir beyitte ise şair, memdūhunun dīn-i mübīn bir kişi olduğunu belirtmek için bu adı kullandığı görülür.

h. Kaza ve Kader

Divanda daha çok kazā kavramı yer almıştır. Kazā, olacağı evvelden takdir olunan şeylerin, yani kaderin vuku bulması, ortaya çıkmasıdır.(Pala, 1989:38)

Kazā, hükm-i kazā, zimmet-i kazā, mumzî-i kazā, cellād-ı kazā-tüvān-ı gamze ve kazāya rızā vermek biçimindeki kullanımları vardır. İnsanoğlu kaza karşısında teslimiyet

içindedir. Çünkü takdiri değiştirebilecek bir tedbiri alması mümkün değildir. Bu nedenle de bir nefeslik ömür için bu dünyaya rehin olarak gelmiştir. Zimmet-i kazada rehindir.

İki cihāna değer Şehrî bir vücūd iken efsūs
Ki ʿömr-i yek-dem içün zimmet-i kazāda rehīnüz (G56/5)

Şair bir beyitte de,

Esīr-i cünbiş-i çeşmün virür kazāya rızā
O hūn-girifte-sıfat kim virür belāya rızā (G7/1)

diyerek gözün çemberinin esiri olan artık başına gelecekleri kabullenmiştir. O kan tutmuş gibi belāyā, gama, kedere de teslim olmuştur.

1.Āhiret ve Āhiret ile İlgili Kavramlar ve Terimler

aa. Āhiret

Divanda ukbā, bekā gibi adlarla yer alan āhiret, insanların eninde sonunda, ölümle tamşacağı bir ālemdir. Aynı zamanda ölümden sonra yaşanacak olan bir mülktür.

Şair bir tarih beytinde tarih düşürdüğü kişinin ölümünü ve āhirete gitmesini

Sefer itdi bekāya rūh-ı pāki
Fütāde kaldı hānümān-ı Feyzî (T10/2)

diyerek dile getiriyor. Bir beytinde ise; "aza kanaat etme, yetinme hükmü, sadece fani dünyadan murad almayı değil, aynı zamanda āhiret isteğinden de benim temennī dilimi susturdu."

Hükm-i istignā hamūş itdi zebān-ı hᵛāhişüm
Kām-ı dünyādan değil maksūd-ı ʿukbādan bile (G113/6)

bb. Kıyamet (Haşr, Mahşer)

Kıyamet kavramı, mahşer, haşr, sabah-ı haşr, yevmü'l-hisāb, subh-ı cezā, rūz-ı mahşer, sabah-ı mahşer, kıyām-ı haşr, mahşer-feraş, mahşur olmak, rūz-ı cezā, kıyamet-hīz, kıyametzār, cāy-ı haşr, rūz-ı haşr, kıyamet-feşān gibi ad ve tamlamalarla anılır.

Kıyamet, ölümden sonra dirilme. Dünyada öldükten sonra geçici olarak ulvî veya suflî bir hayat yaşamak üzere dirilmek. (Uludağ, 1991:291) Şair kıyameti hiçbir zaman için aklından çıkarmamaktadır. Bu dünyada yaptığı iyi ya da kötü amellerin sonucunu mahşer günü görecektir. Fakat şair bu konuda mutmain olmadığı için her vesileyle Hz.Peygamberin şefaatine sığınır, O'ndan şefā'at bekler ve O'nun şefā'atiyle ihya olmayı umar:

İster k'idesin sabāh-ı mahşer
Ser-şār-ı şefā'atünle ihyā

Sermestī-i şefkatünle ol dem
Feryād iderüm vā-şefi'ā (Tc.V/6-7)

Şair, bir beyitte işlediği günahların, suçların sayısının sayılamayacak kadar çok olduğunu, bu nedenle de boş yere hesap gününü düşünmenin anlamı olmadığını belirtir:

Cürmümüz geçdi hadd-i a'dādı
Fikr-i yevmü'l-hisābı neyleyelüm (G103/2)

Bir beyitte "ocağına su dökmek-koymak" deyimini mahşur olmayam ifadesiyle birlikte kullanır ve āşıkane, içten ağlayış ile yedi cehennemin ocağına su komazsam mahşur olmayam.

Bir 'āşıkāne girye ile heft dūzahun
Mahşūr olmayam su komazsam ocagına (G110/4)

Şairin mahşer gününden beklediği cennet-cehennem kaygısından uzak, gerçek sevgili'nin yüzünü görmektir. Bunu da, eğer ceza günü cennet isteği içinde olursam, gerçek sevgilinin yüzünü seyretmenin şaşkınlığının verdiği zevkten mahrum olayım, diyerek dile getirmektedir.

Mahrūm-ı zevk-i hayret-i dīdārun olayum

Rūz-ı cezā olursam eger cennet-ārzū (G109/3)

Bu görüş aslında tam bir tasavvufî görüştür. Mutasavvıf için tek hedef vardır, o da cemalullaha kavuşmak. Bunun için de her türlü arzudan sıyrılmak, insanları bir ve hoş görmek gerekir. Aşağıdaki beyitte bunu şöyle açıklar:

Bir olur nīk ü bed-i mahşeriyān itdükçe
Nūr-ı tasdīk temevvüç dil-i sad çākümden (G105/7)

Bin parçaya bölünmüş gönlümden onay, kabul etme nuru dalgalanmaya başlarsa, mahşerin hem iyisi hem de kötüsü bir olur, birbirine karışır.

Şehrî'nin mahşerle ilgili duygu ve düşüncelerini daha iyi anlayabilmek için "mahşerem" redifli gazeline bakmak yeterlidir sanırım. Aşağıya söz konusu gazeli alıyoruz:

Kim şerār-ı nār-ı ʿaşkam āfitāb-ı mahşerem
Yaʿni dūzah-pāş-ı meydān-ı ʿazāb-ı mahşerem

Olmam istīlā-yı taʿn-ı bī-sevābîden hacel
Rind-i bī-pervā-yı ʿaşkam bī-hicāb-ı mahşerem

Dāg-ı derdümden n'ola dūzaḫ olursa vāye-gīr
Iztırāb-āmūz-ı ehl-i ıztırāb-ı mahşerem

Dilde olan bahr-i mevvāc-ı serāb-ı ye's ile
Dil-firībü'l-ʿataş-ı gūyān-tāb-ı mahşerem

Ey ʿamel- hāh-ı cezā virme su'āle ıztırāb
Ben siyeh-mest-i günāham bī-cevāb-ı mahşerem

Şehrî olsun pey-rev-i zühd ile cennet-mekān
Himmet-i ʿaşk ile ben dūzah-me'ab-ı mahşerem (G/89)

Bir kaç beyitte kıyamet ile sevgilinin boyu arasında ilgi kurulmuştur. Bu beyitlerin birinde şair, "fitne meydana getiren boyu harama doğru yönelirse, seyr halinde bulunduğu yer, kıyamet artıran olur." diyerek kadd ile kıyamet arasındaki ilgiye temas eder.

Olur zemîn-i temâşâgehi kıyâmet-hîz
Harâma meyl idicek kadd-i fitne-cünbâm (K2/5)

cc. Cennet ve İlgili Kavram ve Terimler

aaa. Cennet

Cennet beyitlerde firdevs, cinân, behişt, cennet-i a'lâ gibi adlarla işlenmiştir. Cennet, bir bahar vakti gibi güllük gülistanlık, içinde ırmaklar akan, bağlarında yemişler ve nimetler biten, ağaçlık, yaylaka benzeyen bir yerdir. Ferah ve geniştir. Cennete gelenler ebedî olarak kalacaklardır. (Tatçı, 1998:70) Divanda tespit ettiğimiz cennet kavramı daha çok yukarıdaki özellikleri üzerinde taşıyan benzetme çerçevesinde kullanılmıştır. Bu benzetmelerin bir kısmı gezip gördüğü ve oldukça etkisinde kaldığı Şam ve Halep şehirlerinin güzellikleriyle ilgilidir. "Haleb'ün" redifli gazelin bir beytinde cennet edebî olması özelliğiyle işlenmiştir:

Mey kadar neş'e virür âb u hevâsı Haleb'ün
Âh cennet gibi olsa-y-ıdı bekâsı Haleb'ün (G86/1)

Tarih kıtalarının birinde de yaptırılan hanenin güzelliği övülür. Bu övgüyü yaparken "eğer cennetin kapıcısı olan Rıdvan, bu yeni tarz üzerine yapılan binayı duysaydı, onu cennet hanelerinden birine balkon yapardı" der.

Şeh-nişîn eyler idi hâne-i Firdevse eger
Tuysa bu tarz-ı cedîd üzre binâsın Rıdvân (T9/4a)

Bir başka beyitte, hemen hemen çoğu mahlas beytinde olduğu gibi, kendisini tecrid ederek " Şehrî zühdün arkasından giderek cennet mekân olsun. Ben mahşerin, aşkın yardımıyla, cehennemine sığınırım" der:

Şehrî olsun pey-rev-i zühd ile cennet-mekân

Himmet-i ʿaşk ile ben dūzah-meʾāb-ı mahşerem (G89/6)

bbb. Kevser

Cennetteki bir suyun adı olan Kevser, sütten beyaz, baldan tatlı, kardan soğuk, kaymaktan yumuşak bir özelliğe sahiptir. Kevser'i cennette Peygamberimize verilmiş özel bir havuz olarak tefsir edenler de vardır. (Pala, 1989:44-45) Divanda yer alan bir tarih beytinde yapılan havuz, havz-ı Kevser tamlamasıyla ifade edilir:

Havz-ı Kevserʾde gezüp cünbüş iderler güyā
Nāzükāne bir alay hurîyle gılman-ı cinān (T9/8)

Kevser sevgilinin dudağı için benzeyen olarak da kullanılmıştır.

Sāyeveş ey māh-ı rūze olasun bī-āb u tāb
Kim leb-i Kevser-çekān-ı yārümi itdün serāb (G12/1)

Bir başka beyitte de Kevser'in verdiği huzur ile konuşulan dil arasında bir ilgi kurulmuştur:

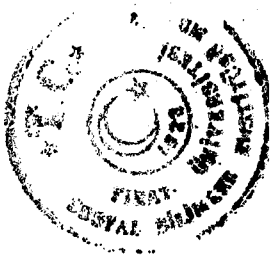
Huzūr-ı Kevser-i lehcemde mevce-hīz-i seher
Hurūş-ı kāzibedür çün serāb-ı şūre-zemīn (K1/5)

ccc. Hūri-Gılman

Huri cennet kızı demektir. Huriler anber saçlı, kara gözlü, güneş yüzlü, şirin sözlü, şīveli, inci dişli, mercan dudaklı, gül yanaklı, servi boylu, güzel huylu, gülden taze ve tāri, bakire kızlardır. Dilberlerin vasfında şairlerimizin istinad ettikleri teşbih noktaları bunlardır ve sevgililerini hep huri olarak tavsif etmişlerdir. Gılman, bıyığı çıkmamış genç manasına olan gulamın cemidir. Cennetin erkek çocuklarıdır. (Onay, 1993:209)

Her iki unsur bir tarih beytinde birlikte anılmışlardır. Yaptırılan havz-ı Kevser'in etrafında gülüp eğlenenler olarak işlenmiştir:

Havz-ı Kevserʾde gezüp cünbiş iderler güyā

ddd. Tūbā

Cennette (kimi kitaplarda Sidre) bulunan ve kökü yukarıda, dalları aşağıda olmak üzere bütün cenneti gölgeleyen İlahî bir ağaçtır. Divan şiirinde gölgesi ve boyu nedeniyle anılır ki bu özelliği Şehrî de kullanmıştır:

Nedür ol servler saf saf kenār-ı cūybārında
Ki Tūbā'dur derūn-ı māda san 'aks-i hırāmanı (K10/5)

eee. Tesnīm

Cennetteki bir ırmaktır. Çok lezzetli bir tadı vardır. Şair Allah'a inananların bu sudan içeceklerini belirtir.

Sabāh-ı haşr ki bī-ihtiyār iderler nūş
Muvahhidān mey-i Tesnīm ü müşrikān şu'le (K4/34)

dd. Cehennem (Dūzah, Cahīm)

Cehennem, dūzah, heft dūzah, dūzah-ferāş, dil-gīr-i cahīm, dūzah-ı ednā, azāb-ı cahīm, dūzah-ı 'aşk, 'aks-i 'alev-i cahīm, cahīm-i bī-aktār, nāle-i derdmend-i dūzah-pāş, hāl-i dil-i dūzah, dūzah-me'āb-ı mahşer ve gürūh-ı ārzū-yı dūzah gibi tamlamalarda anılan cehennem, divanda en çok işlenen unsurlardan biridir. Bu, bir bakıma şairin içinde bulunduğu ruh durumunu yansıtması bakımından da önemlidir. Çünkü olumsuz bir anlamla yüklü olan bu unsurun, bu derecede sık kullanımı, şairin bu dünyada elde edemediği mutluluğun, öbür dünyada da devam edeceğine olan inancının bir yansıması olarak düşünülebilir. Gerçi şair, bazı beyitlerde çizdiği rind tipiyle böylesine bir ortamı pek önemsemediğini, halinden memnun olduğunu göstermeye çalışmışsa da gerçekte, özellikle kasidelerinde hiç de böyle bir söylemi gözler önüne koymaz.

Cehalet ile cehennem arasında ilgi kuran şair, aşağıdaki beyitlerde de cehennemi arzulayan, cehenneme sığınan ve cehenneme aşina olmuş insan olarak kendini veya kendilerini gösterir:

Kim şerār-ı nār-ı ʿaşkam āfitāb-ı mahşerem
Yaʿni dūzah-pāş-ı meydān-ı ʿazāb-ı mahşerem (G89/1)

Şehfi olsun pey-rev-i zühd ile cennet-mekān
Himmet-i ʿaşk ile dūzah-meʾāb-ı mahşerem (G89/6)

Hezār-ı gülşen-i ʿaşk olmayan dil-i bī-sūz
Bilür mi hāl-i dil-i dūzah-āşiyānumuzı (G123/3)

Bir beyitte cehennem ateşiyle keskinletilmiş kılıç, yakıcılığı yönüyle, āha benzetilmiştir:

Maʿden-i sūz-ı ʿaşk dāg-ı ciger
Tīg-ı dūzah-tirāş yaʿni āh (G118/2)

Bir başka beyitte de ictināb (utanma-kızarma), dūzah, süziş ve derūn arasındaki ilgiler çerçevesinde orijinal bir hayāl kurar: "Eğer aşk cehenneminden sana bir utanma gelirse, içteki yaraya yanmanın tadı haram olsun."

Derūna çāşnî-i süzişi harām olsun
Gelürse dūzah-ı ʿaşkundan ictināb sana(G5/4)

Bir başka beyitte ise dertli inlemeleri cehennem(ateş) saçıcı, acıklı ağlamaların ise tufan yüklü olduğunu söyler.

Nāle-i derdmendi dūzah-pāş
Girye-i müstmendi tūfānbār (K5/77)

ee. Rūz-ı Ezel

Beyitlerde rūz-ı ezel, takdīr-i ezel, sunʿ-ı ezel, ezel-i gül-bün, ezel günü tamlamalarıyla işlenen ezel meclisi, Allah'ın ruhlar aleminde henüz insanoğlu yaratılmadan önce , ruhlara hitaben "Ben sizin Rabbiniz değil miyim? sorusuna, ruhların "Evet

Rabbimizsin" diye cevap verdikleri ve kıyamet günü Allah'ın bu sözü tanık tuttuğu Kur'ani bir hadisedir. (Kur'an-ı Kerim , Araf:172-173)

Şair, bir çok beyitte ezel gününden beri talihinin gülmediğini, kara talihli olduğunu vurgular.

Biz ki subh-ı ezel siyeh-rūzuz
Pertev-i āftābı neyleyelüm (G103/3)

Subh-ı ezel ki rūz-ı siyehdür nasībümüz
Yüz döndürse vechi var ey dil habībümüz (G57/1)

Ezel gününe işaret edilen bir beyitte şair orijinal bir hayal kurarak şöyle der: "Onun hoşa giden sırlarının kurbanı olayım ki ezel gününde dostun kaşlarının hareketi aşkı kāfir kıbleli yaptı."

Olayum kurbān-ı remz-i şūhı kim rūz-ı ezel
'Aşkı kāfir-kıble itdi cünbiş-i ebrū-yı dost (G13/3)

Ezel gününden itibaren herkesin takdiri belirlenmiştir. Bu takdirin önüne geçmek mümkün değildir. Memduhuna dua ettiği bir beyitte bu konuya işaret eden şair, yaptığı her işte Allah'ın yardımının yanında olmasını, alacağı her tedbire de takdir-i ezel her an üstünlük göstersin der.

Refīkun ola tevfīk-i İlāhī her umurında
Muvāfık ola tedbīrüne takdīr-i ezel her ān (K11/2)

Ezelî güzellik karşısında hayrete düşen, farklı farklı tepkiler gösterir. Kimi put gibi güzellerle dost olur, kimisi de putları kırar.

Hayret-zede-i cilve-i hüsn-i ezelem kim
Kimini sanem-dost kimin büt-şiken eyler (G37/3)

i. Diğer İtikadî Kavram ve Terimler

aa. Mi'rāc

Mi'rāc, Hz.Peygamber'in peygamberliğinin on ikinci senesinde, Recep ayının yirmiyedinci gecesi, amcasının kızı Ümmühan'ın evinde iken , Cebrâil'in rehberliğinde Arş'a çıkması ve Allah ile görüşüp dönmesidir. (Levend, 1984:128)

Divandaki na'tlarda geçen mi'rāc olayının büyüklüğü karşısında hiç bir şeyin kıyaslanamayacağı vurgulanır. Hatta dokuz kat gökyüzünün en yüce düğümü açılsa bile bu mi'rac payesine erişemez denilerek olayın büyüklüğü ortaya konulur:

Kemīne-pāye-i mi'rāc-ı kadrine iremez
Güşāde olsa bu nüh 'ukde-i sipihr-i berin (K1/29)

Bir diğer beyitte de yine mi'rāc olayı ile Hz.Mūsā'nın Tūr Dağ'ında Allah ile konuşması kıyaslanır ve bir çekememezlik ortaya konulur.

Tecellî-çīn-i şeb-i subh-ı reşk-i mi'rācı
Kelīm-i mihr-kef-i nahl-ı "len-terāni"bār (K3/42/

bb. Ölüm

Divanda ölüm; ecel, teşne-i ecel-neseb, ecel-i nā-resīde, medfūn gibi kelime ve tamlamalarla kullanılmıştır. Ayrıca sadece ölüm kelimesinin kullanıldığı da görülmüştür.

Ben ölürsem bu teb-i 'aşk ile sad haşr-ı serāb
Teşnegî-çīn ola dūd-ı çemen hākümden (G105/3))

cc. Rūh

Canlılığı sağlayan şey. duygu ve tutkuların merkezidir. Bedendeki ruh, odundaki ateş, sütteki yağ gibidir. Kendisi görünmez ama eser ve emareleri görünür. İnsan öldükten sonra bu ruh yaşamaya devam eder. Fikir ve akıl (anlama ve düşünme) bu ruhun özelliğidir. İlāhî hitaba muhatab olan, sorumluluk yüklenen ve mükellef olan da bu ruhtur. (Uludağ, 1991:401)

Rūh, beyitlerde kelām-ı rūh-ı feyz-i Şehrî, sem'-i rūh, rūh-ı bismil-i aşk, rūh-ı kadem-ārzū, rūh-ı pā-der-rikāb, rūh-ı bī-fidā-yı Mesīh, teslīm-i rūh gibi tamlamalarda işlenmiştir.

Bir beyitte şair şöyle seslenir. Ey ahbab, durumunun dili açlığın etkisiyle sesi kesilmeden önce, Şehrî'nin feyizli ruhunun sözlerini dinle.

Kelām-ı rūh-ı feyz-i Şehrî'i güş eylen ey ahbāb
Lisān-ı hāli imrār-ı ci'ayla olmadın hāmūş (G64/5)

Bir beyitte de, ey yürüme (ölme) isteğinde olan ruh, bu gidişi bir an için ertele de, kederli Şehrî'ye bir veda eyleyelim.

Bir dem ey rūh-ı kadem-ārzū te'hīr eyle
Ki vedā'eyleyelüm Şehrî-i gam-hVāremüze (G112/5)

dd. Kefen

Kefen divanda sadece bir beyitte geçmiştir. Burada da kan saçan kefen ile söz incisi arasında ilgi kurulmuştur.

Kefen-i hūn-feşān der-gerden
El-āman el-āmān dür-i güftār (K5/85)

j. Din ile İlgili Kavram ve Terimler

aa. Din, İmān, Mümin

Allah tarafından peygamberleri vasıtasıyla vaz' edilip, uyanlarını dünya ve āhirette kurtuluşa erdiren itikat ve amellerin bütünü demek olan din, beyitlerde İslām dininin yerine de kullanılmıştır. Divan şairi, bir yönüyle de onun şiirdeki temsilcisi durumunda olan āşık dindardır. Sevgili ise merhametsizdir; kāfir gibidir. Beyitlerde kāfir ile tezat oluşturacak biçimde kullanılmışlardır.

Figān ki muztarib-i pīç ü tāb-ı devranam

Belā budur ki ne zülfem ne kāfir-īmānam (G93/1)

Bir beyitte, içinde hiçbir kuşku bulunmadan yakınlık ve doğruluk neşesi olduğunu; bu nedenle de benim yerim iman sahiplerinin saf kalpleridir, der.

Neş'e-i sıdk u yakīnem bī-gümān
Kalb-i sāf-ı ehl-i īmāndur yirüm (91/5)

Aşağıdaki beyitte de āşıkları baştan çıkardığı için, imanın düşmanı olarak sevgilinin saçına küfr , can düşmanı olan yan bakışlara da hūnî dediğini, eğer böyle olmasalardı bunları söylemeyeceğini belirtir.

Gamzene hūnî dimezdüm düşmen-i cān olmasa
Zülfine kāfir mi dirdüm hasm-ı īmān olmasa (G122/1)

bb. Küfr, Kāfir, Münkir, Nā-Müslümān, Şirk

Kāfir ve küfr kavramları, siyah renk, örtme, gizleme anlamlarıyla birlikte sevgilinin saçı, hattı, beni, gözü ve kendisi için benzetilen olmaktadır. Kāfir bazen de bir din sahibi, din ve iman ile tezat halinde kullanılmıştır. Bazen de cellāt olarak beyitlerde yer almıştır.

Dün icāzet virmiş ol büt zülf-i küfr üstādına
Müjdeler sad müjdeler ʿuşşāk-ı īmān-dādına (G117/1)

Hem tegāfül hem enīs-i gayr hem teklīf-i sabr
N'itsün ey kāfir-terahhüm Şehrî-i magbūnumuz (G58/5)

Görmedüm gamzen gibi cellād-ı kāfir-niʿmeti
Eyledük sīr-āb-ı hūn olmaz dahı memnūnumuz (G58/3)

Bir beyitte şair, inananlar ile inanmayanlar arasındaki barışı sadece ben kurabilirim. Yoksa bunu ne bir şeyh, ne de bir papaz (berhemen) yapabilir, demektedir.

Şehrîdür iden küfr ile īmān arası sulh
Yohsa bunu ne şeyh ne hod berhemen eyler (G37/4)

Bir beyitte de sevgili ile iman arasındaki ilgiye dikkat çeker. Burada sevgiliden ayrı kalmayı imana vedâ etmeye benzetmektedir.

Ayrı düşdüm ol şeh-i hûbâna itdüm elvedâ'
Kâfir oldum güyiyâ îmâna itdüm elvedâ' (G72/1)

Bir beyitte geçen münkir, dinî anlamından çok, bir şeyi inkâr eden, kabul etmeyen anlamıyla kullanılmıştır.

Cefâdan da dilâ mahrûm olursan dâd-hâh olma
O fettân-ı sitemger münkir-i ehl-i tazallumdur (G35/3)

Hem bu beyitte hem de aşağıdaki beyitte Sebk-i Hindî üslûbunun tezat anlayışına uygun bir kullanım söz konusudur.

Ne mümkün ben kadar lezzet-şinâsî-i küfr ola Şehrî
O zeyn-vird ü dilin nâkûs u rûhın erganûn itse (G115/6)

Nâ-müselmânın kullanımında da yukarıdaki kullanıma benzer bir durum vardır:

Dilinde zemzeme-i tâze-nakş-ı rüsvâyî
Elinde sâgar-ı leb-rîz-i nâ-müselmânî (K2/36)

Rumûz-ı gûşe-i çeşmi delîl-i rüsvâyî
Hayâl-ı zülfi mühim-sâz-ı nâ-müselmânî (K2/11)

Şirk, Allah'a ortaklık koşma, Allah'tan başka bir varlığı Allah olarak kabûl etmektir. Divanda sadece bir beyitte geçer. Bu beyitte Hz. Peygamber'in tevhid kalemiyle şirkin baş defterine geçersizdir diye çizik attığı, hükümsüz kıldığı belirtilir.

Çekdün kalem-i yegânen ile
Ser-defter-i şirke hatt-ı butlân (TcI/3)

Şirk kelimesinin bir türevi olan müşrikān da muvahhidān ile birlikte tezat oluşturacak şekilde kullanılmışlardır. Bu beyitte mahşer sabahı herkes gayrı ihtiyarî olarak bir şeyler içeceklerdir. Allah'ın birliğini kabul edenler yani, muvahhidānlar cennetteki Tesnim suyundan, Allah'a inanmayanlar, müşrikān da cehennemden āteş içeceklerdir.

Sabāh-ı haşr ki bī-ihtiyār iderler nūş
Muvahhīdān mey-i Tesnīm ü müşrikān şu'le (K4/34)

cc. Papaz (Berhemen)

Hristiyanlıkla ilgili bir terim olan berhemen (berehmen), bir beyitte şeyh ile birlikte kullanılmıştır:

Şehrîdür iden küfr ile īmān arası sulh
Yohsa bunu ne şeyh ne hod berhemen eyler (G37/4)

Bir beyitte de gönlün Şehrî gibi küfr ile dolu olduğunu, ama bunu olgunlukla anlayabilecek bir papazın bulunmadığını belirtir:

Şehrî gibi küfr ile leb-ā-leb gönül ammā
İzhār-ı kemāl eyleyicek berhemenüm yok (G76/6)

dd. Put (Büt), Sanem

Her iki kelime de güzellik itibariyle sevgilinin veya sevgilinin yüzünün benzetileni olarak kullanılmıştır. Bazı beyitlerde de kilise ya da put-hānedeki mozayik işlemeli tasvirler veya heykeller yerine kullanılmıştır. Küfr kelimesinin siyāh anlamı ve kāfir kelimesiyle olan ilişkisi böyle bir teşbihe sebep olur. Āşık sevgilisinin güzelliği karşısında kendini bir put-hānedeki kadar dinden imāndan çıkmış olarak gösterir. Aşağıdaki beyitte kudret eliyle yontulmuş, saneme Mesīh'in secde etmemesinin mümkün olmadığını belirtir. Beyitteki ebrū ve secde etmek, bizi mihrāb karşısında secdeye durmaya götürür.

Kābil mi o ebrūya Mesīh itmeye secde
Zīrā Yed-i kudretle türāşīde-sanemsin (G108/2)

Aşağıdaki beyitte, zülf-i küfr-üstād ile ʿuşşāk-ı īmān-dād arasındaki tezat çerçevesinde şair şöyle der: " İman verici āşıklara binlerce müjdeler olsun. Çünkü büt, aşıkları baştan çıkaran küfr üstadı olan zülfe icazet vermiştir."

Dün icazet virmiş ol büt zülf-i küfr-üstādına
Müjdeler sad müjdeler ʿuşşāk-ı īmān-dādına(G117/1)

ee. Ümmet, Müslüman(Müselman), İslām

Bir peygambere inanıp bağlanan cemaat anlamına gelen ümmet, daha çok Hz.Peygamber'in ümmeti anlamında kullanılmıştır.

Kanda ben kanda hadd-i ümmetiyān
Kanda feyz-i Mesīhi vü bīmār (K5/101)

Eflāk degül güzergehünde
Ey hādî-i gūm-rehān-ı ümmet (Tc/7)

Ümmet, aşağıdaki beyitte āşıklar topluluğu olarak düşünülmüştür:

Ümmetān-ı ʿaşkun ey dil rütbesin seyr eyle kim
Dāg-ı hasret taʿne-i rāhat-zen-i Eyyūbdur (G31/3)

Müslüman, İslām dininden olan kişilere denir. Beyitlerde vezin gereği müselmān şeklinde söylendiği de görülmüştür.

Gönül didükleri āşüfte-i perīşān-rev
Harām ola ana keyfiyyet-i müselmānī (K2/33)

İslām hak dinlerin sonuncusudur. Beyitlerde gerçek anlamı çerçevesinde işlenmiştir.

Müşerref eylemiş fetvāyı fetvā-yı şerīfām
Misāl-i dīn-i İslām u zemīn-i Kaʿbe-i Ekrem (Kt10/2)

k. İbadet ve İlgili Kavramr ve Terimler

aa. Farz, Vācib, Müstehāb

Allah'ın yapılmasını emrettiği ve kulun da yerine getirmek zorunda olduğu yükümlülük olan farz, beyitlerde vācib, müstehāb gibi kelimelerle daha çok genel olarak yapılmak zorunda olan olunan şey anlamında işlenmiştir. Farzın "Farz" redifli gazelde, farklı telakkîlerde kullanıldığı görülür.

Tā hüsne oldı cilve-i bī-ihtiyār farz
'Uşşāka oldı ārzū-yı bī-şümār farz (G67/2)

Vācib, dinî yönden farz mesabesinde olan yükümlülüktür. Ameli yönden farz gibi kabūl edilir. Kurban kesmek ve bayram namazı kılmak gibi. Şair bir beyitte kurbana atıfta bulunarak şöyle der: "Ben ayrılık kanununun kurbanıyım. Bu durumda bakışları korumak vācib, sıcak ve ümitli bir bekleyiş içinde olmak ise farzdır."

Kurbān-ı şer'-i hasretiyānam ki gāh kurb
Hıfz-ı nezāre vācib ü germ-intizār farz (G67/3)

Yapılıp yapılmamasında dinen herhangi bir mecburiyet olmayan, kulun sadaka vermek ve mübarek günlerde oruç tutmak gibi, yaptığı amellere müstehab denir.

Şehrî mürīd-i mezheb-i mahrūmî-i dilem
K'āvāre-i gerd müstehab u herzekār farz (G67/5)

bb.Secde, Secdegāh, Kıble

Secde etmek, namazda alın, el ayaları, diz ve ayak parmaklarının yere değecek şekilde pozizyon alıp ācizlik ve kulluk ifadesi göstermektir. Bu haliyle namazın bir rüknü olarak gerçek anlamda kullanıldığı gibi, bazen de bir benzetme unsuru olarak sevgilinin yüzü, kaşları, eşiği gibi unsurlar için de kullanılmıştır.

Kābil mi o ebrūya Mesīh itmeye secde
Zīrā Yed-i kudretle tirāşīde-sanemsin (G108/2)

Secde sadece İslāmî bir kavram olarak kullanılmamış, diğer dinler için de geçerli bir unsur olarak şiirde işlenmiştir. Bir beyitte şair kendisini büt-hānenin secde edilen putu olarak düşünür ve bu durumda bütün kāfirler İslām kıblesine dönerlerdi, müslümān olurlardı der.

Olurdı kāfirān İslām-kıble
Eger büt-secde-i büt-hāne olsam (G94/4)

Secde edilen yer secdegāhtır. Allah'ın yarattığı bütün varlıklar kendi durumlarınca O'na secde ederler. Bir beyitte ʿāşıklar, ʿaşk meleği olarak düşünülmüştür. Bu aşk meleklerinin secde ettikleri yer de, sevgilinin, dostun hayāl gibi olan yüzünün zarfıdır.

Secdegāh-ı kudsiyān-ı ʿaşkdur Şehrî-sıfat
Olalı mirāt-ı dil zarf-ı hayāl-rūy-ı dost (G13/5)

Divanda yer alan manzum mektuptaki bir beyitte, şair kalemini secde eden insana benzetir. Artık dua vaktinin geldiğini ve kalemin de bu yüzden eğildiğini belirttir. Daha sonra da kalemin dua etmek için başını secdeden kaldırdığını söyler.

Duʿā hengāmıdur tayy oldı hāme
Serini secdeden kaldırdı hāme (MesII/17)

Kıble, müslümānların namaz kılmak için döndükleri yöndür. Beyitlerde sevgilinin yüzü, kaşı ve benzeri unsurlar, āşık için kıble olabilmektedir:

Olayum kurbān-ı remz-i şūhı kim rūz-ı ezel
ʿAşkı kāfir-kıble itdi cünbiş-i ebrūy-ı dost (G13/3)

cc. Duʿā ve Niyāz

Duā, Allah'a yalvarma, niyāzda bulunmadır. Duā bir şeyin olmasını veya olmamasını, Allah'ı medih ve senā yollu; kulun ācizliğini ve ihtiyacını ifade eden sözlerle istemektir. Sıkıntıda kalanlar ile dert ve ihtiyaç sahiplerinin kurtuluş makamıdır. Divan şiirinde āşık daimi bir duā içindedir. (Pala 1989 s.263)Bazen, sevgiliye kavuşmak, bazen

çektiği sıkıntıların artması ve bazen da memduhunun uzun ömürlü ve makamında uzun süre kalması için dua eder.

Beyitlerde gül-deste-i duā, semend-i duā, kadr-i duā, duā-yı hayr, vakt-i duā, duʿā-yı bī-eserāsā gibi tamlamalarla kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitte duā ata benzetilmiştir:

Lāf-ı magrūrı tā-be-key Şehrî
Kıl semend-i duʿāyı germ-ʿinān

Bir başka beyitte kendisini etkisiz duāya benzetir:

O nā-murādlaruz kim duʿā-yı bī-eserāsā
Gürūhumuzla müberrā-yı āsmān u zemīnüz (G56/3)

Niyāz duā ile aynı anlamdadır. Duāya göre daha çok işlenmiştir. Erbāb-ı niyāz, gül-berg-i niyāz, mazmūn-ı niyāz, dil-haste-i püster-i niyāz, reşk-i nezzāre-i niyāz, bezm-i nāz u niyāz, saʿy-ı niyāz, meşk-i niyāz, tebdīl-i niyāz, vakt-i niyāz-ı dil, meşreb-i niyāz, zabt-ı niyāz, niyaz etmek, niyāz eylemek, niyāzı tahrīk etmek gibi tamlamalarla kullanılmıştır.

Bir beyitte memduhunu niyaz sahiplerine teselli veren kişi olarak tanıtır:

Subh-tā-şām tesellî-dih-i erbāb-ı niyāz
Şām-tā-subh tilāvet-kün-i Kurʾān-ı Azīm (K9/26)

Bir başka beyitte, daha çok birlikte kullanıldığını gördüğümüz nāz ve niyāz arasındaki ilgiye işāret edilir:

Oldı gül-çīn-i gül-bün-i nāzı
Reşk-i nezzāre-i niyāza bu şeb (G11/3)

Bir başka beyitte de yaprakları açılmış gül (gül-berg-i niyāz), ellerini açıp dua ve niyāzda bulunan insana benzetilmiştir:

Dest-i sitem-i nesīm-i nāzun

Gül-berg-i niyāzı itdi ber-bād (TkI/2)

dd. Oruç, İftār

Özellikle Ramazan ayında yerine getirilen ibadettir. Beyitlerde hem rūze, hem de sıyām biçiminde kullanılmıştır. Divan şiirinde āşıkın sevgiliden ayrı kalması bir oruç gibi düşünülür. Sevgiliye kavuşma ise bir bayramdır. Orucun başlaması veya sona ermesi hilâlin (sevgilinin kaşının) görünmesiyle gerçekleşir. Oruca başlama zamanına imsak, bozma zamanına da iftār denir. Divanda nesib bölümü "Iydiyye" olan kasidenin başında orucun bitmesi ve bayramın gelmesinden duyulan mutluluk dile getirilmiştir:

Hoşā sehergeh-i ʿıyd-ı sıyām-ı ʿayş- encām
Ki kıldı halkı şeker-hand-ı zevk ile iʿām(K7/1)

"Rūzeden" redifli bir gazelde ise şair oruçla ilgili duygularını dile getirir: matla beytinde sevgilinin gül renkli dudağı orucun cevabıyla gonca , parlayan ayım da orucu hesap etmekten hilāle dönmüştür.

Gonce oldı laʿl-i gül-gūnı cevāb-ı rūzeden
Māh-ı tābānum hilāl oldı hisāb-ı rūzeden (G107/1)

ee. Hac ve İlgili Kavram ve Terimler

Hac (Harem-i Şerīf) ile ilgili bir unsura divanda yer alan bir rubaide rastlamaktayız. Şair bu rubāîde yaptığı duaların etkili Harem-i Şerīf'e ulaşmasını ister.

Yā Rab duʿā-yı hayrumı eyle kabūl
Bulsun Harem-i Şerīf-i teʾsīre vusūl
Red itme o derdmendāni nev-meydāne
Yā Rabb be-hakk- şeh-per ü şīr ü betūl (R/7)

Hacla ilgili bir kelime de tavāftır. Hac veya Umre esnasında Kabe'nin etrafını yedi defa dolaşmaya denilen tavāf, divan şiirinde daha çok sevgilinin bulunduğu yeri dolaşmak olarak kullanılmıştır ki, aşağıdaki beyitte de buna benzer bir kullanım vardır.

Tavāf ider dili kurbāniyān libāsından
Harīm-i dīde-i bīmārını şifā-yı Mesīh (G17/3)

ff. Kaʿbe

Beyitlerde Kabe-i kurb, Kaʿbe-i tahkīk, tavāf-ı Kaʿbe-i tahkīk ve zemīn-i Kaʿbe-i Ekrem tamlamalarıyla anılan Kaʿbe, Mekkeʾde Harem-i Şerīfʾin içinde bulunan ve Hz.İbrahim ile oğlu İsmailʾin inşa ettikleri kutsal binadır. Tasavvuftaki karşılığı gönül olan Kaʿbe, Allahʾın evi olduğu için gönül ile bir benzerlik kurulur. Divan şiirinde aşk, sevgi, güzellik ve kavuşma gibi imajlar için de kullanılan Kaʿbe, aynı zamanda sevgilinin yüzü ve bulunduğu mahalle de irtibatlandırılır.

Kabe, divanda, yukarıda belirttiğimiz her iki anlamıyla da kullanılmıştır. İki beyitte geçen Kaʿbe-i tahkīk tamlamasıyla gerçek sevgili kastedilir.

Heyhāt kʾola Kaʿbe-i tahkīk nümāyān
Ol reh-reve kim Hızr-ı hired reh-nümūndur (G43/4)

Aşağıdaki beyitte Kaʿbe ile sanem arasındaki ilgiye dikkat çekilmiştir:

Tavāf-ı Kaʿbe-i tehkīk ider dil-i bī-kayd
Cenāb-ı Şeyh-i Haremʾde sanem sanem diyerek (G79/3)

gg. Haram ve Helāl

Allahʾın yapılmasını yasakladığı şeyler olarak tanımlayabileceğimiz haram, divan şiirinde sevgilinin güzelliğini āşıka göstermemesi olarak da kabul edilmiştir. Helāl ise haramın karşıtı olarak değerlendirilmiştir. Şehrî "haram" redifli bir gazelinde nelerin haram ve neyin helāl olduğunu birtakım dinî kavramları tevriyeli kullanarak dile getirmiştir. Aşağıda söz konusu gazelin matla beytini alıyoruz:

Hüsn-i tecellî- pāşuŋa saʿy-ı nazar harām
Cilve helāl fāʾide-i cilveger harām(G99/1)

Bir beyitte sevgilinin siyah gözlerinin gönlün helal olan kanına, canın ise kurbanın parıldayan sıcaklığının hasretine alıştığı dile getirilir.

Çeşm-i siyehün hün-ı helāl-ı dile mu'tād
Cān hasret-i germ-i tābiş-i bismile mu'tād (G19/1)

Bir beyitte de "helāl olsun" tabiri kullanılmıştır:

Rāh-ı bī-pāyān-ı 'aşk içre helāl olsun sana
Ey dil-ārām-düşmen zevk-i cüst ü cūy-ı dost (G13/2)

hh.Tevbe (İstiğfār), Savāb, Günāh, Cürm

Tevbe ve istiğfar, işlenmiş bir günah için, bir daha işlenmeyeceğine dair söz verip, af dilemedir. Tercī'-i bendde yer alan bir beyitte Hz.Adem'in işlediği günaha işaret edilir. Hz.Adem Allah tarfından yasak edilen bir yiyeceği yediği için cennetten uzaklaştırılır. Yaptığı hatanın farkına varır ve durmadana bağışlanması için tevbe eder. Sonunda Allah Hz. Adem'in tevbesini kabul eder ve bağışlar. Şair, bu bağışlanmanın nedenini Hz. Peygamber'in şefaat nurunun Hz. Adem'in alnında görünmesine bağlar.

Olmasa cebīn-i Bü'l-beşerde
Envār-ı şefā'atün hüveydā

Olmazdı sücūd-ı tevbenāki
Makbūl-i Cenāb-ı zāt-ı yekta (TcIV/2-3)

Beyitlerde sevāb-ı rūze, istilā-yı ta'n-ı bī-sevābî, hod-sevāb, feryād-ı nā-sevāb gibi tamlamalarla işlenen sevāb, kulun Allah tarafından mükafatlandırılan hareketleri demektir. Şair, bir beyitte sevapsız yergilerin istilasından utanmam. Çünkü ben aşkın korkusuz rindiyim ve aynı zamanda da mahşer gününün utanmazıyım der.

Olmam istīlā-yı ta'n-ı bī-sevābîden hacel
Rind-i bī-pervā-yı 'aşkam bī-hicāb-ı mahşerem (G89/2)

Bir beyitte de dünyāyı bir hikmet işyeri olarak gören şair, Allah'a duyduğu sevgiden, hayranlıktan dolayı ne gönlümüzce sevāp , ne de günāh işleyebildik der.

Bu kār-hāne-i hikmetde ana hayrānuz
Ne gönlümüzce günāh ü ne hod-sevāb itdük (G84/2)

Günāh, beyitlerde siyeh-mest-i günāh, güneh-i ʿaşk, Şehrî-i günehkār gibi tamlamalarla işlenmiştir. Allah'ın emirlerine ters düşen işe, dinî suça günah; bu suçu işleyene de günehkār denir. divan şiirinde āşık kendini günehkār olarak görür ve sevgili de bu günahı bağışlayacak kişi olarak kabul edilir.

Şair, sevdiği için günah işlemiş olamayacağını belirtiği bir rubaîde sevgilisine olan duygularını çok sāde ve lirik bir şekilde şöyle dile getirir:

Bir gün yüzüne toğrı nigāh eylemedüm
Çekdüm gam-ı hicrānını āh eylemedüm
Bir gün dimedün n'oldı o bī-çāre
Sevdümse seni günāh eylemedüm (R/11)

Bir beyitte de işlediği günahların çokluğunu günāhtan kör kütük sarhoş olarak ifade eder:

Ey ʿamel-hāh-ı cezā virme suʾāle ızṭırāb
Ben siyeh-mest-i günāham bī-cevāb-ı mahşerem (G89/5)

11. Nūr

Nūr, aydınlık, parıltı demektir ve Esmāʿüʾl-Hüsnādandır. Sevilenin, övülenin, Hz.Peygamber'in yüzü ve āşıkın kalbi Cenāb-ı Hakk'ın nūr adına teşbih edilir(Tatçı, 1998:122) Divan şiirinde sevgilinin yüzü ve yanağı nur olarak değerlendirilmiştir.

Olurdı sāye ile nūr muhtalıt-eczā
Misāl-i nūr-ı nigāh u siyāhî-i ebsār (K3/45)

Sīne-efrūhte-i sūz-ı duʿā kim eyler

Şerer-i nālesine nūr-ı icābet taʿzīm (K7/14)

Tasavvufta her şeyin aslının nūr-ı Muhammedî olduğu kabul edilir. Buna benzer bir görüş Şehrî tarafınadan da dile getirilmiştir. Ona göre Hz. Peygamber hem ālemin nūrı, hem de nūrlar ālemidir.

Ey ʿālem-i nūr u nūr-ı ʿālem
Hem āyīnesin hem āyīnedān (Tc.I/4)

Şair bir beyitte kendisini nāz kıvrımına, güzellerin kaşını da kendisine sığınılacak bir yer olarak görür. Daha sonra da yine kendisini nūr dalgasına benzeten şair, güneşin cephesinin de kendisine mesken olduğunu belirtir.

Çīn-i nāzam ebrūy-ı hūbān meʾmendür bana
Mevc-i nūram cebhe-i hūrşīd meskendür bana (G1/1)

Nūr bir başka beyitte tasdik, onay nūru olarak değerlendirilir:

Bir olur nīk ü bed-i mahşeriyān itdükçe
Nūr-ı tasdīk temevvüc dil-i sad çākümden (G105/7)

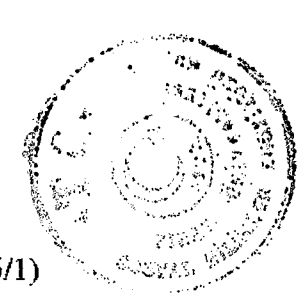
Bir başka beyitte de şair, yanağın aksiyle nūr, gözün karalığıyla da gölge arasında bir ilgi kurarak leff ü neşr sanatı yapar.

Sevād-ı çeşmüme tasvīr olınmış ʿaks-i ruhsārı
ʿAcebdür imtizāc-ı sāye vü envār bir yirde (G119/3)

Bir beyitteki "gözüm nuru" ibaresi gayet güzel bir benzetmeyle şöyle dile getirilmiştir:

İşitdüm ʿaşk-ı İbrāhim ile yanmış yakılmışsın
Gözüm nūrı beni sūzān iden ol nārı gördün mi (G124/3)

Tezatlarla dolu bir başka beyitte de vahdet ālemının Allahʾın nūruyla aydınlandığına işaret ediliyor.

Ey hoş ʿālem-i vahdet ki bu kesret yog idi
Nūr-ı zātıyla münevver idi bu zulmet yog idi (G125/1)

ii. Şehīd, Şehādet

Allah yolunda yaptığı herhangi bir mücadele esnasında ölenlere şehīd, şehidlerin ulaştıkları makama da şehādet denir. Tasavvufta Hak yolda Hak için Hak sevgisiyle can veren āşık, sevgilisinin tecellî ışığıyla hayata gözlerini yumana denir. (Uludağ, 1991:450)Beyitlerde yer alan şehid, sevgilinin yan bakışlarının, ya da kaşlarının kılıcı ile ölür ve bu makama erişir.

Cān ki şehīd-i gamzen ola
Zinhār zinhār olma gāfil (TkV/8)

Şehīd-i tīg-i siyāh-tāb-ı ebruvānun olam
Ki zahmına olmaz cūşiş-i āmān mānīʿ (G71/3)

Aşağıdaki beyitte sāki, şehādeti sunan kişi olarak değerlendirilir. Gönül, rızā meclisinde susuzluk çekmektedir. Şehādet sākisi ise ağırdan almakta ve gönlün susuzluğunu artırmaktadır.

Dil bezm-i rızāda el-ʿaṭaş-gū
Sākî-i şehādet ise mübhil (TkV/2)

2.TASAVVUF

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Hayatından bahseden kaynaklardaki bilgilerden ve şiirlerinden anladığımız kadarıyla, dönemimin çoğu şairinin aksine, Şehrî'nin ne herhangi bir tarikatla, ne de bir tarikat şeyhiyle bağı bulunmaktadır. Bir medhiyede adı zikredilen Hacı Bektaş-ı Veli, sadece bir benzetme unsuru olarak anılmıştır. Hatta bir gazelinde yer alan "seyr ü sülûksuz Hakk'ı buldum" yolundaki ifadesi, bir nebze de olsa bu görüşümüzü destekler mahiyettedir.

ʿĀrifem ʿārif ki buldum Hakk'ı bī-seyr ü sülūk
İmtinān-ı hādi-i eyn ü metā bilmem nedür (G45/6)

Buna rağmen, divanda ağırlıklı olarak kendisini hissettiren tasavvufî unsurlar, tarikat mensubu bir kişinin ifadelerinden çok, estetik bir gayenin sonucu olarak yer almışlardır. Bu durum, çoğu divan şairinin şiirlerinde gördüğümüz bir özelliktir. Kuşkusuz tasavvufî unsurların çok olmasının bir nedeni de Sebk-i Hindî'dir. Sebk–i Hindî üslûbunun temel özelliklerini anlatırken, üzerinde durduğumuz konulardan birisi de, şairlerin içinde bulundukları sosyal hayatın zorlukları karşısında, yaşamak zorunda kaldıkları ve bir türlü dile getiremedikleri duygu ve düşüncelerini, bir takım tasavvufî sembollerle ifade etmektir. İşte Şehrî de bu özelliği farklı duyuş, düşünüş ve söylemle dile getirmeye çalışmıştır.

Tasavvufî unsurlar daha çok gazellerde işlenmiştir. Özellikle bazı gazelleri baştan sona tasavvufî unsurlarla doludur. Bu tasavvufî unsurlar içinde yine de hayata sıkı sıkıya bağlı, hayatın çeşitli imkânlarından yararlanmayı amaç edinmiş; bu yöndeki isteklerini nazım şekli farkı gözetmeksizin dile getirmiş bir insan tipini görürüz.

Bu kısa genel değerlendirmeden sonra Şehrî'nin şiirlerindeki tasavvufî unsurların tahlilinegeçebiliriz.

a. ʿĀşık, İnsan-ı Kāmil

Şehrî'nin şiirlerinde iki farklı âşık tipi görürüz. Birincisi tamamen tasavvufî mahiyette kendini gösterir. Bu tip, tasavvufî unsurlarla örülmüş bir dünyanın elemanı olarak, sürekli tasavvufî sembollerle görülür. Diğeri ise divan şiirinin klasik âşık tipini, yine bu dünyanın kendine özgün sembol dünyasıyla temsil eder. Her ki tip, her ne kadar dualist bir kişilik sergileseler de, yine de bazı yerlerde birleştikleri görülür. Bazı âşıkâne diyebileceğimiz beyitlerin içine serpiştirilmiş tasavvufî unsurlar, ortaya konulan âşık tipini tespit etmekte bizi

sıkıntıya sokar. Ama bütün bunlara rağmen yine de Şehrî'nin şiirlerinde tasavvufî yönüyle ön plana çıkan bir âşık bulunmaktadır.

Tasavvufta âşık, Allah'ın cemâl ve celâline müştaktır. Şehrî'ye göre âşık, dünya nimetlerine yüz vermeyen, mâsivâ kaydından uzak ve aynı zamanda maddî zevkin ne olduğunu bilmeyen bir kişidir. O öyle bir âşıktır ki baştan ayağa kesret içinde olsa bile, yine de aşkın yardımıyla buradan kurtulacağına, vahdete ulaşacağına inanır. Âşık, ezel gününden itibaren asli vatanına dönmek için tıpkı yalvarma memuruna benzemiştir:

ʿĀşıkam ʿâşık ki kayd-ı mâ-sivâ bilmem nedür
Siklet-i bîgâne hazz-ı âşinâ bilmem nedür (G45/1)
...
ʿĀşıkam ʿâşık ki ser-tâ-pâ esîr-i kâkülem
Himmet-i ʿaşk ile teşvîş-i rehâ bilmem nedür (G45/3)
...
ʿĀşıkam ʿâşık ki meʾmûr-ı niyâzam tâ-ezel
İmtiyâz-ı kahr u lutf-ı dil-rubâ bilmem nedür (G45/5)
...
Şehriyem Şehrî ki tabʿ-ı nâzükümdür hem-demüm
İhtilât-ı hardal u âdem-nemâ bilmem nedür(G45/7)

İnsan-ı Kâmil, tasavvufta Allah'ın zât, sıfat, isim ve fiilleriyle en mükemmel biçimde kendisinde tecellî ettiği insandır. Divanda sadece bir beyitte memduhunu tanımlarken bu sıfatı kullanmıştır. Memduhunu gönül yapan özelliği ile insan-ı kâmile benzetir.

Hakîkatde odur insân-ı kâmil
Gönül yapmaga biʾt-tabʿ ola mâʾil (TcII/12)

b. Dünya

Şehrî'ye göre dünya alçaktır, kirlidir. Daha divanının başında yer alan bir rübâîde bu konudaki düşüncelerini ortaya koyar. Kendi, yaratılışının amacını iyi bilmesini ve bu alçak dünyadan kendisini temiz tutmasını kirlenmemesini ister.

Şehrî sebeb-i hilkatüñi derrâk ol

Endîşe-i dünyâ-yı denîden pâk ol (R/1)

İnsan bu dünyaya bir anlık nefes almak için gelmiştir. Bunun kıymetini bilmelidir. Dünya bir sürü eziyet ve sıkıntı yeridir. İnsan bu dünyaya sanki bu sıkıntıları çekmek için gelmiştir. Bu dünya öylesine bir dünyadır ki, yapılacak en küçük iyiliğe karşılık insanın çekemeyeceği kadar kahır verir:

Olur mikdâr-ı zerre lutfunun dünyâ kadar kahrı
Felek gönlünce erbâb-ı dilün virmez tesellâyı (G127/4)

c.Tarîk, Mezheb, Meşreb

Yol anlamına gelen tarîk, tasavvufî anlamı dışında, divanda iki beyitte geçmektedir. Birisinde Hz. Peygamber sağlam anlayış, idrâk ediş, sâliki tam olarak tatmin eden ve doyuma ulaştıran sağlam ve açık bilgi yolunun en seçkin delili olarak vurgulanırken, diğer beyitte ise güzellik yolu olarak işlenmiştir:

Yegâne-fasl-ı hitâbâ Resûl-ı müntehâbâ
Eyâ delîl-i güzîn-i tarîk-i îkâm (K2/32)

Küfr ise tarîk-i dil-berîde
Temyîz-i hakîkî vü mecâzî (TcII/6)

Mezheb de sözlük anlamı itibariyle, tarîk gibi gidilen yol anlamını taşıyorsa da, daha çok dinî bir kavram olarak, dinin şubelerinden biri (Hanefî, Malikî gibi)olarak kabul edilir. Geçtiği beyitte ise gönülden mahrum olanların mezhebi şeklinde bir kullanıma tâbî tutulmuştur:

Şehrî mürîd-i mezheb-i mahrûmî-i dilem
K'âvâre-i gerd müstehab u herzekâr farz (G67/6)

Meşreb; tabiat, fıtrat, yaratılıştan insanda bulunan bir hayat tarzı, bir duyuş ve tutum biçimi demektir. (Uludağ, 1991:330) İnsanlar bünyelerindeki bu özellikleriyle kendilerine özgü bir hayat tarzı sürerler. Rind-meşreb, derviş-meşreb, kalender-meşreb gibi.

Divanda şair sevgilisini şūh-meşreb olarak tanımlar ve onun ince nükteli bir dilber olduğunu belirtir:

Şūh-meşreb bir zarīf-nüktedāndur dil-berüm
Müddeʿā fehm-i dil ü nāzük-beyāndur dil-berüm(G92/1)

Bir başka beyitte de şair kendisini hoş-meşreb biri olarak tanımlar:

Tayy-ı evrāk eyledüm Şehrî-i hoş-meşreb misāl
Harf-i iftārı pesend itdüm kitāb-ı rūzeden (G107/5)

d. Mürşīd, Şeyh, Pīr-i Mugan

Mürşīd, sālike seyr ü sülūk esnasında rehberlik eden, ona yol gösteren tarikat piridir. Divanda sadece bir beyitte, mürşid-i ʿaşk tamlamasında, geçmektedir. Bu beyitte mürşidden himmette bulunması istenmiştir:

Çekmekde o derdi mürşid-i ʿaşk
Eylerse bana ʿatā-yı himmet

Bī-derd olayum devā dilersem
Bī-gam olayum safā dilersem (TkV/8-9)

Şeyhin kullanımında biraz daha farklılık görülmektedir.Daha çok din büyüğü olarak değerlendirebileceğimiz bir beyitte berhemen ile birlikte kullanılır ve küfr ile iman arasındaki barışı bu iki unsurun gerçekleştiremeyeceği; bunu yapabilecek kişinin sadece Şehrî olduğu belirtilir.

Şehrîʾdür iden küfr ile īmān arası sulh
Yohsa bunu ne şeyh ne hod-berhemen eyler (G37/4)

Pīr-i mugān, sırları açığa döken, herkese mikdarınca içki sunan, meyhaneyi çekip çeviren, yaşlı, güngörmüş, nur yüzlü, sözleri daima hikmetli, dünyaya itibar etmeyen, cömert ve saygı gösterilmesi gereken bir kişidir. (Pala, 1989:266) Pīr-i mugan bu özellikleriyle

toprak gibidir. Bir beyitte âteş satan toprak olarak tanımlanır ve su içen âteş olan meyle irtibatlandırılır.

Hâk-i âteş-fürûş pîr-i mugân
Âteş-i âb-nûş ya'ni mey (G128/3)

e.Dergâh

Terim olarak her ne kadar tarikat mensuplarının topluca ibadet ve törenlerini yaptıkları yerlere deniliyorsa da, beyitlerde dermanı olmayanlara ihsan, bağış kapısı ve daha soyut bir kullanımda karşımıza çıkan yalvarma dergahının açık eli biçiminde işlendiği de görülür.

O kerîmii't-tab'ki dergâhı
Çün der-i feyz-i subh-ı bî-derman (K9/16)

Ben güşâde-dest-i dergâh-ı niyâz olsam hemân
'Ukde-i bî-kısmetîde dâ'iyem mahbûs olur (G/3)

f. Mürîd

Mürîd, bir şeyhe, mürşide bağlanan kişi demektir. Aynı zamanda îrâd eden, dileyen ve isteyen anlamında olup, iradesini tamamen şeyhine ve Allah'ın mutlak iradesine teslim etmiş, ona boyun eğmiş kişidir. Geçtiği bir beyitte âşık kendisinigönülden mahrum olanların mezhebinin bir üyesi olarak kendini gösterir.

Şehrî mürîd-i mezheb-i mahrûmî-i dilem
K'âvâre-gerd müstehâb ü herzekâr farz (G67/6)

g. Seyr ü Sülûk

Tasavvufta Hakk'a ermek için bir rehberin öncülüğünde ve denetiminde çıkılan manevî ve ruhî yolculuktur. Sair ve sülûk ehli denilen yolcu, nefsindeki kötü huylardan arındığı ve iyi huylar edindiği ölçüde bu yolculukta mesafe alır. Seyr ü sülûkun gayesi sâlikin kişisel arzu ve isteklerini yok edip tam anlamıyla kendisini İlâhî iradenin hakimiyeti

altına sokması, bu surette diğer insanlara rehberlik yapmasına imkân veren kâmil insan mertebesine yükselmesidir. (Uludağ, 1991:428)

Şehrî ise Hakk'ı seyr ü sülûksuz, yani aracısız bulduğunu ifade etmiştir:

ʿĀrifem ʿārif ki buldum Hakk'ı bî-seyr ü sülûk
İmtinân-ı hâdî-i eyn ü metâ bilmem nedür (G45/6)

h. Hırka

Yamalı elbise, çeşitli kumaş parçaları birbirine dikilerek yapılan elbiseler, dervişlerin kopluca zikir yaptıkları esnada giyindikleri yelek anlamına gelen hırka, beyitte pişmanlık hırkası biçiminde kullanılmıştır. "Sevgili bana saygı, değer verme elbisesinden kurtulmamı söyledi. Bu nedenle kıyamete kadar pişmanlık hırkasının utangaçlığı içinde olacağım."

İtdi teklîf libâs-ı iʿtibârîden halâs
Tâ kıyâmet şermsâr-ı hırka-ı peşmîneyem (G 98/3)

ı.Tecellî, Hayret, Cezbe, Temâşâ

Kelime anlamı açığa çıkma, görünme olan tecellî, tasavvufta gaybtan gelen ve kalbte zâhir olan nurlar demektir. Görünmeyenin kalblerde görünür hale gelmesi ve Allah'ın lutfuna, cemâline vasıl olmadır. Tecellî aynı zamanda sevilen varlığın güzelliğinin âşık tarafından farkedilmesiyle ilgilidir. Bu güzellik bazen nur olarak kendini gösterir. Âşık bu tecellî nuruna batarak boğulmak, yok olmak ister.

Beyitlerde hüsn-i tecellî-pâş, evc-i tecellî, tecellî-çîn-i şeb-i subh-ı reşk-i miʿrâc, tecellî-bülend, vakt-i tecellâ. arz-ı tecellâ, temennâ-yı tecellâ, şemʿ-i tecellâ gibi tamlama ve tecellîye tahammül etmek gibi de söz gurubu içinde kullanılmıştır.

Gârik-i nûr-ı tecellî-yi naʿtınam nazmum
ʿAceb mi olsa ser-â-pâ çü âsmân şuʿle(K4/33)

Tecellî kelimesinin geçtiği hemen her beyitte ya direkt, ya da dolaylı bir şekilde Hz.Mûsâ'nın Tûr Dağ'ında İlâhî tecelliye mazhar olması olayına telmih vardır. Tûr Dağ'ının

İlâhî tecellî karşısında erimesi ile pervanenin âteş karşısında fazla dayanamayıp kendini yakması arasında bir ilgi kurulur.

Ben dâg dâg hasretem ʿarz-ı tecellî eyleme
Bir bülbül-i nâlan iken pervâne eylersin beni (G129/2)

Şair, bir beyitte de "Hz.Mûsâ, Allah'ın hükümlerini aklına getirseydi, belki tecellîye dayanabilirdi" der:

Eylerdi tecellîye tahammül
Ger hükmüni yâd ideyidi Mûsâ (TcIV/6)

Şair, bir beyitte mübalağa yaparak, tecellî esnasında beliren ışığın talih evini aydınlatamayacağını belirtir.

Ben ol bî-tâliʿem ki rûşen olmaz hâne-i bahtum
Fürûzân olsa her küncinde bin şemʿ-i tecellâyî (G127/2)

Bir başka beyitte de İlâhî güzellik karşısındaki mahcubiyetini dile getirir ve şöyle der: Kurbanın olam tecellîni harcama. Çünkü senin güzel yüzüne layık, o yüze bakabilecek derecede nazarım yok.

Kurbanun olam eyleme isrâf-ı tecellî
Bir vechle dîdârına lâyık nazarum yok (G75/2)

Beyitlerde edâ-yı hayret-i Tûr-ı Kelîm, engüşt-i hayret-ber-dehen, mahrûm-ı zevk-i hayret-i dîdâr, nezzâre-i hayret, hayretter-i hayret-i Hudâ, mahrem-i hayret-serây-ı İzîd, hayrân-ı hayret-i dîdâr, nazar-ı dîde-i hayretter gibi tamlamalarda işlenen hayret; kulun İlâhî tecellî karşısında şaşırması, şaşkınlığa düşmesi demektir.

Bir beyitte şair şöyle der: "farzedelim ki sevgilinin güzel yüzünü görme isteği gerçekleşti. Bu şaşkınlık içinde sevgilinin yüzünü seyretme ve bundan zevk almayı kim ister.

Olmış tutalum ruʾyet-i dîdâr-ı müyesser
Bu hayret ile zevk u temâşâyı kim ister (G29/2)

diyen şair bir başka beyitte de şöyle der. Āşık o baştan çıkarıcı güzelin naz kurbanı nasıl olmasın. Çünkü onun kahır kılıcının zevki acımanın şaşkınlığını artırandır:

Nice maktūl-i nāzı olmasun ʿāşık o fettānun
Ki zevk-i tīg-ı kahrı hayret-efzāy-ı terahhümdür (G35/4)

Cezbe, cezb kendine çekme demektir. Tasavvufta İlāhî inayetin gereği olarak Cenāb-ı Hakk'ın, kendisine giden yolda ihtiyaç duyulan her şeyi kuluna bahşedip, çabası ve çalışması olmaksızın onu kendine yaklaştırmasıdır. (Uludağ, 1991:117)

Cezbeye iki beyitte rastlarız. Bunlardan birinde, cezbenin āşığı kendine çekmesi anında būy(koku)'un aracılık ettiği vurgulanır. "Yanağının gülü, orucun hararetinden o derece solmuş ki, teselli verme, avutma kokusunun cezbesinden isteğin arzusu kaldı:

Cezb-i būy-ı tesliyetden kaldı kām-ı iştiyāk
Solmış ol denlü gül-i ruhsarı tāb-ı rūzeden (G107/3)

Temāşā, seyretme, meşāhede ve mükāşefe demektir. Tasavvufta Allah'ın isim, fiil ve sıfatlarının tecellîlerini seyretme, maddî ve manevî ālemlerdeki ilāhî güzelliği müşāhede etmektir. (Uludağ, 1991:480) Geçtiği beyitlerde daha çok tasavvufî anlamıyla ve Hz. Mūsā'nın Tūr Dağı'nda İlāhî tecelliye mazhar olması olayına telmihen kullanılmıştır.

Temāşā, beyitlerde şevk-i temāşā-yı rūh, germ-i temāşā, zevk-i temāşā, be-temāşā-nisār-ı didār, müştāk-ı temāşā-yı tecellî-bülend, temāşā-yı bāg, zemīn-i temāşāgeh, nigāh-ı germ-i temāşā-şinās ve hevā-yı hıdmet-i gül-çīn-i temāşā gibi tamlamalarda ve temāşā etmek biçiminde işlenmiştir.

Āşık, hem sevgilinin yanağını (yanak tasavvufta vahdettir ve āşık bu vahdet karşısında kendinden geçer), hem İlāhî güzelliği seyretmenin şaşkınlığı içinde büyük bir zevk, şevk ve sıcaklık hisseder.

Dil germ-temāşā dü-cihān-tāb ile ey dost
Kıl cilve ki ol Mūsî-i meʾyūs degüldür (G38/4)

Şair, bir başka beyitteki temāşā ile nazar arasındaki ilgiyi şöyle dile getirmiştir: "Yanağının seyretmenin isteğinde olan nazar, gözünün ucunda sanki gurbete düşmüş gibi garib kalmıştır."

Şevk-i temāşā-yı rūhunla nazar
Güşe-i çeşmümde garībü'd-diyār (G25/3)

Bir başka beyitte "ne Kelīmüz (Hz.Mūsā), ne de sevgilinin yüzünü görmeyi dileriz. Biz sadece dostların nasipsizliğini seyrederiz", der:

Ne Kelīmüz ne temennā-yı tecellā iderüz
Līk mahrūmī-i yārānı temāşā iderüz (G46/1))

i. Fenā-Bekā

Beyitlerde perverde-i āgūş-ı fenā, şām-ı deycūr-ı fenā, cugd-ı fenā, evc-i fenā gibi tamlalarla işlenen fenā, tasavvuf açısından varlığın, Hakk'ın varlığında yok edilmesidir. (Sefercioğlu, 1990:47)

Vāreste-i teklīf-i bekā ve subh-ı bekā gibi tamlamalarla ve tek başına kullanılan bekā ise, ebedī ālemin, āhiretin yerine kullanılır ve çoğu kez bu iki kelime birlikte kullanılarak aynı zamanda tezat sanatını da oluştururlar.

Bir rübāîde her iki kelimenin gönül ile olan ilişkisi kurulur. Bizim gönlümüz fenā(yokluk) kucağında (Āgūş-ı fenā aynı zamanda ölüm demektir.) büyümüştür. Bu nedenle sonsuzluk teklifinden muaftır. Ne cennetin mutluluğu, ne de cehennemin vereceği kederi isteriz. Bizim gönlümüz istek ve hayıflanmanmadan baştan kurtulmuştur.

Perverde-i āgūş-ı fenādur dilümüz
Vāreste-i teklif-i behādur dilümüz
Ne şādī-i Firdevs ü ne gam-gīn-i cahīm
Āzāde-ser-i havf u recādur dilümüz (R/3)

j.Vahdet-Kesret

Vahdet, birlik demektir. Hakîkî anlamda bir (vâhid) Hak'tır. Onun için gerçek anlamda birlik de onun için söz konusudur. Kâinat ve eşya havâdis olup O'nun sıfatlarının tecellî ve tezahüründen ibarettir. Kesret'in zıddı olan vahdetin kesret içinde olanı makbûldür. Yani halk ile birlikte, iş-güçle meşgûl iken dahi herkesin ve herşeyin Allah'ın kudreti ile meydana geldiğini idrâktir.

Kesret ise çokluk demektir. Tasavvufta varlıkların varoluşlarını kendilerinden bilmek, onları müstakil varlıklarda var kabul etmektir. Divan şiirindeki vahdet ve kesret sevgilinin yüzünde şekillenmiştir. Sevgilinin yanağı ve dudağı vahdeti simgelerken, saçı ve yüzündeki ben ise kesretin simgesi olarak kullanılmıştır.

Beyitlerde her iki kelimenin aynı beyit içinde birlikte kullanılmasının yanında müstakil olarak kullanımları da söz konusudur. Beyitlerde kesret-terâne, kesret-i nezzâre, âlem-i vahdet, mey-i vahdet gibi tamlamalarda yer alan bu iki unsur aynı zaman da birlikte kullanılarak tezat sanatını da meydana getirirler. Buna örnek olabilecek bir beyitte şair,

Ey hoş ol 'âlem-i vahdet ki bu kesret yog idi
Nûr-ı zâtıyla münevver idi bu zulmet yog idi (G125/1)

der ve içinde yaşadığımız bu kesret âleminin yaratılmadan önceki vahdet âlemine duyduğu özlemi dile getirir. Aynı zamanda vahdet=nûr-ı zât, kesret=zulmet tenasubuyla beyitte leff ü neşr sanatı da meydana getirilmiştir.

Bir başka beyitte şair kendilerini devamlı olarak çokluktan bahseden vahdet gülbahçesinin bülbülü olarak da niteler ve "bizim çıkardığımız sesler Cebrail'i cilveli yapar, kendinden geçirir", der.

Kesret-terâne bülbül-i gülzâr-ı vahdetüz
Rûhu'l-Emîni cilveger eyler sâfirimüz (G47/2)

Bir başka beyitte de şair sevgilisine seslenerek şöyle der: Bakışların çokluğundan sana bir utanma duygusu gelirse eğer, o anda yüzünün kırmızılığı sana nikâb, örtü olur.

Gelürse kesret-i nezzâreden hicâb sana
O demde sürhî-i rûyun olur nikâb sana (G6/1)

k. Belā

Gam, keder, azab, felāket, imtihān anlamlarına gelen belā; tasavvufta Hakk'ın kulunu denemesi, kendisinden mevcūt olan iyi hallere gerçekte sahip olup olmadığını ona fiilen göstermesi, bu maksatla onu sıkıntıya sokması ve azab çektirmesi anlamında kullanılır. (Uludağ, 1991:91) Divan şiirinde ise āşığın çektiği ve uğradığı belāların tek sorumlusu sevgilidir. Sevgilinin güzelliği ve onunla ilgili her şey āşık için birer belādır.

Āşık bazen içine düştüğü durum karşısında ne yapacağını bilemez ve şaşırıp kalır. O, bu durumu belā olarak niteler.

Figān ki muztarīb-i pīç ü tāb u devrānam
Belā budur ki ne zülfem ne kāfir-īmānam (G93/1)

Bir başka beyitte sevgilinin gözlerinin kıpırdayışının, hareketinin esiri olan āşık, başına gelebilecek her türlü kazaya rıza verir. Aynı şekilde kana bulaşmış , yani kesrete gark olmuş āşık da uğrayacağı her türlü belāya teslim olmuş gibidir.

Esīr-i cünbiş-i çeşmün virür kazāya rızā
O hūn-girifte-sıfat kim virür belāya rızā (G7/1)

1. Zāhir-Bātın

Sözlük anlamı olarak bir şeyin görünen tarafı, dış yüzü anlamına gelen zāhir, tasavvufta hem şeirat, hem de tecellî eden Hakk anlamlarında kullanılır.

Bātın ise; iç, bir şeyin görünmeyen yönü, gizli, derūn anlamlarına geldiği gibi, tasavvufta da hem āyetlerin ve hādislerin ancak ārifler ve veliler tarafından bilinen gizli manaları, hem de sālikin kalbi ve ruhu, iç ālemi demektir. (Uludağ, 1991:87) Divanda sadece bir rubāîde geçen bu iki unsur, anlam olarak birbirlerinin zıddı durumundadır.

Ben Rabbümi her nefesde hāzır bilirüm
Ef'ālüme ahvālüme nāzır bilirüm
Gönlümde tefekkürü dilümde zikri

Dil-hᵛāhumu ben bātın u zāhir bilirüm (R/9)

m. Hicāb, Nikāb

Gerçekte birbirine yakın anlamlar taşıyan bu iki unsur, çoğu kez bir arada kullanılmıştır. Hicāb; utanma, sıkılma anlamlarının yanında perde, örtü anlamını da taşır. Bu anlamıyla nikāb yerine de kullanılmıştır. Hicāb tasavvufta sālik ile murādı arasına giren engel, āşıkı sevgilisinden ayıran perde ve herhangi bir sebeple āşıkı maʿşūktan uzak tutan mānia demektir. Perde, örtü ve peçe anlamlarına gelen nikāb da sevgilinin kendi irādesiyle āşıkı arasına koyduğu engel demektir. Hicābın divanda her iki anlamıyla da kullanıldığı görülmüştür. Bu beyitlerin birinde, şair sevgilisine seslenerek şöyle der: " Bakışların çokluğundan herhangi bir şekilde bir utanma, sıkılma içine girersen, o anda bu utanmadan dolayı yüzünün kırmızılığı sana örtü, nikāb olarak yeter." Buradan o dönemde kadınların kullandığı örtü veya perdenin kırmızı renkte olduğunu da anlamaktayız.

Gelürse kesret-i nezzāreden hicāb sana
O demde sürhî-i rūyun yiter nikāb sana (G6/1)

n. Gayb, Sır, Esrār, Rāz

Gayb; sır, görünmeyen ve gizli anlamına geldiği gibi, tasavvufta sırlar ālemi, duyu organları ve akıl ile bilinmeyen varlıklar ve bunların bulundukları ālem, manevî ve ruhānî ālem olarak da kabūl edilmektedir. (Uludağ, 1991:189)

Beyitlerde gaybuʾl-gayb, şāhid-i gayb, ārzū-yı ālem-i gayb, āgūş-ı gaybiyye, cemʿ-i zuhūrāt-ı gayb, hayāl-i gaybuʾl-gayb, sırr-ı hakīkatiʾl- hakāyık, ser-mahrem-i sırr-ı gamze, Resūl-ı sādıkuʾl-ahbār-ı ālemiʾl-esrār, rāz-güşāyende-i dil-i esrār, tercemān-ı tālīʿa-ı esrār, esrār-ı gamze, āyīne-i rāz, keşf-i rāz ve şāhid-i rāz gibi tamlamaların yanında "gāʾib" redifli gazelde de bu kelimeyle ilgili çeşitli benzetmelerle birlikte yer alır.

Bazı beyitlerde Hz. Peygamberʾin bir vasfı olarak karşımıza çıkarken, bazı beyitlerde de sevgilinin yan bakışlarındaki gizli anlamı çağrıştırır. Hz. Peygamber, bilinmeyenlerin en önde geleninin açıklayıcısı, açıklığa kavuşturucusudur.

Hādī-i reh-revān-ı Kaʿbe-i kurb

Tercemān-ı tālī'a-ı esrār (K5/94)

O, aynı zamanda bilinmezlik âleminden en doğru haberleri veren peygamberdir.

Habīb-i enciimen-ārā-yı "Kābe kavseyn"i
Resūl-ı sādıku'l-ahbār-ı 'ālemü'l-esrār (K3/36)

Bir başka beyitte de yine Hz.Peygamber'e atıfta bulunularak şöyle denilir: " Bilinmezlik âleminin vahiy istekli gönlü na'tının vesilesiyle sürekli olarak Allah'ın lutfuna yakın olur."

Hemīşe tā dil-i vahy-ārzū-yı 'ālem-i gayb
Olur vesīle-i na'tınla feyz-i Hakk'a karīn (K1/45)

Bir beyitte sevgili sır aynası olarak hayāl edilmiştir.

Bir sencileyin āyīne-i rāz ele girmez
Bir bencileyin tūtī-i i'cāz ele girmez (G51/1)

Bir başka beyitteki şāhid-i rāz tamlamasıyla Hz.Musā mazmunu verilmiştir. "Ey gönül bu istekli sırra şāhid olan (bilinmezlik güzeli) görünmez. "Erini"yle dilimiz boş yere güyā ederiz."

Şāhid-i rāz bu h^{v}āhişle görünmez ey dil
"Erini"yle dilümüz boş yire güyā iderüz (G46/4)

o.Sabr, Kanāat, İstignā, Fakr

Dayanma, dayanıklılık anlamına gelen sabr, tasavvufta başa gelen musibetlerden dolayı Allah'tan başka kimseye şikāyetçi olmamak, sızlanmamak, yakınmamaktır. Āşık sevgiliden gelecek her türlü cefaya karşı sabırlı olacak ve vuslat anını bekleyecektir. Āşık, sevgilinin görmezlikten gelmesine yine sabırlı olarak karşılık verecektir.

Sabr bir beyitte soyut somut ilişkisi içinde diyāra benzetilmiştir.

Per ü bālin mühürle mürg-i şevkün mühr-i hasretle
Diyār-ı sabra geldük bunda ey dil nāme-ber olmaz (G55/2)

Bir başka beyitte sabr āteş olarak hayāl edilmiştir. Āşık için kavuşma anı o derece sıcaktır ki buna ne mum dayanabilir ne de pervāne.

Buna ne şem' tahammül ider ne pervāne
Dem-i visālde sabr u şitāb āteşdür (G24/3)

Elde olanla yetinme, aza kanāat etme diye tanımlayabileceğimiz kanāat; tasavvufta, sālikin, ya da āşığın Allah'tan başka hiçbir şeye muhtac olmaması, sadece kendisini Allah'a muhtac hissetmesi olarak kabul edilmektedir. Divanda āşığın sevgilinin bakışına doyamaması, onunla yetinmemesi şeklinde işlenmiştir.

Be-kanā'at-ne-yābî-i nazar
Be-temāşā-nisārî-i dīdār (K5/46)

İstiğnā; zengin olmak, zenginlik istemek, ihtiyaç duymamak, tenezzül etmemek anlamındadır. Bir kimse kendisini ne kadar Allah'a muhtac(fakir) bilirse o kadar Allah'la zengin (istiğnā) olur.

Şair bir beyitte istiğnā(zengin olma) isteğine kapıldığı için istek dilinin hem bu dünyada, hem de öbür dünyada suskun kaldığını belirtmektedir.

Hükm-i istignā hamūş itdi zebān-ı h^Vāhişüm
Kām-ı dünyādan degül mahsūd-ı 'ukbādan bile (G113/5)

Fakr, yoksulluk, muhtaclık anlamının yanında, tasavvufta sālikin hiçbir şeye mālik ve sahip olmadığının şuurunda olması, herşeyin gerçek sahibinin sadece Allah olduğunu bilmesi ve on göre hareket etmesi olarak kabul edilmiştir. Fakrın fark kelimelesiyle cinas-ı lā-hak sanatı yapılarak kullanıldığı bir beyitte şair şöyle der: Fakr, yokluk gökyüzünde yardımcımız olduğundan beri devlet kuşunun tepesine konmuş durumdayız.

Fark-ı hümā-yı devlete pā-ber-nihādeyüz
Evc-i fenāda fakr olalı dest-girimüz (G47/3)

ö. Himmet, Lutf, Rızā

Divanda ehl-i himmet, tāze-nihāl-i himmet, sipihr-i matbaha-i himmet, himmet-i midhāt, ceyş-i himmet, yārî-i himmet, ʿatā-yı himmet, refīʿü'l-kadr-i ʿālî-himmet, yekke-süvār-ı himmet-i ʿālî-semend, himmet-i ʿaşk, nihāl-i himmet gibi tamlamalarda yer alan himmet, yardım, gayret etme ve çalışma anlamlarına gelmektedir. Tasavvufta ise gönlü bir maksat etrafında toplamak ve bu maksat için yönlendirmedir. Divanda hem maddî, hem de manevî yardım olarak düşünülmüştür. Kimi beyitlerde sevgiliden, kimi beyitlerde ise memdūhundan himmet beklendiği görülmüştür. Himmet, aynı zamanda memdūhun bir özelliği olarak da kullanılmıştır.

Bir beyitte himmet ʿālî sıfatıyla birlikte memdūhun bir vasfı olarak kullanılmıştır:

Velî amma veliyü'n-niʿmetümdür
Refīʿü'l-kadr-i ʿālî-himmetümdür (MesII/8))

Bir başka beyitte de memdūhunun cömertliğinin ve himmetinin artması için dua eder:

Mezīd olsun hayātun devletün hem
Mezīd olsun sehā vü himmetün hem (MesII/22)

Bir beyitte sevgilinin saçlarının esiri olan āşığın, aşkın himmetiyle bu esaretten hiçbir şekilde kurtulma korkusu yaşamadığını belirtir.

ʿĀşıkam ʿāşık ki ser-tā-pā esīr-i kākülem
Himmet-i ʿaşk ile teşvīş-i rehā bilmem nedür(G45/3)

Aşk himmeti öylesine tuhaf bir şeydir ki buna tutulan kişiyi bulunduğu durumun tersine sokabilir. Mahmūd ile Ayāz'da olduğu gibi, şahları kul, kulları da şah yapar.

Himmet-i ʿaşk şehi bende ider bendeyi şāh
Buna şāhid dil-i Mahmūd ile efsūn-ı Ayāz (G60/2)

Divanda çok sık geçen ve işlenen unsurlardan birisi de lutuftur. Güzellik, iyilik ve bağış anlamlarına gelen lutuf, aynı zamanda kulu Hakk'ın tâatına yaklaştıran ve günahlardan uzaklaştıran her şeydir. Lutuf, öncelikle Allah'tan beklenir. Bundan başka beyitlerde Hz. Peygamber'den memdûhtan, aşktan, sevgiliden ve doğadan da lutuf beklenir.

İlkbaharın gelişiyle birlikte tabiatta görülen nezaket ve canlılık, baharın lutfu olarak kabul edilmiştir:

Şu denlü virdi nezâket zemîne lutf-ı bahâr
Ki pây-ı bâd-ı seherden bile olur efgâr (K3/1)

Âşığın etkili bir sesle inleyen bülbüle ilkbaharın geldiğini haber vermesi de lutuftur:

Lutf eyle Şehrî bir müte'essir nevâyile
Kıl 'andelîb-i zâra haber nev-bahârdur(G35/5)

Şair bir beyitte memdûhu için Hz. Nuh gibi uzun ömür ve Hz. Süleyman gibi de uzun devlet isterken Allah'ın lutfuna sığınır:

Vücûd-ı pâkün itsün lutf-ı Yezdân
'Ömürde Nûh u devletde Süleymân (MesII/18)

Sevgilinin bakışları da bir lutuf olarak hayâl edilir ve âşık sevgiliden bu lutfu boşa harcamamasını ister:

Ey şûh-ı bütân itme telef nazra-i lutfun
Gelmez dil-i sad ârzû-yı 'aşka tesellâ (G8/4)

Bazı beyitlerde ise şair, felekten hiçbir şekilde lutuf beklemediğini belirtir. Çünkü felek zerre kadar lutufta bulunsa, dünya kadar da kahır verecektir:

Olur mikdâr-ı zerre lutfunun dünyâ kadar kahrı
Felek gönlince erbâb-ı dilün virmez tesellâyı (G127/4)

Çekdüm el lutf-ı felekden zevk-i dünyâdan bile

Fārig oldum anlara ʿarz-ı temennādan bile (G113/1)

Rızā; razı olma, hoşnutluk, memnuniyet ve teslimiyet demektir. Rızā, aynı zamanda kulun iradesini ortadan kaldırması ve kaderin acı tecellîleri karşısında kalbin huzûr ve sükûn halinde olmasıdır.

Bir beyitte gönlün rıza meclisinde sabırsızlık içinde kıvrandığı, şehâdet şerbetini sunan sâkînin ise işi ağırdan aldığı anlatılır. Burada sâlikin bir an önce aşk şerbetini içmek için aceleci davrandığı, fakat onu bu yolda eğiten, onu gerçek(İlâhi)aşka götürecek mürşidin ise, sâlikin tam anlamıyla hazır olmasını istediği için böyle davrandığı anlatılmaktadır:

Dil bezm-i rızāda el-ʿataş-gū
Sākî-i şehādet ise müncil (TkV/2)

"Rızā" redifli gazelin bir beytinde şair rızāyı teslim olma, güvenme anlamında kullanarak, " Ey Şehrî! Allah'ın sonsuz sevgisine teslim olan kişi, hiç cehennem azabından gücenir mi?" der.

Olur mı Şehrî ʿazāb-ı cahîmden dil-gîr
Viren mahabbet-i cāvîdî-i Hudāya rızā (G7/5)

p. Kerāmet, Velāyet, Melāmet, Selāmet

Allah'ın velî kullarından sadır olan olağanüstü hâl ve söz anlamına gelen kerāmet ile, ermişlik, ve velî olma anlamına gelen velāyet sadece bir beyitte ve memdûh için kullanılmıştır.

Kerāmet, memdûhun boynu bağlı kulu gibidir. Memdûhu kerāmeti istediği şekilde kullanma irâdesine sahiptir. Velāyet ise yine memdûhun zavallı kölesi gibidir:

Kerāmet boynu baglu bendesidür
Velāyet çāker-i efgendesidür (MesII/9)

Ayıplama, kınama anlamına gelen melāmet, aynı zamanda kınayanların kınamasından çekinmeden doğru yolda, Allah yolunda, dosdoğru ilerlemektir. Selāmet ise,

korku ve endişeden uzak olma, emniyette bulunma hâlidir. Melâmet selâmeti terk etmektir. (Uludağ, 1991:324)Ayrıca bu iki unsur daima tezat şeklinde kullanılmıştır. Melâmet ehli olan âşık, selâmet ehli olan ağyâr veya zâhid ile sürekli bir çatışma halinde düşünülmüştür.

Be-melâmet-pesendî-i ʿâşık
Be-selâmet-güzînî-i agyâr (K5/45)

r. ʿÂrif, ʿİrfân

Ârif, âşığa ve âşığın gönlüne ait bir sıfattır. Bilen tanıyan, anlayışlı, kavrayışı mükemmel, irfan marifet sahibidir. Allah Teâlâ'nın kendi zâtını, sıfatlarını, isimlerini ve fiillerini müşâhede ettirdiği kimsedir.

"Âşıkam âşık ki" ve "Ârifem ârif ki" şeklindeki paralel söyleyişin esas olduğu gazelde, şair ârifi şu şekillerde ifade etmiştir: Ârif kendi kişiliğini cisim ve cân olmadan bulur. Bu nedenle o, ne yokluğun karanlık akşamını, ne de sonsuzluğun sabahını bilir. Ârif, aklın ötesini seyr eder. Bu seyir esnasında o, ne lâ-helâya, ne de lâ-melâya itibâr etmemiştir. Ârif, Allah'ın kendisine bahşettiği imkân neticesinde seyr ü sülûka girmeden Hakk'ı bulur.

ʿÂrifem ʿârif ki bildüm zâtını bî-cism ü cân
Şâm-ı deycûr-ı fenâ subh-ı bekâ bilmem nedür(G45/2)

ʿÂrifem ʿârif ki itdüm mâ-verâ-yı ʿaklı seyr
İʿtibâr-ı lâ-helâ vü lâ-melâ bilmem nedür (G45/4)

ʿÂrifem ʿârif ki buldum Hakk'ı bî-seyr ü sülûk
İmtinân-ı hâdî-i eyn ü metâ bilmem nedür (G45/6)

Şair bir beyitte de, söz ehli değil de hâl ehli olduğunu şöyle dile getirir: "Benim karakterim sözün lezzetiyle uyuşmaz. Ben hâl zevkiyim, benim yerim irfân isteğidir."

Lezzet-i kâlile itmem imtizâc
Zevk-i hâlem kâm-ı ʿirfândur yirüm (G91/6)

s. Rind

Halkın hakkındaki söylediklerine aldırmadan gönlünce hareket eden, kevfince davranan, içi irfanla süslü, ilimle dolu olduğu halde halktan biri gibi yaşayan hakim, bilge kişi, rızā mertebesine erdiği için her şeyin ilāhî takdîre göre meydana geldiğini bilen, bunun şuur ve idrākine eren kāmil insan anlamına gelen rind, beyitlerde rind-i nazar-bāz, rind-i bî-pervā-yı ʿaşk ve rind-i cihān tamlamalarında kullanılmıştır.

Rindlik bir meşrebtir. Aşkın verdiği değişik haller yüzünden sürekli zāhidle bir çatışma içindedir. Aşkta korkusuzdur. Sevāpsızlığın kötülemesinin istilasından sıkılmaz. Bu hāliyle de mahşerde utanma duygusuna kapılmaz.

Olmam istilā-yı taʿn-ı bî-sevābîden hacil
Rind-i bî-pervā-yı ʿaşkam bî-hicāb-i mahşerem (G89/2)

ş. Mutasavvıflar

ac. Hallac Mansur

922 yılında yanlış anlaşılan Eneʾl-Hakk (Ben Hakkʾım) sözünden dolayı çok acı bir şekilde kamçılanarak vücūdu parça parça edilen ve darağacına asılıp kafası kesilerek öldürülen ünlü mutasavvıftır. Edebiyatta asılması ve darağacı münasebetiyle anılmıştır. Bir takım genel kurallara karşı çıktığı için çok sayıda muhalifi olmuştur. Beyitlerde ser-i Mansūr, be-nevā-yı muhālif-i Mansūr ve ber-dārî-i Mansūr gibi tamlamalarda yer alan Mansūr, āşığın sevgilinin saçlarına gönlünü kaptırması veya asılması şeklinde hayāl edilmiştir.

Bir beyitte āşık kendisini aşk yolunda şehit olmuş yiğit kişi olarak niteler ve "Mansurʾun başı bana atın terkisinin kayışı olamaz", der:

Ben ser-bāz-ı şehādet-zede-i ʿaşkam kim
Ser-i Mansūr olamaz beste-i fitrāk bana (G2/2)

Bir diğer beyitte de yine asılmasına telmih edilir. "Mansūrʾun asılmasında aşk günahı yoktur. Ki güneşin muma batırılmış fitiline fānūs olması mümkün değildir."

Ber-dārî-i Mansūrda yokdur güneh-i ʿaşk

Kim şem'a-ı hūr kābil-i fānūs degüldür (G38/3)

bb. Hacı Bektāş-ı Velî

Sadece bir beyitte ve feleğin kendisine bir türlü gülmemesini dile getirmek amacıyla anılmıştır. Bu beyitte O'nun sofrasından hak eden veya etmeyen binlerce kişinin doyuncaya kadar nimet aldığına işaret edilir.

Simāt-ı Hacı Bektāş-ı Velî'den nice bin ādem
Toyınca ni'met alur müstahak nā-müstahak her ān (K11/8)

cc. Şeyh San'an

Şeyh San'ān, zühd ve takvā sahibi bir şeyhtir. Bir gün bir hıristiyān güzelini görerek āşık olur; zühd ve takvāyı bırakıp senelerce domuz çobanlığı yapar. (Levend, 1984:146) Beyitte bu durumu atıfta bulunulmuştur.

Ne 'aşk cāme-i 'ismet-der-i meh-i Ken'ān
Ne 'aşk āfet-i īmān u dīn-i San'ānī (K2/35)

t. Māsivā, Arş, Dü-Ālem

Divanda sadece bir beyitte geçen māsivā yaşamlan dünya, kişiyi gerçek sevgiliden, Allah'tan, uzaklaştıran her şeydir. Gerçek āşık māsivā kaydını bilmez.

'Āşıkam 'āşık ki kayd-ı māsivā bilmem nedür
Sıklet-i bīgāne hazz-āşinā bilmem nedür (G45/1)

Dü-ālem, dü-cihān ifadesiyle dünya ve āhiret anlatılır. Bir beyitte şair, ayağını bile kıpırdatmadan her iki ālemi seyr ettiğini, bu esnāda gezdiği yerlerin toprağının izinin olmadığını belirtir.

Bī-sa'y-ı pā-merāh ile seyr-i dü-'ālemüz
Yokdur bizüm serāg-ı gubār-ı mesīrimüz (G47/4)

Divanda āvihte-i ʿarş-ı kabūl ve ʿarş-ı kabūl tamlamalarıyla işlenen arşın, Kur'ân-ı Kerîm ve hadislerde, yedi semanın ve kürsün üzerinde olduğu belirtilir. Aşığın yaptığı duaların kabūl makamı olması özelliğiyle, Allah'ın mutlak hüküm verme ve yürütme gücünün ifadesinin tecellî yeridir.

Şair, bir beyitte yaptığı duaların kabūl arşına erişemiyeceğini, çünkü düşmanlığı kendine hüner edinen çarhın duayı helāk edeceğini söyler.

ʿArş-ı kabūle nice irsün duʿā
Çarh-ı ʿadāvet-hüner eyler helāk (G81/4)

u. Dīdār

Divanda çok sık işlenen bu kavramlardan dīdār, çeşitli benzetme unsurlarıyla Cenāb-ı Hakk'ın güzelliği ile sevgilinin ve sevilenin yüzü için kullanılmıştır.

Dem-i dīdār (sevgilinin yüzünü görme zamanı) bir bakıma tecellî anına atıftır, ruʿyet-i dīdār (güzel yüzü görme) Hz.Mūsā'nın Tūr Dağı'nda İlâhî tecelliye mazhar olması olayına telmihen kullanımdır, hasret-i dīdār (güzel yüzü görmeye duyulan hasret), lezzet-i dīdār (güzel yüzü seyretmenin zevki) gibi tamlamalarda "dīdār" ile çoğunlukla Cemāl-ı İlâhî kastedilmiştir.

Bir beyitte, cenneti istemekle, gerçek sevgilinin yüzünü görmekten mahrūm kalma arasında ilgi kurulur. Āşık için önemli olan Cemālullah'tır. Cenneti istemekten gāye de budur. Yoksa sadece cennetin nimetlerinden faydalanmak ve cehennem azabından kaçınmak için cennet isteniyorsa, burada nefsin arzularına esir olma söz konusudur ki bu, kişiyi gerçek amaca, yani Cemālullah'a götürmekten alıkoyar.

Mahrūmî-i zevk-i hayret-i dīdārun olayum
Rūz-ı cezā olursam eger cennet-ārzū (G109/3)

Bir başka beyitte de Allah'ın yüzünü görmenin şaşkınlığı içinde ne yapacağını bilememe dile getirilir.

Olmış tutalum ruʿyet-i dīdār müyesser
Bu hayret ile zevk-i temāşayı kim ister (G29/2)

B. TOPLUM

1. Şahıslar

a.Tarihî Şahsiyetler

aa. Sultanlar

Divanda Osmanlı padişahlarından sadece Sultan IV.Murâd ve Sultan İbrâhîm'in adları anılmıştır.Metindeki Sultan İbrâhîm'in cülûsuyla ilgili 3 numaralı tarihte, önce Sultan IV.Murâd'ın ölümü, daha sonra da Sultan İbrâhîm'in tahta çıkışı anlatılır. Şehrî'nin bu padişahlarla ne bir ilişkisi, ne de onlara ithafen yazılmış medhiyesi vardır.

> Gâzi Sultân Murâd el-merhûm
> İde rûhun behiştiyân taʿẓîm
> ...
> Şehrî tefhîm içün didi târîh
> Mihr-i evc-i saʿâdet İbrâhîm (T3/ 1-6)

bb. Diğer Devlet Erkânı

Divan'da padişahlardan sonra, sadrazam olarak adı anılan devlet adamı Gürcü Mehmed Paşa'dır. Şehrî, bir süre söz konusu sadrazamın tezkireceliğini yapmış ve ona iki tane de medhiye (K6 ve K9'daki kıtʿa-ı kebîre) sunmuştur. Bir başka üst düzey devlet adamı hem bir gazelde (G85/5) adı anılan ve kendisinden ihsan istenilen, hem de bir tarih manzumesinde yer alan Şerîf Paşa'dır. Bunlardan başka adı anılan devlet erkanı (K6, K8 ve K11'deki kıtʿa-ı kebîre) sunulan ve bir tarih kıtasında (T/1) adı anılan Kethüdâ Seyyid Mustafa Bey, mesnevi nazım şeklinde manzum mektûp sunulan Velî Ağa ve tarih manzumelerinde adları anılan Gümrük Emini Ahmed Ağa(T/9), Seyyid Muhammad Ağa(T/5, T/8) ve Emîr Güne Oğlu Tahmasb (Yusuf) Han (T/4)'dır.

cc. Şairler ve İlim Adamları

aaa. Nefʿî

17. yüzyılın ilk yarısının en önde gelen şairi olan Nef'î, daha önceden de belirttiğimiz gibi, Şehrî'ye hocalık yapmış, yetişmesinde oldukça önemli rol oynamıştır. Kasîdelerin birinde yer alan merhûn beyitlerde Nef'î'nin adını anar ve,

Medh-i zātında ben ol şā'ir-i nev-nutkam ki
Görse mu'cizerî-i şi'rümi Nef'î-i zā'im

Bikr-i endîşesin āgūş-ı beyānından alup
Şerm ile dāye-i ilhāma iderdi teslîm (K7/22-23)

diyerek yazdığı yepyeni şiirleri Nef'î'nin de beğeneceğini belirtir. Bunun dışında G/105 numaralı hem nazîre, hem de müzeyyel olan gazelde Merdiyā diyerek Nef'î'yi kasdetmesi söz konusudur.

bbb. Fehîm

Şehrî, Fehîm'in adını iki gazelde (G12/6 ve 83/5) anar. 12 numaralı gazelde hem Fehîm'in ölümüne , hem de ikisinin de yeni tarzda şiirler yazdığına işaret eder.

Şehrî el-hāsıl Fehîm idi o da oldı 'adîm
Tāze-gūyān-ı Sitānbul'da benümle hem-cevāb (G12/6)

83 numaralı gazel ise müşterek gazel olması açısından dikkate değerdir. Fehîm'in de aynı vezin, redif ve kafiyede gazeli bulunmaktadır ki, bu gazellerde her iki şair de mahlas beyitlerinde birbirlerinin adlarını anmışlardır.

Hem-rāhî-i Fehîm ile n'itdükse eyledük
Ol bezmgāha Şehrî'yi de mahrem eyledük (G83/5)

Şehrî ile Fehîm idüp i'cāz-ı 'aşkı fāş
Sihr-i bedîhîde nigehin mülzem eyledük (Üzgör 1991 s.536)

ccc. Şeyhü'l-islām Yahyā

Şeyhü'l-islām Yahyā'nın adı metinde geçmemektedir. Fakat sadece Kayseri nüshasında, aynı zamanda müzeyyel olan "bulunur" redifli gazelde açık bir şekilde Şeyhü'l-islām Yahyā'nın adı anılmıştır. Diğer nüshalar da da bu kişinin Şeyhü'l-islām Yahyā olduğuna dair önemli ipuçları vardır.

Cenāb-ı Hazret-i Yahyā Efendî kim anda (Ka)

Cenāb-ı Hazret-i Paşa-yı muhterem k'anda
Ri'āyet-i şu'arā ragbet-i hüner bulunur (G34/6)

ddd.Veysî

Bu yüzyılın önde gelen nesir üstadlarından olan Veysî de bir mukayese sonucu anılmıştır. Şehrî, bu beyitte, sadece şiirde değil, aynı zamanda nesirde de söz sahibi olduğunu iddiā etmiştir:

Dārü'l-inşāyı cihāndan iderüm Veysî'nün
Zāt-ı mādumu gibi şöhret-i nesrinde adīm (K7/25)

eee. 'Urfî-i Şirāzî

'Urfî, divanda iki beyitte anılmıştır. Şehrî, bu beyitlerde, Sebk-i Hindî üslûbunun en önde gelen temsilcilerinden biri olan 'Urfî'nin şiirlerini yakından tanıdığını ve beğendiğini belirtmektedir.

Suhan-ı derdnāk-i 'Urfîden
Şehrî her-vechle habīr benem (G100/8)

Göreydi tāzegî-i nutk-ı şūhumu 'Urfî
Rūh-ı necābete eylerdi gurre-i tahsīn (K1/12)

fff. Tālib-i Amūlî

Sebk-i Hindî'nin en önde gelen temsilcilerinden biri olan Tâlib, Şehrî'nin beğendiği, takdir ettiği ve aynı zamanda hem sanatının, hem de üslûbunun esiri olduğunu söylemekten çekinmediği şairdir.

Tâlib-i tâze-gûyun el-hâsıl
Şîve-i tab'ına esîr benem (G100/12)

ggg. Sâ'ib-i Tebrîzî

Şehrî'nin beğendiği şairlerden birisi de Sâ'ib'tir. Sâ'ib'in "sana" redifli Türkçe gazeline yazdığı nazirenin makta beytinde, Şehrî, öncelikle yazdığı bu Türkçe gazelden dolayı Sâ'ib'i yüz kez tebrik eder. Daha sonra da kendisinin bu Türkçe gazele ikiyüz şevkle cevap verdiğini belirtir.

Sad âferîn gazel-i Rûmiyânuna Sâ'ib
Ki virdi Şehrî dü-sad şevk ile cevâb sana (G3/5)

hhh. Feyzî-i Hindî, Hüsrev, Zâhir

Şehrî, 'Urfî, Tâlib ve az da olsa Sâ'ib için kullandığı takdîrkâr sözlerden hiçbirini bu şairler için kullanmaz; daha doğrusu bu şairlerin şiirlerini beğenmez. Feyzî-i Hindî, bir beyitte bir mukayese unsuru olarak anılmıştır:

Olaydı Feyzî-i Hindî o gurreye nazîr
Olurdı şekl-i süveydâya dek sefîdterîn (K1/13)

Hüsrev ve Zâhir de mukayese unsuru olarak bir beyitte anılmışlardır:

Şi'r-i nâhun be-dil-zen olmayıcak
Tutalum Hüsrev ü Zâhir benem (G100/9)

"Tırnağının şiiri, vücudu parçalayıcı olmayınca farzedelim ki Hüsrev ve Zâhir benim" diyerek, Hüsrev ve Zâhir'in şiirlerinin bir bakıma kulak tırmalayıcı, kulağa hoş gelmeyen bir özellik taşıdığını iddia eder.

iii. Enverî, Hakānî

Yine bir mukayese unsuru olarak anılan Enverî, adının ışık ve parlaklıkla olan ilgisi çerçevesinde aya benzetilirken, şair de kendisini güneşe benzetir:

Māh-tāb ise Enverî sözde
Āftāb-ı suhan-mīr benem (G100/10)

Bir başka beyitte de şair, Hakānî ile kendisini kıyaslar ve Hakānî'yi nazm şahı, kendisini de gönlü fakir hazinenin māliki olarak niteler:

Şāh-ı nazm ise tab'-ı Hakānî
Mālik-i genc-i dil-fakīr benem (G100/11)

iii. Senāyî (Hakīm Ebu'l-Mecd bin Adem)

Senāyî, Gazne hükümdarı ile yakın dostluklar kuran, atının bir külhanın önünde durması sonucunda, külhanda şarap tortusu içen layharla aralarında geçen bir konuşma sonrasında dünya zevklerinden elini eteğini çeken ve inzivaya çekilen, tasavvuf ve tevhide dair oldukça güzel şiirler yazan bir şairdir. Divanda benzetme ve mukayese amacıyla anılmıştır.

Çemensitān-ı hayālüm şigüfte oldukça
Olur revān-ı Senāyî gül-i tahassür-hīn (K1/15)

jjj.Selīm

Selīm, inşādaki ustalığı dolayısıyla anılmıştır. Geçtiği her iki beyitte de şair, kendisini inşāda Selīm'den üstün görür.

Beyān-ı vākî-i şi'rümi göreydi Selīm
İderdi genc-i dilin vakf-ı elzem-i tahsīn (K1/16)

Vasf-ı cengünde ben ol münşî-i mümtāzam ki
Eylesem kilk-i fesāhatla ger inşā-yı Selīm (K7/24)

kkk. Hassān

Bir beyitte adı geçen Hassān, Hz. Peygamber'in takdīr ettiği şairlerdendir. Bir müzeyyel gazelde söz konusu edilen Hassān, büyük bir ihtimalle Şeyhü'l-islām Yahyā ile kıyaslanmıştır:

O suhan-senc ki ser-hūş- hum-ı fikretîdür
Āhirīn rikkat-i Hassān-ı belāgat-perdāz (G60/7)

lll. Aristo(Muallim-i Evvel)

Eski Yunan filozoflarının en meşhur ve büyüklerindendir. Meşhur İskender'in de hocalığını yapmıştır. Melikü'l-Hükemā lakabıyla da anılmıştır. Beyitte de Mu'allim-i Evvel lakabıyla ve teşbih amacıyla anılmıştır.

Harīk-i hikmeti 'akl-ı Mu'allim-i Evvel
Garīk-i kudreti fehm-i Mütercim-i Sānī (K2/22)

mmm. İbn-i Sinā (Bu-Āli)

İbn-i Sīnā sadece bir rubaîde ve engin bir hikmete sahip olmasından dolayı şair tarafından bir mukayese unsuru olarak anılmıştır.

Ben vuslat içün hicrden efgān itmem
Cem'iyyet-i hicrānı perīşān itmem
Ger hikmet ile Bū-'Alî-i vakt olsam
Ben derd-keşem derdüme dermān itmem (R/2)

dd. Ressām ve Nakkaşlar

aaa. Mānî

Meşhur Çinli bir nakkaş ve ressamın adıdır. Yaptığı resimler çok güzel olduğu için bu özelliğini müridlerine gökten inen bir mucize olarak göstermiştir. Nigāristan, Erteng

veya Erjeng adlı resim mecmuası ile ünlüdür. Edebiyatta daima bu mecmua ile birlikte anılır. Sevgilinin güzelliği bahsinde, çok sözü edilen bir imajdır.(Pala, 1989:103) Geçtiği beyitte Bihzād ile birlikte anılmıştır.

Kor mı efzūn-ı ānı Bihzādun
K'ala nakşını Mānî Bihzādun (G82/1)

bbb. Bihzād

Büyük bir Türk minyatür ve ressamıdır. Herat'ta yaşamış, Hüseyin Baykara ve Ali Şir Nevaî'den teşvik görmüştür. Eserleri hālā müzelerde sergilenmektedir. Çok taklīd edilmiştir. (Pala, 1989:155) "Bihzād'un" redifli gazelde şair, Bihzād'ın kişiliği ve sanatına uygun bir söylem ve temayla karşımıza çıkmıştır:

Hatt-ı butlān çeker hilāl üzre
Kalem-i ebruvām Bihzādun (G82/2)

Kilk-i nakkaş-kudretün 'acebā
Müyî midür miyānı Bihzādun (G82/4)

b. Mitolojik ve Efsanevî Şahsiyetler

aa. Rüstem

İran tarihi ve mitolojisine ait bu şahıs, kahramanlığı ve pehlivanlığıyla ünlüdür. Daha gençliğinde birçok devleri öldürmüş ve olağanüstü başarılar göstermiştir. Geçtiği beyitlerde benzetme ve mukayese unsuru olarak, daha çok gücüne ve kuvvetine işaret edilmiştir. Aşağıdaki beyitte şair, memdūhunun ne kadar güçlü ve kuvvetli olduğunu Rüstemle mukayese ederek ortaya koymaya çalışmıştır:

Rüstem-ecdād-ı vegā-pīşe-i bī-hem-pā kim
Besdür ol merd-i hünermende dem-i ceng-i 'azīm (K7/17)

Bir rubāîde de sevgilinin bakışlarına Rüstem'in bile dayanamayacağı dile getirilir:

Ey tīr-i nigāhı güzerān-ı mihr ü mehe
Vā-beste-kazā o dām-ı zülf-i siyehe
Ben kanda senün gamzene karşu koymak
Rüstem döyemez o bürzvāne nigehe (R/615)

bb. Ferīdūn

Pişdādiyān sülālesinden altıncı hükümdar olup, zālim Dahhāk'ın öldürülmesinden sonra tahta geçmiştir. Divanda, yapılan bir hānenin övülmesi çerçevesinde, böyle bir hāneyi Ferīdūn'un bile yapmadığı dile getirilir:

Ne Ferīdūn temekkün itdi ne Cem
Böyle bir mesken-i tarabnāki (T8/3)

cc. Cem

Divanda adı en çok anılan şahsiyettir. Hemen bütün beyitlerde kadeh ve şarāpla birlikte anılmıştır. Özellikle cām-ı Cem tamlamasıyla şarābı bulduğuna telmih yapılır. Bir beyitte müdām kelimesinde ihām sanatı yaparak sürekli ihsān kadehiyle sarhoş olduğunu söyleyen şair, Şehrî'den efsane söylemeyi bırakmasını, çünkü Cem'den bile birşey görmediğini belirtir:

Müdām sāgar-ı ihsān ile ser-mestüz
Koya fesāneyi Şehrî Cemün nesin gördük (G85/5)

Bir başka beyitte yine Cem'in kadehine, tezat sanatı çerçevesinde, atıfta bulunarak şöyle der: "Ey çılgın gönül! Zevk içerisinde gamın zehirli suyunu iç (çek)ve minnetle olan Cem'in kadehini de artık anma."

Çek zevk ile zehr-āb-ı gamı ey dil-i şeydā
Minnetle olan cām-ı Cemi itme temennā (G8/1)

dd. Hātem

Arap kabileleri arasında daha çok cömertliğiyle tanınmış olan İbn Abdullah b. Sa'd'ın lakabıdır. Hz. Peygamber zamanında yaşamışsa da peygamberliğine erişememiştir. Çok zenginmiş. Divanda adının geçtiği hemen hemen bütün beyitlerde cömertliğine atıfta bulunulmuştur. Şair çoğunlukla memdûhunu bu adla anar.

Yiter çok sıklet itme har-gedâlar gibi ey Şehrî
Ki vâkıf oldı 'arz-ı hâlüne ol Hâtem-i devrân (G/5)

ee. İskender

Tarihte Büyük İskender (İskender-i Zükarneyn)le Mekadonya hükümdarının oğlu olan ve İran'ı zapteden İskender (İskender-i Yunanî) olmak üzere iki İskender vardır. Divanda Aristo'nun icad ettiği kabul edilen ve uzağı gösteren ayna ile ilgisi dolayısıyla İskender-i Yunanî anılmıştır:

Bâgda gül-gonca-i şebnem be-dest itdi şikest
Kıymet-i âyîne-i İskender ü câm-ı Cemi (G126)2)

c. Masal ve Hikâye Kahramanları

Şehrî Divanı'nda yer alan masal ve hikâye kahramanları Leylâ ile Mecnûn, Ferhad ile Şîrîn ve Mahmûd u Âyâz'dır. Bu kahramanlar sevgili ve âşık için birer sembol olarak anılmışlardır.

aa. Leylâ ile Mecnûn

Divanda daha çok Mecnûn adı geçmektedir. Mecnûn; garîb, divâne ve sahra(çöl) gibi unsurlarla olan münasebeti dolayısıyla beyitlerde yer almıştır. Leylâ ise daha çok bir benzetme unsuru olarak işlenmiştir. Her iki unsurun bir arada bulunduğu beyitte söz ve ma'nâ arasındaki yakınlık Leylâ ile Mecnûn'un birbirlerine sarılmaları şeklinde hayâl edilmiştir:

Ne nâme lafzî ma'nâsına meftûn
Sarılmış gûyiyâ Leylâya Mecnûn (MesI/4)

Mecnūn Leylāya olan aşkından karşılık görmeyince kendini çöllere atar, orayı kendisine mesken edinir:

Biri kūh-ı gam kabūl itmiş biri sahrā-yı derd
Merd-i ʿaşkun āferīn Mecnūn ile Ferhāduna (G117/4)

bb. Ferhad (Kūh-ken)ile Şīrīn

Divanda adları sık geçen masal kahramanlarıdır. Şair, açık istiare yoluyla Ferhad yerine daha çok Kūh-kenʾi kullanmayı tercih etmiştir. Bu yönüyle de Ferhadʾın Şīrīnʾe ulaşmak için deldiği Bīsütūn Dağʾına telmih yapılmıştır:

Yā Rab bu ne iʿcāz-ı hüsündür ki o āfet
Şīrīnʾi şeker-hande ile Kūh-ken eyler (G37/2)

Şīrīn, kelimenin tatlı anlamı sebebiyle çoğu zaman sevgilinin dudağı ve öpücüğü için bir benzetme unsuru olur ve bazen tevriyeli kullanışlar içinde beyitlerde yer alır:

Be-kef-i Kūh-ken ki tīşe-i şevk
Feyz-i būs ile oldı Şīrīnkār (K5/55)

cc. Mahmūd ile Ayāz

Gazneliler Devletinin büyük hükümdarı olan Mahmūd, daha çok şairlere karşı cömertliği ile tanınmıştır. Ayāz ise Mahmūd-ı Gaznevîʾnin kölesi ve mahbūbudur. Divanda geçtiği beyitte, tezat sanatı çerçevesinde aşk çabasının köleyi şah, şahı da köle yaptığı; buna şahid olarak da Mahmūdʾun gönlünü ve Ayāzʾın büyüsünü gösterir:

Himmet-i ʿaşk şehi bende ider bendeyi şāh
Buna şāhid dil-i Mahmūd ile efsūn-ı Ayāz (G60/2)

dd. Zelīhā (Züleyhā)

Zelīhā, önce Mağrib melīkesi, daha sonra Mısır azizinin karısı olmuş , fakat Hz. Yūsuf ile evleninceye kadar eline erkek eli değmemiştir. Hz.Yūsufʾu rüyasında görerek

āşık olmuş, kocası Hz.Yūsuf'u pazarda satın alıp eve getirince, ona olan aşkını dile getirmiş, Hz.Yūsuf'tan karşılık bulamayınca da Hz.Yūsuf'un gömleğini yırtması zindana atılmasına sebep olmuştur. Aşkına kavuşma yolunda oldukça sıkıntılı günler geçirdikten sonra, sonunda Hz.Yūsuf'a kavuşmuştur.[8]

Zelīhā adının geçtiği beyitlerin hemen hepsinde Hz.Yūsuf'la olan ilişkisine telmih vardır.Bir beyitte "'aşk-ı bī-hicāb" istiaresiyle yer almıştır:

Sadā-yı çāk gelür dahı ceyb-i Yūsufdan
Muhal oldugıçün 'aşk-ı bī-hicāb ile bahs (G15/3)

Bir başka beyitte de Hz.Yūsuf'un Zelīhā'nın elinden kurtulmaya çalışması ve sonunda zindana atılması olayına telmih vardır. Şair, bu beyitte "kara talihli āşıkların nasipsizliğine bak ki, Zelīhā'nın kucağı Hz.Yūsuf'a zindandan da beter olur," demektedir:

Mahrūmî-i 'uşşāk-ı siyāh-ahteri gör kim
Zindānter olur Yūsufa āgūş-ı Zelīhā (G8/2)

ee.Āb-ı Hayāt (Āb-ı Hayvān)

İçenleri ölümsüzlüğe kavuşturduğuna inanılan, hayat bahşeden özelliği nedeniyle de sevgilinin dudağına benzetme unsuru olarak ele alınır. Bir beyitte ise, memdūhun yaptırdığı havuz ve çeşmenin suyuyla ilgilendirilir:

Musallā-kūhsārı şevketinden çarha baş egmez
Musaffā-çeşmesi 'aynına almaz Āb-ı Hayvān (K10/8)

2. Kavimler

a. Türk (Osmanlı-Osmānî)

Osmanlı veya Osmanî kelimeleri gerçek anlamlarında, yanî bir ülke ve devlet anlamında, kullanılmıştır. Bir beyitte memdūhunun Osmanlı Devleti sınırları içerisindeki

[8] Bu konuda farklı bir bakış açısı için bkz: Celal Settari , Züleyha'nın Aşk Derdi-Hz.Yûsuf Kıssası (Çev.Mehmet Kanar), İnsan Yay. İstanbul 1988

binlerce kişiyi bey, paşa, sipahi ve zaʿîm yaptığını söyleyerek kendisinin de bu imkandan faydalanmak istediğini dile getirir. Bir başka beyitte de bütün Osmanlı ülkesini gönlünce gezdiğini dile getirmiştir:

Muhassal görmedüm bir böyle dil-ber-i şehr-i nāzük-hāk
Murādum üzre gezdüm cümle mülk-i Āl-i ʿOsmānı (K10/15)

b.Acem, Arap

Geçtiği bir beyitte kavim adından çok, bir ülke ve o ülkenin insanları kastedilmiştir:

Bu nev-be-nev eşʿar-ı gilū-sūz ile Şehrî
Nāziş-dih-i Rūm u hased-efrūz-ı ʿAcemsün (G108/5)

3. Ülke ve Şehirler

a. Rūm(Anadolu), İstanbul (Sitanbul), Manastır

Rūm adıyla Anadolu kastedilmektedir.Bir beyitte Rūmîyān denilerek Türkçe kastedilmiştir:

Sad āferīn gazel-i Rūmîyānına Sāʾib
Ki virdi Şehrî dü-sad şevk ile cevāb sana (G3/6)

İstanbul sadece bir beyitte mukayese unsuru olarak yer almıştır. Bu beyitte şair kendisini ve Fehîmʾi yeni sözler söyleyen kişiler olarak tanımlar:

Şehrî el-hāsıl Fehîm idi o da oldı ʿadîm
Tāze-gūyān-ı Sitanbulda benimle hem-cevāb (G12/6)

Manastır şehrî de şairin gezip gördüğü ve oldukça beğendiği bir yer olarak anılmıştır. Bu şehri seyredip öven şair, yeryüzü üzerinde Allahʾın yarattıklarının ne olduğunu daha iyi anlar.

Manastır şehrini seyr eyleyüp medh eyleyen ʿārif

Bilür rūy-ı zemīn üzre nedür ol sun'-ı Yezdānı (K10/1)

b. Acem, Irak, Şām, Halep, Bağdat, Kerbelā

Acem yukarıda da belirtildiği gibi hem ülke, hem de o ülkenin şairleri olarak beyitlerde anılmıştır. Bir beyitte şair , boğaz yakan şiirleriyle hem Anadolu şairlerini yalvartıyor, hem de Acem şairlerini kıskançlıklarını arttırıyor:

Bu nev-be-nev- eş'ār-ı gilū-sūz ile Şehrî
Nāziş-dih-i Rūm u hased-efrūz-ı Ācemsin (G108/5)

Irak ve Arap, bir tarih manzumesinde birlikte yer almışlardır. Bu beyitte Sultan IV. Murad'ın Bağdat seferi sonucunda teslim aldığı coğrafî mekânlardır.

İtdi A'cām-ı bed-āyīni birūn
Şāh-ı Rūm aldı 'Irāk u 'Arabı (T2/7)

Bir diğer şehir olan Bağdat da yine Sultan IV. Murād'ın Bağdat'ı fethi dolayısıyla düşürülen tarihte anılmıştı:

Feth-i Bağdad'a şeh-i barika-rev
Der-miyān eyledi tīg-ı talebi (T2/1)

Divan'da adı sık geçen şehir Şām'dır. Şair, bir vesile gidip gezdiği ve oldukça memnūn kaldığı Şām'ı, çeşitli güzelliklere sahip olmasına rağmen, insanları iyi olmadığı için (ādem kelimesini de tevriyeli kullanarak) beğenmez:

Şām-ı cennet-meşām hoşça velî
Halkının sohbetinde ālem yok

Ehl-i dil eyler mi anda karār
Tutalum cennet olmış ādem yok (Kt/6)

Şair, Şām'ı beğendiğini bir matla' beytinde "cennet Şām'a benzemezse kesinlikle oraya gitmem" diyerek belirtir:

Eylemem Şehrî tenezzül dūzah-ı ednāya ben
Benzemezse Şām(a girmem cennet-i a'lāya ben (Mat/7)

Halep, Şehrî'nin "Haleb" redifli bir gazel yazmasına neden olacak derecede güzel bir şehirdir. Bu gazelde şair, Haleb'in havasını, binasını, yollarını, sularını, rüzgârını beğendiğini belirtir. Açık artırmada cennet parasıyla satılsa Şām'ı bile üste vereceğini dile getirir:

Mālik olsam hele ben üste virürdüm Şāmı
Nakd-i cennetle mezād olsa bahāsı Halebün (G86/5)

Kerbelā, Hz. Hüseyin'in şehid edildiği yer olarak bir iki beyitte anılmıştır. (Bkz.Din)

c.Arap, Hicāz, Eymen, Ken'an

Hicaz, Arap yarımadasında Mekke ile Medine'nin bulunduğu bölgedir. Edebiyatta hem sevgilinin bulunduğu yer olarak, hem de çöl olması itibariyle serāb ve sevgilinin dudağıyla birlikte düşünülmüştür:

Hayāl-i Āb-ı Hayāt-ı lebünle 'ayş ideli
Serāba āb dirüz teşne-i Hicāz gibi (G130/2)

Ken'an, Hz.Ya'kūb peygamberin memleketidir. Bugünkü Filistin'de Sayda, Sur dolayları ile Suriye'nin bir bölümünü içine alır. Nuh peygamber'in oğullarından Ken'an adına izafeten bu adı almıştır. Māh-ı Ken'ān (Hz.Yūsuf) ve Pîr-i Ken'ān (Hz Ya'kūb) tamlamalarını kurar. (Pala, 1989:41) Māh-ı Ken'ān bir beyitte şöyle kullanılmıştır:

Ne 'aşk cāme-i 'ismet-der-i Meh-i Ken'ān
Ne 'aşk āfet-i īmān u dīn-i San'ānī (K2/35)

Eymen, Hz. Mūsā'nın Tūr Dağında Allah'ın tecellîsine nāil olduğu yerin adıdır. Geçtiği beyitte "Dün bu gamın sıcaklığı ile yolumuz Eymen'e düştüğünde Eymen'in pervānaleri bakışlarımızın ateşine üşüşdü."der.

Dün bu tāb-ı gam ile Eymene düşdi yolumuz
Üşdi pervāneleri şu'le-i nezzāremüze (G112/2)

d. Çin

Çîn, hem misk kokusunun elde edildiği bir ülke, hem de saçın büklümü anlamında beyitlerde tevriyeli kullanılır. Aynı zamanda sevgilinin saçı gibi güzellik unsuruyla birlikte düşünülür. Bir beyitte yazılan nâmenin noktalarının misk kokulu olduğu ve bunun da Çin limanından geldiğine işaret edilmiştir:

Ne nâme her nukat bir nâfe-müşgîn
Ki itmiş safhasın bendergeh-i Çîn (MesI/5)

4. Dağlar

a. Tûr

Divanda dağ adı olarak bir kaç beyitte Tûr Dağı anılmıştır. Bu unsurun kullanıldığı bütün beyitlerde Hz.Mûsâ'nın Tûr Dağı'nda Allah ile konuşması ve O'nun tecellîsine nâil olması olayına telmih vardır.

5. Sosyal Hayat

a. Sosyal Tabakalaşma

aa. Sultan ve Çevresi

Beyitlerde şehriyâr, şâh, şeh, pâdişâh, şehenşâh, server, hüsrev, hân ve hakân gibi adlarla anılan ve divanın en çok rastlanılan unsurlarından biri olan sultan, kasîde ve tarih gibi nazım şekillerinde somut bir kişiyi veya onun sıfatını oluşturur. Bu durumda da sultan, divanda en çok zikredilip üzerinde durulan sevgili, âşık, rakîb, derviş ve zâhid gibi kişi ve tiplerden ayrılarak, başlı başına bir kimse olur. (Tolasa, 1973:85) Şehrî Divanı'nda padişahlar için sunulmuş herhangi bir şiir yoktur. Sadece iki tarih kıtasında sultan sıfatına rastlarız. Bunlar da Sultan IV. Murad ve onun ölümünden sonra yerine tahta geçen Sultan İbrâhîm'dir. Ayrıca, Hz.Peygamber için yazılan 6 na'tta, O, Sultân-ı Enbiyâ ve Sultân-ı

Rüsūl olarak tanımlanır. Bunların dışında özellikle gazellerde yer alan sultan, şāh, pādişāh gibi sıfatlar özellikle sevgili için birer sıfat olarak soyut nitelikte karşımıza çıkarlar.

Sultan veya şāh, kul, köle (bende) sahibidir. Fakat aşk, bazen şahı bende, bendeyi de şah yapmaktadır. Buna en güzel örnek Mahmūd u Ayāz hikāyesinde görülür:

Himmet-i ʿaşk şehi bende ider bendeyi şāh
Buna şāhid dil-i Mahmūd ile efsūn-ı Ayāz (G60/2)

bb.bResmî,Gayr–ı Resmî Görevler, Meslekler ve Meşguliyetler

aaa.Vezīr, Kethüdā

Bu iki görevli sarayda sultanın yakın çevresinde bulunurlar. Divanda gerçek anlamlarının dışında, herhangi bir anlamda veya amaçta kullanılmamışlardır. Her iki unsur şairin memdūhu durumundadırlar. Çünkü divanda yer alan medhiyeler sadece bu iki görevli için sunulmuştur.

Kethüdā, şairin memdūhlarından biri olan Kethüdā Seyyid Mustafa Bey vasfında söylenmiş kasidelelerde ve tarih kıtasında geçer:

Medār-ı dīn ü devlet Kethüdā Big ey kerīmü'ş-şān
Murādun üzre dönsün dāimā nüh günbed-i devrān (K11/1)

bbb. Paşa, Bey, Ağa, Sipāhî, Zāʿim

Bu unsurlar divanda şairin memdūhundan istediği görevlerdir. Hepsi bir beyitte ifade edildiği gibi, paşa kelimesi bir kaç yarde yine memdūhunun sıfatı olarak beyitte yer almıştır.

Nice bin ādemi bu devlet-i ʿOsmānîde
Eylemişsün big ü paşa vü sipāhî vü zāʿim (K7/31)

Ağa kelimesi de çeşitli vesilelerle düşürülen tarihlerde yer alan kişilerle ilgilidir. Bir tarih, memdūhun ağa olması nedeniyle söylenmiştir.

ʿAkl-ı küll mertebe Mehemmed Aga
Vasf olınmaz zihn-i derrākı (T8/1)

ccc. Fāris, Sipāhî, Leşker

Askerlikle ilgili bu görevler, divanda fazla yer almaz. Yer aldıkları beyitlerde genellikle soyut bir kavramı nitelemek için veya memdūhun bir özelliğini ifade etmek için kullanılmışlardır.

Leşker, sadece bir beyitte geçmektedir. Bu beyitte nāz ve tegāfül askerinin firar ederek hazz kulağına neler söylediği noktasında bir benzerlik kurulmuştur:

İtdi firār leşker-i nāz u tegāfül
Bilmem ne söyledi yetişüp hatt kulagına (G113/2)

ddd. Kul, Bende, Çāker, Gulām, Esīr

Bu unsurların çoğu, şāh ve sultanla beraber kullanılarak tezat oluştururlar. Özellikle esīr kelimesi, āşıkın kendisi veya gönlü sevgilinin herhangi bir özelliğine kendini kaptırması, tutulması şeklinde kendini gösterir. Bu çerçevede zülf, gamze, çeşm ve kākül āşıkı kendilerine bağlarlar:

Şehrî dil-i āvāreni bir zülfe esīr it
Ser-pençe-i hürşīd ana olmaya şāne (G111/5)

Olma esīr-i gamzen olam bü'l-heves -firīb
Bilmez zebān-ı ʿaşkı dil-i hurrem āşnā (G6/3)

Āşık, öylesine bir āşıktır ki, baştan ayağa sevgilisinin kākülünün (kesretinin) esīridir ve bu esāretten kurtulma korkusu yaşamamaktadır:

ʿĀşıkam ʿāşık ki ser-tā-pā esīr-i kākülem
Himmet-i ʿaşk ile teşvīş-i rehā bilmem nedür (45/3)

Bir beyitte de şair esîr kelimesiyle, yeni şeyler söyleyen Tâlib'in üslûbunu beğendiğini anlatmak ister:

Tâlib-i tâze-güyun el-hâsıl
Şîve-i tab'ına esîr benem (G100/12)

Bende ve çâker ise memdûhun birer vasfı olarak bir beyitte birlikte anılırlar:

Kerâmet boynu bağlu bendesidür
Velâyet çâker-i efgendesidür (Mes II/6)

eee. Ases, Pâs-bân, Cellâd, Muhâsib, Reh-nümûn, Peyk

Bekçi anlamına gelen ases, içki içenlerin veya içkili olanların karşılaşmak veya sesini duymak istemedikleri bir kişidir.

Gelmez sımâ'-ı şevka nevâ-yı heves lezîz
Mestâneye olur mı sadâ-yı 'ases lezîz (G22/1)

Gece bekçisi demek olan pâsbân, sevgilinin bulunduğu yeri bekleyen, ona herhangi bir kötülük gelmesine engelleyen kişidir. Bu nedenle daima uyanık olması gerekir:

N'ola olur ise misl-za'f-ı 'aşk ile Şehrî
Gubâr dergeh-i yâr oldı pâsbân gâfil (G87/5)

Cellâd, gerçek anlamı dışında sevgilinin gamzesi, kirpikleri, kaşları ve gözlerinin âşıkın gönlü ve cânı üzerinde öldürücü özelliğiyle beyitlerde yer almıştır:

'Aşka çekdi tîg-ı bî-dâdın hazer Şehrî hazer
Ol kadar virmiş icâzet gamze-i cellâdına (G117/5)

Ey güşe-i çeşmi fitne-âbâd
Mülk-i dile şâh-ı gamze cellâd (TkI/1)

Reh-nümūn, yol gösterici, kılavuz anlamındadır. Şair beyitte "öylesine kötü bir talihe sahibim ki, bin tane hızır bana kılavuzluk yapsa, yine de yolumu bulamam" der.

Ben ol gümgeşte-i deş-i ferāmūşî-i bahtam ki
Olur güm-reh kazā bin Hızrı bana reh-nümūn itse (G115/2)

Mektup ve haber getirip götüren anlamına gelen peyk, bir beyitte sevgiliden haber getiren kişi olarak beyitte yer alır:

Ne nāme hoş haber çün peyk-i cānān
Ne nāme bī-eser mānend-i ihsān (MesI/8)

Bir başka beyitte de peyk-i felek tamlamasıyla aya seslenir ve yaptığı dualardan herhangi bir iz olmadığını; onun da başıboş bahtı gibi kendisine dost olduğunu söyler:

Hīç yok peyk-i felek gerd-i duʿāmızdan eser
O da yār oldı gibi tālīʿ-i āvāremize (G112/3)

fff. Müneccim, Fukahā

Her iki unsur da divanda sadece bir beyitte geçmekte ve memdūhun vasfetmede aracı olarak kullanılmışlardır.

Nitekim gurre vü salhında meh-i mezbūrun
Fukahā ile müneccimler ide bahs-ı ʿazīm (K7/34)

ggg. Nakkāş, Mühendis, Miʿmār

Kilk-i nakkāş-kudretün ʿacebā
Müyî midür miyānı Bihzādun (G82/4)

Mühendis ve mimār, bir tarih kıtasında birlikte anıldıkları gibi, mimār tek başına bir iki beyitte de bina yapan, tamīr eden anlamında kullanılmıştır:

İtmesün mi mühendis takdīr

Fikr-i miʿmār-tabʿına tahsīn (T7/4)

Bir beyitte miʿmārla parlayan güneş arasında viran bir yeri bayındır yapma aydınlatma açısından ilgi kurulur:

Dil-i virānem idemez taʿmīr
İtse hūrşīd-i enveri miʿmār (K5/66)

hhh.Tabīb, Hekim

Hekīm (tabīb) geçtiği beyitlerde hem gerçek anlamında kullanılmış, hem de sevgili olarak düşünülmüştür:

Müjgānuna sipāriş ider çeşmî hastasın
Nabz-ı derūnı nīş ile yoklar tabībimüz (G57/2)

ıii. Muallim, Üstād

Muallim bir beyitte Muallim-i Evvel tamlamasında Aristoʾya telmihen kullanılmıştır:

Harīk-i hikmeti ʿakl-ı Muʿallim-i Evvel
Garīk-i kudreti fehm-i Mütercim-i Sānî (K2/22)

Üstād, herhangi bir alanda, yeteneğini ve ustalığını kabūl ettirmiş kişidir ve beyitlerde bu anlamda kullanılmıştır. Bunu şiirde ve ilm-i vefādārîde daha belirgin bir şekilde açıklar:

Ülfet-i Şehrîʾden itmen ictināb ey ehl-i nazar
Ben anı ʿilm-i vefādārîde üstād eyledüm (G96/5)

iii. Mutrib

Mutrib, çaldığı sazla güzel, nağmeli sesler çıkaran kişidir. Şair, bir beyitte kendisini mutrib olarak tanıtır ve sevgiliye şöyle seslenir: " Ben senin meclisinin ezgili sesler çıkaran

mutribiyim ki āteşli, yakıcı bir taksim yapsam Zühre'nin sinesini dağlarım diyerek kendisini feleğin çalgıcısı olan Zühre ile kıyaslar:

Meclisinde benem ol mutrib-i hoş-zemzeme kim
Zühre'yi dāg iderüm sūz ile itsem taksīm (K7/27)

jjj. Bāğbān, Meşşāta

Bāğbān; bağ-bahçe işleriyle ilgilenen, su veren, ağaçları ve çiçekleri budayan, bu yerleri yabancı maddelerden temizleyen kişidir. Böyle olmasına rağmen bir beyitte emel goncasının açılmasından haberi olmayan, gāfil kişi olarak ifade edilir:

Dil oldı bismil-i tīg-ı nigāhı cān gāfil
Açıldı gonca-ı āmāli bāgbān gāfil (G87/1)

Bir beyitte adı geçen meşşāta, gelinin başı, yüzü ve yüzdeki benle meşgul olan, gelini süslemekle görevli kadına verilen addır. Geçtiği beyitte gelinin kākülü ile şāne (tarak) arasında ilgi kurulmuştur:

Perīşānlık olurdı kāküle ʿayb
Kef-i meşşātada ger şāne olsam (G94/6)

kkk. Harīdār, Müşteri

Alıcı, pazardaki alışverişte alış tarafını temsil eden, satılan bir mala talip olan anlamlarına gelen bu kelimelerden harīdār āşıklar için, müşteri de Zelīhā için kullanılmıştır. Her iki kullanımda da amaç, karşı tarafın güzelliğine talip olmaktır:

ʿUşşāk degül mi cinsî hüsne
Cān u dil ile olan harīdār (TkII/5)

Aşağıdaki beyitte Hz.Yūsuf'un Mısır'da kurulan pazarda köle olarak satılmasına telmih yapılmıştır. Hz.Yūsuf'u satın alan Mısır Aziz'i olmasına rağmen, beyitte alıcı olarak Zelīhā zikredilmiştir. Zelīhā'nın beyitte müşteri olarak ifade edilmesinde özel bir amacın olduğunu sanmaktayım. Müşteri aynı zamanda bir yıldız adıdır. Bu yıldızın etkisinde olan

kişi, hayatının ilk safhalarında bir takım sıkıntılara düçâr olur. Fakat daha sonra mutluluğa ve huzura kavuşur. Bu durum Zelîhâ'nın hayatında da görülmüştür. Bu nedenle de şairin müşteri kelimesini tevriyeli kullanarak böyle bir amacı güttüğünü söyleyebiliriz:

Be terâzû-yı hüsn-i Yûsuf-senc
Be-Zelîhâ-yı müşteri-âzâr (K5/57)

lll. Küttâb

Küttâb bir kıtada geçmektedir ki şair bu kıtada mesleğini belirtmektedir:

Küttâb arasında meskenim saff-ı-mi'âl
Olursa kıyas eylemenüz ednâyam
Ser-nâme-i ta'zîmde ol kavm-i güzîn
'Ünvân ise ben nümûne-i imzâyam (Kt/3)

cc.Diğer Tipler

aaa. Çocuk (Tıfl), Mahdûm, Dadı (Dâye)

Bu tiplerden mahdûm, şairin ölen oğlu için söylediği mersiyede oğlu için kullandığı kelimedir.

Tıfl olarak ifade edilen ise sevgilidir. Şair sevgilisini namus dadısının elinde yetişmiş ve gölgesinden bile utanan biri olarak tanıtır:

Dilsitânum tıfl-ı 'ismet-dâye bir mahbûbdur
Sâyesinden eyler istihyâ 'aceb mahcûbdur (G31/1)

Dâye de sadece yukarıdaki beyitte namûs dadısı olarak ifade edilmiştir.

bbb. İhtiyâr (Pîr), Genç (Cüvân)

Pîr yaşlılığın ifadesi olarak tıfl ile tezat şeklinde bir beyitte geçer:

Bu fenāda şigūfeveş efsūs
Tıfl-ı nā-hurde-sāl-ı pīr benem (G100/3)

Cevān ise memdūhunun bir sıfatı olarak kullanılmıştır:

Felek behā-güherā müste'idd-i her-hünerā
Eyā güzīde-cevān merd-i āfitāb-in'ām (K6/25)

ccc. Gelīn (Arūs)

Bu unsur güle teşbih edilerek kullanılmıştır. " Gülün gelin başına, yüz görümlüğü için, jāle gibi gazelin mücevher parçasını saçtım."

Ser-i 'arūs-ı güle rū-nümā içün kıldum
Misāl-i jāle güher-dāne-i gazel īsār (K3/27)

ddd. Yetīm, Garīb, Dilenci (Sā'il)

Toplumsal birer eleman olan bu tiplerden yetīm, beyitlerde dürr-i yetīm, dürr-i yetīm-i bī-kadr, yetīm-i gonca-i bī-reng ü būy-ı hırmān ve eşk-i yetīmāne gibi tamlamalarda işlenmiştir.

Şair kendisini bir beyitte şu şekilde tanımlamıştır: " Ne yazık! Ben, emelin sonbaharında yetişmiş gül bahçesinde ümitsizlik kokusu ve renksiz goncasının yetimiyim."

Bu gülsitān-ı hazān-perver-i emelde dirīg
Yetīm-i gonca-i bī-reng ü būy-ı hırmānam (G93/5)

Kimsesiz, tek başına ve zavallı anlamlarına gelen garīb, bir beyitte talih yıldızıyla karşılaştırılır ve gökyüzündeki baht yıldızım gül bahçesinde oturan şebnem gibi garīb ve değersizdir.

Felekde ahter-i bahtum garīb ü bī-'izzet
Misāl-i şeb-nem-i gülşen-nedīd pīşe-nişīn (K1/41)

Dilenci anlamına gelen sā'ilin kullanımında aynı zamanda bir gelenek de ortaya konulmuştur. "Temiz yaratılışında o derece iyilik var ki, dilenci kāfir dahi olsa onu kapıdan çevirmek istemez."

Şu denlü lutf u kerem var nihād-ı pākünde
Ki istemez ide kāfir de olsa sā'ili red (T6/4)

eee. Sākî, Sarhoş (Mest, Ser-mest)

Sāki, bazen meclislerin içki dağıtan önemli bir unsuru bazen de sevgili olarak düşünülmüştür. Çoğu beyitlerde seslenilen şahıstır. Sākî, bazen içki ikrām eder, bazen de āşığını gönlünü eğlendirir. Sākînin bulunduğu meclis āşık için bayram yeri gibidir:

Dem o demdür kim bu nüzhetgāhda şām u seher
Bir elinde zülf-i sākî bir elinde cām ola (G116/4)

Bazı beyitlerde soyut-somut ilişkisi çerçevesinde sākî-i dehr, mey-i sākî-i nazar-sāgar, sākî-i şehādet gibi tamlamalarda da kullanıldığı söz konusudur.

Şair, sākî-i dehr tamlamasının geçtiği beyitte, feleğin kendisine yeterince gülmediğini, nākes davrandığını, bu şartlar içinde ruhunu teslim ettiğini söyler:

İtmesün mi Şehrî hamyāze-keşān-ı teslīm-i rūh
Sakî -i dehrün şu'ūr-ı nā-kes-ikrāmı galat (G68/5)

Sarhoş, veya mest, bu özelliğini ya somut olarak içkiden alır, ya da sevgilinin bakışlarından, gözlerinden ve özellikle dudaklarından alır. Mest, bazen āşıktır, bazen de sevgilinin gamzesidir. Gamze bu haliyle daha çok bed-mest (Körkütük sarhoş) olarak nitelenmiştir.

Ki bezm-i gamze-i bed-mest-i yār da idemez
Kemend-i nāle ile zabt-ı āh-ı 'āşık-ı zār (K3/18)

Mest, beyitlerde mest-i mey-i ruhsat, mest-i mey-i Hudā, ser-mest-i insāf, bezm-i gamze-i bed-mest-i yār, gamze-i bed-mest-i yār, mest-i hāb, mest-i harāb-ı mes'iyyet, mest-i nāz gibi tamlamalarda işlenmiştir.

Sarhoş, aynı zamanda içkinin tesiriyle ne yaptığını bilmez. Kendinden geçtiği zaman, kendi bir yerde, destarı da bir başka yerde, meyhane kapısının önünde sızıp kalır.

Der-i mey-hānede Şehrî-i rüsvā-mesti dün gördüm
Yıkılmış kendi bir yirde yatur destārı bir yirde (G119/5)

Yukarıda da söylediğimiz gibi sarhoşluk sadece içki yoluyla olmamaktadır. Sevgili, nāz ve gururdan, āşık ise sevgilinin bakışından, cilveli bir hareketinden sarhoş olabilmektedir.

Dād itdüm o mest-i nāza bu şeb
İtdi rahm āh-ı cān-güdāza bu şeb (G11/1)

Bütün bunların yanı sıra āşık veya şair, şefkat ve ihsānın bolluğundan da sarhoş olabilmektedir. Tābî ki buradaki sarhoşluk daha farklı bir anlamı çağrıştırmaktadır.

Müdām sāgar-ı ihsān ile ser-mestüz
Koya fesāneyi Şehrî Cem'ün nesin gördük (G85/6)

fff. Kātil, Hūnî

Bu unsurlar sevgiliyle ve sevgilinin güzellik unsurlarından olan göz, gamze, kaş ve kirpikle ilgilidir. Tezat ve leff ü neşr sanatlarının ön planda olduğu bir beyitte, şair sevgilisine seslenerek şöyle der: "Yan bakışların cānın düşmanı olmasa ona hūnî demezdim. Aynı şekilde saçların da imānın hasmı olmasa ona kāfir demezdim."

Gamzene hūnî dimezdüm düşmen-i cān olmasa
Zülfüne kāfir mi dirdüm hasm-ı īmān olmasa (G122/1)

ggg. Gammāz

Gammaz bir yerdeki fitnecilerin başıdır. Bazen sevgilinin yan [illegible], bazen de āşık olarak nitelenen bülbül, gammaz olarak karşımıza çıkar. Aşağıdaki beyitte sevgili gonca-ı mestūr (örtülü gonca), bülbül de onun bu durumunu ihbar eden (gammaz) olarak tasavvur edilmiştir:

Bir sencileyin gonca-i mestūr açılmaz
Bir bencileyin bülbül-i gammāz ele girmez (G51/2)

b. Eğlence Hayatı

aa. Bezm (Ayş, Meclis) Meyhāne

Bezm somut olarak içki ve eğlence topluluğunun yanısıra soyut olarak her türlü topluluğu da ifade etmek amacıyla kullanılır. Örneğin bezm-i rızā, bezm-i aşk, bezm-i nāz u niyāz, bezm-i gamze-i bed-mest-i yār ve bezm-i ismet gibi.

Somut olarak sākî, mutrib, mey gibi unsurlardan meydana gelen mecliste bulunan insanda üzüntü ve keder diye bir şey kalmaz:

Tutmaz bu bezm içre keder kalmaz vücūdumdan eser
Dest-i fütāde devr ider peymāneyem peymāneyem (G102/3)

Bir beyitte "aşk meclisindeki āşıkın kadehi boş olur ise ne olur. Aşk meclisinde āşıkın nevālesi esnemekte, iç çekmektedir."

Tehī-derūn olur ise n'ola piyāle-i ʿāşık
Ki bezm-i ʿaşkda hamyāzedür nevāle-i ʿāşık (G77/1)

Bir beyitte mecliste yer alan sevgilinin güzelliğinin meclisi aydınlattığına işaret edilir. Bu aydınlık, pırıl pırıl mecliste, āşıkın gönlü üzerlik tohumu gibi raksetmeye başlar:

Şuʿā-ı hüsni kıldı bezmi pür-tāb
Sipendāsā dil-i ʿuşşāk ider raks (G66/3)

Bir başka beyitte de gönlün rızā meclisinde sabırsızlık içinde olduğu, şehâdet sākîsinin ise oldukça ağır davrandığı dile getirilmiştir:

Dil bezm-ı rızāda el-ʿatāş-gū
Sākî-i şehādet ise müncil (TkV/2)

Şair, bir beyitte de bezm-i nāz u niyāz tamlamasıyla aşkın kısa tarifini yapar:

Bezm-i nāz u niyāzda Şehrî
Bir gazel didi şūh u tāze bu şeb (G11/6)

Ayş-ābād-ı dünyā, ayş-ı bahar, tezerv-i ayş ve bünyād-ı ayş gibi tamlamalarda gördüğümüz ayş da eğlence meclisi olarak düşünülmüştür. Bir beyitte dünyā eğlence meclisi olarak hayāl edilir. Mey, dilber ve Şehrî'nin birarada bulunduğu meclisin şair için bayram olduğu ifade edilir:

Dem o demdür kim bu ʿayş-ābād-ı dünyāda hemān
Mey ola dil-ber ola Şehrî ola bayram ola (G116/5)

İçki içilen bir yer olarak meyhāne, tasavvufî anlamda tekke veya dergāhtır. Beyitlerde her iki anlamda da kullanılmıştır. Bir beyitte çok somut olarak içki içilen yer olarak düşünülmüştür:

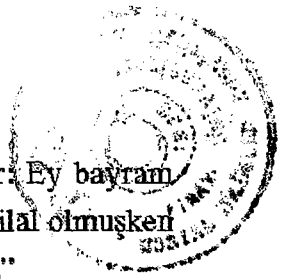
Der-i mey-hānede Şehrî-i rüsvā-mesti dün gördüm
Yıkılmış kendi bir yirde yatur destārı bir yirde (G119/5)

bb. Bayram (ʿIyd)

Sabāh-ı ʿıyd, kurbāniyān-ı ʿıyd-ı ʿaşk, ʿıyd-ı kerīm, sabāh-ı ʿıyd-ı hoş-eyyām ve sehergeh-i ʿıyd-ı sıyām-ı hoş-encām gibi tamlamalarda işlenen bayramla daha çok Ramazan bayramı anlatılmak istenilmiştir. Bir ay süren oruç sonunda şair, bayramı büyük bir coşku ve sevinç içinde karşılar. Ramazan bayramının gelişinin hilālin görünmesi ile anlaşılması dolayısıyla beyitlerde her iki durum birlikte anılır.

Hoşā sehergeh-ı ʿıyd-ı sıyām-ı ʿayş-eyyām

Ki kıldı halkı şeker-hand-ı zevk ile iʿām (K6/1)

Şair bir beyitte bayram sabahını kişileştirir ve ona şöyle seslenir: Ey bayram sabahı, güneşe benzeyen kadehin hiç boş olmasın. Çünkü bahtının yıldızı hilâl olmuşken (çok zayıf bir duruma düşmüşken), sen onu mehtâb (dolunay) haline getirdin."

Ey sabāh-ı ʿıyd cām-ı mihrün olmasın tehî
Kevkeb-i bahtum hilāl olmışken itdün meh-tāb (G12/3)

Şair için bayram sadece Ramazan veya Kurban bayramları değildir. Şair, içkinin, sevgilinin ve kendisinin bir arada bulunduğu ortamı da bir bakıma bayram olarak tasavvur etmektedir:

Dem o demdür kim bu ʿayş-ābād-ı dünyāda hemān
Mey ola dil-ber ola Şehrî ola bayram ola (G116/5)

Aynı gazelin matla beytinde de benzer duyguların terennüm edildiği görülür:

Dem o demdür kim sabāh-ı ʿıyd-ı hoş-eyyām ola
ʿAyşa ruhsat cāma ʿizzet sākîye ikrām ola (G116/1)

cc. Seyir ve Temāşā

Seyir, beyitlerde hem gezip dolaşmak, hem de görmek anlamlarında kullanılmıştır. Yine hem somut, hem de soyut anlamlarda gezmeyi ifade etmede kullanılmıştır. Soyut anlamda ilkbaharın gelmesi ile birlikte tabiatın gezilmesi, güzelliklerin görülmesi olarak tasavvur edilmiştir.

Dil-berān seyr-i gülistān eylesün nev-rūzdur
ʿĀşıkān sūz ile efgān eylesün nev-rūzdur (G30/1)

Aşağıdaki beyitte ise daha çok soyut anlamda kalp gözüyle seyretme dile getirilmiştir.

Bî-saʿy-ı pā-merāh ile seyr-i dü-ʿālemüz

Yokdur bizüm serāg-ı gubār-ı mesīrümüz (G47/4)

dd. Musīkî Kavram ve Terimleri(Makamlar ve Sazlar)

Musīkî ve bununla ilgili terimler ve kavramlar Şehrî Divanı'nda en az yer alan unsurlardır. Saz çalan kişi olarak ifade edilen ve yukarıda tanıttığımız mutrib dışında, bazı beyitlerde mutribin yanında sāz, mızrāb ve nagme de yer almaktadır. Bir beyitte de feleğin çalgıcısı Zühre ile zemzeme, mutrib ve taksim etmek ifadesi arasında ilgi kurulmuştur.

Ger itse meclis-i nehyinde mutrib-i gerdūn
Kef-i nevāziş ile zülf-i sāzım tezyīn

Olurdı havf ile pīçīde pāy-ı mızrāba
Misāl-i rişte med-i nagme-i muhālif-i dīn (K1/32-33)

c. Çeşitli Toplumsal Durumlar

aa. Haberleşme (Nāme, Mektūp, Arz-ı Hāl)

Āşıkların āhının āteşli defteri mektup olarak hayāl edilir. Oldukça orijinal bir hayālin dile getirildiği bu beyitte şair şöyle der: "Yabancıların, başkalarının yasaklama perdesi, āşıkın durumunu arzetmesine engel olamaz. Çünkü āşıkların āhlarının āteşe benzeyen defterleri, kağıtları mektup gibidir, onlar bu āhlarıyla durumlarını sevgiliye kolaylıkla anlatabilirler."

Hā'il olmaz 'arz-ı hāle perde-i men'i-i gayr
Āteşīn-tūmār-ı āh-ı 'āşıkān mektūbdur (G31/4)

Bunun dışında şairin memdūhu Velî Aga'ya hitāben yazdığı mektūpta nāmenin özelliklerini sıralar ve ondan ihsanda bulunmasını ister.

bb. Mektep , Ders, Ta'līm

Divanda mektep adı açık bir şekilde ifade edilmese de dolaylı olarak dile getirilmeye çalışılan unsur aşktır. Āşık, gönül tıflını aşk hocasından gam dersini alması için

okula gönderir. Bu arada şair,bir yandan ders esnasında gönül tıflının oldukça eziyet çektiğini vurgularken, bir yandan da aşktan gönül çocuğunun feryatlarına aldırmamasını ister:

Şimdiden ey ʿaşk lutf it ders-i gam taʿlīmin it
Merhamet itme āmān ṭıfl-ı dilün feryādına (G117/3)

cc. Devlet

Birçok beyitte rastladığımız devlet kavramını şair daha çok siyāsî anlamda kullanmıştır. Bu haliyle devlet, ulaşılması güç bir mevki olarak kabūl edilmiştir. Beyitlerde daha çok memdūhun sahip olduğu makam ve bu makamın devamı için yapılan dualarda yer almıştır. Şair bir kaç beyitte memdūhunun hem ömrünün, hem de devletinin uzun süreli olmasını temenni eder. Bir ki beyitte de memdūhunun din ve devletin övüncü olduğunu belirtir. Bunların yanı sıra devlet kavramının bir iki beyitte "devlet-i cāvid-i gam ve nev-sūz-ı şemʿ-i devlet" gibi tamlalalarda da daha soyut sayılabilecek bir söylem çerçevesinde kullanıldığını görmekteyiz.

ʿAşk-ı nā-şādı gedā-yı meşrebüm olsa n'ola
Devlet-i cāvid-i gamda mālik-i gencīneyem (G98/2)

Aşağıdaki beyitte de devlet divanında bilgiçlik taslamanın iyi bir şey olmadığı vurgulanmıştır ki, burada divan kelimesi hem devlet erkānının toplandığı yer, hem de şiir kitābı anlamlarında tevriyeli kullanılmıştır:

Sakın ʿarz-ı maʿārif eyleme dīvān-ı devletde
Bu ʿarz-ı hālün ey Şehrî mahallî der-kenār olmaz (G61/5)

d. İnşāî Unsurlar

Şehrî Divanı'nda az sayıda inşāî unsur bulunduğu için bu unsurları kendi arasında tasnife tābî tutmadan genel başlıklar altında vermeyi uygun gördük.

aa. Ev (Hāne, Ocak, Kā'ide), Kāşāne, Değirmen (Āsiyā), Külhan, Dergāh, Mezār, Virāne

Ev (hāne) somut, içinde oturulan ve yaşanılan bir mekān olarak daha çok hāne-i muallā, hāne-i pür-nakş, kā'ide-i muallā gibi tamlamalarda tarih kıtalarında yer almıştır. Ayrıca şair kendi durumunu bir kaç beyitte hāne-harāb olarak ifāde etmiştir. Bunların yanında çeşitli meşguliyetlerin yapıldığı yer olarak "hāne" kelimesinin şifā-hāne ve mey-hāne gibi tamlamalarda birlikte kullanıldığını görmekteyiz.

Ev olarak niteleyebileceğimiz bir unsur da ocaktır. Geçtiği beyitte evden, aileden ayrı kalmanın neticesinde içine düşülen kötü durumdan bahsedilmektedir:

Olup merdūd ocakdan kaldum āhir şöyle
Hemān āteşden ayru ol şererveş kim kalır bī-cān (K11/10)

- Kāşāne, sadece bir beyitte , yapılan ev ile ilgili olarak düşürülen tarih kıtasında anılmıştır.

Burcum revzene hūrşīdini cām eyler idi
Mālik olaydı bu kāşāneye çarh-ı gerdān (T9/6)

Değirmen (āsiyā) ve onun pervānesi, āşığın gönlüne teşbih edilmiştir. Değirmenin pervānesi rüzgārla çalışır. Dönmesi için rüzgāra ihtiyacı vardır.

Gönül pervāne-i ümmīd-i misl-āsiyā-yı bād
Ne çāre bir nefes imdād-ı lutf-ı rüzgār olmaz (G61/2)

Şifāhāne, hastalara şifā dağıtılan, onların iyileştirilmesine çalışılan yerdir. Āşık bir bakıma derd āşığıdır. Hz. İsā'nın şifāhanesi dert sahiplerini iyileştiren bir yer olsa bile, āşık buradan kendisini sağlığa kavuşturacak bir dermān istememektedir.

Ol ʿāşık-ı derdem ki devā tālibi olmam
Derd ehline vakf olsa şifā-hāne-i ʿĪsā (G68/3)

Hamam (külhan), āşıkın içinde bulunduğu aşk āteşinin yandığı yerdir. Geçtiği beyitte āteşle birlikte orijinal bir hayāl içinde düşünülmüştür: " Etrafımda binlerce bahar olsa bile gülbahçesinin bir köşesinde açılmam. Çünkü ben āteşim ve benim yerim külhanın köşesidir. "Şair bu beyitte cāy-ı tebessüm(dudak), āteş külhan ve gülzārı birlikte vererek,

cāy-ı tebessüm ile küne-i külhan arasında āşıkın gönlünü ve bedenini yakma noktasında bir kuruyor. Beyitte ayrıca küne-i külhan ile gül, cāy-ı tebessüm ile de dudak mazmununun verildiğini görürüz.

Bin bahār olsa açılmam güşe-i gülzārda
Āteşem cāy-ı tebessüm küne-i külhandur bana (G1/2)

Vīrāne; yıkılmış, harāp durumdaki bina olarak āşığın gönlü, kalbi ve vücūdu için benzetilen olur. Sevgiliden yana meydana gelen her türlü cefā, eziyet āşığın gönlünü vīrān etmektedir. Sevgilinin bu tür hareketine sebep devrāndır.

Ey dil-ber-i ālî-cenāb āhumdan eyle ictināb
Devrān beni kıldı harāb vīrāneyem vīrāneyem (G102/4)

Mezār ve türbe birer beyitte geçmektedir ve āşığın ölü vücūdunun konulduğu yer olarak anılmıştır.

Cān virürsem girye-i pür-ıztırāb-ı reşkden
Tā-kıyāmet türbetim gird-āb-ı zibāk-āb olur (G40/2)

bb. Evin Kısımları ve Müştemilatı: Kapı (Der, Derväze), Kilid (Kufl), Revzen, Matbaha, Şeh-nişīn, Havuz ve ilgili Unsurları

Bu başlık altındaki unsurların çoğu daha çok yapılan evlere düşürülen tarih kıtalarında yer almaktadır.

Kapı, evin giriş kısmıdır. Geçtiği beyitlerde memdūhun makamına başvurma yeri olarak düşünülmüştür. Memdūhun dergāhı, dertlilerin sabahın bereketli kapısıdır. Dert sahipleri dertlerine derman aramak için sabah vakti memdūhun kapısı önünde toplanırlar:

O kerīmü't-tab' ki dergāhı
Çün der-i feyz-i subh-ı bī-dermān (K9/16)

Kapıdan eve girmek için kilidi açmak gerekir. Kilidin geçtiği beyitte de kapı ile sabah vakti arasında ilgi kurulmuştur.

Açılmazdı dahi dervāze-i subh
Kilīd-i mührüne dendāne olsam (G94/5)

Bir beyitte de Hz. Ya'kūb'un görmeyen gözleri kilitli olarak tasavvur edilmiştir.

Rişt-i enzārı pā-bend oldı 'aks-i Yūsufa
Sanma nā-bīnāyı kufl-dīde-i Ya'kūbdur (G31/2)

Pencere, evin dış dünyaya açılan önemli bir unsurudur. Gökyüzündeki güneş ile cam arasında parlaklık açısından ilgi kurulmuştur.

Burcunı revzene hūrşīdini cām eyler idi
Mālik olaydı bu kāşāneye çarh-ı gerdān (T9/6)

Balkon veya pencere çıkması (cumba) olarak tanımlayabileceğimiz şeh-nişīn, eski evlerde dış dünyayı seyretme yeri olarak önemli bir işlev gören unsurdur:

Şeh-nişīn eyler idi hāne-i Firdevse eger
Tuysa bu tarz-ı cedīd üzre bīnāsın Rıdvān (T9/4)

Evin bir başka bölümü de yemek yapılan mutfaktır. Geçtiği bir beyitte himmet gökyüzü ile irtibatlandırılmıştır.

Zemīn mezra'a-ı kudretinde gerd-i hakīr
Sipihr matbaha-i himmetinde dūd kemīn (K1/28)

Havuz ve bununla ilgili unsurların tamamı iki tarih kıtasında yer almaktadır. Bu beyitlerde havuz şekil itibariye dolunaya ve āşıkların sīnesine benzetilmiştir. Bu havuzların etrafında fıskıyyeler ve bir de şadırvan bulunmaktadır. Ayrıca bu havuzun etrafında gezip dolaşan güzeller cennetteki huri ile gılmana benzetilmiştir.

Nedür ol havz-ı musaffā nedür ol bedr-i münīr
Çevresinde ne o fıskiyyeler ol şādırvan

Havz-ı Kevserde gezüp cünbiş iderler güyā
Nāzükāne bir ālāy hūri ile gılmān-ı cenān (T9/7-8)

e. Yiyecek ve İçecek Maddeleri

aa.Tatlılar

aaa. Şeker

Divanda adı en çok anılan yiyecek maddesidir. Yer aldığı beyitlerde tamamen sevgilinin gülüşüyle ilgi kurulmuştur. Bu arada Ferhat ile Şîrin hikāyesinin kadın kahramanı olan Şîrin kelimesinin, tatlı anlamıyla birlikte tenasup halinde kullanıldığını görmekteyiz.

Yā Rab bu ne iʿcāz-ı hüsündür ki o āfet
Şîrîni şeker-hande ile Kūh-ken eyler (G37/2)

bb. Yiyecekler

aaa. Yemek (Simat, Nān)

Sofra ve yemek anlamlarına gelen simāt ile ekmek anlamındaki nān sadece birer beyitte geçmektedirler. Bu beyitlerde şair bir bakıma bahtının kötülüğüne ve feleğin bir türlü güzel yüz göstermemesine içerlemektedir.

Simāt-ı Hācı Bektāş-ı Velîʾden nice bin ādem
Toyınca niʿmet alur müstahak nā-müstehak

Bana çok gördi bir nān-pāreyi ol hᵛān-ı ʿuzmādan
Esāmum üzre çekdi kilk-i zulm ile hatt-ı butlān (K11/8-9)

bbb. Meze

Meze içki meclislerinin vazgeçilmez bir unsurudur. Geçtiği beyitlerde bāde, mey ve peymāne ile birlikte yer almıştır. Bir beyitte şair kendisini mezesiz peymāneye benzetir.

Elden çıkarup neş'e-i ümmīdümü ey vāy
Bir bādesi yok bī-meze peymāneye döndüm (G90/2)

cc. İçecekler

aaa. Süt (Şīr)

Bir beyitte şekerle birlikte geçmektedir.

Fırka-ı kürsine çeşmān-ı sıyāmı kıldı
Nūş-hand-ı seherün şīr ü şekerle tenʿīm (K7/8)

bbb. Şarap (Bāde, Mey, ʿArak)

Şarap veya buna benzer keyif verici içecekler özellikle şarap ve mey, divanda adı en çok geçen unsurlardandır. Kadeh veya cāmın yer aldığı beyitlerde çoğunlukla şarap kastedilmiştir. Şarap beyitlerde mest-i mey-i ruhsat, mey-i tegāfül, cām-ı mey, mest-i mey-i Hudā, şarāb-ı laʿl, cürʿa-ı cām-ı nazar, feyz-i mey, fikr-i bāde-i vasl, mey-i nezzāre, nesīm-i mey, mev-i vahdet, tenük-şarāb, mey-i nāb, mey-i müşāhede, mey-i tesnīm, ʿarak-feşān, çekīde-i ʿarak-ı jāle gibi tamlamalarda ve dikkati çekecek derecede soyut kavramlarla birlikte kullanılmıştır.

Şarap, renk ve lezzet özellikleriyle aşk, āteş, dudak, gül, lāle, kan ve yanakla ilgili tasavvurlarda yer almıştır. Bu arada yer yer rastladığımız müdām ve ayak kelimelerinin ihām-ı tenāsüb yoluyla şarabın kastedildiği anlaşılmaktadır.

Dilā sana ciger-i dāg-ı dāg yetmez mi
Tenük-şarāba bir iki ayag yetmez mi (Mat/9)

Mey, āşığın coşan göz yaşıdır. Mey, engin denizlerin coşan damlasıdır. Mey, su içen āteştir. Mey, kendinden geçmişlerin āfetidir, onları baştan çıkarandır. Mey, aynı zamanda meleklerin feyz bağışlayanıdır.

Seyl-i ʿāşık-hurūş yanı mey

Kaʿre-i lücce-nūş yani mey

Hāk-i āteş-fürūş pīr-i mugan
Āteş-i āb-nūş yani mey (G128/1-3)

dd. Diğer Maddeler

aaa. İlāç (Devā, Dermān), Merhem

İlaç veya devā, beyitlerde daha çok hasta durumdaki āşıkla beraber zikredilir. Āşık ölümcül derecede hasta olmasına rağmen sevgiliden gelebilecek her türlü ilacı, devayı kabul etmeyecek kadar gurur sahibidir. Hatta Hz. İsā'nın şiva evi dert sahiplerine şifa dağıtsalar bile, āşık buradan herhangi bir derman beklemez

Ol ʿāşık-ı derdem ki devā tālibi olmam
Derd ehline vakf olsa şifā-hāne-i İsā (G8/3)

Āşık devasız derdin āşığıdır ve şifānın vereceği lezzeti inkār edendir:

Ben ʿāşık-ı derd-i bī-devāyam
Ben münkir-i lezzet-i şifāyam (TkI/9)

Merhem, āşığın yarasını iyileştirmesi amacıyla kullanılan bir araçtır. Bir beyitte sevgilinin yan bakışlarının acımasız hançerinden feryāt eden āşık, yara kucağında merhemin bir an için olsa bile rahat durmadığını dile getirir.

Figān hançer-i nā-mihrbān-ı gamzenden
Ki olmaz āgūş-ı zahmında merhem āsūde (G120/2)

bbb. Zehir (Zehr, Dārū)

Beyitlerde daha çok zehr-āb-ı gam tamlamasıyla yer almıştır. Āşık eğlencenin kederlisidir. Öyle ki tatlı diline gülme isteği gelse, bu o anda acı acı gülümsemeye dönüşür.

ʿĀşık o telh-kām-ı tarabdur kim nūş-hand

Gelse leb-i halāvetine zehr-hand olur (G44/2)

Zehir yerine kullanılan bir başka unsur da dārūdur. Sevgili āşıkın gönlünü nāz kılıcı ile yüz parçaya ayırır ve dermanı olmayan zehir ile de, o yaraya derman olmaya çalışır:

Ey tīg-i nāz ile dili sad pāre eyleyen
Dārū-yı bī-ʿilācı ile çāre eyleyen (G106/1)

f. Süs Eşyaları

aa. Takılar: Kıymetli Taşlar ve Madenler

aaa.Altın (Zer) Gümüş (Sīm) Güher, Laʿl, Elmās, İnci (Dür)

Altın değer bakımından kıymetli, parlak ve sarı rengiyle dikkat çekici bir madendir. Bir iki beyitte zer ü sīm tamlamasında gümüş ile birlikte zikredilmiştir. Bu arada bir beyitte de içinde bulunduğu durumu dile getirmek için altınla ilgili bir atasözü mahiyetinde ifade kullanır. "Altın gibi parlayan güneşi ne kadar mürekkebe karıştırırsan karıştır, o yine de altındır. Bu nedenle kötü niyetli felek benim bahtımın yıldızını karanlığa soksa ne çıkar. Eninde sonunda o yine parlamaya devam edecektir."

Midād-ālūde itsen mihr-i zerrīni yine zerdür
Ne gam çarh-ı siyeh-dil necm-i bahtımı tīre-gün itse (G115/5)

Divanda adı geçen bir başka kıymetli maden de gümüştür. Gümüş divanda daha çok maddî yönüyle ve altınla beraber kullanılmıştır. Bir beyitte şair memdūhunun gönül sahiplerini mutlu ettiğini ve toprağının değeri ile altın ve gümüşünün bir olduğunu söyler:

Ber-murād eyleyen erbāb-ı dili sensin kim
Kıymet-i hāk ile yanında ber-ā-ber zer ü sīm (K7/30)

Gevher, güher, cevher ve cevāhir gibi kelimelerle genellikle kıymetli madenler kastedilir. Değer ve güzellik bakımından çeşitli tasavvurlara konu olmuşlardır. Güher-dāne-i gazel-īsār, laʿl-i güher-bār, gevher-i nā-yāb, necīb-i gevher-i ʿismet, vāsiyet-i necm-i cevāhir-i tekvīn, bilā-taʿalluk-ı cevher gibi tamlamalarda daha çok soyut bir nitelikle

karşımıza çıkar. Bir beyitte şair gülün gelinlik başına yüz görümlüğü olarak inci gibi mücevher tanesi niyetiyle gazel saçtığını belirtir.

Ser-i ʿarūs-ı güle rū-nümā içün kıldum
Misāl-i jāle güher-dāne-i gazel isār (K3/27)

Bir beyitte de şair memdūhu için yazdığı mektūbunu eşi benzeri bulunmayan gevher olarak niteler.

Ne kānun gevher-i nā-yābıdur bu
Ne ʿummānun dür-i sīr-ābıdur bu (Mes I/17)

Elmas, geçtiği bir beyitte dert sahiplerinin yarasına (kanı durdurmak için) serpilir.

Olmaz nemek-pezīrī-i elmās-rīzeveş
Muhtācterīn olmada şiryān-ı ehl-i derd (G21/4)

İnci (dür), divanda en çok sözü edilen kıymetli taştır. Dür-i güftār, dürr-i meknūn, dürr-i yetīm, dürr-i sīr-āb gibi tamlamalarda kullanılan inci, çeşitli tasavvurlara malzeme olmuştur. Bir beyitte şair kötü bir talihe sahip olduğunu şöyle dile getirir: "Ben pazar yerinde iki cihana değer kıymetli mahfaza içindeki inci olmama rağmen, hiç kimse bana itibaretmiyor."

Bu beyʿgāhda bir nīm-nazra itmediler
İki cihāna deger ben ki dürr-i meknūnam (G101/4)

bb. Güzel Kokular

aaa. Anber, Müşk, Itır

Divanda adı geçen güzel koku maddeleri anber, misk (müşg, nāfe) ve ıtrdır. Bunun yanında būy kelimesinin de genel anlamda koku karşılığında kullanıldığı görülmüştür. Muntazır-ı bū, cezb-i būy-ı teselliyet gibi... Koku maddeleri sadece koku özellikleriyle değil, aynı zamanda renk bakımından da çeşitli unsurlarla ilgi kurulmuştur. Anber, ve misk

renkleri dolayısıyla sevgilinin beni, saçı ve ayva tüyleri için benzetilen veya sıfat olarak kullanılırlar. Bir beyitte anberin gece ile, ıtrın da saç ile ilgisi dile getirilmiştir.

Turra-ı ʿıtr-feşān-ı şeb-i ʿanberfāmun
Eyledi magz-ı dil ü ceyb-i dimāgı teşmīm (K7/7)

Bir beyitte de nāfe-müşgīn tamlamasıyla, bu kokunun Çin'den geldiğine işaret edilir. Şair yazdığı mektubun her noktasını renk ve koku açısından nāfe-müşgīn olarak niteler.

Ne nāme her nukat bir nāfe-müşgīn
Ki itmiş safhasın bendergeh-i Çīn (MesI/5)

Bir beyitteki kurulan soyut-somut ilişkisi çerçevesinde; koku namus goncasının arzusu, isteği değildir, diye ifade edilir.

Dil şāhid-i mahcūb ile meʾnūs degüldür
Būy ārzū-yı gonca-ı namūs degüldür (G38/1)

Anber de bir beyitte bene benzetilir. Bihzad'ın anber saçan beni feleğin yıldızlarını dağlar. Yaranın ortasındaki siyahlık ile Bihzād'ın anber saçan beni arasında ilgi kurulur

Dāg ider ahterān-ı eflāki
Hāl-i ʿanber-feşānı Bihzād'un (G82/7)

cc. Diğer Süs Unsurları: Sürme (Kuhl), Kına (Hınnā), Ayna (Āyine, Mir'āt), Tarak (Şāne)

Sürme hem bir güzellik unsuru, hem de göz hastalıklarının tedavisinde kullanılan bir maddedir. Rengi siyahtır.

Hatt degül cām-ı lebün eyledi sürme -ālūd
Tā ki dehr eyleye āvāze-i hüsnün mesdūd (G20/1)

Kına (hınnā), toz halindeyken yeşil, su ile karıştırılıp yakıldıktan sonra kırmızı renk alan ve toz halinde bulunan bir maddedir. Divanda sadece bir beyitte geçen kına burada güneşin parıltısı olarak tasavvur edilmiştir. Güneşin ışığı, parıltısı güzellerin eline düşse, kınanın karışıp renk değiştirmesi gibi bir sonuç veremez.

Ki düşse pertev-i hūrşīd dest-i hūbāna
Mufarakat idemez ihtilāt-ı hınnāvār (K3/5)

Ayna, divanda çeşitli tasavvurlar çerçevesinde ele alınan ve en çok işlenen unsurlardan biridir. Görüntüleri yansıtması, parlaklığı, cilalanıp parlatılması gibi özellikleri nedeniyle beyitlerde işlenmiştir. Bu çerçevede mirāt-ı ālem, āyīne-i insāf-ı cilā, āyīne-i pāk, āyine-i fikr, āyīne-i teşvīş, āyīne-i hᵛāb, şebnem-āyine, āyinedār, āyīnedān, teveccüh-i āyīne-i tecellî, bisāt-ı āyīnesān-ı çemen, āyīne-i ten-ārā, hired-āyīne-i Hallāk, mirāt-ı dil ve kıymet-i āyīne-i İskender gibi tamlamalarda görüldüğü üzere, hem soyut, hem de somut unsurlarla birlikte kullanılmıştır.

Ayna, bir beyitte hatır ile ilgilendirilir. Bu çerçevede aynanın fikir aynası olarak tasavvurunda kişinin ümitli olmaması, ümitlerinin bir gün boşa çıkacağı düşüncesi yatmaktadır. Şair bir beyitte "her kimin fikir aynası ümitle yaldızlanmış ise, Şehrî'nin hatırı gibi paramparça olsun" der.

Hātır-ı Şehrî gibi olsun şikest-ender-şikest
Her kimün āyīne-i fikri ümīd-endūdedür (G42/5)

Birkaç beyitte ayna ile yanak arasında parlaklık noktasında ilgi kurulmuştur.

Dil-sıfat yād-ı ruhunla ser-be-ser āyīneyem
Şevk-i dāgunla sipihrāsā ser-ā-pā sīneyem (G98/1)

Ayna bir beyitte de ālem ile ilgilendirilmiştir. Ālemin aynası öylesine temizlik, saflık kazandı ki, bu aynaya bir baksan gizli bir şekilde kıyamet günü görünür.

Şu resme kesb-i safvet eyledi mirāt-ı ʿālem kim
Nazar itsen görinür rūz-ı restā-hīz pinhānî (G131/2)

Şair bir beyitte bahtının ne derece kötü olduğunu belirtirken karşımıza ikbal (talih, baht) aynasıyla çıkar. "Talih aynasına bakıp da ne yapayım. Çünkü bu aynaya bir baksam istek yüzünün yansıması tersine döner."

Neyleyem mirāt-ı ikbāle teveccüh eyleyüp
Nazra itsem ʿaks-i rūy-ı hāhişüm maʿkūs olur (G33/2)

Tercīʿ-bentte yer alan bir beyitte Hz. Peygamber hem āyinedān (ayna muhafazası) hem de āyīne olarak tasavvur edilir.

Hem ʿālem-i nūr u nūr-ı ʿālem
Hem āyīnesin hem āyīnedān (Tc I/4)

Bu konuda söyleyebileceğimiz son unsur taraktır. Tarak bir beyitte güneşin pençesi olarak tasavvur edilmiştir. Bu tasavvura sebep, güneş ışınlarının tarak şetlinde hayal edilmesidir. Sevgilinin saçları yüzünden perīşān olmalarındaki benzerlik sebebiyle de āşıkla ilgi kurulmuştur. Sevgilinin saçlarının dağınık olması hoş karşılanmayacağı için süsleyici kadının elinde tarak olsam der.

Perīşānlık olurdı kākülle ʿayb
Kef-i meşşātada ger şāne olsam (G111/5)

g. Günlük Hayatta Kullanılan Eşyalar

aa. Mum (Şemʿ), Fānūs

Mum aydınlatmayla ilgili bir unsurdur. Fānūs ise bu ışık kaynağının içinde bulunduğu ve ondan ayrı düşünülmeyen bir araçtır. Mum aynı zamanda divanda sözü en çok edilen aydınlanma aracıdır. Bu çerçevede çok sayıda tasavvura konu olmuştur. Mum (şemʿ) kelimesinin geçtiği hemen her beyitte āteşle ilgili bir unsur da yer almaktadır. Mum sadece bir beyitte gerçek anlamı, yani gece etrafı aydınlatma aracı olarak kullanılmıştır.

Şemʿalarla gice etrāfını tezyīn itsen
San nücūm içre kamerdür ki olur nūr-efşān (T9/9)

Bunun dışında mum, şemʿ-i edeb, şemʿ-i mezār, şemʿ-i kuds, şemʿ-i murād, nev-sūz-ı şemʿ-i devlet, şemʿ-i tecellāyı, rūşenî-bahş-ı şemʿ-i ehl-i hevā, bī-minnet-i şemʿ gibi tamlamalarda çoğunlukla soyut bir anlamı ifade etmek amacıyla kullanılmıştır.

Āşığın pervāne olarak ifade edildiği bazı beyitlerde, sevgili de mum olarak tasavvur edilmiştir. Āşığın pervāne, sevgilinin de mum olarak düşünüldüğü mecliste pervānenin kanatlarının oyuncağının hatıra getirilmesi haram olarak kabul edilmiştir. Tasavvufî anlamda, müridin mürşidinin huzurunda herhangi bir harekette bulunması hoş karşılanmaz da denilmektedir.

Bir şemʿ-i kudse şevk ile pervāne Şehrî kim
Bezminde yād-ı bāziçe-i bāl u per harām (G99/5)

Ammā bir ehl-i ragbete tāze-nihāl-i himmete
Nev-sūz-ı şemʿ-i devlete pervāneyem pervāneyem (G102/5)

Bir beyitte ise soyut-somut ilişkileri çerçevesinde şair şöyle bir hayāl kurar: "Eğer edeb mumu, namus meclisini aydınlatsaydı, pervānenin gözünden alev görünmezdi."

İdeydi şemʿ-i edeb bezm-i ʿismeti tenvīr
Olurdı dīde-i pervāneden nihān şuʿle (K4/27)

Mum, bazı beyitlerde bahtla ilgilendirilir. Şair bahtından şikāyet ettiği kimi durumlarda, yine de umudunu yitirmez ve eninde sonunda murād mumunu birinin yakacağını dile getirir.

Şikāyet eyleme ey Şehrî tīre -bahtından
Senün de şemʿ-i murādunı bir yakar bulunur (G34/5)

Mumun içine konulduğu araç olan fānus, sadece bir beyitte geçmektedir. Bu beyitte Hallac-ı Mansūr'un asılmasına telmih yapılarak, bu olayla güneşin fitilinin fānusa sığmasının mümkün olmaması arasında ilgi kurulmuştur.

Ber-dārî-i Mansūr'da yokdur güneh-i ʿaşk
Kim şemʿa-ı hūr kābil-i fānūs degüldür (G38/3)

bb.Yatak(Bister), Kilim (Bisāt) Perde (Hicāb)

Yatak, divanda gül kelimesiyle gül-bister-i ter ve gül-bister-i letāfet tamlamalarını meydana getirmiştir. "Sabahleyin letafetin gül gibi narin ve nazik yatağında yatan gonca , tatlı tatlı esen rüzgārın etkisiyle uykusundan uyanmıştır."

Seher ki eyledi gül-bister-i letāfetden
Nesīm-i hande ile gonca goncayı bīdār (K3/20)

Bir yaygı olan bisat, üzerindeki renk ve motifler sebebiyle, çemen ile ilgili tasavvurlara söz konusu edilmiştir.

Hezār nālelerin ʿaks-ı dūd-ı āh ider
Bisāt-ı āyīnesān-ı çemende sünbülzār (K3/31)

Örtme ve arkasındaki varlıkları gizleme özelliği sebebiyle beyitlerde yer alan perde, hicāb kelimesinin ifāde ettiği utanma anlamıyla söz konusu edilir. (Din ve Tasavvuf)

cc. Kāse, Sofra (Hān), Şīşe (Mīnā), Kadeh (Ayak, Cām, Sāgar, Piyāle)

Bu unsurlar genelikle yemek- içmekle ilgili araç gereçlerdir. Kāse geçtiği beyitlerde siyah sıfatıyla birlikte kullanılır ve bu kullanımda şekil benzerliği nedeniyle çarhla (felek) tasavvur edilir.

Neyleyem çarh-ı siyeh-kāse-i nā-sāz beni
İtmedi bunca kemālün birisiyle tenʿīm (K7/28)

Şişe geçtiği iki beyitte hem sevgili olarak, hem de gerçek anlamda şişe olarak kullanılmıştır. Ak sāde giyip de boyunu dostlara sergileyen sevgili, bu haliyle saf şarap şişesine benzemiştir.

Ak sāde giyip kaddin ʿarz eyledi ahbāba
Dönmiş ol gül-endāmum bir şīşe mey-i nāba (Mat/3)

Kadeh (ayak, cām, sāgar ve piyāle), divanda adları en çok geçen unsurlardandır. İçki meclislerinin vazgeçilmez unsurlarıdırlar. Beyitlerde değişik tasavvurlara, konu olurlar. Cām-ı gam-fersā, cām-ı mey, cür'a-ı cām-ı nazar, gerdiş-i cām, mest-i cām-ı hüsn, memnūn-ı cām-ı 'işret, cām-ı la'l, cām-ı pür-'işretgāeh, cām-ı mīnā, cām-ı cem, cām-ı cünūn, mey-i sākî-i nazar-sāgar, sāgar-ı ihsān, dest-i sāgar-ı be-kef, sāgar-ı leb-rīz-i nā-müselmān, ıyd-ı mücīb-i handānî-i leb-i sāgar, tehi-piyāle ve piyāle-i āşık gibi değişik tamlamalarda kullanılan bu unsurların yanısıra iki beyitte ayak kelimesinin ihām-ı tenasub sanatı çerçevesinde hem organ olan ayak, hem de içki kadehi olan ayak anlamlarında kullanıldıkları söz konusudur.

h. Ölçü Aletleri

aa. Terāzū

Divanda ölçü aleti olarak sadece terazi adı geçmektedir. Terazi, iki kefesi bulunan, bir tarafına ağırlık ölçüsü (dirhem) konulan, diğer kefesinde tartılacak mal bulunan bir alettir. Divanda Hz. Yūsuf'un pazarda satılması ve Zelīhā'nın da ona müşteri olması olayı çerçevesinde kullanılmıştır.

Be-terāzū-yı hüsn-i Yūsuf-senc
Bi Zelīhā-yı müşterî-āzār (K5/57)

ı. Oyun Aletleri

aa. Oyuncak (Bāziçe)

Oyuncak sadece bir beyitte geçmektedir. Bu beyitte āşık, büyük bir istekle kutsal bir mumla pervāne olmuştur ve bu mecliste kol kanat oyuncağının hatırlanması haram olarak kabul edilmiştir.

Bir şem'-i kudse şevk ile pervāne Şehrî kim
Bezminde yād-ı bāziçe-i bāl u per harām (99/5)

i. Giyim-Kuşamla İlgili Unsurlar

Şehrî Divanı'nda giyim kuşamla ilgili olarak pek fazla unsura rastlamayız. Var olanlar da sadece birer beyitte yer almıştır. Bu nedenle bütün bu unsurları bir başlak altında toplayıp değerlendirmeyi daha uygun gördük

aa. Ak sāde, Libās, Pirehen, Cāme, Hırka, Dāmen, Destār, Girībān, Tükme

Ak sāde, sevgilinin giydiği bir giysi olarak iki matla beytinde yer almıştır. Daha çok sabah vakti giyilen bir giysi olarak düşünülmüştür. Sevgili giydiği bu ak sāde giysi ile saf mey şişesine benzemiştir.

Ak sāde giyüp kaddin arz eyledi ahbāba
Dönmiş ol gül-endām bir şîşe mey-i nāba (Mat/10)

Sevgilinin giydiği bir başka giysi gömlektir. Geçtiği beyitte ise Hz.Yūsuf'un giydiği ve zelîhā tarafından parçalanan ve daha sonra kokusunun Hz. Yakūb'un gözlerinin açılmasına vesile olması noktasında tasavvur edilmiştir.

Ben ol Yakūb-ı mahrūmı-i nasîb-i rūzgāram kim
Meşām-ı iştiyākum cezb-i būy-ı pîrehen bilmez (G48/3)

Hırka, dünya nimetlerinden elini çekmiş insanların giyeceğidir. Geçtiği beyitte pişmanlık elbisesi şeklindeki bir tasavvura konu olmuştur. Āşık kendisine itibar elbisesinden kurtulma teklifi karşısında takındığı tavırdan dolayı kıyāmete kadar pişmanlık hırkasının utangaçlığı içinde olacağını söyler.

İtdi teklîf libās-ı i'tibārîden halās
Tā kıyāmet şermsār-ı hırka-ı peşmîneyem (G98/3)

Dāmen, namusun ve temizliğin sembolüdür. Bir beyitte Hz. Peygamber'in neslinden gelen memdūhunun ne derece namus sahibi olduğunu anlatmak için Hz. Yūsuf'la kıyaslanır.

Mustafā Big o sahîhü'n-neseb-i āl-i Resūl

Pāk-dāmenligi Yūsuf'la olur sencīde (T1/1)

Şair, bir beyitte de yaka ve eteğinin sabah vakti gibi gülbahçesinin gülü ve nesrini olduğu hayālini kurar.

Ceyb ü dāmānum oldı subhāsā
Gülsitān gülsitān gül ü nesrīn (K9/39)

Başa giyilen bir giysi olan destār, hem āşık, hem de sevgilinin giydiği bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Sevgilinin giydiği destār ve destarın altından çıkan perçem ile, ilkbaharda dalından çıkan müşk kokulu sünbül arasında ilgi kurulur.

Çıkdı şāhından bahārun sünbül-i müşgīn-demi
Sabr ider mi zīr-i destārında yārün perçemi (G126/1)

Diğer beyitte ise şair, meyhane kapısında kendinden geçmiş bir vaziyette olan, kendisi bir yerde, destarı bir yerde yatan, rezillekten sarhoş olmuş Şehrîyi tasvir eder.

Der-i meyhānede Şehrî-i rüsvā-mesti dün gördüm
Yıkılmış kendi bir yirde yatur destār bir yirde (G119/5)

Divanda bir kaş yerde geçen ve gömleğin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilen bir başka unsur da yakadır. Yaka yırtık gibi görünüşüyle gül ve gonca yaprağına benzetilir. Bir beyitte nevruzun gelmesi sebebiyle nāzın yeni goncasına seslenen şair, ondan gül gibi yakasını yırtmasını ister, çünkü artık zaman utanma, edep vakti değildir.

Söylen ol nev-gonca-i nāza edeb vakti degül
Gül gibi çāk-i girībān eylesün nev-rūzdur (G30/2)

Giysinin bir parçası olarak kabul edebileceğimiz düğme, bir beyitte nāz düğmesi şeklindeki tasavvura konu olur.

Bu demde dil nice zabt-ı niyāz itsün ki dil-dārum
Kabūl-i tükme-i nāz eylemez çāk-i girībām (G131/3)

j. Yazı ile İlgili Araç ve Gereçler

aa. Üzerine Yazı Yazılan Araç-Gereçler: Sahife, Nüsha, Defter, Tümār

Üzerinde yazı yazmaya yarayan bu unsurlar, düz yüzeyleri, renkleri ve üzerindeki yazı, şekillerin gösterdikleri özellikler bakımından değişik tasavvurlara konu olurlar. Daha çok sözlük anlamlarının dışındaki bir anlamda kullanılmışlardır. Bir beyitte Hz. Peygamber'in eşi benzeri bulunmayan kalemi ile şirkin baş defterine geçersizdir mahiyyetinde bir çizgiyi çektiği ifade edilir.

Çekdün kalem-i yegānen ile
Ser-defter-i şirke hatt-ı butlān (TcI/3)

Bir başka beyitte de şair şöyle bir hayāl kurar: " Müşk kokulu kalemim parmaklarımın arasında cilve yapmaya, yazı yazmaya başladığında, şiirle dolu sayfaları, Çīn örneğine, Çin nakışlı sayfalara dönderir."

İdince cilve benānumda kilk-i müşg-āgīn
İder sahīfe-i eş'ārumu nümūne-i Çīn (K1/1)

bb. Yazı Yazmada Kullanılan Araç-Gereçler: Devat, Kalem (Kilk, Hāme), Mürekkep (Midād)

Devat, kalem koymak için uzun madenî sapı ve ucunda bir de hokkası bulunan araçtır. Bir beyitte de Hz. İsā'nın mucizevî şarap küpüne, bir başka beyitte kıvılcıma teşbih edilmiştir.

Bu bir hūrşīd-i cūdun nāmesidür
Şihāb u şeb devāt u hāmesidür (MesI/1)

Kalem (kilk ve hāme) bu konuyla ilgili olarak en çok sözü edilen unsurlardandır. Bu çerçevede, kilk-i nakkaş-kudret, kilk-i zulm, kilk-i fesāhat, kilk-i müşg-āgīn, kilk-i rāy, hāme-i bahār, hāme-i şeb-gūn, kalem-ruy-i hüsn, kalem-i yegān, kalem-i ebrūvān ve kalem-perverdesi gibi tamlamalarda ve soyut-somut noktasında değişik tasavvurlara konu

olmuştur. Şair bir beyitte felekten ne derece nasipsiz olduğunu dile getirmek için, feleğin zulüm kalemi ile adının üzerine çizgi çektiğini söyler.

Bana çok gördü bir nān-pāreyi hᵛān-ı ʿuzmādan
Esāmunı üzre çekdi kilk-i zulm ile hatt-ı butlān (K11/9)

Bir başka beyitte de kalem şekil itibariyle kaşa benzetilir. Bihzād'ın kaşa benzeyen kalemi hilāl üzerine geçersiz diye bir çizgi çeker.

Hatt-ı butlān çeker hilāl üzre
Kalem-i ebruvānı Bihzād'un (G82/2)

Bir beyitte de kalemin kāğıt üzerinde yazı yazmasını secdeye kapanmış olarak tasvir eden şair, burada mesnevinin sonuna geldiğini ve dua yapacağını belirtir.

Duʿā hengāmıdur tayy oldı hāme
Serini secdeden kaldırdı hāme (MesI/17)

Yazı yazmada önemli bir işlev gören mürekkep, sadece bir beyitte anlatılmak istenen konuyu daha belirgin kılmak için getirilen örneklemede kullanılmıştır. Altını ne kadar mürekkebe karıştırırsan, onun içinde tutarsan tut, altın yine altındır.

Midād-ālūde itsen mihr-i zerrîni yine zerdür
Ne gam çarh-ı siyeh-dil necm-i bahtum tīre-gūn itse (G115/5)

k. Savaş(Rezm), Silah ve Bunlarla İlgili Malzemeler

aa. Savaş (Cenk, Rezm)

Cenk ve rezm kelimeleri şairin memdūhuna kendisini anlattığı beyitlerde geçer. Bir beyitte kendisini cesur bir İranlı asker olarak nitelerken, bir beyitte hem savaşı anlatmada seçkin bir münşî hem de bu konuda Selīm'den bile daha üstün olduğunu söyler.

Vasf-ı cengünde ben ol münşî-i mümtāzam ki
Eylesem kilk-i fesahatla ger inşā-yı Selīm (K7/24)

bb. Kılıç (Tīg, Şimşīr, Hüsām), Hançer, Ok (Tīr, Hadeng, Navek), Yay (Kemān), Balta (Tīşe) Mızrak (Nīze, Sinan)

Divanda adı en çok geçen silahlar kılıç ve oktur. Söz konusu silahların hemen hemen çoğu sevgilinin güzellik unsurlarından olan kaş, kirpik ve gamzenin öldürücü, yaralayıcı özellikleri olarak beyitlerde birer teşbih unsuru olarak kullanılmışlardır. Kaş ve kirpik ile silahlar arasında aynı zamanda bir şekil benzerliği vardır.

Kılıç daha çok āşıkı yaralayıcı, kan dökücü ve öldürücü özellikleriyle işlenmiştir. Beyitlerde şehīd-i tīg-i siyeh-tāb-ı ebruvān, bismil-i tīg-ı nigāh, tīr-i duzah-tirāş, tīg-i bī-dād, tīg-ı taleb, tīg-ı āteş-dem, tig-i ejder-niyām, Süheyl-i tīg-ı Yemān, tīg-ı mihr, çākî-i tīg-ı gam, şemşīr-i gamze, şemşīr-i tegāfül, tīg-i nāz, ve ebr-i hüsām-ı ser-tīz gibi tamlamalarda yer alan bu unsurlardan kılıç, kılıcı kan ağlamak deyimi içinde kullanılmıştır.

Āşık, sevgilinin yan bakışının, bazen bakışının, bazen de kirpiklerinin kurbanıdır. Kılıç, cehennem ateşiyle keskinleştirilmiştir, bu nedenle de bir beyitte āteş nefesli olarak tasavvur edilmiştir. Kılıç acımasızdır, ejder kılıflıdır ve ruhı bedenden ayıran bir alettir. Bir beyitte memdūhun yaya benzeyen kaşlarının hareketi (cezr ü med) cānları cezbederken, ejder kılıflı kılıcı da ruhları defnetmektedir.

Cezr ü medd-i kemām cāzib-i cān
Tīg-i ejder-niyāmı rūhı defīn (K8/28)

Bir beyitte gönül bakış kılıcının kurbanı olarak tasavvur edilmiştir. Cān ise bu durumdan habersizdir. Tıpkı emel goncasının açılmasından bağbānın habersiz olması gibi.

Dil oldı bismil-i tīg-i nigāhı cān gāfil
Açıldı gonca-i āmāli bāgbān gāfil (G87/1)

Kılıcın benzetildiği bir başka güzellik unsuru da sevgilinin yan bakışlarıdır. Cellād olarak tasavvur edilen yan bakış klıcı āşığın cānını almak için sevgiliden icāzet almıştır.

°Aşka çekdi tīg-i bī-dādın hazer Şehrî hazer
Ol kadar virmiş icāzet gamze-i cellādına (G117/5)

Divanda kılıç kadar sık sözü edilen bir başka silah da oktur. Ok, tîr-i nigâh, tîr-i ye's, tîr-i müjgân, hadeng-i gamze, ümîd-i nâvek ve nâvek-i gamzeveş gibi tamlamalarda da görüldüğü vechile, daha çok soyut unsurlarla birlikte kullanılmıştır.

Divanda sevgiliye ait bir çok güzellik unsuru, tıpkı kılıç örneğinde olduğu gibi, oka benzetilmiştir. Bütün bu benzetmelerde benzetme yönü âşığın yaralanması halidir. Sevgilinin kirpikleri, bakışı, gamzesi bir bakıma ok özelliği göstererek âşık üzerinde yaralayıcı ve kan dökücü bir özellik gösterirler. Âşık bazen sevgilinin yan bakışlarının okunun kurbanı olmak ister.

Hadeng-i gamzene kurban olam ki ehl-i vefâ
Olur helâkî-i tîgın bî-haber âmân gâfil (G87/2)

Âşık bir başka beyitte de sevgilinin yan bakışlarının okundan büyük bir zevk duyarken, cânın bu zevki ortadan kaldırmasıyla üzülür.

Şemîm-i gonca sanki eyler nesîm-i subh-dem der-ceyb
İder dilden hadeng-i gamzenün zevkını cân gâ'ib (G9/4)

Âşık sevgilinin kirpiklerinin okunu başkalarının sinesinde görmekten büyük bir ıztırab duyar. Çünkü bu durumda hedef durumundaki gönlü okun vereceği acının zevkinden mahrum kalacaktır.

Nasîb-i sîne-i gayr itme tîr-i müjgânun
Olur mezâk-ı zahmdan dîl-i nişân gâfil (G87/4)

Şair, şir başka beyitte de "âyende ve revende" (gelmek ve gitmek) kelimeleriyle güzel bir hayâl ortaya koyar. Gamze gibi olan oklar güzel gelir, âşığa benzeyen cân da daha çabuk gider.

Nâvek-i gamzeveş hoş-âyende
Cân-ı âşık-sıfat revendeterîn (K8/5)

Daha çok yakın döğüş silahı olan ve kılıca göre daha kısa olan hançer, bir beyitte sevgilinin acımasız yan bakışlarına benzetilir. Bir başka beyitte de aşığının yeraltı sevgilinin sabırsız hançeri (kaşları) olduğuna işaret edilir. Bir rubâîde de sevgiliye seslenen şair, "sensiz nefesim sîneme hançer olsun" diyerek nefes ile hançer arasında ilgi kurar.

Sensiz nazarum çeşmüme nişter olsun
Sensiz nefesüm sîneme hançer olsun
Sensiz idemem ʿömr-i Mesîhâ'yı kabûl
İster feleğin ʿömri de ser-ber olsun (R/13)

Âşık üzerinde etkili olan bir başka silah da yay (kemân)dır. Daha çok sevgilinin kaşı için bir benzetme unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir beyitte sevgilinin yan bakışlarının çeşit çeşit imaları, âşıkları yüz yay ile âvâre etmekte, ne yaptıklarını bilmez hale getirmektedir.

İmâ-yı güne güne-i gamzendür senün
ʿUşşâkı sad kemân ile âvâre eyleyen (G106/3)

Şehrî Divanı'nda adı geçen silahlardan birisi de balta (tîşe)dir. Beyitlerde tîşe-i âh, tîşe-i şevk ve tîşe-i te'sîr gibi tamlamalarda işlenen balta, daha çok Ferhad ile ilgilendirilmiştir.

Eyleyüp timsâlümi ben seng-i kalb-i yâre nakş
Tîşe-i te'sîrümi mahsûd-ı Ferhad eyledüm (G96/3)

Divanda adı geçen bir başka silah olan mızrak(sinân, nîze), hem yakın mücâdele silahıdır, hem de gerektiğinde atılabilme özelliğine sahiptir. Bir beyitte memdûhunun ne derece kuvvetli olduğunu ifade etmek için, "nîzesi elinde inler ve kılıcı kan ağlar" benzetmelerini kullanılmıştır.

Nice tahsîn olınmaz ki dem-i maʿrekede
Nîzesi inler elinde kılıcı kan ağlar (Kt3/2)

1. Gelenek- Görenekler ve İnanışlar

Şehrî Divanı'nda devrin özelliği olarak az sayıda da olsa tespit edebildiğimiz birtakım gelenek ve görenekler vardır.

Süslenmeyle ilgili olarak kulağa küpe takılması ve göze sürme çekilmesi görülür. Kadınlar başlarına destar giyinirler ve destarın altına çiçek sokarlar. Gelinin başını meşşâta adı verilen süsleyici kadın hazırlar. Yüz görümlüğü için gelinin başına mücevher saçılır.

Ser-i ʿarūs-ı güle rū-nümā içün kıldum
Misāl-i jāle güher-dāne-i gazel īsār (K3/27)

Nevruz sebebiyle devletin ileri gelenleri maiyetindekilerine ihsanda bulunurlar.

Hazret-i paşa-yı ālî-rütbe de Şehrîsine
Tāze tāze lutf u ihsān eylesün nev-rūzdur (G30/5)

Bir beyitte nazar inancına "hasedinden gözi değdi" ifadesiyle atıfta bulunulur.

Yaraların tedavisinde merhem kullanılır. Doktor hastanın nabzını nīş (iğne) sokarak yoklar.

Divanda yer alan bir başka gelenek de düğündür. Nikāh kıyılması, dünür olunması bu cümledendir.

C. İNSAN

1.İNSAN

a. Genel Olarak İnsana Bakış

Şehrî'nin insana bakışı, hayata, zamana ve talihine bakışıyla parelellik arzeder. Şair nasıl ki hayattan, zamandan ve talihinden şikâyet ediyorsa, aynı şekilde bu şikâyet insan için de geçerlidir.

Gelüp bu âleme biz âlemün nesin gördük
Temâm-âdem olan âdemün nesin gördük (G85/1)

beyti esasında şairin insan hakkındaki düşüncelerini özetlemektedir. İnsan kelimesi divanda bir kaç beyitte geçmiştir. Memdûhunu överken kullandığı insân-ı kâmil tamlamasındaki insan kelimesi diğer kullanımlarda her hangi bir tasavvura konu olabilecek nitelikte karşımıza çıkmaz. Bu kullanımlardan bir beyit şöyledir:

Nice bin âdemi bu devlet-i 'Osmânîde
Eylemişsün big ü paşa vü sipâh u zâ'im (K10/8)

2. GÜZELLİK

a. Genel Değerlendirme

Şehrî Divanı'nda iki tip güzellik anlayışı ile karşılaşırız. Birincisi, İlâhî güzellik ki, şair bu güzellik karşısında daima hayret ve şaşkınlık içindedir. İkincisi ise divan şiirinin klasik sevgili tipinde çizilmeye çalışılan güzellik anlayışıdır. Birincisini Din ve Tasavvuf bölümündeki Dîdâr ve Temâşâ başlıkları altında işlemiştik. Bazı beyitlerde ise şairin nasıl bir güzelliği kastettiği açık bir şekilde verilmemiştir. Bu gibi beyitlerde güzelliğin daha çok soyut ifadelerle ortaya konulduğuna şahit oluruz: Hüsn-i nezzâre-güdâz, gurûr-ı hüsn, hüsn-i tecellî, mest-i câm-ı hüsn, âteş-zede-i hisset-i hüsn, âyine-i hüsn ve hayret-zede-i cilve-i hüsn-i ezel gibi.

Güzellik ancak ona hayran bir kişi olduğu zaman değer kazanır. Bu kişi de âşıktır. Aşık Veysel'in söylediği "Güzelliğin on para etmez / Bu bendeki aşk olmasa" şeklindeki ifadenin benzerini Şehrî'nin daha değişik bir şekilde dile getirdiğini görürüz:

'Uşşāk degül mi şāhidānun
Mahiyyet-i hüsnün iden izhār (1'kIV/4)

b. Güzellikle İlgili Tasavvurlar

Güzellik beyitlerde daha çok āteş ve buna benzer unsurlarla birlikte düşünülmüştür. Şeyh Gālib'in ünlü "āteş" redifli gazelinin habercisi olan bir matlada bunu görmekteyiz:

Dil āteş dil-ber āteş hüsn-i nezzāre-güdāz āteş
Ne mümkin vuslat olmak āşıka nāz u niyāz āteş (Mat/3)

Şu'a-ı hüsni kıldı bezmi pür-tāb
Sipendāsā dil-i 'uşşāk ider raks (G66/3)

Gönül bir āteş-i hüsne perestiş eyler kim
İder kemīne-şerārî sad āfītāb ile bahs (G15/4)

Ezelî güzellik karşısında insanoğlunun sergileyeceği tavır farklılık arzeder. Neredeyse birbirleriyle tezat oluşturacak bir durum sergilerler:

Hayret-zede-i cilve-i hüsn-i ezelem kim
Kimini sanem-dost kimin büt-şiken eyler (G37/3)

Sevgili güzelliğinin gururu ile çevresinde olup bitenleri, dünyayı ve māfihāyı görmez. Ancak o da aşk derdine düştüğünde gerçeği anlar:

Gurur-ı hüsn ile dünyā vü mā-fihāyı görmezdün
Hele subh u mesā ol derd-i bīdārı gördün mi (G124/4)

Āşık, sevgilinin güzellik kadehiyle sarhoş olup üzüntüyü, kederi başından atmıştır:

Nezzāre-i ruh ile dili hurrem eyledük
Mest-i cām-ı hüsn ile def'-i gam eyledük (G83/1)

Bir beyitte öyle bir cins güzellikten bahsedilir ki, āşıklar bu cins güzelliğe can u gönülden alıcı olurlar:

'Uşşāk degül mi cinsî hüsne
Cān u dil ile olan harīdār (TkIII/5))

Güzellik bir beyitte de mektūba benzetilir:

Ne nāme hüsn-i hatt-ı hoş-nemāsı
Ne nāme lutf-ı harf-i dil-rübāsı (Mes I/6)

3. SEVGİLİ

a.Genel Değerlendirme

Şehrî, sevgili olarak değerlendirilecek çok sayıda kelime ve tamlamayı kullanmıştır. Bu çerçevede sevgili, hūb, hūbān, şūh, cānān ve āfet gibi kelimelerle ifade edilmiştir

Divanda çizilen sevgili tipi, herşeyden önce, çoğu divan şairinin de benzer şekilde ortaya koydukları özellikleri taşımaktadır. O, āşıka karşı sitemger ve cefākārdır. Āşık, onun siteminden, vurdumduymazlığından daima āh çeker, şikāyet eder ve kendisine karşı insaflı olmasını ister:

Efgān-ı efgān ey sitemger
İnsāf-ı insāf ey cefākār (TkIII/8)

Sevgili acımasızdır, duygusuzdur. Āşığın bazen ciğer, bazen boğaz parçalayan feryatları karşısında hiçbir şekilde yumuşama belirtisi göstermez. Sevgilinin gönül yakıcı olmasının sebebi āşıkın bakışlarındaki yakıcılıktır. Yani sevgili bu özelliğini āşıktan almaktadır:

Dil-sūz iden ol āfeti tāb-ı nazarımdır
N'itsün o yakan gönlümü kendi şererimdür (G28/1)

Āşık her ne kadar sürekli olarak sevgilinin böylesine vurdumduymaz ve acımasız tavrından şikāyet ediyorsa da, yine de içinde yaşadığı dünyanın eğlence ortamı içinde sevgili ile birlikte olmak ister. Bu durum āşık için bayramdır:

Dem o demdür kim bu 'ayş-ābād-ı dünyāda heman
Mey ola dil-ber ola Şehrî ola bayram ola (G116/5)

Sevgilinin bir özelliği de nāzlı oluşudur. Sevgili, nāz kılıcı ile āşığın gönlünü yüz parçaya ayırır ve hiçbir dermanı olmayan ilāç ile āşıkın yaralarına çare arar:

Ey tīg-ı nāz ile dili sad pāre eyleyen
Dārū-yı bī-'ilācı ile çāre eyleyen (G106/1)

Şair kimi beyitlerde de sevgilisini yüceltir, onun bir takım nedenlerden dolayı sıkıntı çekmesine gönlü razı olmaz. Bir beyitte oruçtan dolayı sevgilisinin Kevser damlatan dudağının kurumasına üzülür ve oruç ayına sitemde bulunur:

Sāyeveş ey māh-ı rūze olasın bī-āb u tāb
Kim leb-i Kevser-çekān yārümi itdün serāb (G12/1)

Sevgili her şeyiyle yenilik taşımaktadır. Bilgisi söyledikleri ve dile getirdikleriyle yepyeni bir hüviyete sahiptir:

Çeşmine takrīr ider rāz-ı dilüm bī-harf u savt
Tāze-dāniş tāze-gū tāze-zebāndur dil-berüm (G92/2)

b. Sevgili ile İlgili Tasavvurlar

Şehrî Divanı'nda, çok miktarda örnek olmasa bile, sevgili veya güzel üzerine söylenmiş bir takım teşbih ve mecāz unsuru bulunmaktadır. Bu teşbih ve mecāz unsurları çoğunlukla da sevgilinin güzellik unsurlarıyla ilgilidir.

aa. Yūsuf

Hz.Yūsuf hem İslām kültüründe, hem de divan şiirinde güzellik timsali olarak kabūl edilir. Sevgilinin güzelliği teşbih ve telmih sanatları çerçevesinde Hz.Yūsuf'un güzelliğine benzetilir:

bb. Şāh, Sultan

Sevgilinin şeh olarak tasavvuru sadece bir beyitte işlenmiştir. Şair güzellerin şahı olarak nitelediği sevgilisinden ayrı kalmayı, imānı bırakıp kāfir olmayla eş tutar:

Ayrı düşdüm ol şeh-i hūbāna itdüm elvedā'
Kāfir oldum gūyiyā īmāna itdüm elvedā' (G72/1)

cc. Servi, Gül, Gonca, Gülbün

Servi unsurunun sevgiliyle olan ilgisi boyu dolayısıyladır:

Bedenin kucmaga kasd eyledüm ol serv-kaddin
O el hançer olup ol āfet-i cān şöyletdi (G133/2)

Sevgilinin güle benzetilmesinde yine boyla ilgi kurulmuştur. Bir beyitte sevgili gül-endām olarak hayāl edilmiştir:

Ak sāde giyüp kaddin arz eyledi ahbāba
Dönmiş ol gül-endām bir şīşe mey-i nāba (Mat/9)

Sevgilinin goncaya benzetilmesinde, soyut-somut ilişkisi dikkat çeker. Nev-gonca-i nāz tamlamasında şair sevgilisini nāzın yeni goncası olarak hayāl eder:

Söylen ol nev-gonca-i nāza edeb vakti degül
Gül gibi çāk-i girībān eylesün nev-rūzdur (G30/2)

Bir başka beyitte de sevgili açılmamış, setr edilmiş gonca olarak düşünülmüştür. Āşık da goncanın bu durumunu ihbār eden, gammazlayan bülbül olarak tasavvur edilir:

Bir sencileyin gonca-i mestūr açılmaz
Bir bencileyin bülbül-i gammāz ele girmez (G51/2)

Sevgili hayā, namūs sahibi olarak āşıkın gönlünü kanla doldurur. Şair gül-bün-i hayā olarak tasavvur ettiği sevgilisine seslenerek, ondan gülmesini gonca halinden güle dönüşmesini ve şebnemle tanışmasını ister:

Ey gül-bün-i hayā dili pür-hūn eyledün
Gül gonca-i tebessümün it şeb-nem-āşnā (G6/5)

dd. Güneş (Āfitāb, Mihr, Hürşīd) Māh (Meh-pāre) Seyyāre

Özellikle güneş ve ayın sevgiliye teşbihi divan şiirinde oldukça sık işlenen bir hayāldir. Bir beyitte sevgili ile güneş arasındaki benzerlik öylesine çoktur ki, bu benzerliği aynanın nasıl fark edeceğini sorar:

Nic'etsün āyīne mihr-i ruhunla ʿaksini fark
Sen āfitāba müşābihsin āfitāb sana (G2/2)

Şair bir beyitte de sevgiliyi kerem sahibi olan ve etrafına sürekli olarak güzellik saçan güneşe benzetir. "Benim bahtımın yıldızı parlatılmış aya benzese ne çıkar? Sen güzelliğinin göz kamaştırıcılığıyla iyiliksever güneşsin."

Olsa n'ola meh-tāb-ı cilā kevkeb-i bahtum
Ol şaʿşa-ı hüsn ile hürşīd-i keremsün (G108/3)

Bir başka beyitte de sevgili yerde gökte eşi benzeri olmayan meh-pāre olarak düşünülür:

Āh kim Şehrî gibi derdi helāk itdi beni
Yerde gökde misli yok meh-pāresi bir kimsenün (G80/7)

ee. Çocuk (Tıfl)

Sevgilinin çocuğa benzetilmesinde, onun nâzik, her an incinebilir, dâdı elinde yetişmesi ve gölgesinden bile utanacak, çekinecek bir yapıda olması rol oynar:

Dilsitânum tıfl-ı ʿismet-dâye bir mahbûbdur
Sâyesinden eyler istihyâ ʿaceb mahcûbdur (G31/1)

ff. Hûn-ı dil-âşâm

Sevgilinin hûn-ı dil-âşâm olarak tasavvurunda onun âşıkın gönlünün kanını içicici özelliği dikkat çeker:

Hased o hûn-ı dil-âşâma kim nigâh itmez
Açarsa her nefesi çeşme-i duʿâ-yı Mesîh (G17/3)

gg. Âhû

Sevgilinin âhûya benzetilmesi hem gözleri, hem de nazlı nazlı yürüyüşünden dolayıdır:

Ol çeşm-i siyeh-mest ile âhû-yı haremsin
Âzâde hırâm-ı çemensitân-ı kademsin (G108/1)

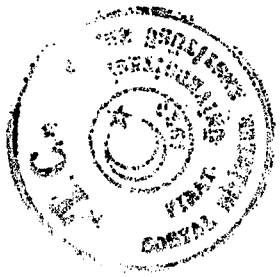
hh. Sâkî

Sevgili bir beyitte sâkîye benzetilir. Kendisini güzel nağmeler çalan mutrib olarak hayâl ettiği bu benzetme de, sevgilinin (sâkî) dudaklarını da şarap olarak düşünür:

Ben mutrib-i hoş-zemzeme sen sâkî lebün mey
Besdür bu kadar Şehrî-i rüsvâyı kim ister (G29/5)

ıı. Mecmuʿa

Sevgili bir beyitte nâz mecmuası olarak hayâl edilmiştir. " O nâz mecmuası olan sevgili, benim istek sözlerime itibar etmedi. bu nedenle yaptığım bütün yalvarma, yakarmalar da boşa gitti."

Bakmadı harf-i temennāma o mecmu'a-ı nāz
Zāyi' oldı bu kadar eylediğüm meşk-i niyāz (60/1)

jj. Āteş, Şu'le-nihāl

Sevgilinin āteşe benzetilmesi āşıkın gönlünü yakmasından dolayıdır. Şu'le-nihāl olarak tasavvurunda ise, alevin yukarı doğru çıkmasından, yani boya teşbihinden dolayıdır:

Dil āteş dil-ber āteş hüsn-i nezzāre-güdāz āteş
Ne mümkin vuslat olmak āşıka nāz u niyāz āteş (Mat/3)

Pervānenem ey şu'le-nihālüm senün ammā
Pervāz idemem şart-ı edeb bend-i perümdür (G28/3)

kk. Büt (Bütān) Kāfir, Sanem

Divanda sevgili yerine en çok kullanılan unsur put(büt) ya da bütāndır. Sevgili put kadar güzel ve kayıtsız olduğu için bu unsura teşbih edilmiştir.

Eger itmezse āh-ı sīne-zādum ol büte te'sīr
Ta'accüb itme ey dil hāne-zād-ı nār-ı hasretdür (G41/4)

Dem o demdür kim bütān sermestî-i insāf olup
'Āşıkān gül-büse-çīn-i 'ārız-ı gülfām ola (G116/3)

Sevgilinin teşbih edildiği bir başka unsur da sanemdir. Sanem de put anlamına gelir ve sevgilinin göz alıcı güzelliği bir beyitte tirāşīde-sanem olarak düşünülmüştür:

Kābil mi o ebrūya Mesīh itmeye secde
Zīrā Yed-i kudretde tirāşīde-sanemsin (G108/2)

c. Sevgilide Güzellik Unsurları

aa. Saç (Zülf) ve İlgili Tasavvurlar

Saç, divanda üzerinde en çok durulan ve çeşitli teşbih ve mecazlara konu olan güzellik unsurudur. Dağınıklığı, karışıklığı, uzunluğu, siyah rengi ve kokusu nedeniyle birçok unsurla benzerlik gösterir. Divanda gördüğümüz kadarıyla, daha çok şekli (dağınıklık ve karışıklık) ve rengi yönüyle işlenmiştir. Bu arada bir iki beyitte de olsa kokusu ve boyuyla ilgili tasavvurlar bulunmaktadır. Bütün bunların yanı sıra, saçın tasavvufta kesreti ifade etmesi nedeniyle, vahdeti ifade eden yüz ve yanakla daima tezat halinde bir ilişki içinde olduğu da görülmüştür

Divanda saçla ilgili teşbih ve mecaz unsurları fazla olmadığı için, var olan tasavvurları bir başlık altında değerlendirdik. Bu çerçevede saçın şekil, koku ve renk bakımından çeşitli tasavvurları birarada verilmiştir

Şekil bakımından saç çoğunlukla dağınık olarak düşünülmüştür. Bu haliyle de perîşân olarak ifade edilmiştir.

Hazer sabâ ki perîşân-çîn-i zülfem zülf
Virelden âfet-i zülf-i dil-i âşnâya rızâ (G7/7)

Eylesek zevk-i perîşânî-i zülfün takrîr
'Ak-ı küllî dil-i Şehrî gibi şeydâ iderüz (G46/5)

Saç bir beyitte şekil bakımından sünbüle benzetilir. Bu benzetmede öne çıkan özellik yine dağınıklıktır:

Sen de ey dil turma tahrîk it nesîm-i nâleni
Sünbül-i zülfün perîşân eylesün nev-rûzdur (G30/3)

Saçın şekil bakımından benzetildiği bir başka unsur da dâmdır. Bu benzetmede ön plâna çıkan özellik, âşığı bağlaması, zabtetmesidir:

Ey tîr-i nigâhı güzerân-ı mihr ü mehe
Vâbeste-kazâ o dâm-ı zülf-i siyehe
Ben kanda senün gamzene karşu koymak
Rüstem döyemez o bürzvâne nigehe (R/15)

Saç renk bakımından siyahtır ve çoğunlukla küfr-kâfir olarak nitelenip imanla tezat halinde düşünülmüştür:

Dün icâzet virmiş ol büt zülf-i küfr- üstâdına
Müjdeler sad müjdeler ʿuşşâk-ı īmân-dâdına (G117/1)

Saç bir başka beyitte yine kâfir-īmân tezatı çerçevesinde benzer bir ilişkiyle ortaya konulmuştur:

Gamzene hûnî dimezdüm düşmen-i cân olmasa
Zülfüne kâfir mi dirdüm hasm-ı īmân olmasa (G122/1)

Saçın renk bakımından siyahla olan ilgisi bir beyitte akşama benzetilerek ortaya konulmuştur. Bu beyitte içki sunan güzelin saçı ile şâm, sâkinin elindeki câm (kırmızı rengi dolayısıyla) ile de seher vaktinin kızıllığı arasında benzerlik kurularak leff ü neşr sanatı yapılmıştır:

Dem o demdür kim bu nüzhetgâhda şâm u seher
Bir elünde zülf-i sâki bir elünde câm ola (G116/2)

bb. Kâkül, Perçem, Turra

Bu üç unsur sevgilinin güzellik unsurlarındandır ve alın üzerine düşmüş, kıvrımlı saç olarak kabul edilirler. Bu unsurlardan kâkül ve turra, tıpkı saç gibi dağınık, perişân ve kıvrım kıvrımdır. Bir beyitte saçta zikredilmeyen koku özelliği turra için kullanılmıştır. Bir beyitte "anber renkli gecenin ıtır kokulu turrası dimağın yakasını ve gönlün de dimağını kokuya bürüdü", denilerek gece ve anber arasında renk, yine anber ıtır ve turra arasında da koku bakımından ilgi kurulmuştur

Turra-ı ʿıtr-feşân-ı şeb-i ʿanber-fâmun
Eyledi magz-ı dil ü ceyb-i dimâgı teşmîm (K7/7)

Kâkül, geçtiği hemen hemen bütün beyitlerde tıpkı saç gibi kıvrımlığı, dağınıklığı ve titremesiyle öne çıkar. Bir beyitte çılgın gönül ile kâkül arasında derbeder, başıboş bir

şekilde dönüp durması noktasında ilgi kurulmuştur. " Çılgın gönül, kâkül gibi sevgilinin belinde ve gerdanında derbeder, başıboş bir şekilde dönüp durur."

Dil-i şeydâ miyân u gerdeninde
İder mânend-i kâkül der-be-der raks (G66/4)

Kâkül sevgilinin alnında dağınık bir durumda olduğu için, en küçük esintide veya kıpırdamşta hareket eder. Şair bu durumu kâkülün titremesi şeklinde düşünür:

Gâhî çeşm-i fitne-engizün ki mest-i hᵛâb olur
Üstine ditrer turur kâküllerin bî-tâb olur (G40/1)

Bu konu çerçevesinde üzerinde duracağımız ve divanda sadece bir beyitte geçen bir diğer unsur da perçemdir. Bu beyitte ilk bahar mevsiminde dalından çıkan mis kokulu sünbül ile sevgilinin destarı altında durmayıp dışarı çıkan perçem arasında hem şekil, hem de koku açısından ilgi kurulur:

Çıkdı şâhından baharın sünbül-i müşgîn-demi
Sabr ider mi zîr-i destârında yârün perçemi (G126/1)

cc. Alın (Cebîn)

Alın (cebîn) sevgilideki diğer güzellik unsurlarına nazaran şairin sadece bir iki beyitte üzerinde durduğu unsurdur . Parlaklığı sebebiyle güneşe, aya ve yıldıza teşbih edilmiştir. Bu gibi beyitlerde sevgiliyi yüceltme arzusu ön plana çıkmaktadır. Bir beyitte şair, sevgilisinin kimi özelliklerini çeşitli benzetmelerle ortaya koyarken alın için benzetilen olarak güneşi seçer.

Bütân-ı mihr-cebîn subh-ten şafak-câme
Hilâl âgûş u Zühre-sürîn ü şûh-endâm (K6/10)

Bir beyitte de gam ile alın arasında kırışıklığın insanı üzüntüye sevketmesi noktasında bir ilgi kurulmuştur.

Biz neşv ü nemâ-yâfte-i kalb-i hazînüz

Zülf-i eleme ukde cebīn-i gama çīnüz (G53/1)

dd. Kaş (Ebrū) ve İlgili Tasavvurlar

Kaş, sevgilinin en dikkate değer güzellik unsurlarından biridir. Fitne hususunda göz ile ortaklık ve yarış eder durumdadır. Şekil itibariyle eğridir ve bu eğirlik çeşitli tasavvurlara malzeme olur. Divanda daha çok kaşın bu eğriliği çerçevesinde beyitlerin işlendiği görülür.

aaa. Mihrab

Sevgilinin yüzü Kabe olarak düşünüldüğünde kaşlar da mihrāb olarak kabūl edilir ve āşık için sığınılacak bir yer olur. Bu benzetmede aynı zamanda kaşın kavisli olması da önemli bir etkendir:

Çīn-i nāzam ebrūy-ı hūbān me'mendür bana
Mevc-i nūram cebhe-i hūrşīd meskendür bana (G1/1)

bbb. Keman

Kaşın şekil açısından teşbih edildiği bir başka unsur da kemāndır. Ok atmaya yarayan kemān(yay) bu özelliğiyle āşık için yaralayıcı ve öldürücü bir silahtır. Kaşların hareketi ile okun atılması esnasında yayın gerilip çekilmesi yani med cezir olarak tanımlanan hareket arasında bir ilgi kurulmuştur:

Cezr ü medd-i kemānı cāzib-i cān
Tīg-i ejder-niyāmı rūh-ı defīn (K8/28)

ccc. Kılıç (Tīg, Şemşīr)

Kaşın kılıca benzetilmesi de yine şekliyle ilgilidir. Āşık sevgilinin kaşlarının siyāh parıltılı kılıcının şehīdidir. Bu benzetmede göz de önemli rol oynar. Bu arada gözden dökülen yaşların coşkunluğu bile kılıcın āşığın sinesinde yara açmasına engel olamamaktadır:

Şehīd-i tīg-i siyeh-tāb-ı ebrūvānun olur
Ki zahmına olamaz cūş-ı dīdegān mānī' (G71/3)

ddd. Mızrak (Rumh)

Mızrak da şekil itibariyle kaşa benzetilir. Bu benzetmenin yer aldığı beyitte azarlamanın kaş büklümlü mızrakı ile boyu eğilmiş en yüce gökyüzünün hilāli arasında şekil açısından ilgi kurulmuştur:

Rumh-ı ebrū-ham-ı i'tābından
Kad-hamīde hilāl-ı çarh-ı berīn (K8/25)

eee. Kalem

Kaşın benzetildiği bir başka unsur da kalemdir. Bu tasavvurda sebep, yine kaşın renk ve şeklidir.

Hatt-ı butlān çeker hilāl üzre
Kalem-i ebrūvānı Bihzādun (G82/2)

ee. Göz (Çeşm, Dīde) ve İlgili Tasavvurlar

Göz, sevgilinin āşık üzerinde en etkili olduğu güzellik unsurudur. Göz, āşıkı cezbeden, kendine bağlayan ve ona her türlü cefāyı, eziyeti revā gören unsurdur. Bu haliyle göz, zālimdir, kan dökücüdür ve insafsızdır. Beyitlerde çok sık bir şekilde işlenen kör kütük sarhoşluk gözün en belirgin özelliğidir. Göz, beyitlerde daha çok siyah rengi ile karşımıza çıkar. Göz şekil bakımından nergise benzetilir. Nergis çiçeğinin insana uyku veren özelliği dolayısıyla mahmur olması, mest ve sarhoş olmasının işaretidir. Göz aynı zamanda fettān, fitneci ve şuh bir dilber olarak da tasavvur edilir. Gözün divanda sık sık işlenen bir başka özelliği de yaşlı oluşudur. Çeşm-i ter, dīde-i giryān, çeşm-i giryān, eşk,i çeşm, girye-i vā-refīkî-i çeşm, āb-ı çeşm gibi tamlamalarda bu özellik dile getirilir.

aaa. Mest, Mestāne, Bīmār, Siyeh-mest

Göz baygın bakışı sebebiyle mest, körkütük sarhoş ve hasta olarak düşünülür. Bu özellik sık sık işlenen bir durumdur. Gözün körkütük sarhoş olması, kanın renk bakımından şaraba benzetilmesi, kanına girmek deyimiyle birlikte verilir.

Mey-i tegāfüli nūş itme girme kanımıza
Siyāh-mestî-i çeşmün yiter şarāb sana (G3/5)

Bir beyitte de sevgilinin körkütük sarhoş durumdaki gözlerine bakan Hz.Yūsuf olsa bile namūs sînesini parçalar.

Yūsuf da olsa sîne-i namūsu çāk ider
Çeşm-i siyeh-mestüne nezzāre eyleyen (G106/2)

Bir başka beyitte de siyeh-mest gözler ile āhū arasında ilgi kurulur.

Ol çeşm-i siyeh-mest ile āhū-yı haremsin
Āzāde-hıram-ı çemenistān-ı kademsin (G108/1)

bbb. Kātil, Kan Dökücü

Gözün kātil, kan dökücü olarak nitelenmesi, āşıkın cānına ve gönlüne kastetmesinden dolayıdır.

Çeşm-i hūn-rîzin eyledi ta'yîn
Şîve-i bendegān-nüvāze bu şeb (G11/2)

Nihān nihān nazar-ı dil-nüvāzı eylediğüm
Nezāketinden olur çeşm-i hūn-feşān gāfil (G87/3)

ccc. Ahū, Gazal

Göz, güzellik bakımından ahū ve gazal olarak tasavvur edilir. Hem ürkek oluşu, hem de gözlerinin iri ve oldukça siyah olması nedeniyle sevgiliye ve gözüne teşbih edilir:

Ol çeşm-i siyeh-mest ile āhū-yı haremsin

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Āzāde-hırām-ı çemenistān-ı kademsin (G108/1)

Bir beyitte şair kendisini avcı, sevgiliyi de ğazal olarak olarak hayāl eder. "Gazala benzeyen gözlerinin acımasız kederini bağladım ve bu mutluluktan yüzlerce eğlence sülününü serbest bıraktım."

Tā gam-ı vahşî-i gazal-çeşmin itdüm der-kemend
Ol safādan sad tezerv-i ʿayşı āzād eyledüm (G96/2)

ddd. Fitne, Fettān, Efsūn

Gözün fitne, fettān ve efsūnla olan ilgisi āşıkı baştan çıkarıcı hareketi, işvesi ve büyüleyici özelliğinden dolayıdır:

Ey güşe-i çeşmi fitne-ābād
Mülk-i dile şāh-ı gamze cellād (TkI/1)

Bir beyitte de (efsūn, efsāne kelimeleri arasındaki iştikak sanatı çerçevesinde) gözün büyüleyici özelliği ile Leylā ile Mecnūn hikāyesi arasında ilgi kurulmuştur:

Ol çeşm-i pür-efsūn ile dīvāne eylersün beni
Korkum budur Mecnūn-sıfat efsāne eylersün beni (G129/1)

eee. Nergis

Şekil özelliği ve uyku verme özelliği yönünden bir beyitte göz nergise benzetilir. Nergis, gerçekte divan şairlerinin göz yerine çok sık bir şekilde kullandıkları bir teşbih unsurudur.

Şu resme oldı reh-i nā-şigüftegi mesdūd
Ki hᵛābda göremez hᵛāb-ı nāzı nergis-i yār (K3/14)

fff. Ok (Hadeng)

Gözün oka teşbihi āşık üzerinde yaralayıcı ve öldürücü bir etkide bulunmasından dolayıdır.

Müje-peykān hadeng-i çeşmünden
Zahm çeşm-i zamāna perde-nişīn (K8/26)

Sevgilinin en önemli güzellik unsurlarından biri olan göz, yukarıdaki teşbihlerin yanısıra hasedinden gözü değmek, gözüm nūrı ve dīde-i iz'ānı kör olmak gibi deyim ve kalıp ifadelerde de kullanılmıştır.

ff. Gamze ve İlgili Tasavvurlar

Gamze sevgilinin āşıka cevr ü cefā etmekle görevli ve kātil, hūni olarak nitelendirilen gözünün en önemli silahlarından birisidir. Ayrıca gamze, sevgilinin āşıka karşı takındığı manalı yan bakıştır.

Āşık, sevgilinin yan bakışlarından helāk olmuştur. Āşık aynı zamanda yan bakışlarının esiri ve kurbanıdır da. Āşık sevgilinin yan bakışlarından bu derecede etkilenmesine rağmen, yine de şikāyet etmez, hatta Hz. İsā'nın uzun ömürlülüğünü bile istemez. Sevgilinin yan bakışlarından etkilenen sadece āşık değildir. Aynı zamanda āşıkın gönlü de yan bakışlardan nasibini alır.

aaa. Ok (Hadeng, Tīr)

Gamzenin oka benzetilmesi yaralayıcı ve kan dökücü olmasından ötürüdür. Gamze ok olarak āşıkın cānına, gönlüne, sinesine, ciğerine ve yüreğine etki eder. Bir beyitte yan bakış okları ile cān ve gönül arasında bir ilgi kurulmuştur:

Şemim-i gonca sank'eyler nesīm-i subh-dem der-ceyb
İder dilden hadeng-i gamzenün zevkını cān gāib (G9/4)

bbb. Hançer, Kılıç (Şemşīr) Yay (Kemān)

Gamzenin bu silahlarla olan ilgisi āşık üzerindeki öldürücü ve yaralayıcı özelliklerinden dolayıdır. Bir beyitte gönül, yan bakış kılıcından şifā bulur diye kabul etmez.

Şemşīr-i gamzeden bile dil eylemez kabūl
Ol zahm-ı bī-vefāyı k'ola sıhhat-ārzū (G109/2)

Bir başka beyitte de sevgilinin yan bakışlarının çeşit çeşit imâları ile âşıkları âvâre eyleyen yüz kemân arasında ilgi kurulmuştur:

İmā-yı güne güne-i gamzendürür senün
'Uşşākı sad kemān ile āvāre eyleyen (G106/3)

ccc.Bed-mest

Gamzenin bed-mest yani körkütük sarhoş olarak nitelendirilmesi, bakışından kaynaklanan görüntüsünden dolayıdır. Bir çok beyitte rastladığımız bed-mest, soyut-somut ilişkisi çerçevesinde değişik tasavvurlarda ortaya konulmuştur. Bu tasavvurun yer aldığı bir beyitte şair, "Sevgilinin körkütük sarhoş olan yanbakışları bile, artık inleyiş kemendiyle ağlayan âşıkların âhını zabtedemez." der.

Ki gamze-i bed-mest-i yār da idemez
Kemend-i nāle ile zabt-ı āh-ı āşık-ı zār (K3/18)

ddd. Hūnî, Hūn-h^{v}ār, Cellād, Kātil

Gamzenin en çok teşbih edildiği bu unsurlar, genelde öldürücü ve kan dökücü özellikleriyle ön plâna çıkmışlardır. Bu özellikleriyle âşık üzerinde oldukça etkilidirler. Cellād olarak nitelenen gamze, aynı zamanda kāfir-nimetli olarak da düşünülür. Yani acımasız ve merhametsizdir. Çünkü gamzenin âşıka yaptığı eziyeti, zulmü yeterli görmez:

Görmedüm gamzen gibi cellād-ı kāfir-ni'meti
Eyledük sīr-āb-ı hūn olmaz dahi memnūnumuz (G58/4)

Gamzenin bir diğer özelliği de hūnî (kan dökücü) olmasıdır. Bu özelliğiyle cānın düşmanıdır. Âşıkın cānını almak ister.

Gamzene hūnî dimezdüm düşmen-i cān olmasa

Zülfüne kāfir mi dirdüm hasm-ı īmān olmasa (G122/1)

Gamze ile ilgili bir başka tasavvur da onun kan içici ve kan dökücü olmasıdır.

Hoşā o müste'id-i zahm-ı 'aşk-ı hūbān kim
Egince gamze-i hūn-hᵛārı pür-harāret olur (G114/3)

Gamze aynı zamanda āşıkın cānını almak için sevgiliden izin alınış cellād olarak da tasavvur edilmiştir.

'Aşka çekdi tīg-ı bī-dādın hazer Şehrî hazer
Ol kadar virmiş icāzet gamze-i cellādına (G117/5)

Gamze bir ki beyitte de yine āşık üzerinde öldürücü etkisinden dolayı kātil olarak tasavvur edilmiştir.

Ārām idemez sīne-i İsī de olursa
Bir dil ki ola gamze gibi kātile mu'tād (G19/2)

eee. Fitne, Fettān, Bī-rahm, Düzd-kāre

Gamzenin bu unsurlarla olan ilgisi āşık üzerinde meydana getirdikleri olumsuz etkiden dolayıdır. Āşık sevgilinin fitne dolu yan bakışlarından korkmaz. Çünkü o nāz kıvrımıdır ve sevglinin kaşları onun için sığınılacak bir yerdir.

Gamze-i pür-fitneden havf eylemem Şehrî gibi
Çīn-i nāzam ebrūy-ı hūbān me'mendür bana (G1/1)

Şairin kendisini tecrit ettiği bir söylemle dile getirdiği bir beyitte acımasız gamzeyi tekfīr edenin Şehrî olduğunu, kendisinin bu sözden haberinin olmadığını üzerine basa basa vurgular.

Şehrîdür iden gamze-i bī-rahmını tekfīr
Zinhār bu sözden haberüm yok haberüm yok (G75/5)

Gamze aynı zamanda hırsız olarak da tasavvur edilmiştir. Bu tasavvurda gamzenin dinen yasak olan bir şeyi çalması öne çıkmaktadır.

Gamze-i düzd-kāre-i hūbān
İdemezdi hiyānet-i dil üdīn (k8/34)

gg. Kirpik (Müje, Müjgān) ve Kirpik İle İlgili Tasavvurlar

Kirpik, sevgilinin güzellik unsurlarından biridir. Göz ve gamze kadar sık işlenmese de, yer aldığı beyitlerde tıpkı göz ve gamze gibi hedef olarak āşıkın gönlünü ve cānını alır. bazen ok, bazen kılıç olarak tasavvur edilen kirpikler, bu özellikleriyle āşık üzerinde yaralayıcı ve öldürücü özellikleri bünyesinde taşır.

aaa. Ok (Tīr, Hadeng), Kılıç (Tīg), Peykān

Kirpiğin bu unsurlarla olan ilgisi, hem şekil benzerliği yönünden, hem de āşık üzerinde meydana getirdikleri yaralama ve öldürme özelliklerinden ileri gelmektedir.

Bir beyitte şair sevgiliye seslenerek onun kirpiklerinden yana olan şikāyetini ve yine bu kirpiklerin āşığın ciğeri üzerindeki etkisini şöyle dile getirir. "Ey sevgili, senin kirpiklerinin ciğer parçalayan arzusu benim bakışlarımı daima ciğer parçasının coşkun dalgası yapmaktadır."

Şevk-i ciger-hırāş-ı müjendür nezzāremi
Hem-vāre mevce-hīz-i ciger-pāre eyleyen (G106/4)

Āşık için kirpikler bazen sohbet edilen bir arkadaş olarak tasavvur edilir ve bu anlamda bakış hırsızı gibi casus olmadığı için üstün tutulur.

Müjgānun ile söyleşirüz harf-i vefāyı
Ol düzd-nigāhun gibi casūs degüldür (G38/2)

Bir beyitte leff ü neşr sanatı çerçevesinde müje-tīg, ebrū-tīr arasında ilgi kurulmuştur.

Disem müjende mi dil yohsa ebruvāmında
Virür yā tīg ile yā tīr ile cevāb sana (G5/3)

hh. Yüz (Cemāl, Rūy, Çehre, Dīdār, Vech), Yanak (Ruh, Ārız, Hadd, Ruhsār) ve İlgili Tasavvurlar

Yüz ve yanak sevgilinin güzellik unsurlarından en dikkat çeken ve birbirinden ayrılmaz parçalardır. Divanda sık işlenen ve üzerinde durulan unsurların başında yüz ve yanak gelir. Hatta bir kasidenin (K4/1-8) başlangıç beyitlerinde tamamen yanakla ilgili tasavvurlar yer almaktadır. Bu beyitlerde yanak çoğunlukla āteş ve āteşle ilgili unsurlarla belli bir kompozisyon içerisinde düşünülmüş ve işlenmiştir.

Yüzün Hakk'ın tecellîgāhı oluşu ve dīdār kelimesiyle de çoğu kez bunun ifade edilmesi dikkat çekicidir.

aaa. Güneş (Mihr, Afitāb), Ay (Māh, Mehtāb)

Yüz ve yanağın bu unsurlara benzetilmesi yuvarlak şekli, parlaklığı ve aydınlık olmasından dolayıdır. Bunun yanında, belki bunlardan daha öne çıkan bir başka özellik de yakıcı olmasıdır. Ayrıca yanağın güneş olarak tasavvurunda aynanın da önemli bir unsur olarak kullanıldığı görülmektedir.

Mihr-i ruhını āyīne-i hᵛābda gördüm
Necm-i emelüm maşrık-ı nā-yābda gördüm (Mat/7)

Yanağın ay olarak tasavvurunda ise, sevgilinin yanağındaki ayva tüylerinin ayın hālesi olarak hayāl edilmesi dikkati çekmektedir.

Dem o demdür kim kamer-rūyān-ı āşık-ārzū
Hāle-i āgūş-ı mahkūmîde bī-ārām ola (G116/4)

bbb. Gülfām, Gül-deste

Yüzün ve yanağın genel anlamda gül olarak düşünülmesi, rengi ve tāzeliğinden dolayıdır. Yüz ve yanak çoğunlukla kırmızıdır ve bu rengi özelliğiyle gül renkli ve

güldestesi olarak tasavvur edilmiştir. Sevgilinin saçının gölgesinin hareketi ne kadar dağınık, pejmürde ise, güldestesi olarak tasavvur edilen yanak da o derecede taze ve latiftir.

Cünbiş-i sāye-i zülfünden olur pejmürde
Olmış ol mertebe gül-deste-i ruhsār latīf (G74/2)

Bir beyitte de put gibi güzel olan sevgililer insafın baş sarhoşu, āşıklar ise gül renkli yanağın gül öpücüğünü toplayanlar olarak hayāl edilmişlerdir.

Dem o demdür kim bütān ser-mestî-i insāf olup
ʿĀşıkān gül-büse-çīn-i ʿārız-ı gülfām ola (G116/3)

ccc. Āteş, Alev, Şuʿle

Yanak ya da yüzün āteş veya āteşle ilgili bir takım unsurlarla birlikte düşünülmesi, yukarıda da ifade edildiği gibi yakıcılığından ve parlaklığından dolayıdır. "Şuʿle" redifli kasidenin ilk beyitlerinde şuʿle, cihānı aydınlatan yanağı ifade eder ve bu ifade edişin verdiği şevk içerisinde gönül de baştan ayağa alev olur.

İder ʿizār-ı cihān-tābum beyān şuʿle
Olur o şevk ile ser-tā-kadem zebān şuʿle

Olınca ʿārızuŋ ol tābiş ile lemʿa-fiken
ʿAceb mi ham-be-ham olsa çü rīsmān şuʿle

İdince ʿārızun izhār-ı tāb şerminden
Şerāre sanma ki olur ʿarak-feşān şuʿle

Gerim-neşātî-i hem-rengî-i ʿizāruŋdan
Semāʿ ider ser-i āteşde cāvidān şuʿle

ʿİzāruŋ olsa fürūzān derūn-ı ahgerde
Olur nezāre-i ʿāşık gibi nihān şuʿle (K4/1-5)

Yüz, bir iki beyitte kırmızı ve sarı renkte karşımıza çıkar. Kırmızı renkte canlılık ve tazelik; sarı renkte ise hastalık ve ayrılığın etkisi vardır. Sevgilinin yüzü ne derecede kırmızı ise, āşığın yüzü de sevgiliye duyduğu hasretten dolayı aynı derecede sarıdır.

Gelürse kesret-i nezzāreden hicāb sana

O demde sürhi-i rūyun olur nikāb sana (G6/5)

Görüp handān olurdun meh-cebīnüm zerdî-i rūyum
Hilāl itmiş vücūdun hasret-i dīdārı gördün mi (G125/4)

ıı. Ben (Hāl)

Ben (hāl) şekli ve siyāh rengi dolayısıyla çeşitli tasavvurlara konu olmuştur. Bir beyitte sevgilini yanağı beyaz ve saf olduğu için īmāna, beni de siyah rengi dolayısıyla küfre benzetilir. Beyit bu haliyle hem tezat, hem de leff ü neşr sanatını bünyesinde barındırır.

"Lahmuke lahmi" idi mānend-i rūh-ı hāl-i bütān
Küfr ü īmān arasında bu ʿadāvet yog idi (G125/9)

Bir beyitte de sevgilinin yanağındaki siyah ben hem yıldız, hem de kıvılcım misali gam saçan āteş olarak tasavvur edilmiştir.

Ol hāl-i siyeh tā ki bizüm ahterimüzdür
Mānend-i şerer āteş-i gam-püsterimüzdür (G26/1)

ii. Ayva Tüyleri (Hat)

Sevgilinin güzellik unsurlarından biri olan ve sevgilinin yanağındaki ince tüy anlamına gelen, aynı zamanda ayva tüyü olarak da tanımlanan hat, bazı beyitlerde yazı anlamıyla birlikte kullanılarak tevriye sanatını da meydana getirmiştir. Hat bazı beyitlerde de sevgilinin saçlarının yanağa aksetmiş hali olarak da tasavvur edilmiştir. Hat, bazen sevglinin yüzünde olmaması gereken bir unsur olarak düşünülmüştür. Āşık sevgilisinin yanağındaki ayva tüylerini ona yakıştırmaz ve eğer sevgilinin yanağında ayva tüylerine benzer bir şey varsa, bunu böyle sanmayın. Aslında bu, sevgilinin saçının yanağın üzerine düşen aksinin siyahıdır.

Kıyās itmen o şūh-ı şīvekārun hattı gelmişdür
Rūhı āyīnesinde ʿaks-i zülfin siyāhıdur (Mat/4)

Sevgilinin ayva tüylerinin mātemini çeken āşık için gece gündüz arasında bir fark yoktur. Burada ayva tüylerinin siyah renkte olmasıyla gece gündüz arasındaki ilgi dikkat çekicidir.

Mātem-keş-i hatt-ı dil-berüz neyleyelüm
Birdür bize yā şeb yāhūd rūz olmış (R6)

Ayva tüyleri bir beyitte de yazıya benzetilmiştir ki, bu benzetmede yüzün kitap ya da sayfa olarak tasavvuru başlıca etkendir.

Göreydi cünbiş-i hüsn-i sevad-ı mısra'um
İderdi sūre-i nev-hattına bütān tazmīn (K1/10)

jj. Ağız (Dehān)

Ağız dudakla birlikte sevgilinin yüzünde bir bütünlük arzeden güzellik unsurudur. Dudak, ağzın görünen kısmıdır ve ağız dudaktan ayrı düşünüldüğü zaman, daha çok bu görünmezlik özelliği ile ele alınır. Bu nedenle de ağız; gayb, esrār, sır ve yok olarak nitelenir. Ağız kapalı haliyle goncaya da teşbih edilmiştir.
Bu benzetmede goncanın küçük ve kapalı olması başlıca etkendir.

Dehān-ı goncada şeb-nem degül şeker-handın
İder güdāhte efgān-ı āteşīn-hezār (K3/33)

Ağzın noktaya benzetilmesi de yine küçüklüğü ve bilinmez olmasından dolayıdır.

Kandasın kanda ki hamyāze-i rūze yārun
Eyledi nokta-i mevhūm-ı dehānun taksīm (K7/4)

Ağız bir beyitte yine küçüklüğü dolayısıyla zerre olarak tasavvur edilmiştir.

Müntakış-ı āftāb-ı rūyende
Zerredür san dehām Bihzādun (G82/5)

kk. Dudak (Leb) ve İlgili Tasavvurlar

Dudak, divanda üzerinde en çok durulan ve çeşitli tasavvurlara malzeme olan güzellik unsurlarından biridir. Bu tasavvurlarda rengi, küçüklüğü, kapalı hali, gülümseme ve gülmeye olan yakın ilgisi ön plana çıkmaktadır. Kıymeti ve renk benzerliği, dudağın değerli madenlere, özellikle laʿle benzetilmesine vesile olmuştur.

aaa. Laʿl

Dudak, āşık için taşıdığı değer ve renk bakımından kıymetli taşlardan laʿla benzetilir. Divanda neredeyse leb kadar laʿlin de kullanıldığı görülmektedir. Bu çerçevede zülāl-ı laʿl, laʿl-i mey-gūn, şarāb-ı laʿl, laʿl-i güherbār, cām-ı laʿl, laʿl-i gül-gūn, laʿl-i leb-i gül-efşān ve laʿl-i şekker-efşān gibi tamlamalarda laʿl dudağın benzetileni olarak yer almıştır. Dudağın(laʿl) şarāb, mey ve cāmla birlikte oluşturduğu tamlamalarda, renk(kırmızılık) ve āşığı sarhoş eden özelliği dikkat çekmektedir.

Didüm ey şūh gam-ı hicrün ile mahmūram
Cām-ı laʿlüni sunup hande-künān şöyletdi (G133/3)

İçdüm şarāb-ı laʿlüni mestāneyem mestāneyem
Oldum esīr-i kākülün dīvāneyem dīvāneyem (G102/1)

Laʿl olarak ifade edilen dudak, bir beyitte renk, tāzelik ve koku bakımından gül ile irtibatlandırılmıştır.

Gonca oldı laʿl-i gül-gūnı cevāb-ı rūzeden
Meh-i tābānum hilāl oldı hisāb-ı rūzeden (G107/1)

bbb. Şarāp (Mey)

Divanda bir iki beyitte rastladığımız dudak-şarāp(mey, cām) ilişkisinde renk, lezzet ve sarhoş edici özellikler öne çıkmaktadır. İçki meclisinin tasvir edildiği bir beyitte sevgili sākî, sevgilinin dudağı da mey olarak hayāl edilmiştir.

Ben mutrib-i hoş-zemzeme sen sākî lebün mey
Besdür bu kadar Şehrî-yi rüsvāyı kim ister (G29/5)

ccc. Kevser, Āb-ı Hayāt

Dudağın āb-ı hayātla olan ilgisi, cân bahşedici ve içeni ölümsüzlüğe kavuşturucu olması; Kevser ile ilgisi ise sevgiliye verilen değer ve onun bir cennet varlığı olarak düşünülmesinden dolayıdır. Bir beyitte şair, ramazan dolayısıyla sevgilisinin Kevser damlatan dudağının serāba dönmesinden dolayı sitem eder.

Sāyeveş ey māh-ı rūze olasın bī-āb u tāb
Kim leb-i Kevser-çekān yārūmi itdün serāb (G12/1)

ddd. Kan (Hūn)

Dudağın kan olarak tasavvurunda ise hem rengi, hem de sıcaklığı dikkat çekmektedir. Bu tasavvurun yer aldığı bir beyitte sevgilinin yan bakışlarının kazmasından āşığın gönlünün ağzına kadar kanla dolu olması hayāli kurulmuştur.

Kāviş-i gamzen dili itmede leb-rīz-i hūn
Veh ki figān-ı mümteni' çün leb-hamūş-ı dāg (G73/2)

kk. Boyun (Gerdān)

Boyun (gerdan)sadece bir iki beyitte geçmektedir ki, bu beyitlerin birinde çılgın gönlün, kākül gibi sevgilinin beli ve gerdānı üzerinde dönüp durduğu hayāli kurulmuştur.

Dil-i şeydā miyān u gerdeninde
İder mānend-i kākül der-be-der raks (G66/4)

ll. Boy (Kāmet, Kad, Endām)

Divanda az da olsa rastladığımız bir diğer güzellik unsuru da boydur. Boy anlamına gelen kāmet kelimesinin kıyāmet kelimesiyle aynı kökten gelmesi ve sevgilinin harama olan meyli arasında ilgi kurulmuştur.

Olur zemīn-i temāşāgehi kıyāmet-hīz

Harāma meyl idicek kadd-i fitne-cünbām (K2/5)

Bir beyitte sevgilinin boyu servi olarak tasavvur edilmiştir.

Bedenin kucmağa kasd eyledüm ol serv-kaddün
O el hançer olup ol āfet-i cān şöyletdi (G133/3)

Boy bir başka beyitte de nahl olarak tasavvur edilmiştir. Bu tasavvurda boyun ince, uzun ve canlı olması önemli etkendir.

O reng-ā-reng ü gün-ā-gün-ı şigūfezārla dönmiş
Kadeh-keş-i dil-berān-ı mest her bir nahl-i bustāmı (K10/13)

mm. Diş (Dendān)

Divanda sadece bir beyitte rastladığımız diş(dendān), sevgilinin güzellik unsuru olmaktan çok, kapı kilidinin dişi olarak düşünülmüştür.

nn. Burun (Meşām)

Burun divanda daha çok koku alma özelliği ile yer almıştır. Bir beyitte şair kendisini zamanın nasibini alamamış yakūbu olarak tanımlar ve iştiyāk burnunun gömleğin kokusunun çekiciliğini bilmez der.

Ben ol Ya'kūb-ı mahrūmî-i nasîb-i rūzgāram kim
Meşām-ı iştiyākum cezb-i būy-ı pirehen bilmez (G48/3)

Bir başka beyitteki meşām-ı cān tamlamasıyla şair şöyle bir hayāl kurar: "Sevgilinin kokusu şevk rüzgārıyla cānın burnuna gelse, her çer çöp gibi olan ten, sevgilinin bulunduğu yerin toprağını kıskanır."

Bād-ı şevk ile meşām-ı cāna gelse būy-ı dost
Her has u hār-ten olur reşk-i hāk-ı kūy-ı dost (G13/1)

oo. Göğüs (Sīne)

Divanda sevgilinin göğsü ile ilgili herhangi bir tasavvura rastlanmaz. Daha çok āşığın paramparça ve yaralı sînesiyle ilgili tasavvurlar yer almaktadır.

öö. Bel (Miyān)

Sevgilinin beli inceliği nedeniyle bir kaç beyitte değişik tasavvurlara konu olmuştur. Bir beyitte nāle ile sevgilinin beli arasında incelik noktasında bir ilgi kurulmuştur.

Harf-i vaslun gāhi rūşen kıl miyān-ı nālede
Ey gönül havf itme gāyet mihrbāndur dil-berüm (G92/3)

pp. El (Kef, Dest)

Sevgilinin eli bir beyittesöz konusu edilmiştir. Bu beyitte sevgilinin eline yakılan kına ile güneşin parlaklığı arasında renk açısından bir ilgi kurulmuştur.

Ki düşse pertev-i hūrşîd dest-i hūbāna
Mufārakat idemez ihtilāt-ı hınnāvār (K3/5)

rr. Ayak (Pāy)

Sevgilinin bir başka güzellik unsuru olan ayak, bu anlamda sadece bir beyitte zikredilmiştir. Bu beyitte sevgilinin uzun saçının ayağını öpme arzusu içinde olduğu tasavvur edilmiştir.

Muharrikî-i dil-i bî-edeble zülf-i dırāz
İder miyidi heves pāy-būs-ı cānānı (K2/31)

ss. Beden (Ten)

Divanda üzerinde durulan önemli güzellik unsurlarından biri de beden (ten)dir. Genellikle nāzik sıfatıyla nitelenen beden, rengi ve sevgiliye verilen değer bakımından bir takım tasavvurlara malzeme olmuştur. Sevgilinin teni nāziktirve en küçük rahatsızlıktan ve hastalıktan dolayı titrer. Bir beyitte sevgilinin teni sıtma hastalığından dolayı titremesi ile

dalgalanmaya başlayan tatlı su arasında ilgi kurulmuştur. Burada nāzik ten ile āb-ı zülāl arasında parlaklık, saflık ve tatlılık noktasında ilgi kurulmuştur.

Ditrer ten-i nāzüki hücūm-ı tebden
Güyā ki gelir temevvüce āb-ı zülāl (R7/2)

Bir beyitte de sevgilinin bedeni sabah olarak tasavvur edilmiştir. Bu tasavvurda sabah vaktinin aydınlık olması ve günün ilk saatlerindeki canlılık durumunun öne çıktığı görülür.

Bütān- mihr-cebīn subh-ten şafak-cāme
Hilāl-āgūş u Zühre-sürīn ü şūh-endām (K6/10)

şş. Būse

Būse dudak ile bir bütünlük arzeder. Bu nedenle dudak için söylenen bir çok özellik būse için de geçerlidir. Geçtiği beyitlerin hemen tamamında gül ile birlikte "gül-būse" tamlamasını kurduğunu ve bu şekilde çeşitli tasavvurlara konu olduğu görülür. Bir beyitte bütān olarak nitelenen sevgililer insaftan sarhoş olurken, āşıklar da gül renkli yanakların gül gibi olan būseyi toplayanlar olarak tasavvur edilmiştir.

Dem o demdür kim bütān ser-mestî-i insāf olup
ʿĀşıkān gül-būse-çīn-i ʿārız-ı gül-fām ola (G116/3)

Bir beyitte de būsenin sureti semen yaprağına benzetilmiştir ki bu haliyle sevgilinin yüzü oldukça latif olmuştur.

Sūret-i būse olur berg-i semenveş peydā
Olmış ol şūh da bir vech ile dīdār latīf (G74/4)

tt. Kūy (Mahalle)

Kūy, āşığın sürekli olarak ulaşmak ve bulunmak istediği bir mekāndır. Āşık gerçekte sevgiliye ulaşmak ister. Fakat bunu gerçekleştiremeyince en azından onun bulunduğu yere ulaşarak, bu isteğini bir nebze olsun gerçekleştirmek ister. Bunu yaparken

de karşısına bir takım engeller çıkar. Rakib olarak nitelenen bu engeller aşığın vuslata ermemesi için ellerinden gelen yaparlar. İnsafsız ve acımasız sevgilinin bulunduğu yerin başına gelen âşık, her zaman yaptığı gibi feryat figan ederek ayrılığın kurbanı olanları ruhlarını şâd eder.

Dün o bî-dâdun ser-i kûyunda feryâd eyledüm
Bismilân-ı hasretün ervâhını şâd eyledüm (G96/1)

uu. Gölge (Sâye)

Sevgilinin gölgesiyle ile ilgili direkt bir tasavvur söz konusu değildir. Ancak yine de sevgilinin gölgesinden bile korkacak derecede utangaç olması beyitlerde rastladığımız bir tasavvurdur.

Dil-sitânum tıfl-ı ʿismet-dâye bir mahbûbdur
Sâyesinden eyler istihyâ ʿaceb mahcûbdur (G31/1)

Ayrıca azarlamanın acılığı sevgilinin saf dudağında ne kadar güzel ise, gül goncanın gölgesinde diken de latif görünür

Laʿl-i nâbunda olur telhî-i âzâr latîf
Görinür sâye-i gül-goncada hâr latîf (G74/1)

üü. Ter (Arak)

Sevgilinin teri, sadece bir beyitte kıvılcım olarak tasavvur edilmiştir.

İdince ʿârızun izhâr-ı tâb şerminden
Şerâre sanma ki olur ʿarak-feşân şuʿle (K4/3)

vv. Nâz, Bakış (Nigâh, Nezzâre) Hande, Cilve, İşve

Sevgiliye ait bu özellikler, âşık üzerinde oldukça derin etkiler meydana getirirler. Hemen hepsi soyut nitelikleriyle karşımıza çıkarlar ki, kimi beyitlerde somut kavramlarla birlikte verilmişler ve değişik tasavvurlara konu olmuşlardır. Özellikle nâz ve nigâh en çok

sözü edilen unsurlardır. Gerçekte bakış (nigāh, nezzāre) hande ve cilve nāzla ilgilidir. Çünkü sevgilinin bakışı, gülüşü, cilvesi ve işvesi hep nāzından ileri gelmektedir.

Sevgili öylesine yoğun bir şekilde nāz yapmaktadır ki, bu durumu onun nāz sarhoşu olarak tanımlanmasına neden olmuştur. Mest, sarhoş olan esasında ne yaptığını bilmez. Bütün işi āşığa nāz, cevr ü cefā olan sevgili ne yaptığını bilmez durumda olduğu için āşığın can yakan āhlarına acır ve ona yardım eder.

Dād itdüm o mest-i nāza bu şeb
İtdi rahm āh-ı cān-güdāza bu şeb (G11/1)

Şehrî bir beyitte "bezm-i nāz u niyāz" tamlamasıyla aşkın kısa bir tarifini yapar ve bu mecliste sevgilisine bir gazel dediğini söyler.

Bezm-i nāz u niyāzda Şehrî
Bir gazel didi şūh u tāze bu şeb (G11/5)

Genellikle sevgilinin yüzündeki güzellik unsurlarıyla ilgi olan bu unsurlar, çoğu kez soyut somut ilişkisi çerçevesinde beyitlerde yer almıştır. Bir beyitte sevgili mecmu'a-ı nāz olarak nitelenirken, bir başka beyitte de gamze-i bed-mest-i nāz şeklinde tasavvur edilmiştir.

Sevgili nāzıyla, gülüşüyle işveger olarak nitelenir. "O işveger nāz ile dans etmeye başlayınca, nazar, gözümün kucağında dönmeye başlar.

İdince nāz ile ol 'işveger raks
İder āgūş-ı çeşmümde nazar raks (G66/1)

Sevgilinin āşık üzerinde oldukça etkili ve bazen onu öldüren, bazen de yaralayan bir özelliği de bakışıdır. Sevgili bakışını āşıktan ya esirger, ya da bin bir nāz veya işve ile yapar. Āşık bazen de sevgilinin bakış kılıcıyla kurban olur.

Dil oldı bismil-i tīg-i nigāhı cān gāfil
Açıldı gonca-i āmālı bāgbān gāfil (G87/1)

Sevgilinin bakışı āşık için aynı zamanda onu kendinden geçirecek, bir bakıma deli edecek nitelikteki şarāp gibidir. Sevgilinin gözleri büyüden körkütük sarhoş olmuşçasına böylesine büyüleyici bir gözün bakışı da āşığı deli divāne edecek niteliktedir. Beyitte büyü (füsūn) ile deli (cünūn) olma arasındaki ilgi dikkat çekicidir.

Çeşmün ki senün böyle siyeh-mest-i füsündur
Her bir nigehün āşıka bir cām-ı cünündur (G42/1)

Sevgilinin gülüşü de āşık üzerinde oldukça etkilidir. Gülüş aynı zamanda ona (āşığa) gösterilen ilginin, ona duyulan sevginin değişik bir şekildeki tezahürüdür. Gülüş dudakta kendini somutlaştırdığı için, gülüşle beraber dudak ve şeker birlikte anılmışlardır.

Yā Rab bu ne i'cāz-ı hüsündür ki o āfet
Şîrîni şeker-hande ile Kūh-ken eyler (G37/2)

4. ĀŞIK

a. Āşık ve İlgili Tasavvurlar

Āşık sürekli olarak aşk ve ayrılık derdiyle ızdırap çeken, āh u feryād eden, kanlı gözyaşları döken, vücūdu ve bağrı yaralar içinde perişān bir kişi olarak karşımıza çıkar. Çok sayıdaki beyitte (özellikle mahlas beyitlerinde) kendisini āşık yerine koyan şair, bazen karşılıksız aşkın, bazen de sevgiliden ayrı kalmanın ve onun yaptığı her türlü eziyetin verdiği fizikî ve ruhî çöküntüyü her vesileyle dile getirmiştir.

Āşık sürekli olarak niyāz etmektedir. Buna karşılık sevgili de nāz etmektedir. Aslında āşığın sevgiliden beklediği de budur. Çünkü sevgilinin yaptığı nāz, āşıkı hayata bağlayan önemli bir araçtır. Āşık kendisi ezele kadar niyāz memuru olarak görür. Bu çerçevede sevgilinin ne lutfunun, ne de kahrının bir imtiyāzını ister.

Āşık sevgilinin insafsızlığı ve binbir naz ile yaptığı bakışlardan şikāyet eder. Āşık öldürme zevkini bakış cellādına teslim ve nāzı da niyāz memurundan haberdar edendir. Āşık sevgilinin güzelliğinin hapishanesine cān u gönülden razıdır.

Āşık, sevgilinin güzelliğini ortaya çıkarandır. Bir bakıma sevgilinin güzelliği, āşığın ona olan sevgisi dolayısıyla değer bulmaktadır. Āşık devasız derdin āşıkıdır ve şifānın vereceği lezzeti de inkār edendir. Yani o, sürekli olarak aşk derdiyle hemhāl olmak ister ve kendisini bu dertten kurtaracak her türlü dermānı da geri çevirir.

Ben āşık-ı derd-i bī-devāyam
Ben münkir-i lezzet-i şifāyam (TkI/9)

Āşık, öylesine içten, āşıkāne bir ağlayış yapmak ister ki, bununla yedi cehennemin ocağına su koymak ister. Ancak bu şekilde haşr olmak ister.

Bir āşıkāne girye ile heft dūzahın
Mahşūr olmayam su komazsam ocagına (G110/4)

Şehrî, kimi gazellerinde bir mutasavvıf āşık tipini çizer. Bu āşık tipi, benlik kaygısından sıyrılmış ve kendini çoklukta eritmiş, yok olmuştur. Aynı şekilde āşık māsivā kaydından da uzak, kendisini herşeyiyle kesretten kurtarmış ve vahdete ulaşmış bir kişi olarak görür. Bunun yanında āşık kimi durumlarda kendisini kesretin esiri olarak görür. Fakat bu durumda olmasına rağmen, halinden şikāyet etmez; ne aşkın yardımını ister, ne de bu kesretten kurtulma çabasını gösterir.

Buraya kadar āşıkla ilgili olarak söylediklerimiz G/44'te açık bir şekilde ortaya konulmuştur. Her beyti "'Āşık" kelimesiyle başlayan ve bu kelimeye bir açıklık, bir tanımın getirildiği aşağıdaki beyitlerde şair, āşığın genel profilini gözler önüne sermiştir. Buraya örnek olması açısından iki beytini alıyoruz.

Āşık, gönlü yara içinde olanlar gibi sürekli dertlidir ve onu bu durumdan kurtaracak ne bir çare vardır, ne de onda sıhhatı isteyen bir hal vardır. Āşık öylesine talihsiz biridir ki tatlılık dudağına tatlı bir gülümseme isteği gelse, o anda zehirli, acı bir gülümsemeye dönüşür.

'Āşık o dil-figār gibi derdmend olur
Ne müstefīd- çāre ne sıhhat-pesend olur

'Āşık o telh-kām-ı tarabdur ki nūş- hand

Gelse leb-i halāvetine zehr- hand olur (G44/1-2)

... Bülbül, Tūtî, Pervāne

Āşığın bülbül olarak tasavvurunda, sevgilinin güle ve goncaya benzetilmesi önemli rol oynar. Aşık, sevgilinin kapalı durumdaki gonca olmasını, yani açılmamasını, gül haline dönüşmemesini gammazlayan bülbüldür.

Bir sencileyin gonca-i mestūr ele girmez
Bir bencileyin bülbül-i gammaz ele girmez (G52/2)

Bülbül sürekli olarak güle olan aşkından dolayı inleyip durmaktadır. Aşık, bazen öylesine kendinden geçer ki, bülbülden ziyade, tecellî (sevgiliye kavuşma, sevgilinin cemālin görme) anında, bu anın ateşinde yanmaya hazır pervaneye dönmektedir.

Ben dāg dāg-ı hasretem ārz-ı tecellî eyleme
Bir bülbül-i nālān iken pervāne eylersün beni (G129/2)

Āşığın tūtî olarak tasavvuruna sebep olan, onun mucize kabilinden sözler dile getirmesidir. Sevgilinin sırlar aynası olarak düşünüldüğü beyitte āşık da mucizeler dile getiren tūtî olarak tasavvur edilmiştir ki burada divan şiirinde sık işlenen bir tema olan tūtî-ayna ilişkisi gözler önüne serilmeye çalışılmıştır.

Bir sencileyin āyīne-i rāz ele girmez
Bir bencileyin tūtî-i i'cāz ele girmez (G51/1)

Āşığın pervāne olarak tasavvurunda ise, sevgilinin mum ve āteş şeklindeki hayālinin önemli rol oynadığı görülür. Āşığın, yanacağını bile bile kendisini āteşe atan pervāneye benzetilmesine sebep olan şey, onun sevgilinin verdiği bütün acı ve ızdıraplara göğüs germesi, ona kavuşma yolunda canını feda etmekten kaçınmayacağı düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı āşık, aşk ateşinde yanmak için sabahtan akşama kadar ev ev dolaşarak mumunu arayan pervāneye dönmüştür.

Şeb-tābe-seher geşt iderüm hāne-be-hāne
Şem'ini yitirmiş ben o pervāneye döndüm (G90/4)

Pervane olarak tasavvur edilen āşık karşısında sevgili de alev boylu olarak hayāl edilmiştir. Fakat āşık sevgiliye duyduğu saygıdan dolayı edep ipiyle kanatları bağlı olduğu içinuçamamaktadır.

Pervānenem ey şu'le-mihālüm senün ammā
Pervāz idemem şart-ı edeb bend-i perümdür (G28/3)

bb. Gonca

Āşığın gonca olarak tasavvur edilmesi, goncanın kapalı hali ile āşığın sevgiliye duyduğu aşkını bir türlü dile getirmemesinden, yaşadığı çeşitli acıları sürekli içine atmasından ve bağrı kan ile dolu olmasından dolayıdır. Bir beyitte yetişip büyümeden nasibini almadığını belirten āşık buna sebep olarak, yetiştiği yerin mahrumluğun kuru koruluğu olmasına bağlar.

Goncayam neşv ü nemādan bī-nasīb
Şahsār-ı huşk-ı hırmāndur yerüm (g91/3)

cc. Tarak (Şāne)

Āşığın tarak olarak hayāl edilmesi, sevgilinin perişān saçları ile tarağın perişanlığı ve āşığın perişanlığı arasında kurulan üçlü ilgiden dolayıdır. Āşık kendisini sevgilinin düğün başını yapan meşşātanın elindeki tarak olarak düşünür ve eğer sevgilinin saçları dağınık olursa bu hoş karşılanır bir görüntü olmaz diyerek, kendisini bu dağınık saçları düzeltecek bir tarak olarak tahayyül eder.

Perīşānlık olurdı kākülle 'ayb
Kef-i meşşātada ger şāne olsam (G94/6)

dd. Kurban (Bismil), Şehīd

Divanda āşık için en çok tasavvur edilen ve sözü en çok edilen kavram kurbandır. Āşık sevgiliye olan aşırı düşkünlüğünün ve bağlılığının ifadesi olarak her an ve her durumda onun yolunda ölmeye hazırdır. Āşık bazen sevgilinin gözlerinin ve ondan ayrı

kalmanın kanununun, bazen yan bakışlarının, bazen fettân olarak tanıtılan sevgilinin nazının ve bazen de güzellerinin hareketlerinin kurbanıdır.

Sevgilinin vurdumduymazlığı bazı durumlarda hem âşığı katleden, hem de ona dava açandır.

Kurbânî-i kânûn-ı bütânam ki tegâfül
Hem kâtilimiz hem yine da'vâgerîmüzdür (G26/2)

Âşık, sevgilinin bulunduğu yeri ziyaret ederek feryât figân eder ve böylece kendisi gibi sevgililerin yolunda daha önceden ölenlerin, kendilerini bu yolda kurban edenlerin ruhlarını şâd eder.

Dün o bî-dâdun ser-i kûyunda feryâd eyledüm
Bismilân-ı hasretün ervâhını şâd eyledüm (G96/1)

Bir çok beyitte de âşık, "kurban olam" ifadesiyle kendisini sevgiliye kurban olarak adar.

Âşık, aynı zamanda kendisini sevgilinin kaşlarının kötü yaradılışlı kılıcının şehidi olarak ifade eder.

Şehîd-i tîg-ı siyeh-tab'-ı ebruvânun olam
Ki zahmına olmaz cûşiş-i amân mâni' (G71/3)

ee. Esîr, Garîb, Gulâm, Fakîr, Harâb, Âvâre, Dîvâne

Sevgilinin tasavvur edildiği durumlara göre, âşık kendisini değişik hallerde gösterir. Bu durumda daha çok bir tezat sanatının varlığı dikkatleri çeker. Âşığın esîr, gulâm olarak tasavvur edildiği beyitlerde sevgili sultan veya şâh olarak düşünülmüştür. Kimi durumlarda âşık sevgilinin kırmızı dudağının şarâbını içerek mest olur, kimi durumlarda ise yine sevgilinin saçlarının esiri olarak divane bir şekilde karşımıza çıkar.

İçdüm şarâb-ı la'lüni mestâneyem mestâneyem
Oldum esîr-i kâkülün dîvâneyem dîvâneyem (G102/1)

Āşık çoğu zaman başına gelenlerin sorumlusu olarak kötü talihini görür. Fakat bir beyitte de günahsız bahtıyla sürekli bir şekilde savaşıp duran garib bir mecnûn olarak kendisini gösterir.

Turur turur iderüm baht-ı bī-günehle cedel
İtāb-ı silsile eyler garīb Mecnūnam (G101/3)

Gulam ise, āşığın durumunu ifade etmekten ziyade, şairin memdūhu karşısındaki sosyal durumunu ortaya koyan bir kelimedir. Āşığın fakīr olması, sevgiliden kendisine inayette, yardımda bulunmasını istemesinden dolayıdır.

Ye's-i bī-minnete esīr benem
Bī-recā-yı recā fakīr benem (G100/1)

Āşığın āvāre olarak nitelenmesi, sevgilinin yan bakışlarının çeşit çeşit imâsı çerçevesinde gönlünün huzursuz olması ve karamsarlık içinde olmasından ileri gelmektedir.

İmā-yı güne-güne-i gamzendürür senün
'Uşşākı sad kemān ile āvāre eyleyen (G106/3)

Āşığın harap veya virāne olarak düşünülmesinde, yüce gönüllü sevgilinin āşığın āhından etkilenmemesi ve āşığın da bu durumu devrānın tutumuna bağlamasından dolayıdır.

Ey dil-ber-i 'alī-cenāb āhumdan eyle ictināb
Devrān beni kıldı harāb vīrāneyem vīrāneyem (G102/4)

ff. Mecnūn

Mecnūn, edebiyatımızda āşığa sembol olmuş bir hikāye kahramanıdır. Kelime aynı zamanda deli, divane anlamlarına da gelmektedir ki, bu anlamlarıyla birlikte tevriyeli olarak kullanıldığı görülür.

Turur turur iderüm baht-ı bī-günehle cedel

İtāb-ı silsile eyler garīb Mecnūnam (G101/3)

gg. Āteş, Kıvılcım (Şerer)

Āşığın āteş veya şerer olarak tasavvurunda içinde bulunduğu aşkın yakıcılığının büyük etkisi vardır. Bu çerçevede āşık bir beyitte kendisini aşk āteşinin kıvılcımı olarak niteler. Bir başka beyitte ise dudak mazmūnu çerçevesinde yerinin tebessümün meydana geldiği yer (dudak) ve külhan köşesi olduğunu belirtir.

Bin bahār olsa açılmam güşe-i gülzārda
Āteşem cāy-ı tebessüm künc-i külhandur bana (G1/2)

hh. H^{v}āb-ı nāz, Çīn-i nāz

Āşığın naz uykusu ve naz kıvrımı olarak tasavvurunda sevgilinin gözlerini ve yine sevgilinin kaşlarını kendisine mesken edinmesi düşüncesi vardır. Uyku ile göz, çīn ile ebrū arasındaki ilgiden faydalanılarak böylesine bir tasavvur meydana getirilmiştir.

H^{v}āb-ı nāzam çeşm-i hūbāndur yerüm
Fitne-cūyam sāhiristāndur yerüm (G91/1)

Çīn-i nāzam ebrūy-ı hūbān me'mendür bana
Mevc-i nūram cebhe-i hūrşīd meskendür bana (G1/1)

ıı. Güneş (Āftāb), Ay (Meh-tāb), Yıldız (Kevkeb)

Āşığın bu unsurlara teşbihi, bu unsurların çevrelerini aydınlatması ve ısıtmasından dolayıdır. Bu çerçevede bir beyitte āşık kendisini mahşerin güneşi olarak nitelerken bir beyitte de mehtāb olarak gösterir. Āşığın mehtāba benzetilmesinde keten-mehtāb ilişkisi dikkat çeker. Ay ışığı altında bulunan keten üzerinde ayın etkisiyle bir takım değişiklikler meydana gelir ki, bu değişikleklerin benzeri āşığın bedeninde de oluşur.

ii. İnci (Dür)

Āşığın inciye benzetilmesi değeri yönüyledir. Āşık kendisini iki cihana değecek derecede büyük bir inci tanesi olarak görür. Fakat buna rağmen talihsizliğinden dolayı hiç kimsenin kendisine itibar etmediğini belirtir.

Bu beyʿgāhda bir nīm-nazra itmediler
İki cihāna deger ben ki dürr-i meknūnam (G101/4)

jj. Kadeh (Peymāne)

Āşık iki beyitte kadehe benzetilmiştir. Bunlardan birisinde ne derece değersiz olduğunu vurgulamak için, içinde bādesi, yanında da mezesi olmayan kadeh olarak tasavvur edilmiştir.

Elden çıkarup neşʾe-i ümmīdümi ey vāy
Bir bādesi yok bī-meze-peymāneye döndüm (G90/2)

kk. Rind

Āşık genellikle rind meşreptir. Herşeyi ulu orta yapar. Hiçbir şeyden korkusu ve utanması yoktur. Bu nedenle hem aşkın korkusuzu, hem de mahşerin utanması olmayan rindi olarak tasavvur edilir.

Olmam istilā-yı taʿn-ı bī-sevābiden hacel
Rind-i bī-pervā-yı aşkam bī-hicāb-ı mahşerem (G91/2)

5. Gönül (Dil, Hātır) ve İlgili Tasavvurlar

a. Gönül

Genel olarak gönül, insanın Hak ve hakīkati idrāk ettiği bir soyut merkezdir. (Tatçı, 1998:210) Gönül, āşığın aşkıyla ilgili her türlü gelişmenin algılandığı yerdir. Gönül bir hitap yeridir. Şair çoğu zaman kendisini soyutlayarak, gönlüne hitap eder ve onunla konuşur, sevgiliyi gönülle muhatap kılar. Gönül gıdasını gam, keder ve ızdıraptan alır. Sevgilinin hayāliyle mutlu olur, nazıyla da kendinden geçer. Eninde sonunda sevgiliye

kavuşacağını ümit eder, bu ümitle yaşar. O aşkın yağmasına uğramış ve darmadağın olmuştur. Bu nedenle perîşandır, dertlidir, biçaredir, zavallıdır, haraptır ve şikestedir.

Gönül aşk duygusunun ve sonuçlarının ortaya çıktığı bir yerdir. Gönül aynı zamanda sevgilinin âşığa karşı sergilediği bütün olumsuz tavırların sonucunun kendisini gösterdiği bir yerdir. Sevgilinin her türlü cevr ü cefasının yoğunlaştığı ve acısının hissedildiği bir merkez olarak dikkatleri üzerinde toplayan gönül, sevgili tarafından ele geçirilmesi gereken bir ülke, mülk ve ev olarak tasavvur edilir. Böylesine benzetmelerin yer aldığı beyitlerde gönül viran ve harab olarak karşımıza çıkar.

Kararsız, mahzun, perişan ve yara dolu olarak tasavvur edilen gönül, çoğu zaman ya sevgilinin yan bakışlarından, ya da kirpiklerinden yüz parça bölünmüş olarak düşünülmüştür.

Gönül sürekli olarak dert içindedir. Dermanı da yine kendi derdindedir. Bu şekildeki gönül yaşama kaynağını dert çekmekte bulmaktadır. Gönül sürekli olarak gam, keder ve ıztırap içinde olarak hayâl edilmiştir. Ayrılıkla içiçe, ayrılık yarasıyla da kucak kucağadır.

Gönül bazen öylesine yoğun duygular içerisinde karşımıza çıkar ki, bu gibi durumda, hayattan bıkmış bir âşık tablosunu çizer. Gülbahçesi teklifi onu mutlu etmez. Çünkü bu geçicidir ve bülbülün on günlük nağmeleri gibidir.

Teklîf-i gülşen itme bana Şehrî gönlümü
İtmez şigüfte nagme-i deh-rūz-ı ʿandelîb (G10/5)

Âşık çoğu beyitte bazen teşhis ve intak sanatı çerçevesinde, bazen de seslenilen ikinci bir şahıs konumundaki gönülle hasbihal içindedir. Gönül her türlü kayıttan uzaktır. Başıboş ve âvâre bir hayat sürer. Sevgiliden yana ne kadar eziyet ve cefa görürse görsün, gururundan dolayı hiçbir zaman yardım istemez.

Tasavvufî anlamda değerledirdiğimizde ise gönül, kendisini yokluk kucağında yetişmiş olarak kabul eder. Sonsuzluk teklifinden muaftır. Ne cennetin mutluluğu, ne de cehennemden gönlü kırılmıştır. O, sadece Allah'ın cemâlini seyretmenin şaşkınlığının daha fazlasının içinde olmak ister.

Perverde-i āgūş-ı fenādur dilümüz
Vāreste-i teklīf-i bekādur dilümüz
Ne şādī-i firdevs ü ne dil-gīr-i cahīm
Hayretter-i hayret-i Hudādur dilümüz (R/3)

b. Gönül ile İlgili Tasavvurlar

aa. Mülk, Hāne, Bāğ

Gönül, daha çok mülke benzetilir. Gönül mülk olunca,sevgili de bu mülkün padişahı ve hākimi olur.Bu mülk daima virān haldedir. Mülk sahibinin ilgisi, bakışı burayı bayındır yapacaktır. Gönlün mülk ile olan ilgisinin bir başka yönü de sevgilinin yan bakışlarının şah ve āşığın gözyaşlarının da fermān olarak tasavvurudur. Sevgilinin gözünün ucu fitne büyüten, yetiştiren yer gibidir. Yan bakışların şāhı da gönül mülküne cellād olarak tasavvur edilir.

Ey kūşe-i çeşmi fitne-ābād
Mülk-i dile şāh-ı gamze cellād (TkI/1)

Divanda çok sık gördüğümüz bir durum da gönlün gamın, kederin, ızdırabın ve ye'sin konakladığı harāb bir hāne olmasıdır. Āşığın çektiği türlü sıkıntı ve eziyetler, onun gönlünü mekān edinmiştir. Āşığın çektiği nāleler gönül mülkünü hüzünler evine dönüştürür.

Bu nāle ki mülk-i dili dārü'l-hazan eyler
Havfum bu ki hayālünde cilā-yı vatan eyler (G37/1)

Gönül bir beyitte eve benzetilir. Bu benzetmede şair, bir yandan feleğin kendisine bir türlü gülmemesinden dolayı huzursuz olduğunu söyler, bir yandan da gönül evim sevinç yeri olsa bile ben mutlu olmam diyerek bu konudaki şikāyetini dile getirir.

Vaz'-ı nā-sāz-ı felekden bes ki oldum bī-huzūr
Şād olmam hāne-i dil olsa da cāy-ı sürūr (G36/1)

Gönlüm bāğ olarak tasavvurunda ise gül-bün, nihāl ve nahl gibi bağlık bahçelik yerlerde olması gereken unsurlar ile ayş, āh ve şu'le gibi unsurların bir arada verilmesi ön plana çıkar. Gönül bağında eğlence gülü olmazsa ne olur diyen şair, hiç olmazsa āh fidanı gibi alev veren bir ağaç bulunur. der.

Bulınmaz ise n'ola bāg-ı dilde gül-bün-i 'ayş
Nihāl-i āh gibi nahl-i şu'le-ber bulunur (G34/3)

bb. Vīrāne, Harāb

Gönlün harāp olarak tasavvuru sevgiliden ve felekten yana çekilen sıkıntılardan dolayıdır.

Dil harāb oldı gam-ı 'aşk ise ma'mūr henüz
Oldı pejmürde güli bülbüli mesrūr henüz (G59/1)

Gönlün virāne olarak tasavvurunda ise, harābelerde kıymetli şeylerin saklanılması ve hazīnelerin harābelerde bulunmaları ve yılanlar tarafından korunmaları inancı yatmaktadır.

Dil kaht-ı vefā-hūni ile nīm-nigehden
Vīrānkedesinde nice gencineler eyler (G27/2)

cc. Āvāre, Āşüfte, Bīçāre, Şeydā, Zebūn, Zār, Pür-hūn

Āşığın gönlünün deli, divane, biçāre ve şeyda olarak tasavvurunda, āşığın sevgilinin bütün ilgisizliğine, eziyetine ve vefāsızlığına rağmen, bir türlü ondan ayrılamaması ve ona karşılıksız bağlanmasının etkisi vardır. Āşık sevgiliye duyduğu aşırı sevgiden ve sevgilinin kendisine karşı takındığı olumsuz tavırdan dolayı bir takım ruhî bunalımlar geçirir. Sevgilinin bulunduğu yerde āvāre, biçare ve bir şekilde gezip dolaşır.

Āvāre olarak nitelenen āşık, sevgilinin saçları gibi perişan haldedir. Kendisini sanki rüzgārın eline bırakmış gibidir. Gönülden sevgilinin saçına esir olmasını isteyen āşık, eğer bu gerçekleşmezse diş diş şeklindeki pençe olarak tasavvur edilen güneşin ışınlarının

bu saça tarak olacağını belirtir. Burada gönlün parça parça olması ile güneş ışınlarının tarak olarak düşünülmesi arasında ilgi kurulmuştur.

Şehrî dil-i āvāreni bir zülfe esīr it
Ser-pençe-i hürşīd ana olmaya şāne (G111/5)

Gönlün āşüfte olarak tasavvurunda āşığın sevgiliye olan aşırı düşkünlüğü dikkat çeker. Gönül perişān yüzlü āşüftedür. Br beyitte melāmet etkili aşkın kendisine hücūm ettiğini belirten āşık, āşüfte gönülden kendisine arkadaşlık etmesini ister.

İtdi hücūm ʿaşk-ı melāmet-eser bana
Hem-demlik eyle ey dil-i āşüfteter bana (G4/1)

Bir beyitte de āşığın āvāre gönlü ile āşüfte bülbül arasında maʿşūklarına karşı duydukları aşırı sevgiden dolayı gösterdikleri davranış sözkonusudur. Beyitte bülbülün gülzārı cennet olsa bile, yine hasreti terennüm ettiği (bülbülü altın kafese koymuşlar, āh vatanım demiş) atasözü mazmunu verilmiştir.

ʿAceb āşüfte-bülbüldür dil-i āvāre-i Şehrî
Bihişt olursa gülzārı yine hasret-terennümdür (G35/5)

Gönlün biçāre olarak nitelenmesi, ne yaptığını bilemeyecek durumda olmasından kaynaklanır. Böylesi durumda āşığın gönlü büyük bir dert, ızdırap içindedir ve herhangi bir dermanı kabul edecek durumda değildir.

Bī-çāre dile ʿarz-ı tecellāyı ko ey dost
İsrāf-ı devā eyleme kim derdi füzündür (G43/3)

Gönlün şeydā olarak tasavvuru sık rastlanılan bir durumdur. Şeydā olarak nitelenen gönül, sevgiliye olan aşırı düşkünlüğünden dolayı aklî dengesini kaybetmiştir. Böylece gönül derbeder bir şekilde sevgilinin kākülü gibi dönüp durur.

Dil-i şeydā miyān u gerdeninde
İder mānend-i kākül der-be-der raks (G66/4)

Gönlün zebûn olarak tasavvurunda ise onun sevgiliden ayrı kalmanın [illegible] meydana getirdiği ezikliğin sonucu olarak zayıf, güçsüz hale gelmesi etkili olmuştur.

Āyīne-i ruhsārını tut var ise şübhen
Dil gayet ile küşe-i firkatde zebûndür (G43/2)

Gönlün zār olması, inlemesi sevgilinin ilgisizliği ve eziyeti yanında, zamanında kötülüğü ve dostların ihmali ile gamla dolu olmasından dolayıdır. Aynı şekilde gönlün kanla dolu (pür-hûn)olması veya ağzına kadar kanla dolu olmasında, yine sevgilinin ilgisizliği ve çeşitli güzellik unsurlarıyla gamze, göz, kirpik ve kaşlarıyla āşık üzerinde meydana getirdiği yaralayıcı etkiden dolayıdır.

Kāviş-i gamzen dili itmede leb-rīz-i hûn
Veh ki figān-ı mümtenī' çün leb-hamūş-ı dāg (G73/2)

Bir beyitte şair gama seslenir ve "ey gam yanıma gel de başımızdaki sevinci def edelim ve kan dolu gönül sana, yüz parçaya bölünmüş sīne de bana olsun; bunlarla vaktimizi geçirelim", der.

Ey gam ey gam beri gel def'-i neşāt eyleyelüm
Dil-i pür-hûn sana sīne-i sad çāk bana (G2/4)

Bu çerçevede gönül pek çok beyitte yaralı olarak düşünülmüştür. Bir beyitte āşık sevgiliye seslenir ve şöyle der: " Ey sevgili, yaralı gönlümü yara ile hatırla, ki biz aşk yarasını yine yara ile tedavi ederiz."

Dil-i mecrūhumuzı zahm ile yād eyle ki biz
Zahm-ı 'aşka yine zahm ile müdāvā iderüz (G46/3)

Tasavvufî anlamda aşk yarasının yara ile tedavisi, āşığın içinde bulunduğu durumdan kendini kurtarmak istememesi ve derdine dermanı yine derdinde araması ile gerçekleşir. Ünlü bir ilahîde dile getirilen duygular bu konudaki düşüncelere daha bir açıklık getirecektir, sanırım.

Feryād u gam āşığa sermāye-i cāndır

Aşk ehline bütün dünya feryād u figāndır
Derd-[illegible]derdindedir
Bi-derd olanın bu ālemde hāli yamandır

Gönlün āteş, alev saçan ve kıvılcım olarak tasavvur edilmesi, āşığın içinde bulunduğu aşk āteşinin onu ne derece etkilediğini göstermesinden dolayıdır. Āşık, sevgiliye duyduğu aşkıniyle sürekli olarak āteş içinde yanıp durmaktadır. Çünkü aşk bir bakıma āteştir. Āşık, bu āteşin sönmemesini, aşkının sona ermemesini ister. Böylesine yoğun bir şekildeki aşk āteşini vücudunun ve ruhunun bütün noktalarında hisseden āşığa çevresindeki herşey āteş gibi görünecektir. Şeyh Gālib'in ünlü "āteş" redifli gazelinin bir yüzyıl öncesinden habercisi sayılabilecek aşağıdaki beyitte bu durum açık bir şekilde gözler önüne serilmiştir:

Dil āteş dil-ber āteş hüsn-i nezzāre-güdāz āteş
Ne mümkin vuslat olmak āşıka nāz u niyāz āteş (Mat/3)

Āşığın sürekli olarak döktüğü kanlı göz yaşlarının ve çektiği āteş tesirli āhların etkisiyle gönül bir bakıma alav saçan bir hale dönmüştür.

Āh-ı āteş-eser ü girye-i hūnīnümden
Oldı dil şu'le-feşān dīde gülistān-ı sirişk (G78/3)

Āşığın derinden çektiği āhların rüzgārı gönüldeki yarayı daha da açmaktadır ki bu, gam cehenneminin azabını daha da artımaktadır. Yara ancak kabuk bağladığı zaman iyileşmeye başlar. Kabuk altından kendini yavaş yavaş yeniledikten sonra, kabuk kendiliğinden düşer. Fakat yaranın üstündeki kabuk kaldırılırsa, yani yara açılırsa bu daha büyük acılara sebebiyet verebilir.

Nesīm-i āh ki dāg-ı dilüm güşāde ider
'Azāb-ı dūzahiyān-ı gamun ziyāde ider (G39/1)

dd. Pervāne, Bülbül

Gönül bir çok beyitte pervāneye benzetilmiştir. Bu benzetmede sevgilinin yüzünün veya yanağının mum veya āteş olarak hayāl edilmesi ön plana çıkmaktadır. Bir beyitte cān

ve gönül pervâne olarak tasavvur edilir ve bu iki unsurun yanmak için birbiriyle cedelleşmeleri dile getirilir. Sevgilinin yanağının şulelenmesi kendisine karşı beslenen duyguların etkisiyle kendisini nâza çekmesi ve bu durumdan az da olsa mahcûbiyet hissetmesidir. Bu durum karşısında gönül ve cân sevgilinin alev gibi olan yanağında yanmak, yok olmak için kıyısıya bir mücadeleye girişirler.

Birbirine girdiler pervânegân-ı cân u dil
Şu'lelendi gâliba ruhsâresi bir kimsenün (G80/5)

Bir beyitte de gönül bir nefeslik rüzgâra bile muhtaç olmuş değirmen pervânesine benzetilmiştir. Fakat yine de beklediği rüzgâr yardımına koşamaz.

Gönül pervâne-i ümmîd-i mîsl-i âsiyâ-yı bâd
Ne çâre bir nefes imdâd-ı lutf-ı rüzgâr olmaz (G61/2)

Gönül bir beyitte âşüfte bülbül olarak nitelenir. Bu nitelemede gülbahçesi önemli bir işlevle karşımıza çıkmaktadır. Şehrî'nin âvâre gönlü acaba nasıl bir âşüfte bülbüldür ki onun gül bahçesi cennet olsa bile , o yine de hasreti terennüm etmektedir. Bülbülün gülden ayrı kalması durumunda bulunduğu yerin cennet olması onun için hiç bir önem taşımaz. Böylesine bir ortamda, yani sevgiliden uzak ama cennette olma durumunda, bülbül durmadan ayrılıktan dem vuracaktır. Cenneti istemek veya cennete kavuşmak neticede nefsânî bir arzûdur, Önemli olan Cemâllullah'a kavuşmaktır. O'ndan ayrı kaldıktan sonra bulunulan yerin âşık için hiçbir kıymeti yoktur.

'Aceb âşüfte bülbüldür dil-i âvâre-i Şehrî
Bihişt olursa gülzârı yine hasret-terennümdür (G35/5)

ee. Tûr Dağı

Gönül bir kaç beyitte Tûr Dağına benzetilmiştir. Bu tasavvurda gönlün ilâhî aşkın ve tecellînin kendini gösterdiği ilk yer olması ve gönlün kutsal bir nitelik taşıması, ona karşı gâyet saygılı olmak gerektiği düşüncesinin etkili olduğu söylenebilinir.

Bir beyitte Şehrî'nin gönül Tûr'una edepsiz, saygısız bir davranışta bulunmayacağını belirten şair, buna sebep olarak da onun tecellî edebiyatında söz sahibi bir

kişi olduğunu ileri sürer. Yani böylesine kutsal bir değer taşıyan şeye karşı nasıl davranılması gerektiğini çok iyi bildiği vurgulanmaktadır.

Tūr-ı dile itmez hareket bī-edebāne
Şehrf edebiyyāt-ı tecellîde fünündur (G43/5)

Gönlün Tür Dagına benzetilmesindeki bir başka tasavvur da Hz. Musā'nın Tür Dağ'ında ilâhî tecellîye mazhar oluşudur ki, bu olaya dolaylı ve direkt bir işaret veya telmih vardır.

İtdük yine Tūr-ı dili hayretle müzeyyen
Müştāk-ı temāşā-yı tecellî-bülendüz (G50/5)

ff. Çocuk (Tıfl)

Gönlün çocuğa benzetilmesi, çocuğun davranışlarıyla ilgili gözlemlere ve çocuğun davranışlarıyla gönül arasında kurulan ilgiden dolayıdır. Ayrıca çocukların okula gönderilmeleri gerçeği de gönlün çocuk olarak düşünülmesinin bir başka işaretidir. Gönül tıflı aşk mektebine gider ve oradaki aşk hocasından "gam" dersi görür. Fakat bu ders oldukça meşekkatlidir ve gönül tıflı bu duruma dayanamamakta, sürekli feryāt figān etmektedir. Aşk hocasından istenen gönül tıflının bu sızlanmalarına merhamet etmemesi, onu iyi bir şekilde yetiştirmesidir.

Şimdilik ey 'aşk lutf it ders-i gam ta'limin it
Merhamet itme amān tıfl-ı dilün feryādına (G117)3)

gg. Gonca

Gönlün gonca olarak tasavvuru, çektiği sıkıntılardan dolayı mahzun olması ve içine kapanık bir durumda olmasından kaynaklanmaktadır. Bir beyitte rin bilinmeyecekse gonca durumundan gül durumuna geçmenin anlamı yoktur. Ālemin hatırı, gül oldukça ey gönül sen gonca ol. Çünkü böylesine bir gül bahçesinde açılmak ārif kişiler için boşu boşunadır.

Hātır-ı ālem gül oldukça sen ey dil gonca ol
Böyle gülşende açılmak ārife bī-hūdedür (G42/4)

hh. Kurban (Bismil), İplik (Rişte), Keten, Sipend, Serāb, Meta'

Āşığın kendisini her durumda sevgilisine kurban adaması gönül için de geçerlidir. Gönül sevgilinin bakış kılıcının kurbanıdır. Fakat emel goncasının açılmasından habersiz olan bāğbān gibi, cān da bu durumdan gāfildir. burada cān ile bāğban, gönül ile de gonca arasında bir ilgi sözkonusudur.

Dil oldı bismil-i tīg-i nigāhı cān gāfil
Açıldı gonca-ı āmālı bāğbān gāfil (G87/1)

Gönlün iplik olarak tasavvurunda ise çektiği acılardan dolayı iplik derecesinde incelmesi, zayıf olmasının etkisi vardır. Ayrıca ipliğin ateşte yanarken kıvrılması gibi, gönül de aşk āteşinde yanarken çektiği acıdan dolayı kıvrım kıvrım kıvrılır.

Dil oldı rişte-sıfat pīç ü tāb ile sūzān
Ta'alluk āteşine zülf-i ham-be-ham diyerek (G79/2)

Gönlün keten olarak tasavvur edilmesinde keten-mehtāb ilişkisi vardır. mehtābın etkisiyle odlar ve keten çürürmüş veyahut rengi parlar, üzerindeki lekeler gidermiş, elyafı incelirmiş. (Onay, 1993:251) Burada gönlün aşk derdiyle perişān olması, ciğerdeki gibi üzerinde delikler meydana gelmesi hayāliyle keten arasında ilgi kurulmuştur.

Bir dil ki ider 'aşk-ı ciger-tāb ile ülfet
Benzer o ketāna k'ide meh-tāb ile ülfet (G12/1)

Gönül bir beyitte de üzerlik tohumuna (sipend) benzetilmiştir. Üzerlik tohumu āteşe atılınca dönerek çatırdayan bir bitkidir. Āşıkların gönlü de sevgilinin güzelliğinin alevi karşısında üzerlik tohumu gibi dönüp durur.

Şu'a-ı hüsni kıldı bezmi pür-tāb
Sipendāsā dil-i 'uşşāk ider raks (G66/3)

Gönlün serāba benzetilmesi içlerindeki ateşten dolayı dışarıya farklı bir görüntü vermelerinden kaynaklanmaktadır. Şair bunu şöyle dile getirmiştir. " Ey gönül serāb gibi

içindeki dumanı dışa vurmayı bırak. Çünkü mavi renkli felekten sızan aslında ateştir. Beyitte genellikle çöllerde rastalamlan bir olaydan yola çıkılarak bir durum tespiti yapılmıştır. Çölün kavurucu sıcaklığı altında sanki yerden yukarıya doğru sürekli bir şekilde dumanın çıktığı görülür. Bu durum göz yanılsamalarına sebep olur ki, buna serāb denir. Şair gönlün derinliklerinden gelen duman ile çöldeki serāb olarak nitelenen görüntü arasında ilgi kurmuştur.

Ko arz-ı dūd-i derūnı serābveş ey dil
Çekīde-i felek-i āb-gūn āteşdür (G23/2)

ıı. Ayna (Mirāt)

Gönül bir iki beyitte ayna olarak tasavvur edilmiştir ki bu tasavvura sebep, gönlün sevgilinin yanağını hatıra getirmesi, bir başka deyişle aynanın görüntüyü içinde gizlemesi gibi, gönül de sevgilinin yanağını daima hatırında tutmaktadır. Böylece baştan ayağa gönül gibi aynaya döndüm demektedir.

Dil-sıfat yād-ı ruhunla ser-be-ser āyīneyem
Şevk-i dāgunla sipihrāsā ser-ā-pā sīneyem (G13/5)

6. Āşığın Vücut Aksamları ve Bunlarla İlgili Unsurlar

a. Beden

Aşığın bedeniyle ilgili somut tasavvurlara rastlanmaz. Beden konusundaki örnekler daha çok sevgilinin nazik bedeni ve tāze teni içindir.

b. Cān

Rūh ve hayat anlamlarına gelen cān, bedenin canlılığını devam ettirmesi için gerekli olan madde dışı unsurdur. Divanda sık işlenen unsurlardan biridir. Çok değişik tamlamalarda karşımıza çıkmaktadır: Cāzib-i cān, cān-ı āşık-sıfat, semā'-ı cān, āh-ı cān-güdāz, meşāmm-ı cān, zemīn-i cān, füsürde-cān, terk-i sūz-ı cān, düşmen-i cān, nāle-i cān-sūz ve nakd-i cān. Bunların yanısıra cān almak ve özellikle cān vermek gibi ifadelere de sık sık rastlamaktayız.

Cān, āşığın elindeki tek değerli varlıktır, bir bakıma da nakittir. Cān nakdi, nakd-i cān tamlamalarında şair bunu ifade etmeye çalışır.

Gönül küncc-i dehānında kim itdi kām-ı nā-yābın
O cism-i mürdeveş k'eyler ādemde nakd-i cān gā'ib (G9/2)

Bir başka beyitte de şair, çektiği sıkıntılara son verecek, kendisini iyi bir makama ve paraya kavuşturacak bir müjdeye can nakdini bahşiş olarak vereceğini belirtir:

Virürdüm nakd-i cānı müjde-i ikbālüne Şehrî
Göreydüm bir dahı ölmezden evvel rüy-ı Paşayı (G127/5)

Cān, āşığın en yakın dostu olmasına rağmen, yine de ona gerekli dostluğu gösterememektedir.

Belā-yı her dü-cihān oldugından özge dahı
Cihānda cān gibi bir hem-demün nesin gördük (G85/3)

Bir beyitte, emel goncasının açılmasından habersiz olan bāğbān gibi, cānın da gönlün bakış kılıcının kurbanı olmasından habersiz olduğu belirtilir:

Dil oldı bismil-i tīg-ı nigāhı cān gāfil
Açıldı gonca-i āmālı bāgbān gāfil (G87/1)

Bir beyitte de āşık için en acı şeyin cānāndan ayrı kalmak olduğuna dikkat çekilir:

Sanma ey Şehrî gam-ı firkatle ölmekden kaçam
Cān nedür ben göz göre cānāna itdüm elvedā' (G72/5)

Cānın sevgilinin bakışının kurbanı olması sık işlenen bir temadır:

Cānı itdüm bismil-i nezzāresi bir kimsenün
Dil dahı ol şevk ile āvāresi bir kimsenün (G80/1)

Beyitlerde cān üzerine yapılan teşbih ve mecāzlar şunlardır:

aa. Metā'

Cān ile dil, aşk diyārında kurulan pazarda satılan ucuz mal olarak hayāl edilir.

Diyār-ı 'aşka ger insāfı olsa narh-güzār
Ki cān u dildür o müşkün metā'-ı erzānı (K2/28)

bb. Pervāne

Bir beyitte de yine cān ile gönül, sevgilinin şu'leye benzeyen yanağı için kendilerini feda etmek için çırpınan pervāneye benzetilir:

Birbirine girdiler pervānegān-ı cān u dil
Şu'lelendi gālibā ruhsāresi bir kimsenün(G80/5)

cc. Kef-i Kātil

Şair, bir beyitte de cānı öldürücü, katledici bir el olarak hayāl eder:

Cān bir kef-i kātil ise mühmil
Öldürdi hücūm-ı şevk-i bismil (TkV/1)

dd. Āh

Şair bir beyitte cānı āha benzetir. "Bu gece o naz sarhoşuna feryāt, figān ettim. O da bu cān eriten, mahveden āha acıdı."

Dād itdüm o mest-i nāza bu şeb
İtdi rahm āh-ı cān-güdāza bu şeb (G11/1)

c. Göz (Çeşm), Gözyaşı (Girye, Eşk, Sirişk)

Divanda āşığın gözüyle ilgili fazla tasavvura rastlanılmaz. Daha çok gözyaşıyla karşılaşırız. Gözyaşı, divanda sözü en çok edilen unsurlardan biridir ve renk, değer ve şekil itibariyle inci tanesi olarak da tasavvurlara konu olmuştur. Āşığın gözü daima gözyaşıyla doludur. Gözyaşı gönül ve beden ile yakından ilgilidir. Çünkü gözyaşının kaynağı gönül, dökülüp saçıldığı yer de āşığın bedeni ve sinesidir. Gözyaşının en belirgin özelliği çok yoğun bir şekilde gözden çıktığı için, sel, tufan ve deniz kadar olmasındandır. Ayrıca yine çok aşırı bir şekilde akan gözyaşının etkisiyle göz bir süre sonra kıpkırmızı olur ve bu kırmızılıktan dolayı akan gözyaşları da kanlı gibi tasavvur edilir. Gözyaşı bu kırmızılığın etkisiyle kıvılcım gibi de algılanmıştır

Tasavvufî açıdan gözyaşı kesreti ifade eder. Āşık sürekli olarak gözyaşı dökerek kesretten kurtulup vahdete ulaşmaya çalışır. Āşığın çok ağlamasının bir başka nedeni de budur. Kesret durumundaki gözyaşı āşığın gözlerinden dökülürken vahdet olarak tasavvur edilen sevgilinin yüzünün görünmesine de engel olur.

Gözyaşının geçtiği çoğu beyitte, ya Hz. Yūsuf ya da Hz. Yakūb'un adı anılmıştır. Hz. Yūsuf'un kardeşlerinin çekememezlikleri sonucunda kuyuya atılması, kanlı gömleğinin bu durumdan habersiz olan Hz. Yakūb'a götürülmesi ve Hz. Yakub'un da bu acıya dayanamayarak uzun süre ağlaması ve gözlerini kaybetmesi olayına telmihte bulunulmuştur. Āşık sevgiliye duyduğu özlemi bir bakıma sürekli bir biçimde ağlayarak avutmaya çalışır. Öyle bir an gelir ki o da sevgiliye duyduğu özlemin tābii bir sonucu olarak, Hz. Yakub gibi ağlamaktan gözlerine elvedā demek zorunda kalır.

İktizā-yı hasretiinle 'ākibet Ya'kūbveş
Aglamakdan dîde-i giryāna itdüm elvedā' (G72/2)

Āşığın āteşli āhlar çekmesinden ve kanlı gözyaşları dökmesinden dolayı, gönlü şu'le-feşān, gözleri de gözyaşı gülbahçesine döner.

Āh-ı āteş-eser ü girye-i hūnînümden
Oldı dil şu'le-feşān dîde gülistān-ı sirişk (G78/3)

Āşık çoğu kez yalnızlığını gözyaşlarıyla paylaşır ve onunla sohbet eder. Bir beyitte büyük bir sevinç içerisinde gözyaşlarına gözyaşı denizinin coştuğu müjdesini verir. Āşığın kirpikleri gözyaşları için kucak vazifesini görür. Āşık yalnızlığından dolayı kendisini yetim

olarak görür ve döktüğü gözyaşlarını da yetimâne gözyaşları olarak niteler. Âşık, deniz yağdıran bulutların bile gözyaşlarının ayağına su dökemeyeceği kadar etkili bir gözyaşına sahiptir.

Yârî-i feyz-i ʿaşk ile bir eşke kādirem
Kim ebr-i lücce-bār su dökmez ayagına (G110/3)

Aynı şekilde âşık, döktüğü gözyaşlarıyla yedi cehennemin ocağına su dökeceğini iddia etmektedir.

Bir ʿāşıkāne-girye ile heft dūzahın
Mahşūr olmayam su komazsam ocagına (G110/4)

Gözyaşı, bazı beyitlerde tufan ve deniz olarak da tasavvur edilmiştir. Bu unsurlarla ilgisi akıcı ve çokluğundan dolayıdır. Âşık öylesine çok gözyaşı döker ki; bu bazen tufana, bazen de coşan denize benzer. İlkbaharın gelişi ve yağan yağmurların etkisiyle seller akar, ırmaklar coşar. Âşığın gözyaşları da benzer şekilde kanlı bir şekilde coşmaktadır.

Çeşm-i terümden eyle hazer ey hayāl-i dost
Hūn-āb-ı girye cūş ider nev-bahārdur (G32/3)

d.Sîne

Sine, âşığın çektiği acı ve ızdırapların, sevgili ve rakîbin cevr ü cefâsının açıkça göründüğü bir yerdir. Sevgilinin oka ve kılıca benzeyen kirpiklerinin, yaya ve hançere benzeyen kaşlarının ve yine kılıç, ok ve hançer olarak tasavvur edilen bakışlarının etkisiyle âşığın sinesinde çok sayıda yaralar meydana gelir. Yara şekil itibariyle güle benzer. Bu nedenle de sinenin üzerindeki yaralar gül, sine de bu güllerle bezenmiş bir gülbahçesine benzer.

Muhassal bir gülistān oldı gül gül dāg ile sînem
O gülzār içre Şehrî ʿandelîb-i zār-ı hasretdür (41/5)

Āşığın sinesi saftur ve sinesinde sevgiliye duyduğu temiz duygulardan başka bir şey yoktur. Āşık yerine konulan bülbülün çektiği āhlar ve feryatlar, onun sinesini delerek çıkar.

Kesret olarak tasavvur edilen sevgilinin körkütük sarhoş durumundaki gözlerine bakan kişi Hz. yūsuf dahi olsa namus sinesi paramparça olur, onun etkisinden kurtulamaz.

Yūsuf da olsa sīne-i nāmūsı çāk ider
Çeşm-i siyeh-mestüne nezzāre eyleyen (G106/2)

e.Ciğer

Şehrî Divanı'da adı en çok geçen āşığa ait organlardan biri de ciğerdir. Ciğer, hem ʿāşık , hem de āşığın sembolü durumundaki bülbülün sevgilisine duyduğu sevginin mākes bulduğu yerdir. Yani āşık veya bülbül, sevgililerine duydukları özlemi ve ayrılığı ciğerlerinden gelen yakıcı bir feyatla dışa vururlar. Sevgilinin güzellik unsurları olan kirpikler, kaşlar ve bakışlar ile çeşitle maddî-manevî haller çoğunlukla āşığın ciğeri üzerinde etkili olurlar. Bu etki sonucuyla da ciğer daima yaralı ve kanlı olarak tasavvur edilir. Ciğer, kanlı olduğu için, çekilen bütün feryatlar, āhlar da kanlı olur. Ayrıca kırmızı renginden dolayı çekilen āhlar ve feryatlar da dışarıya kıvılcım şeklinde çıkar.

Bu zevk ile ʿaceb mi bismilāne
İderse Şehrî-i hūnīn-ciger raks (G66/5)

Ciğer, beyitlerde laht-ı ciğer, ciğer-dūz-ı andelīb, zahm-ı ciğer-kāv–ı aşk, şevk-i ciğer-kāvî-i müjgān, dāg-ı ciğer ve sūziş-i āh-ı ciğer gibi tamlamalarda çeşitli tasavvurlarda söz konusu edilmiştir.

Āşığın ciğeri, sevgilinin bakışlarının etkisiyle parça parça olur ve sanki kan dalgası haline gelmiş gibi olur.

Şevk-i ciger-hırāş-ı müjendür nezzāremi
Hem-vāre mevce-hīz-i ciger-pāre eyleyen (G106/4)

Şair, bir beyitte pāre-i ciğer tamlamasını tevriyeli kullanılır ve ciğer parçasının derd ve gam misafirini teselli edecek bir dost olduğunu ifade eder.

Ne denlü müflis isek mihmān-ı derd ü gamı
Teselli eyleyicek bir pāre-i ciger bulunur (G34/2)

Bir başka beyitte de laht-ı ciğer, gam sofrasının bir parçası olarak düşünülmüş ve āşık gönlüne seslenerir ve şöyle der: "Ey gönül gam sofrası üzerine dövüşmeyelim. Sofradakileri paylaşalım iç yarası sana, ciğer parçası da bana olsun, der."

H^{v}ān-ı gam üzre itmeyelüm ey gönül nizā'
Dāg-ı derūn hep sana laht-ı ciger bana (G4/3)

7. Maddî ve Manevî Haller

a. Hastalık ve Delilik

Hastalık ve delilik ile ilgili konular, āşığın bedeni, gönlü ve kalbi ile ilgili olarak ele alınır. Bunun yanında bazan āşığın kendisi de deli(şeydā, mecnūn) ve hasta (bīmār) olarak nitelenir. Āşığın hastalığı ya doğrudan gerçek bir hastalığın neticesinde (örneğin teb:sıtma), ya da aşk, ayrılık, sevgilinin ve rakībin cevr ü cefāsı ile rūzgār ve bahtından kaynaklanır.

Divanda adı geçen hastalık, bir iki beyitte zikredilen sıtmadır. Sıtma hastalığına tutulan āşıkın nāzik teni, güzel bir hayālle, berrak suyun dalgalanması benzetilir:

Ditrer ten-i nāzüki hücūm-ı tebden
Güyā ki gelür temevvüce āb-ı zülāl (R/8)

Delilik daha çok āşığın içinde bulunduğu bir haldir. Āşık sevgiliye duyduğu sevginin sonucu olarak ne yaptığını bilmez bir duruma gelir ve deli, divane bir şekilde ya onun bulunduğu yerde, ya da ıssız, tenha yerlerde dolaşır durur.

b. Āh, Feryād, Figān, Nāle, Zār

Āşığın sürekli olarak āh, feryād u figān etmesi ve inlemesi, divanda üzerinde en çok durulan, bir başka deyişle sözü en çok edilen manevî hallerdendir. Gerçekte sadece bu unsurlar değil, diğer maddî-manevî haller de divana damgasını vuran, divandaki bütün unsurlara direkt ya da endirekt etkisi olan unsurlardır. Āşığın maddî ve manevî halleri sürekli olarak yaşaması iki soyut ve somut nedene dayanır. Somut neden sevgili, soyut neden ise zaman, felek ve talihtir. Sevgilinin ilgisizliği, hatta zulmü, diğer taraftan rakîpler, āşığı müthiş bir der içinde bırakır. O bir ömür boyu ayrılık cehenneminde acı ile gece gündüz kıvranan durumdadır. Devamlı āh eder. (Kurnaz, 1997:423)

Āşığın çektiği āhlar ve figānlar sabahlara kadar sürer. Boğazı veya ciğerleri bazen delerek, bazen de yırtarak çıkan bu sesler feleklere kadar ulaşır. Āşığın bu halleri sevgiliye nağme gibi gelir ve bundan büyük bir zevk duyar. Āşığın āhları daha çok sabaha karşı artar ve bu zamanda çekilen āhlar hem etkili olur, hem de kabul edilir. Bu nedenle āşık bu āhlardan uzak durulmasını ister.

Āşığın āhı, inleyen rüzgāra, uzun olması dolayısıyla fidana, boğazı yırtarak çıkmasından dolayı baltaya, ince olmasından dolayı sevgilinin beline, halkalar şeklinde göğe çıktığı için kemende benzetilir ve bunlar gibi daha bir çok tasavvura konu olur. Ayrıca āh, āşığın sînesini deler, şu'le gibi yanıcı ve yakıcıdır; yanıcı ve yakıcı bir niteliğe sahip olduğu için bazen kıvılcımlar çıkarır ve yine derinden geldiği için sıcaktır. Bundan dolayı da cān ve boğaz yakar.

Āh, nāle, feryād ve figān beyitlerde çok değişik tamlamalarda kullanılarak çok değişik tasavvurlara konu olmuştur. Bunlardan birkaçını şöyle sıralayabiliriz: Nihāl-i āh, āh-ı gilū-sūz, āh-ı şeb-gîr, āh-ı şerernāk, āh-ı şu'le-tāb', āh-ı cān-güdāz, nāle-i cān-sūz, feryād-ı sîne-kāv, kemend-i nāle, nîş-i nāle, miyān-ı nāle, nāle-i subhgeh, āh-ı seher, āh,ı dil-hırāş ve āh-ı sîne-zād.

Āşıkta öylesine derūnî bir āteş bulunmalıdır ki āşığın bu āteş gibi yakan āhı aşkı mahvetmeli, yoketmelidir.

Olursa sūz-ı derūn böyle ola 'āşıkda
Ki 'aşkı mahv ide āh-ı āteş-güdāz gibi (G130/3)

Āşığın seher vakti çektiği āhlar ve inlemeler rakīb üzerinde oldukça etkilidir. Bu nedenle āşık rakībin sevgili ile gecelemesine ses çıkarmaz. Çünkü seher vakti çektiği āh onu helākedecektir:

Gecelesün yār ile degmen rakīb
Anı bir āh-ı seher eyler helāk (G81/2)

Yukarıda her ne kadar sabah vakti çekilen āhlar, nāleler etkili ise de bir beyitte durumun böyle olmadığı dile getirilir:

Nāle-i subhgehüm olmadı makbūl eser
Āh-ı şeb-gīrüm ise sūzına magrūr henüz (G59/3)

Āşığın āteş etkili āhından ve kanlı gözyaşlarından, gönlü alev saçar olmuş, gözü de gözyaşılı gülbahçesine dönmüştür. Beyitte āteş-hūnīn, şu'le-feşān- gülistān arasında renk unsuru noktasındaki ilgiye dikkat edilmelidir.

Āh-ı āteş-eser ü girye-i hūnīnümden
Oldı dil şu'le-feşān dīde gülistān-ı sirişk (G78/3)

Āşık, āh ile öylesine yoğundur ki gönül bāğında eğlence gülüne aldırış etmez; çünkü burada āh fidanı gibi alev yemişi veren bir ağaç bulunmaktadır. Beyitte nihāl-i āh, nahl-i şu'le-ber, bāg-ı dil ve gül-bün-i ayş gibi soyut ve somut unsurların birarada bulunduğu tamlamalar dikat çekecek nitelikte ve niceliktedir.

Bulunmaz ise n'ola bāg-ı dilde gül-bün-i 'ayş
Nihāl-i āh gibi nahl-i şu'le-ber bulunur (G34/3)

Āh bir beyitte baltaya benzetilmiştir. Bu benzetmede āhın ciğerin kanlı ortamından çıkarken cidarları parçalaması ve baltanın üzerindeki kanların da renk, sıcaklık ve şekil benzerliği bakımından kıvılcıma benzetilmesi hayāli vardır.

Pāşide olan tīşe-i āhum deheninden
Sanman ki olur şerer-rīze-i laht-ı cigerdür (G28/2)

Āhın yer aldığı beyitlerin neredeyse tamamında āteş veya āteşle ilgili bir unsurla ilgi kurulmuştur. Bu arada G/118 nolu "āh" redifli gazelde, şair āhın ne olduğunu çeşitli tasavvurlarla gözler önüne sermiştir ki, bu gazelin beyitlerinin çoğunda āteşle ilgili bir takım unsurlara da rastlamamız mümkündür. Bu çerçevede āh bir beyitte, gönlü, yüreği parçalayan nefes ve geçimini āteşten sağlayan rüzgār olarak tasavvur edilmiştir.

Nefes-i dil-hırāş ya'nî āh
Bād-ı āteş-me'āş ya'nii āh (G118/1)

Bir başka beyitte āh, ciğer yarası aşkının ateşli madeni ve cehennem āteşinde keskinleştirilmiş kılıç olarak tasavvuru söz konusudur.

Ma'den-i sūz-ı 'aşk dāg-ı ciger
Tîg-ı duzah-tirāş ya'nî āh (G118/2)

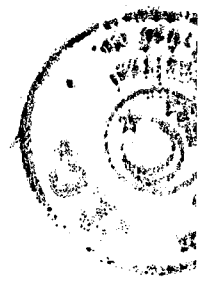
Bir başka beyitte de āh, üzüntülü kalbin kanının engin denizi ve kanlı su saçan bulut olarak hayāl edilmiştir.

Lücce-i hūn-ı derd kalb-i hazîn
Ebr-i hūn-ābe-pāş ya'nî āh (G118/4)

Āşığın içinde bulunduğu bir başka hāl de, çeşitli nedenlerden dolayı feryād, figān etmesidir. Bu nedenler yeri geldikçe verildiği için tekrarlanmayacaktır. Fakat āşığın, her ne kadar bir takım olumsuz nedenlerden dolayı bu hāli yaşıyorsa da, bazen mutlu bir olay neticesinde (nevrūzun gelmesi) figān etmesi istenir. Bir başka beyitte ise sevgilisinin bulunmadığı bir ortamda elindeki şarābın kendisine āteş olarak göründüğünü söyleyerek figān eder:

Figān ki çeşmüme sensiz şarāb āteşdür
Şarāb-ı nāb degül āftāb āteşdür (G24/1)

Āşığın feryādı sinesini delecek derecede etkilidir. Āşık olarak tasavvur edilen bülbülün ciğer delen ve sineyi yakan feryādları gülbahçesinde bulunanları şikāyet kanına batırır. Burada gülbahçesinin kırmızı ortamı ile kanın rengi arasında ilgi kurulmuştur.

Gark itdi hūn-ı şekveye dīvān-ı gülşenî
Feryād-ı sīne-kāv u ciger-dūz-ı ʿandelīb (G10/4)

Āşık bir beyitte kendisini yasemenin gül yaprağı olmayan boşu boşuna çekilmiş figān olarak niteler. Āşık aynı zamanda aşkın yeni bülbülüdür, fakat belli bir çemeni yoktur.

Bī-hūde figānam gül-berg-i semenüm yok
Nev-bülbül-i ʿaşkam müteʿayyin çemenüm yok (G76/1)

Āşığın içinde bulunduğu bir başka durum da inlemesidir. Bu inleyiş genelde sabaha karşı olur ve oldukça etkilidir. Bir beyitte āşığın sabah vakti yaptığı inlemenin kabul edilebilir bir etkisinin olmadığı teması işlenmiştir.

Nāle-i subhgehüm olmada makbūl eser
Āh-ı şeb-gīrüm ise sūzına magrūr henüz (G59/3)

Bir beyitte de āşığın inleyişi gönül mülkünü hüzün evine dönüştürmüştür.

Bu nāle ki mülk-i dili dārü'l-hazān eyler
Havfum bu hayālümde cilā-yı vatan eyler (G37/1)

Bir beyitte de nāle rüzgāra benzetilir ve gönülden onu harekete geçirmesi istenir. Çünkü zaman ilk bahardır ve utangaç goncanın açılması vaktidir.

Eyle nesīm-i nāleni tahrīk ey gönül
Ol gonca-i hicābı açar nev-bahārdur (G32/2)

c. Yara (Dāg, Zahm)

Yara, āşığın çektiği ıztırab ve çilenin elle tutulur, gözle görülür sonucudur. Yara iki çeşittir: Biri göz göz, yuvarlak, nokta gibi, ok yarası. Diğeri yarık, dilim dilim, çizgi halinde, kılıç hançer yanası. Divan şiirinde ilki dāğ, ikincisi şerha olarak geçer. (Kurnaz, 1997:424) Şehrî Divanı'nda daha çok dāğ şekli tercih edilmiştir. Yara, şekli, rengi ve kanlı oluşu nedeniyle değişik tasavvurlara konu olmuştur. Bu tasavvurların başında şekil ve renkten dolayı şuʿle, alev, dāğ, lāle ve gül gibi unsurlar gelmektedir. Bu çerçevede dāg-ı ʿalev-tırāz,

dāg-ı nev-şu'le-i mahabbet, dāg-ı nāz, dāg-ı dil-i pür-sūz, zahm-i bī-vefā, dāg-ı derd, şu'le-i lāle-i pür-dāg, perveriş-i dāg-ı gam, zahm-ı leb, leb-hamūş-ı dāg, mizāc-ı zahm, dāg-ı mahabbet, zahm-ı aşk, dāg-ı derūn-ı gam, dāg-ı hasret, dāg-ı ciger, āgūş-ı dāg-ı hasret ve mezāk-ı zahm gibi tamlamalarda değişik tasavvurlara konu edildiği görülmüştür.

Yara genellikle ya gönüldedir, ya da sīnededir. Yaraya neden olan sevgilinin gözü, gamzesi, kirpikleri ve kaşlarıdır. Çeşitli tasavvurlarda kılıç, ok, yay ve hançer olarak gördüğümüz bu unsurlar āşığın bazen gönlüne, bazen de sīnesine etki eder.

Āşığın çektiği āhın rüzgārı gönül yarasını açar, kabuklanmaya başlayan duyguların tekrar āşığı etkilemesine neden olur. Bir bakıma gamın cehennem gibi olan azabını artırır.

Nesīm-i āh ki dāg-ı dilüm güşāde ider
'Azāb-ı dūzahiyān-ı gamın ziyāde ider (G39/1)

Yukarıda da değindiğimiz gibi, yara renk ve şekil bakımından sık bir şekilde güle ve gülbahçesine benzetilir. Āşığın sīnesi gül gül olmuş yaralarla doludur. Şair bunu güzel bir hayāl ile tanzim edilmiş bir gülbahçesine benzetir. Böylesine bir ortamda eksik olan bülbüldür ve Şehrî de kendisini bu gülşenin ayrılıktan inleyen bülbülü olarak ifade eder.

Muhassal bir gülistān oldı gül gül ile sīnem
O gülzār içre Şehrî 'andelīb-ı zār-ı hasretdür (G41/5)

Āşık yarasını yine yara ile iyileştirmek ister. Sevgilisine seslenerek yaralı gönlümü yara ile hatırla der ve kendilerinin aşk yarasını yine yara ile tedāvi ettiklerini dile getirir.

Dil-i mecrūhumuzı zahm ile yād eyle ki biz
Zahm-ı 'aşka yine zahm ile müdāvā iderüz (G46/3)

Sevgi yarası gönülde tıpkı gam yükü gibidir. Āşık, sīnesinin gam yarasından ayrı kalmasını istemez. Çünkü yaranın iyileşmesi, aşkın bitmesi demektir. Yara rengi ve ortasındaki siyahlık dolayısıyla lāleye benzetilir. Bir beyitte yaranın lāle ve şu'le benzerliği içinde tasavvur edildiği görülür.

Şu'le-i lāle-i pür-dāg degül gülşende

Saldı tāb-ı ruhım ferş-i zülāl üstine gül (G88/3)

d. Gam, Keder, Derd, Belā

Āşık sürekli olarak gam, keder, dert, ızdırap ve ümitsizlik içindedir. Öylesine ki sanki bu hallerin esiri olmuştur. Gam āşığın gönlüne ve cānına etki eder. Āşık sevgiliden ayrı kaldığı, sevgiliye hasret duyduğu her an, böylesine psikolojik ortamdadır. Gam bir vücut olarak tasavvur edilir ve sevgiliye olan kavuşma arzusu içinde perişan olur.

Āşık sadece sevgiliden yana bu halleri yaşamaz. İçinde bulunduğu sosyal şartlar, başından geçen acı olaylar, onun felekten, bahtından ve zamandan şikāyet etmesine neden olur ki, bunlar da en az sevgili kadar āşık üzerinde derin izler bırakmıştır.

Gam ve keder beyitlerde çeşitli tasavvurlara konu olmuştur. Bu çerçevede kāviş-i gam, adū-yı gam, zehr-āb-ı gam, gam-ı aşk, h^{v}āb-ı gam, hamā'il-i gam, lezzet-şināş-ı gam, zevk-i tahammül-i gam-ı hasret, dāg-ı gam, kūh-ı gam, sevdā-yı gam-ı hicr, gam-ı vahşî-i gazal-çeşm, perveriş-i dāg-ı gam, māye-i giryānî-i gam, azāb-ı dūzahiyān-ı gam ve h^{v}ān-ı gam gibi, burada sayamayacağımız çok sayıda tamlamaya malzeme olmuştur. Beyitlerde sofra, kucak, zehir, misafir, devlet, cehennem, vücūt, dağ, mes'ele, hümā, āteş, gönül, yük, uyku ve düşman gibi tasavvurlara konu olmuştur.

Āşığın vücūdu gam ile yüklüdür. Vücūd-ı gam ile şair bunu ifade etmiştir. Āşık aynı zamanda gamdan helāk olmuştur. Āşık sevgilisini şūh-ı gam olarak niteler ki, bu tasavvurda sevgilinin ve gamın āşığın gönlünde meydana getirdiği derin etkinin rolü oldukça büyüktür.

Kimi beyitlerde şair, tezat sanatı çerçevesinde gamı farklı tasavvurlarda kullanmıştır. Örneğin zevk-i tahammül-i gam-ı hasret, lezzet-şināş-ı gam ve misāl-i Kevser-i gam tamlamalarında bunu açıkça görmekteyiz. Āşığın vücūdu gam kılıcıyla parça parça olmuştur. Āşığın vücūdu aynı zamanda gam kervanıdır. Āşık gönül tıflını aşk mektebine gönderir ve orada aşk hocasından gam dersi almasını ister. Āşık gamla öylesine dost olmuştur ki, bir beyitte yanına gelmesini ve başlarındaki sevinci birlikte def etmelerini ister. Sevinç, mutluluk yerine kanla dolu gönlü gama, ciğer parçasını da kendisine taksim ederek, bu acı içinde olmalarını temenni eder.

Ey gam ey gam beri gel def'-i neşāt eyleyelüm
Dil-i pür-hūn sana sīne-i sad çāk bana (G2/4)

Şair bir beyitte sevgilisini gam şuhu olarak niteler ve ondan ayrı kaldığı için mahmūr olduğunu söyler, ondan yardım ister. Sevgili de dudağının kadehini vererek āşığın mahmūrluğunu gidermesine yardımcı olur.

Didüm ey şūh-ı gam hicrün ile mahmūram
Cām-ı la'lüni sunup hand-künān şöyletdi (G133/3)

Āşık zamanın sunduğu eğlence kadehinden memnun kalmadığı için gamın zehirli suyunu içen Şehrî'yi tebrik eder.

Rūzgārun olmadın memnūn-ı cām-ı 'işreti
Āferin ey Şehrî zehr-āb-ı gam-nūşum benüm (G95/5)

Āşık kendisini ne kadar kötü durumda, müflis, hissederse hissetsin derd ve gam misafirini teselli eyleyecek bir ciğer pāresi bulunur. Beyitte gam ile misafir arasında kurulan ilgi dikkat çekicidir.

Ne denlü müflis isek mihmān-ı derd ü gamı
Tesellî eyliyecek pāre-i ciger bulunur (G34/2)

Bu konuda üzerinde durulması gereken bir başka unsur da derttir. Dert de en az gam kadar beyitlerde işlenmiş ve çeşitli tasavvurlara konu olmuştur. Dert genellikle gönülle ilgilidir. Dert yarası gönülde yankı bulur. Āşık sevgiliden ayrı kalmayı dert olarak telakkî eder. Dert ve gam neredeyse āşığın bütün dünyasını kaplamıştır.

Beyitlerde gemi, çöl, kan, dağ gibi unsurlarla birlikte düşünülen dert, bu çerçevede cihān-ı dert, derd-i dil, derd-i aşk, derd-i dil-i āfiyet-güdāz, derd,i hasret, güşte-i derd, sahrā-yı derd, lücce-i hūn-ı derd-i kalb-i hazīn, derd-i hicr, dāg-ı derd ve zevk-i derd-i dil gibi tamlamalarda yer alarak çeşitli tasavvurlara konu olmuştur.

Āşık derdine deva istemeyen dert āşığı olarak karşımıza çıkar. Hatta Hz. İsā'nın dert sahiplerinin iyileştirilmesine vakfedilmiş şifāhanesinde bile gelecek şifayı

istememektedir. Beyitte Hz. İsâ'nın ölümcül hastaları iyileştirmesi mucizesine telmihte bulunulmuştur.

Ol âşık-ı derdem ki devâ tâlibi olmam
Derd ehline vakf olsa şifâ-hâne-i İsâ (G8/3)

Benzer bir temanın (Hz. İsâ'nın nefesinin ölüleri diriltmesi), işlendiği bir başka beyitte de yine Hz.İsâ'nın ilacının derdini artırdığını söyler. Fakat derdim artarsa ne olur ki. Sonunda yine Hz. İsâ'nın nefesi cân zeminini bu hastalıktan kurtarır.

Füzûn iderse n'ola derdümi devâ-yı Mesîh
Zemîn-i câmı maraz-hîz ider hevâ-yı Mesîh (G17/1)

Bu konuda üzerinde duracağımız bir başka manevî hâl de âşığın ye's, ümitsizlik içinde olmasıdır. Rüzgâr, şarâb, dalga, âteş ve derûn, ok gibi unsurlarla çeşitli tasavvurlara konu olan ye's ile ilgili olarak "ye's" redifli bir gazelden vereceğimiz bir kaç beyit ile, şairin bu konudaki duygu ve düşüncelerinin neler olduğunu ortaya koymaya çalışacağız. Aşağıdaki beyitlerde açık bir şekilde görüldüğü gibi, ümitsizlik, âşığın veya şairin türlü nedenlerden dolayı muradını alamamasından kaynaklanmaktadır.

Gam-hîz-i nâ-murâd olaldan zemîn-i ye's
Halk olmadı benüm gibi bir hûşe-çîn-i ye's (G62/1)

Sad genc-i nâ-murâdî-i dil eyledüm telef
Maksudum üzre olmadum dil-nişîn-i ye's (G62/4)

Âşık türlü nedenlerden dolayı büyük bir ümitsizlik içindedir. Bir beyitte ümitsizlik neş'esiyle harâp olduğunu belirtirken, bir beyitte de Allah'a dua ederek ümitsizlik okuna hedef yapmamasını ister. Ümitsizlik şairde o derece içselleşmiştir ki, bir beyitte onun üzerine yemin yapar.

Nefes hemîşe icâbet-der-âgûş itse zuhûr
Kasem-be-ye's ki virmem yine du'âya rızâ

e. Cevr ü Cefâ, Mihnet

Bundan önceki manevî haller kadar beyitlerde yer almayan bu haller, genellikle ya sevgiliden, ya da rakîpten kaynaklanır. Fakat kimi beyitlerde zamanın, feleğin ve bahtının da bu halleri âşığa revâ gördüğüne şâhit oluruz. Beyitlerde âşığa sıkıntı, eziyet ve acı verme gibi özelliklerle çeşitli tasavvurlara konu olmuşlardır. Sevgilinin âşığın gönlüne eziyet etmesi ne kadar küstahlık ise, sevgilinin güzelliğine tutulmak da o derece küstahlık sayılmaz.

Eziyyet-i dile ol mertebe cefâ güstâh
Ki hüsnüne o kadar olmaz ibtilâ güstâh (G18/1)

Âşık her ne kadar cevr ü cefâdan yana şikâyetçi gibi görünse de, yine de gönlüne seslenir ve şöyle der: "Ey gönül cefâdan bile mahrûm olsan yardım isteme. Çünkü o zâlim fitneci sevgili, sızlanıp yanıp yakılanları inkâr eden onların bu durumuna inanmayandır."

Cefâdan da dilâ mahrûm olursan dâd-h^{v}âh olma
O fettân-ı sitemger münkir-i ehl-i tazallümdür (G35/3)

f. Hasret, Firkat(Firâk, Hicr, Hicrân)

Hasret ve ayrılık, âşığın en önemli dert ve ızdırap kaynaklarındandır. Sevgilinin âşığa karşı ilgisiz kalması, onun aşkına vefâsızlık göstermesi, bulunduğu yere sokmaması ve sürekli olarak ayrılık içinde olmaları, âşığın hasret âteşiyle yanıp yakılmasına sebep olmuştur.

Âşık, ayrılığı öylesine yoğun bir şekilde yaşamaktadır ki, bu durum bir beyitte ağzına kadar hasretle dolu ifadesiyle dile getirilmiştir. Bu nedenle âşık her fırsatta hasreti ve ayrılığı dile getirir. Esasında ayrılık ve hasret, âşığın yaşama kaynağıdır. O, bu durumu öylesine içselleştirmiştir ki, başlangıçta üzüntü ve acı veren bu haller, belli bir süre sonra âşığa zevk ve mutluluk vermeye başlar. Sevgili ise hasretin zevkini inkâr edendir. Çünkü âşığa takındığı vurdumduymaz tavırla, herhangi bir hasret veya ayrılık duygusu içinde değildir.

Âşık, hasret âteşinin evinde doğmuştur. Bu nedenle de bu evde büyüyüp, yetişecektir. Âşık hasretin inleyen bülbülüdür. Âşık hasret kanununun kurbanıdır. Âşık

aynı zamanda ayrılık gamının sevdası içindedir. Âşık hasretten ve hicrândan dolayı sürekli olarak feryât u figân eder, ama boşuna. Çünkü sevgili âşığın bu hâlini anlamaktan oldukça uzaktır.

Hasret ve özleyiş beyitlerde ser-şâr-ı firkat, hasret-i germ-i tâbiş-i bismil, dâg-ı hasret, hasret-efzâ-yı tarahhüm, inkâr-ı zevk-i hasret, gül-bün-i gülzâr-ı hasret, şîvenzâr-ı hasret, hâne-zâd-ı nâr-ı hasret, andelîb-i zâr-ı hasret, kurbân-ı şef'-i hasretiyân, bismilân-ı hasret, gam-ı hicrân, sevdâ-yı gam-ı hicr, hûn-ı hasret, güşe-i firkat, hasret-zede-i tegâfül ve şeb-i firkat gibi tamlamalarda değişik tasavvurlarda kullanılmıştır.

Hasret-i la'l tamlamasıyla ifade edilen dudağa duyulan özleyiştir. Dudak tasavvufta vahdeti simgeler ki, bununla âşığın kesret içinde olduğu ve vahdeti özlediği dile getirilmek istenmiştir. Vahdet arzusu içinde olan âşık neye baksa kesret durumundaki her şey vahdet durumunda görülür.

Hasret-i la'lünle nigâh eylesem
Yâsemenistân olur lâlezâr (G25/4)

Bâde, şarap ayrılık derdini baştan atmaya kâfi değildir. Çünkü içki içen insan belli bir süre sonra içkinin ve içinde bulunduğu derdin etkisiyle ağlamaya başlar; bastırılmış bir takım duygular içkinin etkisiyle ortaya çıkar. Bu beyitte de bir bakıma bu durum anlatılmıştır. Yani âşık içki içerek ayrılık derdini başından attığını sanır. Fakat içki göz yaşlarının coşması sonucunda göze geldiğine suya dönüşür ve bu hali devam eder.

Bâde def'etmek ne mümkindür gam-ı hicrânumı
Ol da cûş-ı giryeden çeşme gelince âb olur (G40/3)

"Hasretdür" redifli G/41 nolu gazelde şair, hasretle ilgili duyguların çeşitli tasavvurlarda dile getirmiştir. Bunların birinde gönlün ayrılık köşesinde zavallı ve zayıf bir halde kaldığı ifade edilirken, bir diğerinde dert sahiplerinin beklentisi özleyiş gülbahçesinin gülünün bittiği yer olarak tasavvur edilmiştir.

Ümîd-i ehl-i derdün gül-bün-i gülzâr-ı hasretdür
Reh-âverd-i bahârı deste deste hâr-ı hasretdür (G41/1)

Hasret, āşığın sürekli olarak ağlamasını gerektirir. Bir beyitte Hz. Yūsuf'un ayrılığından dolayı sürekli olarak ağlayıp gözlerini kaybeden Hz. Yakūb'a atıfta bulunulmuş ve āşığın da sevgilinin hasretinin gerektirdiği şekilde ağlamasından dolayı yaşlı gözlerine elvedā dediğini belirtir.

İktizā-yı hasretiinle ākıbet Ya'kūbveş
Aglamakdan dîde-i giryāna itdüm elvedā' (G72/2)

Yukarıda da söylediğimiz gibi ayrılık āşık için büyük bir zevk kaynağıdır. bunu inkār etmek, tanımamak, āşık için, veya seven için imkānsız gibi bir şeydir. Sevgiliye kavuşma ümidiyle ayrılığın zevkini inkār eden, ayna misāli ancak sade bir hayāl etmiş sayılır.

Ümîd-i vasl ile inkār-ı zevk-i hasret iden
Misāl-i āyîne ancak hayāl-i sāde ider (G39/4)

Āşık ayrılık üzüntüsünden hiçbir şekilde korkmaz, hattā bu yolda ölmekten bile kaçmaz. Çünkü o göz göre göre savgilisine elvedā etmiştir. Böylesine büyük bir acıyı yaşadıktan sonra ölmek āşık için sıradan bir olay olarak görünür.

Samma ey Şehrî gam-ı firkatle ölmekten kaçam
Cān nedür ben göz göre cānāna itdüm elvedā' (G72/5)

g. Vuslat (Vasl, Visāl)

Vuslat āşağın ulaşmak istediği ve varlığını bu yolda fedā etmeye hazır olduğu tek şeydir. Sevgiliden yana gelen her türlü eziyete, derde ve acıya, eninde sonunda vuslata ereceği ümidiyle göğüs gerer, sabreder. Āşık, içinde bulunduğu ayrılıktan, sevgiliye duyduğu özlemden kurtulmak için vuslat āteşiyle yanar.Bu, bir bakıma āşığı hayata bağlayan en önemli nedendir.

Āşık her ne kadar sevgiliye kavuşma arzūsu içinde yanıp yakılıyorsa da, bunu ortaya koymak, dışa vurmak istemez.

Nice nihān ideyüm harf-i va'de-i vaslını

Zebān-ı ārzū bī-zabt-u müddeʿā güstāh (G18/4)

Vuslat anı āşığın ilk ve son hedefi ve arzusudur. Kavuşma anı öylesine coşkun bir aşk āteşiyle doludur ki, buna ne āşık (pervāne), ne de sevgili (mum) dayanabilir. Kavuşmanın gecikmesi hem āşığı, hem de sevgiliyi yakacak bir āteş olarak tasavvur edilmiştir.

Buna ne şemʿtahammül ider ne pervāne
Dem-i visālda sabr u şitāb āteşdür (G24/3)

Bir beyitte sevgilinin gözleri başkalarının huzurunda kavuşmayı imā ederken, bir başka beyitte de āşık, sevgilinin teselli mektubunu baştan aşağı okuduğunu, kavuşma isteği sözünün gerçek, fakat bunun dile getiriliş şeklinin yanlış olduğunu belirtir.

Ser-be-ser itdüm tesellî-nāme-i hūbānı seyr
Vaʿde-i vaslı sahīh resm ü ārāmı galat (G68/2)

h. Aşk

Āşk etkisini daha çok āşık üzerinde gösteren bir hāldir. Şehrî Divanı'nda aşk hem mecāzî, hem de gerçek anlamda kullanılmıştır. Aşk, kısıca bezm-i nāz u niyāzdır. Āşık bu mecliste sevgilisine seranad yapar gibi yalvarır, ona gazel söyler; sevgili de āşığın bu yalvarışlarına karşı nāz yapar.

Aşk beyitlerde çeşitle tasavvurlarda düşünülmüş ve bu çerçevede çeşitli tamlamalarda yer almıştır. Örneğin; teb-i aşk, aşk-ı melāmet-eser, himmet-i aşk, şerār-ı nār-ı aşk, gayret-i aşk, zahm-ı aşk, güneh-i aşk, mey-i aşk, hulūs-ı aşk, belā-yı aşk, rāh-ı bī-pāyān-ı aşk, aşk-ı bī-hicāb, bahār aşk, nev-bülbül-i aşk, alev-i aşk,dūzah-ı aşk, gam-ı aşk ve zahm-ı ciger-kāv-ı aşk.

Sevgili āşıktaki aşkın saflığını, temizliğini inkār edemez.

Āşıkda olan hulūs-ı ʿaşkı
Hūbāna düşer mi itmek inkār (TkIII/3)

Aşk içinde yanıp duran ve sevgilisi tarafından hor görülen âşık, sonunda sevgilisinin de bu aşk belâsına düştüğünü görünce kendisine karşı yaptıklarını sevgiliye hatırlatır.

Belā-yı aşka düşdün aşk-ı mihnetkārı gördün mi
Beni āzār iderdün sevdigüm āzārı gördün mi (G124/1)

Aşk âteşine yanmayan, aşkı tatmayan, onun ne olduğunu bilemez. Bir bakıma rahatlığı arzûlayan, aşkın sıkıntılarına, dertlerin katlanamaz. Aşk âşığa pervânelik makamını ihsân eder ve böyle olunca onun konuşmalarının tek konusu aşk âteşi olur. Aşka düşenin hali perişân olur, durumu tersine döner. Buna en güzel örnek Mahmûd ile Ayâz arasında geçen olaydır. Aşk âteşine tutulan şah Mahmûd bende olur, Mahmûd'un bendesi olan Ayâz da şah olur.

Himmet-i aşk şehi bende ider bendeyi şāh
Buna şāhid dil-i Mahmūd ile efsūn-ı Ayāz (G60/1)

Aşk öylesine bir âteştir ki, bir kez bu âteşe düşen, ondan ayrı kaldığı zaman, alavden sıçrayan kıvılcım gibi, hemen yok olur, cân verir.

Mehcūr olıcak 'aşkdan ol dem virürüz cān
Biz tā'ife gūyā şerer-i şu'le-nişīnüz (G53/4)

Aşk bir bakıma gönüldeki yara gibidir ve bu yaranın tedâvisi yine aşk yarasıyla gerçekleşir. Aşk aynı zamanda gönül tıflına gam dersi veren hoca olarak tasavvur edilmiştir.

Şimdilik ey 'aşk lutf it ders-i gam ta'limin it
Merhāmet itme amān tıfl-ı dilün feryādına (G117/3)

Âşık büyük bir zevk ile aşk alevinde yanar. Cehennem bu durumu kıskanır ve iç çeker. Âşık aşkın cehenneminden utanmaz. Eğer böyle bir durum olursa, yani utanırsam, yanmanın zevki bana haram olsun der.

Derūna çāşnî-i sūzişi harām olsun
Gelürse dūzah-ı aşkundan ictināb bana (G5/4)

Bir beyitteki aşk-ı bī-hicāb tamlamasıyla Züleyhā mazmunu verilmiştir. Hz. Yūsuf'un yakasından, utanması olmayan aşk (Zelīhā) ile birlikte olduğu için yırtılma sesi gelir.

Sadā-yı çāk gelür dahı ceyb-i Yūsufdan
Muhal oldugıçün ʿaşk-ı bī-hicāb ile bahs (G15)3)

Bu arada bir çok beyitte tasavvufî aşkın da işlendiği görülmüştür. Esasında yukarıda verilen bütün örneklerde tasavvufî bir anlamın varlığı dikkat çekmektedir. Şarab olarak tasavvur edilen aşk ezel gününde içilmiştir. Āşık sevgilinin gözleri ile aşk şarabını ezel gününde içtiklerini, kendisinin halā bu içkinin etkisinde (mest)olduğunu, sevgilinin ise birazcık da olsa kendisine geldiğini belirtir. Āşığın mest olması, aşkın āşığın bütün varlığına hakim olması, iliklerine kadar işlemesi demektir.

Çeşm-i yār ile mey-i ʿaşk-ı ezel-nūş itdük
Ben o keyfiyyet ile mestem o mahmūr henüz (G59/4)

Tamamen tasavvufî unsurlarla ve söylemle dile getirilmiş 125 nolu gazelde ezel meclisinin dile getirildiği bir beyitte aşk korkusuz bir şekilde "Ben Allah'ım (Ene'l-Hak)çalan gülbāng olarak tasavvur edilmiştir. Bir başka beyitte de ezel gününde bağış gamının aşkına intisab ettiğini ve iki ālemin sevinç bağışlayan ortamından ise geri durduğunu belirtir.

Ezel ki ʿaşk-ı gam-ı ihsāna intisāb itdük
Neşāt-bahş-ı dü ālemden ictināb itdük (G84/1)

8. Rakīb (Agyār, Gayr, Hasm)

Rakīb, divanda āşık karşısında önemli bir işlevle yer alan ve çeşitli tasavvurlara konu olan bir tiptir. Rakib, aynı zamanda Divan edebiyatının önemli temalarından biri olan aşkın üç sac ayağından (Āşık, Sevgili ve Rakīb) biridir. Rakīp kötü ve zararlı kimse ki, birinin sevdiği ile veya beğendiği kimse ile görüşmesine veya bir çeşit isteğini elde etmesine ve uygulamasına engel olup kendisi için çalışır. (Çavuşoğlu,1981:56)

Rakîb, âşığın sevgiliye ulaşması yolunda en önemli engeldir. Sevgili bir yandan âşığa nâz ederken, bir yandan da âşıktan esirgediği bir çok güzelliğini rakîbe sunar. Rakîb, sevgiliye olan bu aşırı yakınlığı ve sevgilinin ona olan ilgisiyle âşık için yok edilmesi gereken bir engeldir.

Bazen âşık rakîbin sevgiliyle birlikte olmasına, gecelemisine izin verir; bu yolda yapılacak engellemelere karşı çıkar. Çünkü sabah vakti yapacağı bir âh, onu helâk edecektir.

Gicelesin yâr ile degmen rakîb
Anı bir âh-ı seher eyler helâk (G81/2)

Sevgilinin rakîbe nazar etmesi, âşık için ölümden de beterdir. Fakat bazen de sevgiliden rakîbe sıcak düşmanlık göstermesini istemez. Bu zevk ancak âteş nevâleli gönle aittir. Çünkü sevgilinin rakîbe karşı düşmanlık göstermesinde bile bir ilgi, onu dikkate alma vardır. Bu nedenle âşık sevgilinin böylesine bir tavrını dahi istemez.

Helâk-ı gamzen olam olma gayra germ-ʿadâvet
O zevk ile dil-i âteşîn-nevâleye mahsûs (G65/3)

Âşık sevgilisinden kirpiklerinin kılıcını rakîbin sînesine nasîb etmemesini ister. Çünkü bu durumda hedef durumundaki gönlü yaranın zevkinden habersiz kalır. Âşık sevgilinin kılıca benzeyen kirpiklerinden yara almasına rağmen, bundan büyük bir zevk duyar. Çünkü bu da, yukarıda değindiğimiz gibi bir ilginin sonucudur.

Nasîb-i sîne-i gayr itme tîr-i müjgânun
Olur mezâk-ı zahmından dil-i nişân gâfil (G87/4)

Âşık, rakibleriyle kaynaşır, onlar gibi hareket etmeye başlarsa, sonunda güzel yaradılışlı Şehrî gibi güzellerin beğendiği (bir bakıma o da rakîb olur) biri olur. bu âşığın isteyeceği son şeydir. Çünkü o, sadece sevgilisini sever ve ondan ilgi bekler. Sevgili dışındaki güzellerin ilgisi onu ilgilendirmez. Beyitte güzellerin, âşıklarını kıskandırmak ve onlara eziyet yaptırmak için, rakiplere yakınlık göstermelerine atıfta bulunulmuştur.

ʿAşık iderse cemʿ-i rakîbânla imtizâc

Şehrî-i hoş-tab' gibi hūbān-pesend olur (G44/5)

Rakīb için tasavvur edilen bir başka unsur da zerredir. Āşık güneş olarak tasavvur ettiği sevgilisine kavuşma yolunda çok sayıda rakīble mücādele etmek zorunda kaldığı için, onları zerre olarak düşünür. Beyitte güneş- zerre ve yār- rakīb ilişkisiyle leff ü neşr sanatı da yapılmıştır.

Bir āftāba ta'ne ider yāre āşıkuz
Olsa 'aceb mi zerreden artuk rakībimüz (G75/3)

Rakīb, āşık için çer çöp (hār u has) yaratılışlıdır. Bu özelliğiyle āşıkla bilgi yarışına girer. Fakat bu boşuna bir bahistir. Çünkü āteşli cevāplar veren Şehrî ile bahse girişmek mümkün değildir.

Ko bahs-ı dānişi ey hasm-ı hār u has-tīnet
Olur mı Şehrî gibi āteşīn-cevāb ile bahs (G15/5)

Kāfir merhametli sevgili, āşığa bir yandan tegāfül eder, bir yandan başkalarına yakınlık gösterir ve bir yandan da āşığa sabr etmesini söyler. Bu durumda āşık ne yapacağını bilemez.

Hem tegāfül hem enīs-i gayr hem teklīf-i sabr
N'itsün ey kāfir-terahhüm Şehrî-i magbūnumuz ((7/5)

D. TABİAT

1. Kozmik Âlem

a. Felek ve İlgili Tasavvurlar

Gök, gökyüzü, semâ, tâlih, baht ve kader gibi anlamları içeren felek, Batlamyos sisteminden çıkarılan bir düşünüşe göre, dünya kâinatın merkezidir. Dünyayı dokuz felek çevreler. Bunlardan yedisine seb'a-ı seyyâre adı verilir ve bu yedi felekte yedi gezegen yer alır. Sırasıyla Kamer, Utarid, Zühre, Şems, Mirrih, Müşteri ve Zühal. Sekizinci felekte sabit yıldızlar bulunur. Boş olduğu için Atlas adı verilen dokuzuncu feleğe 'Arş, 'Arş-ı a'lâ, 'Arş-ı A'zâm, Arş-ı İlâhî ve felek-i eflâk denir. Dördüncü felekteki güneş sultandır. Ay feleğin veziri, Utarid kâtibi, Zühre çalgıcısı ve rakkasesi, Mirrih seraskeri, Müşteri kadısı ve Zühal de Hazinedârıdır. Sekizinci feleğe Kürsî adı da verilir.

Atlas feleği yirmidört saatte bir devrini tamamlar. Bu devir doğudan batıya doğru olup, diğer felekleri döndürür. Atlas feleği dönerken diğer felekleri de kendi istikametinde dönmeye zorlar. Kendi istikameti devrinde dönmeye zorlanansekiz felek, insanların talihleri, refah ve mutlulukları üzerinde değişken ve aksi durumlar ortaya koyar.

İlk yedi felekteki gezegen yıldızların insanlar üzerinde olumlu veya olumsuz etkileri olur. Yıldızın etkisinde doğan kişiler üzerinde değişik durumlara neden olur. Mirrih ile Zühal uğursuz, Güneş ile Müşteri de uğurlu yıldızlardır. (Pala, 1987:317)

Divan şiirinde şairler feleği bir şikâyet aracı olarak kullanılır. Eflâk, çarh, gerdûn, sipihr, semâ ve gök gibi eş anlamları sayılabilecek kelimelerle sözkonusu edilen felek, divan şairleri tarafından aynı zamanda yükseklik, yücelik, genişlik, sonsuzluk gibi özellikleriyle anılır. Âşığın yaşadığı acı ve ızdıraplardan dolayı çektiği âhlar, figânlar feleklere çıkar ve sonsuzluk kazanırlar. Bazen bu âhlar felekleri yakar.

Şehrî Divanı'nda felek adı en çok geçen ve şairin çok sık bir şekilde, özellikle bahtından ve zamandan şikâyet ettiği durumlarda mutlaka irtibat kurduğu kavramdır. Felek,

çok sayıda tamlamada ve özellikle soyut ifadelerin dile getirilmesinde bir araç olarak kullanılmıştır. beyitlerde rastladığımız terkiplerden bazıları şunlardır:

Ahterān-ı eflāk, çarh-ı ʿadāvet-hüner, arş-ı kabūl, sipihr-i tāliʿ, vaz-ı nā-sāz-ı felek, nüh günbed-i gerdūn, rūy-ı tarahhüm-nedîd-i gerdūn, müberrā-yı āsmān u zemîn, çarh-ı sevābet, çarh-ı gerdān, çarh-ı hem-vār-ı bed-hū, çarh-ı berîn, nüh felek, çarh-ı çālāk, evc-i eflāk, çarh-ı siyeh-dil, lutf-ı felek, peyk-i felek-gerd-i duʿā, felek-i kec-nazar, çarh-ı sitem-cenāb, hıred-i çarh-ı nüh kitāb, çarh-ı nā-sevāb, ihsān-ı felek, fırka-ı kürs, çarh-ı siyeh-kāse-i nā-sāz, felek-i nā-maʿkūl, kutb-ı eflāk-sıfat, evc-i saʿādet, hilāl-i çarh-ı berîn, küreng-i çarh-ı berîn, cebhe-i felek-pîrā, be-siyeh-kāsegî-i çarh-ı denî, be-hayāt-ı medîd-i çarh-ı denî, be-felek-derkî-i temeyyüzkār, sipihr-i hem-vār, fezā-yı gülşen mesāmmat-ı āsmān, sipihr-i matbaha-i himmet, nüh ʿukde-i sipihr-i berîn, mutrib-i gerdūn, sipihr-i zerdî-i rūy ve derūn-ı felek gibi tamlamalarda işlenmiştir. Bundan başka çok sayıda beyitte de müstakil olarak bu unsurların kullanıldığı görülmüştür.

Yukarıdaki tamlamalarda da görüldüğü gibi, felek daha çok olumsuz ifadelerde yer almıştır. Felek āşığın talihinin ters gitmesinin tek sorumlusudur. Felek siyah gönüllüdür. Fakat şair bu durumda yine de ümitsiz değildir. Āşığın talih yıldızı siyah gönüllü felek tarafından karanlığa boğulsa da bunda üzülecek bir şey yoktur. Çünkü altın güneşi ne kadar müreккebe bulaştırırsan bulaştır, o yine de altındır.

Midād-ālūde itsen mihr-i zerrini yine zerdür
Ne gam çarh-ı siyeh-dil necm-i bahtum ūre-gūn itse (G115/5)

Felekle anlaşmak, iyi geçinmek her ne kadar kolay gibi görünse de bir an için bile gamsız bir şekilde huzurlu olmak mümkün değildir.

Felekle Şehrî pek āsāndur imtizāc itmek
Ne fāide olamam yine bî-gam āsūde (G120/5)

Şair feleğe olan kızgınlığını bir beyitte şöyle dile getirir: " Akılsız felek bana verdiği nimeti başına çalsın. Beni zavallıyı dileğine kavuşturacak güce sahip mi ?"

Niʿmetin başına çalsun felek-i nā-maʿkūl
Ber-murād itmege kādir mi beni öyle leʾîm (K7/29)

Bir beyitte yine feleğe kırgın olduğunu belirterek şöyle der: " Ben feleğe öyle kırgınım ki, çılgın Şehrî benim derd arkadaşım iken ondan bile ayrı kaldım."

Şöyle dil-gīrüm felekden ki bana hem-derd iken
Uzlet itdüm ʿākibet Şehrî-i şeydādan bile (G113/5)

Bir başka beyitte de şair, feleğin münasebetsiz durumundan o kadar huzursuz olmuştur ki gönül evi sevinç yeri olsa bile artık sevinemeyeceğini dile getirir:

Vazʿ-ı nā-sāz-ı felekden bes ki oldum bī-huzūr
Şād olmam hāne-i dil olsa da cāy-ı sürūr (G36/1)

Sürekli bir şekilde kendisine gülmeyen felekten artık bir beklentisi kalmayan şair, dünya zevklerinden de elini çekmiştir:

Çekdüm el lutf-ı felekden zevk-i dünyādan bile
Fārig oldum anlar ʿarz-ı temennādan bile (G113/1)

Çünkü felek zerre kadar iyilik yapsa dünya kadar da kahır vermektedir:

Olur mikdār-ı zerre lutfunun dünyā kadar kahrı
Felek gönlince erbāb-ı dile virmez tesellāyı (G127/47

aa. Kāse

Feleğin bu unsurla ilgisinde dikkati çeken özellik şekille ilgilidir. Kāse tasavvurunda siyah sıfatıyla nitelenen felek, aynı zaman da alçaktır da.

Be-siyeh-kāsegî-i çarh-ı denî
Be-ciger-hārî-i dil-i hüşyār (K5/35)

Bir başka beyitte de münasebetsiz siyah kāseli çarhı ne yapayım. O kadar nimeti olmasına rağmen, bunlardan birisiyle beni nimetlendirmedi.

Neyleyem çarh-ı siyeh-kāse-i nā-sāz beni
İtmedi bunca kemālün birisiyle tenʿīm (K7/28)

bb. Küreng (Al renkli at)

Bu unsur, şairin memdūhuna dua ederken kullandığı bir özellik olarak anılmıştır.

Ola mazbūt-ı şāhid-i hükmün
Nā-mülāyim küreng-i çarh-ı berīn (K8/42)

cc. Mutrib

Felek bir beyitte saz çalan mutribe benzetilir. Eğer, feleğin mutribi yasaklanmış meclisde okşayan el ile sazın tellerini süslese din düşmanlarının nağmesi uzayan ip misali korkuyla mızrağın ayağına dolaşırdı

Ger itse meclis-i nehyinde mutrib-i gerdūn
Kef-i nevāziş ile zülf-i sāzını tezyīn

Olurdı havf ile pīçīde pāy-ı mızraba
Misāl-i rişte med-i nagme-i muhālif-i dīn (K1/32-33)

dd. Kitāp

Şair bir beyitte feleği kitāba benzetir. Dokuz felek yerine dokuz kitābı kullanmıştır. Bu kullanımda özellikle kitāp adı seçilmiş ve dokuz kitāplı feleğin aklı ile bahs olunamayacağı, her hālükārda feleğin galip geleceği anlatılmak istenmiştir:

Muhal iken hıred-i çarh-ı nüh kitāb ile bahs
Zamīr-i şūhunı ider kemterīn-cevāb ile bahs (G15/1)

ee. Düğüm, Boğum (ʿUkde)

Felek bir iki beyitte dokuz boğum şeklindeki bir tasavvurla ifade edilmiştir:

Kemîne-pâye-i mi'râc-ı kadrine iremez
Güşâde olsa bu nüh 'ukde-i sipihr-i berîn (K1/29)

ff. Denî, Nâ-Ma'kûl, Nâdân, Bî-Hamiyyet, Nahs, Siyeh-dil, 'Adâvet-hüner, Nâ-Sevâb, Sitem-cenâb, Nâ-hem-vâr-ı bed-hû

Feleğin yukarıdaki sıfatlarla tanımlanması onun, âşığın veya şairin hayatına olumsuz etkide bulunması, sürekli olarak sitem etmesi, siyah gönüllü(kötü kalpli) , kötü huylu ve çarpık yaratılışlı, sevapsız, bilgisiz, alçak düşman hünerli ve akılsız olmasından dolayıdır. Bu özellikleriyle bazen âşığın sevgilisine ulaşmasına engel olur, bazen de yine âşığın yaptığı duaların kabûl arşına ulaşmasına engel olur. Bir beyitte felek şöyle tanımlanmıştır:

Ki na't-ı zâtını terkîme ideli âgâz
Felek didükleri nâdân u bî-hamiyyet-i dîn

Ma'âşum eyledi mâned-i dâg-ı hûn-ı ciger
Mekânum eyledi âgûş-ı gam çü âh-ı hazîn (K1/35-36)

gg. Çatı (Sakf)

Şair bir tarih manzumesinde altın işlemeli çatıyı çarhla kıyaslar.

Sakf-ı zer-kâresi san çarh-ı sevâbetdür kim
Encüm-i sâbitesi itmez anunçün seyrân (T9/5)

b. Yıldızlar(Kevkeb, Necm, Nücûm, Encûm, Ahter, Sitâre)

Divanda yıldız, kevkeb, necm, encûm, nücûm, ahter ve sitâre adlarıyla yer alan yıldız, daha çok tâlih, baht ile birlikte düşünülmüştür. Hemen hemen her kullanışta bahtla ilgili bir duygu veya düşünce dile getirilmiştir. Bu çerçevede kevkeb-i baht, necm-i baht, kevkeb-i tâli' gibi tamlamalarla, yıldızların insanın bahtında önemli rol oynadığı inanışına temasedilir.

"Aşk, pervâne sevincini, neş'esini kendisine bağışlamış olmasına rağmen, öylesine kötü bir talihe sahiptir ki yanacak bir yıldızı bile yoktur."

ʿAşk itdi bana neş'e-i pervâneni ihsân
Gör bahtı ki sūzān olıcak encümenüm yok (G76/5)

Başka bir beyitte de yine bahtının kötü oluşuna karanlık gecenin kendise gülmesi şeklinde bir teşhis sanatı da yaparak, atıfta bulunur. " Başıma kötü işler açan bahtıma nasıl yanmayayım. Öyle ki karanlık gece bile durmadan dolaşan yıldızımıza gülmektedir."

Nice dāg olmayalum baht-ı siyeh-kāremüze
Şeb-i deycūr güler kevkeb-i seyyāremüze (G112/1)

Yıldızlar gece görünmeleri ve karanlık yerleri dolaşmalarıyla da beyitlerde işlenmiştir. Şair, bir beyitte karanlık yerlerde gezen yıldızın kendisi olduğunu söyler:

Meclis-ārā-yı küre-fihmānam
Kevkeb-i tīregî-i mesīr benem (G100/2)

Bir beyitte de şair emel yıldızından bahseder ve onu bulunmayan, olmayan doğuda gördüğünü söyler:

Mihr-i ruhunu āyīne-i hᵛābda gördüm
Necm-i emelüm maşrık-ı nā-yābda gördüm (Mat/7)

c. Bazı Yıldızlar ve Yıldız Kümeleri

aa. Süheyl

Güney yarım kürede bulunan parlak ve büyük bir yıldızın adıdır. Sefîne-i Nuh burnunda bulunan ve Yemen'den çok iyi bir şekilde göründüğü için Süheyl-i Yemânî diye anılır. Yer aldığı beyitte parlaklığı ile kılıç arasında ilgi kurulmuştur:

Süheyl-i tīg-ı be-cān- teşne-i ecel neseb
Ki şark u garbîdür anun rikāb-ı hasm-ı niyām (K6/20)

bb. Şihāb

Kayan parlak yıldızlara verilen bir ad olan şihāb, kuyruklu yıldız olarak da adlandırılır. Geçtiği bir beyitte gece devāt (kalemlik), şihāb kaleme benzetilmiştir.

Bu bir hūrşîd-i cūdun nāmesidür
Şihāb u şeb devāt u hāmesidür (MesII/6)

d. Burçlar

aa. İkizler (Cevzā)

Burçlarla ilgili olarak; burc-ı kemāl, burc-ı ābî-i felek gibi tamlamalar bulunmakla birlikte, divanda adı geçen tek burç Cevzā'dır. Bahar mevsimi içerisinde yer alan bu burca aynı zamanda İkizler burcu da denilmektedir. Semānın kuzey yarım küresinde görünen iki parlak yıldızlı bir burç olduğu için bu ad verilmiştir. Güneş mayıs ayında bu burca girer. İkizlerin mizācı havāî olup kuru ve karanlıktır. (Pala, 1987:192-193)

İtdiler rū-be-rūy-ı cilvegerî
Burc-ı nā-müşfikîde Cevzāvār (K5/3)

e. Gezegenler

aa. Zühre (Nāhid)

Divanda bir iki beyitte geçmektedir. Çobanyıldızı ve Venüs olarak da bilinir. Feleğin çemberinde üçüncü sırada yer alır. Geceleyin göründüğü için Güneş doğunca kaybolur. Bir beyitte buna işaret edilmiştir:

Sāyen gibi pā-mālun olursa n'ola hūbān
Hūrşîd tulū'eylese Nāhid görünmez (G54/4)

Aynı zamanda feleğin sāzendesi olarak da bilinir. Āşık, bir beyitte kendini güzel sesler çıkaran mutrib olarak niteler ve āteşli bir taksîm yapsam Zühre'yi dāg ederim, der.

Meclisünde benem ol mutrib-i hoş-zemzeme kim
Zühreyi dāg iderüm sūz ile itsem taksīm (K7/28)

bb. Güneş(Āftāb, Hürşīd, Mihr) ve İlgili Tasavvurlar

Dördüncü felekte yer alan ve "Sultan" olarak nitelenen güneş, divanda en çok sözü edilen gezegendir. Divanda daha çok ışığı, parlaklığı ve dünyayı aydınlatması yönleriyle ele alınmış ve bu çerçevede sevgilinin yüzü, yanağı ve alnı için birer benzetilen olarak çeşitli tasavvurlara malzeme olmuştur. Güneş, hürşīd-i cihān-tāb, āftāb-ı ālem-ārā, misāl-i talʿat-ı hürşīd-i ālem-tāb-ı nūr-efşān, düşmen-i hürşīd-i cihān-tāb-ı kadīm, mihr-i ālemsitān ve pertev-i hürşīd gibi tamlamalarda bazen sevgili ve memdūhu, bazen de bunların yüzü olarak işlenmiştir. Renk bakımından sarı olduğu için, bir beyitte altınla birlikte kullanılmıştır. Işıklarını cömert bir şekilde yeryüzüne yansıttığı için (merd-i āftāb-inʿām) memdūha benzetilmiştir.

aaa.Yanak (Ruh, Ruhsār, ʿĀrız), Alın (Cebin)

Şehrî divanında güneşin en çok ilgi kurulduğu unsurlardan biri de sevgilinin yüzü ve yanağıdır. Benzerlik yönü şekil, renk, yakıcılık ve parlaklıkla ilgilidir. Sevileni yüceltme arzusuna dayanan bu tasavvurlarda ön plāna çıkan özellik parlaklıktır. Āşığa göre sevgililerin belli başlı özelliklerinden biri de güneş (parlak) alınlı olmalarıdır. Ayrıca sevgili öylesine parlak(güneş gibi) bir yanağa sahiptir ki, aynanın bunun güneş mi, yoksa yanak mı olduğunu anlaması imkansızdır. Çünkü sevgili güneşe, güneş de sevgiliye benzemektedir.

N'icetsün āyīne mihr-i ruhunla ʿaksini fark
Sen āftāba müşābihsin āftāb sana (G3/2)

bbb. Kadeh (Cām)

Kadehin güneşe benzerliği şeklinden ve içindeki şaraptan dolayıdır. Cām-ı mihr tamlamasının yer aldığı beyitte āşık, bayram sabahına seslenir ve güneş gibi olan kadehin boş olmasın, der.

Ey sabāh-ı ʿıyd cām-ı mihrün olmasun tehî
Kevkeb-i bahtum hilāl olmışken itdün meh-tāb (G12/3)

ccc. Altın (Zer)

Güneşin altın olarak tasavvur edilmesi renginden dolayıdır. bu tasavvurun yer aldığı beyitte aynı zamanda bir atasözü de verilmiştir.

Midād-ālūde itsen mihr-i zerrīni yine zerdür
Ne gam çarh-ı siyeh-dil necm-i bahtum ṭīre-gün itse (G115/5)

ddd. Gül, Gül-berg

Güneşin gül ve gül yaprağıyla olan ilgisi şekil ve yüzün güle ve güneşe olan benzerliğinden dolayıdır.

Gül-i hūrşīdden artuk açılmak Şehrî kābildür
Eger ʿayb olmasa erbāb-ı ʿaşka resm ü şādānı (G131/5)

eee. Āteş

Güneşin āteşle ilgisi ışık ve sıcaklığından dolayıdır. Güneş yakıcılığı ve rengi sebebiyle āteş olarak tasavvur edilmiştir.

Figān ki çeşmüme sensiz şarāb āteşdür
Şarāb-ı nāb degül āftāb āteşdür (G24/1)

fff. Mimār

Bir beyitte de güneş ile mimār arasında bir ilgi kurulmuştur. Bu ilgide güneş ışınlarının vurduğu yerde canlılığın ve sağlığın olması ile mimarın viran yerleri onarması veya bayındır hale getirmesi yönüyle ilgi vardır.

Dil-i vīrānem idemez taʿmir
İtse hūrşīd-i enveri miʿmār (K5/66)

ggg. Kına (Hınnā)

Güneş ile kına arasındaki ilgi de şekil ve renkten dolayıdır.

Ki düşse pertev-i hūrşīd dest-i hūbāna
Mufarakat idemez ihtilāt-ı hınnāvār K3/5)

cc. Ay (Kamer , Māh, Meh, Māh-tāb, Bedr-i Münīr, Hilāl)

Ay, divanda güneş kadar olmasa bile, en az onun kadar ilgi duyulan ve çeşitli tasavvurlara konu olan gezegenlerden biridir. Rengi parlaklığı, yuvarlaklığı ve hilāl şeklinde oluşu, gece etrafı aydınlatması gibi yönlerden sözü edilmiştir. Işığını güneşten alması nedeniyle noksan bir özelliğe sahip olduğuna işaret edilmiştir.

Ay ile ilgili tasavvurlar noktasında yeterli malzeme olmadığı için ay olarak ifade edilen diğer bütün unsurlar (māh-tāb, bedr-i münīr, hilāl) bu başlık altında değerlendirilmiştir.

Māh ve hilāl bir kaç beyitte gerçek anlamlarından ziyade ramazan ayını ifade etmek amacıyla kullanılmışlardır. Māh-ı tābān olarak tasavvur edilen sevgili ramazan dolayısıyla zayıflamış ve hilāle dönmüştür. Beyitteki "hilāl oldı" ifadesi hem sevgili zayıfladı, hilāle döndü anlamında, hem de hilālin görünmesinin ramazanın sonuna işareti dolayısıyla tevriyeli kullanılmıştır.

Gonca oldı laʿl-i gül-gūn cevāb-ı rūzeden
Māh-ı tābanum hilāl oldı hisāb-ı rūzeden (G107/1)

Benzer bir tema, yani ayın hilāle dönüşmesi olayı aşağıdaki beyitte de işlenmiştir.

Oldı yine Şehrî derd ile māl-ā-māl
Gördüm o meh-i zaʿifi mānend-i hilāl (R/8)

Mehtāp, iki beyitte keten ile birlikte kullanılmış ve keten-mehtāb tasavvuruna sebep olmuştur. (Bkz. Gönül)

Bir dil ki ider ʿaşk-i ciger-tabʿile ülfet
Benzer o ketāna kʿide meh-tāb ile ülfet (G14/1)

Hilāl bir beyitte gülen (hande) bir kişiye benzetilir. Bu benzetme şekilden kaynaklanmıştır. Sevgili bir beyitte Kamer-rūy olarak tasavvur edilirken, bir başka beyitte de sevgilinin alın için benzetmelik olarak kullanılmıştır. Bu benzetmede alnın yuvarlaklığı ve parlaklığı dikkat çekmektedir.

Görüp handān olurdun meh-cebīnüm zerdî-i rūyum
Hilāl itmiş vücūdun hasret-i dīdārı gördün mi (122/2)

Hilālin en çok ilgi kurulduğu unsurların başında kaş gelir. Asıl benzerlik ince ve eğri şekildir.

Hatt-ı butlān çeker hilāl üzre
Kalem-i ebrūvānı Bihzādun (G82/2)

Bedr-i münīr, dolunay sadece bir beyitte ve memdūhun yaptırdığı havuzun övülmesi esnasında ele alınmıştır.

Nedür ol havz-ı musaffā nedür ol bedr-i münīr
Çevresinde ne o fıskiyyelerle o şādırvān (T9/7)

dd. Gölge (Sāye)

Gölgenin sebebi ışıktır. Daha çok güneş ışığına bağlı olarak ele alınmıştır ve bu çerçevede ayak altında düşünülmüştür. Bunun yanında sevgilinin güneşe ve aya benzeyen yanağının etkisiyle de gölge meydana gelmektedir. Renk bakımından siyah olan gölge, bu özelliğiyle sevgilinin gözünün siyahlığı ile birlikte kullanılmıştır. Bir beyitte gözün siyahlığına yanağın aksi tasvir olduğundan dolayı gölgenin ve nurun bir yerde bulunması şaşılacak bir şey değildir denilmiştir. Birinci mısradaki "sevād-ı çeşm ve aks-i ruhsār" ile, ikinci mısradaki "sāye vü envār" kelimeleri arasında renkten dolayı düzenli leff ü neşr sanatı yapılmıştır.

Sevād-ı çeşmüme tasvīr olınmış aks-i ruhsārı
ʿAcebdür imtizāc-ı sāye vü envār bir yirde (G119/3)

Gölge cansız, güçsüz, kuvvetsiz olarak tasavvur edilmiştir. Bu tasavvurun işlendiği bir beyitte āşık, ramazan ayına seslenir ve sevgilisinin kevser damlatan dudağını serāba çevirdiği için onun güçsüz, kuvvetsiz olmasını ister.

Sāyeveş ey māh-ı rūze olasın bī-āb u tāb
Kim leb-i Kevser-çekān-ı yārümi itdün serāb (G12/1)

Yukarıda belirtiğimiz gibi gölge ayaklar altında tasavvur edilmiştir. Bu tasavvur bir beyitte güneş ve Nāhid gezegeni ile birlikte kullanılmıştır.

Sāyen gibi pā-mālün olursa nʾola hūbān
Hürşīd tulūʿ eylese Nāhid görinmez (G54/4)

Āşık kendisini bir beyitte gamda yetişmiş gölge olarak tanıtırken, bir beyitte de sevgiliye duyduğu hasretten dolayı gölgesini bile çekemeyecek derece de güçsüz düşmüştür.

Hasret beni kurban olam neyleyem
Tā şöyle zaʿīf itdi ki sāyem çekemem (R/16)

ee. Diğer kozmik Unsurlar

aaa. Şimşek (Berk)

Şimşek bulutlardaki elektriklenme neticesinde meydana gelen kuvvetli ışık ve sestir. Şimşek beyitlerde pençe, kılıç ve karanlığı yontan şeklindeki tasavvurlarda kullanılmıştır. Bir iki beyitte Hz. Peygamberʾle ilgi kurulmuştur. Hz. Peygamber melek askerlerinin şahı ve hiddet şimşeğinin kılıcı olarak hayāl edilmiştir.

Ey şāh-ı melāʾik-i ʿasākir
Vʾey sahīb-i seyf-i berk-i hiddet (TcII/5)

Bir beyitte de āhla şimşek arasında karanlığı yontma, alevli, ışıklı olma noktasında ilgi kurulmuştur.

Āteş-endāz-hestî-i Şehrî
Berk-i zulmet-tırāş ya'nî āh (G118/5)

2. Zaman ve İlgili Kavramlar

a. Zaman (Rūzgār, Devrān, Devr, Dehr, Dem)

Zaman genel olarak rūzgār kelimesinin tevriyeli olarak kullanımı ile devrān ve devr kelimelerinin taşıdıkları anlamlar çerçevesinde yer almıştır. Ayrıca dehr kelimesi de sık sık kullanılır ve bu kullanımlarda genellikle bir şikāyet teması öne çıkar.

Zaman, āşığın sürekli olarak şikāyet ettiği, isteklerine ve sevgilisine ulaşma noktasında çeşitli engeller çıkaran bir unsurdur. Devrān āşığa rahatlık vermez; bu nedenle de diken olarak tasavvur edilir. Zaman āşığın kıymetini bilmez. Çünkü onun anlayış gözü kördür ve kişiye hakettiği değeri vermez.

Kadrimüz Şehrî n'ola fehm eylemezse rūzgār
Biz gelince dehre oldı dīde-i iz'āmı kūr (G36/5)

Zaman, āşığı (şair) devlet içinde geçersiz bir metā haline getirmiştir. Benzer bir şekilde zamanın takındığı olumsuz tavır karşısında, kendisini Hz. Ya'kūb'a benzetir ve şöyle der:Ben zamandan nasibini almaktan mahrūm olmuş Ya'kūbum. Bu nedenle istek dimağım gömleğin kokusunun çekiciliğini bilmez.

Ben ol Ya'kūb-ı mahrūmî-i nasīb-i rūzgāram kim
Meşām-ı iştiyākum cezb-i būy-ı pīrehen bilmez (G48/3)

b. Yıl (Sāl), Ay (Māh)

Belli bir zaman dilimini ifade eden yıl ve ay beyitlerde sitem ve hayıflanma duyguları içerisinde yer almıştır. Otuz yaşında söylediği anlaşılan bir beyitte, kendini āsi

olarak niteleyen şair, ömrünü, sonu cehenneme çıkan isyankarlık yoluna toz ettiğini, bir bakıma boşa geçirdiğini söyler.

Benem o āsī ki sī-sāl ʿömrümi itdüm
Tarīk-i maʿsiyet-i dūzah-intihāda gubār (K3/51)

Bir çok beyitte geçen ay ise, daha çok māh-ı rūze tamlamasıyla ramazan ayını işaret eder. Bu beyitlerin birinde şair, ramazan ayında tutulan oruç nedeniyle sevgilisinin çok zayıfladığını dile getirir ve buna sebebiyet verdiği için aya sitem eder.

Sāyeveş ey māh-ı rūze olasın bī-āb u tāb
Kim leb-i Kevser-çekān-ı yārümi itdün serāb (G12/1)

c. Mevsimler

aa. İlkbahar (Nev-bahār), Bahar

Divanda en çok sözü edilen mevsim ilk bahardır. Metinde yer alan 3 nolu kaside nesib bölümünde (1-18. beyitler) işlenen konu itibariyle "bahāriyye"dir. Ayrıca metindeki "nev-bahārdur" redifli gazel de dile getirilen konu açısından bu şekilde değerlendirilebilir. Söz konusu gazelde şair, bahar mevsiminde meydana gelen olaylarla ilgili bir takım tasavvurlarda bulunur. Bahār kışın arkasından gelmesi dolayısıyla sevinç ve mutluluk duyguları içerisinde karşılanır. Yukarıda zikredilen gazel "Esdi yine nesīm-i seher nev-bahārdur" mısraıyla başlar. Buradaki "yine" kelimesi tabiattaki sürekliliğin ifadesidir. Baharın gelişi sabah vakti serin bir şekilde esen rüzgārla kendisini gösterir. Bahārın gelişiyle cihan daha taze, daha canlı bir kimliğe kavuşur.

Esdi yine nesīm-i seher nev-bahārdur
İtdi cihānı tāze vü ter nev-bahārdur (G32/1)

Āşık, baharın gelmesiyle gönlüne seslenir ve inleme rüzgārını harekete geçirerek utangaç goncanın açılmasını temin etmesini ister; çünkü zaman artık ilkbahārdır.

Eyle nesīm-i nāleni tahrīk ey gönül
Ol gonca-i hicābı açar nev-bahārdur (G32/2)

Baharın habercisi çok beyitte gonca olarak öne çıkarılır ve āşık sabah rüzgārından goncayı tahrik etmesini ve açmasını ister. Bir beyitte gülme fiili ile gül ve dudak arasında güzel bir ilgi kurulmuştur. Sevgilinin güzel yüzüne vurgun olanların içlerinin sırrını ortaya çıkaran sevgilinin gülüşüdür. Bu gülüş de gülün mevsimi ve konuşma olayının meydana geldiği yerde kendisini gösterir.

Açan rāz-ı derūn-ı ehl-i dīdārı tebessümdür
Tebessüm nev-bahār-ı gül der-āgūş-ı tekellümdür (G35/1)

Gerçekte bahar mevsiminin sembolleri gül ve bülbüldür. Bülbülün sürekli olarak ötüşü, güle karşı ayrılık ve özleyiş duygularını dile getirmesi, yine sürekli bir şekilde inlemesi, hep bahar mevsiminin gelmesinden kaynaklanmaktadır. İlkbaharın bütün unsurlarının (gönül, sevgili, bülbül ve gül) yer aldığı bir beyitte āşık gönlüne şöyle sesleni: "Ey gönül bülbül gibi ilkbaharın sunduğu imkânlara kendini kaptırma. Çünkü bizim gülbahçemizde açan aynlık çiçeğidir."

Dilā germ olma ikbāl-ı bahāra ʿandelībāsā
Bizüm gülzārımızda sebz olan ezhār-ı ḥasretdür (G41/3)

İlkbaharda açan misk kokulu sünbül ile sevgilinin perçemi arasında şekil ve koku bakımından ilgi kurulur.

Çıḳdı şāhından bahārun sünbül-i müşgīn-demi
Sabr ider mi zīr-i destārında yārün perçemi (G126/1)

Bahar, yiyip içip eğlenme zamanıdır. Fakat sevgilinin şarap renkli dudağının olmadığı bir ortamda eğlenmenin de anlamı yoktur.

Neyleyem ʿayş-ı bahārı ol leb-i mey-gūnsuz
Var mı bezmün ʿālem-i āb olmayınca ʿālemi (G126/4)

bb. Sonbahar (Hazan)

Bahar ile tezat oluşturan sonbahar mevsimine şairin fazla ilgi göstermediği görülür. Bahar mevsimindeki canlılık, insana huzur ve mutluluk veren güzellikler, sonbaharda yerini sararmış ve dökülmeye başlayan yapraklara ve bunların insan ruhunda meydana getirdiği hüzne bırakır. Rüy-ı hazān tamlamasının kullanıldığı bir beyitte şair bu mevsimle ilgili duygularını şöyle dile getirir: " Her kim ki Şehrî gibi aşk baharıyla mutlu olursa, sonsuza kadar iç yarası sonbaharın yüzünü görmesin." Beyitteki dāg-ı derūn tamlamasıyla gül mazmunu verilmiştir. Bir bakıma gönüldeki yaranın sonsuza kadar aynı şekilde yani kırmızı bir şekilde (gül gibi) kalması isteği söz konusu edilmiştir.

Tā ebed dāg-ı derūnı görmesün rūy-ı hazān
Her ki Şehrîveş bahār-ı ʿaşk ile şād-āb olur (G40/5)

cc. Kış (Şitā, Dey Faslı)

Kış mevsimi de tıpkı sonbahar mevsiminde olduğu gibi şairin çok az ilgi duyduğu bir mevsimdir. Sadece iki beyitte söz konus edilmiştir. Kış mevsimi, bir beyitte germ-i şitā tamlamasıyla Sebk-i Hindî'ye mahsus bir tezat oluşturmada ve bir başka beyitte de zamanın ne kadar çabuk geçtiğini ifade etmede kullanılmış.

Bakdum felege tālīʿi fīrūz olmış
Dey faslı geçüp meger ki nev-rūz olmış (R/6)

d. Gün (Rūz, Nehār)ve Gün ile İlgili Unsurlar

Bir zaman birimi olarak gün, güneşin doğuşu ile batışı arasındaki zaman dilimini kapsar. Aydınlığın hakim olduğu bi süreçtir. Beyitlerde leyl ü nehār, rūz u şeb, hamyāze-i rūz, zuhūr-ı rūz-şümār gibi tamlamalarda ve ifadelerde yer almıştır. Daha çok zaman anlamı çerçevesinde düşünülmüş ve kullanılmıştır.

aa. Sabah (Subh, Seher)

Divanda zaman unsuru olarak en çok sözü edilen sabah vaktidir. Beyitlerde subh-ı bekā, subh-ı nefes, sabāh-ı ʿıyd, nesīm-i subh-dem, subh-ı benāgūş, nesīm-i seher, subh-ı ezel, dem-i subh, subh u mesā, şā ile seher, subh-ı zahm-ı leb, āh-ı seher, dervāze,i subh, hengām-ı seher, sabah-ı ıyd-ı hoş-eyyām, subhgeh-i yevmü'd-dīn, mevce-hīz-i seher,

sabah-ı haşr, pāy-ı bād-ı seher, der-i feyz-i subh-ı bī-dermān, dem-i subh-ı kabūl, nūş-hand-ı seher ve subh-ten gibi tamlamalarda ve ifadelerde çeşitli tasavvurlara malzeme olarak kullanılmıştır.

Yukarıda sözü edilen tasavvurlar içinde daha çok mahşer sabahı, memdūhun kendisine yapılan istek başvuruların sabah vakti kabul etmesi, istek sahiplerini bu vakitte dinlemesi, āşığın seher vakti yaptığı duanın ve çektiği āhların bu vakitte daha etkili olacağı, sevgilinin teninin sabah vaktinin canlılığı ve tāzeliği gibi bir özellik taşıdığı gibi tasavvurlalra işlendiği görülür.

Memdūhun dergāhı dermansızların sabahının feyz aldıkları bir kapıdır. sabaha karşı yapılan dualar Allah katında daha makbūldur ve bu vakitte yapılan dualaran Allah tarafından kabūl edileceği inancı söz konsudur.

Dem-i subh-ı kabūldür Şehrî
Kıl du'ayı hem-āgūş-ı āmīn (K8/40)

Āşık sabahtan akşama kadar ev ev dolaşarak mumunu yitirmiş pervāneye benzemiştir.

Şeb-tābe-seher geşt iderüm hāne-be -hāne
Şem'ini yitürmiş ben o pervāneye döndüm (G90/4)

Sevgilinin teni sabah vaktinin canlılığını ve tāzeliğini taşımaktadır.

Bütān-ı mihr-cebīn subh- ten şafak- cāme
Hilāl-āgūş u Zühre-sürin ü şūh-endām (K8/10)

e. Akşam (Şām) Gece (Şeb, Leyl)

Akşam ve gece de güneşin batışıyla doğuşu arasında geçen süreyi kapsar. Genellikle sıkıntı ve üzüntü kaynağıdır. Bunun yanında sevgilinin saçının rengi ve kokusuyla kurulan ilgi çerçevesinde "şeb-i 'anber-fām" (anber renkli gece) ve "şeb-i sevād-ı zer-efşān" (altın saçan siyahlığın gecesi) gibi tasavvurlara da rastlanz.

Bir beyitte karanlık gece (şeb-i deycūr) kişileştirilir ve āşığın kötü talihine güleh bir kişi olarak tasavvur edilir.

Nice dāg olmayalum baht-i siyeh-kāremüze
Şeb-i deycūr güler kevkeb-i seyyāremüze (G112/1)

Bir başka beyitte de āşık gece gündüz, sürekli bir şekilde eğlence yerinde bir elinde içki sunan güzelin saçı bir elinde de kadeh olarak gün geçirmek ister.

Dem o demdür kim bu nüzhetgāhda şām u seher
Bir elünde zülf-i sākî bir elünde cām ola (G116/2)

Fenā ve bekā kelimelerinin birlikte kullanıldığı tasavvufî bir beyitte fenā(yokluk) akşam, bekā(sonsuzluk) da sabah olarak tasavvur edilmiştir.

ʿĀrifem ʿārif ki bildüm zātumı bī-cism ü cān
Şām-ı deycūr-ı fenā subh-ı bekā bilmem nedür (G45/2)

f. Şafak

Şafak, güneşin doğuşundan önce ufukta meydana gelen kızıllıktır. divanda sadece bir beyitte ve sevgilinin giydiği elbiseyi niteleme amacıyla kullanılmıştır.

Bütān-ı mihr-cebīn subh-ten şafak-cāme
Hilāl-āgūş u Zühre-sürin ü şūh endām (K6/10)

3. Dört Unsur (Anāsır-ı Erbāʿ)

Anāsır-ı Erbāʿ dört unsurdan; su, toprak, hava ve āteş, meydana gelir. Varlık ālemi bu dört öğeden ibarettir. Bu dört öğe insanların karakter ve mizaına hākim olarak kabul edilirdi. Buna göre āteşin tabiatı sıcaklık, suyun yaşlık, havanın soğukluk ve toprağın da kuruluktur. Sevgilinin güzellik unsurlarından āşığın gözyaşlarına dek bir çok şekilde kullanım alanı olan toprak, hava, su ve āteş öğeleri bir arada düşünüldüğünde dünya ve kāinattan kināyedir. Bu nedenle ālem-i anāsır madde ālemini karşılar. (Pala, 1989:49) Söz

konusu öğeler divandaki Türkçe ve Farsça gazellerin bir iki beytinde birlikte kullanılmışlardır.

Ben o ser-māye-i fahram ki ciger-hūn olalar
Dem ola bād ile āb āteş ile hāk bana (G2/3)

a. Su ve İlgili Unsurlar

aa. Su(Āb, Mā)

Anāsır-ı erbā' adı verilen dört önemli öğeden biri olan su, canlıların hayatlarını devamettirebilmeleri için hava kadar ihtiyaç duydukları bir unsurdur. Su aynı zamanda ilk insandan günümüze değin tabiattaki canlılığın temel direği kabul edilmiş ve yaradılış silsilesinin cansızlar, bitkiler, hayvan ve insan şeklinde kabul edilen mertebesinde, insanın süzüle süzüle tekāmüle ulaşmasında ana madde görevi ifa etmiştir. (Diclehan, 1990 s.16)Bu nedenle suyun en önemli özelliği canlıların hayatiyetlerini devam ettirme noktasında üstlendiği görevdir. hayat verme özelliğine sahiptir ve bazen sevgilinin dudağı, bazen de āb-ı hayāta teşbih edilir.

Hayāl-i Āb-ı Hayāt-ı lebünle 'ayş ideli
Serāba āb dirüz teşne-i Hicāz gibi (G132/2)

Su latîf, parlak ve berraktır. Parlak ve berraklığı yüzeyine akseden görüntüleri yansıtmaya yardımcı olur. Ayrıca bu berrak ve parlaklığı sevgilinin teni için de benzetilen olur. Aşağıdaki beyitte oldukça güzel bir hayāl kurulmuştur. Sevgilinin nāzik teninin sıtma hastalığından dolayı titremesi ile saf ve temiz suyun dalgalanması arasında ilgi kurulmuştur.

Ditrer ten-i nāzüki hücūm-ı tebden
Güyā ki gelür temevvüce āb-ı zülāl (R8/2)

Su, parlaklığı ve berraklığı yönüyle sevgilinin yanağına da benzetilmiştir.

Ol āb u tāb ki var 'ārızunda keşf eyler
Olursa kalb-i bütāndan eger nikāb sana (G3/4)

Su beyitlerde āb-ı zülāl, mevce-i zülāl-i tabʿ, sütūh-ı āb, lemʿa-feşān-ı ceyb-i āb, hoş-güvārî-i lezzet-i āb gibi tamlamalarda ve hava ile birlikte "āb u hevā" ifadelerde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan başka su, ayağına su dökmek (G110/3) ve ocağına su koymak (G110/4) gibi deyimler içinde de yer aldığı görülmüştür.

bb. Deniz (Bahr, Deryā, Ummān, Lücce), Dalga (Mevc)

Deniz büyük su kütlesidir. Coşkun dalgalara sahiptir. Bu özelliğiyle beyitlerde āşığın gönlüne teşbih edilmiştir. Deniz olarak hayāl edilen āşığın gönlünde, üzüntü serābının dalgalarının deniziyle, mahşerin sıcaklığında susuzluk çekenlerin gönlünü aldatan olarak ifade edilir. Serāb, göz yanılsaması demektir ve beyitte bu çerçevede bir tezat söz konusudur.

Dilde olan bahr-i mevvāc-ı serāb-ı yeʾs ile
Dil-firībüʾl-ʿataş-güyān-ı tāb-ı mahşerem (G89/4)

Āşık kendisini asilik denizinin dalgıcı olarak görür ve sahile ulaşmaya çalıştıkça daha da battığın söyler.

Benem o gavta-hor-ı lücce-i maʿasi kim
Garikter olurum eyledükçe saʿy-ı kenār (K3/53)

Deniz, enginliği, bolluğu ve içerisinde binlerce çeşit unsur barındırmasından dolayı ikbāle benzetilir. Āşığın coşan gözyaşları ve denizin coşan bir damlası mey olarak tasavvur edilir. Benzer şekilde sevgilinin kirpiklerinin ciğer tırmalayan arzusu, āşığın bakışlarını sürekli olarak ciğer parçasının dalgaları gibi yapmaktadır.

Şevk-i ciger-hurāş-ı müjendür nezāremi
Hem-vāre mevce-hīz-i ciger-pāre eyleyen (G106/4)

cc. Akarsu (Cūybār)

Irmak, şairin fazla ilgi göstermediği unsurlardandır. Bir beyitte memdūhun bulunduğu yer övülürken ırmak da temizliği ile anılır. Bir başka beyitte Manastır şehrinin güzelliklerinin bir sahnesi noktasında, kenarında saf saf dizilmiş servi ağaçlarıyla anılmıştır.

Nedür ol servler saf saf kenār-ı cūybārında
Ki Tūbādur derūn-ı māda san aks-i hırāmanı (K10/5)

dd. Bulut (Ebr)

Bulut da divanda bir iki beyitte geçmektdir. Bir beyitte "ayağına su dökmek" deyimiyle birlikte kullanılmıştır. Āşık, deniz yüklü bulutların bile ayağına su dökemeyeceği nitelikte bir gözyaşına sahiptir.

Yārî-i feyz-i ʿaşk ile bir eşke kādirem
Kim ebr-i lüccebār su dökmez ayagına (G110/3)

Bir başka beyitte de āh ile bulut arasında bir benzerlik kurulmuştur.

Lücce-i hūn-ı derd kalb-i hazīn
Ebr-i hūn-ābe-pāş yaʿnî āh (G118/4)

ee. Jāle (Şeb-nem)

Özellikle bahar aylarında sabahları nebatların üzerinde görülen su damlacıkları demek olan jāle, geçtiği beyitlerde çeşitli tasavvurlara konu olmuştur. Bir beyitte goncanın alnına düşen jāle ile āşığın gözyaşları arasında ilgi kurulmuştur. Goncanın alnının süslü olması jāleden kaynaklanmaktadır. Goncanın üzerine düşen jāle taneleri, sevgilinin alnına süs olarak sürülen parlak nesnelere benzetilmiştir.

Nigāh-ı girye-çekānumdan itme cebheni pür-çīn
Cebīn-tırāzî-i gonca degül mi jāleye mahsūs (G65/2)

Benzer bir tasavvurun yer aldığı bir beyitte de gelin olarak tasavvur edilen gülün başına yüz görümlüğü diye saçılan mücevherler ile jāle taneleri arasında benzerlik kurulmuştur.

Ser-i ʿarūs-ı güle rū-nümā içün kıldım
Misāl-i jāle güher-dāne-i gazel īsār (K3/27)

b. Toprak ve İlgili Unsurlar

aa. Toprak (Hāk, Turāb, Şūre)

Toprak, rengi, ayaklar altında oluşu ve özellikle sevgilinin ve övülenin bulunduğu yerin veya ayağının toprağı şeklindeki kullanımlarda karşımıza çıkmaktadır. Toprak en aşağıda bulunduğu için hakir görülür. Āşık da bu kon kendisini değersiz toprak içindeki değeri olmayan yetim bir inci tanesi olarak görür.

Basît-i hākde dürr-i yetîm-i bî-kadrem
Sipihr-i nahsda çün tāliʿ-i şeref-āyîn (K1/42)

Bir beyitte de şairin, ölen oğlunun toprağın altına konulmasından dolayı bahtına sitemi söz konusudur.

Bister-i gül-berg-i terden cismi olurken figār
Zîr-i hāki eyledün ol nāzenîn-mahdūma cā (Mers/3)

Bir başka beyitte de āteş satan toprak "hāk-i āteş-fürūş" sözüyle pîr-i mugān kastedilir. Tasavvufî anlamda mürşid olarak kabūl edilen pîr-i mugān'ın en büyük özelliklerinden biri de alçak gönüllü (toprak gibi) olmasıdır. Āteş ise tasavvufta ilâhî aşk, sevgi demektir. Pîr-i Mugān da bu çerçevede mürîdlerine ilahî aşkı vermeye çalışan toprak yaradılışlı kişi olarak kabūl edilebilir.

Hāk-i āteş-fürūş pîr-i mugān
Āteş-i āb-nūş yaʿni mey (G128/3)

Āşık kendisini muradına ulaşamamış ayağın toprağı olarak görür ve fırtına gibi mahrūmluk vadisinde yok olmak için dönüp durduklarını belirtir.

Hāk-i pāy-ı nā-murādānam ki misl-i gird-bād
Raks iderler vādî-i hırmānda ber-bād olmaga (G121/4)

bb. Toz (Gerd, Gubar, Zerre)

Toz, değersiz olması ve ayaklar altında olması gibi yönlerden beyitlerde söz konusu edilmiştir. Bir beyitte "yoluna toz etmek" deyime çerçevesinde şairin asi bir şekilde otuz yılını boşa geçirdiği ve ömrünü sonu cehenneme çıkan isyankarlık yoluna toz ettiğini belirmektedir.

Benem o āsî ki si-sāl ʿömrümü itdüm
Tarīk-i maʿsiyyet-i dūzah-intihāde gubār (K3/51)

Toz değersiz oluşu nedeniyle hakīr olarak nitelenir ve bu niteleme āşık için bir sıfat olur. Toz olarak da değerlendirilebilinen zerre ,beyitlerde daha çok güneş ile birlikte ve tezat sanatı çerçevesinde çeşitli tasavvurlara konu olmuştur. Āşık, güneşe taʿn eden öylesine bir sevgiliye sahiptir ki, zerreden fazla rakībim olsa buna şaşılmaz, der. Zerre unsurunun geçtiği her beyitte tezat sanatı çerçevesinde güneş unsurunun da kullanıldığı görülmüştür.

Bir āftāba taʿne ider yāre ʿāşıkuz
Olsa ʿaceb mi zerreden artuk rakībimüz (G75/3)

cc. Dağ (Kūh, Kūhsār) Taş (Seng)

Dağ, bu konuda Şehrî'nin ilgi duymadığı unsurlardandır. Bu nedenele bu unsurla ilgili fazla tasavvur yoktur. Ancak Ferhād'ın adının dolaylı veya imā yollu olarak geçtiği beyitlerde yer aldığı görülür. Bu gibi beyitlerde Kūh ve Kūh-ken şeklinde söz edilmiştir. Aşağıdaki beyitte kūh-ı gam ve sahrā-yı derd tamlamalarıyla Mecnūn ve Ferhād leff ü neşr sanatı çerçevesinde bir arada kullanılmışlardır.

Biri kūh-ı gam kabūl itmiş biri sahrā-yı derd
Merd-i ʿaşkun āferīn Mecnūn ile Ferhāduna (G117/4)

Yukarıdaki beyitteki kullanımların dışında dağ, somut olarak da yer almıştır. Manastır şehrinin tasviri yapılırken, bu şehrin etrafındaki dağlar da bu tasvir içinde değerlendirilmiştir. Söz konusu dağlar o derece büyüktürler ki, büyüklüklerinden dolayı çarha baş eğmezler ve yine bu dağlar tāze tāze açan çiçekleriyle etrafa çok güzel kokular yayarlar.

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Musallā-kūhsārı şevketinden çarha baş egmez
Musaffā-çeşmesi aynine almaz Āb-ı hayvānı

Müzeyyen güne güne işgüfelerle kūh u sahrāsı
Mutırr-ı tāze tāze sünbül ü gül-i gülistānı (K11/8-9)

Taş, sertliği nedeniyle beyitlerde yer almıştır. Sevgili taş kalpliliğiyle āşığa acımaz. Āşık da kendi resmini sevgilinin taş kalbine nakşetmiştir.

Eyleyüp timsālümi ben seng-i kalb-i yāre
Tīşe-i te'sīrümi mahsūd-ı Ferhād eyledüm (G96/3)

dd. Kara (Ber, Kenār) Çöl (Deşt, Sahrā) Vādi

Bu unsurlara da şair tarafından ilgi gösterilmemiştir. Beyitlerde fazla tasavvura konu olmamışlardır. Kara kelimesi bir beyitte, dalgıç olarak tasavvur edilen āşığın ulaşmaya çalıştığı bir yer olarak ifade bulur.

Benem o gavta-hor-ı lücce-i ma'āsi kim
Garikter olurum eyledükçe sa'y-ı kenār (K3/53)

Deşt ve sahra adlarıyla beyitlerde yer alan çöl, sıcaklığı, kuraklığı ve serāb görülmesi gibi yönlerden söz konusu edilmiştir. Bir iki beyitte mecnūn ile birlikte anılmışken, bir beyitte de memdūhun bulunduğu yerin çok emin olduğu ve gönül atının böylesine bir sahrada rahatlıkla gezip dolaştığı dile getirilmiştir.

Hakk budur ki bu güne sahrada
Eylemezdi kümeyt-i dil cevelān (K9/12)

Vādi beyitlerde "vādî-i hırmān" (mahrūmluk vadisi) şeklindeki tamlamada yer almıştır. Bir beyitte āşık yolunun mahrūmluk vadisine çıktığını, bunda şaşılacak bir şeyin olmadığını, çünkü Şehrî gibi uğursuz ayaklı birinin kendilerine rehberlik ettiğini belirtir.

Çıksa yolumuz vādî-i hırmāna āceb mi
Şehrî gibi bir şūm-kadem reh-berimüzdür (G26/4)

c. Hava ve İlgili Unsurlar

aa. Rüzgār (Bād, Nesīm, Sabā)

Rüzgār, divanda nesīm, bād ve sabā gibi kelimelerin dışında birçok tamlamada da yer almıştır. Örneğin, bād-ı āteş-maʿaş, bād-ı selāmet, nesīm-i nāle, bād-ı şimāl, nesīm-i āh, nesīm-i subh-dem, bād-ı şevk, dil-firibende-i nesīm-i cinān, nesīm-i turra ve bād-ı sabā.

Rüzgār, kelimesi bazı beyitlerde zaman ve devir anlamlarıyla beraber tevriyeli olarak da kullanılmıştır. Aynı şekilde hevā kelimesi de arzu, istek anlamlarıyla tevriyeli olarak kullanılmıştır.

Nesīm ve sabā, ılık esen rüzgārdır. Beyitlerde bād-ı seher ve nesīm-i seher gibi tamlamalarla ilk baharın gelişini müjdelerler. Rüzgār ayrıca sevgilinin saçlarının dağınık olmasına sebep olur. Rüzgārın bir özelliği de sevgiliden āşığa haber getirmesidir. Rüzgār, sevgilinin saçlarının ve teninin kokusunu āşığa ulaştırarak, ona olan özlemini bir nebze de olsa gidermeye çalışır. Sevgilinin kokusu istek rüzgārıyla cānın dimāğına geldiğinde her çer çöp tenliler (rakībler), sevgilinin bulunduğu yerin toprağının kokusunu kıskanırlar.

Bād-ı şevk ile meşām-ı cāna gelse būy-ı dost
Her has u hār-ten olur reşk-i hāk-ı kūy-ı dost (G13/1)

Beyitlerde sık bir şekilde işlenen rüzgār-nāle ilişkisinde, rüzgārın nāleyle olan ilgisi insanlara, özellikle āşıklara verdiği sıkıntı ön plāna çıkmaktadır. Āşık bir çok beyitte gönlüne seslenir ve ondan inleme rüzgārını harekete geçirerek ya sevgilinin saçlarını dağıtmasını ya da goncanın açılmasını sağlamasını ister. Çünkü zaman ya ilkbahardır ya da nev-rūzdur. Aşağıda birinci mısraları birbirine çok yakın anlamlar taşıyan beyitlerde bu durum ortaya konulmak istenmiştir.

Sen de ey dil turma tahrīk it nesīm-i nāleni
Sünbül-i zülfin perīşān eylesün nev-rūzdur (G30/3)

Eyle nesīm-i nāleni tahrīk ey gönül
Ol gonca-i hicābı açar nev-bahārdur (G32/2)

Āh yeli āteş dolu gönülden çıktığı için yakıcıdır. Bu yakıcılık, gönüldeki yarayı açar ve gamın cehennem azabınına benzeyen acısını daha da artırır.

Nesīm-i āh ki dāg-ı dili güşāde ider
Azāb-ı dūzahiyān-ı gamın ziyāde ider (G39/1)

Bir beyitte de rüzgār ile āh arasındaki ilgi, daha doğrusu āhın ne olduğu "bād-ı āteş-maʿāş" tamlamasında dile getirilmiştir. Beyitteki āh, geçimi āteş olan rüzgārdır.

Nefes-ı dil-hırāş yaʿnî āh
Bād-ı āteş-maʿāş yaʿni āh (G118/1)

Rüzgār bir beyitte de rūh bahşeden olarak nitelenir. Bu nitelemede Hz. İsāʿnın ölüleri dirilten (rūh-bahşeden)nefesiyle sabah yeli arasındaki ilgi dikkat çekicidir. Şehrîʿnin gezdiği ve beğendiği yerlerden biri olan Haleb, cana can katan, rūh bahşeden sabah rüzgārıyla tasvir edilmiştir.

Yolu enfās-ı Mesīhāya mı ugrar bilmem
Rūh-bahşāne eser bād-ı sabāsı Halebʿün (G86/2)

d. Āteş (Nār, Ahger, Şerer, Şuʿle, Alev)ve İlgili Tasavvurlar

Dört unsurdan biri olan āteş, Şehrîʿnin diğer unsurlara göre dikkati çekecek derecede çok ilgi duyduğu bir unsurdur. Kırmızı rengi, yakıcılığı, kıvılcım saçması ve alevinin göklere doğru çıkması gibi özellikleriyle çeşitli tasavvurlara konu olmuştur.

Āteş, tasavvufta aşk ve sevgi harareti demektir. Āteş, āşığın içinde bulunduğu aşkın ızdırabıdır. Āşığın kalbi ve gönlü āteşle doludur. Kalbi ilāhî aşkın menzilidir. İlāhî aşk orada ortaya çıkar ve yakıcı bir özellik gösterir. Tanrı kendi güzelliğine āşıktır. İlk aşk da onun aşkıdır. Bu aşkın ıztırabını da ilk olarak kendisi çeker. Bu aşk ıztırabı kendi güzelliğini görmek ve göstermek sebebiyledir. İnsan İlāhî güzelliğe āşık olunca artık āteşe düşmüş gibidir. Bu āteş, bu aşk aynı zamanda kulun imānına delālet eder.

Bu arada āşığın sevgilisine duyduğu özlem ve hasret de kendini āteş şeklinde gösterir ve daima āşığı yakar. Āteş, gözde tutuşur ve gönülde alevlenir. Āşık gönlündeki āteşi söndürebilmek için sürekli olarak gözyaşı döker. Fakat bir zaman sonra gönüldeki āteş, āşığın gözünden gözyaşı değil de kıvılcım olarak dışarıya çıkar. Āteş bir bakıma semender gibi āşığın var olma veya hayatta kalma nedenidir. Aşk āteşi varsa āşık da vardır. Yoksa āşık da yoktur ve ölüdür. Aşağıdaki beyitte olduğu gibi.

Mehcūr olıcak ʿaşkdan ol dem virürüz cān
Biz tā'ife gūyā şerer-i şuʿle-nişīnüz (G53/4)

Sevgilinin yanağı ve dudağı da renk dolayısıyla bir āteştir. Yanağın ve dudağın yakıcılığı buradan kaynaklanmaktadır. Şarap (mey) da bir nevi āteştir. Şehrî bunu "āteş-i āb-nūş" tamlasıyla ifade etmiştir. Āteş, şekli ve rengi itibariyle gül ve lāle olarak da tasavvur edilmiştir. Āteş lāle ile birlikte kullanılınca dağlama özelliği meydana çıkar. Lālenin bağrındaki dagla āşığın sīnesindeki yara arasında ilgi kurulmuştur.

Yukarıda saydığımız özellikler, şairin yaşadığı acı olaylarla biraraya geldiğinde, ortaya öylesine āteş ve āteşle ilgili unsurlar manzumesi çıkmaktadır ki, bu manzume bir anlamda, başlı başına üzerinde durulması ve incelenmesi gereken bir nitelik taşımaktadır.

Āteş beyitlerde çok sayıda unsurla birlikte kullanılarak çeşitli tasavvurlara konu olmuştur. Āteş, dāg-ı alev tamlamasıyla renk ve şekil benzerliğinden dolayı aleve, āşığın ciğerinden sıcak bir şekilde çıkan āhlara, āşığın gönlünde meydana getirdiği sıkıntılardan dolayı gama ve ümitsizliğe, ince uzun bir şekilde göğe doğru çıkmasından dolayı fidana, āşığın gönlünde meydana getirdiği yakıcı etkiden dolayı sevgilinin güzelliğine, āşıkla sevgilisinin kavuşması esnasında meydana gelen ulvî aşka ve sevgilinin āşığa takındığı umursamaz tavırdan dolayı da tegafüle teşbih edilmiştir.

Āşık öylesine büyük bir zevk ve şevkle aşk alevinde yanmıştır ki, cehennem āteşi korunun tadına bakmak için içini çekip durmaktadır.

Bir zevk ile yanduk ʿalev-i ʿaşka ki düzah
Hamyāze-keş-i çāşnî-i ahgerimüzdür (G26/3)

Āşık, sevgiliyi gönül yakıcı edenin kendi bakışlarının sıcaklığı olduğunu, bu nedenle gönlünü yakanın da sevgili değil, kendi āteşi olduğunu söyler. Beyitte de görüldüğü gibi aslında āteşin kaynağı tektir. Bu bir bakıma İlâhî aşk āteşidir.

Dil-sūz iden ol āfeti tāb-ı nazarımdur
N'itsün o yakan gönlümü kendü şererimdür (G28/1)

Āteşle suyun birleştiği tek unsur vardır; şarap (mai āteş ve āteşli su). (Yalçın, 1997:83)Birbirine zıt gibi görünen bu iki unsur bir beyitte güzel bir tasavvurda buluşurlar.

Hāk-ı āteş-fürūş pīr-i mugān
Āteş-i āb-nūş ya'nî mey (G128/3)

Āşk bir bakıma da Hz.İbrahim'in aşkıyla yanıp yakılmaktır. Āşık kendisini yakan bu İlâhî āteşte yandığı gibi, sevgilisinin de yanmasını ve neler çektiğini anlamasını ister.

İşitdüm 'aşk-ı İbrāhīm ile yanmış yakılmışsın
Gözüm nūrı beni sūzān iden ol nārı gördün mi (G124/3)

Bir beyitte de mecusîliğe telmih vardır. Beyitte gönül güzellik āteşine tapmaktadır ve bu güzellik āteşinin azıcık bir kıvılcımı yüz güneş ile bahse girişecek durumdadır.

Gönül bir āteş-i hüsne perestiş eyler kim
İder kemīne-şerārı sad āftāb ile bahs (G25/4)

aa. Gönül, Sīne, Āh, Gam, Hasret, Nāle

Āteşin bu unsurlarla ilgisi yakma özelliğinden kaynaklanan acıya dayanır. Gönlün āteşle ilgisi, aşk, āh, gam, hasret ve özlem gibi duyguların mekānı olmasından ileri gelir. Gönlün āteşle ilgisinin bir başka yönü de sevgilinin, yabancılara gösterdiği ve hissettiği ilgiden kaynaklanmaktadır. Ayrıca āşığın sinesindeki yara da renk ve şekil benzerliğinden dolayı yarayla kucak kucağaymış gibi algılanmasından kaynaklanır. Hasret āteş ilgisinde pervānenin muma duyduğu hasret ve onunla āteşli sohbetler yapma arzusundan dolayıdır. Āteşin gamla ilgisi ise sevgilinin siyah benlerinin āşığın yıldızı olarak tasavvur edilmesinden kaynaklanmıştır.

Şair āh ile kıvılcım arasındaki ilgiyi bir beyitte şöyle dile getirmiştir:

Yakmazsa n'ola cismümüzi āh-ı şerernāk
İ'cāz-ı mahabbetle has-ı bārikā-bendüz (G50/4)

bb. Fidan (Nihāl), Lāle

Bir kaç beyitte ve şu'le-nihāl ile nihāl-i şu'le gibi tamlamalarda karşılaştığımız şu'le fidan münasebetinde ilgi noktası şekil ve renktir. Āteş de tıpkı fidan gibi yükselme meyillidir. Şu'le-nihāl istiaresiyle sevgili kastedilir ve āşık da bu alevin pervanesidir. Fakat sevgiliye duyduğu saygı kanatlarına bağ olmakta ve uçup kendini āteşe atamamaktadır.

Pervānenem ey şu'le-nihālüm senün ammā
Pervāz idemem şart-ı edeb bend-i perümdür (G28/3)

Āteşle lāle arasındaki ilgi de hem renk, hem de şekil yönüyledir.

Şu'le-i lāle-i pür-dāg degül gülşende
Saldı tāb-ı ruhum ferş-i zılāl üstine gül (G88/3)

4. Hayvanlar

a.Kuşlar ve Çeşitleri

Şehrî Divanı'nda mürg adıyla anılan kuşlar, özel adlarla anılanlar (bülbül, baykuş, karga ve yarasa) dışında daha çok āşık, cān ve gönül ile birlikte ifade edilmişlerdir. Kuş, kafeste tutulması, beslenmesi ve dikkatleri çekecek derecede sīne ve boğaz yakan feryatlarıyla çeşitli tasavvurlara konu olmuştur. Bu çerçevede mürg-i dil, mürg-i şevk, mürg-i kafes-perverde, feryād-ı sīne-kāv-ı mürg-i kafes ve mürg-i nigāh-ı āşık-ı zār gibi tamlamalarda yer almıştır ve bu tamlamalarda da görüldüğü üzere daha çok soyut ifadelerle işlenmiştir.

Oldukça orijinal bir hayālin kurulduğu bir beyitte āşık sinesinden çıkan sıcak āhına seslenerek şöyle der: " Ey sıcak, yakıcı āh, göğe çıkma heveslisi olma. Çünkü

kafesteki kuşun sine delen feryatları daha tatlı olur." Beyitte sîneden çıkan āh ile kafesteki kuş arasında benzerlik kurulmuştur.

Ey āh-ı germ olma felek-ārzū k'olur
Feryād-ı sîne-kāvî-i mürg-i kafes lezîz (G22/2)

Kuşlar haberleşme aracı olarak da kulanılmışlarıdır. Bu mazmūnun işlendiği bir beyitte şair duygularını şöyle dile getirir: " İstek kuşunun kanatlarını ayrılık mührüyle yakarlar, çünkü bulunulan yer sabır ülkesidir ve burada haber getiren bulunmaz."

Per ü bālin yakarlar mürg-i şevkun mühr-i hasretle
Diyār-ı sabra geldük bunda ey dil nāme-ber olmaz (G55/2)

Bir beyitte de kuşların kafeste yetiştirildiğine işaret edilir. Āşığın bahtı ile kuş arasında ilginin kurulduğu bir beyitte şair, benim bahtım açma harfinden acı duysa ne çıkar. çünkü kafeste yetişmiş kuş serbest kalmaktan korkar.

Bahtum olsa muztarib harf-i güşāyişden n'ola
Havf ider mürg-i kafes-perverde āzād olmaga (G121/2)

aa. Baykuş (Būm,Cugd)

Baykuş, divanda hem būm. hem de cugd kelimeleryle anılmıştır. Uğursuz olması inancı,dolayısıyla sözü edilmiştir. Bu temanın işlendiği bir beyitte āşık, talihinin sonunda kendisini kötü talihliler içindeki baykuşa benzettiğini söyler.

Ki beni būmveş mesel itdi
Bed-şügünān içinde āhir-i kār (K5/30)

bb. Bülbül (Andelib, Hezār)

Divanda adı en çok sözü edilen kuş çeşidi bülbüldür. Bülbül aynı zamanda āşığın da sembolüdür. Bülbülün adının geçtiği çoğu beyitte gül, gülistān, diken, feryāt, figān ve ayrılık gibi unsurların da yer aldığı görülmüştür. Başta "andelib" redifli gazel olmak üzere

diğer beyitlerin de hepsinde bülbül çeşitli tasavvurlarla karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede āşık ve Cebrail gibi unsurlar ilk akla gelen tasavvurlardır.

Bülbülün çıkardığı feryatlar, boğaz yakar, sīne deler ve ciğer parçalar niteliktedir. Āşık, bülbülün on gün süren nağmelerine aldırış etmez. O daha kalıcı bir ortamı istemektedir. Bir beyitte bülbül ile Cebrāil arasında sırlara ortak olma noktasında benzerlik kurulmuştur.

Bülbüli Ruhü'l-Emīn olsa yine açılmaz
Bulmadum gonca-i bahtum gibi mahrem-i rāz (G60/3)

Bir beyitte de āşık ayrılıktan inleyen bülbül olarak tasavvur edilmiştir.. Bu tasavvurda āşığın sīnesi gül gül olan yaralardan dolayı özenle düzenlenmiş bir gül bahçesine benzemiştir ve āşık da bu gül bahçesinde ayrılıktan inleyen bülbüle dönmüştür.

Muhassal bir gülistān oldı gül gül dāg ile sīnem
O gülzār içre Şehrî 'andelīb-i zār-ı hasretdür (41/3)

cc. Karga (Zağ)

Sadece bir beyitte sözü edilen karga kötü sese sahip olmasına rağmen, memdūhun bulunduğu yerin güzelliği bu kötü sesli kargayı bülbüle benzetmiştir.

Gülistānda te'sīr-i letāfet ol kadar var kim
Hoş-āvāz eylemiş bülbül-sıfat zāg-ı bed-elhām (K10/2)

dd. Tūtî (Papağan)

Tūtî de Şehrî'nin en az ilgi duyduğu kuşlardandır. Sadece bir beyitte adı geçer ve bu beyitte şeker ile birlikte anılır. Ayrıca konuşma özelliğinden dolayı la'l ile birlikte kullanılmıştır.

Zebān-ı tūtî-i tasvīr-i nükte-senc
Edā-yı mu'cize-i la'l-i şeker-efşānī (K2/15)

ee. Güvercin (Hāmāme), Sülün (Tezerv) Tāvūs

Güvercin manzum mektubun yer aldığı beyitlerde geçmektedir. Bu beyitlerde habercilik yapması özelliğiyle ele alınmış ve bu noktada Cebrāil'e benzetilmiştir.

Bu nüzhet-nāme-i kudsî peyāma
Revādur Cibrîl olsa hāmāme (MesII/10)

Ne āli-rütbe nāmedür bu nāme
K'ola Rūhu'l-Emîn ana hāmāme (MesII/12)

Sadece bir beyitte sözü edilen sülün(tezerve), kafeste tutulur ve avlarda av olsun diye serbest bırakılarak eğlencenin bir parçası haline gelir. Bu olayın işlendiği bir beyitte şair şöyle der. "Sen ceylan gözlü vahşi gamı kemendle bağladım ve bu olayın sevinciyle yüzlerce eğlence sülününü serbest bıraktım."

Tā gam-ı vahşî-i gazal-çeşmin itdüm der-kemend
Ol safādan sad tezerv-i 'ayşı āzād eyledüm (G96/2)

Tāvūs da sülün gibi bir beyitte söz konusu edilmiştir. Edebiyatta rengārenk oluşu, gezip tozması ve salınışı gibi yönlerden sevgiliyle münāsebet kurulmuştur. Divandaki beyitte de şair, memdūhunun yaptırdığı köşkün göz alıcı, rengārenk olmasından dolayı bunu tāvūsa benzetmiştir.

Yapdı bir hāne-i pür-nakş ki tāvūs-hayāl
Hayretinden idemez maksadı üzere cevelān (T9/4)

ff. Hümā

Hüma kuşu efsanevî kuşlardandır. Kaf dağında, okyanus adalarında veya Çin'de yaşadığına inanılan bir kuştur. Edebiyatta çeşitli tasavvurlara konu olmuştur. Hümā, devlet kuşu ve talih kuşu olarak da bilinir. Çok yükseklerde uçtuğu ve gölgesinin kimin başına düşerse ilerde iyi bir mevkiye geleceği konusunda inanç vardır. Ayrıca kemikle beslenir ve hiç bir kuşu incitmezmiş. Divanda hem gölgesi, hem de kemikle ilgili olarak anılmıştır.

Olur mı sāye-nişīn-i hümā-yı devlet olan
Mezāk-ı Şehrî-i hāne-harābdan mahzūz (G70/5)

Dem ola ki kılasın ey hümā-yı gam-zād
Zamān zamān anasın zevk-i üstüh^Vānımızı (G123/2)

b. Dört Ayaklı Hayvanlar

aa. At (Esb, Kümeyt, Tevsen, Semend)

Divanda çeşitli tasavvurlara konu olan ve sözü en çok edilen dört ayaklı hayvanların başında at gelir. Beyitlerde esb-i nesīm-i reftārin, semend-i du'ā, yekke-süvār-ı himmet-i ālî-semend, rākib-i tevsen-i 'azm ve kümeyt-i şühterīn gibi tamlamalarda söz konusu edilmiştir. At, daha çok süratı ile beyitlerde yer almıştır. Ayrıca memdūhun kuvvet ve kudreti övülürken atın da bu övgüde bir arac olarak yer aldığını görürüz. Ayrıca gönül atı tasavvurunda da böylesine bir özellik öne çıkmaktadır. "Eğer senin kuvvetin ve kudretin olmasaydı gönül atı böylesine bir alanda rahat rahat dolaşmazdı."

Hakk budur ki bu güne sahrāda
Eylemezdi kümeyt-i dil cevelān (K9/12)

At bir beyitte kıvılcım süratli olarak tasavvur edilmiştir. Atlar bazen yumuşak başlı, bazen de sert tavırlı olarak karşımıza çıkar. Yumuşak tavırlı at, aynı zamanda kıvılcım süratlidir.

Şerer-şitāb semend-i mülāyim-etverin
İdince 'arsa-i çāpük-revīde germ-hırām (K6/23)

bb. Āhū (Gazal)

Āhū, güzelliği, iri ve vahşi gözleri, ürkekliği ile beyitlerde sevgili ve sevgilinin gözleri için benzetilen olur. Vahşî-i gazal-çeşm tamlamasında āhunun yabana meyletmesi söz konusudur. Bakış āhūsu şeklindeki bir tasavvurun yer aldığı beyitte, āşığın inleyiş avının icābet kemendiyle bakış gazalına vahşeti adet ettirdiği hayāli işlenir. Bir beyitte de

sevgili körkütük sarhoş olan gözleri ile nazlı nazlı (içkinin etkisiyle sallana sallana) yürüyen āhudur. Sevgili aynı zamanda başlangıcı olmayan çimenlikte serbest bir şekilde dolaşandır.

Ol çeşm-i siyeh-mest ile āhū-yı haremsin
Āzāde-hırām-ı çemenstān-ı kıdemsin (G108/1)

cc. Eşek (Har)

Eşek adı sadece bir beyitte ve şairin memduhundan istekte bulunurken, kendisi için kullandığı har-gedā ifadesinde geçmektedir.

Yiter çok sıklet itme har-gedālar gibi ey Şehrî
Ki vākıf oldı 'arz-ı hālüne ol Hātem-i devrān (K11/12)

c. Böcekler ve Sürüngenler

aa. Pervāne

Şehrî divanında sözü edilen hayvanlar içinde adı en çok geçen ve çeşitli tasavvurlara konu olan hayvan pervānedir. İnce ve narin yapısı, tüle benzeyen kanatları, ışığa ve āteşe düşkünlüğü başlıca özellikleridir. Bu özellikleri ile āşığın cānı ve gönlü ile ilgili tasavvurlarda yer almıştır. Yanacağını bile bile kendisini āteşe koşması, āteşin etrafında dönmesi ve sonunda āteşe atması ile sevgilinin çevresinden ayrılmayan, divane bir şekilde sevgilinin bulunduğu yerin etrafında dolaşıp duran āşık için bir benzetilen olur.

Sevgilinin yanağı kızarmaya başlayınca cān ve gönül pervāneleri de bu āteşte yanmak için birbirine girerler.

Birbirine girdiler pervānegān-ı cān u dil
Şu'lelendi gāliba ruhsāresi bir kimseniin (G80/5)

Āşık ne derece kötü bir tālihe sahip olduğunu bir beyitte pervāneyi kullanarak dile getirir. Aşk bana pervānenin neşesini ihsan etti. Fakat benim öylesine bir kötü bahtım var ki āteşinde yanacağım bir yıldızım bile yok.

ʿAşk itdi bana neşʾe-i pervāneni ihsān
Gör bahtı ki sūzān olıcak encümeniim yok (G76/3)

Sevgilinin mum, āşığın ise pervāne tasavvur olarakedildiği bir beyitte, kavuşma anı öylesine büyük bir āteş olarak düşünülmüştür ki, bu andaki āteşe ne mum , ne de pervāne dayanabilir.

Buna ne şem tahammül ider ne pervāne
Dem-i visālde sabr u şitāb āteşdür (G24/3/

bb. Sinek (Meges), Arı (Zenbūr)

Şairin fazla ilgi duymadığı hayvanlardır. Her ikisi de birer beyitte geçmektedir. Sinek, geçtiği beyitte daha çok pervāne anlamında kullanılmıştır.

Ey şemʿ-i kuds olma dil-efr¡uz-ı būʾl-heves
Olsun mı şuʿle-b¡azî-i şevk-i meges lezīz (G22/3)

Arı ise iğnesi dolayısıyla bir beyitte yer almıştır. Āşık nālesine seslenir ve ondan etkili olma hususunda arıdan ders almasını ister.

Yüri zenbūrdan ey nāle meşk it fenn-i teʾsīri
Kʾiçer her nīş nīş nālesinden çeşme çeşme nūş (G64/2)

5. Bağ, Çeen, Çemenzār, Sebz, Sebzezār, Gülzār, Gülşen, Gülistān

a. Bağ

Bağ, bu konudaki diğer unsurlara nazaran şairin fazla ilgi duymadığı bir unsurdur. Bağ, ilkbaharda tabiatta meydana gelen çeşitli değişikliklerin ve özelliklerin sergilendiği bir mekāndır. Beyitlerde bāğ-ı cihān, bāğ-ı nā-dīde, temāşā-yı bāğ, gül-zemīn-i bāg-ı cihān ve bāğ-ı lutf gibi tamlamalarda çeşitli tasavvurlarda söz konusu edilmiştir. Bağdaki bir takım unsurlarla sevgili ve āşık arasında ilgi kurulmuştur. Cihan bir bağ olarak tasavvur edilir. Bu bağda o kadar çok çiçek, özellikle gül bulunur ki, bu durum gül-zemīn olarak ifade bulur. Lutuf bağında gönül sahipleri için her zaman bir meyve verecek ağaç bulunmaktadır.

Āşık kendisini ve kendisi gibi olanları, mahrūmluk āleminin açılmamış baharının bağında ağzına kadar ayrılık kanıyla dolmuş açılmamış gonca olarak tasavvur eder. Bu bir anlamda āşığın yoğun bir şekilde vahdet içinde kesreti yaşadığını göstermektedir. Çünkü tasavvufta gonca vahdet, kan ise kesrettir. Leb-ā-leb ayrılık kanıyla olma kesret içinde olduğunu gösterir. Açılmamış gonca da bu haliyle vahdeti ifade etmektedir. Ayrıca şair açılmamış goncanın yapraklarının kırmızılığını ağzına kadar kana boğulmuş olarak da hayāl etmiştir.

Bāg-ı nā-dīde-bahār-ı ʿālem-i hırmānda
Hūn-ı hasretle leb-ā-leb gonca-i neşgüfteyüz (G49/3)

ʿĀlem-i kerem ifadesiyle memdūhun durumu orataya konur ve bu kişinin Lutuf bağında her zaman için insanları memnun edecek yemiş eren agaç bulunmaktadır. Burada memdūhun ne kadar cömert olduğu vurgulanmak istenmiştir.

O ʿālem-i keremün bāg-ı lutf-ı tabʿundan
Hemīşe ehl-i dile nahl-i bārver bulunur (K10/13)

b. Çemen, Çemenzār

Çemen veya çemenzār, ağaç ve çiçeklerin bulunduğu çayırlık bir yer olarak tasavvur edilmiştir. Divanda değişik tasavvurlara konu olmuştur. Körkütük sarhoş durumdaki gözlerinden dolayı āhū olarak tasavvur edilen sevgili, sonsuzluk çemenliğinde serbest bir şekilde salına salına yürür.

Ol çeşm-i siyeh-mest ile āhū-yı haremsin
Āzāde-hırām-ı çemenistān-ı kıdemsin (G108/1)

Çimenliğin bir başka unsuru da bülbüldür. Çimenlikteki āhū gibi güzeller nazlı nazlı yürürler. Kendisini aşkın yeni bülbülü olarak tanıtan āşık, kendisine uygun bir çimenliğin olmayışından dolayı sitem eder. Āşığın yaralarla dolu sīnesi yasemenin gül yaprağının kıymetini bilmez. Ne yazık ki dağa bakan da çimeni seyretmenin zevkini bilmez.

Derūn-ı dāg dāgum kadr-i gül-berg-i semen bilmez

Ne çāre bāgbān-ı rāg olan seyr-i çemen bilmez (G48/1)

Cihānın çimen gibi olan zemini öylesine anber saçıcı oldı ki, böylesine bir ortamda gülün gölgesi bile insanın dimağına koku saçar.

Çemen-zemīn-i cihān oldı şöyle ʿanber-hīz
Dimāga sāye-i gül dahı büy ider izhār (K3/7)

c. Sebz, Sebzezār

Sebzin sözlük anlamı yeşillik demektir. Beyitlerde sebz-gūn, sebz-i sünbülveş, sebze-i serāb-ı zemīn ve sebzezār-ı şigūfe-i şūh gibi tamlamalarda söz konus edilmiştir. Sebz olmak ifadesi bir beyitte açmak anlamında kullanılmıştır.

Dilā germ olma ikbāl-i bahāra ʿandelībāsā
Bizüm gülzārımuzda sebz olan ezhār-ı hasretdür (G41/4)

d. Gülistān, Gülşen, Gülzār

Divanda sözü en çok edilen unsulardan birisi de gülbahçesidir. Görünüşteki güzelliği, kokusu ve özellikle gülün renginden kaynaklanan kırmızı rengiyle çeşitli tasavvurlara konu olmuştur. Gülbahçesinin iki temel unsuru vardır: Gül ve bülbül. Genellikle pervāne olarak düşünülen āşık veya bülbülün yerini bir beyitte gül tasavvuru almıştır. Burada gül, sıcak bir hale gelen gülbahçesinde pervāne gibi alev fidanının üstüne konmak için uçmak ister.

Şöyle germ eyledi gülzārda pervāne-sıfat
Kasd-i pervāz ider ol şuʿle-nihāl üstüne gül (G88/5)

Yukarıda da belirttiğimiz gibi gül bahçesine hakim olan renk kırmızıdır. Bu nedenle gülbahçesi (gülşen, gülzār ve gülistān) sözünün edildiği hemen hemen bütün beyitlerde bir vesile ile kırmızı renkle ilgili bir unsur (gül, külhan, alav, şuʿle, kan, laʿl, ruh, izār, ārız ve leb) karşımıza çıkmaktadır.

Āşığın inleyen gönlü ile sevgilinin hayālinin sıcak dostluğu külhan ve gülzār olarak nitelene bir yerde gerçekleşir. Gülistān olarak tasavvur edilen dünyada feryāt ve nāleden başka bir şey yoktur. Böylesine bir ortamda ne gül (sevgili), ne de şebnem bir lutuf göstermiştir.

Āşık, vahdet gülbahçesinin bülbülüdür. Kesretten dem vurur. Āşık gönlüne seslendiği bir beyitte de bülbül gibi bahārın gelişine sevinmemesini ister. Çünkü ona göre bu gülbahçesinde açan çiçek hasret, ayrılık çiçeğidir. Āşığın sinesinin gül gül yara dolu olması, burasının muhassal bir gülbahçesi olarak tasavvur edilmesine sebebiyet vermiştir. Şehrî de böylesine bir gülbahçesinde ayrılıktan inleyen bülbüle benzer.

Muhassal bir gülistān oldı gül gül dāg ile sīnem
O gülzār içre Şehri ʿandelīb-i zār-ı hasretdür (G41/5)

Gülbahçesi eğlence, seyir ve zevk u safa yeridir. Fakat āşık kendisine yapılacak gülbahçesi teklifini geri çevirir. Çünkü neticede bu geçici bir zevk alma olacaktır. Tasavvufî anlamda āşığın bu fānî dünyanın nimetlerine yüz vermemesi ifade edilmek istenmiştir. Gülşen tasavvufta kesretin ifadesidir. Āşığa kesretin (gül bahçesinin) teklif edilmesi, bir bakıma kesretin teklifi gibidir.

Teklīf-i gülşen itme bana Şehrî gönlümi
İtmez şigüfte nagme-i deh-rūz-ı ʿandelīb (G10/5)

Külhan hamamların ısıtılmasına, sularının kaynatılmasına yarayan ve āteş yakılan bir yerdir. Gülbahçesi ile külhan münasebeti gül-āteş arasındaki ilgiden kaynaklanmaktadır. Gülbahçesinin rahatlık ile külhanın dert ile ilgisi; külhanın dil-i zār ile, gülzārın da hayāl-i yār ile olan ilgisine dayanmaktadır.

Dil-i zārumla germ-ülfet-i hayāl-i yār bir yirde
Ne hāletdür kʾola bu külhan u gülzār bir yirde (G119/1)

Benzer bir temanın işlendiği bir başka beyitte, dudak da rengi dolayısıyla bu çerçevede karşımıza çıkmaktadır.

Bin bahār olsa açılmam güşe-i gülzārda

Âteşem cây-ı tebessüm küne-i külhandur bana (G1/2)

6. BİTKİLER

a.Ağaçlar

Şehrî Divanı'nda fazla ağaç çeşidine rastlamayız. Var olanlar da (servi ve Tûbâ) biriki tanedir.

aa. Servi

Divanda sadece bir iki beyitte geçen servi, bir beyitte serv-kadd atıf tamlamasıyla sevgiliyi ifade eder. Bir diğer beyitte de Manastır şehrinin kenarında akan ırmakların etrafındaki servi ağaçları tasvir edilmiştir.

Bedenin kucmaga kasd eyledüm ol serv-kaddün
O el hançer olup ol âfet-i cân şöyletdi (G133/2)

bb. Tûbâ

Sadece bir beyitte geçen Tûbâ, Sidre'de bulunan ve kökü yukarıda, dalları aşağıda olmak üzere bütün cenneti gölgeleyen İlâhî bir ağaçtır. Geçtiği beyitte bu özelliğine atıfta bulunulmuştur.

Nedür ol servler saf saf kenâr-ı cûybârında
Ki Tûbâdur derûn-ı mâda san 'aks-i hırâmânı (K10/5)

b. Çiçek ve Çeşitleri

Genel anlamda çiçek (ezhâr), renk, şekil ve koku özellikleri sebebiyle beyitlerde çeşitli tasavvurlara konu olmuştur. Bu adla (ezhâr) sadece bir beyitte ezhâr-ı hasret tamlamasında yer almıştır.

Dilâ germ olma ikbâl-i bahâra 'andelîbâsâ
Bizüm gülzârımuzda sebz olan ezhâr-ı hasretdür (G24/3)

aa. Gül

Gül divanda sözü en çok edilen çiçek çeşididir ve bir rengi, şekli ve kokusu dolayısıyla çok çeşitli tasavvura konu olmuştur.Âşık için gül ve gonca sevgili, diken ise rakiptir. Divanda sözü en çok edilen çiçekler hiç kuşkusuz gül ve goncadır. Gül tasavvufta kesreti, gonca ise vahdeti simgeler ve bu özellikleriyle divanda çok çeşitli tasavvurlara konu olurlar.

Gül, göz alıcı kırmızı rengi, yılda bir kez ilkbaharda açması, gonca ve diken ile birlikte bulunması gibi yönlerden özellikler taşır. Gülün gonca halinden gül haline gelinceye kadar ki süresi, nazlanma ve utanma dönemi olarak kabul edilir. Şair iki beyitte gönlüne seslenerek inleme rüzgârını harekete geçirmesini ve goncanın daha fazla naz yapmasına ve utangaçlık göstermesine fırsat vermeden açılmasına vesile olmasını ister.

Gülün dikkat çekici bir şekilde değer görmesi, kısa süreli bir ömrü olması ve özellikle na'tlarda Hz. Peygamber'in sembolü olmasından dolayı ona verilen değerin neticesidir. Ayrıca güzel kokusu da bu çerçevede düşünülmesi gereken bir özellik taşır.

Açılmış şekli ile sevgilinin gülen ağzı olarak tasavvur edilen gül, sabah vakti yapraklarının üzerindeki çiğ tanelerine, şebneme tamdık olarak düşünülür. Goncanın kapalı halden açılması suretiyle güle dönüşmesi ve gülün yapraklarına şebnemin yağması ona tamdık şeklinde bir tasavvurun meydana gelmesine neden olmuştur.

Ey gülbün-i hayâ dili pür-hûn eyledün
Gül-gonca-i tebessümün it şebnem-âşînâ (G6/2)

Gülün yaprakları bir beyitte kişileştirilir ve insan kulağıymış gibi tasavvur edilir. Bülbülün boğaz yakan kanlı terennümleri (içini yararak çıkan)gülün kulaklarına kadar kızarmasına, bir bakıma yapraklarının yanmasına neden olmuştur. Beyitte güzel ve orijinal bir hayâl ve hüsn-i ta'lil sanatı söz konusudur.

Güş-ı güli pür eyledi şerh-i derûn ile
Hûnîn-terennümât-ı gülû-sûz-ı 'andelîb (G10/2)

Gül şekli ve kırmızı rengi dolayısıyla āşığın sine ve gönlündeki yaralara benzetilir; bu çerçevede bir çok tasavvura neden olur. Gül gül açılmak ifadesiyle āşığın sînesinde meydana gelen yaralar anlatılmak istenmiştir. Āşığın sînesi bu haliyle özenle tanzim edilmiş gülbahçesine benzemiştir.

Muhassal bir gülistān oldı gül gül dāg ile sînem
O gülzār içre Şehrî ʿandelîb-i zār-ı hasretdür (G41/5)

Gül bir beyitte de laʿl olarak tasavvur edilen sevgilinin dudağıyla irtibatlandırılır. Sevgilinin dudağından çıkan azarlama sözleri gül goncanın gölgesinin dikeni gibi güzel görünmektedir.

Laʿl-i nābundan olur telhî-i āzār latîf
Görinür sāye-i gül-goncada hār latîf (G74/1)

Gülün benzetildiği bir başka güzellik unsuru da yanaktır. Bu benzetmede renk ve tazelik ön plandadır. Fakat sevgilinin yanağı orucun verdiği hararetden dolayı solmuş, tazeliğini ve canlılığını yitirmiştir.

Cezb-i būy-ı tesliyyetden kaldı kām-ı iştiyāk
Solmış ol denlü gül-i ruhsārı tāb-ı rūzeden (G107/3)

bb. Gonca

Gül kadar dikkat çeken bir başka unsur da goncadır. Goncanın tasavvurlara konu olan en önemli özelliği kapalı oluşudur. Ayrıca bu kapalı halindeki yaprakların kırmızılığı ile de ağzına kadar kanla dolu şeklindeki bir tasavvurun ortaya konulmasına yardımcı olmuştur.

Sen de ey dil durma tahrîk it nesîm-i nāleni
Ol gonca-i hicābı açar nev-bahārdur (G28/2)

Goncanın kapalı hali bazı beyitlerde sevgilinin ağzı için de benzetilen olmaktadır. Goncanın açılma esnasında işi ağırdan alması ile sevgilinin yüzünü āşığa gösterme noktasında takındığı nazlı tavır arasında da bir benzetme sözkonusudur.

Goncanın açılmamasının bir nedeni de terbiyeli oluşudur. Bu nedenle yüzünü göstermekten hayā eder. Fakat āşık nāz goncası olarak niteledigi sevgilisine gül gibi yakasını yırtarak açmasını, zamanın edeb vakti olmadığını, daha doğrusu nev-rūz olduğu için böyle yapması gerektiğini ısrarla belirtir.

Söylen ol nev-gonca-i nāza edeb vakti degül
Gül gibi çāk-i girībān eylesün nev-rūzdur (G30/2)

Bir beyitte āşığın gözleri kanlı gözyaşlarıyla arkadaşlık ettiğinden beri gözyaşı gocasının yara gülüne güldüğü üzerinde durulur. Beyitte gül, gülmek ve gül-i dāg kelimeleri arasında ilgi dikkat çekicidir.

Her gonca-i eşk itmede hande gül-i dāga
Çeşmüm ideli rizīş-i hūn-āb ile ülfet (G14/3)

Goncanın kapalı oluşunun tasavvur edildiği bir başka konu da sırları saklıyor olmasıdır. Şair bu noktada goncanın vahdeti işaret ettiğinden yola çıkarak ilahî sırlara vākıf olan Cebrāîl ile bülbül arasında bir ilgi kurmuştur.

Bülbüli Rūhu'l-Emīn olsa yine açılmaz
Bulmadum gonca-i bahtum gibi bir mahrem-i rāz (G60/3)

cc. Diken (Hār)

Bu konuda üzerinde duracağımız son unsur dikendir. Diken gül ve gonca ile bir bütünlük gösterir. Şair, gül ve gonca kadar ilgi göstermemiştir. beyitlerde devrānın mihnet dikeni ve hasret dikeni gibi tasavvurlar çerçevesinde söz konusu edilmiştir. Bir beyitte sevgilinin saf dudağından çıkan azarlama sözlerinin bile lgüzel olduğu dile getirilirken, aynı şekilde gül goncasının gölgesindeki dikenin bile hoş göründüğü dile getirilmiştir.

La'l-i nābundan olur telhî-āzār latīf
Görinür sāye-i gül-goncada çün hār latīf (G74/1)

Diken, bir başka beyitte ise soyut bir söylemle karşımıza çıkmaktadır. Şair bu tasavvuru şöyle dile getiriyor: "Ben gonca gibi ilkbaharın yüzüne güler gibi görünürüm.

Fakat, gerçekte devrānın sıkıntı dikeni benim için oturulacak bir yerdir." Şair, burada yüzüm güler gibi görünse de, ben içten içe sıkıntılar çekmekteyim demektedir.

Handenākem gerçi rūy-ı nev-bahāra goncaveş
Lîk hār-ı mihnet-i devrān nişîmendür bana (G1/3)

Bir beyitte de derūn-ı hāre tamlamasıyla şair şöyle bir hayāl kurmuştur. "Eğer kıvılcım tanesi dikenin içinden gülbün gibi ortaya çıksa da, bu şaşkınlık yeri değildir." Burada da gülün dikenin içinden ortaya çıktığı belirtilerek bunda şaşılacak bir şey olmadığı vurgulanmak istenmiştir.

Degül mahall-i taʿaccüb eger şerer-dāne
Derūn-ı hārdan itse zuhūr gül-bünvār (K3/10)

dd. Lāle

Şehrî Divanı'nda gül ve gonca kadar olmasa da, yine de önemli derecede sözü edilen bir çiçek de lāledir. Kırmızı rengi, şekli ve ortasındaki siyah nokta ile çeşitli tasavvurlara konu olmuştur. Bu tasavvurların başında āşığın yarası (dāg) gelir. Yaranın da lāle gibi kırmızı olması ve ortasında bir siyahlığın olmasından dolayı aralarında çok sık bir şekilde ilgi kurulmuştur. Ayrıca ortasındaki siyahlıktan dolayı tıpkı aşık gibi siyah bahtlı olarak da çeşitli tasavvurlara malzeme olmuştur. Nasıl ki yeni ayın kuşatıcılığı ayın etrafını saran bulutlara mahsus ise, siyah, kötü bahtıyla kucak kucağa olmak da lāleye mahsustur.

Muhîtî-i meh-i tāli olınca hāleye mahsūs
Der-āgūşî-i siyeh-bahtı oldı lāleye mahsūs (G65/1)

Lāle rengi ve şekli dolayısıyla bir beyitte hem yaraya, hem de şuʿleye benzetilmiştir.

Şuʿle-i lāle-pür-dāg degül gülşende
Saldı tāb-ı ruhını ferş-i zılāl üstine gül (G83/3)

ee. Nergis

Adını Narsis adlı mitoloji kahramanından alan nergis, divan şiirinde gözün mazmunu olarak kullanılmıştır ki, bu kullanma Şehrî'nin şiirlerinde de sözkonusudur. Nergis şekil itibariyle göze benzemektedir. Ayrıca uyuşturucu özelliği de vardır. Yer aldığı iki beyitte de göz ve uyku ile birlikte anılmıştır.

Şu resme oldı reh-i nā-şigüfteğî mesdūd
Ki hᵛābda göremez hūb-ı nāzı nergis-i yār (K3/14)

ff. Nilüfer

Nilüfer divanda sadece bir beyitte geçmektedir. Su üzerinde açan ve beyaz ve sarı bir çiçektir. Su gülü, su lālesi ve su zambağı adlarıyla da anılır. (Baytop, 1994:215) Söz konusu beyitte rengi ve bulunduğu yer dolayısıyla suyun yakasından ışık saçan tasavvuru çerçevesinde yıldız alınlı nilüfer şeklindeki bir tasavvura konu olmuştur.

Olurdı lemʿa-feşān-ı ceyb-i ābdan zāhir
Nihāl-i şuʿle çü nīlüfer-i sitāre-cebīn (K1/26)

gg. Yāsemen (Semen)

Beyaz renkli ve güzel kokulu bir çiçektir. Bir iki beyitte söz konusu edilen semen yer aldığı beyitlerde dikkat çekici bir tasavvura malzeme olmamıştır. Sadece bir matla beytinde ak sāde giyen nāzik bedenli sevgili ile yāsemen arasında ilgi kurulmuştur.

Cilve eyler gördüm ak sādeyle o nāzük-bedeni
Gūyiyā nahl-i güli pehlūya çekmiş yāsemeni (Mat/2)

hh. Sünbül

Koyu kızıl, mavi renginin yanısıra kuvvetli bir kokuya sahiptir. (Baytop, 1994:321) Şeklinden dolayı sevgilinin saçına, kokusundan dolayı da miske benzetilmiştir.

Açıldı bahārın sünbül-i müşgīn-demi
Sabr ider mi zīr-i destārında yārün perçemi (G125/1

Sevgilinin saçı ile sünbül arasandaki benzer ilgi aşağıdaki beyitte de söz konusu edilmiştir.

Sen de ey dil turma tahrîk it nesîm-i nâleni
Sünbül-i zülfin perîşân eylesün nev-rûzdur (G30/3)

SONUÇ

Bu çalışma, 17. yüzyılın önde gelen şairlerinden biri olduğuna inandığımız Şehrî'nin hayatı, edebî kişiliği, üslûbu, divanının nüshaları, divanının tenkitli metni ve tahlilinden ibarettir.

Çoğunluğu tezkireler olmak üzere, Şehrî hakkında bilgi veren bütün kaynaklar, özellikle başta hayatı ve edebî kişiliği hakkında en fazla bilgiyi veren Safâyî olmak üzere, Rıza, Güfti ve günümüz araştırmacılarından Köprülü ve Tarlan, onun iyi bir şair, yeni bir üslûba sahibi ve dili kullanmada oldukça başarılı olduğu noktasında ittifakla benzer görüşleri dile getirirler. Bence Şehrî'nin dikkate değer bir yönü de, Fuzûlî'den sonra yetişmiş dikkate değer ızdırap şairlerinden (Nâilî ve Fehîm'le beraber)biri olmasıdır. Şiirlerinin hemen hemen çoğunda bu ızdırap havasını teneffüs ettirecek malzemeyle karşılaşmamız mümkündür. Esasında ızdırap, Sebk-i Hindî'nin temel özelliklerinden biridir. Fakat şairin yaşadığı hayat, başından geçen acı olaylar, bu ızdırabın kaynaklarını daha çok dış dünyadan aldığı izlenimini vermektedir. Belki Fuzûlî'den ayrıldığı nokta da bu olsa gerek.

Çalışmamız önsöz ve girişten sonra üç ana bölümden meydana gelmiştir. Girişte şairin hayatının ve edebî kişiliğinin şekillenmesinde önemli derecede etkili olduğuna inandığımız 17. yüzyılın siyasî, askerî ve kültürel durumunu ortaya koymaya çalıştık. Çünkü eser üzerinde bir takım tespitlerde bulunabilmek için, her şeyden önce şairin yaşadığı muhit ve onun edebî kişiliğinin şekillenmesinde önemli rol oynayan sosyal gelişmeler hakkında ön bilgilere sahip olmamız gerekmektedir. Burada dikkati çeken özellik, 17. yüzyılın hemen her alanda kendini gösteren duraklama ve gerileme sürecinin güzel sanatlarda ve özellikle edebiyatta görülmeyişidir. Bunun en önemli nedeni bence, yüzyıllar boyunca kendini arama ve bulma sürecinin bu yüzyılda sona ermiş olmasıdır. Yani yüzyıllar boyunca özellikle İran şairlerini ve İran edebî ürünlerini taklit eden Divan şairi, bu yüzyılda kendi kimliğini, kendi değerlerini ve kendi kültürünü tanımış, ortaya daha yerli ürünler çıkarmaya başlamıştır. Bundan da önemlisi artık kendilerini İran şairleriyle mukayese etmişler ve onlardan daha üst seviyede olduklarına inanmışlardır. Fakat bütün bu olumlu gelişmelere rağmen, bazı konularda İran şairlerinin veya o coğrafyada ortaya çıkan üslûpların etkisinden kurtulalamamışlardır.

Birinci bölüm; şairin hayatı, edebî kişiliği, eserinin muhteva özellikleri, dil ve üslûbu, şiirlerinde dikketi çeken âhenk unsurları, şiirleriyle döneminin diğer şairlerinin şiirlerinin karşılaştırılması, divan nüshalarının tavsifi ve metnin kuruluşunda izlediğimiz metot hakkındaki bilgilerden oluşmaktadır.

Birinci bölümde önce Şehrî'nin hayatı üzerinde durduk. Çeşitli kaynaklardan tespit ettiğimiz bilgiler ışığında Şehrî'nin doğumu, tahsili, görevleri ve ölümü hakkında somut bilgiler vermeye çalıştık. Malatya'da doğduğu ve iyi bir eğitim gördüğünü konusunda hem fikir olan kaynakların bu tespitleri, Şehrî'nin Nef'î'nin öğrencisi olmasından da anlaşılmaktadır. İyi bir eğitim gördüğünün bir başka ve bence önemli bir delili de Sebk-i Hindî'ye olan vukûfiyetidir. Temeli daha çok İran'dan kaçıp Hindistan'a gelen İranlı ve Türk şairlerince ve genel anlamda Farsça atılan bu üslûbun iyi bir şekilde anlaşılabilmesinde hiç kuşkusuz Farsça'nın çok iyi derecede bilinmesi gerekmektedir. Şehrî, şiirlerinde Halep, Şâm, Manastır ve "gönlümce gezdim mülk-i Osmânî" sözlerinden görevi gereği Osmanlı coğrafyasındaki bir çok yeri dolaşmış, gezdiği ve bulunduğu bu yerlerle ilgili duygu ve düşüncelerini, Divan şiiri beğeni kalıpları içerisinde dile getirmeye çalışmıştır.

Birinci bölümün ikinci alt başlığı Şehrî'nin edebî kişiliğiyle ilgilidir. Bu çerçevede önce kronolojik olarak Şehrî'nin edebî kişiliği hakkında ileri sürülen görüşler ortaya konulmuş, daha sonra da şairin kendi sanatı hakkındaki görüşleri verilmeye çalışılmıştır. Bu tespitler yapılırken elden geldiğince bol örnek ve somut ifadeler kullanılmaya çalışılmıştır. Buradan çıkardığımız sonuca göre, Şehrî gerçekten döneminin önde gelen şairlerinden biridir. Her ne kadar divanı hacimli değilse de, eldeki mevcut malzeme onun özellikle Sebk-i Hindî'nin iyi bir temsilcisi olduğunu, o döneme kadar pek kullanılmayan ifadeler ve tamlamaları başarıyla kullandığını göstermeye yetmektedir. Bu çerçevede Türkçenin zengin ifade kaynaklarını atasözlerini, deyimlerini ve bunlar ayarındaki ifadeleri başarıyla kullanmıştır. Kullandığı ikili, üçlü, dörtlü ve hatta beşli tamlamalarla Arapça ve Farsçayı da iyi bir şekilde bildiğini göstermiştir. Özellikle soyut-somut ilişkisi çerçevesinde meydana getirdiği yeni tamlamalar, diline ayrı bir renk katmıştır.

Birinci bölümün bir başka konusu Şehrî'nin dili ve üslûbuyla ilgilidir. Şairin dil ve üslûbu üzerinde tespit ve görüşlerimizi vermeden önce, dil ve üslûbunun şekillenmesinde oldukça etkili olan Sebk-i Hindî üzerinde durduk. Bu çerçevede Sebk-i Hindî'nin ortaya çıkışı, bu adı alışı ve iki temel unsuru olan anlam ve sözle ilgili olarak

kaynaklardaki bilgilerin neler olduğunu ortaya koymaya çalıştık. Daha sonra da ortaya koyduğumuz özelliklerin Şehrî'nin şiirlerine nasıl yansıdığını örnek beyitlerle verdik. Bütün bunlar bizdeki Şehrî'nin Sebk-i Hindî'nin oldukça başarılı bir temsilcisi olduğu kanaatini daha da kuvvetlendirmiştir. Bu arada Sebk-i Hindî ile Batılı bir kaç edebî akım arasında yaptığımız karşılaştırma ile, aradan yüzyıllar geçse de, sanatkârlar farklı coğrafyalarda ve farklı kültürlerde yetişseler de, netice de insan oldukları için benzer olaylar karşısında benzer tepkileri vereceklerini de gördük. Şehrî'nin dili özellikle kasidelerinde ağırdır. Metindeki 5. kasidenin 33 ile 58. beyitleri arasındaki 25 beyitte Türkçe bir kelime veya eke rastlamak mümkün değildir. Kasidelerdeki dilin ağır ve süslü oluşu, esasında bütün Divan şairleri için geçerli bir durumdur.

Birinci bölümde üzerinde durduğumuz bir başka konu da Şehrî'nin şiirleriyle döneminin diğer şairlerinin karşılaştırılmasıdır. Şehrî, özellikle Nefî ve Şeyhü'l-İslâm Yahyâ'nın etkisinde kalmış; Şeyhü'l-İslâm Yahyâ'ya bir iki nazire ve müzeyyel gazel söylemiştir. Bu kısımda bizi ağırlıklı olarak üzerinde durmaya sevkeden şey, Şehrî ile Fehîm arasında tespit ettiğimiz benzerliklerdir. Maalesef bu iki şairden birbirlerini etkileme noktasında hangisinin daha önde olduğuna kanaat getiremedik ve bu konudaki görüşlerimizi bir takım ihtimalleri göz önünde bulundurarak dile getirmeye çalıştık. Fakat gerçek ne olursa olsun Fehîm ile ilgili bir tespit veya değerlendirme yapılırken, mutlak surette Şehrî'nin sanatçı kişiliğinin ve eserlerinin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir, kanaatindeyim.

Birinci bölümdeki bir başka alt başlık Şehrî'nin şiirlerindeki âhenk unsurlarıyla ilgilidir. Başta vezin, kafiye ve redif olmak üzere, şiirde âhengi sağlayan bütün unsurların (tekrarlar, parelellikler, aliterasyon vs.) Şehri tarafından başarılı bir şekilde kullanıldığını gördük. Özellikle Fuzûlî'de sık bir şekilde görülen bir takım anlatım özelliklerinin (parelellikler, tekrarlar ve ikilemeler) Şehrî'de daha farklı şekillerde kullanıldığına şahit olduk. Bütün bunlar da Şehrî'nin dili, özellikle Türkçeyi kullanmadaki başarısını bir kez daha ispatlamıştır.

Birinci bölümün son alt başlığı Şehrî Divanı'nın yazma nüshalarının tavsifi ile ilgilidir. Biri Fransa'da, diğer 24'ü de Türkiye'deki çeşitli kütüphanelerde bulunan 25 yazma nüsha, Şehrî'nin hem döneminde, hem de daha sonraki dönemlerde oldukça rağbet gördüğü ve okunduğu izlenimini vermektedir.

Çalışmamızın ikinci bölümünü 25 yazma nüsha içinden çeşitli kıstasları (anlam, vezin, hacim, doğru okuma ve yazma gibi)esas alarak tespit etteğimiz 6 nüsha üzerinde yaptığımız tenkitli metin çalışmasıdır. Çalışma sonucunda müstensihlerden kaynaklanan çeşitli hatalar ışığında müellif hattı olabilecek en sağlam nüsha ortaya konulmaya çalışıldı.

Çalışmamızın üçüncü ve son bölümü tenkitli metnin tahlilidir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi tahlil çalışması Din ve Tasavvuf, Toplum, İnsan ve Tabiat başlıklarından oluşmuştur. Her başlık kendi içinde alt başlıklarında incelenmiş ve şairin üzerine kurmuş olduğu estetik dünyanın nelerden meydana geldiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Şairin iki dünyası vardır: Birincisi içinde yaşadığı ve oldukça etkilendiği somut bir dış dünya; ikincisi de dış dünyanın çeşitli gelişmelerinin makes bulduğu soyut bir iç dünya. Tahlil bölümündeki bütün unsurlar işte bu iki dünyanın ürünleridir.

Tahlil çalışmasının ilk bölümü Din-Tasavvuftur. Şehrî dinî ve tasavvufî unsurları bir hayat tarzının değil de, daha çok estetik bir gayenin sonucu olarak şiirlerine malzeme yapmıştır. Şehrî'nin Allah ile ilgili düşünceleri tamamen İslâmî ve tasavvufî bir yaklaşımın neticesidir. Allah kelâmı ve bu anlama gelen bir çok isim ve sıfat her vesileyle anılmıştır.

Divanda dinî nitelikte sadece na't'lar bulunmaktadır. Divandaki beş kaside ve bir terci'-bend na't türünde söylenmiştir. Bu durum Şehrî'nin Hz. Peygamber'e duyduğu sevginin önemli bir işaretidir. Hz. Peygamber beyitlerde çeşitli yönleriyle ele alınmış, bir çok mucizesine atıfta bulunulmuş ve çok çeşitli sıfatlarla övülmüştür. Şehrî her na't'ta Hz. Peygamber'in şefâatine mazhar olmak için temennilerde bulunmuştur. Hz. Peygamber dışındaki Peygamberler, Divan şiirinde her an karşılaşabileceğimiz özellikleriyle anılmışlardır. Hz. Yûsuf güzelliği, zindana atılması, ve Zelîhâ ile aralarında geçen olayla, Hz. Yakub daha çok ağlaması ve gözlerini kaybetmesiyle, Hz. Nuh ve Hz. Süleyman uzun ömürleriyle, Hz. Musa Tûr Dağında Allah'ın İlâhi tecellisine mazhar olmasıyla, Hz. İsâ ölüleri dirilten nefesi, hastaları iyileştirmesi gibi özellikleriyle beyitlerde anılmışlar, bu olaylara telmihte bulunularak şiirlere konu olmuşlardır. Bütün bunlarda göze çarpan önemli nokta yine estetik gayenin ön plânda olmasıdır.

Şehrî'nin şiirlerinde tasavvuf ayrı bir önem taşımaktadır. Başka bir takım konular gibi tasavvuf da Sebk-i Hindî'nin en ön plana çıkan özelliklerindendir, Şairler dile getiremedikler bir çok konuyu tasavvufî rumuz ve sembollerin arkasına saklanarak ifade etmeye çaşmışlardır. Bir kaç gazel tamamen tasavvufî terim ve kavramların kullanıldığı bir

söylemle dile getirilmiştir. Özellikle 125. gazel çok sayıda tasavvufî unsurun birarada işlenmesi noktasında dikkate değerdir. Bu çerçevede vahdet-kesret, fenâ-bekâ, mâsiva, seyr ü sülûk gibi terimler söz konusu gazelde ve diğerlerinde yer almışlardır.

Divanda mutasavvıf olarak sadece Hallac-ı Mansur ve Hacı Bektaş-ı Veli'nin adları anılmıştır. Bunların dışında o kadar çok tasavvufî unsuru kullanmasına rağmen, şairin herhangi bir tarikatla ilgisi yoktur. Hatta şair Allah'a seyr ü sülûksuz varılacağı gibi İslâmî tasavvuf felsefesine ters düşen bir görüşü de dile getirmiştir. Ona göre her şey insanla başlayıp, insanla bitmektedir. Bu nedenle de insanoğlu ezel gününde verdiği sözün şartlarını yerine getirmeli ve Rabbine tam anlamıyla kul olmalıdır.

Tahlil çalışmasında üzerinde durduğumuz ikinci konu toplumla ilgilidir. Şehrî Divanı'nda toplum, genel olarak çeşitli sosyal konum ve rollerdeki insanlar ve toplumsal hayatla ilgili birçok unsurdan meydana gelmiştir. Şahıs kadrosu fazla zengin değildir. Saraydan uzak bir ortamda bulunan Şehrî, divanındaki iki padişahın adını tarih kıtasında ve cülûs nedeniyle anmıştır. Daha çok memdûhları durumundaki iki şahıs, adları ve bulundukları konumlarıyla anılmışlardır. Bunlar dışında divanda resmî ve gayr-ı resmî işlerle iştigal eden bir çok tip bulunmaktadır. Divanda şair ve sanatkâr olarak anılanlar, genellikle İran edebiyatı ve mitolojisi kaynaklıdırlar. Bu şahıslar da ya benzetme, ya da birer mukayese unsuru durumundadırlar. Ayrıca Leylâ, Mecnûn, Ferhad ve Şîrîn gibi hikâye kahramanları da çeşitli edebî sanatlar çerçevesinde söz konusu edilmişlerdir. Şehrî, içinde yaşadığı toplumun çeşitli kesimlerinden insanları şiirine malzeme yaparak, toplumdan uzak bir hayat sürmediğini, aksine toplumun bir parçası olduğunu yeri geldikçe beyitlerde ifade etmeye çalışmıştır. Şiirlerini de giyim kuşamdan savaş aletlerine, içki ve eğlence dünyasından çeşitli inanışlara kadar çok geniş bir yelpaze üzerine kurmayı başarmıştır, diyebiliriz.

Tahlilin üçüncü bölümü insanla ilgilidir. Âşık, sevgili ve rakîpten oluşan ve üçlü sac ayağına oturtulan insan, divanın en ağırlıklı yönünü meydana getirmiştir. Esasında diğer başlıklar altında incelediğimiz bütün unsurların da bir yönüyle insanla ilişkisi vardır. Yani din-tasavvuf, toplum ve tabiat insan merkezlidir. Divandaki âşık tipi, sürekli olarak acı ve ızdırap içinde karşımıza çıkmaktadır. Başta sevgili olma üzere, rakip, zaman, felek ve talih âşığın çektiği acıların sorumlusudurlar. Fakat sevgilinin neden olduğu ızdırap, diğerlerine göre farklılık göstermektedir. Çünkü âşık, sevgiliden gelen her türlü cevr ü cefâdan dolayı acı çekse de, yine de sevgilinin bu acımasız davranışlarına gönülden katlanma onurunu da

göstermekten geri durmaz. Âşığın bedeni ve gönlü sevgilinin birer silah olarak tasavvur edilen çeşitli güzellik unsurlarının hedefi durumundadır ve sürekli olarak yaralı ve kanlıdır. Sevgiliye karşı takınılan bu kayatsız şartsız teslimiyetin arka plânında tasavvufî düşüncenin de etkisi bulunmaktadır. Şair kimi beyitlerde sevgilisini yüceltme noktasında ona İlâhî bir hüviyet de kazandırmakta ve ondan gelecek her türlü iyi ya da kötü şeye boyun eğecek davranışı göstermektedir.

Divandaki sevgili tipi diğer divan şairlerinin şiirlerinde çizilen klasik sevgili tipinden farklı bir özellik göstermez. Sevgilide üzerinde durulan güzellik unsurları yüz ve yüzdeki unsurlarla ilgilidir. Bu unsurlar (göz, kirpik, saç, ben, dudak ve ağız) sadece sözlük anlamlarıyla değil, tasavvufî anlamlarıyla da beyitlerde yer almışlardır. Bundan başka sevgilideki güzellik unsurları tabiattaki bir takım unsurlarla bir arada verilmiş, ve bir takım sembollerle (yanak-gül, dudak-gonca, göz-nergis, ben-yıldız, alın- alın-güneş, kaş-hilâl, saç-sünbül vs)tasavvur edilmiştir.

Tahlilde üzerinde durduğumuz son konu tabiattır. Tabiat, kozmik âlem, zamanlar, dört unsur(anasır-ı erbâ'), nebatlar ve hayvanlar üzerine kurulmuştur. Divanda bu unsurlardan daha çok nebatlar ve dört unsurla ilgili çeşitli tasavvurlar dikkatemizi çekmiştir. Nebatlardan gül, dört unsurdan ise âteş, dikkatleri çekecek derecede çok tasavvura konu olmuştur. Tabiat başlığı altında tasnif ettiğimiz her unsurun derin bir gözlem ve geniş bir muhayyile sonucunda beyitlerde yer aldığı görülmüştür.

Sonuç olarak Şehrî, bizce edebî kişiliği, üslûbu ve hacimli olmayan ama birbirinden güzel şiirlerinin yer aldığı divanıyla 17. yüzyıl Eski Türk Edebiyatının önemli şahsiyetlerinden biridir. Yaptığımız çalışmayla bu görüşümüzü destekleyecek mahiyetteki çeşitli yaklaşımları ortaya koymaya çalıştık. Üç bölümden meydana gelen tezimizde, belki üzerinde durulması gereken daha başka konular ve yaklaşımlar da olabilirdi. Ama bizim yapmaya çalıştıklarımız şimdilik bu kadar. Çalışmamızın ilerde Şehrî ve eseri üzerine yapılacak çalışmalara yeni bakış açıları getireceği ve yine bu çalışmalara kaynaklık yapabileceği umudu içindeyim.

BİBLİYOGRAFYA

Akkaya, Mehmet; "Divan Şairlerinin Gazellerinde Harf Tercihleri ve Redif Hususu", İlmî Araştırmalar, İlim Yayma Cemiyeti Yay., S.3, İstanbul 1996, s.19-24

Akkuş, Metin; Nef'î Dîvânı, Akçağ Yay. Ankara 1993.

_____"Divan Edebiyatında İktibas ve Şiirde Lafzî Âyet İktibasları Üzerine Bir Deneme" Dergâh, S.42, Ağustos 1993. s.10-12.

Aksan, Doğan; Şiir Dili ve Türk Şiir Dili, Engin Yay. Ankara 1995

Aksoy, Ömer Asım; Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü II, Deyimler Sözlüğü, Ankara 1976.

Akyüz, Kenan ve Diğerleri; Fuzûlî Divanı, Akçağ Yay. Ankara 1990.

Mucîb Tezkiresi; Haz. Kudret Altun, T.D.K. Yay. Ankara 1997.

Amîd Hüseyin; Ferhengi Amîd, Tahran 1362.

Arif Hikmet; Tezkire, Fatih Millet Ktb. Ali Emiri, No:789

Necip Asım; Tezkire, İstanbul Üniversitesi Ktp. TY. No: 2401

Aslan, Mustafa; "Şehrî (Malatyalı Ali Çelebi)" Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.5, Kayseri 1994, s.238-245

Ateş, Ahmed; "Metin Tenkîdi Hakkında", Türkiyat Mecmuası, C.VII-VIII 1 (1942), s.253-267.

Aybet, Nahit; Fuzûlî Divanı'nda Maddî Kültür, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1989.

Banarlı, Nihad Sami; Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Destanlar Devrinden Zamanımıza Kadar, M.E.B. CI-II, İstanbul 1987

Baytop, Turhan; Türkçe Bitki Adları Sözlüğü, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, T. D. K. Yay. Ankara 1994.

Bilgegil, Kaya; Edebiyat Bilgi ve Teorileri, I. Belâgat, Ankara 1980

Blochet, Edgar; Bibliotheque Naionale Cataloque Des Manuscrits Turcs. C. III, No: 1261, Paris 1933

Bolay, S.H.; Felsefî Doktrinler Sözlüğü, Akçağ Yay. Ankara 1987.

Büyük Türk Klasikleri; Ötüken-Söğüt Yay., C. 5, İstanbul 1987.

Cengiz, Halil Erdoğan; "Musammatlar", Türk Dili (Divan Şiiri Özel Sayısı), S.415-416-417, Ankara 1986, s.291-429

Çavuşoğlu, Mehmet; Necâtî Bey Divanı Tahlili, M.E.B.Yay. İstanbul 1971.

----------; Divanlar Arasında, Ankara 1981.

----------; Yahya Bey ve Divanı'ndan Örnekler, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Ankara 1983

Çetişli, İsmail; Batı Edebiyatında Edebî Akımlar, Kardelen Kitabevi, İsparta 1998

Danişmend, İsmail Hami; İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C.III, İstanbul 1963.

Devellioğlu, Ferit; Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat, 5. Baskı, Ankara 1982.

Diclehan, Şakir; "Sevgi ve Dinamizmin Simgesi Su" İslâmî Edebiyat, C.1, 7/9, 1990, s.16-20.

Dilçin, Cem; Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, T.D.K. Yay. Ankara 1983.

----------; "Divan Şiirinde Gazel", Türk Dili (Divan Şiiri Özel Sayısı) T.D.K. Yay. Ankara 1986, S.415-416-417, s.78-247.

----------; "Fuzûlî'nin Şiirlerinde Söz tekrarlarına Dayanan Bir Anlatım Özelliği", Türkoloji Dergisi, X.C, 1. Sayı, Ankara 1992.s.

Dirioz, Meserret; "Saib'in Türkçe Şiirleri" Türk Kültürü Araştırmaları., C.16,1/2, Ankara 1977-1978, s.277-301.

Doğan, Muhammed Nur; Şeyhü'l-islâm Es'ad ve Divanı, M.E.B.Yay. İstanbul 1997, s.168

----------; Şeyhü'l-islâm İshak ve Divanı, M.E.B.Yay. İstanbul 1997, s.310

Enginün, İnci-Zeynep Kerman; Ahmed Hâşim, Bütün Şiirleri, İstanbul 1987

Ertem, Rekin; Şeyhü'l-İslâm Yahya Divanı, Akçağ Yay. Ankara 1995

Eyüboğlu, E. Kemal; On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler, I-II. Cilt, İsanbul 1975.

Gökdeniz, Zehra; "Gül ve Bülbül", Metis Çeviri, S.6, İstanbul 1989, s.64-68.

Gölpınarlı, Abdülbaki; XVII. Yüzyıl Divan Şiiri, Varlık Yay. İstanbul 1955.

----------; Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri, İstanbul 1977.

Güftî; Teşrîfâtü'ş-Şu'arâ, İstanbul Üniversitesi Ktp. TY. 153, yk.23a

Hilav, Selâhattin ve Diğerleri; Gerçeküstücülük, De Yay., İstanbul 1962.

Horata, Osman; "Klasik Edebiyatımıza Ait Metinlerin Neşrinde Karşılaşılan İmlâ İle İlgili Bazı Problemler. (Bu makale I. Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu'nda tebliğ olarak sunulmuştur.)17-18 Ocak 1992, İLESAM Ankara.

----------; "Necâtî Bey'den Bâkî'ye Döne Döne" Bilig Dergisi S.7, Güz, Ankara 1998, s.44-66

İbrahim Hakkı (Erzurumlu) Mârifetnâme, İstanbul 1981,

İnce, Adnan; "Tenkidli Metin Kurmada Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri", (Bu makale I. Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu'nda tebliğ olarak sunulmuştur.)17-18 Ocak 1992, İLESAM Ankara.

İpekten, Halûk ve Diğerleri; Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1988.

İpekten, Halûk; Aruz Ölçüsü, Erzurum 1989.

----------; Nâilî Divanı, Akçağ Yay. Ankara 1991.

----------; Nâilî, Hayatı, Sanatı, Eserleri, Akçağ Yay. 2. Baskı Ankara 1997

İsmail Beliğ; Nuhbetü'l Âsâr li Zeyli Zübdeti'l-Eşâr, Haz. Prof.Dr.Abdülkerim Abdükadiroğlu,Ankara 1999.

İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Katalogu, C.III, İstanbul 1965

İz, Fahir; Eski Türk Edebiyatında Nâzım, C.I-II, Akçağ Yay. Ankara1995.

Kalkışım, Muhsin; Şeyh Gâlîb Dîvânı, Akçağ Yay. Ankara 1994.

Kaplan, Mahmut; Neşâtî Dîvânı, İzmir 1996.

Karabulut, Ali Rıza; Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesindeki Türkçe, Farsça, Arabça, Yazmalar Katalogu, Kayseri 1982.

Karahan, Abdülkadir; "Klasik Türk Şiirinde Tabiat", Millî Kültür , C . I, S.7-9, Ağustos 1977, s.55-60.

Karatay, Fehmi Edhem; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Katalogu, Topkapı Sarayı Müzesi Yay. İstanbul 1961.

Kemiksiz-zāde Safvet; Nuhbetü'l-Asār min Ferāidi'l-Eş'ār, İstanbul Üniversitesi Ktb. Ty. No:6186

Kocakaplan, İsa; Açıklamalı Edebî Sanatlar, M.E.B. Yay. İstanbul 1992.

Koçi Bey Risalesi; Haz. Zuhurî Danışman, M.E.B. Yay. İstanbul 1993.

Kortantamer, Tunca; Eski Türk Edebiyatı Makaleler I, Akçağ Yay. Ankara 1993.

----------; Nev'î-zāde Atāyî ve Hamsesi, İzmir 1997.

Kur'an-ı Kerîm ve İzahlı Meali, Haz. Ahmed Davudoğlu, İstanbul 1988.

Kurnaz, Cemal- Mustafa İsen; "XVII. Yüzyıl Divan Edebiyatı" Türk Dünyası El Kitabı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 3. Cilt (Edebiyat) Ankara 1992. s.157-184.

Kurnaz, Cemal; "Bülbül" T.D.V. İslām Ansiklopedisi, C.6, İstanbul 1992, s.482-484

----------; "Gül" T.D.V. İslām Ansiklopedisi, C.13, İstanbul 1996, s.219-222

----------; " Āh'a Dair", Türküden Gazele, Akçağ Yay. Ankara 1997, s.423-433.

----------; Hayālî Bey Divanı'nın Tahlili, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Ankara 1997.

Kutluk, İbrahim; Nāilî-i Kadîm'in Sanat ve Kişiliği T.D.A.Y. Belleten Ankara 1964 s.269-305.

Küçük, Sabahattin; "Divan Şiirinde Güneş Üzerine Bir Deneme", Mehmet Kaplan İçin, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1988, s.1-39).

----------; "Musammat Gazel", I. Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu Bildiri, Ankara 17-18 Ocak 1992

----------; Bâkî Divanı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yay. Ankara 1994.

Levend, Agâh Sırrı; Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984

----------; Türk Edebiyatı Tarihi I. Giriş, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yay. Ankara 1984

Macit, Muhsin; "Nesîmî'nin Şiirinde Âhengi Sağlayan Unsurlardan Tekrarlar Üzerine bir Deneme", Yönelişler Dergisi, S.48, Temmuz, İstanbul 1990. s.26-30

Mazıoğlu, Hasibe; "Türk Edebiyatı, Eski" Türk Ansiklopedisi, C.XXXII. Fasikül 256, Ankara 1982.

Mehmed Süreyya, Sicillî Osmanî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmaniyye, Yay. Haz. Prof. Dr. Ali Aktaş ve Diğerleri, İstanbul 1996.

Mengi, Mine; Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Akçağ Yay. Ankara 1994.

----------; "Fuzûlî'nin Şiirini Kalıcı Kılan Bazı Üslûp Özelllikleri", Fuzûlî Kitabı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Dairesi İşleri Başkanlığı Yay. İstanbul 1996, s.109-118

Milani, Ali; Şevket-i Buharî ve O'nun Üslûbunun Türk Edebiyatına Tesiri (Basılmamış Doktora Tezi) İstanbul Üniversitesi Şarkiyat Bölümü Tez No: 3026, İstanbul 1961.

Muallim Nâcî, Lügat-ı Nâci, İstanbul 1987

Muallim Nâci; Istılahat-ı Edebiyye (Edebiyat Terimleri), Haz. Alemdar Yalçın- Abdülkadir Hayber; Ankara Tarihsiz.

Mustafa Safâyî, Tezkiretü'ş-şu'arâ, İstanbul Üniversitesi Ktp. TY. 1353

Müstakîm-zâde Süleyman; Mecelletü'n-nisâb, C.3, Süleymaniye Kütüphanesi (Hâlet Efendi) No:628.

Okumuş, Ömer, "Hind Ûblûbu (Sebk-i Hindî) " Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi, Erzurum 1989, s.107-117

Onay, Ahmet Talat; Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, Haz. Doç. Dr. Cemal Kurnaz, T. D. V. Yay. Ankara 1992

Öztürkmen, Ömer; Hüsn ü Aşkta Âteş Unsuru, İstanbul Üniversitesi Şarkiyat Ensitüsü Bitirme Tezi, Tez No: 2602.

Pakalın, M. Zeki; Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1946, 1971.

Pala, İskender; Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü, Kültür Bakanlığı Yay. Cilt I-II, Ankara 1989.

----------; " Fuzûlî'nin Kafiye Örgüsü" Fuzûlî Kitabı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı Yay. İstanbul 1996, s. 119-129

Peçevî Tarihi; Haz. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara 1992.

Redhouse, Sir James W.; Turkısh and Englısh Lexıcon, Nev Editon, Çağrı Yay. İstanbul 1992

Rıza, Tezkiretü'ş-şu'arâ, Süleymaniye Ktb.. Aşir Efendi, No: 243

Sadikî, Zekiye; Saib-i Tebrizî'nin Türkçe Gazelleri, İstanbul Üniversitesi Şarkiyat Ensitüsü Bitirme Tezi, Tez No: 1551, İstanbul 1947

Safer Baba; Tasavvuf Terimleri (Istılâhât-ı Sofiyye fî Vatan-ı Asliyye) Heten-Keten Yay. İstanbul 1998.

Scltuon, Frithjof; Varlık, Bilgi ve Din, Çev.Şahabettin Yalçın, İnsan Yay. İstanbul 1997.

Sefercioğlu, Nejat; Nevʿî Divanıʾnın Tahlili, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1990.

Settârî, Celâl; Züleyhaʾnın Aşk Derdi (Hz. Yûsufʿun Kıssası), Çev. Mehmet Kanar, İnsanYay. İstanbul 1998.

Seyrek-zâde Mehmed Asım; Zeyl-i Zübdetiʾl-Eşʿâr, İstanbul Üniversitesi Ktb. Ty. No: 1711

Steingass, F; Persian- English Dictionary, Benin 1975.

Şemseddin Sâmî, Kâmûs-ı Türkî, İstanbul 1978.

Şemseddin Sâmî; Kâmûsuʾl-Aʿlâm, Kaşgar Neşr. Ankara 1996

Şeyhî Mehmed Efendi; Vakâyiʿüʾl-Fuzalâ, Neşre Haz. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yay. İstanbul 1989.

Tahirüʾl-Mevlevî, Edebiyat Lügati, Haz. Kemal Edib Kürkçüoğlu, Enderun Kitabevi, İstanbul 1973.

Tanpınar, Ahmet Hamdi; Ondokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 1976.

Tanyu, Hikmet; "Âteş" T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, C.4, İstanbul 1991, s.52-55

Tarama Sözlüğü, Düz. Cem Dilçin; T.D.K. Yay. Ankara 1983.

Tarlan, Ali Nihad; Şeyhî Divanıʾnı Tetkik, İstanbul Üniversitesi Fakültesi Yay. İstanbul 1934.

----------; "Şehrî", Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C.II, S.3-4, İstanbul 1948, s. 223-229

----------; Edebiyat Meseleleri, İstanbul 1981.

----------; Fuzûlî Divanı Şerhî, C.I,II, III, Kültür ve Turuzm Bakanlığı Yay. Ankara 1985.

----------; Necâtî Bey Divanı, Akçağ Yay. Ankara 1992

Tatcı, Mustafa; Hayretî'nin Dinî-Tasavvufî Dünyası Ankara 1998.

Tekin, Gönül Alpay; "Hamdullah Hamdî'nin Yeni Bir Leylâ ve Mecnûn Nüshası ve Metin Tenkidi Hakkında Bazı Düşünceler", Journal of Turkish Studies, Volume 3, Cambridge 1976.

Toker, Halil; "Sebk-i Hindî (Hind Üslûbu)" İlmî Araştırmalar, İlim Yayma Cemiyeti, İstanbul 1996, s.141-150

Tolasa, Harun; Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası, Ankara 1973.

----------; "Divan Şairlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri" Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yay. S.1, İzmir 1982, s.15-47.

Tunalı, İsmail; Modern Resim Sanatı, İstanbul 1986

Türkmen, Erkan; Emir Hüsrev-i Dihlevî'nin Hayatı, Eserleri ve Edebî Şahsiyeti, Ankara 1989

Uludağ, Süleyman; Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1991.

Unat, Faik Reşit; Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu 5. Baskı, Ankara 1984.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, C.III, I. Kısım, Ankara 1983.

Ünver, İsmail; Neşâtî, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Ankara 1986.

----------; "İkilemelerle Yazılmış Dört Gazel", Türk Dili Dergisi, S.483, Haziran, Ankara1988. s.291-297

----------; "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", Türkoloji Dergisi, XI, Ankara 1993. s.51-90.

----------; "Eski Türk Edebiyatıyla İlgili Sorunlarımız", Türk Dili, S.500, Ankara 1993, s.118-125.

Üzgör, Tahir; Fehîm-i Kadîm, Hayatı, Sanatı, Dîvânı ve Metnin Bugünkü Türkçesi, Ankara 1991.

Wellek, R.- Warren, A.; Edebiyat Biliminin Temelleri, Çev. Prof.Dr. Ahmet Edip Uysal, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Ankara1983.

Yakıt, İsmail; Türk -İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme, İstanbul 1992.

Yeniterzi, Emine; Divan Şiirinde Na'tlar, T.D.V.Yay. Ankara 1993.

----------; Türk Edebiyatında Na'tlar (Antoloji), T.D.V.Yay. Ankara 1993.

GENEL İNDEKS
(Kişi, Yer ve Kavim)

Āb-ı (Hayāt) Hayvān :K10/8, G96/4, 130/2
Acem :G108/5
Ahmed Aga (Gümrük Emini) :T9/1
Arab :T2/7
Aristo (Muallim-i Evvel) :K2/22
Āyāz :G60/2
Bağdad :T2/1
Bihzād :G82/1
Cebrā'īl (Rūhu'l-Emīn) :MesI/10,12, G47/2, 60/3, 105/2
Cem :MesII/18,G:8/1, 85/6, 104/4, 126/2, 132/5, T8/3
Emīr :T6/2
Emīr Güne Oğlu :T4/1
Enverî :G100/10
Eymen :G112/2
Fehīm :G12/6, 83/5
Ferhād (Kūh-ken) :K:1/9, 5/55, G:37/2, 96/3, 117/4, 121/3
Ferīdūn :T8/3
Feyzî :T10/1
Feyzî-i Hindî :K1/14,
Gürcü Mehmed Paşa :K: 7/12, 9/15
Hācı Bektāş-ı Velî :K11/8
Hakānî :G100/11
Hālep :G86/1
Harem-i Şerīf :R/7
Hassān :G60/7
Hātem :K11/12, Mers/7, G85/5
Hızır :G: 8/5, 43/4, 107/2, 115/2
Hicāz :G130/2

Hüseyin	:K8/18
Hüsrev	:G100/9
Hz. Eyyūb	:G31/3, 48/2
Hz. İsā (Mesīh, Mesīhā)	:K:1/3, 3/41, 5/9, 5/103,TcIV/7, G:8/3, 8/5, 17/1, 19/2, 21/3, 29/1, 61/3, 69/1, 86/2, 108/2, 113/4, R/13,
Hz. Muhammed (Ahmed)	:K:1/17, 2/17, 4/18, 5/31
Hz. Mūsā	:TcIV/6, G38/4
Hz. Nūh	:MesII/16
Hz. Yaʿkūb	:K5/10, G:31/2, 48/3, 50/1, 72/2
Hz. Yūsuf	:K: 5/57, 59, G:8/2, 15/3, 31/2, 76/3, 85/3, 92/4, 106/2, T:1/1, 7/9
Hz.Halīl	:TcIV/4
Hz.Süleymān	:MesII/16
Irak	:T2/7
İbn-i Sīnā (Bū-Alî-i Vakt)	:R/2
İmām-ı Aʿzām	:G104/6
İrem	:K3/57, G86/4
İskender	:G126/2
İsmail	:Kt/7
İstanbul	:G:12/6, 121/5
Kaʿbe (Kaʿbe-i Ekrem)	:K5/94, G:43/4, 79/3,104/7
Kenʿān	:K2/14,35, K5/58, G39/2
Kerbelā	:K5/8,25
Kurʾān-ı Azīm	:K7/20, TcII/4
Leylā	:K5/54, MesI/4
Mahmūd	:60/2
Manastır	:K10/1
Mānî	:G82/1
Mansur	:K5/56, G2/2, G38/3
Mecnūn (Kays)	:K5/54, MesI/4, G:117/4, 121/3, 129/1, R/10
Muhammed Aga	:T8/1
Murtazā	:K8/18
Mustafa Beg (Kethüdā)	:K: 6/14, 8/18, 11/1, T1/1

Nef'î :K7/22
Osmānî :K7/32, K9/27
Rüstem :R/15, Kt/6, Mat/9
Rūm :K10/6, G108/5, T2/7
Rūmiyān :G3/6
Sā'ib :G3/6
San'ān :K2/35
Selîm :K1/16, K7/24
Senāyî :K1/15
Seyyîd Muhammed :T5/1
Sultan İbrāhîm :T3/6
Sultan Murad :T3/1
Şām :K10/3,6, G86/5, Kt/10, Mat/5,6
Şehrî :K:1/43, 2/40, 3/57, 4/17-34, 5/105-107, 6/13, 7/32-33, 8/40, 9/26, 11/12, TcV/4, Mes: I/18-II/18, G:1/5,2/5, 3/6, 4,5, 5/5, 6/5, 7/5, 8/5, 9/5, 10/5, 11/6, 12/6, 13/5, 14/5, 125/5, 16/6, 17/5, 18/5, 19/5, 20/5, 21/5, 22/5, 23/5, 24/5, 25/5, 26/4, 27/5, 28/5, 29/5, 30/5, 31/5, 32/5, 33/5, 34/5, 35/5, 36/5, 37/4, 38/5, 39/5, 40/5, 41/5, 42/5, 43/5, 44/5, 45/7, 4665, 47/5, 49/5, 49/5, 50/5, 51/5, 52/4, 53/5, 54/5, 55/5, 56/5, 57/5, 58/5, 59)6, 60/5, 61/5, 62/5, 63/5, 64/5, 66/6, 67/6, 68/5, 69/5, 70/5, 71/5, 72/5, 73/5, 74/5, 75/5, 76/6, 77/5, 78/7, 79/5, 80/5, 81/5, 82/7, 83/5, 84/4, 85/6, 86/6, 87/5, 88/6, 89/6, 90/5, 91/7, 92/5, 93/8, 94/7, 95/5, 96/5, 97/5, 98/5, 99/5, 100/12, 101/5, 102/7, 103/5, 104/5, 105/5, 106/5, 107/5, 108/5, 109/5, 110/5, 111/5, 112/5,113/5,114/5, 115/6, 116/5, 117/5, 118/5, 119/5, 120/5, 121/5, 122/5, 123/5, 124/5, 125/10/, 126/5, 127/5, 128/5, 129/5, 130/5, 131/5, 132/5, 133/5, R: 8-16,

	Kt: 9-11, Mers:7, T:1/5, 2/6, 3/6, 4/3, 5/4, 6/6, 7/12, 9/11, Mat/6
Şerîf Paşa	:G85/5, T7/1
Şîrîn	:K:1/9, 5/55, G37/2
Tālib	:K1/14, G100/12
Tūr	:K4/30, G: 43/5, 50/2, 59/5, 67/5,
Urfî	:K1/12, G100/8
Uskumri	:K9/1
Velî Aga	:MesII/7
Veysî	:K7/25
Yed-i Beyzā	:G29/3
Zāhir	:G100/9
Zelîhā	:K5/57, G:8/2, 92/4, T7/8,

شهر سبب خامۂ تنگ و ترک اول | اندیشه و نیاز دنیدن باک اول

نعت شه کونین زبان و قفایت
تو بلبل گلزار کل لولاک اول

ایدر صحیفه اشعاری نمونه چین
سیاه مست معانی جو لفظ تشنه برین
روان نوک قلمدن معانی رنگینه
همیشه خامه شکون اولوب سیه مهرجین
جو خط جون در شهوار نمین
بنفشه جمن کل اعجاز اولور تکه چین
مثال آیینه و منعکس نوشت نگین
اسیر دقت طبعم نکات علم یقین
مثال حسرت فرهاد و خانه شیرین
ایدر سوره نو خطه بستان تضمین
همیشه سرخی رو گلفت تازه برین
رخ نجابتله ایدر نغره تحسین

ایدر جلوه بنا مذه کلک مشکین
مدام اولور قلمم قطره فیض طبعمدن
دوائم اولر خم اعجاز عیسو مریم
بجمیع سجوه صبح آستان نظمدن
حضور کوثر ایچمده موجه خیز بحر
بهار مشرب شوخم اولنجه خنده فشان
کلام خامم ایدر کج خیالی رشت نما
هلاک اشیوه نظم خیال غیب الغیب
کدای بیت تیک دیوانه اهل دیدن
کورید بخش حسن سواد مهر یکی
صفحار نقره خلق آتشینمدر
کوریه بنا کرکی نطق شوخی جرئی

13	اوسیر فیضه محتمل اولمغره یه ناظر	اولور دشمن سوید فراق سفید
14	کیمسه موجه آب زلال صبعمدر	کمال صافیسی تخته سخن شیرین
15	جهستان خامه نکفته اولمجه	اولور دون نتایجه کلک تخیر چین
16	بیان واقع اشعارمی کورمدر سیمه	ایدر دیکج دین وقف نرم تشبیه
12	غرضکه قابل فیض کمال الهام	
	مثاری وصف معجزه محمد امین	
17	امین اولدینودن زکه سایه سنی	خزانه عدم آباده بلدر تعمیر
18	اعم کاره حکمت سهی کیم	اولور جمیع ظهورت عیسه بیش فرو
20	اونجه کرم ارادت ظهوره صانع	بدامقاره قوه اولمفعله قدرت
21	زهی علیم که اسمی لقب اولان ذاتی	اولمکه ورد زبان کورون کدوه غیبت
22	معین البدر علی وجوب امکانی	صفات وذیه مستغنا وغنیدن تعمیر
23	سبب کن وجبت وغیرات	اولور دیه سبب اشاره ترکیبن
24	ایدیجه آغوشه عینه دن برادت اخذ	عدیم مثلی صنع زنده قیلدیکی
25	سمیع	فشانده ایسه تمرد انه علو
26		نهال شعله جوالیله فرستاده جبین
27	زهی بعد فی امکان کلک رایی ایدر	کنار ذره بی نصوبر مهر یکه تعیین
28	زمین مزرعه قدرتنده کرد حضیض	سپهر مصحف همتنده دود مکین
29	کتبیه ایه معراج قدرتنه ایده مز	اولمغه توته همتنده سپهر برین
30	اولمغه جوهر مرآته حفظی قوت بخش	مثالن بلبزد خلاصه تخته بین
31	ایدیجه نقطه دخالی مثالی یه تعلیق	درون آینده اوه مزد عکس ملکین
32	کرایسه مجلس نهینده مطرب کردون	کفه نوازسله زلف سمنزاده ترین

اولو زرخوطه بجبهه یار مضراب — مثال رشته مد نغمه مخالف دین

خدایگانا درگاه معدلت کهفا

عجبی غرقه بخون ایلیسه دل خونین

که نغمه ذانکه ترفیعه ایره لی آغاز — فلک دیر کلر نادانه بی حمیت دین

معاشم ایلیر مانند داغ خون جگر — مکانم ایلیر آغوش غم چو آه حزین

نصیب غنچه آسا لم بولمه خندان خنک — بو شیوه کاهده چون سبزه تراز زمین

مثال باغچه لبریز خنده بم آما — چو غنچه محزن چاکم چو لاله داغ دین

هلال وش ایره رم خنده روز غره ولی — هزار چین غم بر وردایره جله نشین

سپهر زرد رو عیله ایدرم خندان — چو زعفران خزان خلقیت وهاییه آین

فلکده اختر بخنم غریب و بی عزت — مثال شبنم گلشن ندیده پیشه نشین

بسیط خاکده در بنیم بی قدرم — سپهر نخسه چون طالع شرف آیین

خوش شهریو فریاد ناصبور بدن

اولو سه کوش زداهل درد ایدر نفرین

فلک ندر که آنی اتخاذ خصم ایلیر — اولان مدیحه طراز سوانی قرب دین

همیشه تادار وحی آرزو عالم غیب — اولور وسیله نعتکه فیض حقه قرین

برونه کیبی درون فلک اوله پر داغ

اوسوز رشکله تا صبحکاه یوم الدین

کوکلر برآفت دورانک اوله سپر آی — که مهره خنده ایدر مشرق کریانی

هزار غمزه خاطر فریبه آماده — سپهر عشقنه هر بر نگاه پیمانی

می مشاهده سی آفت تنک ظرفی — غبار جلوه کهی آیدن سوز مشتاقی

مذاق صافی ضمیران اهل دیداره — دیر نظاره بذوق حسن

اولور زمین تماشا کهی قیامت خین — خرامه ایدیکک قدر فتنه

اجل زخم طلب تیغ غمزه شوخی — اسیر تنغ خم اندر خم پرشن

اوکلر جو مطلع اولده عنایت دانه — نمار ایتمدی کلبرک قرین خو

بو نفعا الله پیشانی طبیعتدن — تراوشی ایتمده یکن خورشن

ایرشدی کوش دله عالم معنیدن — ندای مژده الهام مطلع تا

وبر تبسم اهل لب کلر افشانی

درون بلبل تصویره ذوق نالمی

رموز کوشه چشمی زبان سوایه — خیال زلفی مهسار نامسلم

نگاه کرمی تحلیل کداز شوقی فزود — هجوم غمزه سر طیف نا بسا

وفا غریب حزین قلمرو نازی — وصال کبریان نیچ حرما

تلاقی کحرمن یکگاه سنده — تماشی دست رد کاه کفا

زبان طوطی تصویر کمه سنجی ایلر — ادا معجزه اعجاز شکر افشا

دل ادبه شفقانه اظاره ایدیکجه — کلور تشوق نعت جیب بز

کمال ایمان بنده محمد صادق

که قیلدی نویه معظر مشام ایمانی

زهی شفیع که کلمز غنا شفاعتدن — اولویسه اتنی بیچدی رحیم عص

زهی قدیر که فیض کمال قدرتدن — محال ایکن روشن اجتماع ضد

نوا مطربه پرپیچ و تاب عصیانه — مراد ایدیکجه ایدر شیوه پرشنا

زهی علیم که ایلر حضور علمنده — هزار عقل کامل اولسه یکون نا

حیف حکمتی عقل معلم اول — غریق قدرتی حیرانه مندرجم

۱	دراغوش ابدمر هرکز نمنود فرق تقدیر	بوجود پاکی کبریا ک ایمانی
۲	اشارهٔ عدم سایهٔ میاز کبدر	شبیه ذاتی عدیم اولیغنه برهانی
۳	وجود باکز قبلدی محاسب تقدیر	یکون جملهٔ پیغمبران بزدانی
۴	مقیض جود که افراط جوش موهبه دن	اکر بولنمسه فعل خلاف بزدانی
۵	بنوت اول موجی اولور در الحاصل	تموج ابلدوکی دمدمهٔ بحر احسانی
۶	دیار عشقه کر انصافی اولسه برخ بکزار	که جان ودلدر اولملک متاع ارزانی
۷	هزار شیوهٔ دلدار ایله عاشقدن	بتان شوخ آله مزار در بر نفس جانی
۸	یه حفظی ملک پرآشوب فتنهٔ حسنک	اولبدر دفع فساد ایچون نکهبانی
۹	محرکی دل یه اولبله زلف دراز	ابدر هر هوس بار بوس جانانی

بکانه فصل خطابا رسول ستنجیا
اباد ایلیکز بن طرق ایقانی

۱	کوکلدیدکلر اشفته پریشان اولو	حرام اولهٔ اکه کیفیت مسلمانی
۲	مقیم کوشهٔ خلوتکه اقامت ایکن	حوالهٔ ایدر بکا عشق قبله کردانی
۳	نه عشق جامهٔ عصمت درمه کنعان	نه عشق آفت ایمان ودین صفهانی
۴	دلنده زمزمهٔ نازه نقش رسولیچه	الذه ساغر لیدر بزنا مسلمانی
۵	مغانیانه صنوب ایلدی بکا تکلیف	نزانه سنجئ کار وداع ایمانی
۶	بن ایلدیکی ایا اعرنا کوارندی	اولبلدن بکا صد طعنهٔ کم اوخانی
۷	بوکش مکشه ایکن عشقی بی محتوتله	ایرشدی بیک خوش اخبار عقل اوزانی

آجوب دهان بشارت بیانتر اولدم
دیدرای اهل دلک شهر مرادیه دکی

۱	نهانخانهٔ بارب نشین قلبکدن	بروکلیدر سک اکر عشق یا صمیم خوانی

۴۲	درون آینهٔ قلبکه ایدر مسکن	خیال شاهد صدق حبیب بزدانی
۴۳	باوغروه فرح افزون اتمدکی بیرون	نه عشق قالدی نه قال نه خیال جانانی
۴۴	هزار شکر که تصدیق ذات باکلله	یه مشاهده قبلدم طریق ایقانی
۴۵	همیشه تاکه فروغ رخیله جانانک	منور اولمده در مشرق کریبانی

منور اولمه مهر رشک نخت داکله
جهان مختفی انزبشهٔ سخندانی

۱	شود کلوبر در تراکت زمینه لطف	که پاس باد سحردن بیله اولور قانی
۲	زباد خالی لطافتدن اولمز دیده مزاج	دیر خطوط مهر نیشتر صفت آنی
۳	هوا شور سمه بوسه زدار امکانکم	نهال خشکی حرمان دخی رطوبت دار
۴	صباع شعله مزاجان آسمان وزمین	صفادن اولمه بیلر اوراکه نه مخالف
۵	بزدوشه برتو نورشید دسیم نوبا	سلاف بوی مرسلا صفا اولمه
۶	بسیط خاکه اولجه رنکز ایله سایه فکن	کا اللطف هواون سکونه اشجا
۷	بجمن زمین جهان اولدی شویله عنبر خیز	دماغه سایه کاه دنی بولمز ظهر
۸	زمین شویله سبزکون کا بدر مصیبت	درون مغبر عشا قدن رحابر غبار
۹	مزاج نامیه ده اشتداد نشو ونما	اومرتبه که ایدر غبطه فیض طبیع
۱۰	دکل محل تعجب اکر شرر دانه	درون خاره دن ایتسه ظهور کلشن
۱۱	عجب دکل کز اولویسه سبز بنیاد	شجلتو نامیه دن خانهٔ بهار نکا
۱۲	نسیم طرهٔ مشکبار صباح نوروزی	که جلوه کهدر اکا زلف شاهد انسا
۱۳	ایدر دغنچهٔ نظاره سن تبسم جوشه	اوخاصیتله مشام عمی یه تبسه کنو
۱۴	شویسه اولدیره نا شکفتکی مسرود	که خوابیره کوره مژخواب نازنین

۱۴ عطار فیض عمومی تو بهار ید ○ روا دارد اوله پر غم سپهر ناهموار

۱۵ نهاد سنگ خوبان کار زحم خیز نهال آه دل عاشقان ثانیر یار

۱۶ نسیم عقده کشای بهار آزاده شود سمه اولد دل عالمه کشا بش بار

۱۷ که بزم عمزه بدمست باز ده این مژ کند ایله ضبط آه عاشق زار

۱۸ سحر که شاهد گل خواب ناز جلوه کنان نسیم خنده دراغوش صبحه اید رنثار

۱۹ سحر که ایلدی گل بستر لطافت ○ نسیم خنده ایله غنچه غنچه بیدار

۲۰ سحر که سنبل شاداب شبنم آیینه اید رعروس صفت میل روبت دیدار

۲۱ سحر که نرگس خمیازه ریز فیض ایلر چکیده عرق ژاله دن شکست خمار

۲۲ سحر که بلبل دیرینه شوق تازه فغان ○ فضای گلشن دهر اید رقیامت زار

۲۳ غرضکه حسن نظر آرزو صفت مشتاق نگاه کرم تماشا شناسه صنع بهار

۲۴ هوای خدمت گلچینی تماشا یی چمن چمن دل میالم ایلدی سیار

۲۵ صفای فیض چمن کردی مشرب طبعم ایدوب بهار صفت مهر جیب صبح نثار

۲۶ سر عروس کلمه رو نما بجون ایلدم مثال ژاله کهر دانهٔ غزل اینثار

دم وصاله مرغ نگاه عاشق زار
هزار خانه خراب اولدر آشیان بزار

۲۷ قرار ایلیه مزاضطراب شوقندن ○ مثال عاشق آواره کرد وعده یار

۲۸ هزار آه کلوسوز دلخراشند ○ عذار سبز چمن اولدی ماتمی رخسار

۲۹ هزار ناله لرک عکس دود آهیدر بساط آیینه سان چمنده سنبل زار

۳۰ فضای گلشنی ایتدی هزار شعله خروش درونی کبی شراره پشتان ناله وزار

۳۱ دهان غنچه ده شبنم دگل شکر خنده ○ ایدر کداخته افغان آتشین هزار

۳۲ نسیم ناله کی آوده ایله شهری کل خزان بقفا نکهتیله بلبل وار

۳۳ خلوص عشقله اولدر کلک نوا سنجی که اوله اکه ازل کلبن وابد کلزار

جمیع انجمن آرای طرب نو سبنی
رسول صادق الاخبار عالم اسرار

۳۴ او نظره سنج مرایار ذات مطلق هم منافی شوقه دلتشنه لذت د

۳۵ کرم توجه آیینهٔ تجلی کیم اولور نظاره منه لن ترانی آیند

۳۶ یکانه محرم حیرت سزاوار دکیم نگاه کرمنه حیران حیرت د

۳۷ درونی جلوه که آفتاب غیب الغیب حدیثی رازکشا بزم دل ا

۳۸ کدار بوی رجاء ریاض اعجازی نسیم نطق مسیحا معجز بن کف

۳۹ تجلی چین شب صبح رشک معراجی کلیم مهر کف نخل لن ترانی با

۴۰ اولیدر عرضه قدرت اقامت بخشی بلا تعلقی جوهر اید ردر استغنا

۴۱ مبانه متخالف مزاج اضداده اولیدر حکم قضا وصنعی اعتراف

۴۲ درونی رحمانیله نورمشتاقا نثار نور شاه و سیاهی ثبا

۴۳ کرایه حفظی حراست فلرو حسنی خیال یار خیال ایده مزد عاشق

۴۴ کل اولسه پرورش اندوز نیز آیی اولور درچهره فروز عکوس آیند

۴۵ کرامر تفرقه فرمای اتحاد ایلسه ظلال شخصی ایله اولمه مزد هم رشا

۴۶ سزای مغفرت اولماز خلافی شرعی اولور سه هر سر موبی زبان استغف

شفیع هر گنهاشاه مغفرت سیها
اما معین کنه بیشکان روز شمار

۴۷ بنم او عاصی که سی سال عمر می ایندم طریق معصیت دوزخ انتها

۴۸ بنم او دوزخی ناسزا کیم ایلر تعلق برخلدن عزا دوزخ عا

۴۹ بنم او غوطه خور لجهٔ معاصی کیم غریق تر او نوم ایدر که سعی کنا

نعوذ باللہ اگر نیرہ کنے اعمالم — شکافد دلدن ایدرسہ طلوع روز شمار
بہشتیان جمیعد ایدہ مز تمیز — فرشتہ کان عمل سنج اہل جنت و نار
چمنستان ندامت زمین محشردہ — بود رجا مرداد دوزخ آتش خوار
کل معاصی دوزخ فروزمی فیلکسن — کف شفا عتلہ غنچۂ ارم کلزار
ھمیشہ تا دار ظلمت سراجۂ شہری — بہار غنتلہ اولہ کلشن انوار

او کلشن ایچرہ اولہ طبع نالہ آشنو بے
نوا مدحت بے غایتلہ بلبل زار

ایدر عذار جہانا بکے بیان شعلہ — اولور او شوقلہ سرتا قدم زبان شعلہ
اولنجہ عارضک اول آبشبلہ لمعہ فکن — عجبمی خرم نجم اولسہ چو رسیمان شعلہ
ایدر نجہ عارضک اظہار تاب شرمندہ — شرارہ صنعہ کہ اولور عرق فشان شعلہ
کرم نشاطی ھمرنگ عذار کز — سماع ایدر سر آتش جاودان شعلہ
عذارک اولسہ فروزاں درون اخگردہ — اولور نظارۂ عاشق کبر نہان شعلہ
نظارۂ غضب افروز ایلہ نگاہ آتشبار — چو خون عاشق بسمل اولور روان شعلہ
مکر مقلد اخلاق آتشینکدرخ — کہ بیلز آیین زنہار رواماں شعلہ
خیال تاب عذار کلہ موبمو بمیدہ — ظہور ایدر چو مساتا آسمان شعلہ
نہ شعلہ کیم شرر لمعہ خیز اولدقجہ — اولور فضا مکانے ولامکان شعلہ
نہ لمعہ ایلیمز روشنی فشان اولیجق — دلندہ خاصیت سوزش نہان شعلہ

بو تاب شبلہ دلہ اولدر بغز الیامع
کہ سوز شندن ایدر نالہ و فغان شعلہ

نہ ممکن اھملہ اولق امتحان شعلہ — کہ خفتہ ھر شرر نرم جہان جہان شعلہ

بیلور درنعت سوزش نہ اولدیغن بیان — اولیدر داغ درونمزہ میہمان شعلہ
او لیلیم کاولہ جرم نالہ اولیجق — شرارہ شبنم و کل داغ و کلستان شعلہ
او خاموشئ غم کاولیجق نطق ایدہ رم — نتیجہ زردہ و اسوز دزبان شعلہ
او مہر برلب داغ تحمل عشقم — کہ عرض سوز ایدہ رم اولسہ ھمزبان شعلہ
مکر طبیعت شہر کہ کرم دقت اولیجق — اولور وجود سرتا پا مہرسان شعلہ

نہ نعت نعت شفیع جہانیان حمد
کہ خشینند اولور سوزش نہان شعلہ

دلبر حشر کہ ایتسہ تجیم مردنگاہ — اولور دجوب غم وش نسرده جان شعلہ
کر اولسہ منظر انوار دیدۂ رأیے — ایدر دم حاصل روبت جو دیدکان شعلہ
او لیدر مرعنی حال عاجزانہ حکم — کہ خوفی ایلہ ایدر ترک سوز جان شعلہ
ایدر دم واصل آغوش شوق پروانہ — عروس شمع فروزانے موکشان شعلہ
طبایع آتشی نرسنی اختلاف شد — اولور دبرق سیاسینہ تمرزبان شعلہ
شہاب جرأتک اولسہ سایہ پرور — چکر دم آیہ سنان نشر فشان شعلہ
بولیدر دودۂ حفظندہ پرورش بادہ — اولور کرم شتا نور مہرسان شعلہ
کر آستین جوادیلہ اولہ نابندہ — مہر صاچر دم شرر پرینہ مہر آن شعلہ
ایدر شمع ادب بزم عصمتی تنویر — اولور دیدۂ پروانہ دن نہان شعلہ
سرایت ایلیسہ لطف مزاجی اضداده — ایدر دم عکسی ایلہ آغزہ مکان شعلہ

تجلی موجبا طبع آتشینمدہ
کہ سر جیب حجاب ایدر غنچہ سان شعلہ

نسیم شوقلیلہ اولدر حزین و مغموم — منال طور کلیم ارنے خوان شعلہ
تجلی بازیۂ غنچلہ نظم آیینہ اولہ — نفس نفس دلدر ایدر تابدن بیان شعلہ

غریق نور تجلای نعتکم نظم — عجبی اولہ سراپا چو آسمان شعلہ
صباح حشر کہ بے اختیار پور انوش — موحدان می تسنیم و منکران شعلہ

زلال عفو کے صون شہر گنہکارہ
اودمکہ داغ حجابے ایدر عیان شعلہ

آہ کیم طالع شرف آزار — دشمن اختر سعادت کار
نزیبت باب دودمان زحل — ویلتا اول نحوست استظہار
سیما جبہہ فلک پیرا — نجم بخت ہمیشہ آتش بار
آتش آما کمین شرارہ سنک — شعلہ نوشی ہزار دوزخ زار
ایدنیر روبروی جلوہ گری — برج نامشفقیدہ جوزاوار
خواب صد سالکی نازشدہ — یعنی دولتلہ اولدیلر بیدار
کینہ جوبانہ ایتدیلر تنک و تاز — دل ذرہ مصافہ لیل و نہار
فزع الغیاثی دلدہ — اولدی اصحابہ کربلا بیدار
نوحہ و اشفیقی جانم — دردا تو بے ایلدی درد کار
کریہ وار فیقی چشمم — اشک یعقوبے ایلدی بیدار
کاو کاوی نبش بیدادی — ایتدی جسمم شورسمہ زار و نزار
کہ ذال غم نوردم ایلہ ایدر — کردہ دامن مثالی کشت و کذار
خار خارش نیشتر محنت — ہر بن مویم ایتدی شیون زار
چاک چاکی تیغ غملہ تنم — اولدی سر تا قدم لب زنہار
بخت کیرش پنجۂ غمدہ — اولدی جزر و مد نفس شوار
جفد ویرانہ زادبیدادی — اولدی بنیاد عیشمہ معمار

بیت الاحزانم آب چشمدہ — غوطہ خور چون مکان بوتیار
شوبلہ تنک اولدی چشم عالم — ابدآزردہ نظرۂ دیدار
تنکنار درونہ ایندی نزول — کاروان کاروان غم و آزار
اولدی بندر کہ وجودمدہ — بخت سوداگران غم درکار
نالۂ دشنہ ریز شریان کاو — پنجۂ برق آہ سینہ فشار
دیدہ گریانیان طوفان زای — سینۂ سوزناک دوزخ بار
چین زہرابہ ریز تمکینی — سطح بیتابانہ اوزہ موجہ نثار
ناخن دشنہ کار دلکیری — عضو عضو تمزہ شرحہ فکار
دود آہ مصایب تکیزم — کربلا کربلا عقوبت بار
اختر طالع شئم زدم — آسمان آسمان بلا انبار
ایہا العارفون صلح گزار — ایہا العالمون بخت تکیز
[illegible] — [illegible]
وضع نادر بر صبعن — پنجہ ہمورہ اتیم انگار
کہ بنی بوم وشن مثل ایدی — بدشگونان ایچندہ آخر کار
بہ یکانہ نشینۂ ایزد — بہ بنی احمد مختار
بہ نزول کلام ربانی — بہ زبان بنی حق گفتار
بہ سرانگشت معجز پیما — بہ سیہ فامی رخ انکار
بہ معاصی بحد وپایان — بہ ہجوم آوری استغفار
بہ سیہ کاسکی اجرخ دنی — بہ جگر خواری دل افگار
بکف قطرہ گیر عمان — بہ بنان کریم دریا بار
بہ بلاس ہزار جلباب فقیر — بہ لباس ہزار رنگ نگار

به نگاه غمزه مفلس — به کف خواجگان نقره شمار
به دمادم وداع عمر عزیز — به سراسر فراق جسم نزار
۹۰ به فنای وجود خوش طبعان — به بقای زمانهٔ غدار
به حیات مدید چرخ دنی — به لباس جدید لیل و نهار
به سیه روزگار شعرا — به خسوف طالع اشعار
به رساله نویسی فضلا — به فلک در کف تمیز کار
به قصیده طراز بلغا — به کرم دشمن طبع کبار
۹۵ به سلامت پسند عاشق — به سلامت کزین اغیار
به قناعت نبای نظره — به تماشا نثار دیدار
به فرح دشمن مشرب عشق — به محال اندیش عاشق زار
به فغان ریز دل مجروح — به نمک پاش لب دلدار
به تمام استماع حسرتیان — به خوش آواز خبر رسان یار
۱۰۰ به فریبنده کف غمزه شوخ — به دل افگنده کف عاشق زار
به در مشرق اشتباه حبیب — به فروغ جباه سجده گذار
به قیامت فشانی قد دوست — به بلاجینی دل افگار
به فراق وصلت یار — به نگاه پسین عاشق زار
به بیابان نوردی مجنون — به پی افتاده کف لیلی زار
۱۰۵ به کف کوهکن کف تیشه شوق — فیض بوسیله اولد شیر نگار
به نوای مخالف منصور — به هم آهنگی عقوبت دار
به نزاز حسن یوسف سیمی — به زلیخا مشتری آزار
به بکار عزیز کنعان کیم — آخر اولنجه اشک دریا بار

ابتدای انتظار ان اشک شکنده — بار هجران یوسیله اپشار
۶۰ حرف نظاره ایلهم من بعد — خاکپایم اولورسه سایم وار
سینه صافانه امتزاج ایتم — اولسه قلبمده داغ حسرت بار
ایلهم ذکر حبرتی تقریر — اولسه نطقمده نقت کفتار
سیل اشکیله ایلرم تحلیل — اولسه چشمده قوت ابصار
ایلهم درکهینه عرض خلوص — نقد وقتی ایدرسه کر اغیار
۶۵ سر به پیش تعلمی اولهم — باشم اوزره اولوسه طابع یار
دل ویرانم این مزتغیر — اینه خورشید انور معمار
دشمن فضل و دانش اولدیغنی — عمره واردیغه ایلرم اشعار
خصم دین و دیانت اولدیغنی — ایلرم روز حشره دکین اظهار
نه تدین ایدر او کافر کیش — نه تفکر ایدر او بد کردار
۷۰ عمر بسیار ینه اولوب مغرور — بندوکن روز محشر انکار
یارقان جهان بزمنی — [illegible]
دشمن جانیم علی التحقیق — خصم خون کرمیم بلا انکار
سر فرو ایلهم همان اینسون — دار پر کینه سندن هرنکه وار
ایها المصلحون اولنلرغ — فضل اولنمز بو دعوی بسیار
۷۵ قالدی یوم التناده دعوامز — حاضر اولسون او بی کنه آزار
شهدای ستمله صبح جزا — اولیجق خوابه مرکدن بیدار
ناله درد مندو زخم باش — کریه مستمند طوفان بار
آه مظلومی جیب کیرسنم — دست عجز آستین کشی آزار
سینه داغ نعدمز در آغوش — جبهه چین تاثر در رخسار
۸۰ داغ دل شعله [illegible] — زخم جان خونفشانی جوار
دست بی صبر سینه کوب — جلنب تابه خراشی زار

فنون بن فنون حقه امتنان | فنون فیض مسیحی و بیمار
کرمی شوق نفتکله دلن | ابلرنسه مطالع الانوار

فنون شهر و فنون لعت رستو
فنون خورشد و فنون شمع مزار

تاکه رحمت جناب مرحمتک | اولمه دار الخلاص اهل النار
شاهد عفت باکلکه شهری | ایده دائم حرم آغوش افکار

بن ابدم سورش نسو قبله
برنمه سینه سینه داغ نشار

ارنا سخ حکم کهنه ادیان | ورد دین جدیده و برن شان
ارموجب خلق و مظهر حق | ممنو نکدر وجوب و امکان
چکدک قلم بکا نکیله | سر دفتره نه خند بطلان
ارعالم نوره نور عالم | [illegible]
حقا صفوات اول | نور [illegible]
اول نور کتاره علمده | آغوش [illegible]
آغوش تا غوش ایلدک سیر | [illegible]
صالک ملکوت ملکه برتو | ابتدن قدمی حروفه حیران
سن اولسک او کنوز مخفی | ابتدن جواهر بنی شایان

تا نلده سیور ویرلو بابک
تولاک لما خلقت الافلاک

ارنشوه اول ارادت | برورده آغوش هدایت
سنسن او پیمبر حق کیم | ابلر منجر و مدر شهادت
اثبات بتوتکده الحق | بوق معجزه که صدوننه بت

۷ بچه تا تمی کریبان جاک | ناخن شبونی جکر افشار
بکناهی محرک فریاد | نا توانی مبشر داوار
آه فواره خیز سوزانه | دست شکوه آتشین طومار
۹۵ کفن خونفشان در کردن | الامان الامان در کفتار
زخم زخم صبور قلب حزین | داغ داغ ضرور جسم فکار
موبمو رو دشکوه طراز | عضو عضو بدشکم کار
بوغزیو و فریغ بوشورشله | ایلیوب جا حشر بشوزار

معد لشکاه افضل الرسله
ایلرز الامان زمان احضار

۹۵ اولکه دار الخلاص شفقتدر | مخلص عاصیان اهل النار
اولکه صف النعال عصمتدر | خاتمه مقسم به اسرار
اولکه وسعت سرای قدرنده | نه فلک فوج بشه وش طیار
اولکه شوق شفا عتندن ایدر | شکل جرمه تمثل استغفار
هادی ره روان کعبهٔ قرب | ترجمان طلیعهٔ اسرار
۹۵ خوف شرع قضایه مطاوعتدن | متدین زمانه غدار
دور عفوندن قحط مجرمدن | نا توانز جحیم بی افطار
عهد امتندن نا مرادانه | شکوهٔ بخت ایدر عقوبت بار
ذاتی فوق التفکر ادراک | کنهی اوج التصور ادرار
خوار تر پیشکاه جاهنده | کرو فر سپهر ناهموار
۱۰۵ بینش جودندن شئی للهه ز | تنلک سنه بردریا بار

موجب حشر اشفعترا
ای نبی امتم وخدا غمخوار

دز انشکسته می کرا بتمز ایسه | همت مدخلک تمام عیار

۴	ارباب دله دلیل قاطع	قرآن عظیم ایدر کفایت
۵	ارشاه ملائکه عساکر	ور صاحب سیف برق وصلت
۶	بوعالم ملکدن ایلدکده	دار الملکوته عزیمت
۷	افلاک دکل کذر کهکده	ارحاد کرهان امت
۸	نوردن موضوع نوده لرد	کیم اولدر مرور یکه علامت
۹	ملک وملکوت ماوراسن	اول صانع بی شریک وآلت
۱۰	منظور نر نفیک اولدر جلدی	نکرار ادوب خفای عزت

شانلده بیورور ایزد پاک
لولاک لما خلقت الافلاک

۱	ارمعجزه کور ومعجزه ساز	الله اکبر ندر بو اعجاز
۲	کیم ایلدی طائر حدوتک	پرواز کاه قدره پرواز
۳	ارسر حقیقت الحقایق	سبحان الله ندر بو اعزاز
۴	کیم تاج بنو تکله اولدک	بابین اولوالعزم سرافراز
۵	کربرق ظهورک اولمسیدی	خرمنکه شراره اندراز
۶	بولورد رزاه استراق سمع	دیوان رجیم کاهن انباز
۷	مسموع جهان یارک اولدی	اجبار دن امر کیله آواز
۸	الهام جوامع الکلمه	قلدک بلغا مردهر اعجاز
۹	ایتدک نوله ارمخاطب حق	کونینه وفیهما سنه ناز

شانلده بیورور ایزد پاک
لولاک لما خلقت الافلاک

۶	ارغرقه بنور حب مولا	دلخواه حضار زیر وبالا
۷	اولماسه جبین بو البشره	انوار شفاعتک هویدا
۸	اولمزدی سجود نوبه تاکی	مقبول جناب ذات یکتا

۴	[illegible]	اصلاب خلیلی نطفه که جا
۵	[illegible]	بادوست ندانسه فنادا
۶	ابدور تجلی یه تحمل	کرحکمکی یادا بدیدار موسیا
۷	ذکرایتمسه منزلنده اسمک	بعجزدم اولورمدی مسیحا
۸	اسماء کروه انبیایه	سنسن ازل وابد مسمّا
۹	ظهریه خاتمیکی اودوره	مضئ قضاکه ایدر امضا

شانلده بیورور ایزد پاک
لولاک لما خلقت الافلاک

۱	نقش پنجه قابل ایتمک املا	صفحه بو عبارتنه اوقیا
۲	اولمش طوتلم کشاد آغوشی	آغوشنی موج اولورمی دریا
۳	وصاف خدا اولمان وجودک	کیم وصف ایده بلمز ایچون اجزا
۴	بوبی ادبانه فکرمیاک	هپسه شهر بی ادبدره
۵	برمست خراب معصیتدر	اول بولده وجودین اتمش افنا
۶	استرکه ایده صباح محشر	سرشار شفاعتکله احیا
۷	سرمستی غفلتیله اولدم	فریاد ایدرم واشفیعا
۸	بن بلبل نغمکم نه استر	بندن برالار عذاب بیجا
۹	برنغمه سرکه سوزمی کجز	کلبین بی خزان مولا

شانلده بیورور ایزد پاک
لولاک لما خلقت الافلاک

۱۰		
۱۱		
۱۲	توحش اتمه لیلت شوقیدن	جلوه برورده اشتیاقیمسن

THE DELHI COLLEGE LIBRARY

①	متحرک چو حسن شیوه فشان	ملائی چو عشق آرزو چین
2	جلوه کرگونه گونه جنبشله	چون بت عشوه کار عاشق بین
4	موجموزون تلاش آمیز	عضو عضوش اضطراب انگین
5	ناوک غمزه دش خوش آینده	جان عاشق صفت ربوده برین
6	برق جنبش که فرط سرعت ۵	سبق لفظ ابر دم بحسین
7	صاعقه جلوه کیم که رفتار	در پس ابر نظاره سن چنین
8	فرس رود رس که اولسوار	فی المثل کودکان کناره نشین
9	زه نورد شباب اولور دم حال	جلوه کاهن ابر دم شب زنین
10	نغمه جوشش سمند نازک کیم	اولور آواره دش سماع نشین
11	بی توقف چو مژده آورد و	بی تحمل چو صبر منافقین
12	ایتسه شخص زمانی سرکردان	اولکیت دهم نگ در زین
13	لامحاله اولور دم برده	واصل عرصه کاه باز پسین
14	اوسریع السیر که شبه زنان	ایلسه قصد طی سطح زمین
15	غایت منزله بولور دم وصول	اولدین سمنه صدا سی قرین
16	اولوتوهم روشکه ایتمز ایکین	اوزمان قرار فکر متین
17	زور بازو فابلیت ابله	ضبط ابدر میر صاحب التلقین
18	مصطفی نام و مرتضی انعام	
	حسنین انقیاد دین مبین	
19	در دریاچه زاد نسل رسول	لمعه افتاب مشرق دین
20	عقلا اختلاط و دانش سنج	حکما امتزاج و حکمت چین
21	نوشکفته کلاه هدایت بوی	تازه تابین نجم سعد آیین

22	غمزه خور ظهور ماه خرد	نور روشنی صبح یقین
23	فارس الخیل جلوه کاه هنر	کمله تاز غرد بان کرزین
24	خنجر غمزه نوک قهرمند ۵	سر عالم ستان جاکر خونین
25	رمح بروخم عنا بند ۵	قد خمیده هلال رخ برزین
26	مژه پیکان خدنگ چشمند ۵	زخم چشم زنه برده بین
27	کاکلک تاب کیرودارند ۵	اولتر اثر شه رهایی مین
28	جزرومد کمانی جاذب جان ۵	تیغ ازدر نیامی روح قرین
29	اثر استقامت ذهنی	اولسه طبع بنان شوخه قرین
30	بدر مشنا قبان اولزدی	کاوش خلف وعده خونین
31	دوشسه سیمابه سایه حکمی	حلقه دشنه سن ایدر تسکین
32	سرفرازانه ایتسه زلفه نظر	بعد ازین چکردی میابین
33	زین بالنی خرن شقه	جسه دن روح ایتسه دی بیرون
34	غمزه دردکاره جویا ۵	ایده مزد خیانت دارو دین
	سرفرازم دلبر ممتازم ۵	
35	ارکشی بیل یکا تحسین	
36	سر بجیب ابدر بچه دلدار	غنچه کان حیا قبض بین
37	نشوه یار امد حتک قبلدی	کاخ خورشید دشکفته ترین
38	برک برک ریاض مدحکده	اولدی اول مرتبه تبسم چین
39	جیب ودامانم اولسه صبح آسا	کلستان کلشا ۵ کاوشرین
	دم صبح قبولدر شهری	
40	قیل دعایه هم آغوش آیین	

۹۶ تاکه اسب نسیم رفتار بین — زاله وش دیده ابر در زین

اولیه مضبوط شاهد حلک

۹۷ تا ملایم کرنک چرخ برین

خوشا سحر که عید صیام عیش انجام — که قبله خلق شکر خند و قبله اطعام
نه عید موجب خمیازهٔ لب ساغر — نه عید سرخیٔ روی شکسته رنگ صیام
شبی سواد زدا فشان خط برات فرح — صباحی معنیٔ رنگین آدا نسخهٔ جام
ظهور غرهٔ شوخ هلال منشوری — اولنجه عازل صوم کرسنگ احکام
اولند دور عدالت نمار جود نده — خورش دهانه و خمیازهٔ غوشهٔ انعام
هوار دلکش خاصیتی معانقه جوش — نسیم عادتی کلبوسه خیز خاص و عوام
ویر رطابه فرط خطوط لامسه دن — صفا ر پلیس کف جود صدمهٔ ایام
کمال شوق خصومت زدار خاطر دن — ویر رطابه غم ذوق بوسهٔ اکرام
شنور سمه اولدر صفا هم آغوشی دلجسب — که تیغ مهر یله اومز جدا ظلال انام
بنان مهر جبین صبح تن شفق جامه — هلال آغوش زهره سیرین و شوخ اندام
لبند موجه زنان بوسهٔ طلب انکیز — رخنده جلوه کنان خندهٔ وفا الهام
ایدوب بر برین آیینهٔ تن آرایی — تمام لازمهٔ حسنی ایتدیلر اعلام
خرام ایدیلر خندان تلک دست افشان — چو صبح دولت ممدوح شهریٔ ناکام

تشکفته کلبن احسان مصطفی بک لیم

ایدر افاضهٔ بویه سؤال جذب مشام

۱۶ بجیبه کوهر عصمت عرض سیاد کا — سعید اختر همت ضیا چرخ اکرام
۱۷ ضمیر ینه نظیر من فهیم بی تفهیم — نهاد پاک نژاد ور علیم بی اعلام

۱۲ کراوسه همتی صورنکر هبولی خواب — کلور وجوده بعینه خیال النقد منام
۱۳ مبدل الیه عز غایت نبوتدن — کلام جودنی انکاره حرف استفهام
۱۴ وجود مظهر الایات انتفا عندن — ایدر نتیجه کرایی فضیلهٔ انعام
۱۵ سهیل تیغ بجان نشئهٔ اجل نسبی — که شرق غربیدر رنگ رقاب خصم لئیم
۱۶ نعوذ بالله ایدنجه طلوع تأثیری — ایدر سطوح زمین و هوایی خونین فام
۱۷ نه تیغ بارقهٔ ابر خون فراوش جنگ — نه تیغ ابر جراحت فشانیٔ احجام
۱۸ شرر شتاب سمند ملایم اطوارک — ایدنجه عرصه جایک رویه کرم خرام
۱۹ اولور اشارهٔ اولده بوستین بیرو — مثال نظرهٔ دیدار بین بی آرام

فلک بها کهرا مستعد هر هنرا
ایا کزنده جوان مرد آفتاب انعام

۲۰ بوخا کپایه اولان حسن نظره جو حقیر — که ایدر کوشهٔ چشمی نر حمک الهام
۲۱ جهان جهان خصوص درونیله دلیه — زمان زمان جناب مرد ولده شفقت
۲۲ اولو بسه قاعدهٔ بنده کیده تقصیرم — امید وارم ایده لطف کاملک انعام
۲۳ نیه که خاصیت خادمی و مخدومی — ایوله مراتبه افزای قدر خاص و عوام

کروه ناص زعواص حضور عز نزد
وجوهیله قیله سن عنفوان تخدام

۱ بنه دولتله صفا کلدی ایا عید کریم — باصباح الخیر اسفره کش ناز و نعیم
۲ قنده سن قنده ایا عقده کشا افطار — جانه کار کلوکیدر امساک لئیم
۳ قنده سن قنده که اصحاب شکم شبنمه وش — اولدیلر دشمن خورشید جهانتاب قدیم
۴ قنده سن قنده که خمیازهٔ روزه یارک — ایلدی لفظ موشوم زجانان سبب

عاشق زارینه کلبوسه لعل خوبان ... اینمز اولدی مخمر روزه دانعام شمیم
ابرو وصلت اشارات بتان وش ایندی ... شیوه عشرتی ایمار هلاک تفهیم
طرهٔ عطرفشان شب عنبر فامك ... ایلدی مغزول وجیب ماغی نشمیم
فرقه کرسنه چشمان صیامی قیلدی ... نوش خندیحرکت شهد وشکر له تنعیم
بوقدر اولمز ایدی منتظر دیدارك ... ایلرزم بوقدر صبح ومسایی تعظیم
بذل نعتمدح ولی پیرو ممدوحم سن ... شرف نسبتله وجهی دار ایتسم تکریم
پنجه ممدوح خرد حرف خواص ذاتن ... لوح انصافه بو تعبیر ایله ایلر ترقیم

استخبار وزرا لوجی محمد پاشا

کیابر لجه وکان جود نه سوکند عظیم

داد وصل آرزو عاشق بیچاره مثال ... کف احسانجز بلنده مسافر زر وسیم
سینه افروخته سوزد حاکیم الیر ... شرر نالهسنه نور اجابت تعظیم
باد خلقیله خرد آیینهٔ اخلاقه ... بافسه یکسان کورینور صورت امید ایلیم
دوشسه دریایه اکر عکس علو جاهی ... قدر هفتم پاره خنده ایدر در تنیم
رستم اجداد وغا پیشهٔ بی همیا کیم ... بسدر اولمز مرد هنرمنده دم جنك عظیم
ترجمان نبزهٔ سر تیز وطبیعه ناوك ... همزبان خنجر وشمشیر جکر چاك ندیم
برنفس ایلرا وقات عزیزین ضایع ... بردم اولمز ایله بی خوف خداوند علیم
صبح تا شام نسلی ده ارباب نیاز ... شام تا صبح تلاوت کن قرآن عظیم
صاحیا رخصت اولورسه طرف لطفدن ... ایدیم خاصیت ذاتی بر بر تفهیم
مدح شوخکده بن اول شاعر نوظمم کیم ... کورسه نازه ترش شعری بلغمی زعیم
بکر اندیشه سن آغوش بنا اندن آیوب ... شرمله دایهٔ الهام ایدر تسلیم
وصف جنکده بن اول منشی تمنا یکسن ... ایلسم کلك نصاحتله کرانشای سلیم

ذرالانشار جهاندن ایدرم وسبتی نك ... ذات معدوحی بی شهرت نشر عیم
روز مذکوره بن اول فارس سر بانکه ... آت قورم دشمنه جنکال نظر دن بیم
مجلسکده بنم اول مطرب خوش زمزمه یم ... زهره یه ناخن ایدرم سوزیله انغسم تفهیم
بنلیم چرخ سیه کاسه ناساز بنی ... ایتدم ربونجه کالك بر سبله تنغیم
نغمتن باشه چالنسون فلك نامعقول ... برمراد ایتمکه قادر می بنی ویله ایشم
برمراد ایلین ارباب دلی سنسن یم ... فیمت خالیله بانکده برابر زر وسیم
پنجه یك آدمی بودولت عثمانیده ... الجنس یك بك وپاشا وسپاهی وزعیم

برغا مسلدوز شهرزاده شاد ایله
کیاودر کهلطفکده انکدر قدیم

بن سنك لطف سنك شهرز افلنده سنك ... سندن اولورسه دو جمله به خلاف عظیم
نه کیم غره وسلخنده مه مزبورك ... فخرایله منجملر زده بحث عظیم

غره عمر یکی سلخ جمه دوران ویه سك
قطب افلاك صفت اوج سعادتده مقیم

۱	جنداخوش فضای سنبری	کیاودر کل زمین باغ بهار
۲	کوهسار سنان فتاده ذوق	جون سیه مستان ناقرار
۳	سبزه زار شکفته شوخی	دلفریبنده نسیم جنان
۴	کلشن جیب جون دل بر داغ	کجه دامن جو دیده کریان
۵	روز روشن سحر کهی نشب	نسبی بستن سحر کاهان
۶	عندلیبی مدام زمزمه ناك	جون دل وصلت آرزو بنان
۷	خوش کوار نوشته جه	لطفنی بنیز ذوق کونر

ISLAMIC STUDIES
ISLAMIC STUDIES

۸	صفوت جو بارنے کو رکیم	ابتسه نظاره عاشق حیرا
۹	عکس بحر سرشک دار ظرفی	کو بنور عینی ایله موجه زنا
۱۰	پرشکار هوامردم بدمی	اولسه کرجانب جیحه وزا
۱۱	شعله سن شاخسار کلبن امید	شررین زاله دانهٔ بستا
۱۲	حق بودرکه بوکونه صحرا ده	ایلیه رکبت دل جوانا
۱۳	نیلیم مدحه مستعد قیلدی	حسن شرینف فهرمان زما

صدر دولت تسنین وزیر کزین

۱۴ —

کناوده مهر کوک اقرا

۱۵	ذات پاک محمد اسمنی حق	ایلتش دین و دولته شانا
۱۶	اوکریم الطبع که درکاهی	چون درفیض صبح بی درنا
۱۷	اوشجیع المصاف کیم خصمی	جمله سر در سجود خاکا
۱۸	شاهد دولتینه دلبسته	اختیار قضا ردولت دا
۱۹	تیغ آتش دمی قدر قبضه	رمح ازدرخمی قضا پیکا
۲۰	اولسه ابر حسام سر تیری	مزرع کاسنانه قطره چکا
۲۱	سر برین اولور در بالیده	ابد کندم وجود هفا

۲۲

اهل دل پرورا کریمزا

ارشجاعتده نامدارلاقرا

۲۳	یارئ همنکله شمدی بنم	بکه ناز سخنور میدا
۲۴	که سر صحن تازه کویده	عار خانه اولنجه هم جوانا
۲۵	دربس ایتدم عنان اولده	قالدیلر کرد حسرتیله جبا
۲۶	ناف معزدر تابکه نهری	

فیاسمنده دعاے کرم عنا

۲۷ نالهٔ دولت سرای عثمانی — اولهٔ آرایش زمین وزما

۲۸

صدر بیار اولین اولهٔ سک

فیلیسن عالمی برامن وا

۲۹

امر کوشهٔ چشمی فتنه آباد	ملک دله شاه غمزه جلاد
دست ستم نسیم نازک	کلبرک نیازمی بندی برباد
دور کده وصل سر بزانو	رفعتده فراق کره معناد
عهد کره وفا شکسته خاطر	دلشاد ترجفا بیداد
قانون تظلمکده ممنوع	آهنک امان ونغمه داد
بولدی غم عشقک اویله دونغی	تغییب ایدر اولهٔ شادی نا شاد
شمشیر خفا قلکدن ارو نغی	اوبورسه دهر برسه
صحت بوله یم اکر اومرهم	دردده دودن مرد

بن عاشق درد پ دوایم

بن بکرانت شفایم

دل ایده لی درد کیله الفت	مردوه نظارم ولدی صحت
هجرانکه دیم مزاوار	ایلرسم اکر امید وصلت
زهرابهٔ اضطراب عشقک	اولشدی دله یخش راحت
نوش ایلرایکن ایدرهم اعطا	بیشانی شوقه چین زحمت
شولدکلوار آرزو کلدی	وبرسکده نظاره یه اجازت
باسودهٔ چشم وصل اولنجه	اولواشی اولونکا چیرت

وقف غم درد جسر تکدر — هب دلده کے رخنه صبر و طاقت
چکمکده او در مرشد عشق — ابلیسکا عطار همت

بے درد اولیم دوا دیلرسم
بے غم اولیم صفا دیلرسم

۱ نرگس فتنه جان عاشق زار — ور غمزهٔ شوخی کیبی خونکوار
۲ زنهار زنهار اولمه بویله — اغیار نواز و عاشق آزار
۳ عاشقده اولان خلوص عشقی — خوبانه دوشمز اینمک رانکار
۴ عشاق دکلی شاهد لنک — ماهیت حسن ایدن اظهار
۵ عشاق دکلی جنسی حسنه — جان و دلیله اولان خریدار
۶ عشاق دکلی ناز ایدن — مضمون نیازدن حذر دار
۷ عشاق دکلی ذوق قتلی — جلاد نکاهه ایدن اشعار
۸ فغان فغان از ستمگر — انصاف انصاف از جفاکار

بیک عاشقه بر نگاه ایدرسک
آنی دخی کاه کاه ایدرسک

۱ ای ناسخ طرز دلنواز — ور منکر رسم چاره ساز
۲ عشاق دوای بر نشکدر — درد و عافیت کراز
۳ شوق زخیله دلکده ایلر — هر باغ شکیب شعله باز
۴ کوهسته ناز شیله ناید — وخسته دبستر نیاز
۵ حسرت زده تغافل ایدرک — عشاق قدر شناس نازی
۶ سر محرم سر غمزه ایسترک — اغیار زبان نوازی
۷ غربیه طریق دلبریدر — تمییز حقیقی و مجازی

8 من بعد عشقله هوسدن — رفع ایله نزاع امتیازی

خوبانده او منبع انصاف
9 ننسون اکر عاشق دلخراف

جان برلف قاتل ایسه مهلل — اولمز درد هجوم شوق بسمل
دایم رضا ده العطش کو — ساقی شهادت ایسه منهل
ارخنجر آرزو وصلی — نومیدم نکاره وحشه دل
بسملکه عشقده تحمل شرط — قربانی شوقه رحم قاتل
ارشیوه امتنان قتلی — سرمایهٔ خون بهاسی صدر
جلاد و قضا توان غمزه لک — اولمز مکه اولمه قتل عامه قائل
شهر من امان ترنم عشق — اولمز محل فوق بسمل
جائز که شهید غمزه کز اولمه — زنهار زنهار اولمه غافل

فریاد یه ثمه یه ثمر یوق
تحریک هوسله درد درمان

۱ نامه نامه فرخنده عنوان — نامه نامه دلجو دلستان
۲ نامه نامه زین البلاغه — نامه نامه عین الفصاحه
۳ نامه رغبت انگیز محبتا — نامه اشتیاق انبز یارا
۴ نامه لفظی معناسا مفتون — صارلمش کویا بلایه مجنون
۵ نامه هر نقطه بر اف مشکین — که ایتمش صفحه سن بندر چین
۶ نامه حسن خط خوشنویسی — نامه لطف حرف درسی
۷ مثال حسن و عشق آرزو نوش — نبه مشتاقه او فرخنده عنوان

IRAN BASTANSHENASI INSTITUTE
ISTANBUL BRANCH
FIRST PRINTED

نه نامه خوش خبر چون پیک جانان | نه نامه می انر با نند احسان
نه نامه حرز دل تعویذ جاندر | بلیه دافع چشم بد باندر
بود رفتنامه قدسی پیامه | رود در جبرئیل اولسه حمامه
بود تعبیر اوزره سمع روحه ناگاه | ابر شدر بر صدا لوحش الله
نه عالی رتبه نامه در بونامه | کاوله روح الامین اکه حمامه
نه خوش ذاتلی قلم پرورده سیدر | نه بحرک کنجی باد آورده سیدر
که اولز بوکه نسبت دست آویز | ترنج زر دست افشار پرویز
نه طبعک تربیت یاب جنابی | نه در بار کرم موجک حبابی
نه ذهن مستقیمک خانه زادی | نه عصمت خانه تک قدسی نژادی
نه کانک کوهر نایابیدر بو | نه عمانک درسیر ابیدر بو

جواب ایروب دیدی شهر روصاف
صلا وصافیانه قاف تا قاف

بود خورشید جودک نامه سیدر | شهاب ثاقب دوات وخامه سیدر
بود کامل عیارک نامه سیدر | بود احسان تبارک نامه سیدر
بود ذات شریفک نامه سیدر | بود طبع لطیفک نامه سیدر
بونامه نامه سیدر بر وجودک | که بوق دهر ینده لطف وجودک
بیدل نامه معجز ترانه | کتور حمد وثنای اسمیدانه
سواد نظم ایتسون منصف | که بی موصوف وصف اولمز مکلف

ولی اعتماد اسم ذات پاکی
آچر مدحی درونی عقل ناکی

ولی الاولی النعم تمدر | رفیع القدر عالی همتمدر

کرامت بوسنوبغلو منزه سیدر | ولایت جاکر افلنده سیدر
بویله اندازه احسان وکرمله | بویله حد ولایحصی کرمله
تخالبدر برآخره بلماریه | ایسنه کیرمه کرکنجینه غیب
حقیقتده اودر انسان کامل | کوکایماغه باتطیع اولنلر
خصوصا خاطر دیرانشاعر | که معمور اولمشدر اول آخر
بوسور مشدر رسول الله محقق | قلوب شاعره کنج حق
اوویران کنجی معمور ایلمک سن | اومخزون قلبی مسرور ایلمک سن
وجود باطل اینسون لطف بزدان | عمرده نوح ودوسنده سلیمان
دعاهنکا میدر طی اولنلر | سریر سجده دن قالدر دیامه

کلامک جام جم اولورسه شهریار
بنه تصدیع ایدرارباب دهر ی

سه یم چرخ ناهموار بدو | ایدر حباب بر سمندروی
ایدر لرخا صونا میله مادام | بنه بر بر بنه اخوان علام
سعادت خدمتکدن اولمسون دور | سنا آمراوله سن دائم اوه مور

مدیر اولسون حیاتک دولتک هم
فرید اولسون سخا و همتک هم

۲۶ لاف مغرور تابکی شهری قتیل سمند دعابر کرم غلط
۲۷ تاکه دولت سرای عثمانی اولد آرایش زمین و زمان
۲۸ صدر بیرای اولین اولدسن
قبله سن عالم برامن و امان

۱ مسکه شهر زیب لیبوب مدح ایلین عارف بلور در زبان اوزره نوا اول صنع یزدانی
۲ بنجه مدح ایتمیوب صاحب نظر اولماز طار زیبایی کرفیض میدنه آرتق اهل طبعه کیف سیرانی
۳ دم سحر وارنجه شاه مهر وقت مصباح انگیز محل شام تا صبح وارنجه قدر نور رسانی
۴ ندر اول شاه نجیب و خرم کور اول هوش اشتمل ندر اول ماه پکار ذات ایله افزار دوستانی
۵ ندر اول سرو لرصف صف کنار جوی یازده که طوبا بور در وزه ماه صفا عکس جرانی
۶ او آب خوش گوار و اول هوا ملک بیله رینوسه رحم ایلینک شاید حقا که ارزانی
۷ سرشک دیده عاشق کبی صبح و مساط در مز آقر مز سوبسودن جا غلیوب آب فراوانی
۸ معلا کوهسار شوکتنده جرفه باش انکز مصفا چشمه سی عینینه آلمز آب حیوانی
۹ ندر اول برکه عطار قدرته فرخ کوه بنده کرا ولمز بیچ آبش ملک بر موج طغیانی
۱۰ شو زمزم زاده جنت نقش قدنه دلر اکنانده کتابه رشحه عقل کل طور سوز عقل انسانی
۱۱ مزین کوزه کوبی شکوفه لرله کوه و بحرایچ سطر آنازه نازه سنبل و لاله کلستانی
۱۲ کلستانده تاثیر لطافت اولقدر وار کم خوش آواز اولیس بلبل صفت زاغ بوستانی
۱۳ اورنکارنک و کرنا کونه شکوفه زار اولمش قدح کش دلبرانه مست هر بر نخل بستانی
۱۴ فضاده دلبر لرنک اول کلاه کج نهادنه کج ایتمه کچ خرام ایلر یا منه مشتاق ایسه کانی

۱۵ محصل کور دوم بر بویله دلبر شهر ناز کنکه مرادم اوزره کردم جمله ملک آل عثمانی
۱۶ قضاده خوش نهاد اهل طبع و اهل اول پرور بولنمز هر بر نک علم و عرفا ایچره اقرانی
۱۷ او حسن خلق و حسن اختلاط و حسن سیرتله اسیر و بنده مفتون ایدر لر اهل عرفانی
۱۸ خلاف شرع و قانون کسه بر ش یوه جرا اصلا شود کلو متقشف حقله اشراف و اعیانی
۱۹ خصوصا حضرت مفتی اعلم افضل عالم بو شهرک شه خلق قانون اولدر سلطانی
۲۰ خدا علیه عرفانیله ذاتن ایلیش تزیین انهم اولد افزون هر بر نه علم و عرفانی
۲۱ سخن تطویل ایلنجه مستمع آزار اولور شهر همان ملخص مقالات ایله بسدر نکته سنجانی
نته کم نو بهار ایله شکفته کلشن و باغی
۲۲ کشاده اولد وایم خاطر اشراف و اعیانی

۱ مدار دین و دولت کنجه ایکن اکرم کانی مرادک اوزره دولتنی دعا کنند کودانی
۲ رفیقک اولد توفیق الهم امور کنده موافق اولد تدبیر کبه تقدیر ازل همرانه
۳ عدو کنکه صیر ایتسون چشم رخی کوکب نکنکه نشان ساعت خوریشد عالمتاب نورافشانه
۴ دل بدخواه کی داغ ایلیسون دسته زر افشانک پر اولسون نقد اعدا نکله دامان خیر خواهانه
۵ کرنک کونه یکه اولسون هر نه اسپر نک خداوندی شعاع مهر دیش مهتاب نجمک کورمسون نقصانه
۶ کرم کار احضور عزته بر عرض عالم وار مبارک باشکه پیچه سر کوشم دکله قیل حاجانه
۷ فضاده بور و رکار کج عطادن داد جور ایتمه کربکونه کیله آدم بیک کنه ایدر کرمانه
۸ سماط جاه و کبتاش ولیعهد بخت بیک آدم طریق نعمت آلوده سنه تا بیک یه آنه
۹ نجا جوق کوردی بر بارده یا اول خلق خلقانه اسامم اوزره مکتوبم کلک تظلیل خط اطلانه

محصل

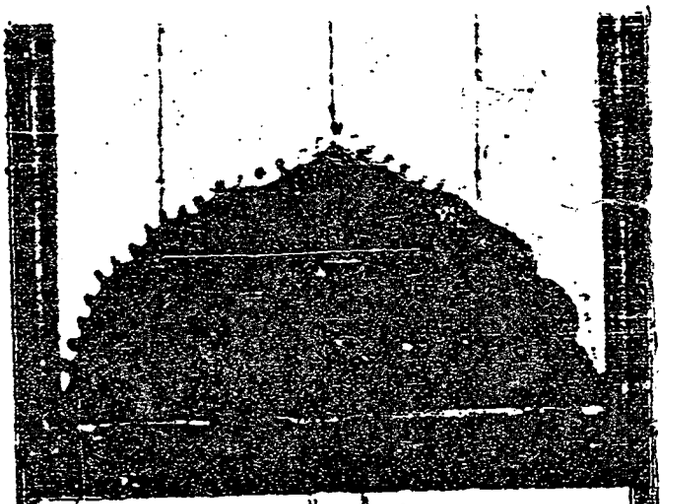
INDIA OFFICE LIBRARY

١٥ اولوب مردود اوجاقدن قالدم آخر خویله — همان آتشنه آیرواولدم اوردوسی کیم قالور بیجانه
١١ مروت کمان اصلا معدوم بیردن نافع سن — اولمدی سنه اطور مردوم درمانه درمانه
١٢ بیر چوق نصلت ایتوب خوکدالکیم ای شهری — که واقف اولدی عرض حالمکه کیم اغام دورانه
کیجه کوندز همان صوح درونیله دعا ایله
١٣ اولا جمله امورنده معین حضرت سبحانه

داد ایلر دونه عادف دشمن وناحق نواز — کلین آمالم ایتدی باد یاسیله رسوا
روز وشب آغوشی امید ده طوتمشدی بیکانه — آلدی اول محذومی خاتم طلسم جودی کوردی بکا
پستر کلبک ترده جسم اولدی کن فکار — زیر خاکه ایلدی اول نازنین محذومه جا
مرغ دل شاخ فرحه تغنی سنج سوز ایکن — شهدی ایتدی نغمه سن واحسرتا واغربتا
بیک عمر ضیع ایلدم بر مقصد دلخواه ایچون — آنمه بتدیل حرمانه ایلدی تاثیر جفا
ایلدی کیم التجا ایتدی کیم محروم تر — ویلتا اول دشمن ارباب دانش ویلتا
پنجه فریاد ایتیم شهری کبی صبح وما
آه اول واللهم محذومه اولدم جدا

صاحبا دریاد ولا سفهر محمد جانبی دلی — جذبکه معزول ایلدی لطف ایله مردود ایله
هم غزل هم رقعه هم تحریر هم رسوا خلق — بر وجود اوزره بودکلر جور موجود ایله
سن همان عفوکله صاحب بو خسته جرم بنده کا
عدد اولنمز بو جنایتلر ایچون معدود ایله

هاشمی النسب اول میر شجاعت بهره — زور بازو سنه تحسین ایدر رستم
پنجه تحسین اولنمز کیم دیدم سحر کرده
نیز یسم ایکظر الله علیجی قان اغلر
اوحلال مسائل کیم دم مشکل کشا بیدر — قالور انکشت حیرت بر دهان روح الامام اعظم
مشرف ایلمش مقوام فتوا شریف آنی
مثال دین اسلام و زبان کعبه اکرم
صاحبا ضمه رعدد کوزکه آزرده اینه — دیه هم حضرتکه اصلی ندر بو اترک
شهر بنده کی حسن نظرکه اولدوغنه
کوزر کس حسد ندن خلقت کج سترت
لوحش الله زهی باغچه کیم غنچه لری — کل خورشیده ابدر خنده استهزائی
بویله بر باغچه روح نسیمک شهر
روح قدس اولسه روح نوا پیرائی
شام جنت مشام خوشچه ولی — خلقینک صحبتنده عالم یوق
امثال دل ایلیوم آنده قرار
طونام جنت اولش آدم یوق

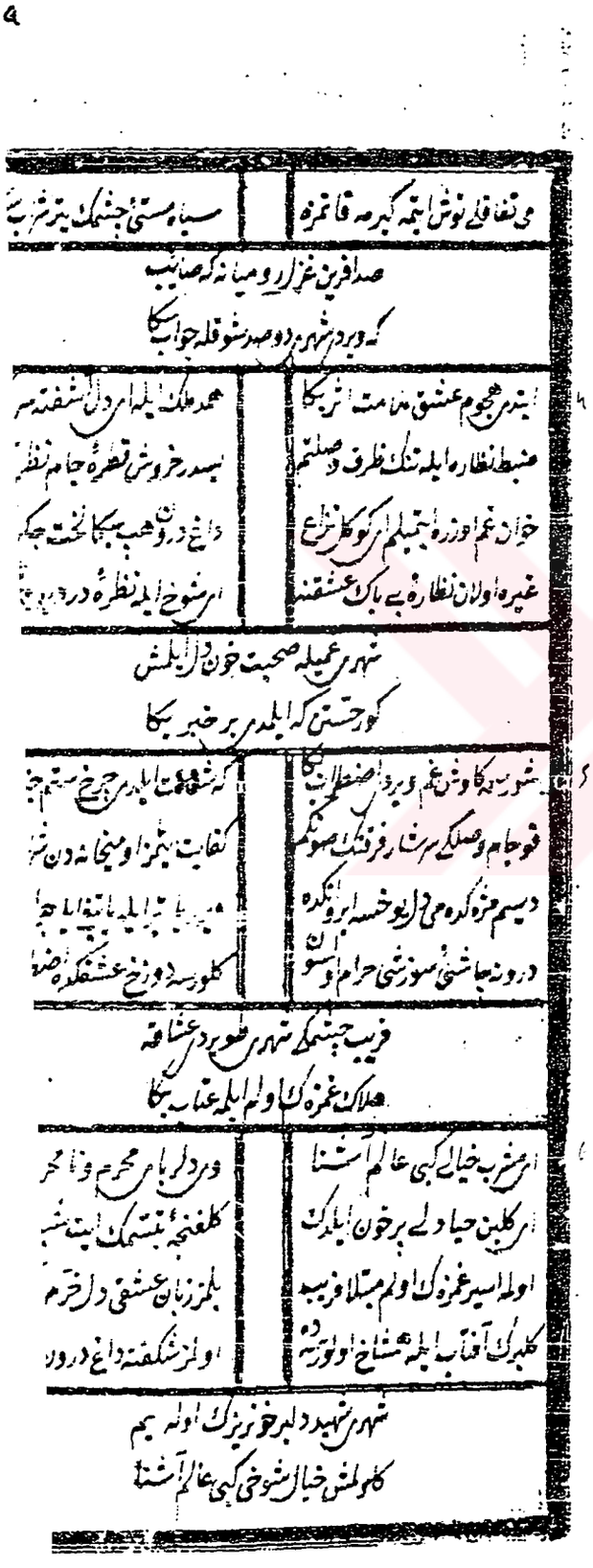
چین نازم ابرو خوبان نامدار بکا — موج نور جبهه خورشید مسکندر بکا
یکدم بهار وصل چیلم گوشه گلزار دم — آتشم جای نبستم کنج گلخندر بکا
خنده نا کرده زدی تو نهار غنچه وش — یک خار محنت دوران نشیمندر بکا
حفظ آه آتشین و شغل خونین کرده ۵ — چشم بی خواب و دل بی تاب دشمندر بکا

غمزه پر فتنه و ناز ایلدم شهر بکی
چین نازم ابرو خوبان نامدار بکا

تا که فیض اولدی ازل انطق شرناک بکا — داغ پر دلدر او کوندن برو افلاک بکا
بنا و سرمایه فخرم که جگر خون اولدی — دم اولوب بادیله آب آتشناک بکا
بنا و سرباز شهادتکده عشقم کیم — سر منصور اولدی غربتده فتراک بکا
امر غم امر بر بر کلدی دفعی نشانه ایلدم — دل پر خون سکا سینه صد چاک بکا

شهر شهر سبب معشر عمدر زنهار
سوق حرم ایلمه ده ایلمه امساک بکا

کلبورسه کثرت نظاره دن حجاب سکا — اودمه سرخی رویک اولور نقاب سکا
پنجه مشطه آینه صهر خشکله عکسی فرق — سن آفتابه مشابه سن آفتاب سکا
غمزه وش ایدرم دوده جگر دن رد — کر ایلرسه اثر آه شعله تاب سکا
اول آرو تاب که واعار ضکده نشئه ایلر — اولور قلب بنادر ۵ اکر نقاب سکا

می نفاقلی نوش ایتمه کبر مه قاتمزه — سیاه مستی چشمک بیتر شرابه
صدافرین غزلر ومیانه کم صایب
که وردر شهره دوصد شوقله جواب سکا

ایتمز هجوم عشق ملامت اثر بکا — همدم ملک ایلمه اول شفقت سر
ضبط نظاره ایلمه تنک ظرف دصلتم — بسدر خروش قطره جام نظر
خوان غم اوزره اجتبلم ایکی کوکل نزاع — داغ درون وهب بکا لخت جکر
غیره اولان نظاره بی باک عشقمز — ایر شوخ ایلمه نظره در دیده

شهر عیمله صحبت خون دل ایلمش
کور حسنن که ایلمه بر خبر بکا

شور سیه کاوش غم و بردی اضطراب بکا — کر شفقت ایلمه ایر چرخ ستم جو
قو جام وصلکی سرشار فرقتک صوکم — کفایت ایتمز او میخانه دن شر
دیسم غمزه کده می دل خسته ابرو نکده — ایر ایلمه ایلمه ایلمه اجا
درونه جاشی سوزشی حرام او سوزان — کلور سه دوزخ عشقکده ضما

فریب چشمکه شهر شهر طور دعاشقه
هلاک غمزه کی اولم ایلمه عتاب بکا

ایر شرب خیالکی عالم آشنا — ویر دل بامی محرم وفا محر
ایر کلبن حیا دلی پر خون ایلدک — کلغنچه تبسمک ایتمه شب
اولمه اسیر غمزه کی اولم مبتلا فریبه — بلمز زبان عشقی دل خرم
کلبرک آفتاب ایلمه شناخ اولورسه — اولمز شکفته داغ درون

شهر شهید دلبر خونریز کی اولمه یم
کلمش خیال شوخی کبی عالم آشنا

اسیر جنبش چشمک و پور فضا به رضا — او خون کرفته ضعفه کیم و بر زبانه رضا
درون احبا و شی عدو غم او لیم — و بر رسم آرزو می راحت دوا به رضا
نفس همیشه اجابت در آغوش آینه ظهور — قسم به باسکه در مم بنه دعا به رضا
حذر صباکه بر بنیاد چین زلفم زلف — و بر لرد آفت زلف دل آشنا به رضا

اولور می شهری عذاب حجیمدن دلگیر
و برن محبت جاوید خدا به رضا

چک ذوقیله زهراب غمی ارادل شیدا — منتله اولان جام جمی ایتمه تمنا
محرومی عشاق سیه اختری کور کیم — زندانی اولور یوسفه آغوشی زلیخا
اول عاشق دردم که دوا طالبی اولم — درد اهلنه وقف اولسه شفاخانه عیسا
ای شوخ بیان ایتمه اصف نظمه لطفک — کلمز دله بر آرزو عشقه تسلا

بر دلبر پر غمزه نک اول بسمله شهری
رشک ایلیه عمر ابد خضر و مسیحا

نه معجز کو اولور غمزه سخن ظاهر زبان غائب — دمادم کشف راز ایتمکده دلبر زدان غائب
کوکل کنج دهانکده کم ایدر کام نایابن — او جسم مرده وش کابلر عدم نقد جان غائب
هزار امید بر ایهام قلبی نیم جنبشله — ایدر چشمی ادا تعبیر نا پیدا زبان غائب
شمیم غنچه سا کابلر نسیم صبحدم درجیب — ایدر دلدن خدنک غمزه کک ذوقیله جان غائب

قالور اسرار غمزه ناشکفته چشم خوبانده
اولور سه دین لرد شهری معجز بیان غائب

اچلدی غنچه چمن افروز عندلیب — ایتدی طلوع کوکب فیروز عندلیب
کوش کل ایلدی شرح درون ایله — خونین ترنمات کلو سوز عندلیب
تصویر محشر ایلدی هر برک کلشنه — کلک مهر تراوشی نوروز عندلیب

غرقابه خون شکوه به دیوان کلشنی — فریاد سینه کاوه جکر دوز عندلیب

تکلیف کلشنی ایتمه بکا شهری کوکلی
ایتمز شکفته نغمه ده روز عندلیب

داد ایتدم او مست تازه بو شب — ایتدی رحم آه جانکداره بو شب
چشم خونریزی ایلدی تعیین — شیوه بنده کان نوازه بو شب
اولدی کلچین کلبن ناری — رشک نظاره نیازه بو شب
ایلدم بیک مراد دل قربان — برنکاه وفا طرازه بو شب
اولدی دلمان آرزو بر کام — دوشدی دل قیدامنیازه بو شب

بزم ناز و نیازده شهری
بر غزل دیدی شوخ تازه بو شب

سایه وش اماه روزه اولسن یانی آب کب — کیم لب کوثر خجلتان بارمی ایدک سر
[illegible] — [illegible]
ایچمه ساغر عید جام مهرک اولماسون تهی — اخذ ایتمم علا ایدلمکسن ایدک دامن
برنها کلا بود کلو کلا ویرمی دوستم — ایلدک کلبوسه عید ایله خلقی کامیاب
عکس رخسارک قومه سیر ایلیسن دل ایله — برتوک غربت زده ایتمه منا آفتاب

شهری کاصل قهیم ایدی کوده اولدی محترم
تازه کویان سنا نولدی بنمله هیچ اب

باد شوخ قبله منام جانه کلسه پور تب — هر خس و خارتن اولور رشک خاک کو
زاهد بیباک عشقی ایچره حلال اولسون کلا — ایدر آزرم دشمن ذوق چست و خو
اولدیم قربان رمز شوخی کیم روز ازل — حسنی کافر قبله ایتدم جنبش ابرو
ایلدم ایلر شکوه یه کندی پرستان ذات ایکن — البعد آشفته سم زلف [illegible]

بجده کاه قدسیان عشقدر شهر صفت

اولهٔ لی مرثت دار ظرف خیار رو مردوست

۱۶ بردلکه ابد عشق جکر تابیله الفت — بکزراوکنانه کاید مهتابیله الفت
بیدار اولهٔ عزواقعه سندن بیله بخنم — ابتدی شوقدر راحتی خوابیله الفت
هر غنچهٔ اشک ایتمز خنده کل داغه — چشمم ایده لی ریزش خونابیله الفت
اولدم بنه سیماب صفت دشمن راحت — اولوای نه کوچ غمزهٔ بیتابیله الفت

شهر بی نقدر مست می راحت اولورسک
ایله نکهیله بنه آدا بیله الفت

۱۷ محال ایکن خرد جرخ نه کتابیله بحث — ضمیر شوخم ایدر کمترین جوابیله بحث
سلطه اداد یورد ابتدی نسخهٔ بخنم — ابدر می عاقل اولان اجرح ناصوابیله بحث
صدهزار چاک کلور داخی جیب یوسف — محال اولور لغنچون عشق بی حجابیله بحث
کوکلن بر تشنهٔ چشمه برستش ایلر کیم — ایدر کینه شراری صد آفتابیله بحث

قو بحث دانشی ارحصم خارو خس طبیعت
اولور می شهر بی کبی آتشین جوابیله بحث

۱۸ دل اولمشکین غمزهٔ پر نیشتره محتاج — ایتمه بنه آسایش بیشتره محتاج
هم سیمدایدر عاشقی هم ماتمن ایلر — ایتمز هله مقتولنی شبونکره محتاج
ایتمه دله تکلیف رقیب ایله نظاره — اولماز می ساقی نظر ساغره محتاج
شاد ایتمه دلم منت غیر بیله شکست — نک آینه می ایله خاکستره محتاج
مائل دله اولمزبه کیم وقت تجلی — ایتمز نظر دیدهٔ حیرت تره محتاج

شهر بی مستغنی بم احسان فلکدن
اولمق نه بلا طالع بد اخته محتاج

فروغ ایدر سه نوله دردمی دوا مسیح — زمین جانه مرض خیز ایدر هوا مسیح
حسن او خوش دلاتسه کیم نکاه ایتمز — آچرسه هر نفسی چشمهٔ دعا مسیح
نفخان شریعت عشق حیات دشمنلر — کر نقصه معجزه روح بی فدا مسیح
طواف ایدر دل قربانیان لباسنده — حریم دیر بیمار کبی شفا مسیح

خموش شهر بی معجز دمانه زمزمه دن
سماع چاغی تعذیب ایدر صدای مسیح

۱۹ اذیت دله اولمز بنه جفا کستاخ — که حسنکه اوقدر اولمز ابتلاکستاخ
نه سود حسن طلبدن کاولور دم دیدار — دله غلو مز ادب حسنکه حیاکستاخ
بنه نه حیله وعده خلافی طرح ایدرلک — که بیدلانه نکاه طلب نماکستاخ
بنجه نهان ایدیم حرف وعدن و صلک — زبان آرزو بی ضبط و مدعاکستاخ

محبت عادت شهر بی بیلمزم که
اسیر شرب شتاب اولمق اولمز

۲۰ چشم سیهک خون حلال دله معاد — جان حسرت نرم طپیش سهله معاد
آرام این مزسینهٔ عیسی ده اولورسه — بردلکه اولهٔ غمزه کبی فاتله معاد
بن موج نمک پرور کرداب بلایم — ارباد سلامت اولهٔ تم ساحله معاد
عشق ایتدی دل زارمی بر رهبر تسلیم — کاولمز اثر بابی دخی منزله معاد

مردود در پاسی اولیم شهر کودیم
مقصد طلبان وش هوسن باطله معاد

۲۱ خط دلکرجام لبن ایلدی سرمه آلود — تاکه دهر ایلیه آوازه حسن مسد
ابتدی نجم سیه جنبی شبستان آلو — حکم نقطه بر آب دلدوم رخنده ۲۲

باوجود اینکه یوق خاکدان زاره نظر — بنه بقسمک عدم آباد درونده موجود

همکسه گیم مانع اولور گیندن اینسه رجوع
شهر مرایله سنه نوله عالم ارواحه صعود

۷۱ امر نوشدارو درد غمی درمان اهل درد — ور درد چاره دشمنی مهمان اهل درد
اولور رفوگری مسیحا یه خنده زن — هر چاک سینه دل ویران اهل درد
اولماز نمک پذیر مذاق ریزه وش — محتاج ترین اولمه شرمان اهل درد
سرد و دوزخ تحمله سوزش رسان اولور — کمتر شرار سینه سوزان اهل درد

رعنا سینه شهر حاسد به درد کلیلرم
احوال دردمی نیجه دیوان اهل درد

۷۲ کلمز سماع شوقه نوای هوس لذیذ — مستانه اولورمی نوای عسس لذیذ
اتکرم اوله فلک آرزوکاولور — فریاد سینه کاوه مرغ قفس لذیذ
اشمع قدس اوله دل افروز بوالهوس — اولسون نمی شعله بازار شوق مکس لذیذ
اشاله یوق اثر دنیوا اوله خوش لب — کاولور سماع کرشمه صوته جرس لذیذ

ممکنمی شهر مرناله که دمبسته اولمیق
مطرب لذیذ و نغمه لذیذ و نفس لذیذ

۷۳ بوتاب شوقله صنمه درون و برون آتشدر — منال شعله درون و برون آتشدر
قو عرض تعدد دیمه سراب وشنای دل — چکیده فلک آبکون آتشدر
فروغ دله ای گریه اوله کرم آغوش — حذر حذر اده سیه قطره خون آتشدر
طریق تعزیه اولور سم عجمی پیرو داغ — سوز جریمه دله رهنمون آتشدر

حذر طبیعت شهر می صاف مشربدر
فغان اکونز غم آبکون آتشدر

فغانکه چشمه سنسز شراب آتشدر — شرابناب دکل آفتاب آتشدر
و شعله خو نوله صورفجه دم اتیم — سوال آتشه لابد جواب آتشدر
بوکا نه شمع تحمل ایدر نه پروانه — دم وصاله صبوحدنشتاب آتشدر
نهاده اوسه بقردلر فروغ خنده — که سوز آتشه زیرا نقاب آتشدر

حذر حذر نفسی شعله ناک شهر بدر
که شعر کیجی اوخانه خراب آتشدر

حیرت دیدارک ایا عشوه کار — طالع نظاره به حسرت نگر
نظره طفلک دل بیچاره یه — بخشش خواب کبی ناپایدار
شوق تماشا رخکله نظر — گوشه چشمده غریب اثر
حسرت لعلکله نگاه ایلسم — یاسمنستانه اولور لاله زار

ایلدرم شهر می کبی کاسد متاع
دیدار ایله بیچاره نی یارب یاندیرمه

۷۴ اولر خال سیه تاکه بزم اختر عذار — مانند شرار آتش غم پیسته مزار
قربانیم فانون بتا نمکه نفاقه — هم فاتلم هم سینه دعوی کرم
برذوقله باندی علو عشقه که دوزخ — خمیازه کش چاشنی شکر مزم

جیفسه پویمز اولدی حرمانه عجیبی
شهر مرکبی برشوم قدم رهبر مزدر

۷۵ شوق رخی دفع الم سینه ایلیه — سیر ایلدوکه پیرلری آیینه ایلیه
دل قحط وفا خوفنه ایله نیم نکهت — ویران کده سنده بنیچه بنیچه ایلیه
فورتم بوا وصلح آفتی ابرام شیخیما — کرم طلب شفقت دیرینه ایلیه

روشنگر شعله هر داغ شکیبن | ابید خند نکله دل آیینه را لیلر

عشاقه فریب نامهن شهر طوبر مثنی

اول طفل نوا فسون بکا کینه لیلر

28 دلسوز ایدن اول آفتی تاب نظر مدر | نسون او باقن کوکلی کندن خبر مدر
پاشین اولان بنشه آهم دهنده | صنمک که شرر ریزه لخت جگر مدر
پروانه کم ار شعله نهالم سنک آما | پرو زایه هم شرط ادب بندپر مدر
شوخ اولسه بنم کبی نوله شاهد نطقم | پرو رده آغوش دل خوشتر مدر

شهر نوله ایلر سه دل عالمی سوزان

دلسوز ایدن اول آفتی تاب نظر مدر

29 چشمک وار ایکن صحت دنیایه کیم اسنه | غمزه ک وار ایکن عمر مسیحایه کیم اسنه
اولمش طوتم رویت دیدار میسر | بو حیرت ایله ذوق تماشایه کیم اسنه
روما ایله نقش قدمک وار ایکن ای دوست | کلجنی بوسن بد بیضایه کیم اسنه
زهراب غم ایله قبو کون ایلیم عیشی | سندن نعم وعده فردایه کیم اسنه

بن مطرب خوش زمزمه سن ساقی لبک می

بسه ربو قدر شهر ریا یه کیم اسنه

30 دلبران سبز کلستان ایلسون نوروز در | عاشقان سوز ایله افغان ایلسون نوروز در
خوبلک اوان غنچه نار پاره لب و تنگ دل | کل کبی چاک گریبان ایلسون نوروز در
سنبل ار دار طوره تحریک ایت نسیم ناله | سنبل زلفن پریشان ایلسون نوروز در
ویره رخصت نازه ار عاشقی همان ایله ناز | آرزو داده طغیان ایلسون نوروز در

حضرت پادشاه عالم زینه ده شهر سنه

تازه تازه لطف و احسانایلسون نوروز در

دلسنه نرم طفل عصمت و یه بر مجوبدر | سایه سندن ابزا سنجابه مجوبدر
رشته انتظار ربا بتداولدی عکس یوسفه | صنمه نابینا رقفل دیده یعقوبدر
آمتن عشقک ار دل زینه سن بین بیم | داغ حسرت طعنه راحت زنه یوبدر
حائل و مانع رضا له برده منعی غیر | آتشین طوما رآه عاشقان مکتوبدر

الفت شهر یدن ار عشرت زنان الحذر

عشق راحت دشمن آسا عافیت آشوبدر

31 اسدر یه نسیم سحر نوبهار در | ابتدر جهانه تازه و تر نوبهار در
ایله نسیم نامه کی تحریک رو کلر | ول غنچه جهایه آچر نوبهار در
چشم ترمدن ایله حذر ای خیار دوست | خوناب کریه جوشش یدر نوبهار در
کلبرگ شوقی ایله دلا باشار بار | شاید کایه عطار نظر نوبهار در

لطف ایله شهر یه متأثر نوایله

فیلعنه لب زاره شه نوبهار در

32 اولکه عیش بوفایه دهر ایله مأنوس دلبر | لذت جمعیتی لب خایه فسوس دلبر
نیلیم مرآت اقباله توجه ایلیوب | نظره ایتسم عکسی رو خوهنم معکوس دلبر
بن کشاده دست درگاه نیاز ایلسم هماندم | عقد بی تسمیده داعیم محبوس دلبر
بختی کور برشب خیال شاهد امیدی | آغوشی افکاره جسم صورت کابوس دلبر

بو ایله اسماک اوزره دو ایلیسه شهر یار روزگار

پاینده قور قرم ارباب دل مأیوس دلبر

33 نه کوکبده شرف وار نه برات بو لنور | بدبخه فالنم امیدنه ضرر بو لنور
نه کلو مفلس ایسک میهمان زرد رخی | تسلی ایتیه جک پاره جکن بو لنور
بو نغمه ایسه نوله باغ دله کلبن عیشی | بو آه آتشین ایسه نه شعله بر بو لنور

ISTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ATATÜRK KİTAPLIĞI

مراد از اهل دلک نامراد او لمقدر | فلکده یوخسه نه خاتم جنابلر بولنور

نکایت ایلمه ای شهر زیره بخشکدن
سنکده شمع مرادیکی بر یقر بولنور

جناب حضرت پاشای محترم کانده | رعایت شعرا رغبت هنر دولنور
دیار عالم کرمک باغ لطف طبعنده | همیشه اهل دله نخل بار ور بولنور

الهی دولت و عمر اولو مرادیچه
زمانه وجه نه کم شام ایله سحر بولنور

55 آجن نازه دیون اهل دیده حسرت سه | تبسم نوبهار کلزار اغوش نکلمز
نوله بی بهره ایسه کوکیم سعد و نحوستدن | سپهر طالعم بیهوده کرد ساده انجمز
جفا دیده دلا محرومم او لورسک داد خواه اولم | او فتان سنمکر منکر اهل تظلمز
نیچه مفتون نازی اولسه عاشقی او فتانک | که ذوق تیغ قهر جبرت افزای ترحمز

عجبه اشفته بلبلدر دل آواره شهرین
بهشت اولورسه کلزاری بنه حسرت ترحمز

56 وضع ناساز فلکدن بسکه اولدم مضمحل | شاد اولم خانه دل اولسه جابر ور وار
التفات ایتمز سه ارباب صفا یه وجهی | دولت عمده دل شید ایله المشد غرور
طالعدن شوله یا رب سمکه ایتمم اعتماد | کوکب بختم کر یا ماندن ایلرسه ظهور
اصلا دل نوش ایتمه یکه بر قطره زهر اب | نقد وقتن ویرسه اجرن ایمن مزجنج عیور

قدر مز شهر نوله فهم ایلمز سه روزکار
بز کلنجه دهر ما نومه دیه اوغانه کور

62 بو نالهٔ کوشه دلی بیت الحزن ایلر | حوقم بو خیالکده مبلا وطن ایلر
یارب بو نه اعجاز حسنده کم اوآفت | شهر بنی شکر خنده ایله کوشکن ایلر

جبرنه زده جلوهٔ حسن ازلم که | کیمیمنی صنم دوست کیمن بت شکر

شهر بدایدن کفر ایله ایمان آره صلح
یوخسه بونی نه شیخ نه خود برهمن ایلر

57 دل شاهد محبوبه مانوس دکلدر | بو من زده ترنجه ناموس دکلدر
هرکا نکله سویلمشه زحرف وفا یی | اول دزد شاهک کیجه سوسی دکلدر
برداش منصوره یوقدر کنه عشق | کیم شعلهٔ خور قابل فانوس دکلدر
دلکرده نمات دوجهان نایله دوست | فل جلوه که اول موسی ناموس دکلدر

چوقدر بوقدر برهمنا شهر یه تعظیم
اولرین قدر آشفته ناقوس دکلدر

58 نسیم آه که دغ دلم کشاده ایلر | عذاب دوزخیان غمی زیاده ایلر
بهار صبه لنمانی بیکا هنده | اوشوخ نیم نکاهله فرونهاده ایلر
عجبی چشمکه مژکانک ایلسم ترجیح | هزار شیوه دلخواهی براده ایلر
امید وصال ایله انتظار ذوق حسرت ایدن | منال آیینه بخش خیال ساده ایلر

مدام خون دلن غصه نوش ایدر شیدم
نه آرزوم مصاحب نه فکر باده ایدر

59 کاهی چشم فتنه انکیزک مست خواب اولور | اوشنه تر طور کار کلزک بیتاب اولور
جان ویرسم کریه پر اضطراب اشکدن | تا قیامت تر تم کرداب زیبی آب اولور
باده دفع ایتمک نه ممکندر غم هجرانکه | اولده جوش کریه دن چشمه کلیخ آب اولور
آرزوم تیغ غمزه کک اولدرسه بنی | تا محشر مشهدم فواره خونناب اولور

تا ابد داغ درونم کور مسون روزکار

ASIATIC SOCIETY BENGAL

هر که شهر روشن بهار عشقله شاد اولور

امید اهل درد کلبن کلزار حسرتدر — ره آور دبهار دست دسته خار حسرتدر
عجبمی هر شهید آرزو تک نوحه پردازی — کلورسه مشهدم اوزره کیم شیون زار حسرتدر
دلا کرم اولله اقبال بهاره عندلیب آسا — بزم کلزار مزده سبز و لاله زار حسرتدر
اکر اینمز سه آه سینه زادم اولمه تاثیر — نجب اینه ردل خارا مرزلو نار حسرتدر

محصل بر کلستان اولدمس کل کلاه خیله سیم
او کلزار ایچره شهر عندلیب زار حسرتدر

اولسون اولسو لکه درد عشقدن آسوده — نهمت آسوده کی دهر ایله آلوده در
غیرت خاموشی غم ایلدی آهم شکست — ریزه اخکر دروندله توده توده در
امتزاج اینمک اولور می بلبلسوسنی ناز — ناز دیر لر ضبط لطفی بر عجبه بیخود در
خاطر عالم کل اولدقچه سن ارزل غنچه اول — بویله کلشنده آچیلور عاقبت بوده در

خاطر شهر کبی اولسون شکست اندر
هر کیمک آینه فکری امید اندوده در

چشمک کسنک بویله سیه مست و فسوندر — هر برنکی اندر
آینه رخسار کبی طوطی خوار آینه شهرک — دار غابته کوشه فرقتی زبوندر
بیچاره دله عرض تجلا یه قوادمیوت — اسرافدوا ایله کیم درد فزوندر
هیهات کاولمه کعبه تحقیق غایان — اولدر عروه کیم خضر خرد راهنمو ندر

طور دلا اینمز حرکت بی ادبانه
شهر مراد بیات تجلیده فنوندر

عاشق دل فکار کبی دردمند اولور — نه مستفید چاره نه صحت پسند اولور
عاشق او تلخکام طبرزد کبی نوش خند — کلسه حلاوتنه زهر خند اولور

عاشق جهانده قدر کبی پست ایسه اولمه — آه اثر شکار اجابت مند اولور
عاشق نکلو دبن فنا دابسته دینه — بکه سوار رهت عالی سمند اولور

عاشق ایدرسه جمع رقیبانله امتزاج
شهر خوش طبع کبی خوبان پسند اولور

عاشقم عاشق که قید ماسوا بلمم ندر — نقطه بیکانه حظ آشنا بلمم ندر
عارفم عارف که بلدم ذاتی بن جسم و جان — شام و بحر فنا صبح بقا بلمم ندر
عاشقم عاشق که سرتا پا اسیر کاکلم — هفت عشقیله تشویش رها بلمم ندر
عارفم عارف که ایتدم ماورای عقل سیر — اعتبار لاخلا و لاملا بلمم ندر
عاشقم عاشق که مامور نیازم تا ازل — امتیاز قهر و لطف در بلمم ندر
عارفم عارف که بولدم حقی بی سیر و سلوک — احسان هادی این و منی بلمم ندر

شهریم شهر ریه طبع نازلمدر همدمم
اختلاط خرد و آدم نما بلمم ندر

نه کلیمز نه نجدی بی تمنا ایده ناز — لیک محرومی بانی تماشا یده ناز
لن ترانی نشنو طرفه کلیم عشقز — قوت خواهشیله مقصدی پیدا یده ناز
دل مجروحمه زنجیله یاد ایله که بز — زخم عشقه بنه زخم ایده دلدار ناز
شاهد راز بوخواهشله کورنمز اول — ارنی آیله دلمز سهوده کویا این ناز

ایلسک ذوق پریشانی زلف تقریر
عقل کلکی دل شهر کبی شیدا این ناز

تخمیر ایدر نجه موجد عالم خمیرمز — آیینه قیلدی شاهد غیبه ضمیرمز
کثرت ترانه بلبل کلزار وحدتز — روح الامین بیلدیکی کلبانک صفیرمز
فرق همادولنه بابر نهاده بز — اوج فتاده فقراء نه مزدسکیرمز

جسعی با مراحله سیر دو عالم نز — بوقدر بزم سراغ غبار مسیر مز

شهر مز اول یگانه وجود مشتبز
کیم نک دودمان عدم در نظیر مز

۸ درون داغدارم قدر کلبرگ سمن بیلمز — نه چاره با غبا داغ اولان سیر چمن بیلمز
خموش ار آه سیر دایانماوس دردم فاشن — بو احوال بلادور اولیان آیوب فن بیلمز
بن اول یعقوب محروی نصیب روزگار کیم — مشام اشنا قمیص یوسف من بیلمز
دلم پروانه استعداد ایدی سوزنام عشق — اولور سوزش کدار عکسی شمع انجمن بیلمز

دار شهر و شهر بو جهان بیقرار بده
مسافر فضا روز و شب ذوق وطن بیلمز

۴۹ غمزه بدمست یاره حرف آز الفته نز — زلف پریشانلق صنعت اشفته نز
شیوه فهم ایدنک رموز چشم پنهان کیم — غمزه یه مضمون بخش نکته نا گفته نز
باغ نادیده بهار عالم حیرانده — خون حسرتله لبالب غنچه نشگفته نز
اولدی دورگرده بیدار صفا سیر چشم — خواب غفلت روز و شب ارجرخ نگون خفته نز

نوله شمدر ایلمز سنک زهر چشمندن حذر
غمزه بدمست یاره حرف آز الفته نز

۵۰ نه منظر بو نه صبا نکهت منتز — هجرانله جان و پیرهن یعقوب پسندز
ایدنک بنه طور دله حیرتله مزین — مشتاق تلمشار نجلی بلند نز
ارغائده جویان دو عالم سزه مژده — مخموده دخی دست در آغوش کرشمز
با قمریسه نوله جسمز آه شررناک — اعجاز مجتبله خس بارقه بندز

بیک نالهٔ جانسوز ایله اتش زده لرده
شیونکر شهر و غزا گیر سپندز

۴۹ بر سنجلین آینه راز اله کبرمز — بر پنجلین طوطی اعجاز اله کبرمز
بر سنجلین غنچه مستور آچلمز — بر پنجلین بلبل غماز اله کبرمز
بر سنجلین فن تغافله مسلم — بر پنجلین صهبا یله ممتاز اله کبرمز
بر سنجلین درد دلرا کلرکوز اوتانه — بر پنجلین عشق همراز اله کبرمز

بر سنجلین ایینه حسن مناسب
بر شهر کبی رند نظر باز اله کبرمز

۵۰ بز شوه یاسله خرابز — بر پرده اغوش سرابز
اوسنی نوله غمزه کم محاطب — چون عشق تمام منتظرابز
بز فتنه احاطه غم دوست — از بسکه مقلد حبابز
لیرسک نوله شعله نور شهرس — بر صبح نفسله همجوابز
خورشید کمال طالعی کور — فیضیله تمام ما شنابز
[illegible] — [illegible]
اول منفعتی فزیا فلاک — بز آنده خاط انقلابز

الحاصل اولز سحاب عرفان
بز آنده دعا ایر مستجابز

۵۱ بز شوه نمایانه قلب حزینز — زلف اله عقده جبین غمه چینز
آسایشی دار لرزش اولور مشربمزده — بز آب و هوا پرور سیماب نشینز
صدقی اولسه نوله مسئله ظن دلرده — آینه شوبله جلا بخش یقینز
مهجوز اولیجق شعله دلاورم و بز جان — بز طایفه و یا شرر شعله نشینز

عشق ایله قسم طرز مژه شهر مجمی
دلدادهٔ هر دلبر شوخ و نکینز

INDIA OFFICE LIBRARY

25a

25b.

خورشید دکل چشم جهانا دید کورنمز
او لورسه یه صورت امید کورنمز
ار دیده ترسه مدحاوید کورنمز
خورشید طلوع ایلیسه ناهید کورنمز

ایتمش کبر دلدار عرسه نازینه قربان
اراهل وفا شهرینی نوهید کورنمز

۵۵ اوسوزکیم غمزه وشناخن زنلخت جگرادمز — هوس اسامیا عاشقانه معتبره املاز
پروبالن یقار مرغ شوقک مهرسه تله — دیارصبره کلمک بوندن ارادانامه اولماز
شورسه کیزلیو قلرخاطر بیمارمن حشمن — که هیچ برنوعله جانا که وداباخبر اولماز
اثر بروردهٔ نجم سیاه خال خوبانز — بزم افلیمز وقف شبانکهدر هیچ اولماز

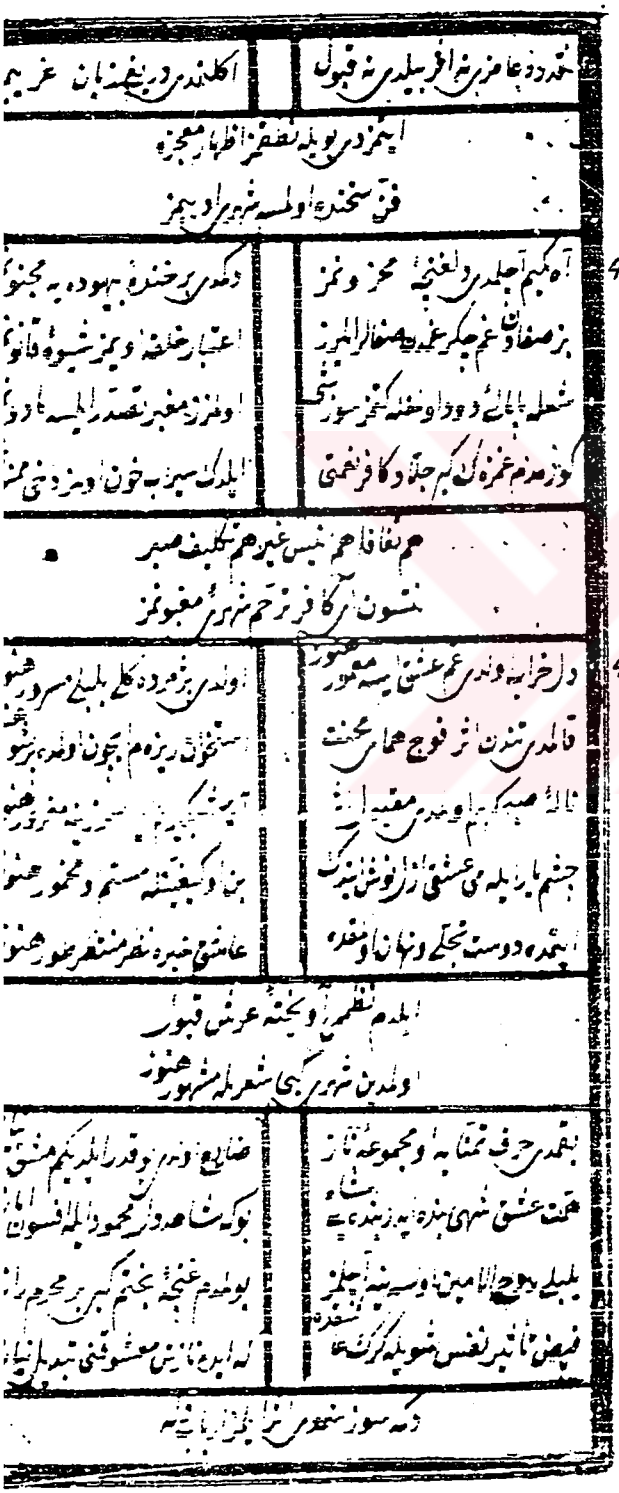
نجوم دانشمده شهره کوردم طالعک دیرکه
بوطالع صاحبی خراولمیخه بهره ور اولماز

۵۶ ازلکه زخم جگرکاه عشقکیله قرینز — هنوز آرزومند تبسم نمکینز
کوکلده داغ محبت عجب حائل غمده — که مالک اوله لی آسیب خوشدلدن امینز
اونامراولرزکیم دعای بانزآسا — کروهزاره مبتلا آسمان وزمینز
صاول نظرکه مزون ایاتنافل سیدر — تمام نالهٔ دوزخ تمام آه حزینز

ایکی جهانه دکرسه شهره بروجوایلیه لعشوق
که عمرمکدم ایچون ذلت قضاوه رهینز

۵۷ صبح ازلکه روزسیه دیه نصیبز — بوزدوندرسه وجهی وایلیه اوزاقدن آینه بیز
غرکاننه ستایش ایدرچشمی خسته سین — نبض درونی بنشله یوقلرطبیبمز
برآفتابه طعنه ایدرپاره عاشقز — اولسه مجسم ذره دن ارتق رقیبمز

خمردهٔ عاشقان

خمردهٔ عاشقان بزه افرسیلدرمز نه قبول — اکلمدی دریغه بان غریبه
ایتمز دریوله نصفه اظهار معجزه
فن سخنوره اولمسه شهریار ایتمز

۵۴ آه بکیم آجلدی دلغنچهٔ محزونمز — دکمه یرخنده بهوده یه مجنونمز
بزصفادن غم چکرغلبه صفرا ایلیمز — اعتبارخلقه ویرمز شیوهٔ قانونمز
شعلهٔ بالای دودواوخلهٔ کنجز سوزنکی — اولمز معبر تصدر ایلسه نادونمز
کوزمدم غمزه لکبر جلادکا فرنعمتی — ایلدک سیرابه خون اومزدوحی ممنونمز

هم نفاقاهم نیسن غیرهم تکلیف صبر
نتسون ارکافرترحم شهریار مغبونمز

۵۵ دل خرابه دولدی غم عشقیایسه معمور — اولدی پژمرده کلبلبل مسروره هنوز
قالمدی تندن اثر فوج هجوم محنت — استخوان ریزه م بچون اولدی پرشور هنوز
نالهٔ صبه کیم اولمدی مقبول — آه پرشکسته مزدور هنوز
چشم بارانله می عشقی زلرنوش ایدرک — بن اویکیشته مستم دمخمور هنوز
ایتمده دوست تجلی دنهان اولمقده — عاشق خیره نظر منتظر طور هنوز

ایلدم نظمی اویکیشهٔ عرش قبول
اولدی بن شهریه بیکی شعرله مشهور هنوز

۵۶ بقدرحرف تهجا به اومجموعهٔ ناز — ضایع اولمز بوقدر ایلدیکم مشق نیاز
همت عشق شهی بنده ایدر بنده یه شاه — بوکه شاهدلرمحمود ایله ایاز
بلبل دوحهٔ امین اولسه بنه آجلمز — بولمدم غنچهٔ بخنم کبر برمحرم راز
فیض تاثیر نفس شویله کرک عاشقده — که ایده تازه بن معشوقی تبدیل نیاز

دمه سوز سخنور مزنه یلمز یانه سه

گفتهٔ شهر بکی سحر کرک با اعجاز

با کمر حضرت منلا مر ادیب العصر ک | قبلهٔ سن جلوه که رغبتنه با مر انداز

او سخن سنج که سر جوش خم فکر بندر
آخر بن وقت حسان بلاغت پرداز

۷۱ دیمه آه کلوسوزلمه هیچ تأثیر یار اولماز | نهال شعله ده امرد ایلورسن برک و بار اولماز
کوکلر پروانه امید مثل آسار دل | نه چاره برنفس امداد لطف روزگار اولماز
بو بسملکاه قرب دوستدر جان آشنا کلم | مسیحا اولسه روح بی فدایه اعتبار اولماز
صفین جانا صفین اول نالهٔ کاملم انلم | اجابتدن بیله وقت دعاده شرمسار اولماز

صفین عرض معارف بایله دیوان دولتده
بو عرضحالک ار شهر محلی در کنار اولماز

۷۲ عجب نز نامراد اولدن زمین یأس | خلق اولمدن بنم کبی برخسته جان یاس
اول بنه نیاز بود بنود تعلقم | کیم رشک ایدر مزاقمه ذوق آفرین یاس
حرمان کامکم که اولور سم بضاعه ریز | اولور امید هردو جهانه واپه چین یاس
صد کنج نامرادی دل ایلدم تلف | مقصودم اورزه اولیدم دلنشین یاس

شهر نز نامراد صفت کام دشمن اول
اسیر سک اولسک ایدر الفرین یاس

۷۳ همرنک عذار کل اولی خلقت آتش | داغ ایلدی سراپا دلمی غیرت آتش
برشعله به دلنشنه که آتشکده سنده | دم سردم ایله باد اولنور طینت آتش
بن کرم نکه بر ور خوبان جهانم | سوزان پیرم رحمی بی منت آتش
بی منت شمع ایلر ایدی صحبت سوزش | اولسم دل پروانه ده کرحسرت آتش

عشق ایتدی رکا منصب پروانکلر احسان

۷۸ اولور نغمه نفس کیم اولیه تأثیر ایله همدوش | دم عیسا ده اولسه سمع روحه ایله منکوش
بولور زنبورون از ناله مشتاقانه فرصت | کاچر هرنیش نیش ناله سندن جشمه جشمه نوش
دیمشسین داغ دردم غیرت عشقله بسمل | نه ممکن آتش سوزانه جانا ایلیک اخسب بوش
بن اولوز هرایه نوش افزای بزم قربم که | کلور کر تو یاندن شمعه طبانک و شانو نوش

کلام روح فیض شهر نوش ایلک اراجیت
لسان حالی امرا جمله اولمدن خاموش

۷۹ محیطی مه طالع اولنجه هاله یه مخصوص | دراغوشی سیه بختی اولدر نالهٔ مخصوص
نکاه کرمه چکاندن اینه جبهه کی ار چین | جبین طرازی غنچه دکلی زاله یه مخصوص
هلاک غمزه کاولم اولمه غیره رم عداوت | اودوقی ایله دل آتشین نواله یه مخصوص
نصیب کام دلم لجه لجه خون ستمدر | جکر دریاشی تاکه اولمدن ناله یه مخصوص

اسیر شوق اولمه کاندن فکر باده وصلت
درون شهر بکی پر تهی پیاله یه مخصوص

۸۰ ایدر نجه نازایله اول عشوه کر رقص | ایدر آغوش چشمده نظر رقص
اولنجه کرم رقص اولر شعله سیما | شرروشی ایلدر خرمن دانه لر رقص
شعاع حسنی قیلدی بزمی پرتاب | سپند آسا دل عشاق ایدر رقص
دل شیدا میان وکرد تنده | ایدر مانند کاکل در بدر رقص
کیر رقصه شو قبله جانلر سماعه | اولیلسه کایده خونی عمر رقص

بوزو قبله عجبی بسمله ده
ایدر سه شهر خونین بکر رقص

۸۱ تاحسنه اولدی جلوه پی اختیار رقص | عشاقه اولدی آرزوی پر شرار رقص

THE INSTITUTE OF ISMAILI STUDIES

ابتدم شور سمه مسئلهٔ عقده اجتهاد | کا دلدر دله ثنا کرئ روز کار فرض
بزسایه پرور غم ار خوشدل حذر | جعده اولور حمایت و برانه زار فرض
قربان شرع حسرتیانم که کاه قرب | حفظ نظاره واجب و کرم انتظار فرض
اولادار حیرت طور کلیم در | سیر جمال دوسنده وار صد هزار فرض

شهر مرید مذهب محرومی دلم
کا آواره کرد مستحب هرزه کار فرض

ساقئ دهرک شعور ناکس اکرامی غلط | بزم خوش ترتیب آمالک دشن جامی غلط
سر بسر ابتدم تسلی ناشه خوبانی سیر | وعدهٔ وصلی صحیح ایلر سم وآرامی غلط
چشمک ایما مر وصال ایلر حضور غیرده | لطف تعبیر مطلب انکیز واپهامی غلط
مجلس بزم درد و داغ عشق اولدم معمور | زهر غم نوشی صواب و راحت آشامی غلط

ابتسونمی شهر خمیازه کشان تسلیم روح
ساقئ دهرک شعور ناکس اکرامی غلط

بیلز زبان عشقی مسیحا دم اختلاط | بلسونمی ذوق درد دلی مرهم اختلاط
محروم ناشکفتکی اولسون چو آفتاب | بردلکه اولمیه ستمکله غم اختلاط
قربان اولم او غمزهٔ بیکانه خویه کیم | اولماز مزاج زخمی دخی مرهم اختلاط
وقت نیاز دل نوله اولسه فراق جو | ذکر سرود ایدرمی لب ماتم اختلاط

شهر هلاک یار وفادار اولدم
کا بلدر سیر عشقی ایله هردم اختلاط

دل اولدرکرمئ عشقکله تابدن محظوظ | لذت شعله دشمکه اولور اضطرابدن محظوظ
غریب قالدرکولکلر ما بینده صلح مثال | بنی النجادن اوشوخ اجتنابدن محظوظ
عجبمی بحثمله اولسه یأس کرم الفت | اولور مزاج عطشی جو سرابدن محظوظ

نوله اولور سنه جلر تشنهٔ جراحت رشک | اولورکوکلر ستم انتخابدن محظوظ

اولورمی سایه نشین همای دولت اولان
مذاق شهر خانه خرابدن محظوظ

نظاره رخنه چین ابروان مانع | بیان درد دله بچشن زبان مانع
نکاه لطفنه فرکانلرین بهانه ایدر | بولورا و کرم تفاوتجهان جهان مانع
شهید تیغ سبهتاب ابروانک اولم | که زخمنه اولاعز جوشن امان مانع
بنجه عیان ایده بم شوق زلفنا برچنک | اولور زبانه پریشانی بیان مانع

نکاه شهر بکی اولورمی پرخم و پیچ
نظاره رخنه چین ابروان مانع

آیرولدوقتمده اولاشه خوبانه ابتدم وداع | کافر اولدم کویا جانه ابتدم الوداع
افتضار حسرتکله عاقبت یعقوب وش | آغلمقدن دیده کریانه ابتدم الوداع
عجزمی اکه [illegible] | [illegible]
بختم اولشدر مساعد تسلیم آبنه | نامراد اولدم سروسامانه ابتدم الوداع

صفحهٔ شهر غم فرقته اولمکدن حجم
جان نذرین کوزکورجانه ابتدم الوداع

اولدردل آتشین بینه هم آغوش داغ | ایلدم غم تربیت داغ در آغوش داغ
کاوش غمزه کدلابنده ابریز خون | وه که فغان ممتنع چون لب خاموش داغ
صبح رخم بکدار دردله کرداخون | چون دلور زخمی جسم سمن پوش داغ
پرورش داغ غم وادله شایسته کیم | شعله داغن ایده زیب برودوش داغ

سوز غمامیدایه رشعلهٔ لصویرقه
شهر صفت کورمدم عاشق بیهوش داغ

لعلرنا بکدن اولور تلخی آزار لطیف — کور ینور سایه کلفتی ده چو خار لطیف
جنبش سایه زلفندن اولور پژمرده — اولمش اولمز تبه کلدسته رخسار لطیف
عکس در سخنی ظاهر اولور آبله وش — هیچ اولورمی بو قدر لعل کهربار لطیف
صورت بوسه اولور برک سمن وش سیما — اولمش اول شوخه برو جهله دیدار لطیف

شهر سنجیس ایده م معنی یه انفاظلدر
اولقدر اولدر دل معجزه کفتار لطیف

خورشید جهانتاب مقامم سمرم یوق — سرمایه قدم خیر دعایم انرم یوق
قربانک اولم ایله اسرآف تجلی — برو جهله دیدار که لایق نظرم یوق
برلوسه حضور مده نوله ذره وخورشید — آیینه انصاف جلایم کدرم یوق
قوت قومسه آهه نفم سوز نفاظل — آتش زده حسنت حسنم شررم یوق

شهر بدر ابن عمزه بیر حمکی تکفیر
زنهار یوسوزدن بخبرم یوق خبرم یوق

بیهوده فغانم کلو برک سمنم یوق — نو بلبل عشقم منعین چمنم یوق
یعقوبه نظر بن بوقدر خانه خزایم — کیم صحبت غم اینمکه بیت الحزنم یوق
اولم یوسف افتاده بچاه عدمم که — مدنفس آهدن اوزکه رسنم یوق
سودا کر نومید متاع دو جهانم — بی باک رو قافله یم راهزنم یوق
عشقم ایندی بکا نشوه بروانلق احسان — کور بختی که سوزان اولیه جق انجمنم یوق

شهر رکبی کفر ایله لباب کوکلانما
اظهار کمال ایله جک برهمنم یوق

تهی درون اولورسه نوله پیاله عاشق — که بزم عشقده خمیازه در نواله عاشق
اولوب غزال نکاهیکه اینه وحشتی عادت — اولور کمند اجابت شکار ناله عاشق

شکون غمزه تردد ایدرسک ایله فاضل — که شرح خاصیت غصه در رساله عاشق
قبول ایله دل زار بی تمیز غباری — مزاد اولنجه اولور برکساد کاله عاشق

اولور در شهر امید وصالکله هم آغوش
ادب شناسی یاس اولمسه حواله عاشق

مژده ای کریه خروش ایلدر عنان سرشک — ایله طوفان جکر تشنه یه مرحبا سرشک
ای غریق نظر آرزومند یعقوب — چشم روشن بنه جوش ایلیه طوفان سرشک
چه تلخش اثر و کریه خونبند — اولدر دل شعله فشانه دیده کلستان سرشک
چند اولم حسرتی نعلکه کیم غیرتند — اوله بی فیض جکر چشمی کلفشان سرشک
ایلدم شوق جکر کاوش مژکانکیله — کریه تشنه لبی غرقه احسان سرشک
فیض جنانه اولورسه کریانی غم — جاریدر بر مره تبه ملک دامان سرشک

ایلدر غیرت نوجبه دل زاره هجوم
شهر بر شهد نکره دست مزبه دامان سرشک

عدمدن ارزو ایتدم وجوده غم دیه — جهان درد و غم اولدم الم دیه
دل اولدر رشته صفت بیچ و تابله سوزن — تعلق آتشه زلف خم بخم دیه
طواف کعبه تحقیق ایدر دل بیقید — جناب شیخ حرمه صنم صنم دیه
زیارت صنم ایلر شعور بر غیرت — حضور برهمنده حرم حرم دیه

جهان جهان غم و یاسله شهر ناکام
وداع ایلدر دهری عدم عدم دیه

جانه ایتدم بسمل انظار بی برسمه تنک — دل دخی اولدی شوقله آواره بی برسمه تنک
اشته بن کندم ایا قربانیان عید عشق — چکدکمن غمزه خونخواره بی برسمه تنک
غمزه لر عشقه فتحه ذره ابوله قالمیه یلر — اولدی بر ذره پاره پاره بی برسمه تنک

دور چشمانند یوق آشوب زلفندن غمم — دیده با غمدر ایکی ستاره سی برکسه نک
بر برینه کیر دیلر پروانه کان جان و دل — شعله لندی غالبا رخساره سی برکسه نک
اهل انکاره قیام حشر اثبات ایلدی — قامت دائم قیامت کاره سی برکسه نک

آه کیم شهر کبی دردم هلاک ایتدی بنی
پرده کوکده منلی یوق مهباره سی برکسه نک

۴ کرچه دلی غمزه لر ایلر هلاک — درد بوکیم بیخبر ایلر هلاک
کیجه لسون بارله دلک رقیب — آنی برآه سحر ایلر هلاک
عاشق سرتاز یمه قیم دیمش — وه که بنی بوخبر ایلر هلاک
عرش قبوله بنجه دعا — جرخ عداوت هنر ایلر هلاک

شهر هلاک غمک آتا بنی
شیوه زبروزبر ایلر هلاک

۵ تورمی افسون آنی بهزاد ایلک — کاله نقشینی مانی بهزاد ایلک
خط بطلان چکر هلال اوزره — قلم ابروانی بهزاد ایلک
دائره مهرن ایلدی تصویر — غمزه خونفشانی بهزاد ایلک
کلک نقاشی قدرنک عجبا — مویی میه رمیانی بهزاد ایلک
منقش آفتاب رویندره — ذره درصان دهانی بهزاد ایلک
داغ ایدر اختران افلاکه — خال عنبر فشانی بهزاد ایلک

دیر بر نقش خاطر شهری
اولسه لایق مکانی بهزاد ایلک

۶ نظاره رخیله دلی خرم ایلدک — مستی جام حسنله دفع غم ایلدک
که غمزه سیله کاه نکاهیله بحث ایدوب — حرف وفاده بر بر یزه ملزم ایلدک

اول نظر ده پرده شرم من قبلوب کشاد — آخر او عشوه کاره چوق عالم ایلدک
ایتدک حواله خواهش وصلت ترانه یی — صبر ادب نوازک ایلدی درهم ایلدک

همراهی فهیم ایله مذکر ایلدک ف
اولور مکاهه شهریه ده محرم ایلدک

ازلکه عشق غم حسانه انتساب ایتدک — نشاط بخش دو عالم جناب ایتدک
بو کارخانه حکمنده که حیرانم — نه کوکلرجه کناه و نه خود ثواب ایتدک
نوله سیاهی اعمالمز ایدرسه سفید — بو اشکه بزیم محنتده انتخاب ایتدک

توجه ایله اقباله من بعد شهری
اولور مزدم حرمانله سراب ایتدک

کلوب بوعالمه بزعالمک نه سن کوردک — تمام آدم اولان آدملک نه سن کوردک
بو کلستانده تزیید خونابه سن عبرتله — نه لطفی وار نه زینت نه سن کوردک
بلادر هردو جهان اولدی هفت اوزکه دخی — جهانده جاکه بر هو ملک نه سن کوردک
سر شکله بولنور یوسف امل دیرلر — بوکلوکریه لرایتدک نمک نه سن کوردک
اولنجه ماده جیوز بزشریف باشانک — کیم ایچش ملوتلم خانمک نه سن کوردک

مدام ساغر احسانی بله مبر مسعودک
قوه فسانه یه شهر رجمک نه سن کوردک

می قدر نشه ویرر آه هوایی جلبک — آه جنت کبر اولسید بقایی جلبک
یولی انفاس مسیحا به می اوغر بلم — روح بخشانه اسر باد صبایی جلبک
اکدر قلبنی خوبان جفا پیشه ارک — حسن صورتده مناسب بنایی جلبک
کوردینور باغ ارم صحنه دکی حالا بوف — منکشف تا اوقدر سیر و صفایی جلبک

مالکا ولسم هله بن اوسته وبر ردم سنی | نقد جنسله مزا اولسه بهاسی حلیک

شهر نخسبن ایدرم بو غزله بدله
دیرسه کوکلمی نظیره شعر سز حلیک

دار اولدی سیمای نکاهی جان غافل | آچلدی غنچه آمالی باغبان غافل
خدنک غمزه که قربان اولم که اهل وفا | اولور هلاکی فغان بیخبر اما یاغافل
نهان نظر دلنوازی ایدر کیم | نزاکتدن اولور چشم خونفشان غافل
نصیب سینه غبار اینه تیر مژگانک | اولور رمزاق زخمدن دل نشان غافل

تولده اولور سه مثل ضعف عشقله شهری
غبار در که یار اولدی مرباسیان غافل

اولدی نابنده مرشاخ نهال اوسته کل | کلدی خورشید صفت برج کمال اوسته کل
غنچه آغوش مراد من ایکن پنهانی | هنکام سحر باد شمال اوسته کل
شعله لاله پر داغ دکل کاشته | صاله مرتاب رخنی فرش ظلال اوسته کل
دست ساغر بکفی عکسی ایله ساقینک | اولدی اسباب بزم چپ کلاه اوسته کل
شوبله کرم ایلدی کلزار رکه بروانه صفت | قصد پرواز ایدر اولدی شعله نهال اوسته کل

شعر استاد وصفت کل کلا اجلدن طبعم
شهری نابنای ایکن شاخ ملال اوسته کل

کم شرار نار عشقم آفتاب محشرم | یعنی دوزخ باشی میدان عذاب محشرم
اولمم استیلای ضعف بی توانیدن خجل | رند پرواری عشقم بیحجاب محشرم
داغ دردمندانه دوزخ اولورسه ایله کبر | اضطراب آموزاهل اضطراب محشرم
ار عمل خواه جزا و برمه سؤال اضطراب | بن سیه مست گناهم بیحساب محشرم
دلده اولمز بحر مواج سراب تاسله | دلغریب العطش کوثر مآب محشرم

شهری اوسون پروری زهد بله جنت مکان
حبت عشقیله بن دوزخ ماب محشرم

سودای غم هجرینه دیوانه دونم | دلگیره بو افسون بله افسانه دونم
الدن چیقوب شعله امید بری اولی | بر باده سی یوق بی مزه میخانه دونم
قالدم غم هجرینه کندی دل و دلدار | شول حضرتی مسکنی ویرانه دونم
شب تا سحر گشت ایده رم خانه بخانه | شمعینی سوزمش بن اورانه دونم

شهری نکرو نه شهری وصحبت یاری
بن کنه بیکانه شود یوانه دونم

خواب نازم چشم خوابندریم | فتنه خوابم ساحرستاندریم
زخم عشقم سینه عاشق طلبه | خنجر بی صبر جانداندریم
غنچه یم نشو ونما دن بی نصیب | شاخسار خشک حرماندریم
شاخ شوقم بغ اولمز کوکلر | یم بم نوش مژه داندریم
نشوه صدق و نصیبم بی کمان | قلب صافا هایماندریم
لذت قابلیه اینم امتزاج | ذوق جام کام عرفاندریم

شهری اسیر اولدی زجوزه مدن اثر
خواب نازم چشم خوابندریم

شوخ مشرب نرگسی فتانه دلدار یم | مدعا فهم فغان نغمه پیرایم
چشمه نغز بیدر رازنده بی حرف و صوت | تازه دانش ناخ کوتازه بیانداریم
حرف وصلن کاهی روشن قیامیان نالیده | لمن الملک خوف ایتمه غایه مهربانداریم
ایتسه شوق یوسفی غارت زایخاد فعت | باج خواه چشم خونریز ستاندریم

شهری بانجی فهم ایدر رقصه رزبان شیوه سن

طبع شوخم کیر بکف رند جهاندیده دلبرم

فغانکه مضطرب پیچ و تاب دورانم — بلا بود رکه نه زانم نه کافر ایمانم
فغانکه اولده همواره خاطرم مکسور — ولی نه طاقت عاشق نه عهد خوبانم
فغانکه طالعم ایتمز قبول جمعیت — مکر نظاره که چشم زخم دورانم
فغانکه تیره کی بخت نابطالعدن — منار روشنی چشم کور پنهانم
بو گلستان خزان برور اولده دریغ — بنیم غنچه بی رنگ و بوی حرمانم
بو ذات پرهنر عقل کار پسند ایله حیف — ملازم درمیز کوره فهمانم
بو روزکار هنرد شمنک حضورنده — همان فضولم اودرکه تمام اذعانم

کلوب بو قریهٔ امکانه شهریار اولدیغمه
بحق شان خربت دخی پشیمانم

بنه همصحبت جانانه اولسم — می نظاره دن مستانه اولسم
نسیم مبدن اولور دن شکسته — بو ضعف بخنله پیمانه اولسم
غروب ایلدر جیب شمعه شعله — بو بد طالعله کر پروانه اولسم
اولور دن کافر ان اسلام قبله — اکر بت سجدهٔ بتخانه اولسم
آچلمز دن دخی دروازهٔ صبح — کلید مهر بنه دندانه اولسم
بر بنا نلق اولور دن کاکله عیب — کف مشاطه ده کر شانه اولسم

دکل لذت شناس آشنایه
مذاق شهریاری بیکانه اولسم

استماع ایتمز نوای عشرتی کوشم بنم — نالش نار غم آهنکیله در جوشم بنم
تازه تازه داغ غمدن اولسون سینه کز لخی — راضیم سیندن دل صحبت فراموشم بنم
کریه پیما اولمله بلمز حساب قطره یی — دامنی خشک ایدن طوفان در اغوشم بنم

زخم مرهم دشمن استه آشنای عشق ایسه — ارمدل آسوده کردوعافیت کوشم بنم

روزکارک اولدرک ممنون بسام عشرتی
آخر بنا مر شهریار خراب غم نوشم بنم

دون اویدیدک سر لوحین فریاد ایلدم — بسملان حسرتک ارواحنی شاد ایلدم
تا غم وحشی غزال چشمن اینم درکنه — اول صفادن صه تزرد عیشی آزاد ایلدم
ایلیوب تسلی بن سنک قلب پاره نفش — تشنه نا ئیرمی محسود فرهاد ایلدم
اول حسین تشنکی نوش غم کتا بخشر — آب حیوان نشاطی وقف جلاد ایلدم

الفت شهریار ایتمک اجنابه ابراهار از
بن آنی علم وفاداریه استاد ایلدم

بو سوز باسله براه دلخراش اینم — کروه آرزویه دوزخه معاش اینم
زمانه ایچدر کلشن نشین زاله قدر — شراره وارم آشیانه فراش اینم
اسر کهٔ نازکی چنه نازنین تحریک — بو سوزریز یادا بردن درس بیدم
اجابت ایتمدن کاسته دعای قبول — بازفکه کلشن راز درونه فاش اینم

نذر بوا شک پیمانه شهریار عمی
سنی مصاحب عشق غم آشنا اینم

دل صفت باد خیکله سر بسر آینه یم — شوق داغکله مهر سا سراپا سینه یم
عشق ناشاد کرامنه بم اولسه نوله — دولت جاوید غمده مالک گنجینه یم
ابتدن تکلیف لباس اعتبار ایدن خلاص — نا قباحت شرم ساجرقه پشمینه یم
سینه صافا و فا یزدعوی عکسکله تبک — دلده صاولور سینه مزنه کرم کینه یم

نوله مشق بیوفا یایتسه طبعمدن جهان
شهریار جایه شیعه تحمدم دیرینه یم

ISLAMIC STUDIES

حسن نجلے پاشکہ سعی نظر حرام — جلوہ حلال فائدۂ جلوہ کر حرام
مغبون سعی جنبش مژگانک الیم — کاولوردم معاملہ رسم ضرر حرام
قربان شرح چشم سیہ مستک الیم — کاغیارہ اولدر چرعۂ جام نظر حرام
ارایہ آرزو نجہ اولسون نسیم باب — رؤیت مباح ونظرۂ دلخواہ تر حرام

برشمع قدسہ شوقیلہ پروانہ شہر یم
برمندہ باد بازیچۂ بال وپر حرام

۱۵۵ یاس بے منتہ اسیر بنم — بے رجا بے رجا فقیر بنم
مجلس آرای کورہ فرہانم — کوکب بہرہ کیہ مسیر بنم
بوفتادہ شکوفہ وش افسوس — طفل ناخوردہ سال پیر بنم
سایہ وش پایمال پرورزم — دشمن رحم دشکیر بنم
سرنوشت بدایتم ببلورم — لوح ایجادہ دبیر بنم
کافر اللطف روزکارادلم — شرعلہ لایق سعیر بنم
نولہ چرخیلہ سبزہ صاف اولسیم — ماہتاب کتان پذیر بنم

سخن دردناک عرفیدہ ۵

شہر مرو جہلہ خبیر بنم

شعر ناخن بدارزان اویمق — طوتلم خسرو ظہیر بنم
ماہتاب ایسہ انور سوزدہ — آفتاب سخن مسیر بنم
شاہ نظم ایسہ طبع حافظنی — مالک کنج واختیر بنم

طالب تازہ کوبک الحاصل

شیوۂ طبعنہ اسیر بنم

۱۵۶ بنم کہ روی بزخم ندبدہ کردہ نم — مدام کاوش آزار ایلہ جگر خونم

دریغ کرد حضارت وجودم ایلدی پست — عجب عجب کہ اجل ار سیہ مدفونم
طور زطور رایدہ رم بخت بیکنہ جدل — عتاب سلسلہ ایلہ غریب مجنونم
بو بیکاھدہ برینیم نظرہ ایتمہ ایلہ — ایکی جہانہ ذکر بنکہ در بکنونم

نہ بخندن بو شامت بکانہ شہر یدہ ۵
مزرکشیدۂ طبع لطیف موزونم

۱۵۷ ایچدم شراب خلکی مستانہ بم مستانہ بم — اولدم اسیر کاکلک دیوانہ بم دیوانہ بم
بن عشقلہ جوش ایلدم او راکی خاموش ایلدم — دنیایہ سیموش ایلدم میخانہ بم میخانہ بم
دور زمزبوزم ایچرہ کیمر فالمز وجودندن انم — دست فتادہ دو ایدر پیمانہ بم پیمانہ بم
ارلدیر عالیجناب آحمدن ایلہ اجتناب — دور بنی ایتمز خراب ویرانہ بم ویرانہ بم
آما بزاھل رغبتہ نازہ نہال ہمتہ — نوسوز شمع دونہ پروانہ بم پروانہ بم
میر صباح الخیر کام خورشید برج احتشام — اولدم قپوسنہ غلام شاہانہ بم شاہانہ بم

بوق الغنم ترزان بنیہ خارخون بیم ج شہ
بن شہر مرزارہ بیلہ بیکانہ بم بیکانہ بم

۱۵۸ جسم خاکدانہ بنیلیلم — روح پادررکابہ بنیلیلم
جرم مزکجدر حداعدانہ — نامۂ یوم الحسابہ بنیلیلم
بزلہ صبح ازل سیہ روزنہ — برتو آفتابہ بنیلیلم
طوتلم کیمشز حجاب تنی — جان عالیجنابہ بنیلیلم

بزلہ مست می حدا اولدی
شہر یارق شرابہ بنیلیلم

۱۵۹ دم فرو فتن چشم ایلہ زاول گریہ بخرم — بہ خون دلہ باخت جگر نہ اولیہ ھدم
[illegible] — [illegible]

33a

32b

آچلیز جام میدنده دل غم پرور عاشق | ایدرمی زخم ناصوره اثر خاصیت مرهم
ایدرک همدن نادنق جا غم فرسا یله عشرت | حرام اولماسه شرع اهل غمه خاطر خرم

نقیره ایلش سلطونیه شهرینک زعیمی
قبول المرمی نطق بیتظیر مفتی عالم

اوحلا امسا کیم دم منکا کشا بیده | قالور انکشت حیرت بردهن روح امام اعظم

مشرف ایلش فتوا یی فتوا مز شریف آنی
مثال دین اسلام و زمین کعبه اکرم

جلوه کر بود و نبود آینه پاکمده | قد سیمان داغ بدل صفوت ادراکمده
او نظر بازمز قریم که نگاه جبریل | درس نظاره اوقور چشم ادب ناکمده
بن اولورسم بو تب عشقله سرتاپ | نشکی چین اوله دود چمن خاکمده
شعله بروردهٔ داغ دل دوزخ سیم | حذر ارفوج هما عظم شرر ناکمده

شهر مزلکیر عذاب اوله تمنا ایدرسم
جریکی مرحمت صاحب اولا کمده

مرد یا امتی فریاد که صوت لبیک | جوشش المرلب هر حرز و جزخاکمده

براولور نیک و بد محشریان ایندیکه
نور تصدیقی نموج دل صد چاکمده

ار تیغ نازیله دای صد پاره ایلین | دارو مر بی علاج ایله چاره ایلین
بوسفره اولسه سینه نامو سی چاک ایدیر | چشم سیاه مستکه نظاره ایلین
بیمار کونه کونه غمزه کدر سنک | عشاقی صد کمانیله آواره ایلین
شوق جکر خراش مزه کدر نظاره می | هواره موجه خیز جکر پاره ایلین

بیمار یانه نظره ارکدر جود دل

شهر مز دردمندکی بیچاره ایلین

غنچه اولدم لعل کلکونی جواب روزه دن | ماعشا بانم هلال اولدم جنت روزه دن
العطش کویا نوله جان ویرسه حضر آرزو | کم زلال العاب خشک اولمش سراب روزه دن
جنبه بوش تسلیدن قالدم کام اشنای | صو لمش اولدم کلو کلزار تاب روزه دن
دل بنجه داغ اولمش سوز غمکدن دوستم | کیم کرفتار عذاب اولمه ثواب روزه دن

طی اوراق ایلدم شهر مز خوشغرب مثال
حرف افطار مز بسند ایلدم کتاب روزه دن

اول چشم سیه مسئله امور حرم سن | آزاده خرام چمنستان قدم سن
قابلمی او ابرویه مسیح ایتمیه سجده | زیرا بد قدر تله نواشنده منم سن
اولسه نوله مهتاب جلا کوکب بختم | اول شعشعه حسنله خورشید کرم سن
سیارهٔ خوبانی نوله محترق الشک | سن اوج تجلیده مهر سپهر علم سن

بونو بنو نثار کلو شوخه نثار ایدرس
نازش ده روم و حسد افروز عجم سن

عشق ایله امتزاج ایده مز راحت آرزو | لذت شناس غم اوله مز عشرت آرزو
شمشیر غمزه دن بیله دل ایلدی قبول | اول زخم بوفایه کاوله منت آرزو
محروم ذوق حیرت دیدار کلدیم | روز جزا او لورسم کر جنت آرزو
ذوق تحمل غم حسرت حرام اوله | اولایه مذاق عشقه کاوله وصلت آرزو

آسیب خوشدلیدن ایدیر اوله سکته ام
ای شهر مز الم طلب و محنت آرزو ه

اهل دلک دو نمری دل داغ داغنه | دهرک تنزل ایده ثمانیار باغنه
ایلدم فرار لشکر ناز و تغافلی | بلدم نه سویله بن بتشوب خط قولاغنه

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ATATÜRK KİTAPLIĞI

یارش فیض عشقله برلشکه قادم — کیم ابر بلجه بارصود وکمزایاغنه
برعاشقانه کریه ایله عفت دوزخک — محشوراولیم صوقومزسم اوجاغنه

فنقی عمیله مضطرب اولسون بوعالمک
بازفدکلی شهرزارک دماغنه

ایندرینی برمرنبه دلتنگ زمانه — قاملادی دماغم بیله فریاد وفغانه
برکشته وارداده غمک کیم اثرندن — افغان اولور حرف طرب کلسه زبانه
سینه مده اولاسرخه دکل اولدی نمایان — داغ دل پرسوزده کی عکس زبانه
بوقدر برمراوداغ غمک سینه دلده — کیم سوزشی باعث اوله ذوق دوجهانه

شهرمن دل آوارمکه برزلفه اسیرایت
سربنجه خورشیدا کاوطیه شانه

پنجه داغ اولیه لم بخت سیهکاره مزه — شب دیجور کوراولکوکب ستاره مزه
دون بوتاب غمیله ایمنه دوشدی بولبمن — اوشدی پروانه کبی شعله انظاره مزه
هیچ بوق بیک فلک کرد دعامزده اثر — اوده بارا اولدی کبی طالع آواره مزه
ایلمز خدمتک ار خوشدله جانیله قبول — قانع اولورسک الم کیمی چکربارمزه

بردم ارروح قدم اوزوتا خبرایله
که وداع ایلیه لم شهرمن غمخواره مزه

چکدم الطف فلکدن ذوق دنیادم — فارغ اولدم آنکره عرض تمنادن بیله
حکم استغنا خوش ایندی زبان خواهم — کام دنیادن دکل مقصود عقبادن بیله
چشم کریان نیازه مبتلا نومید رحمت — ایلدم قطع نظر حسن دلارادن بیله
کشته دردوغم اولسم کونزه یک کره طبیب — چاره جو اولمم مداوا مسیحادن بیله

شونبله دلکیرم فلکدن که بکا همدرد کیمسنه

عزلت ایندم عافیت شهرینی شبدن بیله

خوشا اودلکه هم آغوش داغ حسرت اوله — شکسته خاطر نصف نسیم حسرت اوله
خوشا اوگوش وعدوصاکیم بیخبرلرک — خروش کریه خونابه ریز وقت اوله
خوشا اومستمد زخم دشنه خونابکیم — پنجه غمزه خونخوارینی برحرزت اوله
خوشا اوشیوه وعده خلافی کیم عمرک — جوانا امیدی دل بی حد وغایت اوله

خوشا اوداغ نوشعله محبت کیم
جودرد شهرینی شبدا عدوم صحت اوله

بکا بره کرم اوسه دلا تیغ برخوانه — یابرنالش کیه رد آسمانه قبوله وارکون
بن اول کمکشته دشت فراموشم بخنم که — اولور کمره قضا بلک احضر باکه رجعتون
نه کلور شعله پست اولسه بنه بالابه درمیله — الم چکم فلک شمع مزدم سرنکون
بنم اول شخص جنت مستمد آتش جنت — بنمله عفت دوزخ وجهنی اوخزین فرون

نه ممکن بن قدر لذت شناس اخراوله شهرم
اوزن دیرودن ناقوس روحی ارغنون اوله

دم اودمدرکه صباح عید خوشنودانه اوله — عیشه رخصت جاه عزت سانی پیرانه اوله
دم اودمدرکه بوزم خنکا هدن شام وسحر — برالکده زاغ سانی برالکده جام اوله
دم اودمدرکه بتان سرمستی انصاف اولوب — خشتفا طبوسه بین عارض کلفام اوله
دم اودمدرکه قمرروپا عاشق زده — هاله آغوش محکومیله بی آرام اوله

دم اودمدرکه بوعیش آباد دنیاده هما
می اوله دنبر اوله شهرم زوله پیرانه اوله

دون اجازت ویرمش ایدی رفت اسلامبوله
مژده زصه مزده زحشق ایجاب ایدن

IRANISCHE POST FIRST DELIVERY

دلکه هجران دوستد رضبط ات نگاه وصلی — مانع اوله دوستم بیچاره نک معنا دینه
شمدیه اراعشق لطفایت درس غم تعلیم ایت — مرحمت ایتمه امان طفل دلک فریاد ینه
بیدرکوه غم قبول ایتمش برس صحرا درد — مرد عشقک آفرین مجنونیله فرهاد ینه

عشقه چکدرتیغ بیدادین حذر شهر حذر
اولقدر دیرمش اجازت غمزهٔ جلاد ینه

۱۱۵ نفس دلخراش یعنی آه — باد آتش معاش یعنی آه
معدن سوز عشق داغ جگر — تیغ دوزخ تراش یعنی آه
مجمع اضطراب سینهٔ دل — شور محشر فراش یعنی آه
لجهٔ خون درد قلب حزین — ابر خونابه پاش یعنی آه

آتش انداز هستی شهری
برق ظلمت تراش یعنی آه

۱۱۶ دل زار ملهٔ کرم الفت خیال یار بریده — نه حالندر کاوله بوگلشن وگلزار یعنی
ایدرهم رمزه صلن هم خلافن برنگاهنده — اولورمی متحد اقرار ایله انکار بریده
سواد چشمه تصویر اولنمش عکس رخساری — مجدر امتزاج سایه وانوار بریده
کوکلکیم کوشهٔ چشمکده در اچانیده لطف ایت — قواولسون اولر ایکی آشیفته عنبرخوار بریده

درمیخانه ده شهری سوامستی دون کوردم
یقلمش کندیر بریده یا تورد ستار بریده

۱۱۷ اولورسه غمزهٔ خونخوار بردم آسوده — اولور مخالفت جاندو دو عالم آسوده
فغان خنجر نامهربان غمزه کردن — که اولماز آغوشنده بردم آسوده
امان کریه بی رحم اشتیاقدن — دم متناهدن اولمز بردم آسوده
جهان جهان غم جانکاهه نامزد ایلر — فلک کورسه دلزار بردم آسوده

فلک

فلکله شهری بر کاسه اندراتمش آسیا
نه فائده اولهم بینه بی غم آسوده

۱۲۹ غیر غم قلب محزونم قومز شاد اولمه — بوم اولورمی هیچ زمانی ملکی آباد اولمه
بختم اولسه مضطرب حرف کشا بندن نوله — خوف ایدرمرغ قفس پرورده آزاد اولمه
شرع اهل عشقده ایدم شوری اجتهاد — بندن استفتا ایدرلر قیس و فرهاد اولمه
خاکپای نامرادانم که شکر کرد باد — رقص ایدرلر واد حرمانده برباد اولمه

یوزسورر لر فیضکاه طبعی شهر بری
تازه کویان ستانبول اجله ارشاد اولمه

۱۳۰ غمزه که خونی دیرزدم دشمن جان اولمسه — زلفکه کافرمی دیردم خصم ایمان اولمسه
درد هجره برکون البته وصال ایلر دوا — باکه بردرد اولسه کیم امید درمان اولمسه
دور زلفکده دل عشاقه جعبتی وار — راحت اولمز بر نفس طورسه پریشان اولمسه
کیم قویر[illegible] — [illegible]

چشم بیداده الک ایرمز سه شهر عرعم یه
انتقامک کیمدر آلوردک کریبان اولمسه

۱۳۱ بو اضطراب ایله سیماب کبی بیقرار — زبانه آلمز ایدرمی حرف امتحانمزر
دم اوله کیم قبله سک ارهمان بیغم زاد — زمان زمان اکه سک ذوقی استخوانمزر
هزار کلشن عشق اولمین دل بی سوز — بلورمی حار دوزخ آشیانمزر
طواف ایدردم شبونده روح سبحل عشق — فخر کنان لب ناله و فغانمزر

هزار تازه نوا مرغ چمنستان دلز
بلورسه شهر بر بلبل رشبوهٔ زبانمزر

۱۳۲ بلا عشقه دوشدک عشق محنت — کماری کوزکی کوزکه دکمه
بیتاز ایدردک اسودیدم آزارمی

ت مهجبینم زردشو ... حلال آبتش وجودک حسرت دیدارمی کوردکی
جمله بانتیس ... کوزم نورسنی سوزاید اول نارمی کوردکی
افیها به کورمزد ... حله صبح ومسا اول دین بیدارمی کوردکی

کورسک هرزمان ... ارکی دفع غم ابلرسک

سنی هیچ کورمیه اول شهرمی غمخوارمی کوردکی

دیده ... نور ذات ایله منور ایدن ظلمت یوغیدر
ده ایدن شاهد غیب ... حسن مستور ایدن افشای محبت یوغیدر
خلق زن ایدن بی برو ... دار حق نابشناسی جهالت یوغیدر
ر ایدن نظاره یا ... آیت منعله خرومی رؤیت یوغیدر
نور نظر آسا ایدن ... سوز شاه حکم کاوش فرقت یوغیدر
نده ازل تا ابد ... وصل هجران بقفا نامنه صحبت یوغیدر
یخ فراغ ایدن غم ... قید آمد شدن غیب وشهادت یوغیدر
ض ابا ایلد بلر ... کردن جهلده اول یارا امانت یوغیدر
رخ وخال بتان ... کفر وایمان آره بسنده بوعدا وشت یوغیدر

روح پاکیله می وحدت ابجدک شهری
مون نادان کبی بر بی مزه نعلت یوغیدر

ک سنبل مشکین دمی ... صبر ایدرمی بزه دستان زه یارک برجمی
نیم بدمست ایشه مشکسته ... قیمت آبینه اسکندر جام جمی
شک چشم پاچال ... آفتاب عالم ارایرده قورمی شبنمی
دل ایلی بیکوب سیر ... وارمی بزمک عالم آبا ولیسه عالمی
وله بوشبنم بولیه ... شهر رنگین اداوش بلبل خوشنوامی

۱۲۴ خرام ایتدن بکا دور آشوب کلمودن دنیا ... شکست ایلر المده کورسه بربوش جام مینایی
بن اولایم طالعم کم روشن اولا زخانه بختم ... فروزان اولسه هر کنجده بیک شمع تجلایی
دراز ایتسون فلک شمدکی عمرودوامان مقصودی ... کیبن نومید اولوب قطع ایلدم دست تمنایی
او نور مقدار ذره نطفتن بنا قدر قوی ... فلک کوکلنجه ارایه ذلک وبرمز نسلایی

ویردم نقد جانی مژده اقبالنه شهری
کوردم بردنی اندن اول روبانایی

۱۲۵ سیل عاشق خروش یعنی می ... قطره لجه جوش یعنی می
ماه مهر اندرون یعنی جام ... مهر انجم بدوش یعنی می
خال آتش فروش پیر مغان ... آتش آب نوش یعنی می
رو شنی بخش شمع اهل هوا ... آفت اهل هوش یعنی می

آلهی داد مشرب شهری
فیض بخشنده یه باشه یعنی می

۱۲۹ اول چشم پرفسونک ایله دیوانه ایدرسک بنی ... قورقم بود رمجنون صفت افسانه ایلرسک بنی
بن داغ داغ حسرتم عرض تجلی ایله ... بر بلبل ناتوان ایکن پروانه ایدرسک بنی
نظاره حیرت بنی لطف ایتمه جانم لطفکی ... جائز که کشف راز ایدم مستانه ایدرسک بنی
اول کونه کونه نقش چشم سیه مستکده در ... پیمانه وش سرکشته میخانه ایدرسک بنی

زخم نفاقلدن صفین شهری شکایت ایله
اول آشنادن قورقرم بیکانه ایدرسک بنی

۱۳۵ سیاه مست غرورم مزاجم ناز کبی ... تواضع ایله هم مشرب نیاز کبی
خیال آب حیات ایلکله عیش ایدرلر ... سراب آب دیرز تشنه اجاز کبی
او نور سه سوزدرون بولیه اولسه عاشقده ... که عشقی محو ایده آه اثر کداز کبی

ISTANBUL ÜNİVERSİTESİ KÜTÜPHANESİ

مترا اولہ بامالے بتان ایلدی | بنی بو بخت سیہ کا کل دراز کبی

ندر بو سوزش دم شہر مرکوش ایدن لعوسنسو
درون دلدہ کے داغ علو طراز کبی

بنہ عرض تجلا ایلدی نوروز سلطانے | درون عاشقان اوش شعلہ زار ایلدی کلستانے
شو فہم کسب صنعت ایلدی مرآن عالم کیم | نظر ایتسک کو پنور روز رستاخیز پنہانے
بو دمن دار پنجہ ضبط نیاز ایتسونکہ | قبول نکہ نا زایلمز جاک کریبانے
دم مشکل کشا نوبہار کورکہ خوبانک | اولور ہر چین چشم ابروانے لطف خندانے

کل خورشید دن آرتق آجلغی شہر فایلدر
اکر عیب اولسہ ارباب عشقہ رسم شادانے

خرم اولسنوا ول دار سدر دا ولہ غمدن نہی | وقف سوز اولسنوا و نالہ کا ولہ تا ممدن نہی
اولسنوان امراض بہبودن بدن اوا عاشق خلاص | ایلمز سہ زخم عشقین فکر مرہمدن نہی
افتراق لعل میکونہ دل لبریز خون | جام پر عشتر نکہ اولور سہ نولہ جمدن نہی
بے تعب آجلغی مشروایت کل تصور دن | نقلت بودن مبرا بار شبنمدن نہی

بو نہ سر در شہر می صنع رنگ بے رنگ دوست
عالمی پر نقش و رنگ ایتمش او عالمدن نہی

راست کلدم بکا اول شوخ جہانہ سوبلمدی | الن او بمک و بلدم دوندی ہمان سو بلمدی
بنی قو جغہ قصد ایلدم اول سرو قدکہ | دال خنجر اولوب اول آفت جان سو بلمدی
دیدم اول شوخ غم ہجر کا ایلہ محزونم | جام لعلینی صونوب خندہ کنان سو بلمدی
دیدم اولدر بنی نک ایلہ اغیار و نظر | الا و ردب قبضہ شمشیر ہمان سو بلمدی

شہر می کوردم ایدر دلبر شوخنہ نیاز
دیدم بو سوز بو ادہ فالسو اما ن سو بلمدی

۱	ار صحیفہ حسنی کشف فالم ظاہر	او آیت عشقی حب حالم و
		بافہ بنی پروانہ نو پروازم
		اشکم بارہ م شعلہ نہالم ظاہر
۸	بو وردۂ آغوش فنا در دمز	وار سنۂ تکلیف بقا در
		نہ شاد در فردوس و نہ دلکیر جحیم
		حیرت ترحیرت خدا در دمز
۹	حسرتلہ تمام نالہ دوندم سنسز	بوق نالہ دکل خیالہ دوندم سنسز
		کوستر بو زنجیر کہ امان شب فرقتدہ
		خورشید دنم ہلالہ دوندم سنسز
۱۰	باقدم فلکہ طالعی فیروز اولمش	در فصل کجوب مکر کہ نوروز اولمش
		ماتم شش خط دلبر زیلیلم
		بر در بزہ باشت و باخود روز اولمش
۱۱	بارب دعامز خیر می ایلہ قبول	بو لسون حرم شریف ناشیرہ
		روایتہ او در دمندانہ نو میدانہ
		بارب بحق شبیر و شبیر و بتول
۱۲	اولدر بنہ شہر دردلہ مالا مال	کوردم او مہی ضعیف مانند
		دلبر زن نازکی ہجوم تبدن
		کو باکہ کلور تموجہ آب زلال
۱۳	بن رتبہ ہر نفسدہ حاضر بلورم	افغانہ فوالمہ ناظر بلو
		کو کلدہ تفکر دلدہ ذکرس

ISTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ATATÜRK KİTAPLIĞI

دلخواهی بن باطن وظاهر سیلوم

بن کندیمی برآهیله برباد ایدرم | مجنون کبر عشقی ایچون برآد ایدرم

مبتلا کیمه درکیمی سورسک دیسه

جرکس دیوبن ناله وفریاد ایدرم

برکون یوزیکه طوغمز نگاه ایلدم | جکدم غم هجرانکه آه ایلدم

برکون دیمدک که نوله او بیچاره

سودمه سنی کناه ایلدم

سودمه سنی فکر وصال ایلدم | هجرانکه الدن آغلیوب اکلدم

اولدره بنی رسکیله قربانکه اولم

حقکده سنکله بخشی بمان سویلدم

بن وصلت ایچون هجردن افغان ایتم | جمعیت هجرانه پریشان ایتم

کرحکمتیله بوعیله وقت اولسم

بن دردکشم دردمه درمان ایتم

سنسز نظرم چشمه بنیشتر اولسون | سنسز نفسم سبزه خنجر اولسون

سنسز ابدم مم عمر مسیحایه قبول

ناسترفلکک عمریده سر براولسون

بارب بنی تیریایه آماج ایتمه | سامان امیدم غمه تاراج ایتمه

ویرمزسکه اکر مرادم اوزجودکدن

اولدره بنی مخلوقکه محتاج ایتمه

ارتیز نکاهی کزدیران مهر ومه | وابسته قضا اودام زلف سیه

بن فتنه سنکله غمزه که فرشوفیخی

رستم دوبه مزاوبرزوانه نکهه

ارزوطلب وصلت جانان ایله | رخساره مقصودکی خندان ایله

حرمانلغی قور | کوریکسز

وارغربت جام لعلین ایله رجا | دردوالم فرقته درمان ایله

آیاغنه یوزسور | نادانلغی قور

شهرم کشتم جوکاتب دیوانی | دیدم زفلک رخصه برون احسنی

اما زنوشتن امیرالامرا

خمکشته قدم جون الف دیوانی

هاشمی النسب اولمیرشجاعت بهره | زورباز وسنه تحسین ایدرر رستمه

بنجه تحسین اولنرکه دم معرکه ده

نیزه سی اطراسنده تنیجن آتمز

شام جنت مشام خوشبو ولی | خلقکه صحبتنده عالم بوقی

اهل دل ایلسونی انده قرار

طوبانم بنت اولمش آدم بوقی

صاحبا صنعه رمد رکوزکی آزده ایدن | دیه بیم حضرتکه اصلح نه بولورکه

شهر بنده که حسن نظرکه اولمیه نه

کوزه کوکه رسیدن فلکه کج نظرکه

کتاب آره سنده مسکنم صف نعال | اولدوقیاس ایلمکز ادنایم

سرنامه تعظیمده اولمقدم کزین

عنوان نامه بن نمونه امضایم

ON PSDA LAND
ISTANBUL

5 ارصانع پاکت ملک وملکوت | کن امر ایله اولنجه ظاهر کونین

تقسیم صوره زیر و بالا به دریغ
دوشمش بزه بر وجود بین العدمین

6 افغانکه زخم چشم دوران ایتمش | اول کوکب طالعم مزاج آزرده

کلدسته جسمن ایلمش تاب سقم
مهتاب سحر رسیده وش پژمرده

صاحبا دریاد لاشهر ثمر جایی دلے | چونکه معزول ایدوکی لطفایله مردود ایله

7 هم غزلم رد ایدوم تحقیر وهم رسوا ایلق | بر وجود اولدیغه بو کلجوری موجود ایله

سن عفو ایلک حسابایت یوخسه جرم بنده کان
عدا ولنمز یوق پره افکار معدود ایله

8 برآفت جانکه ایلدی شمدی ظهور | خبر نده قودی شیوه سی ارباب دلے

ببک جانله اولمقده جهان قربانی
کیمدر دیرایسک شهر بنک اسمعیلے

1 کوردم آفی ساده ایله سیر ایلدوم تیز | کامیاب جاده صبح ایله کویا بیلوه ایلدی آفتاب

2 قاب ایتمکن اوشوخ شیوه کار کنه خطی | رخ آیینه سنده عکس زلفین سیاهیدر

3 دلرا آتش ایدر آتش حسن نظاره کدار آتشی | نه ممکن وصلت اولمق عاشقه نار و نبار آتشی

4 مهر رخنی آیینه خوابنده کوردم | نجم ایله مشرق نا بابنده کوردم

5 ایلدم شهری تنزل دوزخ ادنا یه بن | بکزه مزسه شامه کیرمم جنت اعلانه بن

6 جلوه ایلر کوردم آنی ساده بیله اولدی تاریک | کویا نخل کلی بهلوبه جکمش یاسمن

7 آنی ساده کیوب قدین عرض ایلدی الحاحایه | دونمش اوکل اندامم برشیشه می نایه

8 [illegible] | وبانوب رستم غمزه کی اوقن آندی نابن

9 دلاسکا بکره داغ داغ بتمزمی | تنک شرابه براپکه ایاغ بتمزمی

10 کورمکا فسرسک کردنیاده روز محشر
[illegible]

1 فتح بغداده بارقه رو | درمیان ایلدی رفیع طلبی

راکب توسن عزم ایتدی | جیش هفتله اولنصرت نسبی

مظفر تیغ رکابنده روان | آیت فتح وظفر خوان لبی

ایلدی مهر دستکیر عزمن | ایلدی خیشمه کحل طربی

آجدین ذیده کحل آلودین | چکدی مطلبده عنان طلبی

کوریجک شهری دیدم تاریخین | نوعزیمتله اولمش حسبی

اینمز اعجام بوقپینی برون
شاه روم آلدی عراق عرب

ISTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ATATÜRK KİTAPLIĞI

غازی سلطان مراد المرحوم — ایدم روحن بهشتیان تعظیم
ماه تابان ذاتنی دوران — ایدیجک مغرب عدوی عدیم
طوغدی منزل فلکه اراد تدی — برسعادت قرین نجم عظیم
شویله تا بنده اولدیکم ایده من — فرق لیل و نهاری فهم حکیم
پر برینه جهانیان دیر ایکن — یا آلهی ندر بو لطف عمیم

شهری بنهیم ایچون دیدی تاریخ
مهر اوج سعادت ابراهیم

مصطفی بکه وصیح النسب آل رسول — پاک دامنلکی پوشیده اولور سنجیده
ایلدی عمر عزیزینده او پاکیزه وجود — آغوش عصمتنی مصیبته پنجیده
حفظ ایدر مقدمنی غیرتا سبحانیدن — ایتسه عفت رخ اکرامی اکر نالیده
امر حقیله تأهل ایدوب اولاد شریف — ایلدی دیدهٔ نهیی ایدر خوابیده

دیدی تاریخنی شهری سخن پردازی
اجتماع ایلدی معنی ایکی نور دیده

احسن الذات جملهٔ سادات — یعنی سید محمد اشبه
اولدی بر مقتضای شرع شریف — متأهل او محض نور الله
حالت ازدواجده کویا — اولدی آمیخته دو نور بکه

دیدی تاریخ بهجتی شهری
ایلدی اجتماع شمسیله ۴

اولدی مرتد میر کونه اوغلی — نیک سیرتی بیتی حسنه
ایلدوب کسبی باشنی خشکار — خدمتنه بندی شریعت رسلم

دیدی تاریخی ودیعه تاریخین
سکز بیکجی دوزخ جهنه

حضر کلمه تبه محمد اغا — وصفنه ونعتنه می دیمش
بایدی بر خانه معنا کیم — باهمان ایلدی عرض فلکه
نه فریدون ثمنی ایتدی نجم — بویله بر مسکن خرشکه
روشن اولمز مرتبه دروننکیم — سنمز هیچ شمع شب چکه
ضبره ایلر شعاعی جانفزا — چشم خورشید چرخ چالاکه
مرتفع بویله کیم منجم آرر — تا حضیضنده اوج ملاکه
شاد ایلر نمایشی فی الحال — جام می وش درون غمناکه
شهری بن کرچه خانه بردوشم — نه بلا قید خار و خاشاکه
نیک کشت ایلدم مراد بنه — بو جهان خرابه فناکه

میر ایدنجه همان دیدم تاریخ
کور مدم بویله خانهٔ پاکه

سعادتلو اغا اولدی حق مبارک ایده — براهل عفت و صاحب کرم ستوده جود
ضمیر دان و مقادیر شناس و عارف رمل — سمی مفخر عالم میر جدید برجد
زهی مناسبت طبع و صفای مشرب کم — ضمیر پاکنه قوتمز بر بکه رد

INSTITUTE OF ORIENTAL STUDIES ACADEMY OF SCIENCES USSR LENINGRAD

40b

شود کلو لطف وکرم وار نهاد یا کنده
که استم این کافرده او سائل رد
بود در نتیجه مدح و ثنا همان ایشون
خدای عز و جل عمر و دولتن بی حد

نه فکر ایه رسد ایا شهر ری بشا نخال
که تا رنجد او ذالک اغا می والا جد

2

عقل اول شریف پاشا کیم
جمله صنعتن صانع اولنه معین
عقل فعال و ذهن درا کی
بر برندن حکیم حکمت چین
طبع چالاک و منزب صافی
بر برندن دقیق دقت بین
اتمسونی مهندس تقدیر
فکر معمار طبعنه تحسین
بایدی بر قاعهٔ معلا کیم
زیر بایین فالدیرچرخ برین
کوروپ اول قبه یی رضوانیان
جمله افلاکدن بلند ترین
دیدیر وار ایمش خطا ایدک
نه فلکدن اوته مکر دهمین
برا ثر وار هوای خوبنده
که زلیخا عاشق غمکین
برنیاز ایتسه آنده یوسف ده
تا قیامت اولور وصلت چین
خوصی عشاق مسنه کوپ کیی
دمبدم کریه ناک و روبزمین
لیک فواره لر کیبناز یتوب
سروسر کش جو دلبر خود بین

شهر ری سیر ایلیوپ دیدی تاریخ
قاعهٔ حسرة الملوک زمین

کان جود احمد اغا مرک امینی که آنک
ذهن درا کی حفظ این خطا دن یزدن
قوت هندسه طبع مزبنن کورکیم
ایتدیر ما نقوه دن اوه نقشی عجب

41a

یاپدی بو خانهٔ پر نقش که طاوس خیال
خیره مشتن این عز منصد ر اوزره جولان
شهنشهین یا یلر ایدی خانهٔ فردوسه اگر
طوبیسه بو طرز جدید اوزره بنا سن بنیان
سقف زرکار سی ایوان چرخ نوابتدر کیم
انجم ثابته سی ایتمز انیکون سیار
برجنی روزنه خورشید بنی جام المزر ایدی
مالک اولیدی بو کاشانه چرخ کردان
بذر اول حوض مصفا ندر اول بدر منیر
جوره سندن نه دسیسه لر اولشادروان
حوض کوثر ده کزوب جنبش ایدر کوثر کوبا
تازکانه بر الای حور یله غلمان جنان
شمعه لر له کیجه طرفنی زینن ایتمک
صان نجوم ایچره فروزنده و بور افشان
حق مبارک این خوش صحت و لطف صباحنه
حوض کرمان او لحق کندوسی و سسونا حسدن

دیدی شهر ی دعا کور کور خبر تاریخ
فرح افزا اوله دولتله آنجی بو کان

داد ار کردون عارف دشمن داد نواز
کلبن آدم بندک باد ایا سبله جا
روز و شب آغوش امیدم ده طوتشکن مکان
تلدک ور خدوم خانم طبعی جوی کوزیکا
پستر کلبرک تردن جسمی اولورکن فکار
زیر خاکی بندک اولنازین مخدومه جا
مرغ دل شاخ فرحده نغمه سنج سور ایکن
شمدی بندک نغمه سن وحسرتا و فریا
بیک عمر خرج ایلدم بر مقصد و آخر بولمز
آینده بنده یا حیران بلنک بر جا
ایلدکجه التجا بندک بنی خرده تر
و بلتار دشمن ارباب نش و دانا

بنجه فریاد ایتیم شهر ری صبح و مسا
نه بر والا هم مخدوم مدت اولدم جدا

تم